

พระพุทธรูป ๔๕ พรรษา

พระพุทธกิจ

๔๕ พรรษา

สุริย์ มีผลกิจ - วิเชียร มีผลกิจ

รวบรวมและเรียบเรียง

พระพุทธรูป ๔๕ พรรษา

ISBN 974-87620-8-4

สุริย์ มีผลกิจ : รวบรวมและเรียบเรียง
วิเชียร มีผลกิจ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๒๐๐๐ เล่ม

กรกฎาคม ๒๕๔๓

☆ปกแข็ง จำนวน ๑๐๐๐ เล่ม

๐.๑ เพื่อมอบให้เป็นสมบัติแก่ห้องสมุดทุกวิทยาเขตในสังกัด

๑.๑ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑.๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๓ โรงเรียนพระปริยัติธรรม

๑.๔ ห้องสมุดต่าง ๆ ตามที่เห็นสมควร

☆ปกอ่อน จำนวน ๑๐๐๐ เล่ม

๑.๑ เพื่อเป็นอนุทินแทนการแต่ผู้ร่วมบริจาคในการพิมพ์

๑.๒ เพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการ

คอมพิวเตอร์/จัดรูปเล่ม : สุริย์ มีผลกิจ

ภาพปก : ภาพถ่าย โดยคุณประวิทย์ ประภาณุกุล

ภาพในเล่ม : ได้รับความเมตตาจากพระสุเมธาธิบดี วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
และความเอื้อเฟื้อจาก คุณประวิทย์ ประภาณุกุล

พิมพ์ที่ บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด

212 หมู่ 13 ถนนกรุงเทพกรีฑา

สะพานสูง กรุงเทพฯ 10250

โทร 3682942 โทรสาร 3683427

สงวนลิขสิทธิ์

เฉพาะการพิมพ์จำหน่าย

คำนำ

พระพุทธกิจ ๔๔ พรรษา

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราพระองค์นี้ แม้จะปรินิพพานไปนานแล้ว แต่พระธรรมวินัย และพระพุทธกิจที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมาตลอดพระชนมชีพ ยังผลให้พระพุทธศาสนาสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ก็ด้วยพระเมหากุณนาธิคุณ ที่พระองค์มุ่งหวังโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ที่ยังต้องวนเวียนอยู่อย่างหาที่สุดมิได้ ให้พ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏ ดังที่พระองค์ทรงตั้งความปรารถนาไว้ในพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ ด้วยจิตที่คิดว่า

เราตรัสรู้แล้ว จักให้ผู้อื่นรู้ด้วย

เราพ้นแล้ว จักให้ผู้อื่นพ้นด้วย

เราข้ามได้แล้ว จักให้ผู้อื่นข้ามได้ด้วย

พระธรรม ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์ แล้วทรงประกาศแก่ชาวโลกให้รู้ตาม เป็นแสงสว่างที่ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมศานต์ และชี้ทางพระนิพพานให้มวลสัตว์ในโลกได้ละจากบาป บำเพ็ญบุญ และพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะได้ในที่สุด

พระวินัย ที่ทรงบัญญัติตลอดเวลา ๔๔ พรรษา เป็นแนวทางให้สัตว์โลกได้ตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ ทรงชี้แจงในสิ่งที่ควรและไม่ควร ชี้ให้เห็นสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ แล้วทรงแนะนำให้กระทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ดำเนินชีวิตไปตามทางสายกลางคือ **มัชฌิมาปฏิปทา** เพื่อให้ถึงจุดหมายอันสูงสุด คือการดับกิเลส ด้วยน้ำพระทัยที่ก่อปรด้วยพระเมตตาอันบริสุทธิ เพื่อให้ผู้อื่นพ้นได้ด้วย

พระพุทธกิจ ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เมื่อเสด็จไปประทับ ณ ที่ใด จะเสด็จจาริกไปยังคามนิคมใด มนุษย์ทั้งหลายในที่นั้น ๆ จะตั้งอยู่ในสรวณคมณ์ สมกถาณคิล บรรพชาอุปสมบท และบรรลุอมตธรรม เป็นต้น ด้วยพระเมหากุณนาอันเปี่ยมล้น เพื่อหวังให้ผู้อื่นข้ามพ้นจากโอชะได้ด้วย

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นมหาบุรุษเอกของโลกโดยแท้ สมดังคำสรรเสริญของท่านพระสารีบุตรที่กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า สมณะ พราหมณ์ หรือบุคคลใด ซึ่งจะมีปัญญาเครื่องตรัสรู้เทียบเท่ากับพระพุทธองค์นั้น มิได้มี จักไม่มี และย่อมไม่มีในโลกนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมเสด็จอุบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาก เพื่อเกื้อกูลแก่ผู้ได้สดับพระธรรมให้ดำรงอยู่ในทางสรวร์และพระนิพพานโดยแท้

คำปรารภ

พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา เล่มนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจาก **พระพุทธประวัติ** ที่ได้รับรวบรวมและเรียบเรียงไว้ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๑ บัดนี้ผู้เรียบเรียงได้ดำริว่า พระพุทธกิจที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญมาตลอดเวลา ๔๕ พรรษา ควรจะได้รวบรวมและนำมาเรียบเรียงให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่าในแต่ละพรรษา พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ที่ใด ทรงแสดงธรรมโปรดบุคคลใด ทรงบัญญัติสิกขาบทเรื่องใด และมีบุคคลใดเป็นต้นเหตุแห่งการบัญญัติ เป็นต้น

ผู้เรียบเรียงจึงได้ค้นคว้าข้อความจากพระวินัยปิฎก และพระสุตตันตปิฎก แล้วนำเรื่องมาบรรจุลงไว้ในแต่ละพรรษา ให้สอดคล้องกันทั้งเวลา เหตุการณ์ และเส้นทางพุทธดำเนิน เท่าที่สามารถจะหาข้อมูลและหลักฐานอ้างอิงได้

ทั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์จากพระครูธรรมธรสุนต์ นนฺทิโก แห่งวัดจากแดง อาจารย์ประณีต ก้องสมุทร และพระมหา ดร.อานวย อัสสัการี แห่งวัดเทววิญญูติ ที่ให้ข้อมูล แผนภูมิตรวจทานอย่างละเอียดจากพระไตรปิฎก และ DICTIONARY OF PALI PROPER NAMES สำหรับภาพได้รับความเมตตาจากพระสุเมธาธิบดี เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร แห่งวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ในสมุดภาพแดนพุทธภูมิ และภาพถ่ายจากคุณประวิทย์ ประภาณุกุล

ขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์และอาจารย์ทุกท่าน ที่กรุณาให้ข้อมูล คำแนะนำ ตรวจทาน และภาพที่ทำให้รูปเล่มสวยงามขึ้น อีกทั้งข้อมูลใด ที่ผู้เรียบเรียงได้รับความรู้มาจากข้อความในหนังสือเล่มใดที่มีผู้รจนาไว้แล้ว ขอท่านผู้รจนาหนังสือเล่มนั้น ได้มีส่วนแห่งกุศลจริยานี้ร่วมกัน และเสมอกันทุกท่าน

ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของทุกท่านที่ร่วมบริจาคในการพิมพ์ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา ค้นคว้าของนิสิตนักศึกษ และพุทธศาสนิกชนที่สนใจ ในอันที่จะรักษาไว้ซึ่งพระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบต่อตามเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์

ด้วยอานุภาพแห่งความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และอานิสงส์แห่งกุศลธรรมทานที่ทุกท่านได้ร่วมกันกระทำแล้วนี้ ขอความสันติสุขจงบังเกิดขึ้นแก่สัตว์โลกทั้งหลาย ขอแสงสว่างแห่งพระธรรมจงเป็นประทีปส่องใจ ให้ชาวโลกมีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกันฉันท์มิตร ขอฝนฟ้าจงตกต้องตามฤดูกาล ขอพืชพันธุ์ธัญญาหารจงอุดมสมบูรณ์ ขอพระพุทธศาสนาจงดำรงอยู่ตราบเท่ากาลอันตรธานของพระพุทธศาสนา

สารบัญ

พระพุทธรกิจ ๔๔ พรรษา

คำนำ	☆
คำปรารภ	☆
สารบัญ	☆
ปณามคาถา	☆
พระพุทธรคุณกถา	☆
พระพุทธรกิจ ๔ ประการ	☆
อารัมภกถา	☆
สถานที่ประทับจำพรรษา	☆
พรรษาที่ ๑.....	๑-๒๐
พรรษาที่ ๒.....	๒๐-๒๕
พรรษาที่ ๓.....	๒๖-๓๕
พรรษาที่ ๔.....	๓๖-๔๑
พรรษาที่ ๕.....	๔๒-๕๘
พรรษาที่ ๖.....	๕๙-๖๓
พรรษาที่ ๗.....	๖๔-๖๙
พรรษาที่ ๘.....	๗๐-๗๕
พรรษาที่ ๙.....	๗๖-๘๔
พรรษาที่ ๑๐.....	๘๕-๙๒
พรรษาที่ ๑๑.....	๙๓-๙๖
พรรษาที่ ๑๒.....	๙๗-๑๐๙
พรรษาที่ ๑๓.....	๑๑๐-๑๑๖
พรรษาที่ ๑๔.....	๑๑๗-๑๒๓
พรรษาที่ ๑๕.....	๑๒๔-๑๒๘
พรรษาที่ ๑๖.....	๑๒๙-๑๓๖

พรรษาที่ ๑๗.....	๑๓๗-๑๔๓
พรรษาที่ ๑๘.....	๑๔๔-๑๕๒
พรรษาที่ ๑๙.....	๑๕๓-๑๖๑
พรรษาที่ ๒๐.....	๑๖๒-๑๖๕

สถานที่ประทับจำพรรษาที่ ๒๑ - ๔๕   ☆ ๑๖๗-๑๘๘ ☆

พรรษาที่ ๒๑.....	๑๘๘-๑๘๙
พรรษาที่ ๒๖.....	๑๘๙-๑๙๐
พรรษาที่ ๓๗.....	๑๙๐-๑๙๔
พรรษาที่ ๓๘.....	๑๙๕-๑๙๖
พรรษาที่ ๔๓.....	๑๙๗
พรรษาที่ ๔๔.....	๑๙๗-๒๐๖
พรรษาที่ ๔๕.....	๒๐๖-๒๑๐
เส้นทางสู่ปรินิพพาน.....	๒๑๑-๒๑๘
ปรินิพพาน.....	๒๑๘-๒๒๒
ถวายพระเพลิง.....	๒๒๒-๒๒๕
แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ.....	๒๒๕-๒๓๖
เรื่องพระเจ้าอโศกมหาราช.....	๒๓๗-๒๔๒
สังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่แรก.....	๒๔๓-๒๔๙
สังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่สอง.....	๒๕๐-๒๕๒
สังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่สาม.....	๒๕๓-๒๕๖
ประกาศพระพุทธศาสนายังต่างแดน.....	๒๕๖-๒๗๐
พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ.....	๒๗๑
บทสรุปท้ายเล่ม.....	๒๗๒-๒๗๔
คำน้อมถวายผลงาน.....	๒๗๕
เอกสารอ้างอิง.....	๒๗๗-๓๐๙
รายนามผู้มีจิตศรัทธาร่วมพิมพ์.....	๓๑๑-๓๑๘

ปณามคาถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

สมฺพุทฺธเ อฏฺฐวีสณฺจ
ปณฺจสตฺถสฺสหาณิ
เตสํ ธมฺมณฺจ สงฺฆณฺจ
นมการานุภาเวน
อนเภา อนฺตรายาปี

ทฺวาทสณฺจ สหสฺสเก
นมามิ สิริสา อหํ
อาทเรณ นมามิหํ
หนฺตฺวา สพุเพ อุปฺทฺทเว
วินสฺสณฺตุ อเสสโต ฯ

สมฺพุทฺธเ ปณฺจปณฺเฑาสนณฺจ
ทสสตฺถสฺสหาณิ
เตสํ ธมฺมณฺจ สงฺฆณฺจ
นมการานุภาเวน
อนเภา อนฺตรายาปี

จตุวีสตีสหสฺสเก
นมามิ สิริสา อหํ
อาทเรณ นมามิหํ
หนฺตฺวา สพุเพ อุปฺทฺทเว
วินสฺสณฺตุ อเสสโต ฯ

สมฺพุทฺธเ นวตฺตรสเด
วีสตีสตฺถสฺสหาณิ
เตสํ ธมฺมณฺจ สงฺฆณฺจ
นมการานุภาเวน
อนเภา อนฺตรายาปี

อฏฺฐจตฺตาฬีสหสฺสเก
นมามิ สิริสา อหํ
อาทเรณ นมามิหํ
หนฺตฺวา สพุเพ อุปฺทฺทเว
วินสฺสณฺตุ อเสสโต ฯ

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์
ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ด้วยเศียรเกล้า

พระพุทธคุณกถา

*****

อิตถีปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธो วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สฺคโต โลกวิทู
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควาติ

อิตถีปิ โส ภควา	พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
อรหํ	เป็นพระอรหันต์ผู้ไกลจากกิเลส
สมมาสมพุทฺธो	เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน	เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
สฺคโต	เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว
โลกวิทู	เป็นผู้รู้แจ้งโลก
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ	เป็นสารถีฝึกคนทีฝึกได้ อย่างไม่มีผู้ใดยิ่งกว่า
สตฺถา เทวมนุสฺसानํ	เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
พุทฺโธ	เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
ภควา	เป็นผู้จำแนกธรรมอันประเสริฐ

(พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปฐมภาค เล่ม ๑ ภาค ๑ หน้า ๑๘๔-๒๐๘)

*****

พระพุทธกิจ

*****

พระพุทธกิจ คือกิจที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงปฏิบัติเป็นกิจวัตรหลังจากตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ ด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธจริยา อันเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก ทรงโปรดเวไนยสัตว์ ด้วยพระอภัยมณีอันเปี่ยมด้วยพระมหากรุณา ทรงอนุเคราะห์แก่อุสสสัตว์โลกทั้งหลายให้เป็นสุข พ้นจากทุกข์ ให้บรรลุอมตธรรม ไม่ว่าพระพุทธองค์จะประทับอยู่ ณ ที่ใด พระองค์ก็ได้ทรงละกิจ ๕ ประการ คือ **กิจในปุเรกัต** **กิจในปัจฉกัต** **กิจในปฐมยาม** **กิจในมัชฌิมยาม** และ**กิจในปัจฉิมยาม** ได้แก่

ปัพพณฺเห ปิณฺฑปาตณฺจ	สายณฺเห ธมฺมเทศนํ
ปโทเส ภิกฺขุโสภา	อฑฺฒตรตฺเต เทวปญฺหนํ
ปจฺจุสฺเสว คเต กาเล	ภพฺพภพฺเพ วิโลกนํ
เอเต ปณฺจวิเช กิจฺเจ	วิโสเรติ มุนิปุณฺจโว.

แปลว่า **เวลาเช้า** เสด็จบิณฑบาต ๑ **เวลาเย็น** ทรงแสดงธรรมโปรดมหาชน ๑ **เวลาย่ำค่ำ** ประทานโอวาทแก่ภิกษุ ๑ **เวลาเที่ยงคืน** ทรงพยากรณ์ปัญหาแก่เทวดา ๑ **เวลาย่ำรุ่ง** ทรงตรวจดูสัตว์โลกทั้งที่สามารถและยังไม่สามารถบรรลุธรรม อันควรเสด็จไปโปรด ๑ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมบำเพ็ญกิจ ๕ ประการ ดังนี้แล

กิจในปุเรกัต

เวลาเช้า เสด็จออกบิณฑบาต และแสดงธรรมโปรดมหาชน

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตื่นบรรทมแต่เช้าตรู่ หลังจากปฏิบัติพระสรีระแล้ว ทรงประทับบนพุทธอาสน์ ครั้นได้เวลาภิกษาจาร ทรงครองจีวร ถือบาตร เสด็จดำเนินไปบิณฑบาตยังคามนิคม บางครั้งเสด็จไปเพียงพระองค์เดียว บางครั้งมีภิกษุสาวกตามเสด็จ จนทั้งหลายพากันบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยดอกไม้และของหอม เป็นต้น กราบทูลอาราธนาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดประทานภิกษาแก่พวกข้าพระองค์ ๑๐ รูป ๒๐ รูป ๓๐ รูป เพื่อรับอาหารบิณฑบาตยังเรือนของพวกข้าพระองค์ แล้วรับบาตรของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปูลาดอาสนะ น้อมถวายอาหารบิณฑบาตโดยเคารพ

เมื่อพระพุทธองค์เสร็จสิ้นภัตกิจแล้ว ทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดมหาชน บางพวกตั้งอยู่ในสรณคมน์ บางพวกตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล สกาคามีผล อนาคามีผล ทรงอนุเคราะห์มหาชน

ดังนั้นแล้ว เสด็จกลับไปยังวิหาร รอคอยภิกษุที่กลับจากนิเทศาบาด ครั้นภิกษุทั้งหลายเสร็จภารกิจแล้ว ภิกษุผู้อุปัฏฐากจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ลำดับนั้น พระพุทธองค์เสด็จเข้าพระคันธกุฎี

กิจในปัจฉกภัต

เวลาบ่าย ทรงแสดงธรรมโปรดภิกษุสงฆ์ และมหาชน

ครั้นมาเพื่อกิจในปัจฉกภัตแล้ว ประทับนั่ง ณ ศาลาปรณมิบัติใกล้พระคันธกุฎี ทรงปรทานโอวาทภิกษุสงฆ์ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเกิด และตรัสว่า

การได้เกิดเป็นมนุษย์ หาได้ยาก

การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า หาได้ยาก

พระสัทธรรม หาได้ยากยิ่ง

การถึงพร้อมด้วยศรัทธา หาได้ยาก

การบวช หาได้ยาก การได้ฟังพระสัทธรรมหาได้ยากยิ่ง

ณ ที่นั้น ภิกษุบางพวกทูลถามกัมมัญฐาน พระผู้มีพระภาคเจ้าประทานกัมมัญฐานที่เหมาะสมแก่จริตของภิกษุเหล่านั้น จากนั้นภิกษุทั้งหลายถวายบังคมลา แล้วไปสู่ที่พักกลางวันของตน ๆ บางพวกไปป่า บางพวกไปสู่โคนไม้ บางพวกไปภูเขา และถ้ำ เป็นต้น

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจะเสด็จเข้าพระคันธกุฎี ถ้ามีพุทธประสงค์ก็จะทรงสำเร็จสี่หิสยาครุหนึ่ง ครั้นมีพระวรกายปลอดโปร่งแล้ว เสด็จลุกขึ้นตรวจดูโลกในภาคที่สอง ณ กามหรือนิคมที่พระองค์เสด็จไปประทับอยู่

ครั้นได้เวลาอันควร มหาชนพากันถือดอกไม้และของหอม เป็นต้น เข้าไปประชุมกันในพระวิหาร เมื่อบริษัทพร้อมเพรียงกันแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาประทับ ณ บวรพุทธอาสน์ แสดงธรรมที่ควรแก่การสมัยแก่มหาชนเหล่านั้น ครั้นทรงทราบกาลอันควรแล้ว ทรงส่งบริษัทกลับ มหาชนเหล่านั้นถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วพากันหลีกไป

กิจในปฐมยาม

เวลาค่ำ ประทานโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย

ครั้นเสร็จกิจในปัจฉกภัตแล้ว หากมีพุทธประสงค์จะโปรดสงฆ์พระวรกาย ก็จะเสด็จเข้าจุ่มอันเป็นที่สงฆ์สนทน ทรงแสดงพระวรกายด้วยน้ำที่ภิกษุอุปัฏฐากจัดถวาย เสร็จแล้วทรงครองจีวร

เจวียงบ่า เสด็จไปประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ภิกษุอุปัฏฐากเตรียมไว้ ทรงหลีกเร้นอยู่ครู่หนึ่ง
แต่ล้าพังพระองค์เดียว

จากนั้น ภิกษุทั้งหลายพากันมาเฝ้า บางพวกทูลถามปัญหา บางพวกทูลขอภิกษุผู้มีมรรค
บางพวกทูลขอฟังธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงให้ความอนุเคราะห์แก่ภิกษุ ทรงแก้ปัญหา ทรง
ประทานภิกษุผู้มีมรรค ทรงแสดงธรรม ทรงประทับตลอดยามต้นด้วยกิจเหล่านี้ ให้ภิกษุทั้งหลาย
สำเร็จกิจตามที่ประสงค์ ครั้นได้เวลาอันควร ภิกษุทั้งหลายถวายบังคมทูลลาพระผู้มีพระภาคเจ้า
แล้วหลีกไป นี่เป็นกิจในปฐมยาม

กิจในมัชฌิมยาม

เวลาเที่ยงคืน ทรงแก้ปัญหาเทวดา

เมื่อพระพุทธรองค์สิ้นสุดกิจในปฐมยามแล้ว เหล่าเทวดาใน همینโลกธาตุ ได้โอกาสก็
พากันเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ต่างทูลถามปัญหาที่เตรียมมา โดยที่ สุดแม้ปัญหานั้นจะมี
อักขระเพียง ๔ ตัว พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงวิสัชนาปัญหาแก่เทวดาเหล่านั้น ทรงยังให้มัชฌิมยาม
ผ่านไปด้วยการอนุเคราะห์เทวดาทั้งหลาย นี่เป็นกิจในมัชฌิมยาม

กิจในปัจฉิมยาม

เวลาบ่าย ทรงแผ่ข่ายพระญาณตรวจดูสัตว์โลก ผู้ควรบรรลุธรรม

กิจในปัจฉิมยาม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ

ส่วนแรก **เสด็จจงกรม** เพื่อทรงเปลื้องความล้าแห่งพระพุทธสรีระจำเดิมแต่ปุเรวัต

ส่วนที่สอง **ทรงสำเร็จสี่สัไสยาโดยพระปรัศว์เบื้องขวา**

ส่วนที่สาม **เสด็จลุกขึ้นประทับนั่งทรงตรวจดูสัตว์โลก ด้วยพุทธจักษุ**

อรรถกถาพรหมชาลสูตร กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ จะทรงแผ่ข่ายพระญาณตรวจ
ดูสัตว์โลกวันละ ๒ ครั้ง คือในเวลากลางวัน และในเวลากลางคืน เพื่อพิจารณาบุคคลผู้สร้างสมบุญญาธิการ
ไว้ด้วยอำนาจทาน และศีล ในสำนักของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ เพื่อเสด็จไปโปรดชนเหล่านั้น
ให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ หรือนิพพานสมบัติ ตามบุญบาปกรรมของแต่ละคน โดยมีทรงคำนึงถึง
ว่าหนทางนั้นจะไกลหรือใกล้เพียงใด นี่เป็นกิจในปัจฉิมยาม

ครั้งพุทธกาล ในสถานที่ที่มีภิกษุอยู่แม้เพียงรูปเดียว ก็จะเตรียมจัดพุทธอาสน์ไว้ทุกแห่ง
พร้อมที่จะรับเสด็จพระพุทธรองค์ เพราะพระศาสดาทรงมนสิการถึงเหล่าภิกษุผู้รับภิกษุผู้มีมรรค

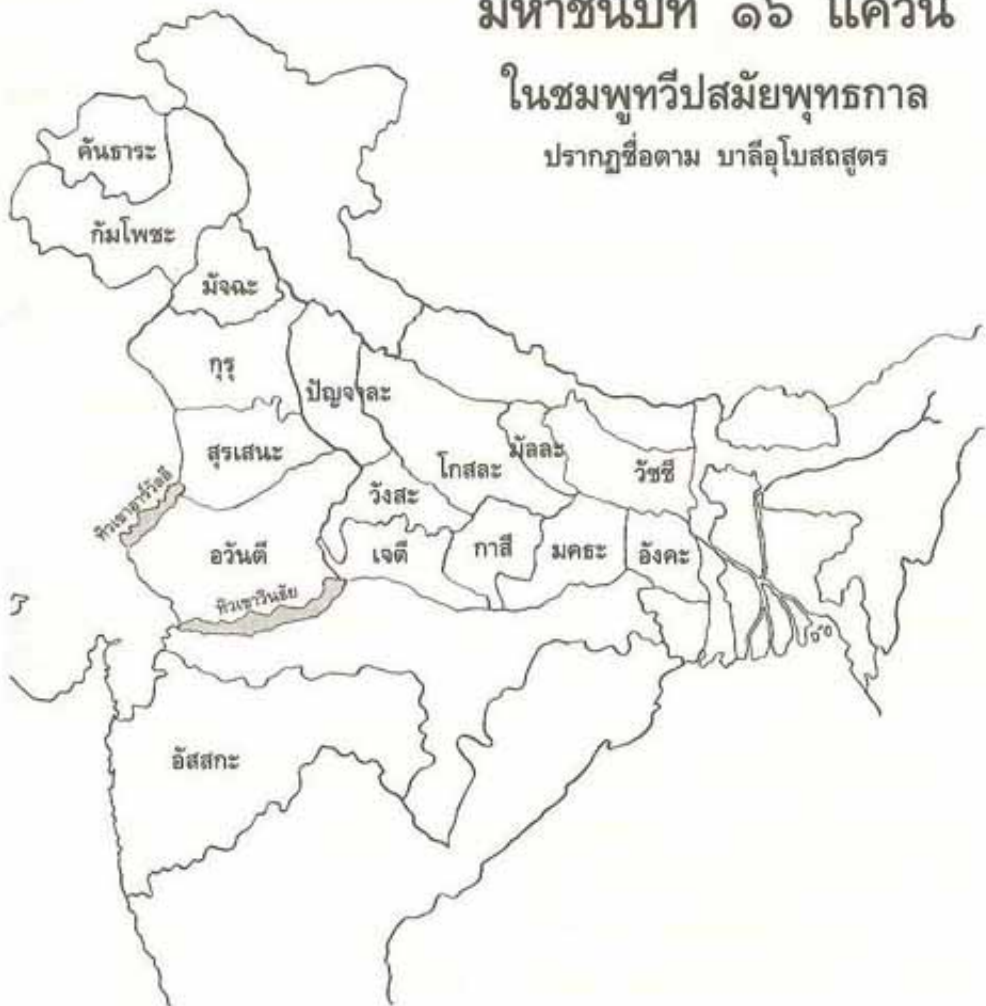
ในสำนักของพระองค์ไปแล้ว ว่าจักสามารถยังคุณวิเศษให้เกิดขึ้นได้หรือไม่ ครั้นทรงทราบว่า
ภิกษุใดละจากกัมมัฏฐาน ทิ้งไปถึงอุคคหิตกอยู่ เป็นต้น ก็จะไปทรงแสดงพระองค์ ณ ที่นั้น
ประทับบนพุทธอาสน์ที่ภิกษุจัดเตรียมไว้ ประทานโอวาทเพื่ออนุเคราะห์ภิกษุนั้นให้สำเร็จประโยชน์
แล้วจึงเสด็จกลับที่ประทับของพระองค์

พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพระพุทธานุกิจ ๕ ประการนี้ ด้วยพระพุทธรจวิทยา คือ ทรงบำเพ็ญ
ประโยชน์แก่โลก ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ญาติ และทรงบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานเป็นพระพุทธเจ้า
ด้วยพระมหากรุณาคุณอันยิ่งใหญ่ ทั้งในพรหมกาล และนอกพรหมกาล โดยมีได้คำนึงถึงความ
เหน็ดเหนื่อย หรือยากลำบากแต่ประการใด นับแต่ตรัสรู้ตราก่อนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน
เป็นเวลาถึงเวลา ๔๕ พรรษา

มหาชนบท ๑๖ แคว้น

ในชมพูทวีปสมัยพุทธกาล

ปรากฏชื่อตาม บาลีอุโบสถสูตร

อาร์มภกตา

๑๑๑๑๑๑๑

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพวกเราพระองค์นี้ หลังจากทรงตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ ณ โขธัมมิลังกา ได้ร่วมพระครีณาโพธิ์ ที่ตำบลอุรุเวลา แคว้นมคธ เมื่อวันเพ็ญ เดือน ๖ ก่อนพระพุทธศักราช ๔๕ ปี ทรงดำริว่า พระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้เป็นธรรมที่สุขุมลุ่มลึก ยากที่ชนทั้งหลายจะเข้าใจ พระทัยก็น้อมไปในทางที่จะไม่แสดงธรรมนั้นแก่ชนเหล่านั้น **ท้าวสัทัมบดีพรหม** ทรงทราบความดำรินั้น จึงมาทูลอาราธนา ขอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรม กราบทูลว่า ขอพระสุคตได้โปรดแสดงธรรมเถิด สัตว์โลกที่ควรโปรดให้รู้ธรรมได้ยังมี

พระพุทธองค์ทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ทรงเห็นว่า หมู่สัตว์โลกมีอุปนิสัยแตกต่างกัน อุปมาเหมือนดอกบัวสี่เหล่า คือบางเหล่าเกิดแล้วในน้ำ บางเหล่าเจริญแล้ว แต่ยังจมอยู่ในน้ำ บางเหล่างอกขึ้นเสมอหน้า บางเหล่าพ้นน้ำแล้ว เมื่อถูกแสงอาทิตย์ก็พร้อมที่จะบาน

เมื่อทรงทราบดังนี้ จึงรับอาราธนาของท้าวสัทัมบดีพรหม แล้วทรงพิจารณาหาบุคคลที่เหมาะสมจะแสดงธรรมโปรดก่อนเป็นบุคคลแรก ทรงระลึกถึง **อาฬารดาบสกาลามโคตร** และ **อุทกดาบสสรามบุตร** ที่พระองค์ได้เข้าไปศึกษาในชั้นแรก ก็ทราบว่าทั้งสองท่านทำกาละแล้ว จึงระลึกถึง **ปัญจวัคคีย์** ผู้เคยอุปัฏฐากพระองค์ ในระหว่างที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ณ ตำบลอุรุเวลา ทรงทราบด้วยพระญาณว่า ปัญจวัคคีย์พำนักอยู่ที่อสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี พระองค์จึงเสด็จไปยังอสิปตนมฤคทายวัน

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** โปรดปัญจวัคคีย์ ในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ (เดือน๘) ทรงแสดงส่วนที่สูงสุดสองอย่าง อันบรรพชิตไม่ควรเสพ คือ **การประกอบตนให้พัวพันอยู่ในกามสุข ๑ การประกอบตนให้ลำบาก ๑** ทรงให้ปฏิบัติทางสายกลาง คือ **มัชฌิมาปฏิปทา** โดยไม่เข้าไปใกล้ส่วนสุดสองอย่างนั้น

ปฏิปทาสายกลางที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ได้แก่ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ **สัมมาทิฐิ** ความเห็นชอบ **สัมมาสังกัปปะ** ความดำริชอบ **สัมมาวาจา** การเจรจาชอบ **สัมมากัมมันตะ** การงานชอบ **สัมมาอาชีวะ** การเลี้ยงชีพชอบ **สัมมาวายามะ** ความเพียรชอบ **สัมมาสติ** ความระลึกชอบ **สัมมาสมาธิ** ความตั้งใจชอบ

อริยมรรคอันมีองค์ ๘ นี้ คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน

จากนั้นทรงแสดง **อริยสัจ ๔** คือ ธรรมที่เป็นความจริงอันประเสริฐ แก่ปัญจวัคคีย์ ดังนี้
ทุกข์อริยสัจ ได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความประสบกับสิ่งไม่เป็น
ที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น เป็นทุกข์ รวมวาอุปาทานันธ์
๕ คือทุกข์ อันเป็น **ธรรมที่ควรกำหนดรู้**

ทุกข์สมุทยอริยสัจ เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา อันเป็น
ธรรมที่ควรละ

ทุกข์นิโรธอริยสัจ ความดับทุกข์ หมายถึงนิพพาน ได้แก่ การดับตัณหาโดยไม่เหลือด้วย
มรรค อันเป็น **ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง**

ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ข้อปฏิบัติอันเป็นทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์ ได้แก่
มรรคมงคล ๘ อันเป็น **ธรรมที่ควรเจริญ**

จบพระธรรมเทศนา ดวงตาเห็นธรรมได้เกิดขึ้นแก่ท่าน **อัญญาโกณฑัญญะ** ว่า สิ่งใดสิ่ง
หนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา ท่านอัญญาโกณฑัญญะ
บรรลุธรรมแล้ว รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว ได้กราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ทรงประทาน
เอหิภิกขุอุปสัมปทา นับเป็น พระสงฆ์สาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา

เอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ การอุปสมบทด้วยพระวาจาของพระผู้มีพระภาคเจ้า มีความว่า
เธอจงเป็นภิกษุเถิด **ธรรมอันรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์**
โดยชอบเถิด พร้อมกับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเอง เหตุการณ์ของผู้อุปสมบทนั้น
อันตรธานไป บรรพชาและอุปสมบทก็สำเร็จ ผู้นั้นเป็นผู้ปลงผม นุ่งห่มผ้ากาสาวะ มีบริวาร ๘
คือ ไตรจีวร บาตร มีด เข็ม ประคตเอว และผ้ากรองน้ำ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ เหมือน
พระเถระตั้งร้อยพรรษา ยืนถวายบังคมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่

วันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ (เดือน ๘) จึงเป็นวันที่ **พระรัตนตรัย**บังเกิดขึ้นในโลกเป็นครั้งแรก
คือมี **พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ**ครบบริบูรณ์

พระพุทธองค์ทรงแสดง **ปฐมเทศนา** อันเป็นพระธรรมเทศนาครั้งแรก ที่เรียกว่า
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แก่ปัญจวัคคีย์

พระพุทธองค์ทรงได้ **ปฐมสาวก** คือ **พระอัญญาโกณฑัญญะ** ซึ่งบรรลุโสดาปัตติผล เป็น
พระสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทับจำพรรษาแรก ณ อสิปตมฤคทายวัน กรุงพาราณสี

สถานที่ประทับจำพรรษา

พระพุทธรูปองค์ทรงประทับจำพรรษา ยังสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้

- พรรษาที่ ๑ ประทับ ณ อธิปิตนเมฤตทายวัน กรุงพาราณสี
- พรรษาที่ ๒ ประทับ ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์
- พรรษาที่ ๓ ประทับ ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์
- พรรษาที่ ๔ ประทับ ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์
- พรรษาที่ ๕ ประทับ ณ ภูฏาคารศาลา ปามทวัน กรุงเวสาลี
- พรรษาที่ ๖ ประทับ ณ มกุฏบวรพต แคว้นมคธ เหนือกรุงราชคฤห์
- พรรษาที่ ๗ ประทับ ณ ดาวดึงส์ทิภพ ทรงโปรดพระพุทธมารดา
- พรรษาที่ ๘ ประทับ ณ ฌาลกวัน ภัคคชนบท
- พรรษาที่ ๙ ประทับ ณ โฆสิตาราม กรุงโกสัมพี
- พรรษาที่ ๑๐ ประทับ ณ โคนต้นสาละ ปาปาลีเลยยกะ
- พรรษาที่ ๑๑ ประทับ ณ หมู่บ้านพรหมณชื้อ เอกนาลา แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๑๒ ประทับ ณ ควงไม้สะเดา เมืองเวรัญชา
- พรรษาที่ ๑๓ ประทับ ณ จาลิกบวรพต เขตเมืองจาลิกา
- พรรษาที่ ๑๔ ประทับ ณ พระเชตวันวิหาร กรุงสาวัตถี
- พรรษาที่ ๑๕ ประทับ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์
- พรรษาที่ ๑๖ ประทับ ณ อัคคาฬุเจติย์ เมืองอาฬวี
- พรรษาที่ ๑๗ ประทับ ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์
- พรรษาที่ ๑๘ ประทับ ณ จาลิกบวรพต เขตเมืองจาลิกา
- พรรษาที่ ๑๙ ประทับ ณ จาลิกบวรพต เขตเมืองจาลิกา
- พรรษาที่ ๒๐ ประทับ ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

พรรษาที่ ๒๑-๔๔ ประทับอยู่เป็นประจำ ณ กรุงสาวัตถี ระหว่างเชตวันมหาวิหาร และมิกคามาดูปราสาทสลับกัน แต่มีได้ระบุว่าพรรษาใดประทับที่เชตวันมหาวิหาร และพรรษาใดประทับที่มิกคามาดูปราสาท ในอุททยานบุพพาราม

พรรษาที่ ๔๕ ทรงจำพรรษาสุดท้ายที่เวฬุคาม ใกล้กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี ครั้นออกพรรษาแล้ว เสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์ยังคามนิคมต่าง ๆ ตามเส้นทางตรารจนเสด็จดับขันธปรินิพพาน

พระพุทธรูป ๔๕ พรรษา

คำแนะนำก่อนอ่าน

เนื่องด้วยในพระพุทธรูป ๔๕ พรรษา มีเหตุการณ์เกิดขึ้นมากมาย
ดังนั้น เพื่อให้ท่านผู้อ่านได้ทราบเหตุการณ์แต่ละเรื่อง แต่ละพรรษาให้เป็นไป
โดยลำดับ จึงได้ใช้เลขหมายประจำเรื่องไว้ ดังนี้

[๑] คือเนื้อความในเรื่องที่ ๑

[๒] คือเนื้อความในเรื่องที่ ๒ เป็นต้น

สำหรับท่านผู้อ่าน ที่ต้องการทราบรายละเอียดที่เกี่ยวกับเรื่องใด ๆ
เพิ่มเติม โปรดดูที่มาของเรื่องได้จากข้ออ้างอิงท้ายเล่ม ซึ่งจะตรงกับเลขหมาย
ในพรรษาของเรื่องนั้น เช่น

พรรษาที่ ๑ ข้อที่ [๑] ดูรายละเอียดได้จากข้ออ้างอิงของพรรษาที่ ๑

พรรษาที่ ๒ ข้อที่ [๑] ดูรายละเอียดได้จากข้ออ้างอิงของพรรษาที่ ๒

รัมเมฆสตุป

สถานที่แสดงปฐมเทศนา

“ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร”

อสิปตมฤคทายวัน สารนาถ
กรุงพาราณสี

ธรรมราชิกสตุป

สถานที่แสดง “อนัตตลักขณสูตร”

โปรดปัญจวัคคีย์ สารนาถ

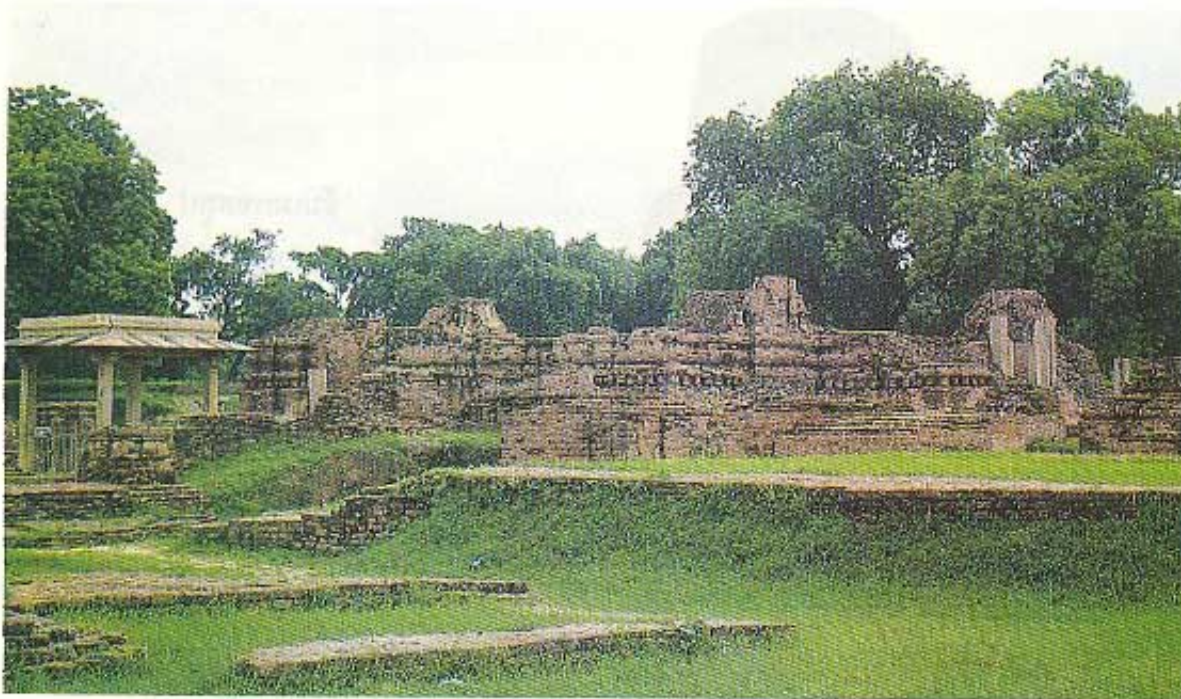
กรุงพาราณสี

คยาสี่สะ

สถานที่แสดง “อาหิตตปริยายสูตร”

โปรดชฎิล ๓ ที่น้อง แคว้นมคธ

บริเวณมูลคันธกุฎี

สถานที่ประทับจำพรรษาแรกของพระพุทธองค์

บริเวณอิสิปตนมฤคทายวัน

สำราญ กรุงพาราณสี

พระราชที่ ๑

ประทับจำพรรษา ณ อสิปัตตมฤคทายวัน กรุงพาราณสี

[๑] ในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ(เดือน๘) เมื่อพระพุทธรองค์ทรงแสดง ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร อันเป็นพระธรรมเทศนาครั้งแรก ให้ท่านอัญญาโกณฑัญญะ ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผลแล้วได้ กราบขอรบพรพชาอุปสมบทต่อพระศาสดา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทาน เอนทิกขอุปสัมปทา เป็นสงฆ์สาวกองค์แรกในพระพุทธรศาสนา แล้วทรงประทับจำพรรษาแรก ณ อสิปัตตมฤคทายวัน

วันต่อมา พระพุทธรองค์ประทานโอวาทปัญจวัคคีย์ที่เหลื่อด้วยธรรมมิกถา ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่ ท่านวัปปะ และ ท่านภัททิสะ ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความ เกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา ท่านทั้งสองบรรลุธรรมแล้ว ได้กราบ ขอรบพรพชาอุปสมบท พระศาสดาทรงประทาน เอนทิกขอุปสัมปทา แก่ท่านทั้งสองนั้น

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยพระกระยาหารที่ภิกษุทั้งสาม (ศิษย์) บิณฑบาตนำมา ถวาย ทั้ง ๖ รูปก็เลื่อมซีดด้วยบิณฑบาตนั้น

วันต่อมา ทรงประทานโอวาทปัญจวัคคีย์ที่เหลื่อด้วยธรรมมิกถา ดวงตาเห็นธรรม ปราศ จากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่ ท่านมหานามะ และ ท่านอัสสชิ ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิด ขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา ท่านทั้งสองบรรลุธรรมแล้ว ได้กราบขอรบพรพชาอุปสมบท พระศาสดาทรงประทาน เอนทิกขอุปสัมปทา แก่ท่านทั้งสองนั้น

(วินัย มหาวรรค เล่ม ๔ ภาค ๑ หน้า ๕๐-๕๑)

ในอรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต หน้า ๒๕๗ กล่าวว่า ปัญจวัคคีย์ได้บรรลุธรรม วันละท่านตามลำดับ คือ

ในวันแรม ๑ ค่ำ ท่านวัปปะ บรรลุโสดาปัตติผล

ในวันแรม ๒ ค่ำ ท่านภัททิสะ บรรลุโสดาปัตติผล

ในวันแรม ๓ ค่ำ ท่านมหานามะ บรรลุโสดาปัตติผล

ในวันแรม ๔ ค่ำ ท่านอัสสชิ บรรลุโสดาปัตติผล

ครั้นวันแรม ๕ ค่ำ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง อนัตตลักขณสูตร พระปัญจวัคคีย์ทั้ง หมดได้บรรลุอรหัตตผล

ขณะนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖ องค์

[๒] ในคราวที่พระโพธิสัตว์ประสูติ หลังจาก **กาฬเทวิลดาบส** ทำนายว่าเจ้าชายสิทธัตถะ จักได้เป็นพระพุทธเจ้า เห็นว่าตนจะมีอายุไม่ทันได้เห็นการตรัสรู้ของพระโพธิสัตว์นี้ จึงไปยัง บ้านน้องสาวในกรุงกบิลพัสดุ์ บอกให้ **นาลกะ** หลานชายบวชในวันนั้น เพราะตนเองทราบว่ นาลกะมีอุปนิสัยที่จะได้บรรลุมรรคผล ได้แนะนำให้นาลกะตั้งจิตอธิษฐานว่า จักบวชอุทิศเฉพาะ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นี้

หลังจากบวชแล้ว **นาลกดาบส** หลีกไปบำเพ็ญเพียรที่ป่าหิมพานต์ เมื่อพระโพธิสัตว์ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และทรงแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตรแล้ว ๗ วัน นาลกดาบส จึงเข้ามาเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามข้อปฏิบัติของมุนี

พระศาสดาทรงตรัสเรื่อง **โมเนยปฏิบัติ** คือหลักปฏิบัติของมุนี ๓ ประการ ได้แก่ กายโมเนยยะ วจีโมเนยยะ และมนโมเนยยะ เพื่อความสำเร็จผลสูงสุดแก่นาลกะ

นาลกดาบสฟังข้อปฏิบัติ อันเป็นคุณธรรมของผู้เป็นปราชญ์ดังนี้แล้ว บังเกิดความเลื่อมใส กราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท ครั้นได้อุปสมบทแล้ว พระนาลกะเป็นผู้มีความปรารถนาล้น ในการเห็น ๑ ในการฟัง ๑ ในการถาม ๑

พระนาลกะ ถวายบังคมพระศาสดา กราบทูลลาเข้าป่า ด้วยความแน่ใจว่าจักไม่กลับมาเฝ้าพระศาสดา มารับฟังพระธรรม และถามโมเนยปฏิบัติพาทีก ด้วยประสงค์จะมุ่งหน้าปฏิบัติ แต่ประการเดียว เข้าไปยังเชิงเขา ณ หมู่บ้านแห่งหนึ่ง พำนักในป่าแห่งละวัน นั่งบำเพ็ญเพียร ที่โคนไม้ต้นละวัน เข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านแต่ละหลังไม่ซ้ำกัน ท่านเที่ยวจากป่าสู่ป่า จากต้นไม้สู่ ต้นไม้ จากบ้านสู่บ้าน บำเพ็ญโมเนยปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์ ไม่นานก็บรรลุอรหัตตผล

เวลาต่อมา พระนาลกะทราบว่าจะมีชีวิตต่อไปอีกเพียง ๗ เดือน ก่อนจะนิพพานท่าน ชำระกาย ห่มสังฆาฏิสองชั้น หันหน้าไปทางทิศที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ถวายบังคมด้วย เบญจางคประดิษฐ์ ประคองอัญชลียื่นฟังหินที่ภูเขา **หิงคุลิกะ** นิพพาน ณ ที่นั้น ด้วยอนุภาทิเสส นิพพาน พระศาสดาเสด็จไปกระทำฉณปานกิจ และให้เก็บอัฐิธาตุบรรจุในเจดีย์ ณ ภูเขานั้น

[๓] สมัยนั้น **ยสกุลบบุตร** เป็นบุตรของเศรษฐีในกรุงพาราณสี เกิดความเบื่อหน่ายใน ฆราวาสวิสัย เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่อิสิปตนมฤคทายวัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง **อนุปพพิกขา** คือ ทานกถา พรณนาทาน สीलกถา พรณนาศีล สัคคกถา พรณนาสวรรค์ อาทีนวกถา พรณนาโทษของกามทั้งหลาย เนกขัมมานิสังสกถา พรณนาอนิสังสแห่งการออกจาก กาม แล้วทรงแสดง **อริยสัจ ๔** คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และทางแห่งความดับทุกข์

อันได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ยสกุสุมบุตรได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน ณ ที่นั้น

เศรษฐีผู้บิดาออกตามหาหยาสะ ได้พบกับพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมแล้ว พระพุทธรองค์ทรงแสดงอนุปพิภกา และแสดงพระธรรมเทศนา คืออริยสัจ ๔ เศรษฐีได้บรรลุธรรม หูลขอเป็นอุบาสกผู้มอบชีวิตถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ นับเป็น **อุบาสกที่กล่าวอ้างพระรัตนตรัยเป็นคนแรกในโลก**

ขณะที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงธรรมแก่บิดา ยสกุสุมบุตรพิจารณาเห็นธรรมตามที่ตนได้รู้แจ้ง จิตก็พ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย ได้บรรลุอรหัตตผล

สมัยนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๗ องค์

หลังจากยสกุสุมบุตรได้บรรลุธรรมแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับเศรษฐีผู้บิดาว่า จิตของยสะพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย ยสกุสุมบุตรไม่ควรจะกลับไปเป็นคฤหัสถ์บริโภคกามอีก

เศรษฐีกราบทูลว่า เป็นลาภของยสะ ยสกุสุมบุตรได้ดีแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า มียสกุสุมบุตรเป็นปัจฉาสมณะ โปรดทรงรับภัตตาหารของข้าพระพุทธเจ้า เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้เถิด พระเจ้าข้า เศรษฐีทราบการรับนิมนต์ของพระพุทธองค์แล้ว กราบถวายบังคมลา ทำประทักษิณแล้วกลับไปเมื่อเศรษฐีผู้บิดากลับไปแล้วไม่นาน ยสกุสุมบุตรได้หูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธรองค์ทรงประทาน **เอหิภิกขุอุปสัมปทา**

เช้าวันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระยสะเป็นปัจฉาสมณะ เสด็จไปยังนิเวศน์ของเศรษฐีผู้บิดา มารดาและอดีตภรรยาของพระยสะพากันมาเฝ้า พระพุทธรองค์ตรัสอนุปพิภกา และทรงแสดงอริยสัจ ๔ ทั้งสองคนได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว กราบทูลว่า หม่อมฉันทั้งสองนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์จงทรงจำหม่อมฉันทั้งสองว่า เป็นอุบาสิกผู้มอบชีวิตถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป

มารดาและอดีตภรรยาของท่านพระยสะ ได้เป็น **อุบาสิกาผู้กล่าวอ้างพระรัตนตรัยเป็นคู่แรกในโลก**

จากนั้น พระยสะได้พาสหายนคฤหัสถ์จำนวน ๕๔ คน เข้าเฝ้า พระพุทธรองค์ทรงตรัสอนุปพิภกา และแสดงอริยสัจ ๔ ทั้งหมดได้บรรลุธรรม กราบหูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธรองค์ประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทา แก่สหายนเหล่านั้นได้บรรลุอรหัตตผลทั้งหมด

ระยะนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖๑ องค์

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๔] ทรงส่งสาวก ๖๐ รูป ไปประกาศพระศาสนา ตรัสว่า เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงอย่าไปทางเดียวกันสองรูป พวกเธอจงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง แม้เราก็จักไปยังอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม

[๕] ทรงอนุญาตให้สาวกทั้ง ๖๐ รูป มีสิทธิ์บวชกุลบุตรได้ เนื่องจากพระพุทธองค์ทรงเห็นความลำบากของภิกษุ และกุลบุตรผู้ประสงค์จะบวช ที่มาจากชนบทและทิศต่าง ๆ ด้วยตั้งใจที่จะให้พระพุทธองค์บวช จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุบรรพชาและอุปสมบทกุลบุตร ณ ชนบทนั้น ๆ โดยวิธีให้รับ ไตรสรณคัมภ์ คือ มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

และถ้าสามเณรนั้นเป็นผู้มีปัญญา พึงแสดงสิกขาบท ๑๐ แก่สามเณรทั้งหลาย จริ่งอยู่บรรพชาคือการเป็นสามเณร สำเร็จด้วยสรณคัมภ์เท่านั้น ส่วนสิกขาบท ๑๐ สามเณรควรศึกษาเพื่อทำสิกขาให้บริบูรณ์

เมื่อสามเณรยังไม่สามารถจะเรียนสิกขาบทเหล่านั้นได้ จะบอกแต่เพียงใจความเพื่อให้สามเณรเข้าใจในการครองจีวร สังฆาฏิ ถือบาตร การนุ่ง การนั่ง เป็นต้น ควรระมัดระวังประคองเธอให้เหมือนเด็กอ่อน ควรแนะนำเธอให้รู้จักขนบธรรมเนียมของบรรพชิต ที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้ตั้งมั่งยังขึ้นไป

หลังจากพระพุทธองค์ทรงส่งสาวกทั้ง ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พระศาสนาแล้ว พระองค์เสด็จไปอุรุเวลาเสนานิคมแต่เพียงลำพัง

[๖] ระหว่างทางทรงโปรด สหายภักทวัคคีย์ ๓๐ คน ณ ไร่ฝ้ายชื่อ กัปปาสิกวนาสณฑ์ ใกล้ตำบลอุรุเวลา ภักทวัคคีย์ทั้ง ๓๐ คน บางคนได้บรรลุโสดาปัตติผล บางคนบรรลุสกทาคามีผล บางคนบรรลุอนาคามีผล ไม่มีผู้ใดที่ยังเป็นปุถุชนหรือเป็นพระชีณาสพ ภักทวัคคีย์ กราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ทรงประทาน เอนิภิกขุอุปสัมปทา แก่ภักทวัคคีย์เหล่านั้น

[๗] เสด็จถึงอุรุเวลาเสนานิคม ทรงโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง คือ อุรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และ คยากัสสปะ รวมทั้งบริวาร ๑๐๐๐ ให้บรรลุโสดาปัตติผลทั้งหมด ชฎิลทูลขอบรรพชาอุปสมบท ทรงประทาน เอนิภิกขุอุปสัมปทา แล้วเสด็จจาริกต่อไปยังตำบลคยาสิละ ทรงแสดง อาทิตตปริยายสูตร แก่ภิกษุชฎิลเหล่านั้น ทั้งหมดได้บรรลุอรหัตตผล

[๘] หลังจากภิกษุชฎิลได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว พระพุทธรองค์เสด็จไปยัง **กรุงราชคฤห์** ตามปฏิญญาที่ทรงให้ไว้กับพระเจ้าพิมพิสารก่อนตรัสรู้ ประทับ ณ **ลัฏฐิวัน** (สวนตาลหนุ่ม) พร้อมด้วย ภิกษุชฎิล ๑๐๐๐ รูป

พระราชารoomเหล่าราชบริพารออกมาเฝ้า พระพุทธรองค์ทรงแสดง **มหานารทชาดก** และอริยสัจ ๔ โปรด พระราชาและราชบริพารส่วนใหญ่ได้บรรลุโสดาปัตติผล ที่เหลือรับ ไตรสรณคณณ์ ขอแสดงตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา แล้วทูลอาราธนาพระศาสดาพร้อมด้วย ภิกษุสงฆ์เสวยภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น

เช้าวันรุ่งขึ้น พระพุทธรองค์เสด็จเข้าไปรับมหาทานในพระราชนิเวศน์ หลังจากเสร็จภัตกิจ แล้ว พระเจ้าพิมพิสารถวาย **เวฬุวนอุทยาน** ให้เป็นพระอาราม นับเป็น **อารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา และทรงอนุญาตให้สงฆ์สาวก รับอารามซึ่งมีผู้ถวายได้**

ในวันต่อมา พระเจ้าพิมพิสารเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ ทูลเล่าเหตุการณ์ว่า เมื่อคืนนี้หม่อมฉัน ได้ยินเสียงประหลาดน่าสะพรึงกลัว ไม่ทราบว่าจะมีเหตุร้ายใด เกิดขึ้นแก่หม่อมฉัน พระศาสดา ตรัสว่า อย่าทรงวิตกเลยมหาบพิตร นั่นคือเสียงญาติในอดีตของพระองค์ ที่ไปบังเกิดเป็นเปรต ญาติเหล่านั้นหวังจะพบเฉพาะพระองค์แต่ผู้เดียว รอคอยมาถึงพุทธันดรหนึ่งแล้ว ท่องเที่ยวไปด้วยหวังใจว่า เมื่อพระองค์ถวายทานแด่พระพุทธเจ้าแล้ว จักอุทิศให้แก่พวกเขาบ้าง เปรตเหล่านั้นพากันมาร้องขอส่วนบุญ เพราะเมื่อวานนี้พระองค์บริจาคทานแล้ว ไม่ได้อุทิศส่วนกุศลไปให้ จึงส่งเสียงร้องเหินพานั้น

พระราชารoomผู้มียศพระภาคเจ้า พร้อมภิกษุสงฆ์รับการถวายทานอีกในวันรุ่งขึ้น เพื่ออุทิศทานให้แก่ญาติเหล่านั้น

ในวันรุ่งขึ้น เมื่อพระราชารoomถวายภัตตาหาร ทรงอุทิศว่า ขอทานนี้จงถึงแก่ญาติทั้งหลายของเรา ภัตตาหารอันเป็นทิพย์ ก็บังเกิดแก่เปรตเหล่านั้นได้บริโภคนอน้อมหนาสำราญ

เมื่อพระราชารoomถวายผ้า เป็นต้น ทรงอุทิศว่าขอทานนี้จงถึงแก่ญาติทั้งหลาย สมบัติทุกอย่างที่เป็นทิพย์ ก็บังเกิดแก่เปรตเหล่านั้นได้สวมใส่ใช้สอย

ขณะที่ **หลังน้ำทักขิโณทก** พระราชารoomทรงอุทิศว่า ขอทานนี้จงถึงแก่ญาติทั้งหลายของเรา ทันใดนั้น สระโบกขรณีก็บังเกิดแก่เปรตพวกนั้นได้อาบกิน รับความหิวกระหาย มีความเบิกบานชุ่มชื่นใจ

จากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอธิษฐาน ให้พระราชารoomเห็นบรรดาญาติเหล่านั้นทั้งหมด

ผ่านมาแล้วถึง ๓ พระองค์ จนถึงสมัยพระกัศสปพุทธเจ้า ตรัสว่า พวกเจ้าจักยังไม่ได้ในกาลของเรา แต่ภายหลังแห่งเรา เมื่อมหาปรุพังออกสูงขึ้นประมาณได้ ๑ โยชน์ พระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดมจักเสด็จอุบัติขึ้น ในกาลนั้นญาติของพวกเจ้าจักเป็นพระราชนามว่า พระเจ้าพิมพิสาร พระราชานั้นจักถวายทานแด่พระกัสสา แล้วจักให้ส่วนกุศลทานแก่พวกเจ้า พวกเจ้าจักได้อาหารในคราวนั้น เปรตเหล่านั้นต้องรอคอยมาอีกพุทธรันดรหนึ่ง

เมื่อพระศาสดาเสด็จอุบัติแล้ว พระราชโอรสสามเกิดเป็นชฎิล ๓ พี่น้อง สมุห์บัญชีของพระราชโอรสทั้ง ๓ พระองค์นั้น ได้มาเกิดเป็นพระเจ้าพิมพิสาร ชุนคลังได้เป็นวิสาขเศรษฐีผู้ที่พระเจ้าพิมพิสารโปรดปราน ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ครั้งแรกที่ลัญจิวน์พร้อมกับพระเจ้าพิมพิสาร ฟังธรรมแล้วบรรลุโสดาปัตติผล ต่อมาได้กระทำให้แจ้งในอนาคามีผล

พระเจ้าพิมพิสารถวายทานในวันแรกมิได้อุทิศให้ เปรตเหล่านั้นจึงเปล่งเสียงร้องน่ากลัว แสดงตนแก่พระราช เพื่อร้องขอส่วนบุญดังกล่าวมาแล้ว

[๙] ส่วน **พระอัญญาโกณฑัญญะ** เดินทางไปกรุงกบิลพัสดุ์ให้ **ปุณณณมาณพ** บุตรของนางมันตานี ผู้เป็นหลานชายบวช ด้วยเห็นว่าปุณณณมาณพเมื่อบวชแล้ว จักเป็นยอดธรรมกถึก ในพระศาสนา จึงกลับไปยังบ้านพรหมมณเฑียรชื่อ **โพนวัตถุ** อันเป็นชาติภูมิของท่าน บรรพชาอุปสมบท หลานชายแล้ว ท่านเองกลับมาเฝ้าพระศกพล กราบทูลลาไปเจริญสมณธรรมยัง **สระมณฑากินี** ป่าฉันทันต์ ในหิมวันต์ เนื่องจากบังเกิดความเกรงใจที่พระอัครสาวกทั้งสอง จะต้องแสดงความนอบน้อมแก่ท่าน ทั้งการที่จะต้องปฏิสนธากับคฤหัสถ์ และบรรพชิตที่จะมายังสำนักของท่าน อันจักเป็นเหตุให้ไม่มีเวลาเจริญสมณธรรม อีกประการหนึ่ง ท่านประสงค์จะอยู่ด้วยความยินดีในวิเวก ณ ที่นั้น ท่านได้อาศัยโขลงช้าง **สกุลฉันทันต์** เป็นอุปฐาก

[๑๐] พระปุณณณมาณพบุตร บำเพ็ญเพียรอยู่ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ โยนิโสมนสิการไม่นาน ก็ได้บรรลุอรหัตตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ อภิญญา ๖ และได้รู้แจ้งกถาวัตถุ คือ ถ้อยคำที่ควรพูด ๑๐ ประการ ได้แก่ มกัณน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลี มีความเพียร สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ

กุสุมุต ๕๐๐ คนขอบวชอยู่ในสำนัก พระเถระสั่งสอนกุสุมุตเหล่านั้นด้วยกถาวัตถุ ๑๐ ภิกษุเหล่านั้นตั้งอยู่ในโอวาทของท่านแล้ว ได้บรรลุพระอรหัตตผลทุกรูป หลังจากบรรลุอรหัตตผลแล้ว ภิกษุเหล่านั้นพากันเข้าไปหาพระปุณณณมาณพบุตรผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ กราบเรียนว่า พวกกระผมได้สำเร็จผลแล้ว ถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์แล้ว ทั้งเป็นผู้ได้กถาวัตถุ ๑๐ ประการ ปราภรรณา

จักได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ขอรับ

พระปฐมฌณันตานุตรเกรหิการณว่า พระบรมศาสดาย่อมทรงทราบว่ เราได้กัถัตถุ ๑๐ ประการ หากเราจะไปเฝ้าพระพุทธองค์ โดยมีพระภิกษุเหล่านี้ห้อมล้อมติดตามเราไปด้วย ก็จะเป็นการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ย่อมไม่สมควร จึงกล่าวกับภิกษุว่า ท่านทั้งหลายจงไปเฝ้าพระบรมศาสดาก่อน ถวายบังคมพระยุคลบาทตามถ้อยคำของเราด้วยว่า เราจักติดตามไปในภายหลัง

[๑๑] ระยะแรกที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ ขณะประทับอยู่ ณ โคนไม้ราชายตนะ **ตปฺสสะ** และ **ภัลลิกะ** พาณิชนองพี่น้องชาวอุตตราปละ ที่เดินทางจากอุกกลาชนบท เข้ามาค้าขายยังกรุงราชคฤห์ ได้ถวายสัตตบงและสัตตูก้อนแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเป็นพระกระยาหารมื้อแรก หลังจากตรัสรู้ ได้ชื่อว่า **เทววาจิกอุบาสก** เป็นอุบาสกคู่แรกในโลกที่กล่าววจาขอถึงพระพุทธเจ้า และพระธรรมเป็นสรณะ (ในเวลานั้นยังไม่มีพระสงฆ์) ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงประทาน **พระเกศธาตุ** แก่สองพี่น้องนั้น เขาได้บรรจุพระเกศธาตุไว้ในหมอบทองคำ สร้างเจดีย์บรรจุพระเกศธาตุนั้นบูชาไว้ที่ **เมืองอสิตฺถุชนะ แคว้นอุตตราปละ** ซึ่งเป็นบ้านเกิดของคนทั้งสอง

ต่อมา คนทั้งสองได้ทราบข่าวว่า หลังจากพระศาสดาทรงแสดงปฐมเทศนาแล้ว เสด็จจากพาราณสีไปยังกรุงราชคฤห์ สองพี่น้องจึงได้ตามมาเฝ้าที่ราชคฤห์ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงธรรมแก่เธอ ทั้งสองได้บรรลุโสดาปัตติผล **ตปฺสสะ** เป็นอุบาสกไม่บวช **ภัลลิกะ** บวชแล้ว ได้บรรลุอรหัตตผล พร้อมด้วยอภิญญา ๖ เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวัน ทรงสรรเสริญชนทั้งสองว่า เป็นเลิศกว่าอุบาสกผู้ถึงสรณะก่อนผู้ใด

[๑๒] สมัยนั้น **อุปติสสะ** และ **โกสิตตะ** ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในสำนักของสญชัยปริพาชก ในกรุงราชคฤห์ ทั้งสองได้ทักทิกากันว่า ผู้ใดบรรลุอมตธรรมก่อน ผู้นั้นจักบอกแก่อีกผู้หนึ่ง

เข้าวันหนึ่ง อุปติสสะได้เห็น **ท่านพระอัสสชิ** กำลังเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ มีอิริยาบถที่น่าเลื่อมใส เมื่อท่านพระอัสสชิกลับจากบิณฑบาต อุปติสสะจึงเข้าไปหา กล่าวว่า อินทรีย์ของท่านผ่องใส ผิวพรรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง ท่านบวชเฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน และท่านชอบใจในธรรมของใคร

ท่านพระอัสสชิตอบว่า พระมหาสมณะศากยบุตร ทรงออกผนวชจากศากยตระกูล เราบวชเฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็นศาสดาของเรา เราชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น

อุปติสสะถามว่า พระศาสดาของท่านสอนอย่างไร แนะนำอย่างไร

ท่านพระอัสสสิกล่าวว่า เราเป็นผู้บวชใหม่ เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ไม่นาน ไม่อาจแสดงธรรมให้กว้างขวางได้ แต่จักกล่าวเนื้อความแก่ท่านโดยย่อว่า

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ

พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น

และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น

พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้

อุปติสสะได้ฟังธรรมปริยายนี้ ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งเหล่านั้นทั้งมวลมีความดับไปเป็นธรรมดา ได้เกิดขึ้นแก่อุปติสสะปริพาชกในขณะนั้น

เวลาต่อมา อุปติสสะเข้าไปหาโกลิยะ เล่าเหตุการณ์ทุกอย่างให้สหายฟัง โกลิยะฟังธรรมปริยายนั้น ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นเดียวกัน สองสหายจึงเข้าไปอำลาสนุชชัยผู้เป็นอาจารย์ แล้วเดินทางไปพระวิหารเวฬุวัน เพื่อเฝ้าพระพุทธองค์ พร้อมด้วยบริวารอีก ๒๕๐ คน

พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นสองสหายเดินทางมาแต่ไกล รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สหายสองคนนั้นคือ อุปติสสะ และ โกลิยะ กำลังมา ทั้งสองนี้แหละจักเป็น **คู่อัครสาวก** ชั้นเยี่ยมของเรา

ครั้นถึงแล้ว สองสหายได้ขับศิระลงที่พระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ขอพวกข้าพระพุทธเจ้า ฟังได้บรรพชาฟังได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พวกเธอจงเป็นภิกษุมารเกิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด

เพราะเหตุที่พระอุปติสสะ เป็นบุตรของนางสารีพราหมณี และพระโกลิยะ เป็นบุตรของนางโมคคัลลีพราหมณี ชาวบ้านจึงเรียกท่าน ตามนามของมารดาว่า **สารีบุตร** และ **โมคคัลลานะ**

เมื่อสหายทั้งสองบวชแล้วอย่างนี้ พระสารีบุตรนั้น เมื่อใดที่ได้อยู่ในวิหารเดียวกันกับท่านพระอัสสิเถระ เมื่อนั้น ท่านจะเข้าไปอุปัฏฐากพระเถระด้วยความเคารพว่า พระเถระผู้มีอายุนี้เป็นบูรพาจารย์ของเรา เราได้อาศัยท่านผู้มีอายุนี้ จึงได้รู้คำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ว่าเมื่อใดมิได้อยู่ในวิหารเดียวกันกับท่านพระอัสสิเถระ เมื่อนั้น หากได้ทราบว่าจะพระเถระอยู่ ณ ที่ใด ท่านก็จะหันหน้าไปทางทิศนั้น ไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วประคองอัญชลีนมัสการภิกษุทั้งหลายเห็นการกระทำนั้นแล้ว สนทนากันว่า ท่านพระสารีบุตรเป็นถึงอัครสาวก แต่ยัง

ไว้ทิศอยู่แก่ทุกวันนี้ ท่านคงจะยังละทิฐิของพวกพราหมณ์ไม่ได้กระมัง

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบด้วยโสตธาตุอันเป็นทิพย์ จึงรับสั่งให้หาภิกษุเหล่านั้น ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สารูปตรหาได้แน่นอนมิใช่ สารูปเป็นผู้นำอาจารย์ เธอได้รู้พระธรรม เพราะอาศัยผู้ใด เธอจึงได้มีสักการณอบน้อมผู้นั้น ซึ่งเป็นอาจารย์ของตน

[๑๓] **พระโมคคัลลานะ** อุปสมบทแล้ว หลีกไปบำเพ็ญเพียรอยู่ ณ กัลลวาลมุตตคาม ในวันที่ ๗ ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เกสกลาวัน ใกล้เมืองสูงสูมารคิริ ซึ่งอยู่ระหว่างเวสาลี กับสávatถิ พระองค์ทราบด้วยพระญาณว่า พระโมคคัลลานะถูกความเพียรในการจงกรมบีบคั้น ตลอด ๗ วัน นิ่งโง่งงอยู่ในหทัยที่จงกรม จึงเสด็จไปปรากฏพระองค์ที่กัลลวาลมุตตคาม ประทานโอวาทว่า โมคคัลลานะ เมื่อเธอมีสัญญาอย่างไรอยู่ เธอพึงทำในใจซึ่งสัญญานั้นให้มาก จักละความง่วงได้ หากยังละไม่ได้เธอพึงปฏิบัติดังนี้

๑. พิจารณาถึงธรรมตามที่ได้สดับแล้ว ได้เรียนมาแล้ว
  ๒. สาระยาธรรมที่ได้สดับแล้ว ได้เรียนมาแล้วโดยพิสดาร
  ๓. ยอนช่องหูทั้งสองข้าง เอามือลูบตัว
  ๔. ลุกขึ้นยืน เอนน้ำล้างตา เหลียวดูทิศทั้งหลาย แหงนดูดาว
  ๕. ทำในใจถึงอาโลกสัญญา ตั้งความสำคัญว่า กลางวันหรือกลางคืน ย่อมมีแสงสว่างเหมือนกัน
  ๖. อธิษฐานการเดินจงกรม สำรวมอินทรีย์ ไม่คิดไปภายนอก
  ๗. สำเร็จสีหไสยา ช้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะในการนอน
- การหลับ และการตื่น

ดูก่อน โมคคัลลานะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล จักละความโง่งงได้ และเธอพึงศึกษา อย่างนี้อีกว่า เราจักไม่ถือตัวเข้าไปสู่ตระกูล เราจักไม่พูดถ้อยคำซึ่งจะเป็นเหตุให้ทู่หมัดแก่กัน เราไม่ สรรเสริญความคลุกคลีด้วยหมู่ชน ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต แล้วตรัส **ธาตุกัมมัญฐาน** ว่าด้วยการ พิจารณากาย ด้วยอำนาจธาตุ ๖ คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ และวิญญาณธาตุ ว่าธาตุเหล่านั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา ไม่ควรยึดมั่น ด้วยตัณหาและทิฐิ

พระโมคคัลลานะได้บรรลุอรหัตตผล หลังจากอุปสมบทแล้ว ๗ วัน พระสูตรนี้เป็นทั้ง พระโอวาท เป็นทั้งวิปัสสนาสำหรับท่านพระโมคคัลลานะเถระ

[๑๔] **พระสารีบุตร** หลังจากอุปสมบทแล้ว ในวันที่ ๑๕ ขณะที่กำลังถวายงานพัดอยู่เบื้องพระประณฆาณของพระศาสดา ณ ถ้ำสุกกราชดา บนเขาคิชฌกูฏ ได้ฟัง **ทิมณฑริพาทก** ผู้หลานชาย ว่าด้วยเรื่องทิณฐิเป็นเหตุให้เกิดการวิวาท ให้พิจารณาโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นความเจ็บไข้ เป็นของทรุดโทรม เป็นของว่างเปล่า เป็นของมิใช่ตน ให้ละความพอใจในกาย ความเยื่อใยในกาย และทรงแสดงเวทนา ๓ อันอาศัยปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้น มีความสิ้นไป เสื่อมไป ดับไปเป็นธรรมดา ไม่ควรยึดมั่นด้วยทิณฐิ

พระสารีบุตร ได้ยินพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสการให้ละธรรมเหล่านั้น การสละคืนธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญาอันยิ่ง ได้รู้ชัดแจ้งตามธรรมนั้น จิตของท่านหลุดพ้นจากอาสวะบรรลอรหัตตผลแห่งตลอดที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณ และปัญญา ๑๖ ณ ที่นั้น

ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน เกิดขึ้นแล้วแก่ทิมณฑริพาทกว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับไปเป็นธรรมดา

ลำดับนั้น ทิมณฑริพาทก กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่าผู้มีจักขุจักเห็นรูป ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ขอท่านพระโคตม ทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่บัดนี้เป็นต้นไป

อรรถกถากล่าวว่า ท่านพระสารีบุตรเสมือนบุคคลที่เห็นผู้อื่นกำลังบริโภคอาหาร แต่ตนเองบรรเทาความหิวลงได้ ทั้งที่มีได้บริโภคอาหารนั้นเลย

[๑๕] วันที่ท่านพระสารีบุตรบรรลอรหัตตผล ในเวลาบ่ายมีการประชุมสงฆ์ ณ พระเวฬุวันวิหาร ที่เรียกว่า **จาตุรงคสันนิบาต** อันประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

เป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ อยู่ในมาฆฤกษ์

ภิกษุ ๑๒๕๐ องค์ มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย

ภิกษุที่ร่วมประชุมล้วนเป็นพระอรหันตชินาสพ ผู้ได้อภิญญา ๖

ภิกษุทั้งหมดล้วนเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา (พระพุทธเจ้าประทานให้บวช)

ในที่ประชุมสงฆ์ครั้งนั้น พระพุทธองค์ทรงสถาปนา พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ให้เป็น **คู่อัครสาวก** ตรัสว่า สาวกบารมีญาณของทั้งสองท่านนี้ ต่างก็ได้บำเพ็ญมาจนเต็มเปี่ยมแล้ว นับด้วยอสงไขยกับอีกแสนกัป

จากนั้น ทรงแสดง โอวาทปาฏิโมกข์ ในท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ ณ พระเวฬุวันวิหาร อันมีภิกษุประมาณ ๑๐๐๐ รูป ภิกษุบริวารของท่านพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะอีก ๒๕๐ รูป ความว่า

ขันติเป็นธรรมเครื่องเผากิเลสอย่างยิ่ง

พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า

นิพพานเป็นธรรมอันสูงสุด

ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต

ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ

การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ การยังกุศลให้ถึงพร้อม ๑ การทำจิตให้ผ่องใส ๑

นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑ ความส่ำรวมในพระปาฏิโมกข์ ๑

ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ ๑ ที่นั่งที่นอนอันสัถ ๑

การประกอบความเพียรในอธิจิต ๑

นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ในสมัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราพระองค์นี้ การชุมนุมสงฆ์เช่นนี้ มีครั้งเดียว คือในปีแรกหลังจากตรัสรู้แล้ว ๔ เดือน

[๑๖] สมัยหนึ่ง พระศาสดาประทับอยู่ในพระคันธกุฎีที่พระเวฬุวันวิหาร ได้สดับเหตุแผ่นดินไหว ทรงทราบด้วยพระญาณว่า **ปิปผลิมถนพ** บุตรของกบิลพราหมณ์ ในหมู่บ้านมหาติตตะ แคว้นมคธ และ **นางภัททกาปิลาณี** ผู้ภรรยา ละสมบัตินัประภณมิได้บวชอุทิศรา แผ่นดินไหว ในครั้งนี้เกิดจากกำลังแห่งคุณธรรมของบุคคลทั้งสอง ณ สถานที่ที่จะแยกจากกันไปแสวงหาสังขารม แม้เราก็ควรอนุเคราะห์คนทั้งสองนี้

พระพุทธองค์จึงเสด็จจากพระคันธกุฎี ไปประทับที่ควงไม้พทุปุตตกนิโครธ (ต้นไทร) ระหว่างทางกรุงราชคฤห์กับนาลันทา เพื่อสงเคราะห์ปิปผลิมถนพ ซึ่งมีนามตามตระกูลว่า **กัสสปะ**

ปิปผลิมถนพ แลเห็นพระพุทธองค์แต่ไกล มีพระรัศมีเปล่งจากพระวรกายดุจสีทอง แน่ใจว่าท่านผู้นี้เป็นพระศาสดาของเรา จึงเข้าไปถวายบังคม กราบทูลขอเป็นสาวก พระพุทธองค์ ประทานอุปสมบทด้วยพระโอวาท ๓ ประการ ตรัสว่า กัสสปะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า

๑. เราจักเข้าไปตั้งความละอาย และความเกรงใจไว้ในภิกษุ ทั้งที่เป็นผู้เฒ่า ผู้ใหม่ และผู้ปานกลางอย่างแรงกล้า

๒. เราจักพึงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยกุศล เราจักเจริญหุลงพึง ธรรม และพิจารณาเนื้อความตามธรรมนั้น

๓. เราจักไม่ละสติที่เป็นไปในกายของเรา จักพิจารณากายคตาสติ

การอุปสมบทวิธีนี้ ชื่อว่า โอวาทปฏิบัติคณูปสัมปทา เป็นอุปสัมปทาของพระกัสสปะ เมื่อพระพุทธองค์ประทานอุปสมบทแก่พระกัสสปะแล้ว เสด็จจากโคนต้นพทุตตกนิโครธ โดยมี พระกัสสปะเป็นผู้ตามเสด็จ

ระหว่างทาง พระพุทธองค์ทรงแวะประทับ ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง กัสสปภิกษุจึงลาด สังฆาฏิผ้าเนื้อดีของตน สำหรับให้พระพุทธองค์ประทับ พระศาสดาทรงทราบด้วยพระญาณว่า บารมีของพระกัสสปะที่สั่งสมมาแล้วนั้น เพียงพอจะครองผ้าที่พระองค์ทรงใช้สอยอยู่ จึงทรงลูบ ผ้านั้น ตรัสว่า กัสสปะ สังฆาฏิอันทำด้วยผ้าเก่าผืนนี้ของเธอนุ่มดี กัสสปภิกษุทราบที่พระศาสดา มีประสงค์จะห่ม จึงน้อมถวายสังฆาฏินั้นแด่พระพุทธองค์ และขอประทานจีวรเก่าที่พระองค์ ทรงใช้อยู่มห่มแทน

พระพุทธองค์ตรัสว่า กัสสปะ ธรรมด่าว่าจีวรที่เก่าเพราะการใช้ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย บุคคลผู้สามารถในการบำเพ็ญข้อปฏิบัติ จึงสมควรรับ ด้วยว่า ในวันที่เราชักผ้าบังสุกุลผืนนี้ มหาปฐพีได้ไหวจนถึงน้ำรองแผ่นดิน

จากนั้น จึงทรงแลกเปลี่ยนจีวรกับกัสสปภิกษุ ในขณะนั้น แผ่นดินได้ไหวอีก เสมือนจะ รับรู้ว่าพระองค์ทรงทำสิ่งที่ทำได้ยาก ด้วยว่าจีวรที่พระองค์ห่มแล้ว ไม่เคยประทานให้แก่สาวก รูปใดมาก่อน

กัสสปภิกษุมีได้ทรงทราบว่า เราได้จีวรของพระพุทธเจ้ามาครอง แต่กลับคิดว่า เราควรจะ กระทำสิ่งใดให้ดียิ่งขึ้น จึงสมาทานอุตงค์ ๑๓ ในสำนักของพระพุทธองค์ และถือมันอยู่ ๓ ประการ คือ ถือบังสุกุลจีวรเป็นวัตร ๑ ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ๑ ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ๑ แม้จะอยู่ในสถานที่ใกล้กับพระพุทธองค์ กัสสปภิกษุก็ประพฤติปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำ

พระกัสสปะ เป็นเสขบุคคลเพียง ๗ วัน ในอรุณที่ ๘ ได้บรรลุอรหัตตผล พร้อมด้วย ปฏิสัมภิทา ๔ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญว่า ท่านพระมหากัสสปะเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ทรงอุตงค์

นางภัททกาปิลาณี หลังจากแยกทางกับสามีแล้ว เดินทางไปพำนักยังสำนักของปริพาชกชื่อ **ติตติยาราม** ใกล้กับเขตวันวิหาร เป็นเวลา ๕ ปี เพราะขณะนั้น พระพุทธองค์ยังไม่ทรงอนุญาตให้สตรีบวช หลังจากพระนางมหาปชาบดีโคตมีอุปสมบทแล้ว นางจึงเข้ามาบวชในสำนักของภิกษุณีบำเพ็ญสมณธรรมไม่นานก็ได้บรรลุอรหัตตผล พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระภัททกาปิลาณีเถรีว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งปวง ผู้มีบุพเพนิวาสานุสสติญาณ

[๑๓] **พระเจ้าสุทโธทนะ** ทรงสดับว่าพระโอรสของพระองค์ประพฤติทุกกริยา ๖ ปี ได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ประกาศธรรมจักรอันบรรจบอยู่ที่พระเวฬุวันในกรุงราชคฤห์ จึงรับสั่งให้อำมาตย์ผู้หนึ่งพร้อมบริวาร ๑๐๐๐ ไปยังกรุงราชคฤห์ เพื่อทูลนิมนต์ให้พระพุทธองค์เสด็จมายังกรุงกบิลพัสดุ์ ด้วยพระราชบิดามีพระประสงค์จะพบ

อำมาตย์รับพระดำรัสของพระราชบิดาแล้ว รีบเดินทางไปยังกรุงราชคฤห์ เข้าไปยังเวฬุวันวิหารในเวลาแสดงธรรม อำมาตย์ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้ว ได้บรรลุอรหัตตผล พร้อมกับบุรุษบริวาร ๑๐๐๐ ทั้งที่ยืนอยู่นั้นแหละ จึงกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ทรงประทาน **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** แก่ชนเหล่านั้นทั้งหมด

จำเดิมแต่บรรลุพระอรหัตต ชนเหล่านั้นมิได้ส่งข่าวให้พระราชบิดาทราบ พระราชบิดาส่งอำมาตย์พร้อมบริวาร ๑๐๐๐ โดยทำนองเดียวกัน ตามมาถึง ๔ ครั้ง ก็ไม่มีผู้ใดนำข่าวกลับมาแจ้ง เมื่อทุกคนยังกิจของตนให้สำเร็จคือได้บรรลุพระอรหัตตแล้ว ก็พำนักอยู่ ณ กรุงราชคฤห์นั้นเอง

ในที่สุด พระราชบิดาส่ง **กาฬุทายีอำมาตย์** ซึ่งเป็นหนึ่งในสหชาติของพระพุทธองค์ เป็นผู้ไปทูลนิมนต์พระศาสดา กาฬุทายีรับพระดำรัสแล้วกราบทูลว่า ขอให้ข้าพระพุทธเจ้าได้บวชด้วยพระเจ้าสุทโธทนะรับสั่งกำชับว่า เธอจะบวชหรือไม่ก็ตาม จักต้องนำลูกของเรากลับมาให้ได้

เมื่อไปถึงกรุงราชคฤห์ กาฬุทายีอำมาตย์พร้อมทั้งบริวารได้ฟังธรรมเทศนาแล้ว ก็ได้บรรลุอรหัตตผล ดำรงอยู่ในความเป็นเอหิภิกขุเช่นเดียวกัน

ครั้นในวันเพ็ญเดือน ๔ พระกาฬุทายีเฝ้าคิดว่า บัดนี้ย่างเข้าสู่สันตฤตย (ฤดูใบไม้ผลิ) พืชผลต่าง ๆ เกือบเกี่ยวเรียบร้อยแล้ว สะดวกแก่การเดินทาง เห็นว่าเป็นกาลสมควรที่พระพุทธองค์จะทรงกระทำการสงเคราะห์พระญาติแล้ว พระกาฬุทายีเฝ้าจึงเข้าไปกราบทูลให้เสด็จกบิลพัสดุ์ พระรณนาถึงหนทางเสด็จ เพื่อต้องการให้พระศาสดาเสด็จไปยังพระนครของราชสกุล

พระพุทธองค์เสด็จพร้อมด้วยพระชีเมณฑสองหมื่นองค์ คือ ภิกษุผู้เป็นภุชบตรชาวอังคะและมคธหมื่นองค์ ภิกษุภุชบตรชาวกบิลพัสดุ์หมื่นองค์ เสด็จจาริกไปโดยไม่รีบร้อน

ระหว่างการเดินทาง พระกาฬุทายีเถระได้นำข่าวการเสด็จดำเนิน มาให้พระราชพรหมด้วยฤทธิ์ พระราชาทอดพระเนตรเห็นพระเถระมาก็ทรงพอพระทัย ถวายอาหารบิณฑบาตที่ได้จัดเตรียมไว้เพื่อพระองค์แก่พระเถระ แล้วตรัสว่า นิมนต์ท่านฉันภัตตาหารนี้ก่อน แล้วจึงค่อยนำบิณฑบาตจากที่นี่ไปถวายแก่บุตรของเรา จนกว่าบุตรของเราจะเดินทางมาถึงพระนคร

พระเถระได้นำบิณฑบาตไปทุกวันโดยอุบายนี้ เมื่อชนชาววังกำลังเห็นอยู่ในที่นั้นแหละ พระเถระโยนบาตรที่เต็มไปด้วยภัต อันจะนำไปถวายพระศาสดา ในท่ามกลางอากาศ แม้นตนเองก็เพาะขึ้นสู่เวหาส แล้วน้อมเอาบิณฑบาตเข้าไปถวายพระศาสดาทุกวันเช่นนี้ พระศาสดาเสวยบิณฑบาตของพระราชทานั้น ในระหว่างการเดินทาง

ทุกวันหลังการท้าวตักกิจเสร็จแล้ว ท่านพระกาฬุทายีเถระได้แสดงธรรมมีกถา ที่ประกอบด้วยพุทธคุณแก่พระราชและบริษัท แล้วกราบทูลพระราชให้ทรงทราบ ว่า วันนี้พระศาสดาเสด็จมาสิ้นระยะทางเท่านี้ ๆ แล้ว พระเถระได้กระทำราชสกุลทั้งสิ้นให้มีความเลื่อมใส เกิดขึ้นในพระศาสดาโดยที่ยังไม่เห็นพระองค์ ด้วยเหตุนี้ พระศาสดาจึงทรงยกย่องท่านพระกาฬุทายีเถระว่า เป็นผู้เลืกกว่าพระสาวกทั้งหลาย ผู้ยังราชสกุลให้เลื่อมใส

เหล่าพระญาติทั้งหลายประชุมกัน เพื่อเตรียมหาที่ประทับแก่พระศาสดา เห็นว่าปราสาทของเจ้านิโครธกายนะวโรดมัย จึงซ่อมแซมตกแต่งเพื่อเตรียมรับเสด็จ

เมื่อพระศาสดาเสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์แล้ว ประทับที่ นิโครธาราม ของเจ้านิโครธกายนะประทับบนพุทธอาสน์แล้ว เหล่าศากยวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ดำริว่า สิทธิตะอาวโสน้อยกว่าพวกเรา จึงรับสั่งราชกุมารหนุ่ม ๆ ว่า พวกเธอจงถวายบังคม พวกเราจักนั่งข้างหลังพวกเรา

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบอัธยาศัยของเหล่าเจ้าศากยะ ทรงดำริว่า พวกพระญาติไม่ยอมไหว้เรา จึงทรงเข้าจุดตถณกันอันเป็นบาทแห่งอภิญา ทรงทำปาฏิหาริย์ราวกับว่าจะทรงไปรยฐลีพระบาทลงบนเคียรแห่งพระญาติเหล่านั้น

พระเจ้าสุทโธทนะ เห็นอัศจรรย์ดังนั้น ตรัสว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า หลังจากพระองค์ประสูติแล้ว ๗ วัน ขณะที่พระพี่เลี้ยงนำเข้าไปไหว้กาฬเทวิลดาบส หม่อมฉันได้เห็นพระบาทของพระองค์ไปประดิษฐานบนชฎาของดาบส จึงไหว้พระองค์เป็นครั้งแรก ต่อมา ในวันวปมงคลแรกนาขวัญ หม่อมฉันเห็นเงาไม้หัวที่พระองค์ประทับ มิได้คล้อยไปตามดวงตะวัน หม่อมฉันจึงไหว้เป็นครั้งที่สอง บัดนี้ หม่อมฉันได้เห็นปาฏิหาริย์ ซึ่งยังไม่เคยเห็นมาก่อน จึงถวายบังคมพระบาทของพระองค์ นี่เป็นการไหว้ครั้งที่สามของหม่อมฉัน

เมื่อพระราชทานถวายบังคมแล้ว เจ้าศากยราชทั้งปวงได้พากันถวายบังคมทั้งหมด ไม่เหลือ
แม้แต่พระองค์เดียว พร้อมกันนี้ประชุมด้วยพระฤทธิญาณ

ลำดับนั้น **ฝนโปกขรพรรษ** ได้ตกลงมา น้ำเมฆยาดหนึ่งก็ได้ตกลงบนศีรษะของผู้ใด
พระญาติทั้งปวงทรงเห็นเหตุนี้แล้ว เกิดความอัศจรรย์ยิ่งนัก

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ฝนโปกขรพรรษที่ตกในญาติสมาคมของเรา มิใช่ในกาล
นี้เท่านั้น แม้ในอดีตกาลก็ได้ตกแล้ว จากนั้นตรัส **เวสสันดรชาดก** พระญาติทั้งปวงสดับธรรม
เทศนานั้นแล้ว ถวายบังคม ทำประทักษิณแล้วหลีกไป ไม่มีผู้ใด แม้พระราชหรือมหาอำมาตย์
ที่จะทูลนิมนต์ให้รับบิณฑบาตเลย

[๑๘] วันที่สอง พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่ พระราชาทรงทราบ จึงรับเสด็จไปยืนเบื้องพระพักตร์พระศาสดาตรัสว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ เพราะเหตุไรพระองค์จึงทำให้หม่อมฉันได้อาย วงศ์ของเราเป็นวงศ์กษัตริย์ ไม่เคยมี
กษัตริย์องค์ใดออกไปเที่ยวภิกขาจารเช่นนี้

พระพุทธองค์ตรัสว่า มหาบพิตร คำว่าวงศ์กษัตริย์นั้นเป็นวงศ์ของพระองค์ ส่วนวงศ์ของ
อาตมภาพอันมีพระที่ปึงกรพุทธเจ้า เป็นต้นนั้น ชื่อว่าพุทธวงศ์ ซึ่งสำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยการ
ภิกขาจารเท่านั้น แล้วตรัสพระคาถาว่า

บุคคลไม่ควรประมาท ในบิณฑบาตที่ตนได้รับ

ควรประพฤติธรรมให้สุจริต บุคคลผู้ประพฤติธรรม

ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

เวลาจบพระคาถา **พระพุทธบิดา** ได้บรรลุ **โสดาปัตติผล** ในระหว่างถนนนั่นเอง

จากนั้น พระราชทูตอาราธนาถวายภัตตาหารในพระราชนิเวศน์ ภายหลังภัต พระพุทธองค์
ทรงอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับนิโครธาราม

วันที่สาม เสด็จเข้าไปเสวยภัตตาหารในพระราชนิเวศน์อีก ภายหลังภัต พระพุทธองค์
ตรัสพระคาถาว่า

บุคคลควรประพฤติธรรมให้สุจริต

ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ

ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า

[๑๙] **พระพุทธบิดา** ดำรงอยู่ใน **สกทาคามีผล** พระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้บรรลุ

โสดาปัตติผล เหล่านางสนมกำนัลพากันเข้ามาเฝ้าพระศาสดา มีพระนางยโสธราผู้เดียว กล่าวว่า หากพระองค์เห็นคุณค่าความดีของเรา ก็จะเสด็จมาเอง เมื่อนั้นเราจึงจะถวายบังคม

[๒๐] พระศาสดาเสด็จไปยังปราสาทของ **พระนางยโสธรา** พร้อมกับพระอัครสาวกทั้งสอง ทรงให้พระพุทธรูปดว้บาตร ตรัสกับพระอัครสาวกทั้งสองว่า มารดาของราहुลมีคุณแก่เรามาก ขณะที่พระนางถวายบังคม ไม่พึงกล่าวความใด เมื่อเสด็จถึง พระนางยโสธราถวายบังคมแล้ว เกลือกพระเศียรลงบนหลังพระบาททั้งสอง ของพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระราชสาส์นถึงความรักเคารพ ที่พระนางมีต่อพระพุทธรูปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระสุณิสาของหม่อมฉันได้ฟังข่าวว่า พระองค์ทรงนุ่งห่มผ้ากาสา พระนางก็ทรงผ้ากาสาบ้าง ได้สดับว่าพระองค์มีภัตตหนึ่งเดียว ก็มีภัตตหนึ่งเดียวบ้าง ทรงสดับว่าพระองค์ทรงละที่นึ่งที่นอนใหญ่ ก็ทรงบรรทมเฉพาะบนเตียงน้อยอันซึ่งด้วยแผ่นผ้า ทรงทราบว่าคุณพระองค์ทรงละเว้นจากของหอม มีดอกไม้เป็นต้น ก็ทรงงดเว้นดอกไม้ของหอมบ้าง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระสุณิสาของหม่อมฉัน เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติอย่างนี้

พระศาสดาตรัสว่า มหาบพิตร ข้อที่พระสุณิสาอันพระองค์รักษาคุ้มครองอยู่ในบัดนี้ รักษาตนเองได้ในเมื่อถูกแกะกล้าแล้วนั้น ไม่น่าอัศจรรย์ ในอดีต ราชิดานีไม่มีการอารักขา ท้องเที่ยวอยู่ที่เชิงเขา ก็รักษาตนเองได้แม้ถูกแกะยังไม่แกะกล้า เพื่อทรงบรรเทาความเศร้าโศกของพระนาง พระพุทธรูปตรัส **จันทกนิรชาดก** ว่าด้วยเรื่องความจงรักภักดีของพระนาง ที่มีต่อสามีในอดีต ครั้งเสียพระชาติเป็นภิกษุหนีอยู่ในป่าหิมพานต์ ทรงโปรด **พระนางยโสธรา** ให้บรรลุ **โสดาปัตติผล**

[๒๑] วันที่สี่ พระญาติทั้งหลายได้กระทำมงคล ๓ ประการ คือ **อาภรณ์มงคล อภิเชก มงคล อาวาหมงคล** แก่ **เจ้าชายนันทะ** (พระอนุชาต่างมารดา) พระศาสดารับนิมนต์เสด็จไปในงานมงคลนั้น พร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูป เสวยภัตตาหารเสร็จ ทรงอนุโมทนาแล้ว ได้ทรงประทานบาตรในพระหัตถ์แก่เจ้าชายนันทะ ด้วยมีพระประสงค์จะให้บวช เจ้าหญิงชนบทกัลยาณี ทอดพระเนตรเห็นเจ้าชายนันทะเสด็จตามพระพุทธรูปไปเช่นนั้น จึงตรัสว่า ขอพระลูกเจ้าจงด่วนเสด็จกลับมา เจ้าชายนันทะไม่อาจทูลให้พระศาสดาทรงรับบาตรคืน ด้วยความเคารพ ได้เสด็จดำเนินตามไป สู่วิหาร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า นันทะ เธอจักบวชได้หรือไม่ เมื่อไม่อาจปฏิเสธทั้งที่มีได้ มีความปรารถนาเลย นันทกุมารกราบทูลว่า บวชได้ พระพุทธเจ้าข้า พระพุทธรูปทรงให้เจ้าชายนันทะผนวชแล้วด้วย **เอหิภิกขุอุปสัมปทา**

พระกาลดา มีพระประสงค์จะจัดความไม่ยินดีต่อการผนวชของพระนันทะ จึงพาไปสวรรคตาวตึงส์ด้วยยานุภาพของพระองค์ ท้าวสักกะทราบการเสด็จจึงมาเฝ้าพร้อมหมู่นางอัปสรแวดล้อม พระพุทธองค์ตรัสให้พระนันทะ ดูนางเทพอัปสร ผู้มีเฝ้าท่าเหมือนนกพิราบ แล้วตรัส **กุนาสชาดก** เพื่อทำลายราคะของพระนันทะ พระนันทะมนสิการอุบายนั้นโดยแยบคาย แล้วเริ่มเจริญวิปัสสนา ได้บรรลุอรหัตตผลในเวลาต่อมาไม่นาน พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระนันทะว่าเป็นผู้เลิศกว่าสาวกผู้สามารถคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

[๒๒] **พระนางมหาปชาบดีโคตมี** ทรงเห็นพระรูปของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว เกิดโสมนัสเป็นที่ยิ่ง ทรงพระดำริว่าบุตรของเราอยู่ท่ามกลางวัง ตลอดเวลา ๒๕ ปี เรายังมิเคยได้ถวายสิ่งใดเลย แม้สักว่ากล้วยเพียงผลเดียว บัดนี้เราจักถวายจีวรแก่บุตรนั้น ด้วยผ้าที่เราทำเอง

พระนางทรงให้นำผ้ามาจากตลาด ทรงย่ำฝ้ายนั้นด้วยพระหัตถ์ กรอด้วยอย่างละเอียด ทรงเย็บช่างศิลป์ทั้งหลายให้ทอผ้า เสด็จไปจับปลายกระสวยตามสมณกรรมแก่กาล ในกาลที่ผ้านั้นทอเสร็จแล้ว ทรงถือผ้าคู่นั้นทูลพระราชาว่า หม่อมฉันจักไปถวายจีวรนี้แก่บุตรเรา พระราชาตรัสสั่งให้เตรียมเสด็จ ตกแต่งทางตั้งแต่ประตูพระราชวัง จนถึงพระวิหารนิโครธาราม

เมื่อถึงพระวิหารแล้ว พระนางกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าไหมคู่นี้ หม่อมฉันกรอด้วยเอง ทอเอง ตั้งใจอุทิศแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอพระองค์โปรดรับผ้าไหมคู่นี้ของหม่อมฉันเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า **ดูก่อนโคตมี พระนางจงถวายสงฆ์เถิด**

พระนางได้ทูลอ้อนวอนถึง ๓ ครั้ง พระพุทธองค์ก็ยังตรัสว่า ดูก่อน โคตมี พระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อถวายสงฆ์แล้ว จักเป็นอันพระนางได้รู้ซาทั้งอาตมภาพและสงฆ์ เพราะเจตนา ๓ คือ ก่อนถวาย ๑ กำลังถวาย ๑ โสมนัสเมื่อถวายแล้ว ๑ ความปรารถนาของพระนางจักรวมเป็นอันเดียวกัน จักเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่อิฏฐุ์ เพื่อความสุขตลอดกาลนานแก่พระนาง

อีกประการหนึ่ง ที่ทรงให้ถวายสงฆ์ ก็เพื่อประโยชน์แก่ชนรุ่นหลังได้เกิดความยำเกรงในสงฆ์ด้วย เมื่อชนรุ่นหลังยำเกรงในสงฆ์ ก็จักบำรุงสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่ สงฆ์เมื่อไม่ลำบากด้วยปัจจัยสี่ ก็จักตั้งใจศึกษาพระพุทธวจนะ และกระทำสมณธรรม เมื่อเป็นอย่างนั้น ศาสนาของเราจักดำรงอยู่ถึง ๕๐๐๐ ปี

[๒๓] วันที่เจ็ด พระนางยโสธราสงราหุลกุมารไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลขอประทานทรัพย์ราหุลกุมารได้ตามเสด็จไปเมืองหลัง พलगทูลขอว่า ข้าแต่พระสมณะ ขอได้โปรดประทานทรัพย์มรดกแก่หม่อมฉัน ข้าแต่พระสมณะ ขอได้โปรดประทานทรัพย์มรดกแก่หม่อมฉัน

พระศาสดาจารย์ว่า กุमारนี้ปรารถนาทรัพย์อันเป็นสมบัติของบิดา ซึ่งเป็นไปตามวิญญะอันมีแต่ความคับแค้น เราจักให้อริยทรัพย์ ๗ ประการ ซึ่งเราได้เฉพาะที่โพธิมณฑลแก่กุमारนี้ เราจักกระทำกุमारนี้ให้เป็นเจ้าของโลกุตตรทรัพย์ จึงรับสั่งให้พระสารีบุตรบรรพชาราหุลกุมาร

ท่านพระสารีบุตรทูลถามว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะให้ราหุลกุมารทรงผนวชอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ในชั้นต้นพึงให้โกณณณ แล้วให้ครองผ้าช้อมผาด ด้วยการห่มเฉียงบ่า ให้กราบทั่วภิกษุทั้งหลาย นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี แล้วให้รับไตรสรณคมน์

ท่านพระโมคคัลลานะปลงพระเกศาแล้วถวายผ้ากาสาวะ ท่านพระสารีบุตรถวายสรณะ ท่านพระมหากัสสปะเป็นโอวาทาจารย์ บรรพชา ราหุลกุมารเป็นสามเณรองค์แรกในพระพุทธศาสนา ขณะเมื่อมีพระชนมายุเพียง ๗ ขวบ

พระพุทธบิดาทรงเสียพระทัยว่า เมื่อนั้นทะเลและราหุลผนวชแล้ว จักไม่มีผู้สืบสันตติวงศ์ จึงเข้าไปกราบทูลขอพรว่า พระองค์ไม่พึงบรรพชากุลบุตรใด ก่อนที่ผู้นั้นจะได้รับอนุญาตจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง พระพุทธองค์ทรงอนุญาตตามคำขอร้องของพระพุทธบิดา จากนั้นทรงบัญญัติห้าม มิให้บรรพชาแก่กุลบุตรผู้ที่ยังมิได้รับอนุญาตจากบิดามารดา หรือ ผู้ปกครองก่อน ทรงบัญญัติว่า ผู้มีอายุยังไม่ครบอุปสมบทให้บรรพชาเป็นสามเณร โดยวิธีรับ ไตรสรณคมน์ คือ ให้เปล่งวาจาขอถึงพระรัตนตรัย และให้สมาทานศีล ๑๐ ประการ วิธีการบวชนี้เรียกว่า ติสรณคณุปสัมปทา และทรงอนุญาต ให้ภิกษุรับสามเณรเป็นอุปัชฌาย์ได้เกินกว่า ๑ รูป

[๒๔] วันที่แปด พระพุทธองค์ทรงแสดง มหาธรรมปาลชาดก ว่าด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นเหตุให้ไม่ทำกาละในวัยหนุ่ม ตรัสว่า

ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้

ผู้ประพฤติธรรม ย่อมไม่ไปสู่ทุกข์.

จบพระพุทธดำรัส พระพุทธบิดา ดำรงอยู่ใน อนาคามีผล

ในขณะนี้ พระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดา โปรดเกล้าให้ประชุมศากยตระกูลทั้งหมด ตรัสให้กุมารตระกูลละหนึ่งคนออกบรรพชา ได้มีชัตติยกุมารหนึ่งพันองค์ออกบรรพชาพร้อมกัน

ขณะที่ยังประทับอยู่ณโครธาfram พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพระญาณว่า **กิมพิละ ศากยราช** แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ มีอัยยาคัยที่จะได้บรรลุมรรคผล จึงทรงเนรมิตรูปสัตว์ที่สวยงาม ตั้งแต่วัยรุ่น วัยสาว วัยกลางคน จนถึงวัยชรา มีอาการเจ็บไข้ และตายไปในที่สุด ให้ปรากฏ

กิมฬิละศากยะพิจารณาว่า **วัยย่อมล่วงไปเร็วพลัน** รูปร่างเรานี้ก็เช่นกัน เกิดความสลดใจในภาพที่ได้เห็น บังเกิดความเบื่อหน่าย ประสงค์ที่จะออกผนวช

ในคราวนั้น **อนรุทธะศากยะ** ตัดสินใจที่จะออกบรรพชาในพระธรรมวินัย ได้ไปชวนศากยะองค์อื่น ๆ ให้บวชด้วย จึงเป็นสาเหตุที่กิมฬิละตัดสินใจ จะออกบรรพชาอุปสมบทในที่นี้

[๒๕] พระศาสดาประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ เป็นเวลา ๒ สัปดาห์ จึงเสด็จกลับกรุงราชคฤห์ โดยใช้เส้นทางที่เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ ประทับพักแรมที่ **อนุปิยอัมพวัน** ณ ที่นั้น เหล่าพระราชวงศ์ ๖ องค์ คือ **ภัททิยะ** **อนรุทธะ** **อานันทะ** **ภัคคุ** **กิมฬิละ** ศากยวงศ์ กบิลพัสดุ์ และ **เทวทัต** ซึ่งเป็นศากยวงศ์เทวหะ พร้อมด้วย **อุบาลี** พนักงานภูษามาลาในราชสำนัก ตามเสด็จมาทูลขอบรรพชาอุปสมบท ยิงที่ประทับพักแรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทาน **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** แก่ทุกคน กิษุเหล่านั้นโดยเสด็จพระศาสดาไปยังกรุงราชคฤห์

[๒๖] ขณะที่พระพุทธองค์ประทับที่อนุปิยอัมพวัน **ทัฬหฬลลุมาร** ซึ่งเป็นโอรสของเจ้ามัลละกรุงกุสินารวงศ์หนึ่ง เพิ่งมีอายุ ๗ ขวบ เห็นพระศาสดาก็เกิดความเลื่อมใส ขออนุญาตย่าเพื่อจะบวช ย่าจึงพาไปเฝ้าพระศาสดา

พระพุทธองค์ทรงประทานภิกษุรูปหนึ่งให้การบรรพชา ขณะที่กำลังปลงผมปอยแรก ตั้งอยู่ใน **โสดาปัตติผล** ปอยที่สองตั้งอยู่ใน **สกทาคามีผล** ปอยที่สามตั้งอยู่ใน **อนาคามีผล** ครั้นปลงผมเสร็จ ทัฬหฬลลุมารตั้งอยู่ใน **อรหัตตผล** พระพุทธองค์ทรงให้อุปสมบทสามเณรในขณะนั้น แล้วโดยเสด็จพระศาสดาไปยังกรุงราชคฤห์

[๒๗] เสด็จถึงกรุงราชคฤห์ ประทับอยู่ที่ป่าสีกวัน ณ ที่นี้ **อนาถบิณฑิกคหบดี** ชาวกรุงสาวัตถี เดินทางมาทำธุระกิจยังกรุงราชคฤห์ ทราบข่าวว่าขณะนี้พระศาสดาอุบัติขึ้นแล้ว บังเกิดความปีติเป็นที่ยิ่ง จึงออกไปเฝ้าพระพุทธองค์ยังที่ประทับตั้งแต่เช้าตรู่ พระศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรด อนาถบิณฑิกคหบดีได้บรรลุโสดาปัตติผล กราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์ให้ทรงรับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น จากนั้น กราบทูลขอให้พระศาสดาเสด็จไปโปรดเหล่าชนทั้งหลายยังกรุงสาวัตถี ด้วยตนมีความประสงค์จะสร้างอารามถวาย

พรรษาที่ ๒

ประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

[๑] **พระภัททิยะ** อุปสมบทแล้ว ฟังพระธรรมเทศนาจากพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้สำเร็จวิชา ๓ เป็นผู้ไม่ประมาทบำเพ็ญเพียร สมาทานประพตติธุดงค์ ๑๓ ปฏิบัติวิปัสสนา ไม่นานนักก็บรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยอภิญญา ๖ ในพรรษานี้

ขณะที่พระภัททิยะอยู่ป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี จะเปล่งอุทานว่า สุขหนอ สุขหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลความนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยคิดว่าพระภัททิยะคงไม่ยินดีประพตติพรหมจรรย์ คงทวนระลึกถึงความสุขในราชสมบัติ จึงได้เปล่งอุทานดังนี้เสมอ พระพุทธองค์มีรับสั่งให้ท้าวพระเถระ ตรัสถามว่า เธอเห็นประโยชน์อะไรในการเปล่งวาทจาตังนั้น พระภัททิยะทูลว่า ข้าพระองค์เมื่อพิจารณาเห็นเหตุ คือสุขอันเกิดแต่วิเวก และสุขอันเกิดแต่ผลสมบัตินั้นยอดเยี่ยมนี้ จึงเปล่งอุทานว่า สุขหนอ สุขหนอ ดังนี้

[๒] **พระกิมฬิละ** เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน บรรลุพระอรหัต ได้สำเร็จวิชา ๓ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ อภิญญา ๖ ในพรรษานี้

[๓] **พระเทวทัต** เจริญฌาน ๔ ได้โลเกียอภิญญา

[๔] **พระอนุรุธะ** อุปสมบทแล้ว เรียนกัมมัฏฐานจากพระสารีบุตร สำเร็จทิพยจักขุญาณ จากนั้นหลีกไปบำเพ็ญเพียรอยู่ที่ป่าจินวังสมิคทายวัน แคว้นเจติ

[๕] **พระภคคุ** อุปสมบทแล้ว หลีกไปบำเพ็ญเพียรที่ **พาลกโลณการาม** ใกล้กรุงโกสัมพี แต่ผู้เดียว ครั้งหนึ่งถูกตีนมิถชะครอบง่า จึงออกไปเดินจงกรม ได้ล้มลงในที่จงกรมนั้น พยายามลุกขึ้นเดินจงกรมต่อ พร้อมกับพิจารณาสังขาร เห็นโทษของความไม่เที่ยง เกิดความเบื่อหน่าย จิตหลุดพ้นจากอาสวกิเลส บรรลุพระอรหัต ณ ที่จงกรมนั้นเอง

[๖] **พระอุบาลี** เมื่ออุปสมบทแล้ว ทูลขออนุญาตไปบำเพ็ญเพียรในป่า พระพุทธองค์ทรงเห็นอุปนิสัยของพระอุบาลีว่า ต่อไปจักเป็นผู้ชำนาญในพระวินัย ถ้าอุบาลีไปเจริญสมณธรรมในป่า ก็จักสำเร็จแต่ด้านวิปัสสนาธุระเพียงประการเดียว หากเธออยู่ในสำนักเรา จักสำเร็จทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระ จึงตรัสว่า เธอจงเจริญสมณธรรมอยู่ ณ ที่นี้เถิด

พระพุทธองค์ทรงสอนพระวินัยปิฎกแก่พระอุบาลี ด้วยพระองค์เอง พระอุบาลีบรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ในพรรษานี้ ต่อมาภายหลังท่านได้วินิจฉัยเรื่อง ๓ เรื่อง คือเรื่องมารุกักจุกะ ๑ เรื่องอัชชุกะ ๑ และเรื่องกุมารกัสสปะ ๑ เมื่อวินิจฉัย

เสร็จแต่ละเรื่อง พระศาสดาได้ทรงประทานสาธุการ ทรงยกย่องพระเถระว่าเป็นผู้เลิศกว่าพระวินัยรทั้งหลาย ในเวลาแสดงปาฏิโมกข์ พระอุบาลีเถระโอวาทภิกษุทั้งหลายว่า

**ภิกษุผู้ออกบวชใหม่ ๆ ด้วยศรัทธา ยังใหม่ต่อการศึกษา
ควรคบหาภิกษุชานมิตร พำนักอยู่ในหมู่สงฆ์ผู้ฉลาด
ศึกษาพระวินัยให้เข้าใจ เป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่ควรและไม่ควร
ไม่ควรประพฤติดนเป็นคนออกหน้าออกตา**

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๗] ภิกษุ ๕๐๐ รูป ผู้เป็นศิษย์ของพระปุลณณันตานีบุตร เดินทางมาถึงกรุงราชคฤห์ เข้าเฝ้าถวายบังคมพระพุทธองค์ ณ เวฬุวันวิหาร พระพุทธองค์ทรงปฏิสันถารกับอาคันตุกภิกษุ แล้วตรัสถามว่า ภิกษุรูปไหนหนอ ที่พวกภิกษุเพื่อนพรหมจรรย์ชาวชาติภูมิยกย่องว่า ตนเองเป็นผู้มักน้อย สันโดษ สงัดเยียบ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปราศจากความเพียร สมบูรณ์ด้วยศีล ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะแล้ว ยังกล่าวความมักน้อย เป็นต้น แก่ภิกษุทั้งหลายอีกด้วย เป็นผู้สอน เนะให้เข้าใจ ชี้อ่านภิกษุเพื่อนพรหมจรรย์ ให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า พวกข้าพระองค์ เดินทางมาจากกรุงกบิลพัสดุ์ ภิกษุรูปดังกล่าวชื่อท่านพระปุลณณันตานีบุตร เป็นอุปัชฌาย์ของเหล่าข้าพระองค์ ให้พวกข้าพระองค์เดินทางล่วงหน้ามาเฝ้าพระองค์ก่อน ส่วนท่านเองจะติดตามมาเฝ้าต่อภายหลัง

[๘] เนื่องจากในขณะนั้นกรุงเวสาลีเกิดฝนแล้ง ข้าวกล้าตายเพราะถูกแดดเผา คนยากจนอดตาย ศพกลาดเกลื่อนทั่วพระนคร อมฤตย์ได้กลืนซากศพที่พากันเข้ามาในพระนคร ผู้คนตายเพิ่มขึ้นเพราะความปฏิกลันนั้น โรคระบาดก็เกิดแก่สัตว์ทั้งหลาย **ชาวเวสาลีถูกภัย ๓ ประการ คือ ทุพภิกขภัย อมฤตสภัย และพยาธิภัย** เบียดเบียน พวกเจ้าลิจฉวีประชุมกันกล่าวว่า ได้ยินมาว่า พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้วในโลก พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ทรงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่อกุลแก่ปวงสัตว์ ทรงมีอานุภาพมาก หากพระองค์เสด็จมาโปรด ภัยทุกอย่างก็จักสงบระงับไป จึงส่งเจ้าลิจฉวีชื่อ **มหาลิ** ซึ่งเป็นผู้ที่พระเจ้าพิมพิสารโปรดปราน และอำมาตย์ผู้หนึ่ง เดินทางไปขอรับรองพระเจ้าพิมพิสาร ให้ทูลอาราธนาพระพุทธองค์เสด็จไปกรุงเวสาลี

พระศาสดาทรงพิจารณาว่าหากตรัส **รัตนสูตร** ในกรุงเวสาลี นอกจากความเดือดร้อนจักสงบลง มหาชนชาววัชชีเมื่อได้ฟังพระสูตรนี้แล้ว จักได้บรรลุมรรคผลเป็นจำนวนมาก จึงทรงรับคำทูลเชิญของพวกเจ้าลิจฉวี

พระเจ้าพิมพิสารทรงสดับว่า พระพุทธรองค์ทรงรับคำเชิญแล้ว ได้ตระเตรียมหนทางที่เสด็จให้ราบเรียบ ทรงส่งพระพุทธรองค์พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป เสด็จไปทางแม่น้ำคงคา พระราชารับสั่งให้ไปรดดอกไม้ ยกธงชัย และเวทฉัตรสองชั้นเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตลอดทาง ใช้เวลาเดินทาง ๕ วันจึงถึงกรุงเวสาลี พวกเจ้าลิจฉวีออกมาต้อนรับเสด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงในแม่น้ำ ขณะนั้นเอง มหาเมฆก็ตั้งขึ้นทั้งสี่ทิศ พอพระผู้มีพระภาคเจ้ายังพระบาทแรกลงริมฝั่งแม่น้ำคงคา ฝนก็ตกลงมาอย่างหนัก ในที่ทุกแห่งน้ำไหลไปเพียง แค่ว่า แคชา แคสะเอว ซากศพ ทั้งปวงถูกน้ำพัดพาาลงสู่แม่น้ำคงคา พื้นดินก็สะอาด

พระพุทธรองค์ประทับยืนใกล้ประตูพระนคร รับสั่งให้พระอานนท์สาธยาย **รัตนสูตร** กล่าวสัจจาอันอาศัยคุณของพระรัตนตรัย เพื่อกำจัดอุปัทวะเหล่านั้นที่ประตูเมือง แล้วประพรมน้ำพระพุทธรมนต์ทั่วพระนคร พร้อมพวกเจ้าลิจฉวี

เมื่อพระอานนท์กล่าว **ยังภิกษุ** พวกภิกษุต่างพากันหนีออกจากพระนครไป อุปัทวภัยทุกอย่างก็สงบลง มหาชนพากันออกมาบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยของหอม และดอกไม้เป็นต้น แล้วนำเสด็จพระองค์เข้าไปประทับยังสันฐานาคาร ในท่ามกลางพระนคร พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ และพระราชา แม้ท้าวสักกะจอมเทพ ก็ประทับนั่งใกล้กับเทวบริษัในแควโลกทั้งสอง

พระพุทธรองค์ได้ตรัส **รัตนสูตร** นั้น แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายอีก ๗ วัน ในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนา ความสวัสดีได้มีแก่ราชสกุลและมหาชน อุปัทวะทั้งปวงสงบลง การตรัสรู้ธรรมได้มีแก่สัตว์ทั้งหลายมากมาย

ครั้งนั้น ท้าวสักกะทรงดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยคุณพระรัตนตรัย กระทำสัจจา ทำความสวัสดีแก่ชาวพระนครแล้ว แม้เราเองก็พึ่งอาศัยคุณพระรัตนตรัย กล่าวเพื่อความสวัสดี แก่ชาวพระนครด้วย จึงตรัส ๓ คาถาสุดท้ายว่า **ยานีธ ภูตานิ สภาคทานิ** เป็นต้น

[๔] จากนั้น พระพุทธรองค์เสด็จกลับกรุงราชคฤห์ เหล่าเจ้าลิจฉวีทั้งหลายตามมาส่งเสด็จจนถึงฝั่งแม่น้ำคงคา ด้วยเครื่องสักการะสัสมานะอันยิ่งใหญ่ บรรดา **นาคราช** ทั้งหลายในแม่น้ำคงคาคิดว่า มนุษย์กระทำการสักการะพระพุทธรองค์ พวกเราจักไม่ทำอะไรบ้างหรือ ต่างพากันมาเฝ้ากราบทูลวิงวอนว่า ขอพระพุทธรองค์ทรงโปรดอนุเคราะห์แก่พวกข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยเถิด

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับนิมนต์ พวกนาคราชจึงนำเสด็จพระพุทธรองค์ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ไปยังนาคพิภพ พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่นาคบริษัตลอดราตรี ในวันที่สอง นาคราชทั้งหลายพากันถวายมหาสักการะ และถวายมหาทานด้วยชาตนิยาอันเป็นทิพย์

พระพุทธองค์ทรงอนุโมทนา แล้วเสด็จออกจากนาคพิภพ เหล่าภุมมัญญูเทวดา และเทวดาทั้งหลาย ตราบถึงอกนิษฐพรหม ก็ได้กระทำมหาสักการะโดยนัยนี้เช่นกัน

ในกาลที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมา พระเจ้าพิมพิสารได้นำเสด็จพระพุทธองค์กลับกรุงราชคฤห์ ประทับที่พระเวฬุวันวิหาร พระศาสดาทรงทราบถึงความที่ภิกษุทั้งหลาย มีความชื่นชมในอาณานาถของพระองค์ จึงตรัสว่าการบูชาอย่างพิเศษนี้ ทำให้เกิดขึ้นด้วยพุทธานุภาพของเราไม่ที่แท้แล้ว เป็นอาณานาถของการบูชา ที่มีประมาณน้อยของเราในอดีต ภิกษุเหล่านั้นจึงทูลขอพระวโรกาสให้ตรัสเหตุ นั้น พระพุทธองค์ตรัสอดีตนิทานว่า

ชนทั้งหลายได้กระทำหนทางราบเรียบ ตลอดระยะทางที่เสด็จนั้น ด้วยผลแห่งกรรมที่เราได้ถอนหญ้า ที่ลานพระเจดีย์ของพระปัจเจกพุทธเจ้า

ชนทั้งหลายได้บูชาเราด้วยลาดดอกไม้นานาชนิดทั้งบนบกและในน้ำ ด้วยผลแห่งกรรมที่เราได้บูชาพระเจดีย์ของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ด้วยดอกไม้น้ำ

ฝนที่ตกลงในกรุงเวสาลีนั้น ด้วยผลแห่งกรรมที่เราประพรมน้ำที่ลานพระเจดีย์ มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ได้ยกธงปฏากและยกฉัตรซ้อนฉัตรขึ้น จนถึงอกนิษฐพรหม เนื่องจากเราได้ยกธงและผูกฉัตรบูชาไว้ ที่เจดีย์ของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น การบูชาพิเศษเพื่อเราครั้งนี้มิได้เกิดด้วยอาณานาถแห่งนาค เทพ หรือพรหม แต่บังเกิดขึ้นจากผลแห่งกุศลกรรมที่เราได้ทำไว้ ดังนี้

[๑๐] จากนั้น พระศาสดาเสด็จไปยังกรุงสาวัตถี เพื่อรับการถวายเซตวันวิหาร ตามคำทูลอาราธนาของอนาถบิณฑิกเศรษฐี

มีข้อสันนิษฐานว่าการเสด็จกรุงสาวัตถีครั้งนี้ เพื่อไปรับการถวายพระเซตวันวิหาร ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี แต่เมื่อรับแล้ว การก่อสร้างคงจะยังไม่เรียบร้อย พอที่จะประทับจำพรรษาได้ จึงต้องเสด็จกลับกรุงราชคฤห์ เพื่อให้ทันเวลาจำพรรษาที่ ๓ ความละเอียดเรื่องอนาถบิณฑิกมหาอุบาสก อยู่ในระหว่างช่วงต้นของพรรษาที่ ๒๑-๔๕ *

[๑๑] **พระปุลณณมันตานีบุตร** ทราบว่าพระพุทธองค์เสด็จถึงกรุงสาวัตถี ประทับอยู่ ณ พระวิหารเซตวัน จึงเดินทางจากกรุงบิลพัสต์ มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ยังพระคันธกุฏี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีปฏิสันถาร และทรงแสดงธรรมกถาชื่อ **อนันตนัย** อันเป็นที่อาศัยกถาวัตร ๑๐ ว่า ปุลณณะ แม็กถานีก็ชื่อว่า **อัปปิจฉกถา** และ **สันตคุฏฐิกถา** เช่นกัน พระเถระสดับธรรมแล้ว ทูลลาพระศาสดา เข้าไปพักกลางวันอยู่ ณ โคนไม้แห่งหนึ่งในอันธวัน เพราะในเวลาหลังอาหาร พระเซตวันจะพลุกพล่านด้วยมหาชนที่หลั่งไหลมา ส่วนอันธวันสงบสงัดควรแก่การบำเพ็ญเพียร

หลังจากพระปณณมานันตานุตร เข้าไปพักผ่อนที่อันธวันแล้ว ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปหาท่าน พระสารีบุตร แจ้งว่าบัดนี้พระปณณมานันตานุตร ออกจากพระคันธกุฏีไปยังอันธวันแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงรีบติดตามไป ด้วยประสงค์จะสนทนาธรรมบางประการ เห็นท่านพระปณณมานันตานุตร กำลังพักผ่อนที่โคนไม้ต้นหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรจึงนั่งพักอยู่ ณ โคนไม้อีกต้นหนึ่งไม่ไกลนัก

ในเวลาเย็นออกจากที่พักผ่อนแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้เข้าไปหาพระเถระ ต่างคนต่าง ปราศรัยแนะนำตนแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้ถามปัญหาว่าด้วยการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ถ้ามถึงลำดับ วิสุทธิ ๗ ว่า ผู้มีอายุ ท่านอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อสละวิสุทธิ หรือหนอ พระเถระได้วิสัชนาปัญหาที่ถามแล้วโดยลำดับว่า

สละวิสุทธิ เป็นประโยชน์แก่ จิตตวิสุทธิ

จิตตวิสุทธิ เป็นประโยชน์แก่ ทัญญูวิสุทธิ

ทัญญูวิสุทธิ เป็นประโยชน์แก่ กังขาวิตรณวิสุทธิ

กังขาวิตรณวิสุทธิ เป็นประโยชน์แก่ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ

มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นประโยชน์แก่ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ

ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นประโยชน์แก่ ญาณทัสสนวิสุทธิ

ญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นประโยชน์แก่ อนุปาทาปรินิพพาน

อันมีข้ออุปมาด้วยรถ ๗ ผลิต ดังแสดงไว้ใน รถวินีตสูตร กระผมประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่ออนุปาทาปรินิพพาน พระเถระทั้งสองท่านถามและตอบกัน ด้วยปัญหาในเรื่องที่เกี่ยวกับกถาวัตถุ ๑๐ ประการเท่านั้น

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า นับว่าเป็นลาภอันดีของกระผม และเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ที่ได้พบเห็นได้นั่งใกล้พระปณณมานันตานุตร ส่วนท่านพระปณณเถระก็กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ กระผมกำลังพูดอยู่กับท่านผู้เป็นอัครสาวก ที่ทรงคุณคล้ายพระศาสดา ธรรมอันท่านเลือกเฟ้น มาถามด้วยปัญญอันลึกซึ้ง ยิ่งพระสาวกผู้รู้ทั่วถึงคำสอนของพระศาสดาโดยถ่องแท้จะพึงถาม เป็นลาภของเพื่อนพรหมจรรย์โดยแท้ พระเถระทั้งสองต่างชื่นชมยินดีภาษิตของกันและกัน

พระศาสดาทรงสรรเสริญว่า พระปณณมานันตานุตรเถระ เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในการแสดงธรรม ไม่ปรากฏหลักฐานว่าท่านพระปณณมานันตานุตรเถระปรินิพพานเมื่อใด และที่ใด

[๑๒] พระอานนท์ ได้รับฟังกถาวัตถุ ๑๐ จากการแสดงของพระปณณมานันตานุตรเถระ ได้บรรลุ โสดาปัตติผล ในพรชาณี

พรรษาที่ ๓

ประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

[๑] **ราชคหเศรษฐี** แสดงความจำนงสร้างเสนาสนะถวายภิกษุสงฆ์ เนื่องจากในครั้งนั้น พระพุทธองค์ยังมิได้ทรงบัญญัติเสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย เหล่าภิกษุพากันไปพำนักอยู่โคนไม้บ้าง ภูเขาบ้าง ซอกเขาบ้าง ถ้ำบ้าง ป่าช้าบ้าง ลอมฟางบ้าง ฯลฯ เศรษฐีกรุงราชคฤห์ไปอัมพวันแต่เช้าตรู่ เห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกจากที่อยู่นั้น ๆ สมบูรณ์ด้วยอริยาบถ มีความเลื่อมใสศรัทธา จึงเข้าไปเรียนภิกษุเหล่านั้น ให้ทูลถามพระพุทธองค์ เพื่อขออนุญาตสร้างเสนาสนะถวาย

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ **วิหาร ๑ เรือนมุงแถบเดียว ๑ เรือนชั้น ๑ เรือนโล้น ๑ และถ้ำที่สร้างขึ้น ๑** เพื่อให้ภิกษุมีที่พำนักเป็นการถาวร

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเสนาสนะแล้ว ราชคหเศรษฐีให้สร้างวิหาร ๖๐ หลัง โดยวันเดียวเท่านั้น เมื่อสร้างเสร็จ ราชคหเศรษฐีเข้าไปเฝ้ากราบทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาคเจ้า กับพระภิกษุสงฆ์ ให้ทรงรับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น

ครั้นเวลาเช้ารุ่งขึ้น หลังภัตกิจ ราชคหเศรษฐีกราบทูลพระพุทธองค์ว่า ข้าพระพุทธเจ้า ต้องการบุญ ต้องการสวรรค์ ได้สร้างวิหาร ๖๐ หลังนี้ไว้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะพึงปฏิบัติอย่างไร ในวิหารเหล่านั้น พระพุทธเจ้าข้า

พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก่อนคหบดี เธอจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์ ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ ทั้งที่มาแล้ว และยังไม่มา พระศาสดาทรงอนุโมทนาเสนาสนะของราชคหเศรษฐี ด้วยคาถาว่า

การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อเร้นอยู่ เพื่อเจริญวิปัสสนา

พระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญการถวายเสนาสนะแก่สงฆ์

ว่าเป็นทานอันเลิศ

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้ฉลาด เมื่อเล็งเห็นประโยชน์ตน พึงสร้างวิหารอันร่มเย็นให้ภิกษุทั้งหลายผู้พหูสูตอยู่ในบริเวณนี้เถิด อนึ่ง พึงมีใจเลื่อมใสถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะอันเหมาะสมแก่พวกเธอ เพราะพวกเธอย่อมแสดงธรรม อันเป็นเครื่องบรรเทาสรรพทุกข์แก่ชนทั้งหลาย ชนเหล่านั้นได้รู้ทั่วถึงธรรมแล้ว จักพ้นจากอาสวะ บริณิพพานในโลกนี้

นอกจากนั้น ทรงอนุญาต สังฆภัต อุทเทศภัต นิมนต์นภัต สลากภัต ปักชิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปทิกภัต

ทรงอนุญาตเภสัช ๕ ชนิด คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายได้เภสัชนานาชนิด ในคราวอาพาธ

[๒] วันหนึ่ง พระพุทธรูปออกจากที่พักกลางวันแล้ว ได้เสด็จไปยัง อัมพลัฏฐิกา ซึ่งอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับนาลันทา อันเป็นที่ประทับของราชทูตสามเถระ ราชทูตเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาแต่ไกล จึงเตรียมปูอาสนะ และตั้งน้ำล้างพระบาทไว้

ลำดับนั้น พระพุทธรูปทรงล้างพระบาทแล้ว เหลือน้ำไว้ในภาชนะหนึ่ง ถังกับสามเถระว่า ดูก่อนราชทูต เธอเห็นน้ำที่เหลืออยู่ในภาชนะนี้หรือ สามเถระกราบทูลว่า เห็นเหลืออยู่เล็กน้อย พระเจ้าข้า พระพุทธรูปตรัสว่า ราชทูต สมณธรรมของผู้ไม่มีคุณธรรม ในการกล่าวมุสาทั้งรู้อยู่ ก็มีน้อยเหมือนน้ำนี้เช่นกัน ฉะนั้น

จากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเหนื้ที่ที่เหลืออยู่นั้นทั้งหมด ตรัสว่า ดูก่อนราชทูต สมณธรรมของผู้ไม่มีคุณธรรม ในการกล่าวมุสทั้งรู้อยู่ ก็เป็นของที่เขาทิ้งเสียแล้วเหมือนกัน ฉะนั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงคว่ำภาชนะนั้น ตรัสว่า ดูก่อนราชทูต สมณธรรมของผู้ไม่มีคุณธรรม ในการกล่าวมุสทั้งรู้อยู่ ก็เป็นของที่เขาคว่ำเสียแล้วเหมือนกัน ฉะนั้น

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงหงายภาชนะนั้นขึ้น ตรัสว่า ดูก่อนราชทูต สมณธรรมของผู้ไม่มีคุณธรรม ในการกล่าวมุสทั้งรู้อยู่ ก็เป็นของว่างเปล่าเหมือนกัน ฉะนั้น

ดูก่อนราชทูต ผู้กล่าวเท็จทั้ง ๆ ที่รู้อยู่จะไม่ทำบาปไม่มี เพราะเหตุนี้แหละราชทูต เธอพึงศึกษาว่า เราจักไม่กล่าวมุสา แม้เพียงเพื่อหัวเราะกันเล่น

พระพุทธรูปตรัสถามอีกว่า ราชทูต แว่นมีประโยชน์อย่างไร สามเถระทูลว่า มีประโยชน์สำหรับสองดูตนเอง พระเจ้าข้า พระพุทธรูปจึงตรัสสอนว่า ราชทูต ฉะนั้นเหมือนกัน เมื่อเธอจะทำความดีด้วยกาย วาจา และใจ เธอพึงตรวจตราพิจารณาว่า กรรมใดเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไรมีทุกข์เป็นวิบาก กรรมนั้นเธอไม่ควรทำ

ส่วนกรรมใดทำแล้วไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไรมีสุขเป็นวิบาก เธอพึงมีปิติและปราโมทย์ ศึกษาในกุศลธรรมนั้นทั้งกลางวันกลางคืน

ดูก่อนราชทูต สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ในอดีต ก็ชำระกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม แล้วอย่างนี้ ในอนาคต ก็จักชำระอย่างนี้ แม้ในปัจจุบัน ก็ย่อมชำระอย่างนี้ ฉะนั้นเธอเมื่อจะศึกษาตามสมณพราหมณ์ ก็พึงศึกษาอย่างนี้เหมือนกัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงโอวาทสามเถระ ราชทูตด้วยสามารถแห่งบุคคลที่ควรแนะนำ ดังนี้

[๓] ครั้นหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปประทับ ณ ปาวาริกอัมพวัน สวนมะม่วงของ **ทุสสปาวาริกเศรษฐี** ใกล้เมืองนาลันทา ปาวาริกเศรษฐีนั้นเมื่อได้ฟังธรรมของพระศาสดาแล้ว บังเกิดความเลื่อมใส สร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า ประกอบด้วยกุฏิที่หกลีก้าน และมณฑป เป็นต้น ไว้ในอุทยานนั้น

ณ ปาวาริกอัมพวันนี้ ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า **สมณะหรือพราหมณ์อื่น จะมีปัญญา เครื่องตรัสรู้เทียบเท่าพระพุทธองค์นั้น มิได้มี จักไม่มี และย่อมไม่มีในโลกนี้**

พระพุทธองค์ตรัสว่า เธอไม่มีเจโตปริยญาณในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งที่เป็น อดีต อนาคต และปัจจุบัน เหตุไรเธอจึงกล่าว **อัสภิวาจา** คือคำประกาศว่าพระพุทธองค์เป็นเอกในโลกเช่นนั้น

พระสารีบุตรทูลตอบว่า ข้าพระองค์มิได้มีญาณที่สามารถจะรู้เหตุแห่ง คีล สมถิ ปัญญา และวิมุตติ ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ข้าพระองค์มิได้มีญาณเครื่องกำหนดรู้พระทัย ในพระอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และแม้ในปัจจุบันได้ แต่ว่าข้าพระองค์ ดำรงอยู่ใน **สาวกบารมีญาณ** ย่อมรู้จากการถือเอาโดยนัยที่คล้อยตามธรรม รู้ตามกระแสพระธรรมว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่มีมาในอดีตกาล ที่จักมีมาในอนาคตกาล แม้มีแล้วในปัจจุบัน ทุกพระองค์ ก็ทรงละนิวรณ์ ๕ ทรงมีพระเหตุตั้งมั่นในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริงแล้ว จึงได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดีละ สารีบุตร เพราะเหตุนี้แหละ เธอพึงกล่าวธรรมปริยายนี้แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นนิตย์ ด้วยว่าโมฆบุรุษเหล่านี้ก็ยังมีความเคลือบแคลงสงสัย ในตถาคต โมฆบุรุษเหล่านั้นจักละความเคลือบแคลงสงสัยนั้นเสีย เพราะได้ฟังธรรมปริยายนี้ของเธอ

[๔] ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ปาวาริกอัมพวันนี้ นายบ้านชื่อ **อสิพันธบุตร** เข้าไป เฝ้าถึงที่ประทับ กราบทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถกระทำสัตว์โลกทั้งหมดเมื่อสิ้นชีพไป ให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ได้หรือไม่

พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนนายคามาณี เราขอย้อนถามท่านก่อนว่า บุรุษในโลกนี้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พวดเท็จ พวดส่อเสียด พวดคำหยาบ พวดเพ้อเจ้อ มากไปด้วยยอกิชนามี จิตพยาบาท มีความเห็นผิด หมุ่มมทาชนมาประชุมกันแล้ว พึงสวดวิงวอน สรรเสริญ ประณมมือ

เดินเวียนรอบผู้เห็นว่า บุรุษนี้เมื่อสิ้นชีพไป พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะเหตุการสวดวิงวอน เพราะเหตุการสรรเสริญ เพราะประณมมือเดินเวียนรอบได้หรือ

ดูก่อนนายคามณี เปรียบเหมือนบุรุษโยนหินก้อนใหญ่ลงในห้วงน้ำลึก มหาชนแม้อจจะช่วยกันสวดวิงวอน ประณมมือสรรเสริญรอบสระน้ำนั้น ขอให้ก้อนหินลอยขึ้นมาก ก้อนหินนั้นจะพึงโผล่ขึ้น พึงลอยขึ้นได้หรือไม่ ก็บุคคลที่ประพฤตินอกอุทกกรรมมถ ๑๐ นั้น เมื่อสิ้นชีพไป พึงเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาตนาภะเท่านั้น

บุคคลในโลกนี้เว้นจาก **อุทกกรรมมถ ๑๐** คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร มุสาวาท ปิสุณาวาจา ผรุสวาจา สัมผัปปลาปะ ไม่มากไปด้วยอภิชฌม มิจิตไม่พยาบาท มีความเห็นชอบ บุคคลนั้นเมื่อสิ้นชีพไป พึงเข้าถึง**สุคติโลกสวรรค์** โดยไม่ต้องวิงวอนร้องขอ

เมื่อพระศาสดาตรัสดังนี้แล้ว นายบ้านอสิททันตบุตร กราบทูลว่า ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า กับทั้งพระธรรม และภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

[๕] ในพรรษานี้ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตวิธีอุปสมบท ที่เรียกว่า **ญัตติจตุตถกรรม** กรรมมีญัตติเป็นที่ ๔ คือ ครั้งแรกเป็นการประกาศขอรับบุคคลนั้นเข้าหมู่ ครั้งที่สอง ที่สาม และที่สี่ เป็นการขอมติจากสงฆ์ในที่ประชุม อันเป็นลักษณะที่เข้มงวดกว่าเดิม

ในเถรคาถา เล่ม ๒ ภาค ๓ ตอน ๒ หน้า ๓๑-๓๒ กล่าวว่า ในเวลาที่ปัจฉิมุทสนธิ **ราชะ** เป็นพราหมณ์ตกยาก ถูกลูกหลานลบหลู่ จึงคิดว่าประโยชน์อันใดที่เราจะอยู่ครองเรือน ได้ขอบรรพชาอุปสมบทกับเหล่าภิกษุ พระเถระเหล่านั้นห้ามว่า อย่าเลยท่านอายุมากแล้ว ไม่สามารถจะบำเพ็ญวัตรปฏิบัติได้ ราชะจึงไปเฝ้าพระศาสดา กราบทูลความประสงค์ของตนให้พระพุทธองค์ทราบ พระศาสดาตรวจดูอุปนิสัยแล้ว ตรัสสั่งให้พระสารีบุตรเป็นผู้ดำเนินการบวช

ท่านพระสารีบุตรจึงทำการบวชพราหมณ์ราชะด้วย **ญัตติจตุตถกรรม** เป็นภิกษุที่อุปสมบทด้วยวิธีนี้เป็นองค์แรก พระราชบวชได้ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหัต พระศาสดาตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า **ราชะ** ผู้นี้เป็นเลิศกว่าภิกษุสาวกของเราผู้มีปัญญา

ส่วนในคถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ หน้า ๒๘๖-๒๘๗ กล่าวว่า พระศาสดาทรงปรารภเรื่องพระราชะ ขณะประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร ว่าในเวลาที่ปัจฉิมุทสนธิ ราชะเป็นพราหมณ์ตกยากอยู่ในกรุงสาวัตถี อาศัยเลี้ยงชีพอยู่ในสำนักของภิกษุทั้งหลาย ช่วยตายหาญกวาดบริเวณ และรับใช้ภิกษุเป็นต้น ภิกษุทั้งหลายสงเคราะห์ราชะแล้ว แต่ไม่ปรารถนาจะให้บวช

พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในวันหนึ่ง ทรงทราบว่า ราชพราหมณ์จักเป็นพระอรหันต์ จึงเสด็จไปสู่ที่พำนักของพราหมณ์ ตรัสถามทราบความว่า ภิกษุเหล่านั้นสงเคราะห์เพียงอาหาร แต่ไม่ให้อาหาร พระศาสดาจึงมีรับสั่งประชุมสงฆ์ ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย มีใครที่ระลึกถึงคุณของพราหมณ์นี้ได้บ้าง พระสารีบุตรเถระกราบทูลว่า เมื่อข้าพระองค์เที่ยวบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ พราหมณ์นั้นเคยถวายภิกษาอันเป็นส่วนของตน แก่ข้าพระองค์ทัฬหีหนึ่ง ข้าพระองค์ระลึกถึงคุณของพราหมณ์นี้ได้ พระศาสดาตรัสว่า สารีบุตร ก็การที่เธอจะเปลี่ยนพราหมณ์ผู้มีอุปการะคุณนี้จากทุกขไม่ควรรหรือ พระสารีบุตรทูลตอบว่า ดิเส พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จักให้ราชบวช

พระสารีบุตรจึงบวชพราหมณ์โรธะด้วย **ญัตติจิตตุดตกรรม** เป็นภิกษุองค์แรก เมื่อบวชแล้ว พระราชาเป็นผู้ว่าง่าย ปฏิบัติตามคำที่พระอุปัชฌาย์พราสอนอยู่ ๒-๓ วันก็ได้บรรลुพระอรหัต พวกภิกษุสรรเสริญพระสารีบุตรเถระว่า เป็นผู้มีความกตัญญูตถะที่ ระลึกถึงอุปการะสักว่าภิกษา ทัฬหีเดียว อนุเคราะห์ให้พราหมณ์ตกยากได้บวช สรรเสริญพระราชาว่า แม้พระราชาก็เป็นผู้อดทนต่อโอวาท ย่อมได้ทำนผู้ควรแก่การให้อาหารเหมือนกันแล้ว

[๖] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ ภูเขาอิชฌมภูฏ พระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นพวกเดียรธีย์ประชุมกันกล่าวธรรม ชนทั้งหลายพากันเข้าไปหาบริพาชกเดียรธีย์เพื่อฟังธรรม พระเจ้าพิมพิสารดำริว่า โฉนเห็น พระคุณเจ้าทั้งหลายจะฟังประชุมกันกล่าวธรรมบ้าง จึงเข้าไปเฝ้าขอประทานวโรกาสให้สงฆ์ประชุม พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สงฆ์ประชุมกล่าวธรรม

ทรงอนุญาต **วันประชุมแสดงธรรมของสงฆ์ในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำแห่งปักษี**

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๗] ตั้งแต่พระศาสดาทรงบัญญัติวิธีอุปสมบทด้วยญัตติจิตตุดตกรรมแล้ว ภิกษุต่างก็ทำการอุปสมบททุกุลบุตร ด้วยที่ประชุมซึ่งมีสงฆ์เพียง ๒ รูปบ้าง ๓ รูปบ้าง ๔ รูปบ้าง เหล่าภิกษุเกิดความสงสัยว่า องค์ประชุมจะต้องมีสงฆ์จำนวนเท่าใด จึงกราบทูลถามพระศาสดา พระพุทธองค์ทรงบัญญัติว่า แต่นี้ไปจำนวนสงฆ์จะต้องมีไม่ต่ำกว่า ๑๐ รูป จึงจะถือว่าครบองค์ประชุม

ต่อมา เมื่อพระกัจจายนเถระผู้เป็นบุตรพราหมณ์โรหิตะของพระเจ้าจันทรปัชโชติ ราชแห่งแคว้นอวันตี ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักพระพุทธองค์ สำเร็จอหัตตผลแล้ว พระศาสดาส่งพระเถระกลับไปประกาศศาสนาในแคว้นอวันตี อุบาสกผู้หนึ่งชื่อ โสณกุฏิกัณณะ ประสงค์จะอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระมหากัจจายนเถระบรรพชาให้ แต่กว่าจะหาภิกษุครบ ๑๐ รูปตามข้อบัญญัติเรื่องการอุปสมบทก็ต้องใช้เวลาถึง ๓ ปี หลังจากพระโสณกุฏิกัณณะ สำเร็จ

อรหัตตผลแล้ว ประสงค์จะเดินทางไปถวายบังคมพระศาสดา จึงเข้าไปลาพระอุปัชฌาย์

พระมหาภิกษุจารย์เถระจึงสั่งความให้พระโสณภิกษุภิกษุเถระ ไปทูลขอพุทธานุญาตจากพระศาสดา ๕ ประการคือ

๑. แคว้นอวันตี หากิษุได้ยาก ขออนุญาตกระทำอุปสมบทกรรม ด้วยคณะสงฆ์ น้อยกว่าที่ทรงบัญญัติไว้ ๑๐ รูป พระศาสดาอนุญาตให้สงฆ์ ๕ รูป ถือเป็นครบองค์ประชุม

๒. แคว้นอวันตี มีพื้นที่เป็นดินดำและเป็นโคลน ไม่สะดวกแก่การเดินทางด้วยเท้าเปล่า พระศาสดาอนุญาตให้สวมรองเท้าได้ในระหว่างเดินทาง

๓. แคว้นอวันตี มีอากาศร้อน ประชาชนนิยมอาบน้ำทุกวัน ขออนุญาตให้สงฆ์อาบน้ำได้ทุกวันเช่นกัน พระศาสดาทรงอนุญาต

๔. แคว้นอวันตี นิยมใช้หนังสัตว์เป็นเครื่องปูรองนั่ง ขออนุญาตให้สงฆ์ใช้หนังสัตว์เป็นอาสนะแทนเสื่อ เพราะเสื่อเป็นของหายาก พระศาสดาทรงอนุญาต

๕. ขอให้ภิกษุรับจีวรที่มีผู้ฝากภิกษุอื่นมาถวายได้ แม้เกินกำหนด ๑๐ วัน เพราะมีระยะทางไกล การเดินทางต้องใช้เวลานาน พระศาสดาทรงอนุญาต

พระศาสดาจึงบัญญัติสิกขาบท อนุญาตให้ทำการอุปสมบทอุสสุตฺตในปัจจุฉนตประเทศ ด้วยองค์ประชุมที่มีสงฆ์อย่างน้อยเพียง ๕ รูปได้ เนื่องจากกรณีของพระโสณภิกษุภิกษุเถระเป็นมูลเหตุสืบต่อมา

[๘] นอกจากนั้น ยังได้บัญญัติคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ว่า จะต้องเป็นผู้ที่บรรพชาแล้วไม่ต่ำกว่า ๑๐ พรรษา และจะต้องเป็นผู้ที่รอบรู้ในธรรมวินัยเป็นอย่างดี เหตุเนื่องมาจากพระอุปเสนวังคันทบุตร ซึ่งเป็นอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทศิษย์ผู้หนึ่ง แล้วพาศิษย์นั้นมาเฝ้าพระพุทธองค์ พระองค์ตรัสถามว่า พระอุปเสนีมีพรรษาเท่าใด ทูลตอบว่า ๒ พรรษา ส่วนศิษย์เพิ่งได้พรรษาเดียว พระพุทธองค์ทรงดำหนิว่าไม่ควร เพราะยังไม่แตกฉานในพระธรรมวินัย

เพราะเหตุนี้จึงบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุผู้เหล่า ยังไม่เฉียบแหลม ไม่พึงให้อุปสมบทอุสสุตฺตรูปใดให้อุปสมบทต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้ภิกษุผู้สามารถมีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐ จึงจะให้บวชได้

[๙] ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้ายังประทับอยู่ ณ เวฬุวันวิหาร นายบ้าน ชื่อ มณิจูฬกะ เข้าไปกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราชบริษัทในพระราชวังสนทนากันว่า ทองและเงินย่อมสมควรแก่สมณศากยบุตร ข้าพระองค์ได้กล่าวกับบริษัทนั้นว่า สมณศากยบุตรย่อมไม่ยินดีใน

ทองและเงิน ย่อมไม่รับทองและเงิน ตามคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส แต่ข้าพระองค์ก็ไม่สามารถทำให้บริษัทนั้นยอมรับได้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดิฉะณยกามณี ท่านกล่าวตามคำที่เรากล่าวแล้ว ไม่กล่าวด้วยคำที่ไม่จริง เพราะว่า **ทองและเงินไม่สมควรแก่ศากยบุตร**

ดูก่อน นายคามณี ทองและเงินควรแก่ผู้ใด เบญจกามคุณกัฏฐกรแก่ผู้นั้น ท่านพึงจำไว้ โดยส่วนเดียวว่า เบญจกามคุณมิใช่ธรรมของสมณะ มิใช่ธรรมของศากยบุตร เรากล่าวอย่างนี้ว่า ผู้ต้องการหญ้าพึงแสวงหาหญ้า ผู้ต้องการไม้พึงแสวงหาไม้ ผู้ต้องการเกวียนพึงแสวงหาเกวียน เรามีได้กล่าวว่า สมณศากยบุตรพึงยินดี พึงแสวงหาทองและเงินโดยปริยายอันใดเลย

ในภัสสขัณฺโฑภะ กล่าวว่า พระศาสดาทรงอนุญาต ให้ภิกษุยินดีในกัปปิยภัณฑ์ คือสิ่งอันควรสำหรับสงฆ์ อันได้มาจากทองและเงิน ที่มีผู้ถวายไว้แก่กัปปิการก (ศิษย์) แต่มิให้ยินดีในการแสวงหาทองและเงินด้วยตนเอง

[๑๐] สมัยนั้น เหล่าภิกษุพากันจาริกไปทุกฤดูกาล เทียบย่ำข้าวกล้าในนา เบียดเบียนสัตว์เล็กมากมายให้ลำบาก ชาวบ้านต่างพากันตำหนิว่า แม้แต่ณก็ยังไม่รู้จักทำรังในช่วงฤดูฝน เหตุใดสาวกของพระสมณโคตมจึงไม่พำนักอยู่กับที่ เทียวเดินเทียบย่ำพืชพันธุ์ให้เสียหายเช่นนี้ พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงบัญญัติกาลเข้าจำพรรษาไว้ ๒ ระยะ ดังนี้

ตั้งแต่ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันเพ็ญ เดือน ๑๑ เรียกว่าพรรษาต้น

ตั้งแต่ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ ถึงวันเพ็ญ เดือน ๑๒ เรียกว่าพรรษาหลัง

[๑๑] โคริกะ โอรสของเจ้ามัลละในเมืองปาวา พร้อมด้วยสหาย ๓ คน คือ สุพาพุ วัลลียะ และอุตติยะ เดินทางไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ครั้งที่พระศาสดาทรงแสดงปาฏิหาริย์ในสมณคมพระญาติ ที่มีโครธาราม ได้เห็นปาฏิหาริย์แล้วบังเกิดความเลื่อมใส พูลขอบรรพชาอุปสมบท แล้วไปพำนักรวมกันอยู่ที่ กาฬิสลา ช้างภูเขาลิสิคิลิ

ในกาลวันหนึ่ง พระโคริกะเข้าไปในกรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารเข้าไปเฝ้า นิมนต์ให้อยู่จำพรรษตลอดไตรมาส รับสั่งให้สร้างกุฏิถวาย แต่มิได้มุงหลังคา พระโคริกะก็พำนักอยู่ในกุฏิที่ไม่มีหลังคานั้น ถึงฤดูฝน ฝนไม่ตก พระเจ้าพิมพิสารทราบถึงเหตุเช่น จึงรับสั่งให้มุงหลังคา และฉาบทาตบแต่งให้งดงาม ทำการฉลองกุฏิแล้วถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่

พระโคริกะเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรปฏิบัติสมณธรรม บังเกิดเจโตวิมุตติเป็นครั้งแรกแล้วก็เลื่อม เป็นเช่นนี้ถึง ๖ ครั้ง ด้วยอำนาจแห่งโรคเรื้อรังชนิดหนึ่ง ในครั้งที่ ๗ พระโคริกะ

คิดว่า ผู้มีฉันทะเลื่อมแล้วย่อมมีคติไม่แน่นอน จึงถือมีดสำหรับปลงศพ นอนบนเตียง หวังใจว่าจะทำลายชีวิตตนเอง มารู้อริชของพระโคธิกะว่า เป็นผู้หมดความอาลัย ฉะนั้นเมื่อพระโคธิกะเริ่มตั้งวิปัสสนาย่อมบรรลุพระอรหัตได้ มารไม่ต้องการเห็นพระโคธิกะพ้นจากอำนาจของตน จึงเข้าไปกราบทูลพระพุทธองค์ให้ไปทรงห้าม พระศาสดาตรัสว่า **ปราชญ์ทั้งหลายย่อมไม่อาลัยในชีวิต** แล้วเสด็จไปยังที่พำนักของพระโคธิกะ

พระโคธิกะคิดว่า เราจะมีประโยชน์อะไรด้วยชีวิตนี้ จึงนอนหงายเอามือตัดตลอดคอ ทุกขเวทนาทั้งหลายเกิดขึ้น พระโคธิกะขมเวทนา แล้วกำหนดเวทนานั้นเป็นอารมณ์ ตั้งสติมั่นพิจารณาสุกขมมัญฐานกับบรรลุพระอรหัตเป็น **สมสัสสีปรีนิพพาน** (สิ้นอาสวะและสิ้นชีพไม่ก่อนไม่หลังกัน)

มารออกเที่ยวตามหาวิญญูญาณของพระโคธิกะเถระ ณ ที่ใดก็ไม่พบ จึงกลับไปทูลถามพระศาสดา พระองค์ตรัสว่า โคธิกะถอนตัดเหวขึ้นพร้อมทั้งราก บรรลุอรหัตตผลปรีนิพพานแล้ว มารเสียใจอันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง

[๑๒] พระพุทธรูปประทับอยู่ ณ ภูเขาชิลมกูฏ ตรัสพระสูตรต่าง ๆ เช่น **อภยานาฎียสูตร** แก่ภิกษุสาวกสำหรับเป็นเครื่องไต่ถามภัยจากอมนุษย์ ตามคำกราบทูลของท้าวเวสวัตมหาราช เนื่องจากในขณะนั้น เหล่าภิกษุยังพำนักอยู่ตามป่าเขาซึ่งเต็มไปด้วยอมนุษย์ พระพุทธรูปตรัสว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเขोजงเรียน จงชวนชาย จงทรงจำอาฎานาฎียสูตรนี้เพื่อคุ้มครองเพื่อรักษา เพื่อความไม่เบียดเบียน แห่งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย

[๑๓] เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ ณ ภูเขาชิลมกูฏ ครั้งนั้นท้าวสักกะจอมเทพ เสด็จเข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคำถามว่า

เมื่อมนุษย์ทั้งหลาย ประราธนาอยู่ซึ่งบุญ

ทานที่ให้แล้วในบุคคลใดมีผลมาก พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

ทานที่ให้แก่อริยสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ชื้อตรง

ประกอบด้วยปัญญาและศีล

ทานเช่นนั้นมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

อรรถกถากล่าวว่า ในครั้งนั้น พวกชาวอังคละและมคธได้ถือเอาเนยใส น้ำมัน และน้ำอ้อยอย่างเล็ท กองสูงไว้ในที่แห่งหนึ่ง เอาไฟบรรจุทุกกัวยะประมาณ ๖๐ เล่ม แล้วก่อไฟ ขณะไฟโพลุกจึงเทพของเล็ทเหล่านั้นลงไปในกองไฟที่ละอย่าง คิดว่า พวกเราจักบูชาท้าว महाพรหม ด้วยความ

เชื่อถือว่า การเหของลงไปครั้งหนึ่ง จักได้ผลตอบแทนแสนเท่า

ท้าวสักกะเทวราชดำริว่า ชนเหล่านี้ ทำสิ่งที่ไร้ผล เราอย่าให้พวกเขาพิณเศษเสียเลย เราจักกระทำให้พวกเขาถวายทานแด่พระพุทธรูปเจ้าและพระสงฆ์ เพื่อพวกเขาจักได้ประสบบุญมาก จึงแปลงเป็นท้าวมหาพรหม เสด็จยืนอยู่ในอากาศ ตรัสถามว่า สักกะระนี้เพื่อใคร มหาชนเทวดาตอบว่า เพื่อพระองค์สิ ขอพระองค์ทรงรับเครื่องบูชาของพวกข้าพเจ้าเถิด

ท้าวสักกะจึงนำชนของแคว้นทั้งสองไปเฝ้าพระคาสตา พูลถามว่า ชนเหล่านี้ปรารถนาบุญทานที่ถวายแก่ผู้ใดจึงจะมีผลมาก มีอานิสงส์มาก พระคาสตาตรัสตอบด้วยคาถาว่า ทานที่ถวายแก่อริยสงฆ์ ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก เมื่อจบเทศนา ชนทั้งหลายได้บรรลุมงคลธรรม นับแต่นั้นมา ชนเหล่านั้นพากันถวายทานอันเลิศแก่ภิกษุสงฆ์

[๑๔] **ตรัส สักกปัญหสูตร** ทรงแก้ปัญหาของท้าวสักกะ ที่ถ้ำอินทสาละ ระหว่างเขาเวทียกะ ด้านเหนือแห่งบ้านพรหมณเชื้ออัมพสมณห์ ข้างทิศตะวันออกแห่งกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ท้าวสักกะเทวราชทรงเห็นบุพนิมิต ๕ ประการ ทรงทราบว่บัดนี้เราหมดอายุแล้ว เพราะเครื่องหมายแห่งการจุติปรากฏ พระคาสตาทรงทราบว่ท้าวเธอกลัวมรณภัย จึงทรงถามปัญหาสืบสืบข้อ เพราะเมื่อแก้ปัญหาทั้ง ๑๔ ข้อนั้นแล้ว ท้าวสักกะจะตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล

(ปัญหา ๑๔ ข้อ ของท้าวสักกะ ในไตรปิฎกมหาวรรค เล่ม ๒ ภาค ๒ หน้า ๑๓๒-๒๐๘)

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ปัญหาเหล่านั้นจบลง ดวงตาเห็นธรรมได้เกิดขึ้นแล้วแก่ท้าวสักกะ พร้อมเหล่าเทพยดาจำนวนมาก ครั้นเป็นพระโสดาบันแล้ว ก็ทรงจุติต่อเมืองพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั่นเอง แล้วบังเกิดเป็นท้าวสักกะหนุ่ม ธรรมดาการจุติปฏิสนธิของเหล่าเทพย่อมไม่ปรากฏ ย่อมเป็นเหมือนการปราศไปของเปลวประทีป ส่วนท่านที่จะทรงทราบมีสองท่านคือ พระผู้มีพระภาคเจ้าเพราะทรงมีพระญาณ และท้าวสักกะเพราะทรงจุติเอง

อรอดกถากล่าวไว้ว่า ท้าวสักกะองค์นี้ จุติจากอรรถภาพแห่งท้าวสักกะนี้แล้ว จะบังเกิดในชั้นอวิทา และบรรลุนาคามิผล ณ ที่นั้น สุดท้ายจะเป็นอภินิหฐคามิพรหม

[๑๕] **ตรัส ปาสาณสูตร** ที่ภูเขาคิชฌกูฏ กับมารผู้มีบาป มารได้กลิ้งศิลาก้อนใหญ่ไปไกลที่ประทับของพระพุทธรูป ในที่แจ้ง เวลากลางคืนเดือนมืด ฝนกำลังตกประปรายอยู่ พระคาสตาตรัสส้าทับมารผู้มีบาปว่า ดูก่อนมาร แม้ว่าท่านจะกลิ้งภูเขาคิชฌกูฏนี้หมดทั้งสิ้น ความหวั่นไหวก็จะมีแก่พระพุทธรูปทั้งหลาย ผู้หลุดพ้นแล้วโดยชอบ มารเสียใจว่าพระผู้มีพระภาคเจ้ารู้จักเรา พระสุคตรู้จักเรา ได้หายไปไหนนั่นเอง

[๑๖] ครั้งหนึ่ง พระเจ้าพิมพิสารมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ส่งทูตไปยังเมืองจัมปา แคว้นอังคะ รับสั่งให้โสณโกปิวิสะบุตรเศรษฐีมาเฝ้า ดุจมีพระราชกรณียกิจบางประการ โสณะออกเดินทางพร้อมกับชนชาวอังคะจำนวนหนึ่ง มาเฝ้าตามพระราชดำรัส ครั้นมาถึงและถวายบังคมแล้ว พระเจ้าพิมพิสารทรงแนะนำชนชาวอังคะเหล่านั้น ในประโยชน์ปัจจุบัน และรับสั่งให้ชนเหล่านั้น ไปเฝ้าพระคาสตา เพื่อพระพุทธองค์จักทรงสั่งสอนประโยชน์ภายภาคหน้า พวกเขาจึงพากันไปเฝ้าพระคาสตาที่เขาคิชฌกูฏ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอนุปพิพิตา และอริยสัจ ๔ ชนทั้งหมด ได้บรรลุธรรม ณ ที่นั้น ได้ขอแสดงตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัย

โสณเศรษฐีบุตร มีความคิดว่าบุคคลที่ยังครองเรือนอยู่ จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ ดุจสังข์ที่ขัดแล้ว ทำไม่ได้ง่าย เราพึงปลงผมและหนวด ครองผ้ากาสาวะออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต หลังจากชาวเมืองหลักไปไม่นานนัก โสณโกปิวิสะ ได้เข้าไปกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท ครั้นได้รับบรรพชาอุปสมบทในพุทธสำนักแล้ว ไปพำนักอยู่ที่ป่าสิตวัน ทำนปรารภความเพียร เติบจนกรรมจนเท่าทั้ง ๒ แดก สถานที่เดินจงกรมเป็นโลहित ดุจสถานที่ฆ่าโค

พระโสณะคิดว่า ในบรรดาสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่ปรารภความเพียร เราก็เป็นรูปหนึ่ง แต่โณเจตนาเรายังไม่หลุดพ้นจากอาสวะ สมบัติในตระกูลของเรามีอยู่ เราอาจบริโภคสมบัติ และบำเพ็ญกุศลได้ เราจะลาสิกขาไปเป็นคฤหัสถ์ ให้สอยโภคทรัพย์และทำบุญดีกว่า

พระคาสตาทรงทราบความกังวลใจของพระโสณะ จึงเสด็จจากภูเขาคิชฌกูฏ ไปปรากฏตรงหน้าท่านพระโสณะที่ป่าสิตวัน ตรัสว่า โสณะ เมื่อเธออยู่ครองเรือน เธอเป็นผู้ฉลาดในการติดพัน ก็สมัยใดสายพินของเธอตั้งไป หย่อนไป หรือไม่ตั้งไม่หย่อน เธอย่อมรู้ในสิ่งนั้น จันใด ความเพียรที่เธอปรารภมากเกินไป ย่อมเป็นไปเพื่อความฟุ้งซ่าน ความเพียรที่หย่อนเกินไป ย่อมเป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ดูก่อน โสณะ เธอจงตั้งความเพียรให้สม่ำเสมอ จงตั้งอินทรีย์ให้สม่ำเสมอ และจงถือนิมิต्तในความสม่ำเสมอั้น พระโสณะกระทำตามพระโอวาทนั้น หลีกออกจากหมู่ผู้เดียว มีความเพียร ตั้งใจแน่วแน่อยู่ในพระโอวาท ไม่นานท่านพระโสณโกปิวิสะเถระ ก็ได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย

เมื่อบรรลุพระอรหัตแล้ว ท่านพระโสณะได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่พระคันธกุฏี คิชฌกูฏ กราบทูลว่า ข้าพระองค์ได้ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว บรรลุประโยชน์ของตนแล้ว หมดสิ้นกิเลสเครื่องประกอบในภาพ หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุฉันย่อมเป็นผู้โน้มไปในแนกขัมมะ ๑ ความสงัด ๑ ความไม่เบียดเบียน ๑ ความสันตติภา ๑ ความสิ้นอุปาทาน ๑ ความไม่หลงใหล ๑

พรรษาที่ ๔

ประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

[๑] ระหว่างพรรษานี้ **อุคคเสนะ** บุตรคฤหบดีชาวกรุงราชคฤห์ มีกฬณการแสดงศิลปะจากบิดาของภรรยา เทียวแสดงตามบ้าน ตามนิคม มาถึงกรุงราชคฤห์โดยลำดับ ให้ป่าวร้องว่าอีก ๗ วัน บุตรเศรษฐีชื่ออุคคเสนะจักแสดงศิลปะแก่ชาวพระนคร

พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นอุคคเสนะด้วยพระญาณว่า พรุ่งนี้อุคคเสนะจักแสดงศิลปะ มหาชนจักประชุมกันเพื่อดูการแสดง ทรงดำริว่า เราจักแสดงคาถา ๔ บทในสมาคมนั้น การบรรลุธรรมจักมีแก่สัตว์มากมาย แม้อุคคเสนะก็จักตั้งอยู่ในพระอรหัต

ในวันรุ่งขึ้น อุคคเสนะได้ขึ้นไปสู่ไม้เป็นสูง ชาวพระนครต่างมาประชุมกันเพื่อดูการแสดง อุคคเสนะยืนอยู่บนเป็นปลายไม้นั้น แล้วตีลังกาในอากาศสิ้น ๗ ครั้ง ลงมายืนบนเป็นปลายไม้อีก

เมื่อพระศาสดาเสด็จเข้ามาสู่พระนคร มหาชนต่างมองดูแต่พระพุทธรองค์ อุคคเสนะเสียใจว่า ไม่มีผู้ใดสนใจการแสดงของตน พระศาสดาทรงทราบความคิดของอุคคเสนะ จึงมีรับสั่งให้พระโมคคัลลานะไปบอกอุคคเสนะว่า เชิญท่านทำความยินดีแก่บริษัทเถิด เชิญท่านทำให้มหาชนว่าเงิเกิด

อุคคเสนะได้ยินถ้อยคำนั้นแล้ว มีความยินดี คิดว่าพระศาสดาประสงค์จะดูศิลปะของเราจึงกล่าวว่า กระผมจะทำความยินดีแก่บริษัท จะยังมหาชนให้ว่าเงิ แล้วกระโดดจากเป็นปลายไม้ขึ้นสู่อากาศ ตีลังกา ๑๔ ครั้ง แล้วลงมายืนอยู่บนเป็นไม้ตามเดิม

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสว่า อุคคเสนะ **ธรรมดาบัณทิต** พึงเปลี่ยนความอาลัยในจันทร์ทั้งหลาย ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน จึงจักพ้นจากทุกข์ มีชาติเป็นต้น

อุคคเสนะกำลังยืนอยู่บนเป็นปลายไม้ บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ ลงจากไม้เป็นมาสู่ที่ใกล้พระศาสดา หมอบลงกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทาน **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** อุคคเสนะเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งบริวาร ๘ ประหนึ่งพระเถระมีพรรษาดัง ๖๐ ในขณะนั้นนั่นเอง การตรัสรู้ธรรมได้มีแก่มหาชนมากมาย ณ ที่นั้น

[๒] **ชีวกโกมารภัจจ์** เป็นบุตรของนางคณิกา ชื่อ สาลวดี ถูกมารดาให้สาวใช้เข้ามาทั้งไว้ที่กองขยะ อภัยราชกุมารทรงนำไปชุบเลี้ยงไว้เป็นโอรส ชื่อนามว่า **ชีวก** เมื่ออายุได้ ๑๖ ปีไปเรียนวิชาแพทย์ที่ตักสิลา ๗ ปี เรียนจบแพทย์แล้ว ได้ทำการรักษาเศรษฐี คหบดีชาวพระนครสาเกต

พาราณสี และราชคฤห์ให้ทลายป่วยมากมาย ทั้งยังได้รักษาพระเจ้าจันทรปัชโชติ พระราชากรุงอุชเชนีให้หายจากพระโรคจนทรงพระสำราญ **พระเจ้าจันทรปัชโชติ** พระราชทานผ้าสีเวียยกะจากสีที่คู่หนึ่ง ประมาณค่ามิได้แก่หมอชีวกโกมารภัจจ์

สมัยนั้น พระศาสดาประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ หมอชีวกประกอบเภสัชทูลถวายการขับถ่ายในพระวรกายแต่พระศาสดา จึงได้รับแต่งตั้งจากพระเจ้าพิมพิสาร ให้เป็นแพทย์หลวงเพื่อถวายพระโอสถแก่พระศาสดา

เมื่อพระศาสดาทรงหายเป็นปกติแล้ว ชีวกโกมารภัจจ์ทูลถวายผ้าเนื้อเลิศคู่หนึ่ง แต่พระศาสดา และขอให้ทรงอนุญาตคหบดีจิวรแก่สงฆ์ด้วย

พระพุทธองค์ทรงรับผ้าสีที่คู่หนึ่งแล้ว ทรงชี้แจงชีวกโกมารภัจจ์ให้เห็นแจ้ง สมาทานอาจหาญ รำเรียดด้วยธรรมิกถาแล้ว **ทรงอนุญาตคหบดีจิวรแก่สงฆ์**

หลังจากฟังพระธรรมเทศนาแล้ว หมอชีวกได้บรรลุโสดาปัตติผล ทูลถวายสวนมะม่วงให้เป็นพระอาราม ให้สร้างพระคันธกุฎีสำหรับพระพุทธองค์ สร้างกุฎี มณฑป ที่สำหรับพักกลางวัน และกลางคืน ในอัมพวันนั้น เสร็จแล้วอังกาสภิกขุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยภัตตาหารพร้อมจิวร แล้วหลังทักษิณเทศ มอบถวายวิหารแต่พระศาสดา พระพุทธองค์ทรงรับทรงอนุโมทนา

ต่อมา เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวัน ได้ทรงสรรเสริญ หมอชีวกโกมารภัจจ์ว่าเป็นเลิศกว่าอุบาสกทั้งปวง ผู้ยังให้เหล่าชนเกิดความเลื่อมใส

พระพุทธองค์เสด็จประทับที่อัมพวันของหมอชีวกโกมารภัจจ์ เป็นครั้งคราว ระหว่างที่ประทับอยู่ที่ชีวกัมพวัน พระพุทธองค์ทรงแสดง **ปฐม-หุติยชีวกัมพวันสูตร** แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ให้เจริญสมาธิ เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว สิ่งทั้งปวงย่อมปรากฏตามความเป็นจริงว่าไม่เที่ยง คือ จักขุ รูป จักขุวิญญาณ จักขุสัมผัส เวทนาที่เกิดเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย ย่อมปรากฏตามความเป็นจริงว่าไม่เที่ยง โสตะ ฆณะ ชิวหา กาย และใจ ฯลฯ ย่อมปรากฏตามความเป็นจริงว่าไม่เที่ยง

และตรัสว่า เธอทั้งหลายจงหลีกเร้น บำเพ็ญความเพียร เพราะภิกษุเมื่อหลีกเร้นอยู่ มีจิตตั้งมั่น มีสติสัมปชัญญะ สิ่งทั้งปวงย่อมปรากฏตามความเป็นจริง

ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ชีวกัมพวัน หมอชีวกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ กราบทูลถามว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังมาว่า ชนทั้งหลายฆ่าสัตว์เจาะจงถวายพระโคดม พระสมณโคดมแม้ทรงทราบชื่อนั้นอยู่ ก็ยังเสวยเนื้อที่เขาทำเฉพาะตน การกล่าวดังนี้ ชื่อว่ากล่าวดูพระพุทธองค์ด้วยถ้อยคำที่ไม่เป็นจริงหรือไม่

พระพุทธองค์ตรัสว่า ชั่วก ชนเหล่านั้นเชื่อว่ากล่าวดูเราด้วยคำอันไม่เป็นจริง เรากล่าวแต่เพียงว่า **เนื้อที่ไม่ควรบริโภค ๓ ชนิด คือ เนื้อที่ตนเห็น ๑ เนื้อที่ตนได้ยิน ๑ เนื้อที่ตนสงสัย ๑**

ดูก่อนชวีก ผู้ใดฆ่าสัตว์เจาะจงตถาคตหรือสาวกของตถาคต ผู้นั้นย่อมประสบบาปเป็นอันมากด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ สัตว์นั้นเมื่อถูกเขาผูกคอตมา ๑ เมื่อถูกสั่งให้ฆ่า ๑ เมื่อกำลังถูกฆ่า ๑ สัตว์เหล่านั้นย่อมเสวยทุกข์โศกนั้น จากนั้นยังให้ตถาคตและสาวกยินดีด้วยเนื้อที่เป็นอกัปปิยะ ๑ และเจาะจงฆ่าเพื่อตถาคตและสาวก ๑ ผู้นั้นย่อมประสบบาปมีโทษเป็นอันมาก

[๓] จากนั้น เสด็จพุทธดำเนินไปทางทักษิณคิริชนบท ทอดพระเนตรเห็นแปลงนาของชาวมคธ พุนดินยกคันเป็นตารางสี่เหลี่ยม ทั้งด้านยาวและด้านกว้าง จึงรับสั่งให้พระอานนท์ทำการตัดแต่งจิวรให้เป็นรูปตารางสี่เหลี่ยม ดังเช่นแปลงนาของชาวมคธ

พระอานนท์ ถวายจิวรที่ตัดแต่งแล้ว ให้ทอดพระเนตร พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยและอนุญาตให้ใช้ ผ้า ๓ ผืน คือ **สังฆาฏิชั้นเดียว ๑ จิวร ๑ สบง ๑**

ต่อมาทรงอนุญาต **ไตรจิวร** คือ ผ้าสังฆาฏิสองชั้น ๑ จิวร ๑ สบง ๑ ทั้งนี้เพื่อให้ภิกษุใช้สำหรับป้องกันความหนาว และรับสั่งว่า ภิกษุไม่พึงมีจิวรมากกว่านี้ รูปใดมี พึงปรับอาบัติตามธรรมวินัย

สมัยต่อมา มีผู้ถวายจิวรแก่พระอานนท์ ท่านประสงค์จะถวายจิวรที่ได้นั้น แก่พระสารีบุตร แต่ขณะนั้นท่านพระสารีบุตรอยู่ที่เมืองสาเกต พระอานนท์จึงเข้าไปทูลถามว่าจะพึงปฏิบัติอย่างไรกับอติเรกจิวร (จิวรที่มีเกินกว่าผ้าที่อธิฐานเป็นไตรจิวร) พระผู้มีพระภาคเจ้าถามพระอานนท์ว่า อีกนานเท่าไรสารีบุตรจะกลับมา พระอานนท์ทูลว่า ประมาณ ๑๐ วัน พระพุทธเจ้าข้า

ทรงมีพุทธบัญญัติให้เก็บรักษา **อติเรกจิวรไว้ได้ไม่เกิน ๑๐ วัน** และอนุญาตให้ภิกษุ **วิกัปตอติเรกจิวร** คือทำให้เป็นสองเจ้าของ เพื่อจะได้ไม่ต้องอาบัติเพราะการเก็บไว้เกินกำหนด

ในเวลาต่อมา มีจิวรหลายประเภทเกิดขึ้นแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายไม่แน่ใจว่า จิวรชนิดใดที่ทรงอนุญาต จึงกราบทูลเรื่องนั้นต่อพระศาสดา พระพุทธองค์ตรัสว่า เราอนุญาตจิวร ๖ ชนิด คือ **จิวรทำด้วยเปลือกไม้ ๑ ทำด้วยฝ้าย ๑ ทำด้วยไหม ๑ ทำด้วยขนสัตว์ ๑ ทำด้วยป่าน ๑ ทำด้วยของเจือกัน ๑**

[๔] จากนั้น พระศาสดาเสด็จไปกรุงพาราณสี พร้อมด้วยสงฆ์สาวก ประทับที่อิสิปตนมฤคทายวัน อุบาสิกาชื่อ **สุปปียา** ไปยังพระวิหารเพื่อเยี่ยมเยียนสงฆ์อาพาธ ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวว่า อาตมาประสงค์นำต้มเนื้อ เพื่อนำมาประกอบเภสัช นางจึงกลับไปสั่งทาสีให้ออกไปหาซื้อเนื้อ

ในวันนั้นเป็นวันอุโบสถจึงไม่มีเนื้อขาย นางทราบความแล้วใช้มัดเดือนเนื้อขาของตน ให้คนนำไปต้ม แล้วนำไปถวาย ตัวนางเองใช้ผ้าพันขา เข้าไปนอนอยู่ในห้อง เมื่อสามีกลับมาทราบความแล้ว รู้สึกยินดีในการถวายทานของภรรยา จึงไปเฝ้าพระศาสดา ทูลนิมนต์ให้รับภัตตาหารยังเรือนของตน

รุ่งขึ้นหลังภัตกิจ พระศาสดาอนุโมทนาแล้ว ตรัสถามถึงนางสุปียา ทราบว่านางป่วยจึง ตรัสให้นำนางออกมาเฝ้า ขณะที่นางมองเห็นพระศาสดานั้น แอ้งบาดแผลที่ขาหักหายเป็นปกติ พระศาสดาตรัสถามถึงสาเหตุ ทราบแล้ว เสด็จกลับมาจึงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามว่าภิกษุรูปใดขอน้ำดื่มเนื่องจากนางสุปียา ภิกษุนั้นทูลรับว่าตนเองเป็นผู้ขอ พระศาสดาตำหนิการกระทำเช่นนั้นว่าเป็นการไม่สมควร จากนั้นทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุฉัน **เนื้อมนุษย์** ผู้ล่วงละเมิดต้องอาบัติทุกกฏ

นอกจากนั้น ยังทรงบัญญัติห้ามภิกษุฉันเนื้อดังต่อไปนี้ คือ **เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อเสือดาว และเนื้อหมี** ผู้ล่วงละเมิดต้องอาบัติทุกกฏ จากนั้นเสด็จกลับมายังกรุงราชคฤห์

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๕] พระศาสดาเดินทางไปกรุงมิลพัสดุ์ เนื่องจากทรงทราบว่าพระพุทธรูปิดาประชวรหนัก พระพุทธรองค์แสดง **อนิจจตาภิธรรมสูตร** ว่าด้วยสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา โปรดพระพุทธรูปิดาให้ได้ **บรรลุพระอรหัต** และ **ปรินิพพาน** ต่อมาในเวลาไม่นาน

หนังสือขิณมทานิทาน หน้า ๒๑๐-๒๑๕ และหนังสือพระสาวกนิพพาน หน้า ๑๕๑-๒๐๖ กล่าวว่า พระพุทธรองค์เสด็จประทับที่นิโครธาราม เพื่อจัดการพระศพของพระพุทธรูปิดา ทรงโปรดให้พระมหากัสสปะ พิจารณาสถานที่และดำเนินการสร้างจิตกาธาน ให้พระสารีบุตรรับภาระในเรื่องนำสรงพระศพ เมื่อจิตกาธานเสร็จแล้ว พระพุทธรองค์ทรงประกอบพระเศียรพระพุทธรูปิดา แล้วหลั่งน้ำสรงพระเศียร พลังตรัสกับพระสารีบุตรว่า **บุคคลใดมีจิตปรารถนาพระโพธิญาณ จงอุตสาหะ อภิบาลบำรุงบิดามารดา ประพฤติกุศลสุจริตธรรม จักสมปรารถนาทุกประการ**

พระศาสดาทรงเป็นประธานจุดเพลิงถวายพระบรมศพ พระมหาปชาบดีโคตมี พร้อมทั้งบรรดาพระประยูรญาติทั้ง ๖ พระนคร เข้าเฝ้าถวายพระเพลิงตามลำดับ พระพุทธรองค์ทรงแสดง **อนิจจตาภิธรรมสูตร** ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง เพื่อระบับความโศกแห่งมหาชน มีผู้บรรลุธรรมเป็นจำนวนมาก

พระประยูรญาติทั้งหลาย **บำเพ็ญทักษิณานุประทาน** อุทิศถวายด้วยความกตัญญู พระพุทธรองค์ทรงตรัสอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับนิโครธาราม

[๖] หลังจากถวายพระเพลิงพระศพแล้ว รุ่งขึ้นเสด็จไปห้ามเหล่าภิกษุ และเหล่าโกลิยะ ซึ่งตั้งหลักแหล่งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำโรหิตี เกิดวิวาทในเรื่องแย่งกันทอดผ้าเช็ดเท้า ทะเลาะ และหุบตีกันลูกกลมเกี้ยวโยงจนถึงชาติตระกูล ตั้งกำลังสู้กันเช่นกับสงคราม พระพุทธองค์ทรงทราบ ว่า ถ้าพระองค์เสด็จไป ความวิวาทจักสงบลง ทั้งสองฝ่ายเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้ว จักถวายพระราชกุมารให้บรรพชา สมาคมใหญ่จักมีเพราะเหตุแห่งความสามัคคี

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึง ตรัสถามว่า พวกเธอเกิดวิวาทกันด้วยเหตุใด ภิกษุत्री ทั้งสองฝ่ายกราบทูลสาเหตุแห่งการวิวาท พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนเมตราชทั้งหลาย โฉนพวกท่าน จึงจะยังภิกษุत्रीซึ่งหาสามีไม่ได้ให้พิณาส ด้วยสาเหตุแห่งน้ำซึ่งมีค่าเพียงเล็กน้อยเล่า แล้วตรัส **ผันทนชาดก ทูทภูลายชาดก และ ลุกุกิชาดก** เพื่อระงับการทะเลาะวิวาทกัน

แล้วตรัส **รุกขธรรมชาดก และ วัฏฏกชาดก** ให้เกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ว่า หล่ออุปติยังมีมากยิ่งดี ต้นไม้ที่เกิดในป่า แม้จะใหญ่โตเป็นเจ้าป่า ถ้าตั้งอยู่โดดเดี่ยว ย่อมถูกแรงลมโค่นลงได้ เป็นต้น

ในที่สุดตรัส **อิตตทัณฑสูตร** ว่าเราได้เห็นหมู่สัตว์กำลังตั้งมั่นอยู่ด้วยตัณหาและทิฐิ เหมือนปลาในแอ่งน้ำน้อย ภัยได้เข้ามาถึงเราแล้ว เพราะได้เห็นคนทั้งหลายผู้พิโรธกันและกัน ทำนองทำกิเลสในอดีตให้เดือดแค้น กิเลสในอนาคตอย่าได้มี ปัจจุบันพึงเป็นผู้มีสติตั้งมั่นศึกษา ไตรสิกขาเพื่อกำจัดธุลีทั้งหลาย ท่านจักเป็นผู้สงบเทียวไป

[๗] ภิกษุत्रीทั้งสองฝ่ายฟังพระธรรมเทศนาแล้ว ต่างพากันตั้งอาวธู เสนิการพระพุทธองค์ กล่าวกันว่า ถ้าหากพระศาสดาไม่เสด็จมา พวกเราก็จักฆ่าฟันซึ่งกันและกัน จนเลือดไหลนองเป็นแม่น้ำ พวกเราได้ชีวิตเพราะอาศัยพระศาสดาโดยแท้ เมื่อได้ทราบว่าในอดีตเคยเป็นพระญาติกัน จึงถวายราชกุมาร ๕๐๐ คือ กุมารฝ่ายเจ้าศากยะ ๒๕๐ และกุมารฝ่ายเจ้าโกลิยะ ๒๕๐ ให้อุปสมบทในพระศาสนา พระพุทธองค์ทรงประทาน **เอณิกิขุอุปสัมปทา** แก่ราชกุมารทั้งหมด

จำเดิมแต่วันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคเจ้ามีภิกษุเหล่านั้นเป็นปัจฉาสมณะ เสด็จเที่ยวบิณฑบาตไปในพระนครทั้งสอง บางคราวเสด็จไปเมืองกบิลพัสดุ์ บางคราวเสด็จไปเมืองเทวทหะ

ภิกษุเหล่านั้นมิได้บวชด้วยศรัทธา จึงคิดอยากจะสึก ข้าเจ้าหญิงเหล่านั้นยังกล่าวด้วยคำ และส่งสาส์นไปชักชวน ทำให้เกิดความเบียดเบียนในสมณเพศมากขึ้น พระพุทธองค์ทรงทราบความกระสั่นของเหล่าภิกษุ จึงพาภิกษุราชกุมารไปยังสระดุเหว่า ด้วยยานาฬของพระพุทธองค์ ภิกษุเหล่านั้นได้เห็นสถานที่และวัตถุอันน่ารื่นรมย์ ความกำหนัดยินดีในพระชายาก็เสื่อมหายไป

กรุงกบิลพัสดุ์

เมืองพระพุทธบิดา นครหลวง
แห่งแคว้นสักกะ

ซากกรุงกบิลพัสดุ์ที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน

แม่น้ำโรहिณี

(สายน้ำก็ระหว่างกรุงอวทณะ กับกรุงกบิลพัสดุ์)
ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดพระ-
ประยูรญาติสองฝ่ายให้สามัคคีปรองดองกัน
เนื่องจากวิวาทกันเรื่องแย่งกันเทศน์นำเข้ามา
❖ และเป็นสถานที่พระอานนท์อธิษฐานจิตนิพพาน
(เรื่องพระอานนท์นิพพานหน้า ๒๐๗๓)

ฦๅคๅรคๅลๅ ปๅมหๅวๅน กຣຸງเวສๅลី

- ✧ สๅถๅนทๅพระพุๅทๅของคๅลๅเสๅตๅจๅมๅปຣๅทๅบๅคຣๅงแรๅกในพຣๅรๅชๅทๅี ๕
- ✧ ทຣๅงปๅญๅฎๅติคຣๅธรรม ๙ ปຣๅกๅร สๅหຣๅนๅภๅกๅษุๅณๅ
- ✧ พระนๅงมๅหๅปๅขๅบๅติโคๅตๅมๅี อຸปๅสมๅทๅเป็นๅภๅกๅษุๅณๅเองคๅแรๅกในพระพุๅทๅทๅสๅนๅ

พระศาสดาจึงตรัส **กุนดาลชาดก** ขึ้นให้เห็นโทษของมาตุคาม ตามถ้อยคำของนาคดูเหว่า ชื่อกุนดาละ ภิกษุเหล่านั้นได้บรรลุโสดาปัตติผล พร้อมด้วยฤทธิ์ที่สำเร็จแล้วด้วยมรรค

ต่อจากนั้น ทรงพบภิกษุทั้งหลายไปยังป่าหิมวันต์ ตรัสกันณภูฐานเพื่อให้บรรลุมรรคที่เหลือ แล้วทรงแสดงอริยสัจ ๔ ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้นเจริญวิปัสสนา ตั้งอยู่ในอหัตตผล พร้อมด้วย ปฏิสัมภิทา ๔ พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ป่าหิมวันต์กับหมู่ภิกษุ ๕๐๐ รูปนั้น ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วจึงเสด็จกลับมายังนิโครธาราม ภิกษุเหล่านั้นในเวลาไป ไปด้วยอาณภาพของพระพุทธองค์ แต่ในเวลากลับ กลับมาด้วยอาณภาพของตนเอง

อรรคกถากล่าวว่า เหล่าเทพดารอบป่าใหญ่นั้น ต่างพากันมาถามสการพระพุทธองค์ และเหล่าพระชีณาสพบุรุษพระอรหันต์เมื่อครั้งนั้น ได้ยินอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ต่อจากนั้น ทวยเทพเทวดาทั้งหลายในแสนจักรวาลมาประชุมกัน เพราะได้ฟังเสียงเทวดาเหล่านั้น ๆ โดยลำดับ มีเทวดาซึ่งอยู่ในชมพูทวีป ปุพพิเททวีป อมรโคยานทวีป และอุตตรกุรุทวีป เป็นต้น จักรวาลทั้งสิ้นจนถึงพรหมโลกแน่นขนัดไปด้วยเทวดาที่มาประชุมกันในป่าใหญ่ ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์

พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นการประชุมของเทวดาแล้ว ทรงพระดำริว่า พวกภิกษุเหล่านี้ไม่ทราบว่ สมาคมเทวดาใหญ่อย่างนี้ เราจะกล่าวถึงชื่อและโคตรของเหล่าเทพทั้งหมดที่มาประชุมกัน ณ สมคมนี้ ต่อมาก็ทรงใคร่ครวญธรรมเทศนาอันเหมาะสมแก่จริตของเทวดาเหล่านั้น เช่น พวกเทวดาราคจริต ก็แสดง **สัมมาปริพพาชนียสูตร** พวกโอสจจริต ก็แสดง **มหาพยุหสูตร** พวกโมหจริต ก็แสดง **จุฬัพพยุหสูตร** เป็นต้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง **มหาสมัยสูตร** จบลง เทวดาบรรลुพระอรหันต์มากมาย ผู้ได้เป็นโสดาบันไม่มีการนับ เพราะความที่เป็นที่รักที่ชื่นชอบของเหล่าเทวดาทั้งหลาย

เจ้าหญิงทั้ง ๕๐๐ นั้น ต่างก็ประสงค์จะออกบวช พากันไปเฝ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมี

[๘] **พระนางมหาปชาบดีโคตมี** พร้อมด้วยสาเกยนิบริวาร เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ยังวิหารนิโครธาราม ทูลขอบรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามว่า ดูก่อนโคตมี เธออย่ายินดีในการที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศนั้นเลย พระนางมหาปชาบดีโคตมีทูลขอ ถึง ๓ ครั้ง ๓ ทน พระผู้มีพระภาคเจ้าก็มีทรงอนุญาต พระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงน้อมพระทัย ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณแล้วเสด็จกลับไปยังที่ประทับ

จากนั้น พระศาสดาเสด็จไปยังกรุงเวสาลี เนื่องจากเป็นเวลาใกล้เข้าพรรษา

พรรษาที่ ๔

ประทับจำพรรษา ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี

พระพุทธองค์เสด็จมาประทับที่ภูฏาคารศาลา เป็นครั้งแรก

[๑] พระนางมหาปชาบดีโคตมี น้อยพระทัยที่พระพุทธองค์ปฏิเสธ จึงปลงพระเกสา ทรงครองผ้ากาสาวะ ถือเพศบรรพชาอุทิศพระศพล ภายใพระราชนิเวศน์นั้นเอง ทรงให้สาิกยานี้ทั้ง ๕๐๐ ที่เป็นมาพบบริจาริกาของศากยกุมาร ๕๐๐ ซึ่งออกผนวชที่ริมฝั่งแม่น้ำโรหิตี ถือเพศบรรพชาเหมือนกัน แล้วพาเหล่าสาิกยานี้ทั้งหลาย เสด็จตามพระคาสตาไปยังกรุงเวสาลี พระนางมีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี ทรงเป็นทุกข์เสียดพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารข้างนอก

พระอาณนัเห็นพระนางยืนกันแสงอยู่ ได้เข้าไปไต่ถามความ ทราบว่าพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้สตรีได้บวช จึงทูลให้พระนางรอก่อน จากนั้น พระอาณนัเข้าไปกราบทูลพระคาสตา ขอให้ทรงอนุญาตสตรีได้บวชเป็นบรรพชิต พระอาณนัทูลขอถึง ๓ ครั้ง พระคาสตาก็มิทรงอนุญาต พระอาณนัจึงทูลถามพระพุทธองค์ว่า การที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต สามารถที่จะทำให้เกิดแจ้งซึ่งมรรคผลนิพพานได้หรือไม่ พระเจ้าข้า พระคาสตาตรัสว่า ดูก่อนอาณนั สตรีสามารถทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้

พระอาณนัจึงทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นพระมาตุจฉาของพระองค์ เป็นผู้มือุปการะมาก ทรงประทับประคองเลี้ยงดู ทรงถวายภัตตาหารเมื่อพระชนนีสวรรคต ขอประทานพระวโรกาส ทรงอนุญาตให้พระนางได้บวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วเถิด พระพุทธเจ้าข้า

พระคาสตาตรัสว่า อาณนั เหตุที่เราไม่อนุญาตก็เพราะเห็นแล้วว่า หากอนุญาตให้สตรีบวช พระธรรมวินัยจะตั้งอยู่ได้ไม่นาน แต่เรากลับบัญญัติกรรม ๘ ประการนี้ เสมือนหนึ่งกันคันสระใหญ่ไว้ก่อน เพื่อมิให้น้ำไหลออก ฉะนั้น แล้วตรัสว่า หากพระนางยอมรับกรรมนี้ได้ ข้อนั้นจักเป็นอุปสัมปทาของพระนาง

พระอาณนัเรียนกรรม ๘ ประการนั้นแล้ว ออกมาชี้แจงแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมีว่า หากพระนางยอมรับกรรม ๘ ประการ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ได้ ข้อนั้นแหละจักเป็นอุปสัมปทาของพระนาง

โหม่นสัของพระนางมหาปชาบดีโคตมีสยบลงกันที มีใจขึ้นหมยินดี กล่าวว่า ข้าแต่ท่าน

พระอานนท์ ดิฉันยอมรับครุธรรม ๘ ประการ พระอานนท์จึงกล่าวครุธรรม ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติแล้ว ดังนี้

๑. ภิกษุณีต้องมีพรรษาตั้ง ๑๐๐ ต้องกราบไหว้ภิกษุผู้แม่อุปสมบทในวันนั้น
๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ
๓. ภิกษุณีต้องหวังธรรม ๒ ประการ คือ ถามวันอุโบสถ ๑ เข้าไปฟังคำสั่งสอนจากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน ๑
๔. ภิกษุณีออกพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์สองฝ่าย
๕. ภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว ต้องประพฤติกุณมานัต ในสงฆ์สองฝ่าย
๖. ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสมบทให้แก่สิกขมานา ผู้ศึกษาในธรรม ๖ ลีน ๒ ปีแล้ว ในสงฆ์สองฝ่าย
๗. ภิกษุณีไม่พึงบริภาษภิกษุ โดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่ง
๘. ภิกษุณีไม่พึงสั่งสอนภิกษุ แต่ให้ภิกษุกล่าวสอนภิกษุณี

พระนางมหาปชาบดีโคตมี กล่าวว่า ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ดิฉันยอมรับครุธรรม ๘ ประการนี้ทุกประการ และจักไม่ละเมิดตลอดชีวิต พระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้อุปสมบทแล้ว ด้วยการรับ ครุธรรม ๘ ประการ เป็นภิกษุณีองค์แรกในพระพุทธศาสนา

[๒] จากนั้น ทรงมีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุอุปสมบทภิกษุณีได้ พระอานนท์ทูลถามว่า ภิกษุต้องประกอบด้วยธรรมเช่นไร จึงจะเป็นผู้สอนภิกษุณีได้ พระพุทธองค์ตรัสว่า ภิกษุที่จะสั่งสอนภิกษุณีได้ ต้องประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ คือ

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมระวังในปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
๒. เป็นพหูสูตร ทรงจำสูตร สัมมสูตร เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก ทรงจำไว้คล่องปากขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดี ด้วยทักขิ
๓. เป็นผู้จำพระปาฏิโมกข์ทั้งสองได้โดยพิสดาร แจกแจงวินิจฉัยได้ถูกต้องทั้งโดยสูตร และโดยพยัญชนะ
๔. เป็นผู้มีความงาม สละสลวย ไม่มีโทษ ให้รู้ประโยชน์
๕. เป็นผู้สามารถชี้แจงให้ภิกษุณีเห็นแจ้ง ด้วยธรรมีกถา
๖. เป็นที่พอใจของภิกษุณีโดยมาก

๗. เป็นผู้ไม่เคยต้องอาบัติหนัก (สังฆาทิเสส) กับภิกษุณี

๘. เป็นผู้ที่มีพรรษา ๒๐ หรือเกินกว่า

พระศาสดาทรงโปรดให้ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทแก่สาภิยานีเป็นภิกษุณี แล้วให้เป็นสาวิกาของพระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณี จากนั้น พระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณีเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลถามถึงสิกขาบทของภิกษุณี พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนโคตมี พวกเธอจงศึกษาในสิกขาบท ดูก่อนภิกษุทั้งหลายศึกษาอยู่ ตามที่เราบัญญัติไว้แล้ว ฉะนั้น

พระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณี ได้ทูลขอประทานพระวโรกาสว่า ขอพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม ซึ่งหม่อมฉันได้ฟังแล้ว จะพึงเป็นผู้หลีกเลี่ยงจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่เถิด พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก่อนโคตมี ท่านพึงรู้ธรรมเหล่านี้ คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด เพื่อไม่ประกอบสัตว์ไว้ เพื่อไม่สังสมกิเลส เพื่อความมักน้อย เพื่อความสันโดษ เพื่อความสงัด เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร เพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย ดูก่อนโคตมี ท่านพึงทรงจำไว้ว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา

พระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณี รับกัมมัฏฐานในสำนักของพระศาสดาเพียงพระองค์เดียว หลีกออกจากหมู่ไม่นาน ได้บรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖

ปฏิสัมภิทา คือความแตกฉาน ๔ ประการ ได้แก่

๑. อัตถปฏิสัมภิทา แตกฉานในผล
๒. รัสมปฏิสัมภิทา แตกฉานในธรรม
๓. นිරุตติปฏิสัมภิทา แตกฉานในภาษา
๔. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา แตกฉานในปฏิภาณ

วิโมกข์ คือความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจของสมาบัติ ๘ ประการ คือ

รูปาวจรสมาบัติ ๔

อรูปาวจรสมาบัติ ๔

อภิญญา คือความรู้ที่ยอดยิ่ง ๖ ประการ ได้แก่

๑. อิทธิวิญาณ ญาณที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
๒. ทิพพโสตญาณ ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์
๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่กำหนดใจผู้อื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้

๕. ทิพพจักขุญาณ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์

๖. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป

สมัยที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวันวิหาร ทรงยกย่องพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีว่าเป็น **ปฐมสาวิกา ผู้เป็นรัตติกาล** (ผู้มีประสบการณ์มาก)

[๓] ต่อมา **พระนางยโสธรา** ทรงผนวชในสำนักของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี เมื่อผนวชแล้วพระนางยโสธรา ได้ชื่อว่า **พระภักทากัจจนาภิกษุณี** เจริญวิปัสสนาอยู่ไม่ถึงกึ่งเดือนก็ได้บรรลุพระอรหัตต์ เป็นผู้ชำระในอภิญญาทั้งหลาย นั่งสมาธิครั้งเดียว ระลึกชาติได้ถึงสองไชโยแสนกัป ในสมัยที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร ทรงสรรเสริญพระภักทากัจจนาเถรีว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุณีสาวิกาทั้งปวง ผู้บรรลุอภิญญาใหญ่

ในอังกุตตรนิกาย เอกนิบาต กล่าวไว้ว่า ผู้บรรลุอภิญญาใหญ่ในสมัยของพระพุทธเจ้า พระองค์นี้มี ๔ ท่านคือ **ท่านพระสารีบุตรเถระ ท่านพระโมคคัลลานเถระ ท่านพระพากุลเถระ และท่านพระภักทากัจจนาเถรี** ที่ระลึกชาติได้หนึ่งอสงไขยกัปแสนกัป สาวิกที่เหลือสามารถระลึกได้เพียงตลอดแสนกัปเท่านั้น

[๔] **พระนางรูปันหา** ดำริว่า เจ้าพี่ใหญ่ของเราสละสิริราชสมบัติ ออกผนวชได้เป็นพระพุทธเจ้าในโลก ราชลูกมารก็ผนวช เจ้าพี่นั้นทะนุถนอม แม้พระมารดาและพระพี่นางยโสธรา ก็ทรงผนวช หลังจากพระนันทะบรรลุพระอรหัตต์แล้ว พระนางคิดว่าเราจักบวชบ้าง จึงเข้าไปขอบรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ผู้เป็นพระราชมารดา พระนางผนวชด้วยความเลื่อมใสในพระญาติ มิได้ผนวชเพราะศรัทธา

รูปันหาภิกษุณี เป็นผู้ที่ยถลงในรูปของตนเอง ทราบว่า พระพุทธองค์ทรงติเตียนรูป และแสดงโทษของการหลงในรูปมากมาย จึงไม่กล้าไปสู่สำนักพระศาสดา เมื่อถึงกาลที่ต้องไปรับโอวาทของพระพุทธองค์ก็ส่งภิกษุณีอื่นไปแทน พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสั่งว่า เมื่อถึงวาระของผู้ใด ผู้นั้นจะต้องมารับฟังโอวาทด้วยตนเอง รูปันหาภิกษุณีจึงเข้ามารับฟังโอวาทตามวาระ

พระพุทธองค์ทรงทราบการมาของรูปันหาภิกษุณีมาก่อน ทรงดำริว่า ชรามเหตนาเช่นไรจักทำให้เธอรู้แจ้ง จึงเนรมิตรูปสตรีแรกวันอายุราว ๑๖ ปี ประดับด้วยอภรณ์อันสวยงามยิ่งถวายงานพักอยู่ในที่ใกล้กับพระองค์ ด้วยพระประสงค์จะแสดงโทษของความมัวเมาในรูป ดุจบุรุษต้องการบ่งหนามด้วยหนาม

รูปันหาภิกษุณีแลดูรูปในมิตินั้นแล้ว แลดูอัมภพของตน รู้สึกว่าตนเหมือนนางกา

ซึ่งยืนอยู่ข้างหน้านางพญาหงส์ทอง ราพึงว่าสตรีนี้มีรูปสวย บังเกิดความสันทนาในรูปนั้นอย่างสุดซึ้ง ในความงามของหญิงสาวนั้น พระศาสดาทรงทราบ จึงทรงแสดงรูปนั้นให้บุตรโอรสลงโดยลำดับ

ขณะที่ภิกษุกำลังพิจารณาอยู่ สตรีนั้นก็เปลี่ยนสภาพเป็นวัยกลางคน วัยชรา ถูกพยาธิครอบงำ หิหงัดโปกตาล ล้มกลิ้งลงจมกองมูลและกริษของตน ถึงแก่มรณะ กลายเป็นซากศพ อันเต็มไปด้วยสิ่งปฏิกูลทั้งหลาย รูปนั้นหาภิกษุณี เห็นอัตภาพนั้นโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงว่า หญิงนี้ถึงความแก่ เจ็บ และตายในที่นี้ บังเกิด **อนิจจสัญญา** ว่ากายนี้ทั้งของเราและผู้อื่น ก็ไม่เที่ยง เช่นเดียวกัน เกิด **ทุกขสัญญา** และ **อนัตตสัญญา** ตามมา พระศาสดาจึงตรัสพระคาถาว่า

นันทา เธอจงดูกายอันไม่สะอาดเปื่อยเน่านี้

สรีระของหญิงนั้น จันใด สรีระของเธอ ก็จันนั้น

เธอจงเห็นธาตุทั้งหลายโดยความเป็นของสูญ

จงคลี่คลายความพอใจในภพเสีย เธอจักเป็นผู้สงบเสียไป

รูปนั้นหาภิกษุณี ส่งญาณไปตามกระแสพระธรรมเทศนา ได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ลำดับนั้น พระศาสดาทรงอบรมวิปัสสนาเพื่อมรรคผลที่ยิ่งขึ้น จึงตรัสว่า นันทา เธออย่าทำความเข้าใจว่า สาระในสรีระนี้มีอยู่ สรีระนี้อันกรรมสร้างขึ้นด้วยกระดูก ๓๐๐ ท่อน รัตรังไว้ด้วยเส้นเอ็น ๔๐๐ ฉาบทาด้วยเนื้อและโลหิต หุ้มห่อด้วยหนัง เป็นที่ตั้งแห่งขรา มรณะ ซึ่งมีแต่ความทรุดโทรมเป็นลักษณะ ไม่มีสาระใดที่จะพึงยึดถือเอาได้ ในกาลจบเทศนา รูปนั้นหาเถรีได้บรรลุอรหัตตผล พระธรรมเทศนานั้น ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชนอีกเป็นจำนวนมาก

[๔] ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ทรงปรารภปัญหาของท้าวสักกเทวราชแก่มหาชนว่า ครั้นเมื่อพระองค์ประทับอยู่ที่ถ้ำอินทสาละ ระหว่างเขาเวฬุยิกะ ด้านเหนือแห่งบ้านเพราหมณ์ชื่อ อัมพเสนห์ ข้างทิศตะวันออกแห่งกรุงราชคฤห์ ทรงแก้ปัญหาต่าง ๆ ของท้าวสักกะ เป็นต้นว่า

ท้าวสักกะทูลถามว่า เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และสัตว์ทั้งหลาย มีอะไรเป็นเครื่องผูกพัน

พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า มีความริษยา และความตระหนี่เป็นเครื่องผูกพัน

ท้าวสักกะทูลถามว่า ความริษยาและความตระหนี่มีอะไรเป็นนิทาน (เค้ามูล) มีอะไรเป็นสมุทัย (เครื่องก่อ) มีอะไรเป็นชาติ (เหตุเกิด) มีอะไรเป็นแดนเกิด ก็เมื่ออะไรยังมีอยู่ ความริษยาและความตระหนี่จึงมี และเมื่ออะไรไม่มีอยู่ ความริษยาและความตระหนี่ย่อมไม่มี

พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า ความริษยาและความตระหนี่ มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักเป็นนิทาน เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิด เมื่ออารมณ์อันเป็นที่รัก และไม่เป็นที่รักยังมีอยู่ ความริษยาและความตระหนี่ย่อมมี เมื่อไม่มีอยู่ ความริษยาและความตระหนี่ย่อมไม่มี

นอกจากนั้น ท้าวสักกะยังตรัสถามปัญหาต่าง ๆ อีกหลายข้อ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ปัญหาครบ ๑๔ ข้อแล้ว ดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแล้วแก่ท้าวสักกะผู้จอมเทพพร้อมเทวดาเหล่าอื่นอีกมากมายว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา

ท้าวสักกะได้กราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงถอนลูกศร คือความเคลือบแคลงสงสัยของข้าพระองค์สิ้นแล้ว ปัญหาใดที่ท้าวสักกะปรารถนาทูลถาม และพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพยากรณ์ปัญหาเหล่านั้นแล้ว จึงชื่อว่า **สักกปัญหา** ดังนี้

มหาสิเจ้าลิจฉวี ทรงสดับเทศนาสักกปัญหาสูตรของพระศาสดาแล้ว ทรงดำริว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสมบัติของท้าวสักกะไว้มากมาย พระพุทธองค์ทรงเห็นแล้วจึงตรัส หรือไม่ทรงเห็นแล้วตรัส พระองค์จะทรงรู้จักท้าวสักกะหรือไม่หนอ

มหาสิจึงเล็ดเข้าไปทูลถาม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มหาสิ อาตมภาพรู้จักทั้งตัวท้าวสักกะ ทั้งธรรมที่ทำให้เป็นท้าวสักกะ ดูก่อนมหาสิ ท้าวสักกะจอมเทพในกาลก่อนได้เป็นมนุษย์ ได้ให้ทานโดยเคารพ ได้ให้ที่พักอาศัย ได้สมทาน **วัตรบท ๗** คือ

เลี้ยงบิดามารดาจนตลอดชีวิต ๑

ประพาศผู้อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต ๑

พูดวาจาอ่อนหวานตลอดชีวิต ๑

ไม่กล่าววาจาส่อเสียดตลอดชีวิต ๑

มีใจปราศจากความตระหนี่ ยินดีในการสละและแจกจ่ายทานตลอดชีวิต ๑

พูดแต่ความสัตย์ตลอดชีวิต ๑

ไม่พึงโกรธตลอดชีวิต ๑

มมมาณพสมทานวัตรบท ๗ ประการนี้บริบูรณ์แล้ว จึงได้ความเป็นท้าวสักกะ

อรรถกถาสักกปัญหสูตร กล่าววาท้าวสักกะจุติจากอัตภาพนี้แล้ว จักทรงได้อโนคามิ มรรคในเอกนิรุฎภาพ จะทรงอยู่ในชั้นอวิหัทธัญญ์ ขึ้นเขตปภังคภูมิจึง ฐัณฺเฐสสลลัทธิกันกับ ขึ้นสู่สัสสี แปรคณกับ ฐัณฺเฐสสลลัทธิกันกับ สุตท้ายจะเป็นเอกนิรุฎกามี การเวียนว่ายตายเกิดในอายุเท่ากันนี้

มียู่สามท่านคือ **ท้าวสักกเทวราช อนาคตภินทิกคฤหบดี และ นางวิสาขามหาอุบลิกา**

ในอรรถกถา ตติยเหวสูตร กล่าวว่า **มฆมาณพ** ชาวบ้านเอจลคาม แคว้นเมคร ในอัมภพ ก่อนเป็นคนฉลาดในกุศล ได้พาเพื่อน ๓๓ คน ไปประกอบกุศลกรรม เพื่อประโยชน์แก่มหาชน ช่วยกันกระทำหมู่บ้านให้ร่มเย็น สร้างศาลา สร้างมณฑป สร้างสะพาน ขุดสระ และปลูกไม้ดอกไม้กอ เป็นต้น มฆมาณพได้กระทำบุญมาก บำเพ็ญวัตรบ ๗ จนตลอดชีวิต ครั้นถึงแก่กรรมไป เกิดในภพดาวดึงส์ พร้อมสหายทั้ง ๓๓ คน **มฆมาณพได้เป็นท้าวสักกะ**

ดูก่อน มหาลิก มฆมาณพเป็นผู้ไม่ประมาทอย่างนี้ จึงถึงความเป็นใหญ่ ทรงเสวยราชย์ ในเทวโลกทั้งสอง บัณฑิตทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น สรรเสริญความไม่ประมาท เพราะว่าการบรรลุคุณวิเศษซึ่งเป็นโลกียะและโลกุตระย่อมมีได้ด้วยความไม่ประมาท

ในเวลาจบคาถา เจ้าลิจฉวิมหาลิดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล แม้บริษัทที่ประชุมกันอยู่เป็นอันมาก ก็ได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสดาบัน เป็นต้น

มหาลิกุลถามพระศาสดาต่อไปว่า หลายวันมาแล้ว ลิจฉวิบุตรผู้หนึ่งนามว่า **สุนัขขัตตะ** ได้เข้ามาหาข้าพพระองค์กล่าวว่า ช่วงเวลาที่เข้ามาขอในสำนักพระพุทธองค์ ได้ยังทิพพจักขุให้เกิด ข้าพเจ้าได้เห็นรูปทั้งหลายอันเป็นทิพย์ เป็นที่การยินดี แต่ไม่สามารถได้ยินเสียงอันเป็นทิพย์เหล่านั้นได้ ข้าพพระองค์ใคร่ขอทราบว่ เสียงทิพย์ดังกล่าวมีหรือไม่ หากมีจริง เพราะเหตุใดสุนัขขัตตะจึงไม่ได้ยิน

พระศาสดาตรัสตอบว่า ดูก่อนมหาลิก เสียงทิพย์มีจริง ที่สุนัขขัตตะไม่สามารถได้ยินเสียงนั้นได้ เนื่องจากในอดีตชาติสุนัขขัตตะผู้นี้ ได้ตักกุกกุฏิกษผู้มีศีลรูปหนึ่งจนเหตุหนัก อกุศลกรรมนั้นจึงทำให้เธอไม่สามารถได้ยินเสียงอันเป็นทิพย์ได้

ดูก่อนมหาลิก แม้ภิกษุในธรรมวินัยนี้ก็เช่นกัน บางรูปมีสมาธิอันอบรมแล้วเพียงส่วนเดียว เพื่อจะให้เห็นรูปอันเป็นทิพย์ ภิกษุนั้นย่อมเห็นรูปอันเป็นทิพย์เพียงประการเดียว แต่ไม่สามารถได้ยินเสียงอันเป็นทิพย์ได้ ส่วนภิกษุรูปใดมีสมาธิที่ได้อบรมแล้วทั้งสองส่วน ภิกษุนั้นย่อมได้เห็นทั้งรูป และได้ยินเสียงอันเป็นทิพย์นั้นได้

มหาลิกุลถามอีกว่า ทางดำเนินเพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมเหล่านั้น มียู่หรือ พระเจ้าข้า พระศาสดาตรัสว่า มียู่ นั่นคือมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางที่ทำให้รู้แจ้งซึ่งธรรมเหล่านั้น

[๖] ณ ภูฏาการศาลา ปามทวัน ครั้นนั้น **สีหเสนานติ** อมาตย์ของเหล่าเจ้าลิจฉวี แห่งกรุงเวสาลี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว กราบพูลถามว่า ข้าแต่

พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ทรงสามารถแสดงผลแห่งทาน ที่จะพึงเห็นได้ในปัจจุบันหรือหนอ พระศาสดาตรัสตอบว่า ได้ ท่านสิทธเสนapati

ดูก่อน สิทธเสนapati ทายกผู้เป็นทานบดี ย่อมเป็นที่รักที่ชอใจของเหล่าชนเป็นอันมาก สัตบุรุษย่อมคบหาทายกผู้เป็นทานบดี กิตติศัพท์อันงามของทายกผู้เป็นทานบดีย่อมขจรไปโดยกว้างไกล ทายกผู้เป็นทานบดีจะเข้าไปสู่ที่ประชุมใด คือ ที่ประชุมกษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี สมณะ ก็ย่อมเป็นผู้องอาจไม่เก้อเขิน อีกประการหนึ่งทายกผู้เป็นทานบดี เมื่อสิ้นชีพแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่คือผลแห่งทาน ที่จะพึงเห็นได้เองในปัจจุบัน

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสอานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ คือ

ย่อมเป็นที่รักใคร่ของชนหมู่มา ๑

สัตบุรุษผู้สงบย่อมคบหาผู้ให้ทาน ๑

กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรไกล ๑

ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของคฤหัสถ์ ๑

เมื่อสิ้นชีพแล้วย่อมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ๑

อรรถกถากล่าวว่า ผู้ใดให้สิ่งที่ดีกว่าสิ่งที่ตนบริโภคนั้น ชื่อว่า ทานบดี ผู้ใดให้สิ่งที่เสมอกับตนบริโภคนั้น ชื่อว่า สหายทาน ผู้ใดให้สิ่งที่เลวกว่าสิ่งที่ตนบริโภคนั้น ชื่อว่า ทาสทาน

นอกจากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัส กาลทาน กับภิกษุทั้งหลายว่า

ทายกย่อมให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน ๑

ทายกย่อมให้ทานแก่ผู้เตรียมจะเดินทาง ๑

ทายกย่อมให้ทานในสมัยข้าวแพง ๑

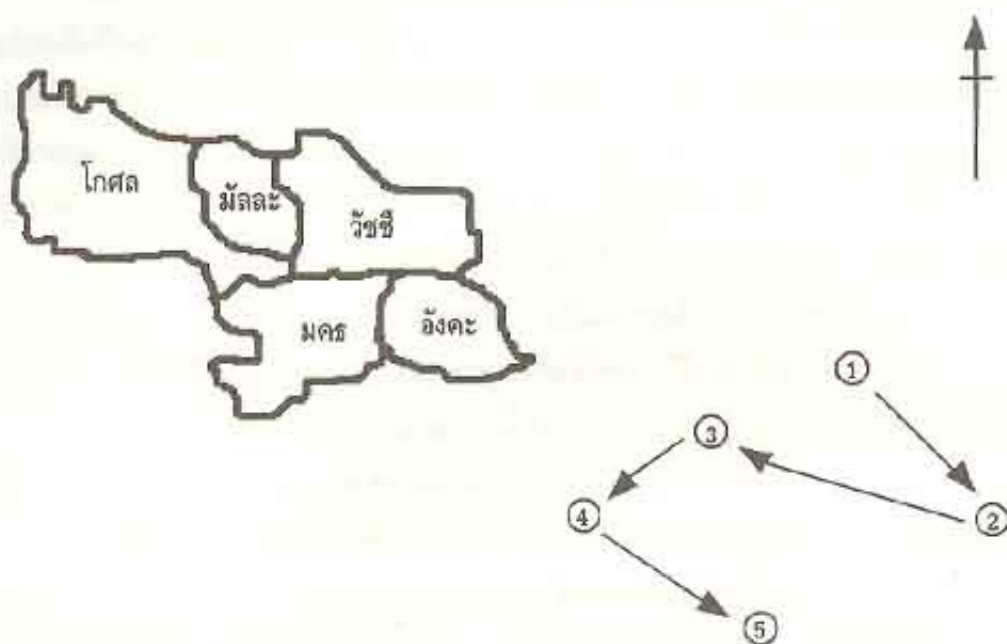
ทายกย่อมให้ข้าวใหม่แก่ผู้มีศีล ๑

ทายกย่อมให้ผลไม้สดใหม่แก่ผู้มีศีล ๑

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย กาลทาน ๕ ประการนี้ ผู้มีปัญญา รู้ความประสงค์ ปราศจากความตระหนี่ ย่อมให้ทานในกาลที่ควรให้ เพราะผู้ให้ทานตามกาล ในพระอารยเจ้าทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติซื่อตรง ผู้มีใจจงที่ เป็นผู้มีใจผ่องใส ทักขิณาทานจึงจะมีผลไพบูลย์ ชนเหล่าใดอนุโมทนา หรือช่วยเหลือในทักขิณาทานนั้น ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญ เพราะฉะนั้น จึงควรให้ทานในเขตที่มีผลมาก เพราะบุญย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในปรโลก

เส้นทางจาริกหลังจากออกพรรษาที่ 5

① วัชชี	เวสาลี	
② อังคะ	ภัททียนคร อังกุชตวาระปะ อาปนเนนิคม	โปรดครอบครองนางวิสาขา ได้สำเร็จมรรคผล อนุญาตโคธส 5 ชนิด โปรดภคินิยชฎิล เสลพรพหมณ์ อนุญาตน้ำปานะ 8 ชนิด
③ มัลละ	กุสินารา ปาวา	โปรดโรหะมัลลภษัตริย์ อนุญาตผัดสดทุกชนิด ของขบฉันทำด้วยแป้ง โปรดนายจุนทะเรื่องสมณะ 4 ประเภท แสดงธรรมแก่มัลลภษัตริย์
④ โกศล	อาตุมา สาวัตถี	บัญญัติห้ามภิกษุที่เคยเป็นกัลบก เก็บเครื่องมือจัดผมไว้กับตน อนุญาตให้ภิกษุฉันผลไม้ได้ทุกชนิด
⑤ มคธ	ราชคฤห์	

หมายเหตุ ระยะทางเสด็จจาริก ปรากฏตามหลักฐานเพียงบางช่วง จึงไม่น่ามาลงไว้

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๗] เสด็จจาริกไปยัง **ภัททियนคร** แคว้นอังคะ พร้อมด้วยภิกษุ ๑๒๕๐ รูป ประทับอยู่ ณ ชาติยวัน เนื่องจากทรงเห็นอุปนิสัยโสดาปัตติผลของบุคคลเหล่านี้ คือ **เมณฑกเศรษฐี** นาง **จันทปทุมมา** ภรรยา **ธัญชัยเศรษฐี** บุตร **นางสุมณาเทวี** บุตรสะไก้ **นางวิสาชา** หลานสาว และ **ทาส** ชื่อ **นายปุลณะ**

เมณฑกเศรษฐี ทราบข่าวการเสด็จมาของพระศาสดา จึงส่งเด็กหญิงวิสาชาหลานสาว ซึ่งขณะนั้น มีอายุเพียง ๗ ขวบ ออกไปถวายการต้อนรับพระศาสดา พร้อมด้วยเด็กหญิงบริวาร ๕๐๐ พระพุทธรองค์ทรงแสดงธรรมโปรด วิสาขบรรลुโสดาปัตติผล

วันรุ่งขึ้น **เมณฑกเศรษฐี** กราบทูลอาราธนา เพื่อถวายภัตตาหารยังเรือนของตนในขณะ ที่ประทับอยู่ในภัททियนครเป็นประจำ พระพุทธรองค์ทรงอนุโมทนา แล้วทรงแสดงอนุพุทธานุ ปโรตเมณฑกเศรษฐี พร้อมทั้งครอบครัวได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขณะที่พระพุทธรองค์ยังประทับอยู่ที่ชาติยวัน **อุคคหเศรษฐี** ผู้เป็นหลานของท่านเศรษฐี ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ กราบทูลอาราธนาพระพุทธรองค์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๓ รูป เพื่อเสวยภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น พระพุทธรองค์ทรงรับโดยดุษณี

เช้าวันรุ่งขึ้น **อุคคหเศรษฐี** อังคาสพระศาสดาและพระภิกษุสงฆ์ ด้วยพาหนะโกชฌิยาหาร อย่างประณีต หลังภัตกิจ **อุคคหเศรษฐี** กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กุมารของข้าพระองค์ เหล่านี้จักไปสู่สกุลสามี ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดกล่าวสอน สิ่งซึ่งจะพึงเป็นประโยชน์สุขแก่ กุมารเหล่านี้ตลอดกาลนาน พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสสอนว่า กุมารผู้ไปสู่สกุลของสามี พึงประพฤติธรรม ๕ ประการ ดังนี้

๑. ตื่นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ประพฤติตนเป็นที่พอใจ และใช้ถ้อยคำ ไพเราะต่อสามี

๒. ชนเหล่าใด อันเป็นที่เคารพของสามี เช่น บิดามารดา หรือสมณพราหมณ์ เป็นต้น เมื่อท่านมายังเรือน จักให้ความเคารพนับถือ ต้อนรับปฏิสันถาร

๓. เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านต่อการทำงาน ภายในเรือนของสามี

๔. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี ดูแลความเป็นอยู่ และการเจ็บไข้ตามเหตุอันควร

๕. รู้จักรักษา และคุ้มครองทรัพย์ที่สามีหามาได้ มิให้พินาศไป

ดูก่อน กุมารทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล มาตุคามผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ เมื่อสิ้นชีพไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่า มนภาพายิกา

ระหว่างที่ประทับอยู่ที่ **ชาติยวัน** พระพุทธองค์ทรงคอยความแก่กล้าแห่งญาณของ **ภัททิสเรษฐบุตร** ขณะที **ภัททชิ** นั่งอยู่บนปราสาทชั้นบน ได้เห็นเมฆาชนเดินทางไปฟังธรรมในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า มีความสนใจ จึงพาบริวารเป็นอันมากไปยังสำนักพระศาสดา ฟังธรรมอยู่ทั้ง ๆ ที่ประทับประดาด้วยอาภรณ์ทั้งปวง ยังกิเลสทั้งปวงให้ลื่นไพล่ ได้บรรลุพระอรหัตตผลชอบบรรพชาอุปสมบท บิดาของภัททชิอนุญาต พระพุทธองค์ทรงประทาน **เอฬิกิกขุอุปสัมปทา** แล้วเสด็จประทับอยู่ในมัททิกยนครนั้นตลอดถึงเดือน

จากมัททิกยนคร เสด็จจาริกไปยัง **อังกุตตราปะ** แคว้นอังคะ เมณฑกเศรษฐีทราบความ จึงนำภัตตาหารตามไปถวายระหว่างทาง แล้วทูลขออนุญาตถวายเสบียงเดินทางแก่บรรดาภิกษุสงฆ์ พระศาสดา ทรงอนุญาตโครโส ๕ คือ นมส ตม สัม เปรียง เนยข้น เนยใส

นอกจากนั้น อนุญาตให้ภิกษุแสวงหาเสบียงในการเดินทาง คือ ข้าวสาร ถั่วเขียว เกลือ น้ำอ้อย น้ำมัน และ อนุญาตให้สงฆ์ยินดีในสิ่งอันเป็นกับปียะ (สิ่งที่สมควรแก่สงฆ์) ที่ได้มาจากเงินทองซึ่งมีผู้ถวายไว้แก่กับปียการก (ผู้ดูแลสงฆ์) แต่มิใช่ยินดีในการแสวงหาเงินทองด้วยตนเอง

[๘] จากอังกุตตราปะ เสด็จจาริกต่อถึง **อาปนนิคม** เกณียชฎิล ทราบข่าวจึงเข้าไปเฝ้าถึงที่ประทับ พระพุทธองค์ทรงชี้แจงให้เกณียชฎิลเห็นแจ้ง ให้สมภาทนต์ให้ว่าแจ้ง ด้วยธรรมมีกถาแล้ว **เกณียชฎิล** ได้กราบทูลอาราธนาว่า ข้าพระองค์เลื่อมใสในพราหมณ์ทั้งหลายก็จริง ถึงกระนั้นขอพระโคตมผู้เจริญพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ โปรดทรงรับภัตตาหารของข้าพระองค์ ในวันพรุ่งนี้ด้วยเถิด พระเจ้าข้า พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธถึง ๓ ครั้ง แล้วจึงรับนิมนต์

อรรถกถากล่าวว่า เหตุที่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธ เพราะเกณียชฎิลจักมีความเจริญด้วยบุญ เนื่องจากสิ่งที่เกณียชฎิลจัดเตรียมไว้เพื่อภิกษุ ๑๒๕๐ รูป ก็จะถึงแก่ภิกษุ ๑๕๕๐ รูป ด้วยทรงทราบก่อนว่า เสลพราหมณ์พร้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คนจักบวช

สมัยนั้น **เสลพราหมณ์** พร้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คนซึ่งอยู่ในอาปนนิคม เดินเที่ยวพักผ่อน ได้เข้าไปสู่อาศรมของเกณียชฎิล เห็นชนทั้งหลายกำลังช่วยทำงาน และตกแต่งโรงปะรำ เสลพราหมณ์คิดว่า จักมีงานอวาทมงคลหรือวิวาทมงคล หรือจะทูลเชิญพระราชาแห่งมคธมาเสวยในวันรุ่งขึ้น ได้ไต่ถามเกณียชฎิล ทราบความว่า พระสมณโคตมศากยบุตรเสด็จจาริกมายังอังกุตตราปะชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ จึงทูลนิมนต์เพื่อเสวยภัตในวันรุ่งขึ้น

ลำดับนั้น เสลพราหมณ์ดำริว่า แม้เสียงประกาศว่าพุทโธ ยังหาได้ยากในโลก บัดนี้พระองค์เสด็จมาถึงที่นี่ เราควรได้พบพระพุทธองค์ผู้เป็นพระธรรมราชา เสลพราหมณ์จึงพาภรรยาทั้ง ๓๐๐ คนเข้าไปเฝ้า ณ ที่ประทับยังราวป่า

เสลพราหมณ์ เป็นผู้เรียนจบไตรเพท ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะ และตำราทำเนียบกษัตริย์ลักษณะ ได้พิจารณาตุมหาบุรุษลักษณะของพระพุทธองค์ เห็นยังเว้นอยู่ ๒ ประการ คือคฤหะเรือนอยู่ในผ้า ๑ ชิวหาใหญ่ ๑ จึงเคลือบแคลงสงสัย ยังไม่ห่อใจเชื่อไม่เลื่อมใส ทันใดนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบันดาลอิทธิปาฏิหาริย์ ให้เสลพราหมณ์ได้เห็นพระคฤหะเรือนอยู่ในผ้า และทรงแลพระชีวหาสอดเข้าช่องพระกรรณทั้งสองกลับไปมา สอดเข้าช่องพระนาสิกทั้งสองกลับไปมา แม้ปิดมณฑลพระเนลลาด ตรัสกับเสลพราหมณ์ว่า ดูก่อนเสลพราหมณ์ ท่านจงจัดความสงสัยในเราเสีย จงห่อใจเชื่อ การได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นการยาก

เสลพราหมณ์ ได้สรรเสริญพระสมณโคตมเฉพาะพระพักตร์ ด้วยคาถาอันไพเราะ กล่าวกับภรรยา ๓๐๐ คนว่า พระศาสดาเป็นพระมหาวีระ ดังราชสีห์บนลืออยู่ในป่า ผู้ใดได้เห็นพระพุทธองค์ผู้ประเสริฐ จะไม่พึงเลื่อมใสไม่มีเลย ผู้ใดปรารถนาเชิญผู้นั้นตามเรา ส่วนผู้ใดไม่ปรารถนาเชิญผู้นั้นอยู่เถิด เราจักบวชในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้มีพระปัญญาอันประเสริฐนี้

ภรรยาเหล่านั้นกล่าวว่า แม้ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จักบวช ดังนี้แล้ว ภรรยาทั้ง ๓๐๐ คนพากันประนมอัญชลีทูลขอบรรพชา เสลพราหมณ์พร้อมทั้งบริษัท ได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว ในสำนักของพระศาสดา ด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมด เป็นผู้ทรงบาตรและจีวร ดุจพระเถระผู้มีพรรษา ๑๐๐ ฉะนั้น

วันรุ่งขึ้น เกณียขุณฺโณได้อังคาสภิกขุสงฆ์ทั้ง ๑๕๕๐ รูป มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข หลังภัตกิจ พระศาสดาทรงอนุโมทนาด้วยพระคาถาว่า

ยัญทั้งหลาย	มีการบูชาไฟ เป็นประมุข
จันท์ทั้งหลาย	มีสาวิตติจันท์ เป็นประมุข
ชนทั้งหลาย	มีพระราชา เป็นประมุข
แม่น้ำทั้งหลาย	มีสาคร เป็นประมุข
ดวงดาวทั้งหลาย	มีดวงจันทร์ เป็นประมุข
ความร้อน	มีดวงอาทิตย์ เป็นประมุข
ผู้หวังบุญ	มีภิกษุสงฆ์ เป็นประมุข

ครั้งนั้น พระเสลเถลิกออกจากหมู่ เป็นผู้ไม่ประมาทมีความเพียร ในวันที่ ๘ ก็ได้บรรลุลอหัตถผล จึงพากันไป ๓๐๐ รูป เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์ทรงโปรดเหยียดยศพระยุคลบาท ให้พวกข้าพระองค์ทั้งหลายได้ถวายบังคมพระศาสดาด้วยเถิด

ในเวลาเย็น เกณียชฎิลคิดว่าน้ำปานะ ย่อมสมควรแก่ท่าน ผู้เว้นการบริโภคในเวลาวิกาล จึงนำน้ำปานะที่ปรุงอย่างดี ๕๐๐ ทาบกถาย ด้วยความไม่แน่ใจว่าสิ่งนี้ ควรแก่สมณะหรือไม่ ภิกษุได้กราบทูลถาม เพราะเหตุนี้จึง **ทรงอนุญาตน้ำปานะ** แก่สงฆ์ในชั้นแรก ๘ ชนิด คือ น้ำมะม่วง น้ำหว้า น้ำกล้วยมีเมล็ด น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด น้ำผลมะขาง น้ำผลจันทน์หรือองุ่น น้ำเหง้าบัว และ น้ำมะปรางหรือลิ้นจี่ ต่อมาทรงอนุญาตเพิ่มเติม คือ น้ำผลไม้ทุกชนิด (เว้นแต่มะยม เมล็ดขาวเปลือก) น้ำใบไม้ทุกชนิด (เว้นแต่มักตอง) น้ำดอกไม้ทุกชนิด (เว้นแต่น้ำดอกมะขาง) และน้ำอ้อยสด

เกณียชฎิลทูลอาราธนาพระศาสดา และสงฆ์สาวกรับภัตตาหารยังอาศรมของตน ในวันรุ่งขึ้น พระศาสดาทรงรับโดยอุทกนิปาต เกณียชฎิลองค์าสพระพุทธองค์และสงฆ์สาวก ด้วยภัตตาหารอันประณีต หลังภัตกิจ พระศาสดาทรงอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับ

ขณะที่พระศาสดายังประทับอยู่ ณ **อาปนนิคม** เช้าวันหนึ่งเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในอาปนนิคม เสด็จกลับจากบิณฑบาต ภายหลังภัต เสด็จเข้าไปยังไพรสนต์แห่งหนึ่งเพื่อพักกลางวัน ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง **ไปตลียคฤหบดี** เข้าไปเฝ้าทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเครื่องตัดไวยาหาร ๘ ประการของพระอริยะ ความว่า

ปาณาติบาต	พึงละได้เพราะอาศัยการไม่ฆ่าสัตว์
อทินนาทาน	พึงละได้เพราะอาศัยการถือเอาแต่ของที่เขาให้
มุสาวาท	พึงละได้เพราะอาศัยวาจาสัตย์
ปิสุณาวาจา	พึงละได้เพราะอาศัยวาจาไม่ส่อเสียด
ความโลภ	พึงละได้เพราะอาศัยความไม่โลภด้วยความกำหนด
ความโกรธ	พึงละได้เพราะอาศัยความไม่โกรธด้วยการนินทา
ความคับแค้น	พึงละได้เพราะอาศัยความไม่คับแค้นด้วยความโกรธ
ความดูหมิ่น	พึงละได้เพราะอาศัยความไม่ดูหมิ่นท่าน

ธรรม ๘ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อละ เพื่อตัดขาดไวยาหารในวินัยของพระอริยะ ดูก่อนคฤหบดี เปรียบเหมือนนุรุขที่ถือคบเพลิงหญ้าเดินทวนลม ถ้านุรุขนั้นไม่รีบปล่อยคบเพลิงหญ้า

นั้นเสีย เพลงจะฟังไหมมือ ไหม้แขน ไหม้อวัยวะของบุรุษนั้น บุรุษนั้นจะถึงแก่ความตาย หรือ บาดเจ็บสาหัส เพราะคบเพลงนั้นเป็นเหตุ

โปกถลียคฤหบดี ฟังแล้วกราบทูลว่า เมื่อก่อนข้าพพระองค์สำคัญว่า เหล่าอัญญเดียรภีเป็นผู้รู้ทั่วถึง ฟังคบหาและเตือน บัดนี้ ข้าพเจ้าทราบว่ามีทุกทั้งกลายเป็นผู้รู้ทั่วถึง เป็นผู้รู้เหตุผล ฟังคบหา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ยังให้ข้าพเจ้าเลื่อมใสในสมณะ เคารพในสมณะ ภาพิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าพพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระองค์ทรงจำข้าพพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต แต่บัดนี้

ที่อาปตณิกมนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้ามีรับสั่งให้หาท่านพระสารีบุตร ตรัสว่า ดูก่อน สารีบุตร อริยสาวกผู้ใดมีศรัทธามั่น เลื่อมใสยิ่งในตถาคต อริยสาวกนั้นไม่เคลือบแคลงสงสัยในตถาคต หรือในศาสนาของตถาคต จักฟังถึงที่สุดแห่งทุกขได้

สารีบุตร เมื่อศรัทธาของอริยสาวกเป็น **สัทธินทรีย์** อริยสาวกนั้นพึงหวังได้ว่า จักเป็นผู้ปราศจากความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม จักยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

เมื่อความเพียรของอริยสาวกเป็น **วิริยินทรีย์** อริยสาวกนั้นพึงหวังได้ว่าจักเป็นผู้ประกอบ ด้วยสติ จักตามระลึกถึงกิจที่ทำ และคำพูดที่แม่นยำได้

เมื่อสติของอริยสาวกเป็น **สติินทรีย์** อริยสาวกนั้นพึงหวังได้ว่า จักได้ความสงบแห่งจิต จักได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต

เมื่อสมาธิของอริยสาวกเป็น **สมาธิินทรีย์** อริยสาวกนั้นพึงหวังได้ว่า จักรู้ชัดถึงเบื้องต้น และที่สุดของสังสารวัฏ อริยสาวกนั้นจักถึงความดับ ด้วยการสำรอกโดยไม่เหลือแห่งกองมิต คือ อวิชชา และตัณหา นั้น ด้วยปัญญา

ดูก่อนสารีบุตร ก็เมื่อปัญญาของอริยสาวกเป็น **ปัญญินทรีย์** อริยสาวกนั้นจักละสิ้นอุปธิ ทั้งปวง ถึงความสิ้นตัณหา สิ้นกำหนด ถึงความดับคือพระนิพพานได้ในที่สุด นี่คือศรัทธา ที่ประกอบ ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๕ ดังนี้

[๔] จากนั้น พระศาสดกเสด็จจาริกต่อไปยัง **กรุงกุสินารา** โรหะมัลลภักษัตริย์ ถวายการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติยิ่ง เนื่องจากพระอาณนทีและโรหะมัลลละ เป็นสหายกันมาก่อน พระอาณนที กล่าวชมการต้อนรับครั้งนี้

โรหะมัลลภักษัตริย์ ตรัสว่า ที่ข้าพเจ้าทำการต้อนรับอย่างมโหฬารเช่นนี้ เนื่องด้วยพหุภักติ

ตั้งตึกไว้ว่า ผู้ใดไม่ต้อนรับเสด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จะต้องถูกปรับสินไหม ๕๐๐ กหาปณะ ข้าพเจ้ามิได้ทำด้วยศรัทธาของตน พระอาณัติไม่คาดว่าจะเป็นคำตอบเช่นนั้น จึงเข้าไปกราบทูลพระคาสตา เพื่อจะหาทางทำให้โรชนัลลภษัตริย์ เกิดความเลื่อมใสในพระธรรมวินัย

พระพุทธองค์ตรัสว่า อาณัติ การที่จะให้โรชนัลลภษัตริย์เลื่อมใสนั้น ตถาคดทำได้ไม่ยากเลย ลำดับนั้น พระองค์ทรงแผ่เมตตาจิตไปยังโรชน แล้วเสด็จเข้าไปในพระวิหาร โรชนัลลภษัตริย์ อันพระเมตตาจิตของพระพุทธองค์สัมผัสแล้ว ได้เที่ยวตามหาพระคาสตาทั่วบริเวณ ดุจโคแม่ลูกอ่อนตามหาลูกของตน

พวกภิกษุทั้งหลายถวายพระพรว่า พระพุทธองค์ประทับอยู่ในวิหาร พระทวารนั้นเปิดเสียแล้ว แต่แนะนำให้เคาะพระทวาร เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเปิดพระทวารรับ ได้ทรงแสดงอนุปพิพาท แล้วทรงประกาศอริยสัจ ๔ โรชนัลลภษัตริย์ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว กราบทูลขอประทานวโรกาสให้พระภิกษุสงฆ์รับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจฉัยเภสัชบริวารของพระองค์แต่ผู้เดียว ไม่รับของผู้อื่น

พระพุทธองค์ทรงปฏิเสศ ตรัสว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้จักกับปัจจัยของท่านด้วย ของผู้อื่นด้วย เพื่อความอนุเคราะห์แก่ชนทั้งหลายโดยถ้วนหน้ากัน

ขณะที่ โรชนัลลภษัตริย์ รอลำดับเพื่อจะถวายภัตตาหาร จึงเข้าไปสำรวจในโรงครัว ได้เห็นสิ่งที่ยังขาดอยู่ ๒ อย่าง คือ ผักสด ๑ ของขบฉันที่ทำด้วยแป้ง ๑ จึงเข้าไปหาหรือพระอาณัติว่า สองอย่างนี้เป็นสิ่งสมควรหรือไม่ ที่จะถวายแก่สงฆ์

พระอาณัติ กราบทูลเรื่องนั้นแก่พระคาสตา พระองค์จึง ทรงอนุญาตผักสดทุกชนิด และของขบฉันที่ทำด้วยแป้ง

[๑๐] เสด็จจาริกต่อ พระคาสตาแวะประทับอยู่ ณ ส่วนแฉ่งของ นายจุนทกัมมารบุตร ใกล้เมือง ปาวา นายจุนทะธัมมาเน้า พระพุทธองค์ตรัสถามว่า ท่านชอบใจความสะอาดของผู้ใดหนอ นายจุนทะทูลตอบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พราหมณ์ชาวปัจฉาณูมิ ถือน้ำเต้า สวมพวงมลัยสาหร่าย บำเรอไฟ อาบน้ำ เป็นวัตร ข้าพระองค์ชอบใจความสะอาดของพราหมณ์พวกนั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า แต่ความสะอาดในวินัยของพระอริยะะ ย่อมมีโดยประการอื่น นายจุนทะได้กราบทูลถาม พระพุทธองค์จึงตรัสสุกตกรรมบท ๑๐ คือ ความสะอาดทางกาย ๓ ทางวาจา ๔ และทางใจ ๓ อธิบายว่าบุคคลแม้จะจับต้องแผ่นดิน จับต้องหญ้า หรือจับต้องโคมัย หากเป็นผู้ประกอบกุศลกรรมบท ๑๐ นี้ ย่อมไปสู่สุคติแน่นอน

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสดังนั้นแล้ว นายจุนทะกราบทูลขอแสดงตนเป็นอุบาสก ผู้ถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต ทูลอาราธนาให้พระศาสดารับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น ระหว่างถวายภัต นายจุนทะสังเกตเห็นภิกษุรูปหนึ่ง แอบหยิบภาชนะทองคำของตนใส่ในย่าม แต่ด้วยความเคารพในพระพุทธองค์ นายจุนทะแกล้งทำเป็นไม่เห็น หลังจากพระพุทธองค์อนุโมทนาแล้ว นายจุนทะได้ ถวายสวนมะม่วงของตน เพื่อเป็นที่พำนักของสงฆ์

ต่อมาในตอนบ่าย นายจุนทะเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลถามว่า ข้าพระองค์ใคร่ขอทราบว่ สมณะมีกี่ประเภท พระพุทธองค์ทรงทราบทันทีว่า นายจุนทะถามดังนี้ ต้องหมายถึงเรื่องของภิกษุรูปนั้นเป็นเหตุ จึงตรัสว่า จุนทะ สมณะมี ๔ ประเภท คือ

สมณะ ผู้ชนะกิเลสด้วยมรรค ๑

สมณะ ผู้แสดงมรรคแก่ชนเหล่าอื่น ๑

สมณะ ผู้ดำรงอยู่ในมรรค ๑

สมณะ ผู้ประทุษร้ายมรรค ๑

พระพุทธองค์ทรงทราบว่า นายจุนทะคลายความสงสัยในภิกษุนั้นได้แล้ว

สมัยนั้น พวกมัลลกะศรัยแห่งเมือง ปาวา สร้างสังฆาการหลังใหม่ชื่อ อุพทกะ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ยังสวนของนายจุนทะกัมมกรบุตร กราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ให้ไปประทับยังสังฆาการนั้น พระพุทธองค์รับนิมนต์โดยดุชนิภาพ ทรงยังพวกมัลลกะแห่งนครปาวา ให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา ตลอดราตรีเป็นอันมาก แล้วทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า ดูก่อน วาเสฏฐะทั้งหลาย ราตรีล่วงไปแล้ว พวกท่านจงสำคัญกาลอันควรเกิด บรรดาเหล่าเจ้ามัลลกะรับพระดำรัสนั้น ถวายบังคมลา กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป

เมื่อพวกเจ้ามัลลกะหลีกไปไม่นาน พระพุทธองค์มีรับสั่งกับท่านพระสารีบุตรว่า ภิกษุสงฆ์ปราศจากถิ่นะและมีพระ เธอจงแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น เราจักพักผ่อน แล้วรับสั่งให้ปูผ้าสังฆาฏิเป็น ๔ ชั้น ทรงสำเร็จสิทโธยา

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรกล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อน ผู้มีอายุ หลังจากนิครนถ์นาฏบุตรทำการละแล้วไม่นานที่นครปาวานี้ สวากนิครนถ์ได้เกิดแตกแยกเป็นสองพวก เกิดการวิวาทกันว่า ท่านปฏิบัติผิด เราปฏิบัติถูก เพราะธรรมวินัยที่กล่าวไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมเครื่องออกจากทุกข์

ดูก่อน ผู้มีอายุทั้งหลาย ส่วนธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ พวกเราไม่พึงกล่าวแบ่งแยกกันในธรรมนั้น เพื่อพรหมจรรย์นี้จะยังยืนตั้งอยู่ได้นาน เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

ต่อจากนั้น พระสารีบุตรได้สาธยาย **สังคีตีสสูตร** ว่าด้วยสังคีติหมวด ๑๐ แก่บรรดาภิกษุเหล่านั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตื่นจากบรรทมแล้ว ตรัสกับพระสารีบุตรว่า ดิละ สารีบุตร เธอได้ภาสิตสังคีติปริยายแก่ภิกษุทั้งหลายเป็นการดีแล้ว พระคาสดาทรงพอพระทัย ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดีในภาสิตของพระสารีบุตร ดังนี้

[๑๑] จากปาวานคร พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปยัง **อาตุมานคร** ซึ่งอยู่ ระหว่างกุสินารา กับสวตถิ ณ ที่นี้ **สุภัททะ** ช่างกลบกลเมืองอาตุมา ผู้บวชเมื่อแก่ ทราบข่าวการมาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมด้วยสงฆ์สาวก ๑๒๕๐ รูป จึงให้บุตรชาย ๒ คน ไปรับจ้างตัดผมชาวเมือง โดยแลกกับเกลือ น้ำมัน ข้าวสาร เพื่อนำมาปรุงข้าวยาकुถวาย เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึง สุภัททบรรพชิตทูลอาราธนาให้ทรงรับข้าวยาकुถของตน

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า ข้าวยาकुถนี้เธอได้มกแต่ที่ใด สุภัททะกราบทูลตามความเป็นจริง พระพุทธองค์ทรงติเตียนว่า กิจนี้ไม่ควรแก่สมณะ บรรพชิตไม่พึงชักจูงหายกในสิ่งอันไม่ควร จากนั้น ทรงบัญญัติว่า **ภิกษุผู้เคยเป็นช่างกลบกล ไม่พึงเก็บรักษาเครื่องมือตัดผมไว้กับตน รูปใดเก็บรักษา ต้องอาบัติทุกกฏ**

[๑๒] จากอาตุมานคร เสด็จพุทธดำเนินต่อไปยัง **กรุงสวตถิ** ประทับที่พระเชตวันวิหาร สมัยนั้น ในกรุงสวตถิมีผลไม้มาก **ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุฉันผลไม้ได้ทุกชนิด**

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายบังเกิดความสงสัยว่า สิ่งใดบ้างที่ควรและไม่ควรสำหรับสงฆ์ จึงกราบทูลถาม พระพุทธองค์ทรงแสดง **มหาปเทศ ๔** ว่าด้วยสิ่งอันควร และไม่ควรสำหรับสงฆ์ ดังต่อไปนี้

๑. สิ่งที่ไม่ได้ห้าม และไม่เหมาะแก่สมณะ สิ่งนั้นไม่ควร
๒. สิ่งที่ไม่ได้ห้าม แต่เหมาะแก่สมณะ สิ่งนั้นควร
๓. สิ่งที่ไม่ได้อนุญาต และไม่เหมาะแก่สมณะ สิ่งนั้นไม่ควร
๔. สิ่งที่ไม่ได้อนุญาต แต่เหมาะแก่สมณะ สิ่งนั้นควร

จากนั้นเสด็จกลับแคว้นมคธ เนื่องจากเป็นเวลาใกล้เข้าพรรษา

พรรษาที่ ๖

ประทับจำพรรษา ณ มกุลบรรพต แคว้นมคธ

[๑] **ราชคหเศรษฐี** ได้ป้อนไม้จันทน์แดงมีสีแวววาว อันเกิดอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ลอยตามน้ำมาติดที่ตง่าย จึงนำมากลึงเป็นบาตร แล้วนำไปแขวนไว้ที่ปลายไม้สูง ประกาศว่าในโลกนี้ หากผู้ใดเป็นพระอรหันต์ และมีฤทธิ์ ขอให้ผู้นั้นจงมกลดบาตรไม้จันทน์แดงนี้ไป เราจักเลื่อมใสศรัทธาต่อผู้นั้น

ปุณณะกัสสป เข้าไปหาราชคหเศรษฐี กล่าวว่า ท่านตบตี อาตมานี้แหละเป็นพระอรหันต์ และมีฤทธิ์ ขอท่านจงให้บาตรแก่อาตมาเถิด ท่านเศรษฐีตอบว่า ถ้าพระองค์เจ้าเป็นพระอรหันต์ และมีฤทธิ์ ก็จงขึ้นไปลดบาตรที่ข้าพเจ้าให้ แล้วนำไปเถิด

ต่อมา **มักขลิโคสาล อชิตเกสกะมพล ปกุธกัจจายนะ สันุชัยเวลัฏฐบุตร และ นิครนถ์นาฏบุตร** ได้เข้าไปหาเศรษฐีโดยทำนองเดียวกัน สิ้นเวลาถึง ๖ วัน ก็ยังมีได้บาตรนั้น ชาวกรุงราชคฤห์ต่างเข้าใจว่าคงไม่มีพระอรหันต์เป็นแน่ ครั้นถึงวันที่ ๗ ท่านพระโมคคัลลานะ และพระปิณฑิลการทวชะเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ได้ยินถ้อยคำของชาวเมืองโจษกันเช่นนั้น ท่านพระโมคคัลลานะจึงกล่าวกับพระปิณฑิลการทวชะว่า คำพูดเหล่านั้นเฝ้าย้ายย่ำยิพระพุทธศาสนา ก็ท่านมีฤทธิ์มาก มีอาญาพมก ท่านจงเพาะขึ้นไปถือบาตรใบนั้นลงมาเถิด

[๒] **พระปิณฑิลการทวชะ** เกิดในตระกูลพรหมณัณฑาสาล แห่งกรุงราชคฤห์ เมื่อเจริญวัยแล้ว ศึกษาไตรเพท เทียบสอนมนต์แก่มาณพ ๕๐๐ คน วันหนึ่งได้ฟังธรรมกถาของพระศาสดา เกิดศรัทธา บวชแล้วบำเพ็ญวิปัสสนา ได้บรรลุพระอรหัตตผล

เมื่อท่านพระโมคคัลลานะและกล่าวดังนั้น พระปิณฑิลการทวชะแสดงปาฏิหาริย์ขึ้นไปลดบาตร ถือบาตรนั้นเวียนไปรอบกรุงราชคฤห์ ๓ รอบ ราชคหเศรษฐีเห็นพระเถระแสดงแล้ว จึงนิมนต์มายังเรือน ให้นั่งบนอาสนะที่ตกแต่งไว้ หมอบกราบรับบาตรมาบรรจุภัตตาหารที่มีรสโอชาจนเต็ม แล้วน้อมถวายแด่พระเถระ พระเถระรับบาตรแล้วกลับสู่พระวิหาร ชาวกรุงราชคฤห์ที่ยังมิได้เห็นเหตุการณ์นั้น ต่างพากันมาชุมนุมขอร้องให้พระเถระแสดงปาฏิหาริย์อีก

พระพุทธองค์ประทับอยู่ในวิหาร สดับเสียงมหาชนที่ติดตามพระเถระอื้ออึงเกรียวกราวอยู่ จึงตรัสถามพระอานนท์ ทราบความแล้วจึงเรียกประชุมสงฆ์ ทรงดำนิพระเถระว่า สิ่งนั้นไม่ใช่กิจของสมณะ โฉนธอจึงได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่พวกคฤหัสถ์ เพราะเหตุแห่งบาตรไม้จันทน์นี้ การกระทำของเธอไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใส แก่เหล่าชนที่ยังไม่เลื่อมใส

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท **ห้ามมิให้ภิกษุแสดงปาฏิหาริย์** ซึ่งเป็นอุตริมนุสสรรม คือ ธรรมอันยอดเยี่ยมของมนุษย์แก่คฤหัสถ์ รูปใดแสดงต้องอาบัติทุกกฏ แล้วรับสั่งให้ทำลาย บาตรไม้จันทน์นั้น บดให้ละเอียดใช้เป็นยาหยอดตาแก่ภิกษุทั้งหลาย

สมัยต่อมา ภิกษุใช้บาตรต่าง ๆ ที่ทำด้วยทองคำ เงิน ทองแดง และแก้วมณี เป็นต้น ชาวบ้านเพ่งโทษติเตียนโพนทะนาว่า เหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคมาม พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงบัญญัติ **อนุญาตบาตร ๒ ชนิดคือ บาตรเหล็ก ๑ บาตรดิน ๑ และอนุญาต เข็รongsบาตร**

พวกเดียรฉาย ได้ทราบความที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามมิให้ภิกษุแสดงปาฏิหาริย์ คิดว่าบัดนี้พวกเราได้โอกาสแล้ว จึงเทียบบอกกันโดยทั่วไปว่า สวาททั้งหลายของพระสมณโคดม จักไม่ก้าวล่วงสิกขาบทที่ทรงบัญญัติ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ถึงพระสมณโคดมก็จักรักษาสิกขาบทที่ทรงบัญญัตินั้นเหมือนกัน บัดนี้เป็นโอกาสที่พวกเราจักแสดงปาฏิหาริย์แล้ว

พระเจ้าพิมพิสารสดับคำนั้น จึงเสด็จไปกราบทูลให้พระศาสดาทรงทราบ แล้วทูลถามว่า บัดนี้พวกเดียรฉายพากันกล่าวว่า พวกเราจักทำปาฏิหาริย์ต่อมหาชน พระองค์จักทรงทำเช่นไร พระพุทธองค์ตรัสว่า เมื่อเดียรฉายเหล่านั้นกระทำ อาตมภาพก็จักกระทำ มหาบพิตร

พระเจ้าพิมพิสารทูลถามอีกว่า ก็พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามแล้วมิใช่หรือ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า สิกขาบทนั้นบัญญัติไว้เพื่อห้ามสวาท มิได้บัญญัติเพื่อห้ามตนเอง ทั้งนี้ เพราะ **ยมกปาฏิหาริย์เป็นการแสดงของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์**

พระราชาทูลถามพระศาสดาว่า พระองค์จักทรงทำที่ไหน พระเจ้าข้า พระพุทธองค์ตรัสว่า มหาบพิตร อาตมภาพจักกระทำที่กรุงสาวัตถี เพราะเหตุว่า ณ ที่นั้น เป็นสถานที่ห้ามหา ปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ อีกประการหนึ่ง เพื่อประโยชน์จักให้มหาชนประชุมกัน

พวกเดียรฉายได้ฟังถ้อยคำดังนั้น ประจักษ์กันว่า ได้ยินว่าพระสมณโคดมทรงบัญญัติ สิกขาบทเพื่อเหล่าสวาทเท่านั้น ไม่ทรงบัญญัติไว้เพื่อพระองค์ จึงเตรียมทำปาฏิหาริย์แข่ง ชักชวน อุบัติจากใต้พิภพแล้ว ไปสร้างมณฑปด้วยเสาไม้ตะเคียน มุงด้วยอุบลเขียว พูตกันว่า พวกเราจัก ทำปาฏิหาริย์ในที่นี้

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๓] สมัยนั้น ในกรุงสาวัตถี ลามสักการะอันเคยบริบูรณ์แก่เหล่าเดียรฉาย ได้เสื่อมถอยลง เป็นลำดับ เพราะมหาชนหันมานับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น เป็นเหตุให้พวกเดียรฉายหาทาง ทำลายพระพุทธศาสนาทุกวิถีทาง พวกเดียรฉายมีความเห็นพ้องกันว่า สาเหตุเพราะสำนักของ

พระสมณโคดมเป็นทำเลที่ดี การคมนาคมสะดวกแก่เหล่าชนที่จะไปฟังธรรม สาลักการะจึงเกิดแก่พระสมณโคดมมากมาย เหล่าเดียรถีย์จึงคิดสร้างสำนักของตนขึ้น ณ หลังพระเชตะวันวิหาร ได้นำเครื่องบรรณาการไปถวายแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล แล้วขอพระราชทานที่เพื่อสร้างสำนักของตน

ขณะดำเนินการก่อสร้าง พระพุทธรูปองค์ทรงดำริว่า อาจเป็นเสี้ยนหนามต่อพระศาสนาในอนาคต จึงให้พระอานนท์ไปทูลพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระเจ้าปเสนทิโกศลปฏิเสธไม่ยอมให้เข้าพบ ไม่ว่าจะเป็นพระอานนท์ พระสารีบุตร หรือพระโมคคัลลานะ พระศาสดาจึงต้องเสด็จไปด้วยพระองค์เอง พระพุทธรูปเสด็จไปแล้วไม่ตรัสถามความใด แต่ทรงยก **ภรุชาดก** เป็นอุทาหรณ์ว่า ในอดีตมีนักบวช ๒ พวก พำนักอยู่ ณ โคนต้นไม้ พวกหนึ่งอยู่ทางทิศเหนือของต้นไม้ พวกหนึ่งอยู่ทางทิศใต้ ต่อมาต้นไม้ทางทิศใต้เกิดเหี่ยวแห้งตายหมด จึงอพยพไปทางทิศเหนือ ประสงค์จะไปอยู่ ณ ที่นั้น เกิดทะเลาะกับพวกที่อยู่ก่อน เพราะการแย่งที่พำนัก จึงพากันไปให้พระราชาแห่งกรุงมฤจิตลิน ฝ่ายหนึ่งได้ถวายเรือสำหรับเป็นราชพาหนะแก่พระราชา

พระราชาตัดสินให้ฝ่ายที่มอบเรือเป็นผู้ชนะ ด้วยความลำเอียง ทำให้เทวดาที่อยู่ในภารัฐทั้งสิบโกรธ เพราะเหตุที่พระราชาทำให้ผู้มีศีลทะเลาะกัน ด้วยอำนาจแห่ง **จันทรคติ** เทวดาจึงบันดาลให้เมืองมฤจิมลงไปได้ทะเล ประสบความพินาศอย่างใหญ่หลวง ล่มจมลงทั้งแคว้นแคว้น

พระเจ้าปเสนทิโกศลได้สดับดังนั้น จึงมีรับสั่งให้ขับนักบวชเหล่านั้นออกไป แล้วทรงสร้างที่นั้นให้เป็นอารามสำหรับภิกษุณี พระราชทานนามว่า **ราชการาม** กรุงสวตตีจึงมีอารามเกิดขึ้นใกล้พระเชตะวันวิหาร ด้วยเหตุนี้

[๔] พระพุทธรูปเสด็จไปยังกรุงสวตตี ตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า พระองค์มีพระประสงค์จะแสดงยมกปาฏิหาริย์ ณ ชานกรุงสวตตี ในวันเพ็ญ เดือน ๘

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามว่า พระองค์จักทรงกระทำปาฏิหาริย์ที่ไหน พระเจ้าข้า พระศาสดาตรัสตอบว่า ที่ **ดวงไม้คันทามพพุทฺธ** มหาบพิตร

พวกเดียรถีย์ผู้ชั่ว ให้พวกอุปัฏฐากไปตัดและถอนต้นมะม่วงรอบพระนคร ทั้งจนหมดไม่ให้มีเหลือ โดยที่สดแม่ต้นที่งอกในวันนั้น ด้วยประสงค์ว่า เมื่อไม่มีต้นมะม่วงเหล่านั้นแล้ว พระศาสดาจะทรงกระทำประการใด

ครั้นวันเพ็ญ เดือน ๘ พระศาสดาเสด็จไป ณ บริเวณที่จะแสดงยมกปาฏิหาริย์ **นายคันทะ**

ผู้รักษาอุทยานของพระราชินี เห็นมะม่วงสุกผลใหญ่ผลหนึ่งในอุทยาน จึงเก็บมาเพื่อถวายพระราชินี ได้พบพระภิกษุในระหว่างทาง นายคันทะคิดว่า มะม่วงผลนี้หากถวายแก่พระราชินีคงประทาน กหาปณะแก่เราเพียง ๘ หรือ ๑๖ กหาปณะ ซึ่งไม่พอต่อการเลี้ยงชีพในอัตภาพนี้ แต่หากเราถวาย แก่พระภิกษุคนนั้น จักเป็นคุณน่ายกย่องแก่เรามากกว่าให้แก่เราตลอดกาล นายคันทะจึงต้องถวาย ผลมะม่วงนั้นแก่พระภิกษุ

พระพุทธองค์ทรงรับ แล้วแสดงอาการเพื่อจะประทับนั่ง พระอนนทปูลังสาภิเษกแล้ว ขยำผลมะม่วงนั้นทำเป็นน้ำปานะ พระภิกษุเสวยน้ำปานะผลมะม่วงแล้ว จึงตรัสกับนายคันทะ ว่า เธอจงขุดดินให้ร่วน ปลูกเมล็ดมะม่วงในที่นี้แหละ

พระภิกษุเสวยแล้วทรงกลับบนเมล็ดมะม่วงนั้น ขณะนั้นเมล็ดมะม่วงก็งอกขึ้นมา เมื่อมหาชนเห็นอยู่นั้นแหละ ต้นมะม่วงนั้นเติบโตเต็มไปด้วยกิ่ง ดอก ผล และใบอ่อน จนชาว ชมพูทวีปได้เก็บกินผลมะม่วงที่หล่นลงมา ไม่อาจหมดสิ้นได้

พระราชทานสดับว่า ต้นมะม่วงเกิดขึ้นดังนั้น จึงทรงตั้งอาวักขาไว้ด้วยพระดำรัสว่า ผู้ใด อย่ตัดต้นมะม่วงนั้น มะม่วงต้นนั้นจึงได้ชื่อว่า **คณฺหาณพพณฺธุ** เพราะความที่น่ายกย่องปลูก

[๕] ท้าวสักกะทรงรับสั่งว่าตลาหะเทพบุตร ให้ถอนเมล็ดของเดียรถีย์ด้วยคม ให้ล้มทอน ไปทิ้งบนแผ่นดินที่ทิ้งกองหยากเยื่อ รับสั่งสุริยเทพบุตรให้ขยายมณฑลพระอาทิตย์ยังให้พวก เดียรถีย์เร่าร้อน แล้วรับสั่งให้วัสสวาทเทพบุตร ให้หยาดน้ำเม็ดใหญ่ ๆ ตกลงมา พวกเดียรถีย์ ได้เป็นเช่นกับแมลงต่างแตกหนีไปไหนที่นั่นเอง

เมื่อเดียรถีย์หนีไปอย่างนั้น ชาวนาผู้เป็นอุปัฏฐากของปุณณกัลลสะเดินสวนทางมา ประสงค์ จะไปตupaฏิหาริย์ของพวกเดียรถีย์ ปุณณกัลลสะจึงขอเชือก และหม้อน้ำที่ชาวนากลือมาไปยังฝั่งน้ำ เคาเชือกผูกหรือเข้าที่คอของตน กระโดดลงไปในห้วงน้ำ ทำกาลแล้ว ไม่บังเกิดในอเวจี

ในเวลาบ่าย พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากพระคันธกุฏี ทรงดำริว่า บัดนี้เป็นเวลา ที่ จะกระทำปาฏิหาริย์ ได้ประทับยืนอยู่ที่หน้ามุข

ครั้งนั้น บรรดาสาวก สาวิกา แม้สามเณรอายุเพียง ๗ ขวบที่บรรลุนิฉิณฺณ รับอาสาทำ ปาฏิหาริย์แทน พระภิกษุตรัสว่า เราทราบอำนาจของพวกเธอ แต่ทางดอกไม้นี้ มิได้ผูกไว้ เพื่อประโยชน์แก่เธอ (เป็นกิจของพุทธองค์) ครั้นตรัสแล้ว เสด็จขึ้นสู่ที่จงกรมแล้ว พระพุทธองค์ทรง แสดงยมกปาฏิหาริย์ ในท่ามกลางมหาชน ณ โคนต้นมะม่วงที่ชื่อว่า **คณฺหาณพพณฺธุ** ทรงกระทำ มหาอิทธิปาฏิหาริย์

[๖] ยมกปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า คือ ปาฏิหาริย์ที่แสดงพร้อมกันเป็นคู่ ๆ ดังนี้

เปลวไฟพุ่งออกจากพระกายเมืองบน สายน้ำพุ่งออกจากพระกายเมืองล่าง

เปลวไฟพุ่งออกจากพระกายเมืองล่าง สายน้ำพุ่งออกจากพระกายเมืองบน

เปลวไฟพุ่งออกจากพระกายเมืองหน้า สายน้ำพุ่งออกจากพระกายเมืองหลัง

เปลวไฟพุ่งออกจากพระกายเมืองหลัง สายน้ำพุ่งออกจากพระกายเมืองหน้า

เปลวไฟพุ่งออกจากพระนครเมืองขวา สายน้ำพุ่งออกจากพระนครเมืองซ้าย

เปลวไฟพุ่งออกจากพระนครเมืองซ้าย สายน้ำพุ่งออกจากพระนครเมืองขวา

เปลวไฟพุ่งออกจากพระกรรมเมืองขวา สายน้ำพุ่งออกจากพระกรรมเมืองซ้าย

เปลวไฟพุ่งออกจากพระกรรมเมืองซ้าย สายน้ำพุ่งออกจากพระนครเมืองขวา

เปลวไฟพุ่งออกจากพระนาสิกเมืองขวา สายน้ำพุ่งออกจากพระนาสิกเมืองซ้าย

เปลวไฟพุ่งออกจากพระนาสิกเมืองซ้าย สายน้ำพุ่งออกจากพระนาสิกเมืองขวา

ในทำนองเดียวกัน เปลวไฟและสายน้ำ พุ่งออกจากจะงอยพระอังสา พระหัตถ์ พระปรัศว์ พระบาท พระองคูลี จุมพระโลมกแต่ละจุม โดยไม่ปะปนกัน เปลวไฟย่อมพุ่งออก ด้วยอำนาจของ **เดโชกลินสมาบัติ** สายน้ำย่อมพุ่งออกด้วยอำนาจของ **อาโปกลินสมาบัติ**

พระศาสดาทรงเนรมิตพระพุทธรูปนิรมิต ซึ่งเหมือนกับพระองค์ทุกประการ แต่อยู่ใน อิริยาบถที่แตกต่างกับพระองค์ คือ

เมื่อพระองค์ทรงจรงกรม พระพุทธรูปนิรมิต ย่อมยืน หรือนั่ง หรือนอน

เมื่อพระองค์ประทับยืน พระพุทธรูปนิรมิต ย่อมจรงกรม หรือนั่ง หรือนอน

เมื่อพระองค์ประทับนั่ง พระพุทธรูปนิรมิต ย่อมจรงกรม หรือยืน หรือนอน

เมื่อพระองค์ทรงไสยาสน์ พระพุทธรูปนิรมิต ย่อมจรงกรม หรือยืน หรือนั่ง

ธรรมภิกษุสมัยได้มีแก่สัตรีหมกมลายในสมภพครั้งนั้น เพราะได้เห็นมหาปาฏิหาริย์ และได้ฟัง ธรรมภาษาของพระศาสดา

ลักษณะของยมก * ข้อความละเอียดอยู่ในพุทธทศกัณฐกชาดก หน้า ๓๙-๔๐๔

พุทธทศกัณฐก ธรรมบทเล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ หน้า ๓๐๔-๓๐๕

พุทธทศกัณฐก อูทาน เล่ม ๑ ภาค ๓ หน้า ๒๓๖-๒๓๗

พรรษาที่ ๗

ประทับจำพรรษา ณ ดาวดึงส์พิภพ

[๑] ขณะที่พระศาสดาแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่กรุงสาวัตถินั้น ทรงดำริว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต หลังจากแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว จักจำพรรษา ณ ที่ใด ทรงทราบว่ จำพรรษาในดาวดึงส์พิภพ เพื่อแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา

เมื่อพระพุทธองค์แสดงยมกปาฏิหาริย์เสร็จแล้ว ได้เสด็จขึ้นไปยังดาวดึงส์ภพ ท้าวสักกะเทวราชทอดพระเนตรเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จมาต้อนรับพร้อมด้วยหมู่เทวดาทั้งหลาย

พวกมหาชนที่ติดตามมา ได้ทราบจากพระอนุรุธะว่า พระพุทธองค์เสด็จขึ้นไปยังภพดาวดึงส์ และจักประทับอยู่ตลอดพรรษา มหาชนจึงพากันตั้งที่พำนักคอยอยู่ ณ ที่นั้น พระศาสดาได้ตรัสสั่งพระมหาโมคคัลลานะไว้ก่อนว่า เธอพึงแสดงธรรมแก่บริษัทนั้น จุลอนาถปิณฑิกะจักให้เครื่องอุปโภคบริโภคแก่ชนเหล่านั้น ทุกเวลาทั้งเช้าเย็นตลอดไตรมาส

พระศาสดาประทับนั่งเหนือบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ณ คางไม้ปาริฉัตตกะ ท่ามกลางเทวบริษัท พระพุทธมารดาเสด็จลงมาจากวิมานชั้นดุสิต

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ คือ ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคัลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปฏิฐาน ทรงเริ่มตั้งอภิธรรมปิฎกว่า กุสลา ธมฺมา, อกุสลา ธมฺมา, อพฺยากตา ธมฺมา ดังนั้นเป็นต้น ทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา โดยนัยนี้เรื่อยไปตลอดพรรษา

ในเวลานิพเทบาท พระพุทธองค์ทรงเนรมิต **พระพุทธนิรมิต** ทรงอธิษฐานว่าพระพุทธนิรมิต จงแสดงธรรมชื่อนี้ ๆ จนกว่าเราจะกลับมา แล้วเสด็จไปปาหิมพานต์ ทรงเคียวไม้สีพื้น ชื่อนาคลดา บ้วนพระโอษฐ์ที่สระโนดาต นำนิพเทบาทมาจากอุตตรรูทวิป ประทับนั่งกระทำกัตกิจในโรงกว้างใหญ่ ท่านพระสารีบุตรกระทำวัตรปฏิบัติแก่พระศาสดาในที่นั้น

ครั้นเสร็จกัตกิจ ทรงตรัสกับพระสารีบุตรว่า วันนี้เราภาซิตธรรมคัมภีร์นี้ แก่พระพุทธมารดา เธอจงบอกธรรมนั้นแก่นิสิต ๕๐๐ ของเธอ แล้วเสด็จกลับไปสู่เทวโลก ทรงแสดงธรรมต่อจากพระพุทธนิรมิตแสดง

ส่วนท่านพระสารีบุตร กลับไปแสดงธรรมนั้นแก่ศิษย์ของท่าน เช่นนี้ทุกวันตลอดไตรมาส ภิกษุณีสิต ๕๐๐ เหล่านั้น เมื่อพระศาสดาเสด็จอยู่ในเทวโลก ได้เป็นผู้ชำนาญในพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ในพรรษานั้นกว่าภิกษุทั้งปวง

ได้ยินว่า ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ภิกษุเหล่านั้นเป็นคางคกอาศัยอยู่ที่เจ็อมผาแห่งหนึ่ง ได้ฟังพระเถระ ๒ รูป เดินจงกรมแล้วท่องอภิธรรมอยู่ คางคกเหล่านั้นไม่รู้วาทะเหล่านั้นชื่อว่าคันธี เหล่านี้ชื่อว่าธาตุ เพียงแต่ถือเอาในเสียงนั้นเป็นสำคัญ จุตติจากอรรถาพจน์เกิดในเทวโลก เสวยทิพยสมบัติสิ้นพุทธันดรหนึ่ง จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว บังเกิดในเรือนตระกูลของชาวกรุงสาวัตถี ได้เห็นพระพุทธองค์ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ มีความเลื่อมใส ขอบวชในสำนักของท่านพระสารีบุตร ได้เป็นผู้ชำนานในปกรณ์ ๗ ดังนี้

พระศาสดา ทรงแสดงพระอภิธรรมโดยท่านอนั้นตลอดไตรมาส ในกาลจบเทศนา การตรัสรู้ธรรมได้มีแก่เทวดาณภิกขุ **พระพุทธมารดาได้ตั้งอยู่แล้วในโสดาปัตติผล**

ครั้นใกล้เวลาจะออกพรรษา บริษัททั้งหลายที่คอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ตลอดเป็นเวลา ๓ เดือน ได้ขอให้ท่านพระโมคคัลลานะขึ้นไปทูลถามวันเสด็จกลับลงมา กล่าวว่าพวกข้าพเจ้าทั้งหลายไม่เห็นพระศาสดาแล้ว จักไม่ไปจากที่นี่ ท่านพระโมคคัลลานะขึ้นไปกราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า พระองค์จักเสด็จลงเมื่อใด พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ตรัสถามถึงท่านพระสารีบุตร ทรงทราบบาอยู่ที่สังกัสสะนคร จึงตรัสกับท่านพระโมคคัลลานะว่า ในวันที่ ๗ จากนี้ เราจักลงที่ประตูเมืองสังกัสสะ ในวันมหาปวารณา ผู้ใดจะพบเราก็จงไป ณ ที่นั้นเถิด

[๒] พระพุทธองค์ **เสด็จลงจากดาวดึงส์ ณ ประตูเมืองสังกัสสะ** ซึ่งอยู่ห่างจากกรุงสาวัตถี ๓๐ โยชน์ ในวันมหาปวารณา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ อันเป็นพุทธกิจที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ทรงละ สถานที่เทียบพระบาท ณ ประตูเมืองสังกัสสะชื่อว่า **อจลเจติยสถาน**

วันที่พระพุทธองค์เสด็จลงจากเทวโลก ท้าวสักกเทวราชรับสั่งให้ **วิสสุกรรมเทพบุตร** เนมิตบันไดแก้วมณีตรงกลางสำหรับพระศาสดา บันไดทองอยู่ด้านขวาสำหรับเหล่าเทวดา และบันไดเงินอยู่ด้านซ้ายสำหรับเหล่ามหาพรหม เมื่อพระพุทธองค์เสด็จลง ท้าวมหาพรหมทั้งฉัฏฐะ ท้าวสักกเทวราชทรงรับบาตร ท้าวสุยามเทวราชพัดด้วยวาลวิชนีอันเป็นทิพย์ ปัญจสิขเทพบุตร บรรเลงพิณ มาตลีเทพบุตรถือของหอม และดอกไม้อันเป็นทิพย์มัสการอยู่ ห้อมล้อมด้วยหมู่เทวดาและพรหม เสด็จลงที่ประตูเมืองสังกัสสะ

พระธรรมเสนานีสารีบุตร เป็นผู้ถวายบังคมรับเสด็จก่อนผู้ใด พระอุบลวรรณาเถรี เข้ามาถวายบังคมต่อจากพระสารีบุตร จากนั้น บรรดามหาชนที่ตามมากอยเฝ้ารับเสด็จ ณ ที่นั้น พระพุทธองค์ทรงดำริว่า ชนเหล่านี้รู้กิตติศัพท์ของพระโมคคัลลานะ ในฐานะเป็นผู้เลิกลทางฤทธิ์

รู้ว่าพระอนุรุธะ เป็นผู้เลิศทางทิพพจักขุ รู้ว่าพระปุณณะ เป็นผู้เลิศทางธรรมกถึก แต่บริษัทนี้ มิได้รู้จักพระสารีบุตรว่า เลิศด้วยคุณอะไร จึงตรัสถามปัญหากับพระเถระ พระสารีบุตรแก้ปัญหา ได้ทั้งหมด ทั้งปัญหาของปุณฺณ พระเสธะ และพระอเสธะ

ในครั้งนั้น มหาชนจึงได้รู้จักพระสารีบุตรว่า เป็นผู้เลิศทางปัญญา พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า สารีบุตรมิได้เป็นผู้มีปัญญาแต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในอดีตก็เป็นผู้เลิศด้วยปัญญา แล้วตรัส **ปโรสหัสสชาดก** แก่เหล่ามหาชน

[๓] ขณะที่พระกัสตาประทับอยู่ ณ ดาวดึงส์พิภพ บนพระแท่นมณีเมรุแก้วพลศิลาอาสน์ พระพุทธรูปมารดาเสด็จลงมาจากดุสิตวิมาน ประทับนั่งเมืองขวาของพระกัสตา **อินทกเทพบุตร** นั่งอยู่ใกล้กับพระพุทธรูปมารดา **อังกูรเทพบุตร** นั่งทางเมืองซ้าย ครั้นเหล่าเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่มาเฝ้า **อังกูรเทพบุตร** ถอยร่นออกไปนั่งอยู่เบื้องหลังของเทวดาเหล่านั้น นั่งอยู่ไกลถึง ๑๒ โยชน์จากที่ประทับของพระพุทธรองค์ ส่วน **อินทกเทพบุตร** ยังคงนั่งอยู่ ณ ที่เดิม

พระกัสตาทอดพระเนตรดูเทพบุตรทั้งสองแล้ว มีพระประสงค์จะยังบริษัทให้ทราบความ ที่ทานอันบุคคลถวายแล้วแก่ทักษิโณยบุคคล เป็นกุศลที่มีผลมาก จึงตรัสถามว่า ดูก่อนอังกูระ ทานที่เธอได้ให้แล้วมากมายสิ้นกาลนาน บัดนี้เธอมาสู่สมาคมของเรา ไฉนจึงนั่งอยู่ไกลนัก

อังกูรเทพบุตรกราบทูลว่า ทานของข้าพระองค์ แม้จะได้ให้มหากทานเป็นอันมากแก่มหาชน ให้เป็นไปแล้วสิ้นเดือน สิ้นปัซซ์ สิ้นฤดู สิ้นปี ตลอดกาลอันยาวนาน แต่ทานของข้าพระองค์ว่างเปล่าจากทักษิโณยบุคคล อินทกเทพบุตรนั้นให้ทานนิดหน่อย รุ่งเรืองยิ่งกว่าข้าพระองค์

พระกัสตาจึงตรัสว่า พืชแม้มากที่บุคคลหว่านแล้วในนาตอน ย่อมให้ผลไม่ไผ่พลูย ทั้งไม่ย้งชานาให้ปลื้มใจ ฉันทใด ทานมากมายอันบุคคลให้แล้วในผู้มีศีล ย่อมไม่มีผลไผ่พลูย ทั้งไม่ย้งชานาให้ปลื้มใจ ฉันทนั้น ส่วนพืชแม้น้อยอันบุคคลหว่านแล้วในนาดี เมื่อฝนหลังสาย น้ำโดยสม่ำเสมอ ผลย่อมย้งชานาให้ปลื้มใจ ฉันทใด ทานแม้ย้งอันบุคคลบริจาคแล้วในผู้มีศีล มีคุณความดี ย่อมมีผลมาก ฉันทนั้น

พระกัสตาตรัสว่า อังกูระ ชื่อว่าการเลือกให้ทานย่อมควร ทานของอินทกะเป็นทานที่มีผลมาก ดังพืชที่หว่านดีแล้วในนาดี อินทกะให้ทานด้วยภิกษาเพียงทัพพีเดียว แก่พระอนุรุธะ ผู้เป็นทักษิโณยบุคคล ผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ จึงมีผลมากเหมือนพืชที่หว่านในนาดี ฉะนั้น

ในกาลจบเทศนา อังกูรเทพบุตร และอินทกเทพบุตร ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล เทศนาอัน ได้เป็นประโยชน์แก่เหล่าเทพบุตรผู้ประชุมกัน ณ ที่นั้นมากมาย

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๔] จากนั้นเสด็จไปกรุงสวตติ ประทับที่พระเชตะวันวิหาร วันหนึ่งพระพุทธองค์ทรงปรารภหญิงที่ชื่อ **ปติปฐิกา** ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในดาวดึงส์เทวโลก แก่ภิกษุทั้งหลายว่า

เทพบุตรนามว่า **มัลลาคารี** มีนางอัปสรพันหนึ่งแวดล้อม พร้อมด้วยเทพธิดา ๕๐๐ นาง ไปสู่สวนเน้นทวัน เหล่าเทพธิดาพากันขึ้นต้นไม้เก็บดอกไม้มาเพื่อประดับเทพบุตร เทพธิดาองค์หนึ่ง จุตินกัณโถนั้น ปฏิสนธิในเรือนแห่งตระกูลหนึ่งในกรุงสวตติ

เมื่อนางอายุ ๑๖ ปี ได้ไปสู่ตระกูลของสามี ตลอดเวลานางถวายทาน ฟังธรรม บูชา ด้วยดอกไม้ของหอม รักษาสิกขาบทแล้ว อธิษฐานขอให้ส่วนแห่งบุญที่นางกระทำนั้น จงเป็นปัจจัย เพื่อบังเกิดในสำนักของมัลลาคารีเทพบุตรอีก เวลาผ่านไปนางมีบุตรรวม ๔ คน วันหนึ่ง นางทำ กาละลงด้วยโรคชนิดหนึ่ง แล้วไปบังเกิดในสำนักของมัลลาคารีเทพบุตรดังปรารถนา

เทพบุตรถามว่า เธอหายหน้าไปตั้งแต่เช้า เธอไปไหนมา เมื่อได้ทราบนางจติไปอยู่ใน กรุงสวตติ เทพบุตรจึงถามว่า อายุของมนุษย์มีประมาณเท่าใด เทพธิดาตอบว่าประมาณ ๑๐๐ ปี มัลลาคารีเทพบุตรเกิดความสังเวชเป็นอันมาก เมื่อทราบว่าการมนุษย์มีอายุน้อยเพียงร้อยปี ยังประมาณนอนหลับอยู่ เมื่อไรจึงจะพ้นทุกข์ได้

ก็ ๑๐๐ ปีของมนุษย์ เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ เพราะฉะนั้น นางเทพธิดาที่จติไปก็เป็นเพียงกาลครู่เดียวในดาวดึงส์ มัลลาคารีจึงถามว่านางหายไปไหนมา ขณะที่เทพธิดาเหล่านั้นยังเก็บดอกไม้กันอยู่

ในกรุงสวตติ พวกภิกษุปัญฺฑร ระลึกถึงอุปการะของนางปติปฐิกา ทราบว่านางจติแล้ว จึงพากันไปทูลถามพระศาสดาว่า นางปติปฐิกาอังกาสพวกข้าพระองค์อยู่ ในตอนเช้านี้เอง นางทำกาลแล้วด้วยพยาธิที่เกิดขึ้น บัดนี้นางไปเกิดที่ใด พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสตอบว่า นางเกิดในสำนักของมัลลาคารีเทพบุตร ผู้เป็นสามีนั้นแหละ แล้วตรัสต่อไปอีกว่า ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อย มัจจุราชจึงยังสัตว์ผู้ไม่เฝ้าในกามให้เป็นไปใน อำนาจของตน แล้วพาไปสู่ความตาย ดังนี้

[๕] ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตะวันวิหาร พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พร้อมด้วยภิกษุณี ๕๐๐ รูป เข้าเฝ้าพระศาสดาขอประทานโอวาทและฟังพระธรรมเทศนา สมัยนั้น ภิกษุมิวาระที่จะให้โอวาทภิกษุณี พระพุทธองค์ตรัสถามพระอานนท์ว่า วันนี้เป็นวาระของภิกษุใด พระอานนท์ทูลว่า ของ **พระนันทกะ** พระเจ้าข้า พระองค์จึงทรงรับสั่งให้พระนันทกะโอวาทภิกษุณี

ครั้งนั้นเวลาเช้ากลับจากบิณฑบาต ภายหลังภัตแล้ว พระนันทกะ เข้าไปยังราชคารามวิหาร แต่เพียงรูปเดียว ภิกษุณีเหล่านั้นเฝ้าถวายอภิวัท แล้วจึงนำพระเถระได้นั่ง ณ อาสนะที่เตรียมไว้ พระนันทกะกล่าวกับภิกษุณีทั้งหลายว่า ดูก่อนเบื้องหญิงทั้งหลาย จักต้องมีข้อสอบถามกัน ในข้อสอบถามนั้น หากเบื้องหญิงทั้งหลายทราบ พึงตอบว่าทราบ ไม่ทราบทั้งตอบว่าไม่ทราบ หากมีความเคลือบแคลงสงสัยสิ่งไร พึงทวนถาม

พระนันทกะเถระ ให้โอวาทเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอายตนะ ๑๒ และวิญญาณ ๖ อุปมาด้วยเนื้อโคว่า เนื้อข้างในเป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖ ส่วนหนังข้างนอก เป็นชื่อของอายตนะภายนอก ๖ เนื้อลึกลงในระหว่าง เอ็นในระหว่าง เครื่องผูกในระหว่าง เป็นชื่อของอินทราคะ มิตถันคมที่ใช้แลโค เป็นชื่อของปัญญาอันประเสริฐ ซึ่งใช้แลและคว้านเกลส

หลังจากพระนันทกะเถระโอวาทดังนี้แล้ว ได้แสดงโพชฌงค์ ๗ ภิกษุณีทั้ง ๕๐๐ รูป ได้บรรลุโสดาปัตติผล สกาคามีผล และอนาคามีผล พระนันทกะกลับไปกราบทูลความให้พระศาสดาทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก่อนนันทกะเมื่อก่อนวันพรุ่งนี้ เธอจงกล่าวสอนภิกษุณีด้วยโอวาทนี้อีกครั้งหนึ่ง

วันรุ่งขึ้น พระนันทกะโอวาทเหล่าภิกษุณีด้วยโอวาทนั้นอีก หลังจากจบโอวาท ภิกษุณีทั้ง ๕๐๐ รูป บรรลุอุทตถผล พร้อมตั้งอุปัฏฐาก ๖

[๖] ขณะทีพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ ณ เชตะวันวิหาร กรุงสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศล เข้าเฝ้า ทรงถวายอภิวัทแล้ว ได้ทูลถามข้อสงสัยในเรื่องบุคคลในโลก ว่ามีกี่ประเภท

พระพุทธองค์ตรัสว่า มหาบพิตร ขึ้นชื่อว่าบุคคลในโลกนี้มี ๔ ประเภท คือ

บุคคลผู้มามีดีไม่มีดี ได้แก่บุคคลที่เกิดในตระกูลต่ำ มีความเป็นอยู่อัตคัดขัดสน แม้กระนั้นก็ยังประพฤติทุจริตทั้งกาย วาจา และใจ บุคคลเช่นนี้เมื่อสิ้นชีพแล้ว ย่อมเข้าถึงอบาย บุคคลนี้เรียกว่า ผู้มามีดีไม่มีดี

บุคคลผู้มามีดีไม่มีดี ได้แก่บุคคลที่เกิดในตระกูลสูง มีโอกาสสมบัติมาก แต่กลับประพฤติทุจริตทั้งกาย วาจา และใจ บุคคลเช่นนี้เมื่อสิ้นชีพแล้ว ย่อมเข้าถึงอบาย บุคคลนี้เรียกว่าผู้มามีดีไม่มีดี

บุคคลผู้มามีดีไปสว่าง ได้แก่บุคคลที่เกิดในตระกูลต่ำ ยากจนข้นแค้น มีความเป็นอยู่ฝืดเคือง แต่มีความประพฤติสุจริตทั้งกาย วาจา และใจ บุคคลเช่นนี้เมื่อสิ้นชีพแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ด้วยกุศลกรรมของตน บุคคลนี้เรียกว่าผู้มามีดีไปสว่าง

บุคคลผู้มาสว่างไปสว่าง ได้แก่บุคคลที่เกิดในตระกูลสูง มีโภคทรัพย์มากมาย และยังได้ประพฤติธรรมสุจริตทั้งกาย วาจา และใจ บุคคลเช่นนี้เมื่อสิ้นชีพแล้ว ย่อมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ด้วยกุศลกรรมของตน บุคคลนี้เรียกว่าผู้มาสว่างไปสว่าง ดังนี้

[๗] ระยะนั้น พระสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้ามีมากขึ้น พระคุณของพระศาสดาได้แผ่ไปอย่างกว้างขวาง ลากลับการเกิดขึ้นมากมาย ส่วนเหล่าเดียรธีย์กลับเสื่อมจากลาสิกการะ จึงหาอุบายทำให้พระศาสดาเสื่อมเสีย ในกาลนั้น ในกรุงสาวัตถีมีนางปริพาชกา ชื่อ **จิณฺจมาณวิกา** มีความงามเป็นเลิศเหมือนนางเทพอัปสร รับอาสาพวกเดียรธีย์ สร้างความเข้าใจผิดให้เกิดแก่เหล่าชนทั้งหลาย ด้วยการเดินทางออกจากเมืองในเวลาเย็น เมื่อถูกถามว่าจะไปยังที่ใด นางตอบว่าเราไปพระเชตวันวิหาร แล้วเลยไปพำนักค้างคืนยังสำนักของเดียรธีย์ที่อยู่ใกล้กัน

ในตอนเช้า อุบาสกอุบาสิกาออกจากพระนครแต่เช้าตรู่ เพื่อไปเฝ้าพระศาสดาที่พระเชตวัน นางก็ทำที่เหมือนนอกจากพระเชตวันจะเข้าไปสู่พระนคร กาลล่วงไป ๑-๒ เดือน เมื่อถูกถาม นางกล่าวว่า เราอยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกับพระสมณโคดม โดยกาลล่วงไปอีก ๓-๔ เดือน นางเอาท่อนผ้าพันท้อง ทำเหมือนหญิงมีครรภ์ ล่วงไป ๗-๘ เดือน นางผูกไม้กลมไว้ที่ท้องห่มผ้าคลุมทับไว้ เข้าไปยังพระเชตวันวิหาร ในขณะที่พระศาสดากำลังแสดงพระธรรมเทศนา กล่าวว่า มหาสมณะ พระองค์มุ่งแต่แสดงธรรมแก่มหาชน ส่วนหม่อมฉันอาศัยพระองค์จนเกิดมีครรภ์ครบกำหนดแล้ว พระองค์กลับไม่ใส่ใจ นางได้กล่าวบริภาษพระศาสดาท่ามกลางบริษัท

พระพุทธรองค์ทรงพุทธรูปมฤตยา ตรัสว่า น้องหญิง คำที่เธอกล่าวแล้ว จจริงเท็จประการใด เราและเธอสองคนเท่านั้นที่รู้

ร้อนถึงท้าวสักกะ ดำริว่า เราจักชำระเรื่องนี้ให้หมดจด จึงรับสั่งให้เทพบุตรองค์หนึ่ง จำแลงร่างเป็นหนูกัดเชือกที่ผูกท่อนไม้ขาด เทพบุตรอีกองค์หนึ่งบันดาลให้ลมพัดผ้าที่คลุมท้องนั้นปลิวขึ้นมา ท่อนไม้ที่ผูกไว้พลัดตกลงบนหลังเท้าของนางจิณฺจมาณวิกา หลังเท้าทั้งสองข้างแตก พุทธรูปหักเห็นเช่นนั้น ต่างโกรธเคืองต่อการกระทำของนาง พวกคนดูลากนางออกไปจากวิหาร ขณะที่พ้นจากคลองพระเนตรของพระศาสดา แผ่นดินก็แยกออก เปลวไฟพุ่งขึ้นมาจากอเวจี กลืนร่างนางจิณฺจมาณวิกาลงสู่มหานรกในทันทีนั่นเอง

ในแว่นรุ่งขึ้น พวกภิกษุสนทนากันในธรรมสภาว่า นางจิณฺจมาณวิกาบริภาษพระศาสดาด้วยคำอันไม่จริง จึงถึงความพินาศใหญ่ พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้ ถึงในกาลก่อนนางจิณฺจมาณวิกา ก็ถึงความพินาศอย่างนี้เช่นกัน จึงตรัสมหาปฐมชาดกในทวารสกนิบาต

พรรษาที่ ๘

ประทับจำพรรษา ณ เสาสะพัววัน ภัคคชนบท

[๑] ขณะที่พระศาสดาประทับอยู่ที่เสาสพัววัน พระอนุรุทธะ พำนักอยู่ที่ปาจิณวัณสหายวัน พระพุทธรองค์ทรงทราบปริวิตกของพระอนุรุทธะ ขณะที่กำลังพิจารณาธรรม จึงเสด็จไปปรากฏเฉพาะหน้าพระอนุรุทธะ ที่วิหารปาจิณวัณสว ตรัสว่า ดีแล้ว อนุรุทธะที่เขตรีก มหาปริสวิตก ว่า ธรรมที่เป็นธรรมของบุคคลผู้มีความปรารถนาน้อย ๑ ของผู้สันโดษ ๑ ของผู้สัจ ๑ ของผู้ปรารถนาความเพียร ๑ ของผู้มีสติมั่น ๑ ของผู้มีจิตมั่นคง ๑ ของผู้มีปัญญา ๑ นั้นถูกต้องแล้ว

เธอพึงพิจารณาธรรมข้อที่ ๘ อันได้แก่ ธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้เน้นซ้ำ คือ พระนิพพาน เพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่ง จักเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน แล้วรับสั่งว่า อนุรุทธะ เธอพึงอยู่จำพรรษาที่ปาจิณวัณสนั่นแหละ

จากนั้นพระพุทธรองค์เสด็จกลับมเสาสพัววัน แล้วทรงแสดงมหาปริสวิตก ๘ ประการแก่บรรดาภิกษุทั้งหลายอีกครั้งหนึ่ง

พระอนุรุทธะหลีกออกจากหมู่อยู่คนเดียว เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ไม่นานนัก ได้กระทำให้แจ้งซึ่งอรรถัตตผล ณ ปาจิณวัณสนั่นเอง

[๒] บิดาของสิงคาลกบุตร สละความผูกพันในเรือน ออกบวชในพระศาสนา พระศาสดาทรงทราบอรรถาัย ทรงประทานอฎฐิกลัษณญาณกัมมฐานให้ สิงคาลกบิดาภิกษุ รับกัมมฐานแล้วเข้ามาพำนักอยู่ที่เสาสพัววัน เทวดาผู้สถิตอยู่ในป่านี้ ปรารถนาสงเคราะห์ภิกษุนั้นให้มีอุสาหะ เพื่อจักได้บรรลุอรรถัตตผลในกาลไม่นาน จึงกล่าวคาถาว่า

ภิกษุผู้อยู่ในเสาสพัววัน
พิจารณาแผ่นดินนี้ด้วยความสำคัญว่า
กระดุกทั้งสิ้นเป็นอารมณ
จักได้เป็นทายาทของพระพุทธเจ้า
จักละกามราคะได้โดยพลันทีเดียว

สิงคาลกบิดาภิกษุ ได้สดับคาถาของเทวดาดังนี้แล้ว อธิษฐานความเพียร รุดหน้าไม่ถอยกลับ เจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหัตต์แล้วในเวลาไม่นาน

[๓] ในระหว่างพรรษานี้ พระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ โปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลายให้บรรลุมรรคผล ด้วยพระธรรมเทศนามากมาย เช่นตรัส โพธิราชกุมารสูตร กับโพธิราชกุมาร ว่าพึง

รักษาตนไว้ให้ดีในวัยทั้ง ๓ ไม่ควรประมาทในทุกสัณทุกขะ มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย แม้ไม่อาจทำได้ทั้ง ๓ วัย จึงประคับประคองตนไว้ในวัยใดวัยหนึ่งก็ได้เหมือนกัน

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ กล่าวไว้ว่า พระพุทธรูปองค์ตรัสถึงผู้มีความเพียร ๕ ประการว่า จะต้องประกอบด้วย **ศรัทธา ๑ ปราศจากโรค ๑ ไม่มายุอาโธวต ๑ มีความพยายามละอกุศล ๑ มีปัญญา ๑** หากผู้ใดประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล้ว จักบรรลุคุณวิเศษได้ในไม่ช้า จบพระธรรมเทศนา โพธิราชกุมารได้บรรลุโสดาปัตติผล

[๔] **สิริมัตตะ** เป็นบุตรตระกูลพรหมณ์ ในสูงสูมการิณคร ขณะที่มีพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ฆาตกาวัน เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธา อุปสมบทแล้วกระทำสมณธรรมอยู่ ในวันอุโบสถวันหนึ่ง นั่งอยู่ในที่ที่แสดงปาฏิโมกข์ พิจารณาใจความของบาลีที่ว่า ภิกษุทำให้แจ้งซึ่งอานัตติแล้ว ย่อมมีความผาสุก ภิกษุใดปกปิดอานัตติจึงต้องอานัตติเพิ่มขึ้น ภิกษุนั้นย่อมไม่ผาสุก ภิกษุผู้ทำให้แจ้งซึ่งอานัตติ แล้วปลงอานัตติตามธรรม ย่อมมีความผาสุก

สิริมัตตะ บังเกิดความเลื่อมใสว่า คำสอนของพระศาสดาบริสุทธิ์จริง จึงข่มปิตติที่เกิดขึ้นอย่างนั้นแล้ว เจริญวิปัสสนาได้บรรลุพระอรหัต พิจารณาข้อปฏิบัติของตนแล้วมีใจเลื่อมใส เมื่อจะโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย จึงกล่าวคาถาว่า

โลกถูกมัจจุร่าจัด ถูกซารารุมล้อม ถูกลูกศรคือตัณหาทิ่มแทง

ถูกความปรารถนาแผดเผาทุกเมื่อ ไม่มีสิ่งใดต้านทานได้

ย่อมเดือดร้อนอยู่เป็นนิตย์

ชรา พยาธิ และมรณะ เป็นดุจกองไฟตามครอบงำอยู่

ความตายย่อมรุกรานเข้าไปใกล้บุคคล ทุกอิริยาบถ

ไม่ควรปล่อยวันเวลาให้ไร้ประโยชน์ ราตรีล่วงไปเท่าใด

ชีวิตของสัตว์ก็ล่วงไปเท่านั้น จึงไม่ควรประมาทเวลา

ควรใส่ใจในวิปัสสนามากบ้างน้อยบ้าง มีให้วันเวลาล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะว่ากาลล่วงไปเท่าใด ชีวิตของสัตว์นั้นก็พร่องไปเท่าราตรีนั่น ท่านจึงแสดงว่า ชื่อว่าการสิ้นไปแห่งราตรีเป็นการสิ้นไปแห่งอายุ เพราะราตรีนั่นจะไม่หวนกลับมาอีก ผู้ไม่ประมาทโอวาทตนอย่างนี้แล้ว พึงกระทำความเพียรเนื่อง ๆ ในสิกขาทั้ง ๓ เกิด

[๕] อรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต เอตทัคคบาลี กล่าวว่า เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่ฆาตกาวันนี้ **นกุลบิดาคฤหบดี** ได้เข้ามาเฝ้าพร้อมด้วยเหล่าทาสสูงสูมการิณคร โดยการเฝ้า

ครั้งแรกเท่านั้น เขาและภริยาก็ตัดใจความสำคัญว่า พระศพลเป็นบุตรของตน จึงหมอบลงที่พระยุคลบาทแล้วกราบทูลว่า ลูกเอ๋ย เจ้าทั้งพ่อแม่ไปเสียตลอดเวลาเท่านี้ เทียวไปอยู่เสียที่ไหน

ด้วยความรักที่ติดตามมาตลอดกาลอันยาวนาน พอได้พบก็สำคัญว่าบุตร คนทั้งสอง จึงได้กล่าววาจาเช่นนั้น แต่พระคาสตาก็ได้ตรัสตอบคำใดเลย เพราะทราบความที่ **นกุลบิดา** เคยผูกพันเป็นบิดา เป็นอา เป็นปู่ เป็นลุง ส่วน **นกุลมารดา** ก็เคยเป็นมารดา เป็นน้า เป็นย่า เป็นป้า มาในอดีตอันยาวนาน

เมื่อนกุลทั้งสองกลับได้สติเช่นเดิมแล้ว พระคาสตาก็ทรงแสดง **นกุลปิตสูตร** เมื่อจบเทศนา ทั้งสองคนก็ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

พระพุทธองค์ได้ตรัสคาถานี้ว่า ความรักนั้นย่อมเกิดด้วยเหตุสองประการคือ

เพราะเคยอยู่ร่วมกันมาก่อน หรือ เพราะเกื้อกูลกันในปัจจุบัน

เหมือนดอกบัวเกิดในน้ำ และเปือกตม ฉะนั้น

ต่อมา ในเวลาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระชรา ได้เสด็จไปยังแคว้นมคธะอีก คนทั้งสองนั้นทราบว่าพระคาสตาเสด็จมา จึงทูลอาราธนาเพื่อเสวย วันรุ่งขึ้นก็อังกาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยโภชนะมีรสเลิศต่าง ๆ ในนิเวศน์ของตน ทูลพระพุทธองค์ว่า ข้าพระองค์ปรารถนาจะพบกันและกันทั้งในปัจจุบัน ทั้งในภายภาคหน้า พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์จึงตรัสสอนว่า ท่านคฤหบดีและท่านคฤหปตานี้ ถ้าสามีภรรยาหวังที่จะได้พบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้าไซ้ ทั้งคู่ **พึงเป็นผู้มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน** ก็จักได้พบกันทั้งชาตินี้ และชาติหน้า ต่อมาภายหลัง ขณะประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทรงยกย่องคนทั้งสองว่า เป็นผู้เลิกลกว่าอุบาสกและอุบาสิกาผู้คุ้นเคย

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๖] พระพุทธองค์ยังประทับอยู่ ณ เกสวกฬวัน ขณะนั้นย่างเข้าสู่ฤดูหนาว ภิกษุทั้งหลายก่อไฟที่ขอนไม้มีโพรงใหญ่ท่อนหนึ่งเพื่อผิงไฟ งูเท่าในโพรงไม้ที่นั้นถูกไฟร้อนเข้า จึงเลื้อยออกมาไล่พวกภิกษุ พวกภิกษุวิ่งหนีไปในที่ต่าง ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าทราบความนั้นทรงติเตียน แล้วบัญญัติสิกขาบทว่า **ภิกษุใดมุ่งการผิง ติดกดี ให้ติดกดีซึ่งไฟ เป็นปาจิตติย** แต่ทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธผิงไฟได้

หลังจากนั้นเสด็จกลับไปประทับที่พระเชตวันวิหาร ทรงแสดงธรรมโปรดพุทธบริษัท ๔ ให้ตั้งอยู่ในธรรม ตามสมควรแก่อัธยาศัย

มาคันทียพราหมณ์ทูลถามว่า ธรรมดาบรรพชิต ละกามอันเป็นของมนุษย์แล้วบวชเพื่อ
กามอันเป็นของทิพย์ แต่สมณะนี้ไม่ปรารถนากามแม้เป็นของทิพย์ อะไรหนอเป็นทิวฐิของสมณะนี้

พระพุทธองค์ตรัสว่า บุคคลสละธรรมอันเป็นฝ่ายต่ำ ด้วยการถอนออก ไม่ถือมั่น ถือว่า
เป็นผู้สงบ เพราะสงบจากกิเลสภายใน สงบจากตัณหา สว่างจากทิวฐิ ไม่พึงปรารถนาภพใด ๆ
นี้เป็นความสงบ ณ ภายในของบุคคลผู้ละตัณหา มานะ ทิวฐิได้ ชื่อว่าหลุดพ้นแล้วจากกิเลสทั้งปวง
ไม่ยังอภัพให้เกิดอีก เมื่อจบเทศนา มาคันทียพราหมณ์ทั้งสองขอบวชแล้ว ได้บรรลอรหัตตผล
นำธิดาไปฝากไว้กับภริยาผู้เป็นอาว แล้วไปสู่สำนักพระกัสตา

[๙] ในภุมมูฐนี้ ขณะที่พระพุทธองค์เสด็จดำเนินถึงอุลลโกฏฐิตคาม กุลบุตรชื่อ **รัฐपालะ**
ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้ว บังเกิดความศรัทธาจะบวช ทำการอดข้าวถึง ๗ วัน บิดามารดาจึง
อนุญาตให้บวช ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ บวชแล้วในสำนักของพระเถระรูปหนึ่ง ตามพระบัญชา
ของพระกัสตา

พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่อุลลโกฏฐิตคามถึงเดือน แล้วเสด็จกลับไปกรุงสาวัตถี พร้อม
ด้วยพระรัฐपालะ พระเถระทำกิจในโยนิโสมนสิการ เจริญวิปัสสนาบรรลุพระอรหัตแล้ว ได้ทูลขอ
อนุญาตพระกัสตา กลับไปเยี่ยมบิดามารดาที่อุลลโกฏฐิตคาม พำนักอยู่ในสวนทางของพระราช
แห่งแคว้นมกุฏ วันรุ่งขึ้นไปบิณฑบาตที่บ้าน พบนางทาสีกำลังจะโยนขนมกุมภสบูตทิ้ง จึงเข้าไป
ขอบิณฑบาตขนมนั้นจากนางทาสี นางทาสีจำเสียงได้ จึงถวายขนมนั้น แล้วเข้าไปบอกแก่บิดา
มารดา บิดาออกมาเห็นท่านกำลังฉันขนมบูตเสร็จแล้ว ได้ยินมนต์ให้เข้าไปในบ้าน แต่พระเถระ
ไม่ยอมเข้าไป

วันรุ่งขึ้น พระรัฐपालะเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านอีก บิดาพยายามล่อใจด้วยโภคทรัพย์
เพราะต้องการให้บุตรกลับมาเป็นเสรวาสเช่นเดิม พระเถระได้เห็นอดีตภรรยาแต่งตัวอย่างสวยงาม
เกิดอสุภสัญญาในหญิงนั้น บรรลุมิถุนาเหาะไปยัง **มิดาจิระ** อุทยานของพระเจ้าโกรพยะ ซึ่งเป็น
พระราชวังของแคว้นมกุฏ ยืนแสดงธรรมอันประกอบด้วยความเลื่อมใส ๔ ประการ แก่พระราช
ผู้เสด็จมาเยี่ยม ณ อุทยานนั้นว่า

โลกอันชราไปไม่ยังยืน ๑

โลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน ๑

โลกไม่มีสิ่งใดเป็นของตน จำต้องละสิ่งทั้งปวงไป ๑

โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม ๑

พระรัฐอุปาละจาริกไปโดยลำดับ กลับไปเฝ้าพระศาสดาที่กรุงสาวัตถีอีก ต่อมา พระพุทธรองค์ทรงยกย่องพระรัฐอุปาละว่า เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งปวงผู้บวชด้วยศรัทธา

[๑๐] สมัยนั้น ดาบส ๕๐๐ ซึ่งพำนักอยู่ ณ ป่าหิมวันต์ เข้ามาศึกษาจาริกในกรุงโกสัมพีเป็นประจำ เศรษฐีกรุงโกสัมพี ๓ คน คือ **โสมสกะ** **กุกกุฏะ** และ **ปาวาริกะ** เห็นดาบสเหล่านั้นแล้ว เกิดความเลื่อมใส จึงนิมนต์ให้รับภิกษุยังเรือนของตนทั้งสามเป็นประจำ

ก่อนถึงฤดูฝนคราวหนึ่ง เหล่าดาบสเดินทางจากป่าหิมวันต์ เพื่อจะมายังกรุงโกสัมพี ระหว่างทางแวะพักที่โคนไทรใหญ่ต้นหนึ่ง รุกขเทวดาซึ่งสถิตอยู่ที่ต้นไทรนั้น สำแดงกายออกมา ถวายน้ำดื่ม เหล่าดาบสเห็นรุกขเทวดาประดับด้วยทิพย์อาภรณ์อันสวยงาม จึงถามว่าท่านได้สมบัตินี้มาด้วยผลบุญใด รุกขเทวดาเล่าให้ฟังว่าเป็นผลจากการที่ข้าพเจ้าได้อธิษฐานองค์อุบาสกครั้งวันครั้งที่ข้าพเจ้าถือกำเนิดเป็นบริวารของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี แล้วได้ทำการละในเย็นวันนั้น มาบังเกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ ณ ที่นี้ เศรษฐีนั้นเป็นผู้ที่มีศรัทธาแน่นแฟ้นต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์มาก

เหล่าดาบสได้ฟังคำว่า **พระสัมมาสัมพุทธเจ้า** บังเกิดความเลื่อมใส ตั้งใจเดินทางไปเฝ้าพระศาสดา ครั้นถึงกรุงโกสัมพี ก็เข้าไปแจ้งความประสงค์แก่เศรษฐีทั้งสาม เศรษฐีกล่าวว่า พวกข้าพเจ้าทั้งหมดจะขอตามท่านไปด้วย ดาบสเดินทางล่วงหน้าไปก่อน เมื่อเข้าเฝ้าพระศาสดายังพระเชตวันวิหาร รับฟังธรรมเทศนาแล้ว ดาบสทั้ง ๕๐๐ ได้บรรลुพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหมด จึงทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระศาสดาทรงประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทา

เศรษฐีทั้งสาม พร้อมด้วยขบวนแก้วมณีบรรทุกเครื่องไทยธรรมเป็นจำนวนมาก ตามมาถึงภายหลัง ตั้งที่พำนักอยู่ใกล้กับพระเชตวันวิหาร ได้ถวายทานอยู่ ณ ที่นั้นประมาณถึงเดือน เมื่อรับฟังพระธรรมเทศนาแล้วบรรลุโสดาปัตติผล ทูลอาราธนาพระพุทธรองค์ให้เสด็จไปประทับ ณ กรุงโกสัมพี

[๑๑] เศรษฐีทั้ง ๓ กลับถึงกรุงโกสัมพีแล้ว ต่างก็สร้างอารามคนละอาราม โสมสเศรษฐีสร้าง **โสมสธาราม** ปาวาริกเศรษฐีสร้าง **ปาวาริการาม** กุกกุฏเศรษฐีสร้าง **กุกกุฏาราม** หลังจากสร้างวิหารเสร็จ จึงส่งสาสน์ไปทูลนิมนต์พระพุทธรองค์ และภิกษุสงฆ์ให้เสด็จมากรุงโกสัมพี

เมื่อพระศาสดาเสด็จมาถึง เศรษฐีจึงมอบถวายวิหาร แก่ภิกษุสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔ อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระศาสดาทรงอนุโมทนา และประทับอยู่ในอารามทั้ง ๓ นั้น เศรษฐีต่างก็ผลัดเปลี่ยนกันอุปัฏฐากพระพุทธรเจ้า และภิกษุสงฆ์ตามวาระของตน

พรรษาที่ ๙

ประทับจำพรรษา ณ โขสิตาราม กรุงโกสัมพี

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ อรรถกถา โกสัมปตยสูตร กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ โขสิตาราม

[๑] **นางสามาวดี** เป็นธิดาของภัททวดีเศรษฐี ชาวภัททวดีนคร ซึ่งเป็นสหายกับโสมกเศรษฐี แห่งกรุงโกสัมพี ครั้นนั้นเกิดโรคระบาดในบ้านของภัททวดีเศรษฐี ต่างพากันอพยพหนีภัยที่เกิดขึ้น ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ก็กระจัดกระจายไปหมดสิ้น เศรษฐี ภรรยา และธิดา จึงอพยพไปยังกรุงโกสัมพี อาศัยโรงทานของโสมกเศรษฐีเพื่อเอาอาหารมาบริโภค วันแรกนางไปขอรับส่วนแบ่งอาหาร ๓ ส่วน สำหรับพ่อแม่ลูก คืนนั้นเศรษฐีผู้บิดาถึงแก่กาละ รุ่งขึ้นนางไปขอส่วนแบ่ง ๒ ส่วน ในคืนนั้นมารดาถึงแก่กาละอีกคนหนึ่ง วันที่ ๓ นางจึงไปขอรับอาหารเพียงส่วนเดียว

นายमितตะคนแบ่งอาหารสงสัย นางเล่าความจริงให้ฟัง นายमितตะจึงรับนางไปเป็นบุตรบุญธรรม เมื่อนางไปอยู่ที่โรงทานได้ยินเสียงอีกทีกในโรงทาน จึงบอกบิดาบุญธรรมให้ทำรั้วกันเพื่อให้เข้าออกได้ทีละคน เสียงอีกทีกจึงหายเงียบไป ต่อมาโสมกเศรษฐีเจ้าของโรงทานสงสัยว่าทำไมเสียงของผู้คนจึงเงียบไป ทราบว่าเป็นความคิดของนางสามาวดี ซึ่งเป็นธิดาของสหายรักของตน จึงรับนางไว้เป็นธิดา

พระเจ้าอุเทน พระราชากรุงโกสัมพีทอดพระเนตรเห็นนาง สามาวดี ในวันงานนักขัตฤกษ์ครั้งหนึ่ง ขณะนั่งและบริวารออกมาชมการละเล่น ทรงพอพระทัย จึงขอนางจากโสมกเศรษฐี แล้วอภิเษกนางไว้ ณ กำแพงอิครมเหสี

ครั้งนั้น **นายสุมนะ** ซึ่งเป็นช่างดอกไม้ของเศรษฐีทั้ง ๓ ได้ขอโอกาสจากเศรษฐี เพื่อถวายทานแก่พระคาสตาและภิกษุสงฆ์สักวันหนึ่ง เศรษฐีอนุญาต นายสุมนะจึงนิมนต์พระคาสตาและตระเตรียมเครื่องสักการะเพื่อการถวายทานในวันรุ่งขึ้น

ตามปกติ **นางขุชชุตตรา** ทาสีของพระนางสามาวดี มีหน้าที่มารับดอกไม้จากนายสุมนะเป็นประจำ ในวันนั้นสุมนะมาลาการกล่าวกับนางขุชชุตตราว่า วันนี้ข้าพเจ้าจักถวายทาน จักบูชาพระคาสตาด้วยดอกไม้อันเลิศ ขอนางจงรออยู่เป็นผู้ช่วยเหลือในการนี้ และพึงกรรมเสียก่อนแล้วจึงรับดอกไม้ไป นางตอบตกลง

หลังภัตกิจ พระคาสตาทรงอนุโมทนาแล้ว ได้แสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น นางขุชชุตตราสดับพระกรรมเทศนาแล้ว ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล คำนวณบำเพ็ญพระราชนิเวศน์แล้ว นางจึงเล่า

ความให้พระนางสามาวดีทราบ พระนางจึงขอให้นางชูชกแสดงธรรมนั้นแก่ตน และบริวารอีก ๕๐๐ เมื่อจบการแสดงธรรม ชนเหล่านั้นก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล ยกนางไว้ในฐานะอาจารย์ ขอให้นางไปฟังธรรมจากพระศาสดา แล้วนำมาแสดงแก่พวกตนทุกวัน

[๒] **พระนางवासุลทัตตา** เป็นธิดาของพระเจ้าจันทรปัชโชติ พระราชาแห่งกรุงอุเทน วันหนึ่ง พระเจ้าจันทรปัชโชติ ทรงเห็นว่าสมบัติของพระเจ้าอุเทนแห่งกรุงโกสัมพี มีมากมาย จึงคิดจะจับพระเจ้าอุเทน อำมาตย์ทูลว่าหากจะจับตัวเธอให้ได้ก็ต้องใช้ลัทธิกลเข้าช่วย เพราะท้าวเชษฐโกลในเรือช้าง ทรงรายมนต์แล้วติดพันหัตถ์กันต่ออยู่ จะให้ช้างหนีไปก็ได้ จะจับเอาก็ได้ พระองค์ควรจะให้ช่างสร้างช้างยนต์เป็นช้างเผือก แล้วให้คนซ่อนอยู่ภายในท้องช้างนั้น เพื่อบังคับช้างยนต์ จากนั้นก็นำกำลังซ่อนอยู่ข้างทาง เมื่อพระเจ้าอุเทนหลงเข้ามา ก็จะจับตัวได้เป็นแน่แท้

พระราชกรณียาตามความคิดของเหล่าอำมาตย์ จึงจับพระเจ้าอุเทนได้ พระราชารับสั่งให้นำมาควบคุมไว้ในพระราชวัง ด้วยประสงค์จะเรียนมนต์ ถ้ามพระเจ้าอุเทนว่า ทราบว่าท่านมีมนต์ชื่อ **หัตถ์กัณฑ์** สำหรับเรียกช้าง ท่านจักสอนมนต์บทนั้นให้แก่เราได้หรือไม่ พระเจ้าอุเทนตอบว่าได้ หากพระองค์จะให้ข้าพเจ้าก่อน พระเจ้าจันทรปัชโชติตอบว่าเราไม่สามารถกระทำได้ พระเจ้าอุเทนจึงกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้นข้าพเจ้าก็มีอาจสอนมนต์นั้นแก่ท่านได้

พระเจ้าจันทรปัชโชติดำริว่า เราอยากได้มนต์บทนี้แต่ก็มีอาจให้ผู้อื่นรู้มนต์บทนี้ได้ เราจักให้ธิดาของเราเรียนจากพระเจ้าอุเทน แล้วเราจึงจะรับมนต์บทนั้นจากธิดาของเรา จึงตรัสกับพระเจ้าอุเทนว่า ในพระราชวังมีหญิงค่อมคนหนึ่ง ซึ่งอยากเรียนมนต์บทนี้ แต่มีอาจให้ผู้อื่นเห็นรูปร่างกายของนางได้ ท่านจงยืนอยู่ภายนอกม่าน แล้วบอกมนต์แก่หญิงผู้นั้นอยู่หลังม่านนั้น

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า แม้นางจะเป็นคนพิการก็ตาม หากนางไหว้ข้าพเจ้าได้ก็จะให้ พระเจ้าจันทรปัชโชติตรัสบอกพระราชธิดาว่า บัดนี้มีชายโรคเรื้อนผู้หนึ่ง รู้มนต์หัตถ์กัณฑ์อันหาค่ามิได้ แต่พอมีอาจให้ผู้อื่นรู้มนต์นั้น เจ้าจงไปนั่งหลังม่าน ให้ความเคารพชายนั้น แล้วขอเรียนมนต์ชายนั้นจักบอกมนต์แก่เจ้า

เนื่องจาก พระเจ้าจันทรปัชโชติเกรงคนทั้งสองจักทำสังหารกันและกัน จึงบอกแก่พระเจ้าอุเทนว่า ให้สอนมนต์นั้นแก่หญิงค่อมที่อยู่หลังม่าน บอกกับธิดาว่าให้เรียนมนต์จากชายผู้เป็นโรคเรื้อน แล้ววันแล้ววันเล่าพระธิดาก็สามารถจำมนต์นั้นได้ พระเจ้าอุเทนโกรธ ตรัสว่าหญิงค่อมจงว่าไปอย่างนี้ พระธิดาโกรธตรัสว่า อ้ายขี้เรื้อน แล้วทรงยกมูม่านขึ้น พระเจ้าอุเทนเห็นแล้วถามว่านางเป็นใคร นางตรัสตอบว่า เราชื่อ **वासุลทัตตา** เป็นธิดาของพระเจ้าแผ่นดินนี้

จำเดิมแต่นั้น ก็มีได้มีการเรียนมนต์ ต่อมา พระเจ้าอุเทนได้พาพระนางวาสุตตตาทนไปจากพระนครอุเชนี ทรงอภิเษกไว้เป็นพระมเหสีแห่งโกสัมพีอีกองค์หนึ่ง

[๓] **มาคันทิยา** ธิดาของพราหมณ์ชื่อมาคันทิยะ ในแคว้นมยุร หลังจากบิดามารดาไปฝากไว้กับ **จูฬมาคันทิยา** ผู้เป็นอาว์แล้ว อาว์นั้นคิดว่า หลานของเราควรแก่พระราชผู้เดียวจึงพานางไปสู่กรุงโกสัมพี แล้วถวายแก่พระราช

พระเจ้าอุเทนทอดพระเนตรเห็นนาง ก็บังเกิดความเสน่หา จึงประทานการอภิเษกให้เป็นพระมเหสีองค์ที่สาม

ด้วยความแค้นเคืองพระนางมาคันทิยามีต่อพระคาสตาภแต่เดิม จึงว่าจ้างให้เหล่ามิถนาปิฏฐิตติดตามไปบริภาษพระคาสตา ในเวลาเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมือง พระอานนท์ฟังคำบริภาษนั้นแล้ว จึงทูลนิมนต์พระคาสตาเสด็จไปประทับยังเมืองอื่น

พระพุทธรองค์ตรัสว่า เรื่องเกิดในที่ใด ควรให้สงบในที่นั้น แล้วจึงไป และตรัสคาถาว่า **ผู้ใดอดกลั้นถ้อยคำสว่างเกินได้ ผู้นั้นชื่อว่าฝึกตนแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุด** อานนท์ พวกเหล่านั้นจักบริภาษได้เพียง ๗ วัน เพราะอธิกรณ์ซึ่งเกิดแก่พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่เกิน ๗ วัน

พระนางมคันทิยา เมื่อไม่สามารถที่จะทำให้พระคาสตาหวั่นไหวได้ จึงคิดหาทางทำลายพระนางสามาวดีและหญิงบริวาร ผู้ซึ่งอุปัฏฐากพระพุทธรองค์เป็นการทดแทน ได้หาอุบายกลั่นแกล้งนานาประการ จนพระเจ้าอุเทนหลงเชื่อ ลงโทษพระนางสามาวดีและเหล่าทาสี โดยให้ยืนเรียงแถวแล้วทรงใช้ธนูยิง

ด้วยอำนาจแห่งความเมตตาของพระนางสามาวดี ลูกศรกลับหวนย้อนมาหาพระองค์ พระเจ้าอุเทนตกใจถึงคันธนู แล้วก้มลงไหว้กล่าวขอโทษพระนาง ขอเอาพระนางเป็นที่พึ่งด้วยความกลัว พระนางกล่าวว่า หม่อมฉันเมื่อพระพุทธรองค์เป็นที่พึ่ง ฉะนั้นพระองค์ก็จงทรงถือเอาพระคาสตาเป็นที่พึ่งเถิด

[๔] พระเจ้าอุเทนเข้าไปเฝ้าพระคาสตา ทูลขอพระพุทธรองค์เป็นสรณะ ทรงนิมนต์ถวายทานแก่พระสงฆ์สิ้น ๗ วัน แล้วนิมนต์พระพุทธรองค์พร้อมภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป เสด็จรับภัตตาหารและฟังพระธรรมเทศนา ในปราสาทของพระนางสามาวดีเป็นเนืองนิตย์ พระคาสตาตรัสว่า มหาบพิตร ธรรมดาการมาสู่ตระกูลเดียวเป็นประจำ ย่อมไม่ควรแก่พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย เพราะมหาชนหวังในพระพุทธรเจ้าอยู่ พระพุทธรองค์จึงมีรับสั่งให้พระอานนท์ พาภิกษุมหาสุรสาธสกลแทนพระเทวีเหล่านั้นพร้อมทั้งบริวาร ได้อังกาสพระเถระและฟังธรรมอยู่ตลอด

พระนางสามาวดี และหญิงบริวารเหล่านั้นทำการบูชาพระธรรม ด้วยผ้าอุตราสงค์ ๕๐๐ ผืน พระราชาตรัสถามพระนางว่า ผ้าอุตราสงค์ที่ถวาย ไม่มากเกินไปหรือ ท่านจักทำอะไร ด้วยผ้าจำนวนมากเหล่านี้

พระนางหัตถ์ตอบว่า จักถวายผ้าที่เหลือแก่วัณษาผู้มีจิรเกศาว่า

พระราชา วัณษาจักทำจิรเกศาของตนให้เป็นอะไร

พระเถระ เธอจักทำให้เป็นผ้าปูที่นอน

พระราชา เธอจักทำผ้าปูที่นอนเก่าให้เป็นอะไร

พระเถระ เธอจักทำให้เป็นผ้าปูพื้น

พระราชา เธอจักทำผ้าปูพื้นเก่าให้เป็นอะไร

พระเถระ เธอจักทำให้เป็นผ้าเช็ดเท้า

พระราชา เธอจักทำผ้าเช็ดเท้าเก่าให้เป็นอะไร

พระเถระ เธอจักโสร่งให้ละเอียด ผสมด้วยดินเหนียว แล้วฉาบทาผ้า

พระราชาทรงเลื่อมใส รับสั่งให้นำผ้า ๕๐๐ ผืน ถวายวางไว้แทบบาทมูลของพระเถระ

[๕] พระนางมคกันทียาแม้จะทำประการใด ก็ไม่สามารถเอาชนะพระนางสามาวดีได้ จึงใช้ให้มคกันทียะผู้เป็นอาว์ เปิดเรือนคลังผ้า และเรือนคลังน้ำมัน ทำการจุดไฟเผาปราสาทของพระนางสามาวดี ปิดประตูซึ่งหญิงทั้งหลายไว้อยู่ในปราสาทนั้นทั้งหมด

เมื่อตึกหนักถูกไฟไหม้อยู่ พระนางสามาวดีให้อาวุธแก่หญิงบริวาร ๕๐๐ ว่าจงเป็นผู้ไม่ประมาท มนสิการซึ่ง **เวทนาปริคคหกัมมัฏฐาน** (กำหนดเวทนาเป็นอารมณ์) บางพวกได้บรรลุสุกทาคามิ บางพวกบรรลุอนาคามิ กระทำการแล้ว

พระเจ้าอุเทนทรงทราบข่าว เสด็จมาสอบสวนได้ทราบเหตุ จึงรับสั่งลงโทษพระนางมคกันทียา โดยมีรับสั่งให้ขุดหลุมลึกประมาณเพียงเอว ที่พระลานหลวง ให้คนเหล่านั้นทั้งหมดนั่งลงในหลุม กลบด้วยฟาง จุดไฟเผา แล้วรับสั่งให้เฝ้าด้วยไธเหล็ก จนหาขึ้นตมิได้ ส่วนพระนางมคกันทียา พระราชารับสั่งให้เชือดเนื้อของพระนางทอดในน้ำมันเดือด แล้วให้นางเคี้ยวกินเนื้อของพระนางเอง

พระภิกษุทั้งหลายกลับจากบิณฑบาต เข้าไปกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า คติของพระนางสามาวดีและบริวารที่ถูกไฟคลอกนั้นเป็นอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสว่า อุบาสิกาทั้งหมดนั้นไม่เป็นผู้ไฉนกระทำการละ อุบาสิกาเหล่านั้นบางคนได้บรรลุโสดาบัน สุกทาคามิ และอนาคามิ

[๖] ภิกษุเหล่านั้นทูลถามถึงการมอันหญิงเหล่านั้นเท่าไว้ในกาลก่อน พระพุทธองค์ตรัสถึงบุพกรรมของพระนางสามาวดีว่า ในอดีตพระราชาทรงพาหญิงเหล่านั้นไปอาบน้ำในแม่น้ำ ขึ้นจากน้ำ แล้วถูกความหนาวบีบคั้นใครจะผิงไฟ เห็นบริเวณหนึ่งรกไปด้วยหญ้า จึงยึบล้อมก่อกองไฟ เข้าใจว่าเป็นกองหญ้า เมื่อหญ้าไหม้ไฟแล้วยุบลง จึงเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้านั่งแท่นโรหิตสมบัติอยู่ พวกนางกลัวความผิดจึงช่วยกันจุดไฟเผาซ้ำ ด้วยความจงใจให้ไหม้หมด เพราะกรรมนั้นนางและบริวารจึงถูกไฟคลอก

ส่วนพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ออกจากสมบัติในวันที่ ๗ ได้ลุกขึ้นไปตามสบาย เพราะว่าแจ้งจำนำหิน ๑๐๐๐ เล่มถวายแก่สุม ก็มิอาจทำให้พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้เข้าสมบัติอยู่ รู้สึกแม้แต่เพียงอุ่นได้

พระพุทธองค์ ตรัสบุพกรรมของพระนางสามาวดีจบแล้ว ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พระนางมาคันติหายแล้ว ได้ชื่อว่าตายแล้วทีเดียว ส่วน พระนางสามาวดีแม้ตายแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นอยู่ เพราะว่ามีผู้ไม่ประมาท ชื่อว่าย่อมไม่ตาย

ภิกษุทั้งหลายทูลถามถึงบุพกรรมของนางชุชชุตตราว่า เพราะกรรมใดนางจึงเกิดมาเป็นทาสี มีหลังค่อม แต่เป็นผู้มีปัญญามาก พระพุทธองค์ตรัสว่า ในอดีตชาติ นางเคยใช้ภิกษุณีอรหันต์รูปหนึ่ง หยิบกระเช้าเครื่องประดับให้แก่นาง ในชาตินี้นางจึงเกิดมาเป็นทาสี ส่วนที่นางหลังค่อมนั้น นางเคยแสดงอาการล้อเลียนพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ซึ่งมีหลังค่อม ด้วยผลแห่งกรรมนั้น นางจึงเกิดมาเป็นหญิงค่อม ส่วนความที่นางเป็นผู้มีปัญญามาก เพราะนางเคยถวายกัโกลา ๘ วง เพื่อให้พระปัจเจกพุทธเจ้า ๘ องค์ รอนขาตรอันเต็มด้วยข้าวปายาสร้อนแก่พระราชาถวาย นางจึงมีปัญญามาก ดังนี้

ข้อที่นางมิได้ถูกเผาพร้อมกับพระนางสามาวดี และบริวารในปราสาทนั้น เนื่องจากนางไม่เคยร่วมทำกรรมนั้นกับพระนางสามาวดี จึงทำให้นางไม่ได้อยู่ในพระราชวังขณะที่เกิดเหตุ

หลังจากพระนางสามาวดีสิ้นพระชนม์แล้ว นางก็ได้อุทิศตนแก่พระศาสนา พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญนางชุชชุตตราว่า เป็นเลิศกว่าอุบาสิกาทั้งปวงผู้เป็นพหูสูต

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๗] ครึ่งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าไปประทับ ณ สีลปาวน ใกล้กรุงโกสัมพี พระองค์ทรงถือใบประตูลาย ๒-๓ ใบด้วยฝ่าพระหัตถ์ แล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา ถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ใบประตูลาย ๒-๓ ใบที่เราถือไว้ในมือ กับใบที่บนต้นไทรจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ใบประตูลายบนต้นมีมากกว่า พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ตรัสว่า อย่างนั้นเหมือนกัน สิ่งที่เราได้บอกเธอทั้งหลายยังมีอีกมาก เพราะสิ่งใดที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความหมาย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ความดับ ความสงบ ความตรัสรู้ นิพพาน เราจึงไม่บอก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เราบอกแล้วว่า **นี้ทุกข์ นี้สมุทัย นี้โรโร นี้มรรค** สิ่งนั้น ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นพรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมเป็นไปเพื่อความหมาย ความหลุดพ้น และนิพพาน เพราะฉะนั้น เราจึงพัวบอกเธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อให้รู้ตามความเป็นจริงว่า **นี้ทุกข์ นี้สมุทัย นี้โรโร นี้มรรค**

[๔] กล่าวถึง **นายฉันทะ** ผู้เป็นสหชาติของเจ้าชายสิทธัตถะ ในครั้นที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกมหาภิเนษกรรม ได้โดยเสด็จไปกับพระองค์ จนถึงแม่น้ำโกโลโนมา และแสดงความประสงค์จะขอบรรพชาด้วย แต่เจ้าชายสิทธัตถะไม่อนุญาต มีรับสั่งให้นายฉันทะกลับไปแจ้งข่าวของพระองค์แก่พระราชบิดาก่อน นายฉันทะ จึงจำต้องเดินทางกลับไปกรุงกบิลพัสดุ์

ต่อมา เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ได้เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ เพื่อโปรดพระพุทธบิดาเป็นครั้งแรก นายฉันทะจึงทูลขอบรรพชาอุปสมบท ครั้นบวชแล้วด้วยความที่ถือตนว่าเป็นผู้คุ้นเคยกับพระศาสดา จึงทำให้พระฉันทะเป็นผู้ถือตั่ง ไม่ยอมฟังคำตักเตือนสั่งสอนของเหล่าภิกษุ ด้วยคิดว่า นี่คือพระพุทธเจ้าของเรา นี่คือพระธรรมของเรา เป็นต้น

ในขณะที่พระศาสดาประทับอยู่ ณ โสฬศาราม พระฉันทะประพฤติดุจดพระวินัย แต่ไม่ยอมรับผิด เป็นเหตุให้พระศาสดาต้องลงโทษด้วยวิธี **อุกเขปนียกรรม** คือการตัดสิทธิ์มิให้พระฉันทะฉันภัตตาหารและพำนักร่วมกับสงฆ์ทั้งหลาย ไม่ว่าพระฉันทะจะไปไหนก็ตาม สงฆ์ทั้งปวงต่างก็พากันปฏิเสธไม่ยอมเอื้อเฟื้อด้วย พระฉันทะได้สำนึก จึงกลับมาเฝ้าพระศาสดา กราบทูลขอขมา พระพุทธองค์ทรงงดโทษให้ ทำให้พระฉันทะเปลี่ยนนิสัยได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง

ต่อมา พระฉันทะ ประพฤติไม่เหมาะสมแก่บรรพชิต แล้วถูกไล่สวนเพราะต้องอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ กลับเอาเรื่องอันมาพูดกลบเกลื่อนว่า ใครต้อง ต้องอะไร ต้องเพราะเรื่องอะไร ต้องอย่างไร ท่านทั้งหลายว่าใคร ว่าเรื่องอะไร

พระศาสดาทรงติเตียนแล้ว ทรงแสดงธรรมมีกถารับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงฆ์จงยก **อัญญาบทกรรม** คือ สงฆ์สวดประกาศความนั้นด้วยญัตติทุติยกรรม เมื่อสงฆ์ประกาศเช่นนี้แล้ว ภิกษุทั้งหลายยังขึ้นทำอย่างเดิมอีก ต้อง **อาบัติปาจิตตีย์**

แม้กระนั้น พระฉันนะก็ยังคงมีความประพฤติที่ไม่เหมาะสม แม้บรรพชิตอยู่อย่างเดิม เหล่าภิกษุได้กล่าวตักเตือนว่า อาวุโสฉันนะ ท่านอย่าได้ทำเช่นนั้น การกระทำเช่นนั้นไม่ควร พระฉันนะก็ยังไม้อើเพื่อต่อพระวินัย ยังขึ้นทำอยู่เช่นเดิม ภิกษุจึงกราบทูลความนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

วินัยมหารีริกํ ทุตติยาถ กถาว่าความประพฤติที่ไม่เหมาะสมแก่บรรพชิตเช่น การเวียนศิริจณวิธา เป็นต้น

พระศาสดาทรงสอบถาม พระฉันนะทูลรับว่า กระทำเช่นนั้นจริง พระพุทธองค์ทรงติเตียนว่า ตุก่อนไม่หมบรูฐ โฉนธอจึงไม้อើเพื่อต่อพระวินัย ยังขึ้นทำอยู่ การกระทำของเธอ ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส พระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า เป็น **อาบัติปาจิตตีย์** ในเพราะความไม้อើเพื่อต่อพระวินัย

[๙] ครั้งนั้น **พระสาเกตเถระ** ออกไปพำนักอยู่ที่อัมพตตตะ แคว้นเจติ โกลักรุงโกสัมพี ได้ปราบภคธูรายซึ่งอยู่ ณ ที่นั้นได้สำเร็จด้วยฤทธิ์ แล้วเดินทางกลับมายังกรุงโกสัมพี ชาวกรุงโกสัมพีทราบดีว่าพระสาเกตปราบภคเป็นผลสำเร็จแล้ว จึงคิดจะตอบแทนพระเถระด้วยประการต่าง ๆ แต่พระเถระไม่ออกความเห็น ภิกษุฉัพพัคคีย์จึงแนะนำให้ชนเหล่านั้นถวายสุราแก่พระสาเกตในขณะที่ยังออกบิณฑบาต ครั้งนั้นพระศาสดายังมิได้บัญญัติห้ามเรื่องสุรา พระสาเกตจะดื่มสุราจนเมาล้มกลิ้งอยู่หน้าประตูกรุงโกสัมพี บรรดาภิกษุช่วยกันห้ามมาเฝ้าพระศาสดายังพระวิหาร พระสาเกตแสดงกิริยาอันไม่สมควรต่อพระศาสดาด้วยความเมินเมา พระศาสดาตรัสโทษของการดื่มสุรา และทรงบัญญัติห้ามภิกษุดื่มสุราเมรัย ผู้ล่วงละเมิดต้อง **อาบัติปาจิตตีย์**

สุรา ๕ ชนิด คือ ทำด้วยขนเม ทำด้วยแป้ง ทำด้วยข้าวสุก ทำด้วยการหมักสา ทำด้วยเครื่องปรุง

เมรัย ๕ ชนิด คือ น้ำตองตอกไม้ น้ำตองผลไม้ น้ำตองน้ำผึ้ง น้ำตองน้ำอ้อยบ น้ำตองที่ผสมด้วยเครื่องปรุง

[๑๐] พระพุทธองค์ยังประทับอยู่ที่กรุงโกสัมพี ในระหว่างนั้น พระสงฆ์ในโฆสิตารามแตกความสามัคคี เนื่องจากพระวินัยตรงกับพระธรรมกถึก ถกเถียงกันด้วยเรื่องเกี่ยวกับวินัย ภิกษุนั้นมีบริวารรูปละ ๕๐๐ เมื่อภิกษุสองรูปมีความเห็นไม่ตรงกัน บริวารก็แตกเป็นสองฝ่าย

พระศาสดาตรัสห้ามว่า ภิกษุทั้งหลาย ชื่นชื้อว่าการแตกร้าง การทะเลาะ การแก่งแย่ง และวิวาทกัน ย่อมทำความเสียหายเหมือนนางนกลูกกูกา อาศัยการทะเลาะกันยังสามารถทำพญาช้างให้ถึงแก่สิ้นชีวิตได้ และตรัส **วิภูฏกชาดก** ทรงยกเรื่องนกกระเจาทั้งหลายวิวาทกันจนถึงแก่ชีวิต

พระพุทธองค์แม้จะพยายามให้สงฆ์ปรองดองกัน โดยตรัส **สาราณียธรรม ๖ ประการ** ธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน คือ ทำความรักกัน ๑ ทำความเคารพกัน ๑ เป็นไปเพื่อความ

สังเคราะห์กัน ๑ เพื่อความไม่วิาทกัน ๑ เพื่อความพร้อมเพรียงกัน ๑ เพื่อความเป็นพวกเดียวกัน ๑ นอกจากนั้น ยังทรงตรัสโทษแห่งการแตกความสามัคคี และอันธพาลแห่งความสามัคคี ก็ไม่สำเร็จ ภิภษชากรูโกลัมที่ยังตั้งอันไม่ยอมฟังเหตุผล แม้จะทรงโอวาทอย่างไร ก็ไม่สามารถที่จะประสานภิกษุเหล่านั้นได้

จำเดิมแต่กาลนั้น แม้พวกอุปัฏฐากผู้ถวายบังจ้ยของภิกษุ ๒ รูปนั้น ก็แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย พวกภิกษุที่ได้รับโอวาทที่ดี พวกอารักขเทวดาที่คุ้มครองก็ดี ก็แตกเป็น ๒ ฝ่าย เมื่อตรัสสอนเท่าไรก็ไม่ฟัง พระพุทธองค์จึงทรงดำริที่จะหลีกเลี่ยงจากหมู่อยู่ตามลำพัง

[๑๑] รุ่งขึ้นพระองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงโกลัมที่พระองค์เดียว กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตกิจ ทรงเก็บเสนาสนะ กำลังประทับยืนอยู่นั้นแหละ ได้ตรัสพระคาถามีความย่อว่า เมื่อสงฆ์แตกกัน ต่างก็มีได้สำคัญตนว่าผิด ปวารณาที่จะแสดงมีปากพูดไปตามอารมณ์ ย่อมไม่รู้สึกรู้ว่าพวกเราจะย่อยยับในที่นี้ ฉะนั้นการเดียวไปคนเดียวประเสริฐกว่า เพราะความเป็นสหายกันในคนพาลไม่มี ทั้งเป็นผู้เดียวเที่ยวไป และไม่พึงทำบาปเหมือนช้างมาตังคะ ที่ประสงค์ของเที่ยวไปไม่บาปแต่เพียงลำพัง ฉะนั้น

พระกาลดาเล็ดจจาริกไปตามลำดับคามและนิคม ทรงพระดำริว่า เราจักเยี่ยมภิกษุผู้เที่ยวอยู่แต่ผู้เดียวก่อน จึงเสด็จไปยังหมู่บ้าน พาลกโลณการาม

ทรงพบ พระภักคฺฤเถระ ที่พาลกโลณการาม ทรงชื่นชมถึงการอยู่โดดเดี่ยว และทรงแสดงอันธพาลของความอยู่ผู้เดียวแก่พระเถระ ตลอดปัจฉิมวັต และตลอดวราตรี ทั้ง ๓ ยาม ว่า

การเที่ยวไปผู้เดียวประเสริฐกว่า

เพราะความเป็นสหาย ย่อมไม่มีในคนพาล

ควรเที่ยวไปผู้เดียว และไม่ควรทำบาป

เหมือนช้างมาตังคะเที่ยวไปในป่าผู้เดียว ฉะนั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า เธอเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่บ้างหรือ พระภักคฺฤกราบทูลว่า ข้าพระองค์ถูกฉันทิยะครุฑบงา ได้ออกจากวิหารไปสู่ที่จกรม ล้มลงที่แผ่นดิน ณ ที่ใกล้บันไดจกรมนั้นเอง ข้าพระองค์ถูบเนื้อถูบตัวแล้วขึ้นสู่ที่จกรมอีก ลำดับนั้น จิตของข้าพระองค์หลุดพ้นจากสรวพกิเลส ข้าพระองค์ได้บรรลุวิชา ๓ ได้ทำกิจพระพุทธศาสนาเสร็จแล้ว พระเจ้าข้า

[๑๒] ในวันรุ่งขึ้น พระกาลดาเมิพระภักคฺฤเถระเป็นปัจฉิมสมณะ เสด็จเที่ยวไปบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงให้ท่านพระภักคฺฤกลับ ณ จรงนั้น แล้วทรงพระดำริว่าจักไปเยี่ยมพระเถระทั้ง

๓ รูป จึงเสด็จต่อไปยังป่าจันทน์วันหนึ่ง ณ ที่นี้ได้พบกับ **พระอนุรุทธเถระ** **พระนันทเถระ** และ **พระกิมฬิเถระ** พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามพระเถระถึงความเป็นอยู่ว่า พวกเธอยังมีความพร้อมเพรียงกัน ไม่วิวาทกัน ยังมองดูซึ่งกันและกัน ด้วยนัยน์ตาที่น่าน้ำอกอยู่หรือไม่

พระอนุรุทธเถระตอบว่า พวกข้าพระองค์ต่างคิดว่า เป็นลาภของเราแล้วหนอ ที่ได้อยู่กับเพื่อนภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกันเห็นปานนี้ พวกข้าพระองค์นั้น เข้าไปตั้งกายกรรม วาจกรรม มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตาต่อกันและกัน ทั้งในที่แจ้งทั้งในที่ลับ พวกข้าพระองค์ ต่างกันแต่กายเท่านั้น ส่วนจิตคงเป็นอันเดียวกัน ยังมองดูซึ่งกันและกันด้วยนัยน์ตาที่น่าน้ำอกอยู่

พระพุทธองค์ตรัสว่า จีละ พวกเธอเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปอย่างนี้ ย่อมมีคุณพิเศษคือญาณทัสสนะ กล่าวคือมรรคญาณอันประเสริฐ เป็นเครื่องอยู่สบาย ทรงแสดง อาณิสสสีนภาวที่กุศลุตระเหล่านั้น อยู่กันด้วยความพร้อมเพรียง ตลอดคืนยังรุ่ง ทรงให้พระเถระทั้ง ๓ พำนักอยู่ ณ ที่นั้น แล้วเสด็จไปยังป่าปาริเลยยกะแต่พระองค์เดียว

(พระนันทเถระเป็นบุตรในตระกูลทศกัณฐะ กรุงมโหฬารบุรี บวชในสำนักของพระกัสตา ในวันอาทิตย์บวช ๖ องค์บวชที่อนุเบยยังมวัน เมื่อบรรพชาบรรพชาแล้ว ได้มาอยู่ที่ป่าจันทน์วัน ร่วมกับพระอนุรุทธะ และพระกิมฬิเถระ)

[๑๓] พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปยังรักชิตไพรสณฑ์ อันเป็นที่อยู่ของช้าง ชื่อ **ปาริเลยยกะ** ประทับอยู่ ณ โคนไม้สาละใหญ่ต้นหนึ่ง ชื่อ **ภัททสาละ** ในรักชิตไพรสณฑ์นั้น

เหล่าอุบาสกอุบาสิกาชาวกรุงโกสัมพี ไปยังวิหารเพื่อจะฟังธรรม ครั้นไม่เห็นพระกัสตา จึงถามภิกษุทั้งหลายว่า บัดนี้พระกัสตาประทับอยู่ ณ ที่ใด ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า พระกัสตาเสด็จไปจากพวกเราแล้ว อุบาสกอุบาสิกาเหล่านั้นถามว่า ท่านเสด็จไปด้วยเหตุใด เหล่าภิกษุตอบว่าด้วยเหตุที่พระองค์ทรงพยายามจะทำให้พวกเราสามัคคีกัน แต่พวกเราก็ไม่เชื่อฟังโอวาทของพระองค์

ชนเหล่านั้น เมื่อทราบความ ต่างคิดกันว่า ภิกษุพวกนี้บวชในสำนักของพระกัสตา แม้กระนั้นก็ยังไม่ยอมฟังโอวาทของพระองค์ พวกเราไม่ได้เห็นพระกัสตาก็เพราะภิกษุเหล่านั้น พวกเรายังไม่กราบไหว้และถวายภัตตาหาร ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีทูปมอมลงเพราะขาดอาหาร เมื่อรู้สึกตัวว่าผิด จึงยอมสามัคคีกัน แต่แม้กระนั้น อุบาสกอุบาสิกาที่ยังไม่ยอมที่จะปฏิบัติบำรุง จนกว่าภิกษุเหล่านั้นจะไปขอขมาโทษต่อพระพุทธองค์ก่อน

พรรษาที่ ๑๐

ประทับจำพรรษา ณ โคนต้นสาละ ป่าปาริเลยกะ

ป่าปาริเลยกะ (ภคิตรัม) อยู่ในแคว้นโกศล ระหว่าง โกสัมพี กับสรวดี

[๑] ณ ที่นั้น **ช้างปาริเลยกะ** ซึ่งปลีกตัวจากฝูง มาอยู่ในป่านี้เช่นเดียวกัน ครั้นเห็นพระพุทธรูปประทับอยู่ ณ โคนต้นสาละ จึงใช้เท้าปรับพื้นดินให้สม่ำเสมอ ใช้งวงจับกิ่งไม้กวาดพื้นใต้รอบต้นภัทสาละให้สะอาด จากนั้น จึงใช้งวงจับหมอน้ำ เติรมน้ำให้น้ำดินเმაตังไว้ แล้วเข้าสู่ป่าหาผลไม้มาถวาย

วันใดที่พระพุทธรูปเสด็จออกไปมณฑปานั้น วันนั้น ช้างปาริเลยกะ ก็จะนำบาตรวางไว้ที่กระพอง (มุมสองข้างที่ระฆัง) เดินไปพร้อมกับพระพุทธรูป ครั้นใกล้จะเข้าเขตบ้าน ก็ส่งบาตรถวาย เมื่อพระพุทธรูปกลับจากมณฑปก็คอยรับบาตร นำมาวางไว้ ณ สถานที่ที่พระพุทธรูปประทับ แล้วทำข้อวัตรปฏิบัติ เช่น เต็ดใบไม้มาพัดหัวพระพุทธรูป เวลากลางคืนก็คอยอารักขา โดยการเดินไปรอบ ๆ ที่ประทับจนสว่าง เมื่อสว่างแล้วก็ถวายน้ำสรงพระพักตร์ น้ำบัวพระโอษฐ์ ไม่สำหรับชำระพระหนต์

ในเวลากลางคืนจะสงวนน้ำ พญาช้างนั้นเองวางขนไม้มาสีกันให้เกิดเป็นไฟ ทำให้ไม้ลุกโผลง ทำก่อนหินในที่นั้นให้ร้อน ใช้ไม้กลิ้งก้อนหินนั้นลงไปในแอ่งน้ำ รู้ว่าน้ำร้อนแล้ว จึงเข้าไปยืนอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ว่า ช้างจะได้เราสงวนน้ำ จึงเสด็จไปแล้วทำการสงวนน้ำ ช้างปาริเลยกะได้ปฏิบัติต่อพระพุทธรูปเช่นนี้เป็นประจำ มิได้ขาดตลอดพรรษา

[๒] วันแรมวันหนึ่ง เห็นช้างปาริเลยกะอุปัฏฐากพระพุทธรูป คิดว่าเราควรถวายสักอย่างหนึ่งถวายบ้าง ต่อมา วันนั้นเห็นรวงผึ้งซึ่งไม่มีตัวผึ้งที่กึ่งไม้แห่งหนึ่ง จึงหักกิ่งไม้กั้นแล้ว เต็ดใบไม้ใหญ่ใบหนึ่ง วางรวงผึ้งบนใบไม้กั้น นำเข้าไปน้อมถวายแด่พระศาสดา พระพุทธรูปทรงรับแล้วประทับนั่งเฉยอยู่ วันรุ่งขึ้นจึงเข้ามาจับรวงผึ้งนั้นเพลิกดู เห็นมีตัวอ่อนอยู่ภายใน จึงนำตัวอ่อนออกมาจนหมด แล้วน้อมเข้าไปถวายอีก พระศาสดาทรงรับแล้วเสวย

วันรุ่งขึ้น ขณะกระโดดโลดเต้นอยู่บนต้นไม้ กิ่งไม้หัก ตกลงมาถูกตอไม้เสียบถึงตาย ด้วยจิตเลื่อมใสในพระพุทธรูป ได้บังเกิดในดาวดึงส์นิมิต มีนางอัปสรพันหนึ่งเป็นบริวาร

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๓] อนาคตินทิกเศรษฐี และนางวิสาขามหาอุบาสิกา พาคนส่งข่าวจากกรุงสรวดี ขอให้พระอานนท์ซึ่งอยู่ ณ โฉลิตาราม ไปกราบทูลนิมนต์พระพุทธรูป ขอให้เสด็จกลับกรุงสรวดี

ขณะเดียวกันภิกษุจากที่ต่าง ๆ ประมาณ ๕๐๐ รูป ถิ่นนอกพรรษาแล้ว พวกเขามาหา และวิงวอนขอให้ท่านพระอานนท์ ด้วยประสงค์จะพึงธรรมเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านพระอานนท์จึงพาภิกษุเหล่านั้นไปยังรักขิตไทรสน์ เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ก่อนแต่ผู้เดียว

[๔] ข้างปาริเลยยกะเห็นพระอานนท์ ก็รีบเข้ามาจะทักทาย พระพุทธองค์ทรงห้ามไว้ว่า นั่นเป็นพุทธอุปัฏฐากของเรา ปาริเลยยกะจึงเข้ามาจะขอรับบาตร แต่พระอานนท์วางบาตรของท่านลงบนพื้น ถวายบังคมแล้วกราบทูลเรื่องให้ทรงทราบ พระศาสดาจึงสั่งให้พาภิกษุ ๕๐๐ รูป เข้ามานั่ง ภิกษุเหล่านั้นถวายบังคม แล้วกราบทูลถามถึงผู้กระทำความชั่วร้ายในระหว่างพรรษา

พระพุทธองค์ทรงทำปฏิสันถารกับภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสชมเชยข้างปาริเลยยกะว่า **ภิกษุทั้งหลาย ข้างปาริเลยยกะกระทำความชั่วทุกอย่างแก่เราตลอดพรรษา การมีสหายเช่นนี้ เป็นสิ่งที่ประเสริฐนัก ถ้าไม่ได้สหายเช่นนี้ ควรเที่ยวไปผู้เดียวตามลำพัง เหมือนช้างมาตังคะละโซลงแล้ว เทียบไปในป่าตัวเดียวจะดีกว่า**

การเที่ยวไปแห่งบรรพชิตผู้ยืนเดียวในโลกอยู่ลำพัง ตั้งแต่กาลที่ตนบวช ชื่อว่าผู้เดียวเท่านั้น ประเสริฐ เพราะมีคุณธรรมนี้ คือ จุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล กถาวัตถุ ๑๐ รุดงกคุณ ๑๓ วิปัสสญาณ ๔ ผล ๔ วิชชา ๓ อภิญญา ๖ และนิพพานเป็นสหาย บุคคลซึ่งเป็นผู้เดียวเท่านั้นเที่ยวไปตามสบาย ในสถานที่ที่ตนปรารถนาแล้วไม่ว่านี้ ด้วยอิริยาบถทั้งปวง

ในกาลจบเทศนา ภิกษุ ๕๐๐ รูปได้บรรลุอรหัตตผล

ข้างปาริเลยยกะ ประสงค์จะถวายภิกษาแก่เหล่าภิกษุ จึงเข้าไปเฝ้ารวบรวมผลไม้จำนวนมากองไว้ เพื่อถวายภิกษุในวันรุ่งขึ้น

เช้าวันต่อมา หลังจากเสร็จกิจแล้ว พระพุทธองค์พร้อมเหล่าภิกษุสงฆ์ ก็เริ่มออกเดินทางกลับ ข้างปาริเลยยกะเดินไปยืนขวางเฉพาะพระพักตร์พระศาสดา เหล่าภิกษุเห็นเหตุการณ์นั้นจึงทูลถามพระศาสดาว่า ข้างทำอาการเช่นนี้เพราะเหตุใด พระศาสดาตรัสว่า ข้างไม่ปรารถนาให้เราไปจากที่นี่

พระศาสดาตรัสว่า นี่เป็นการไปไม่กลับของเรา ฉะนั้น วิปัสสนา หรือแม้แต่มรรคผล จะยังไม่มีแก่เธอในอีกภพนี้ เธอจงหยุดอยู่ก่อนเถิด ปาริเลยยกะ

ข้างปาริเลยยกะ เมื่อไม่สามารถจะเพียรบังคับพระองค์อยู่ได้ จึงเดินตามไปส่งจนพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ต่อแต่นี้ไปเป็นดินมนุษย์ มีอันตรายรอบด้าน ขอเธอหยุดตรงนั้นเถิด ข้างปาริเลยยกะยืนนั่งตาโหลอยู่ ณ ที่นั้น พอพระพุทธองค์กับภิกษุสงฆ์ลับสายตาไป ก็ถึงแก่ละ

ล้มลงด้วยความอาลัยยิ่งในพระศาสดา ไปบังเกิดในวิมานทองบนดาวดึงส์เทวโลก ท่ามกลางวง
อัปสรได้เฒ่าว่า **ปาริเลยยกะเทพบุตร**

[๕] ภิกษุชาวกรุงโกสัมพีที่ได้สำเภาตนแล้ว ไม่สามารถจะเดินทางตามไปเฝ้าพระพุทธองค์
ยังปาริเลยยกะได้ เนื่องจากอยู่ในระหว่างพรรษากาล ต้องพากันทบทวนกฎธรรมจนตลอดพรรษา
ณ วัดโมลิตราภรณ์นั้นเอง ครั้นออกพรรษาทราบข่าวว่าพระพุทธองค์เสด็จกลับกรุงสาวัตถีแล้ว จึงพา
กันเดินทางตามไป เพื่อขอชมพระพุทธองค์

[๖] **พระสารีบุตร** ได้สดับข่าวว่า ภิกษุชาวโกสัมพีกำลังพากันมาสู่พระนครสาวัตถี จึงเข้าไป
กราบทูลถามพระศาสดาว่า ข้าพระองค์จักปฏิบัติในภิกษุเหล่านั้นอย่างไร พระเจ้าข้า พระพุทธองค์
ตรัสว่า สารีบุตร เธอจงดำรงอยู่ตามธรรม เธอพึงทราบ **ธรรมว่าที่ภิกษุ ๑๘ ประการ และธรรมว่าที่**
ภิกษุ ๑๘ ประการ แล้วปฏิบัติตามธรรมนั้น *(วินัยปิฎก ๒ เล่ม ๕ ภาค ๒ หน้า ๔๓๑-๔๓๔) พระเถระ* และ
ต่างก็เข้าไปทูลถาม ข้อที่จะปฏิบัติต่อภิกษุโกสัมพี เช่นเดียวกับพระสารีบุตร

พระราหุล ทราบข่าวเข้าไปทูลถาม พระพุทธองค์ตรัสว่า ราหุล เธอจงดำรงอยู่ตามธรรม

พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ได้เข้าไปทูลถามโดยนัยเดียวกับพระเถระทั้งหลาย พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าตรัสตอบว่า เธอจงพึงธรรมในภิกษุสองฝ่าย ภิกษุฝ่ายใดเป็นธรรมว่าที่ เธอจงพอใจใน
ความเห็น ความถูกต้อง ความชอบใจ และเชื่อถือในภิกษุฝ่ายธรรมว่าที่นั้น

แม้ท่าน**อนาถบิณฑิกเศรษฐี** และนาง**วิสาขา**มารดา ก็เข้าไปกราบทูลถามเช่นเดียวกัน
พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ท่านจงถวายทานในภิกษุสองฝ่าย ครั้นถวายทานในภิกษุสองฝ่ายแล้ว
จงพึงธรรมในภิกษุสองฝ่าย ภิกษุฝ่ายใดเป็นธรรมว่าที่ ท่านจงพอใจในความเห็น ความถูกต้อง
ความชอบใจ และเชื่อถือในภิกษุฝ่ายธรรมว่าที่นั้น

ครั้นเดินทางมาถึงเขตวันวิหาร ภิกษุโกสัมพีเหล่านั้นหมอบกราบลงแทบบาทมูล กล่าวคำ
ขอมรับว่าพวกตนได้ล่วงละเมิดสิกขาบท แล้วกราบทูลขอมาต่อพระศาสดา

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เธอทั้งหลายเป็นบุตรของเรา ชื่อว่าบุตรไม่ควรทำลายโอวาท
ที่บิดาให้ไว้ ได้ตรัส **ทิมิตโกศลชาดก** ความย่อว่า ที่ธาวากุมภนั้นจับพระเนลิจพระเจ้าพาราณสี
ผู้บรรทมหลับอยู่บนตักของตนในป่า เมื่อดาบขึ้นด้วยหมายใจว่า เราจักทำลายชีวิตโจรผู้มาบิดา
มารดาของเรา ขณะนั้นระลึกถึงโอวาทที่บิดามารดาให้ไว้ว่า **ในกาลไหน ๆ เรายังในโลกนี้ย่อมไม่**
ระงับด้วยเวรเลย แต่ย่อมระงับได้ ด้วยการไม่จองเวร จึงคิดว่า เราแม้จะสละชีวิต ก็จักไม่ทำลาย
โอวาทของท่าน ในกาลจบคาถา ภิกษุเหล่านั้นดำรงอยู่ในเอริยผลมีพระโสดาบัน เป็นต้น

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติแล้ว ถูกยกแล้ว ปลงอาบัติแล้ว และสงฆ์รับเข้าหมู่แล้ว ถ้าเช่นนั้นสงฆ์จงทำ **สังฆสามัคคี** เพื่อระงับเรื่องนั้น

(รายละเอียดวิธีทำสังฆสามัคคีแสดงไว้ในวินัย มหาวรรค เล่ม ๒ หน้า ๔๓๐-๔๓๔)

[๗] ในสมัยนั้น ชาวเมืองสาวัตถี เมื่อเวลาเข้าไปยังพระเชตวัน ก็นำดอกไม้ของหอม เป็นต้น ไปเพื่อบูชาพระศาสดา แต่ในบางคราวพระพุทธองค์เสด็จจาริกไปตามชนบท เพื่อสังเคราะห์เวไนยสัตว์ ชาวเมืองก็นำเครื่องสักการบูชาไปวางไว้ที่ประตูพระคันธกุฏี ทำเอาณบิณฑิกเศรษฐีเห็นเหตุเช่นนั้น จึงกราบทูลพระอานนท์ให้หาสถานที่ที่ควรสักแห่งหนึ่ง เพื่อให้ชนทั้งหลายได้วางเครื่องสักการบูชาพระศาสดา ในเวลาพระองค์ไม่ได้ประทับอยู่ที่พระเชตวันวิหาร

พระอานนท์จึงไปทูลถามพระศาสดาว่า เมื่อพระองค์เสด็จจาริก ข้าพระองค์อาจทำเจดียย์ไว้ เพื่อให้ชนทั้งหลายสักการะได้หรือไม่ พระศาสดาตรัสว่า เจดียย์มี ๓ ประเภท คือ

๑. **ธาตุเจดียย์** สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

๒. **บริโภคเจดียย์** คือสิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย

๓. **อุทเทสิกเจดียย์** ได้แก่พระพุทธรูป คือรูปเหมือนพระพุทธรูปเจ้า

อานนท์ ธาตุเจดียย์เขมื่ออาจทำได้ เพราะธาตุเจดียย์จะมีได้ในกาลที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว แต่ต้นมหาโพธิ์ที่ตกคดอาศัยเป็นที่ตรัสรู้ แม้ตกคดจะยังมีชีวิตอยู่ หรือปรินิพพานแล้ว ก็ถือเป็นเจดียย์ได้เหมือนกัน สำหรับอุทเทสิกเจดียย์ไม่มีวัตถุปรากฏ (เพราะสมัยนั้นไม่มี)

พระอานนท์จึงกราบทูล ขอนำต้นโพธิ์มาปลูกไว้ข้างทางเข้าพระเชตวัน พระพุทธรูปที่ทรงเห็นด้วย ตรัสว่า ดีแล้วอานนท์ เธอทำดังนั้นพระเชตวันก็จักเป็นเสมือนตาคดประทับอยู่เป็นนิรันดร์

พระอานนท์จึงกล่าวกับพระโมคคัลลานะว่า กระผมจักปลูกต้นโพธิ์ ข้างทางเข้าพระเชตวัน ขอท่านช่วยนำเมล็ดโพธิ์สัก จากต้นมหาโพธิ์ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้มาให้กระผมด้วย

พระมหาโมคคัลลานะได้ไปยังโพธิมณฑล เอาจีวรรับลูกโพธิ์สุกที่หล่นจากขั้ว แต่ยังไม่ถึงพื้นดิน นำมาถวายพระอานนท์ เมื่อได้เมล็ดโพธิ์มาแล้ว พระอานนท์ได้ถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล ให้ทรงปลูก พระราชาดำริว่า ความเป็นพระราชามิได้ดำรงอยู่ตลอดไป ควรที่จะให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีปลูกต้นโพธิ์นี้ จึงวางผลโพธิ์สุกนั้นไว้ในมือของเศรษฐี

เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีวางเมล็ดโพธิ์ลงในหลุม ก็ยกเตปโตเป็นต้นไม้ใหญ่ทันที มีกิ่งก้านสาขาแผ่ออกไปโดยรอบ พระราชาทรงรดโพธิ์นั้นด้วยน้ำสุคนธรส หลังจากนั้น พระอานนท์

ทูลขอให้พระศาสดาประทับเข้าสมบัติ ณ โคนโพธิ์นั้น เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชน พระศาสดาทรงประทับโคนโพธิ์นั้น ด้วยความสุขเกิดแต่สมบัติตลอดราตรหนึ่ง โพธิ์ต้นนั้นจึงได้ชื่อว่า **อาณันทโพธิ์** ซึ่งยังคงปรากฏอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้

[๘] ครึ่งหนึ่ง ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ถึงที่ประทับ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส **อาทิสสูตร** คือ หลักการในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ ๔ ประการ แก่อนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมใช้จ่ายโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยัน สะสมขึ้นด้วยกำลังแขน อาบเหงื่อต่างน้ำ ได้มาโดยชอบธรรม คือ

๑. เลี้ยงตน เลี้ยงมารดาบิดา บุตรภรรยา ทาสกรรมกร ให้เป็นสุขอัมหนาสำราญ
๒. เลี้ยงมิตรสหายให้เป็นสุข อัมหนาสำราญ
๓. เพื่อป้องกันความเดือดร้อนจากไฟ น้ำ พระราชา โจร และทายาทผู้ไม่เป็นที่รัก
๔. ทำพลี ๕ อย่าง คือ ญาติพลี (บำรุงญาติ) อติถิพลี (ต้อนรับแขก) ปุพพเปตพลี

(ทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ตาย) ราชพลี (บริจาคทรัพย์ช่วยราช利) เทวดาพลี (ทำบุญอุทิศให้เทวดา)

๕. บำเพ็ญทักษิณา คือ การทำทาน เพื่อวิบากที่เป็นสุขในภพหน้า

เมื่ออริยสาวกนั้น ถือเอาประโยชน์จากการใช้จ่ายโภคทรัพย์ ๕ ประการนี้แล้ว แม้ว่าโภคทรัพย์จะหมดสิ้นไป ย่อมไม่มีความเดือดร้อน หากว่าเมื่อทำอย่างนี้แล้วโภคทรัพย์เจริญขึ้น ก็ย่อมไม่มีความเดือดร้อนทั้งสองประการ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญในโลกนี้ เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงใจในสวรรค์

[๙] พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภเศรษฐีชื่อ **พิฬาลพกะ** (เศรษฐีดินเผา) ว่าชาวเมืองสาวัตถีได้ถวายทาน เมื่อจะทรงกระทำอนุโมทนา พระองค์ตรัสว่า

บุคคลบางคน ให้ทานด้วยตน แต่ไม่ชักชวนผู้อื่น เขาย่อมได้โภคสมบัติแต่ไม่ได้บริวารสมบัติ ในที่ ๆ ตนเกิดแล้ว

บุคคลบางคน ไม่ให้ทานด้วยตน ชักชวนแต่ผู้อื่น เขาย่อมได้บริวารสมบัติ แต่ไม่ได้ทรัพย์สมบัติ ในที่ ๆ ตนเกิดแล้ว

บุคคลบางคน ไม่ให้ทานด้วยตน ไม่ได้ชักชวนผู้อื่น เขาย่อมไม่ได้ทั้งโภคสมบัติและบริวารสมบัติ ในที่ ๆ ตนเกิดแล้ว

บุคคลบางคน ให้ทานด้วยตน และชักชวนผู้อื่นด้วย เขาย่อมได้ทั้งโภคสมบัติและบริวารสมบัติ ในที่ ๆ ตนเกิดแล้ว

อุบาสกผู้หนึ่ง ฟังพระธรรมเทศนานั้นแล้ว กราบทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์ พร้อมด้วย ภิกษุสงฆ์ทั้งหมด รับบิณฑบาตของตนในวันรุ่งขึ้น แล้วออกเที่ยวป่าวร้องเพื่อนบ้านให้พร้อม กันมาถวายทาน

ในคืนนั้น เศรษฐีผู้หนึ่งโกรธว่า เหตุใดจึงไม่นิมนต์แค่กำลังของตน ต้องมาชักชวนชาวบ้าน เมื่อจะให้ เศรษฐีผู้นั้นมือเพียง ๓ นิ้วหยิบข้าวสาร และถั่วเป็นต้น แม้เมื่อจะให้เกล็ดขมิ้นเนยใส และน้ำอ้อย ก็เอียงปากขวดไหลลงที่ละหยดได้ให้เหนื่อยหนึ่งเท่านั้น ด้วยความตระหนี่ เศรษฐีนี้ จึงได้ชื่อว่า **เศรษฐีตื่นแมว**

อุบาสกนั้น ได้แยกเอาวัตถุทานของเศรษฐีนี้ไว้ต่างหาก เมื่อเศรษฐีเห็นการกระทำเช่นนี้ จึงส่งคนของตนตามไปดูพฤติกรรมของอุบาสกนั้น เมื่ออุบาสกกลับไปแล้วได้นำเอาข้าวสาร ๒-๓ เมล็ด ใส่ลงในส่วนที่จะทำยาจุก ภาต และขนมทุกอย่าง คนงานเห็นดังนั้นแล้วกลับมาบอกเศรษฐี ในวันรุ่งขึ้น เศรษฐีนั้นเห็นภิกษุไว้ในระหว่างชายผ้า คิดว่าถ้าอุบาสกเอ่ยชื่อเรา จักประหารให้ตาย

ในเวลาถวายทาน อุบาสกนั้นกราบทูลพระศาสดาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ ชักชวนมหาชนถวายทานนี้ ตามกำลังของแต่ละคน ขอผลอันไพศาลจงมีแก่มหาชนเหล่านั้น ทั้งหมด เศรษฐีได้ฟังคำถวายทานของอุบาสกนั้นแล้ว หมอบลงแทบเท้าของอุบาสกนั้นกล่าวว่า ขอนายจงอดโทษให้ผมด้วย แล้วเล่าเรื่องทั้งหมดแก่อุบาสกนั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความนั้น ตรัสว่า

บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบุญว่า บุญมีประมาณน้อย

หม้อน้ำเต็มด้วยหยาดน้ำ ที่ตกลงมาที่ละหยาด จันใด

ชนผู้มีปัญญา สักสมบุญแม้ทีละน้อย ย่อมเต็มด้วยบุญได้ จันนั้น

ในกาลจบเทศนา เศรษฐีนั้นบรรลुโสดาปัตติผลแล้ว พระธรรมเทศนามีประโยชน์แก่ มหาชนที่มากประชุมกันนั้นทั้งหมด

(๑๐) ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เชตวันวิหาร **พระคิริमानนท์** อาพาธหนัก ท่านพระอานนท์ได้เข้าไปกราบทูลขอประทานพระวโรกาส ให้พระพุทธองค์เสด็จไปเยี่ยมพระ คิริमानนท์ ยังที่พำนักของพระเถระ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ เธอเพิ่งเข้าไปหาแล้วกล่าวสัญญา ๑๐ ประการ แก่พระเถระ อาพาธของคิริमानนท์ก็หายจะพึงสงบลงโดยพลัน เพราะได้ฟังสัญญา ๑๐ ประการนั้น เป็นฐานะที่จะมีได้

สัญญา ๑๐ ประการนั้น คือ อนิจจสัญญา ๑ อนัตตสัญญา ๑ อสุภสัญญา ๑ อาทิวาสสัญญา ๑ ปหานสัญญา ๑ วิราคสัญญา ๑ นิโรธสัญญา ๑ สัพพโลเกอนภิตสัญญา ๑ สัพพสังขารesu อนิจจสัญญา ๑ อานาปานัสสติ ๑

(อธิบายสัญญา ๑๐ ประการ ในอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต หน้า ๑๔๐-๑๔๕)

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้เรียนสัญญา ๑๐ ประการจากพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว เข้าไปหาท่านพระคิริमानนท์ กล่าวสัญญา ๑๐ ประการนั้น อาพาธของท่านคิริमानนท์สงบระงับโดยพลัน เพราะกิเลสมีรากจะเป็นต้นสงบ เมื่อได้ฟังสัญญา ๑๐ ประการนี้

[๑๑] ครั้งหนึ่ง ณ พระเชตวันวิหาร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เราฉันอาหารเพียงวันละมือเดียว ย่อมรู้สึกคุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กายเบา มีกำลัง และอยู่สำราญ แม้เธอทั้งหลายก็จงฉันอาหารวันละมือเดียว จักอยู่สำราญ

พระภัททาลิ ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่สามารถจะฉันอาหารเพียงมือเดียวได้ เพราะจะเกิดความรำคาญ ความเดือดร้อนแก่ร่างกายของข้าพระองค์

พระพุทธรองค์ตรัสว่า ภัททาลิ ถ้าอย่างนั้นเธอรับนิมิต ณ ที่ใดแล้ว ฟังฉัน ณ ที่นั้นเสีย ส่วนหนึ่ง แล้วนำอีกส่วนหนึ่งมาฉันอีกก็ได้ เมื่อเธอฉันได้ดังนี้ ก็จักยังชีวิตให้เป็นปกติอยู่ได้

แม้พระศาสดาจะตรัสอย่างนี้แล้ว พระภัททาลิยังประกาศความทนไม่ได้ ที่จะปฏิบัติตาม ในเมื่อพระพุทธรองค์กำลังจะทรงบัญญัติสิกขาบท และเมื่อหมู่สงฆ์สมทานอยู่ซึ่งสิกขาบทนี้ พระภัททาลิหลีกออกไป ไม่ให้ตนได้ประสบพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า ตลอดไตรมาส

สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายช่วยกันทำจิรกรรมสำหรับพระพุทธรองค์ เพื่อเสด็จจาริกไปในกาลออกพรรษา พระภัททาลิเข้าไปหา ภิกษุเหล่านั้นเตือนว่า ท่านจงมนสิการความผิตนั้นเกิดอย่าให้มีความเดือดร้อนเกิดขึ้นในภายหลังเลย

พระภัททาลิจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทษได้ครอบงำข้าพระองค์ผู้เป็นคนพาล เป็นคนหลง ไม่ฉลาด ไม่สมทานสิกขาบทที่พระองค์ทรงบัญญัติ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดรับโทษของข้าพระองค์นั้น โดยความเป็นโทษ เพื่อความสำรวมต่อไปเกิด

พระศาสดาตรัสว่า เพราะเธอเห็นโทษโดยความเป็นโทษ แล้วทำคืนตามธรรม เราจึงรับโทษของเธอ นั้น ข้อที่บุคคลเห็นโทษโดยความเป็นโทษ แล้วทำคืนตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไปนี้เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยะ

จากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนว่า ผู้ที่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขาบทที่ทรงบัญญัติแล้ว ย่อมมีความดำริว่า เราจักเสพละนาสนะอันสัจจ กระทำความเพียร พึงทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษ ของพระอริยะผู้สามารภ เมื่อเธอหลีกออกอยู่ด้วยประการนั้น พระศาสดาก็จะไม่ทรงติเตียน เพื่อนพราหมณ์จรรยาก็ไม่ติเตียน เทวดาก็ไม่ติเตียน แม้ตนเกิดเตียนตนเองไม่ได้ เธอย่อมทำให้แจ้ง ซึ่งคุณวิเศษ

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ อันเป็นของพระเสาะ ย่อมเป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน เป็นผู้ควรแก่ อนุชัลกรรม เป็นนื่อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้

[๑๒] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนั้นแล้ว ได้ตรัส ปารสูตร ว่าด้วยธรรมเป็นเครื่องให้ถึงฝั่ง คือ พระนิพพาน แก่ภิกษุทั้งหลายอีกว่า

ในพวกมนุษย์ คนที่ถึงฝั่งมีจำนวนน้อย หมูสัตว์นอกนี้ย่อมวิ่งไปตามฝั่ง ส่วนชนเหล่าใดประพฤติตาม ในธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว ชนเหล่านั้น จักข้ามบ่วงมฤตยูซึ่งแสนยาก ไปถึงฝั่งได้

บัณฑิตพึงละธรรมฝ่ายต่ำเสีย พึงเจริญธรรมฝ่ายขาว พึงละจากกิเลสอันเป็นเครื่องกังวล พึงพากเพียรที่จะออกจากวัฏฏะ พึงปรารถนาความยินดีในวิเวก ที่สัตว์ยินดีได้ยาก

บัณฑิตพึงยังตนให้ผ่องแผ้ว จากเครื่องเศร้าหมองจิต ชนเหล่าใดอบรมจิตดีแล้วโดยชอบ ในธรรมอันเป็นเครื่องตรัสรู้ ไม่ถือมั่น ยินดีในความสละคืน ความถือมั่น จักเป็นผู้สิ้นอาสวะ บรินิพพานในโลกนี้

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ธรรมฝ่ายขาวอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อ ถึงฝั่งแห่งพระนิพพาน ดังนี้

พรรษาที่ ๑๑

ประทับจำพรรษา ณ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ เอกนาลา แคว้นมคธ

พระพุทธองค์ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ทรงเห็น **กสิการทวาชพราหมณ์** ผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยแห่งพระอรหัต ทรงทราบว่า เมื่อพระองค์ทรงแสดงธรรมในพราหมณคาม ในเวลาจบกถา พราหมณ์นั้นฟังพระธรรมเทศนา บวชแล้วจักบรรลुพระอรหัต จึงเสด็จไปยังเอกนาลา ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้ทักขิณาคีรี ทางทิศใต้ของกรุงราชคฤห์

[๑] ก่อนจะถึงเอกนาลา พระพุทธองค์เสด็จผ่าน **ปัญจสาลคาม** หมู่บ้านพราหมณ์ ในแคว้นมคธ แวะพักที่ปัญจสาลคาม สมัยนั้นมีงานนักขัตฤกษ์ ในหมู่บ้าน พระผู้มีพระภาคเจ้าเข้าไปบิณฑบาต เสด็จกลับมาด้วยบาตรเปล่า เพราะมารดลใจชาวบ้าน ด้วยประสงค์มิให้พระสมณโคตมได้อาหารบิณฑบาต

มารเข้ามาทักที่ประทับ กล่าวว่า สมณะ ท่านได้บิณฑบาตบ้างหรือไม่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มารผู้มีบาป ก็ท่านได้กระทำไม่ให้เราได้บิณฑบาตมิใช่หรือ มารกราบทูลว่า ถ้าเช่นนั้นขอพระองค์จงเสด็จเข้าไปบิณฑบาตอีกครั้งหนึ่งเถิด ข้าพระองค์จักกระทำให้พระองค์ได้บิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มารขัดขวางตถาคต ได้ประสพสิ่งที่มีโทษบุญแล้ว ดูก่อน มารผู้มีบาป พวกเราไม่มีความกังวลอันใด ยังเป็นสุขสบายอยู่ได้ พวกเรามิปิติเป็นนักขาทหาร ดูกองกาสรรพ ณะนั้น

ครั้งนั้น มารผู้มีบาป เป็นทุกข์เสียใจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้จักเรา พระสุดทรรฐักเรา จึงหายไปในที่ลับเอง สาเหตุที่มารดลใจชาวบ้าน เพราะมารเกรงว่า ชนเหล่านั้นเมื่อรับฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้ว จักล่วงพ้นจากอำนาจของตน

จากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปประทับอยู่ ณ หมู่บ้านพราหมณ์ที่เอกนาลา

[๒] สมัยนั้น **กสิการทวาชพราหมณ์** เตรียมการไถในฤดูกลหว่านข้าว ในเวลาเช้าขณะที่กำลังเลี้ยงอาหารกัน เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาประทับยืนอยู่เพื่อบิณฑบาต พราหมณ์จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่สมณะ ข้าพระองค์ย่อมไถและหว่าน ถิ่นไถและหว่านแล้ว ย่อมได้ผลนั้นบริโภคนั้น แม้พระองค์ก็จงไถและหว่าน แล้วบริโภคนั้นเถิด

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนพราหมณ์ แม้เราก็จงไถและหว่าน แล้วจึงบริโภคนั้นก็เหมือนกับท่าน

พราหมณ์กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่เห็นแอก ไถ ฆาต ปฏัก หรือโคทั้งหลายของพระโคตมเลย พระองค์ตรัสว่าเป็นชาวนา แต่ข้าพระองค์ไม่เห็นการไถของพระองค์ โฉนข้าพเจ้าจะรู้จักการทำนาของพระองค์ได้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

ศรัทธาของเราเป็นพืช ความเพียรของเราเป็นฝน
ปัญญาของเราเป็นแฉก และไถ หิริของเราเป็นงอนไถ
ใจของเราเป็นเชือก สติของเราเป็นผาส และปลัก
ผลที่เก็บเกี่ยวได้คือนิพพาน

บุคคลทำอย่างนั้นแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

ดูก่อนพรหมณ์ ผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นคนทุกข์ก็ตาม เป็นคนรพชิตก็ตาม มีการสำรวมอินทรีย์
คุ้มครองกาย คุ้มครองวาจา ดังนี้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

กสิกรรมท้าวพรหมณเฑาะว์ ได้ฟังเทศน์อันมีเนื้อความลึกซึ้งดังนี้แล้ว เกิดความเลื่อมใส น้อมถวายข้าวปายาสแก่พระพุทธองค์ กราบทูลว่า ขอท่านพระโคตม เสวยข้าวปายาสเถิด พระองค์ เป็นชาวนา ย่อมไถนาอันมีผลเป็นนอมตะ

พระศาสตราภรณ์เสธ ตรีสว่า เราไม่ควรรับทานที่เหมือนหนึ่งเป็นค่าตอบแทน จากการแสดงธรรม ข้อนี้ไม่ใช่ธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เถิดท่านบำรุงพระชาติมาสพผู้บริบูรณ์ด้วยคุณทั้งปวง ด้วยข้าวและนํ้าอย่างอื่นเถิด เพราะว่าเขตนั่นเป็นเขตของบุคคลผู้สมบูรณ์

พราหมณ์ทูลถามว่า ถ้าเช่นนั้นข้าพระองค์จะถวายแก่ผู้ใด พระศาสดาตรัสว่า ท่านจงเทข้าวปายาสนั้นลงในน้ำซึ่งไม่มีตัวสัตว์เกิด เพราะนอกจากตถาคตและบรรดาพระสาวกแล้ว ไม่มีผู้ใดในโลกที่บริโภคข้าวปายาสซึ่งท่านถวายแล้วเกิดตถาคต จะพึงให้ย่อยไปด้วยดีได้ (เนื่องจากทวดาได้ใส่โอชะลงในข้าวปายาสแล้ว) กลีการทวสพราหมณ์จึงเทข้าวปายาสนั้นลงในน้ำ ทันทีนั้นบังเกิดเป็นควนเพลิงขึ้นโดยรอบ เหมือนโยนก้อนเหล็กซึ่งเผาไฟจนร้อนแดงลงไป ฉะนั้น

กลีสารทวาทพราหมณ์ อัจฉรย์ในพระพุทธศาสนาพ หมอบลงแกบพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมโดยเอเนกปริยาย เปรียบเหมือนหางของทีที่คว่ำเปิดของทีปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทับในที่มืด ด้วยหวังว่าผู้มีจักขุจักเห็นรูปได้ ข้าพระองค์นี้เนื่องถึงพระโคตมผู้เจริญ กับทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระโคตมผู้เจริญ

โปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอ
ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบท ในสำนักของพระโคตมผู้เจริญเกิด

กสิการทวาชพรหมณ์ ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว หลีก
ออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ด้วยความไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่เกณเณาก็ได้บรรลุ
พระอรหัต เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในพระพุทธศาสนา

[๓] นอกจากนั้น พระพุทธรูปทรงแก้ปัญาของเทวดามากมาย เป็นต้นว่า

วนโรปสูตร ว่าด้วยบุญเจริญได้ทุกเวลา

เทวดาทูลถามว่า

ชนพวกไหนมีบุญเจริญในกาลทุกเมื่อ ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนพวกไหนตั้งอยู่ใน
ธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นผู้ไปสวรรค์

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

ชนเหล่าใดสร้างอาราม สวนไม้ดอกไม้ผล ปลูกหมู่ไม้ให้ร่มเงา สร้างสะพาน ชนเหล่าใด
สร้างโรงน้ำ และบ่อน้ำเป็นทาน สร้างที่พักอาศัย ชนเหล่านั้น ย่อมมีบุญเจริญในกาลทุกเมื่อ ทั้ง
กลางวัน และกลางคืน ชนเหล่านั้นตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นผู้ไปสวรรค์

โลกสูตร ว่าด้วยอายตนะ ๖

เทวดาทูลถามว่า

เมื่ออะไรเกิดขึ้น โลกจึงเกิด

โลกหมเซยอะไร ยึดถืออะไร

โลกย่อมเดือดร้อนเพราะอะไร

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

เมื่ออายตนะ ๖ เกิด โลกจึงเกิด

โลกย่อมหมเซยในอายตนะ ๖

โลกยึดถืออายตนะ ๖

โลกย่อมเดือดร้อนเพราะอายตนะ ๖

กุกกาสสูตร ว่าด้วยมารดาเหมือนกระต่อม

เทวดาทูลถามว่า กระต่อมของพระองค์ไม่มีหรือ รั้งของพระองค์ไม่มีหรือ เครื่องสืบต่อ
ของพระองค์ไม่มีหรือ พระองค์เป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูกหรือ

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า แม่ละ กระหม่อมของเราไม่มี รั้งของเราไม่มี เครื่องสืบท่อของเราไม่มี เราเป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูกทั้งปวง

เทวดาทูลถามว่า อะไรเป็นกระหม่อม อะไรเป็นรั้ง อะไรเป็นเครื่องต่อ อะไรเป็นเครื่องผูก

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า มารดาเป็นกระหม่อม ภรรยาเป็นรั้ง บุตรเป็นเครื่องสืบท่อ และตัณหาเป็นเครื่องผูก

เทวดาทูลสรรเสริญว่า ดิฉจริง กระหม่อมของพระองค์ไม่มี รั้งของพระองค์ไม่มี เครื่องสืบท่อของพระองค์ก็ไม่มี พระองค์เป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูกทั้งปวง

อุปเนยยสูตร

เทวดากราบทูลว่า ชีวิตคืออายุมีประมาณน้อย ถูกต้อนเข้าไปเรื่อย เมื่อบุคคลถูกชราต้อนเข้าไปแล้ว ย่อมไม่มีผู้ป้องกัน บุคคลเมื่อเห็นภัยนี้ในมรณะ พึงทำบุญทั้งหลายที่นำความสุขมาให้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ชีวิตคืออายุมีประมาณน้อย เมื่อบุคคลถูกชราต้อนเข้าไปแล้ว ย่อมไม่มีผู้ป้องกัน บุคคลเมื่อเห็นภัยนี้ในมรณะ พึงละอาภิสถอันเป็นเครื่องล่อให้ติดอยู่ในโลกเสีย พึงมุ่งแต่สันติเกิด

ชาสูตร เทวดาทูลถามว่า

อะไร ยังประโยชน์ให้สำเร็จ จนกระทั่งชรา

อะไร ตั้งมั่นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

อะไร เป็นรัตนะของคนทั้งหลาย

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

ศีล ยังประโยชน์ให้สำเร็จ จนกระทั่งชรา

ศรัทธา ตั้งมั่นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

ปัญญา เป็นรัตนะ ของคนทั้งหลาย

(ท่านกล่าวว่ ปัญญาของเทวดา พระพุทธองค์จะทรงพยากรณ์ในเวลาหลังเที่ยงคืนไปแล้ว)

หลังจากออกพรรษาแล้ว

เสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์ยังเมืองต่าง ๆ แต่มิได้ระบุว่ที่ใด ครั้นใกล้เข้าพรรษาเสด็จไปยังเมืองเวรัญชา

พรรษาที่ ๑๒

ประทับจำพรรษา ณ คองไม้สะเดา เมืองเวรัญชา

[๑] ครั้นนั้น **เวรัญชพราหมณ์** เข้าไปทูลถามพระกาลสว่า ข้าพเจ้าได้ยินมา ว่าพระสมณโคดมไม่ไหว ไม่ลูกรับพวกพราหมณ์ผู้เฒ่า ไม่เชื่อเชิญด้วยอาสนะ จริงหรือไม่ ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ข้าพเจ้าไม่สมควรเลย

พระพุทธองค์ตรัสว่า ในโลก ทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เราไม่เล็งเห็นบุคคลที่เราควรไหว้ ควรลูกรับ หรือควรเชื่อเชิญด้วยอาสนะ เพราะหากตกตถาคตกระทำเช่นนั้น ศีระของผู้นั้นก็จะมีแตกออกเป็นเสี่ยง ๆ

พราหมณ์ถามว่า ได้ยินข่าวว่า **พระสมณโคดมไม่ยึดต่อสิ่งทั้งหลาย**

พระพุทธองค์ตรัสว่า ข้าพเจ้ากล่าวชอบ เพราะรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเหล่านั้น ตถาคตละได้หมดสิ้นแล้ว ไม่มีการเกิดอีกต่อไป

พราหมณ์ถามว่า ได้ยินข่าวว่า **พระสมณโคดมเป็นผู้ไม่มีโรคะ**

พระพุทธองค์ตรัสว่า ข้าพเจ้ากล่าวชอบ เพราะโรคะ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ โผฏฐัพพะเหล่านั้น ตถาคตละได้หมดสิ้นแล้ว ตัดรากขาดแล้ว ไม่มีการเกิดอีกต่อไป

พราหมณ์ถามว่า ได้ยินข่าวว่า **พระสมณโคดมกล่าวถึงการไม่ทำ**

พระพุทธองค์ตรัสว่า จริง ตถาคตกล่าวการไม่ทำกายทุกจริต วจีทุกจริต และมโนทุกจริต ตถาคตกล่าวการไม่ทำซึ่งธรรมที่เป็นบาปอกุศลทั้งปวง

พราหมณ์ถามว่า ได้ยินข่าวว่า **พระสมณโคดมกล่าวถึงความขาดสูญ**

พระพุทธองค์ตรัสว่า ข้าพเจ้าจริง เพราะตถาคตกล่าวถึงความขาดสูญแห่ง วาละ โทสะ โมหะ และธรรมที่เป็นบาปอกุศลทั้งปวง

พราหมณ์ถามว่า ได้ยินข่าวว่า **พระสมณโคดมเป็นผู้มีความรังเกียจ**

พระพุทธองค์ตรัสว่า ข้าพเจ้าจริง เพราะตถาคตรังเกียจกายทุกจริต วจีทุกจริต มโนทุกจริต และรังเกียจความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นบาปอกุศลทั้งปวง

พราหมณ์ถามว่า ได้ยินข่าวว่า **พระสมณโคดมเป็นผู้กำจัด**

พระพุทธองค์ตรัสว่า ข้าพเจ้าจริง เพราะตถาคตแสดงธรรมเพื่อกำจัดวาคะ โทสะ โมหะ แสดงธรรมเพื่อกำจัดธรรมที่เป็นบาปอกุศลทั้งปวง

พราหมณ์ถามว่า ได้ยินข่าวว่า **พระสมณโคดมเป็นผู้เฝ้าผลาญ**

พระพุทธองค์ตรัสว่า ข้อนี้จริง เพราะตถาคตกล่าวธรรมที่เป็นอกุศล คือ กายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริตว่า ควรผละลาญธรรมที่เป็นบาปอกุศลทั้งปวง

พราหมณ์ถามว่า ได้ยินข่าวว่า พระสมณโคดมเป็นผู้ไม่เกิดอีก

พระพุทธองค์ตรัสว่า ข้อนี้จริง เพราะการนอนในครรภ์ การเกิดในภพใหม่ อันผู้ใด ละได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดอีกต่อไป ตถาคต กล่าวผู้นั้นว่าเป็นผู้ไม่เกิดอีก

เปรียบเหมือนฟองไข่ ๘ ฟอง ที่แม่ไก่กกดีแล้ว พักดีแล้ว ลูกไก่ตัวใดที่กลายกระเปาะ ฟองไข่ออกมาได้ก่อน ฉันใด ตถาคตสงัดจากอกุศลธรรม ได้บรรลุ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ไม่มีกิเลส ไม่หวั่นไหว โฉมน้อมจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ อาสวักขยญาณ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว กิจที่ควรทำตถาคตได้ทำเสร็จแล้ว เหมือน ทำลายกระเปาะไข่ ฉันนั้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสธรรมเทศนา ถึงความที่เป็นผู้เจริญที่สุด ประเสริฐที่สุด ด้วยการบรรลุวิชา ๓ ดังกล่าวแล้ว เรวัญชพราหมณ์เกิดความปีติ กราบทูลว่า ท่านพระโคดม เป็นผู้เจริญที่สุด ท่านพระโคดมเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก พระโคดมเกิดก่อนด้วยอริยชาติ คือการเกิดอันประเสริฐ เพราะไม่มีผู้ทัดเทียมด้วยคุณทั้งปวง เรวัญชพราหมณ์กำหนดตนเองว่า ได้กล่าวสู่ผู้ที่ประเสริฐสุด

เรวัญชพราหมณ์ ได้กราบทูลคำนี้กับพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ภัสสของพระองค์แจ่มแจ้ง นัก ข้าพระพุทธเจ้าขอถึงท่านพระโคดม กับทั้งพระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่า เป็นสรณะ ขอพระองค์ โปรดทรงจำข้าพระพุทธเจ้าว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่บัดนี้เป็นต้นไป

เรวัญชพราหมณ์ ได้อารามหาพระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์ ให้จำพรรษาอยู่ ณ เมือง เรวัญชาตลอดไตรมาส ในเวรัญชกัณฑ์พรรษา กล่าวว่ เมื่อพระศาสดาทรงรับคำอาราธนาแล้ว เรวัญชพราหมณ์ถวายบังคมแล้วทำประทักษิณ ให้อยู่ด้วยกายวาจาและใจ หลายครั้งหลายหน ก็ยังไม่อิ่มใจ ได้กระพุ่มเมื่อยกฐินไถ่ตนน้อศิระ เดินน้อยหลัง หันหน้าไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า จนเห็นทัศนวิสัย จึงได้กายบังคมแล้วหลีกไป

ระยะนั้นเมืองเวรัญชาเกิดทุกข์ภัยภัย ประชาชนต้องอดอยากเพราะไม่มีอาหารบริโภค จนถึงแก่ความตายเป็นจำนวนมาก ภิกษุที่จำพรรษาอยู่ ออกไปบิณฑบาตก็ไม่ได้อาหารกลับมากเลย ครั้งนั้น มีพ่อค้านำข้าวสุตตราปละ น้ำ้า ๕๐๐ ตัวจะไปขายยังต่างเมือง เดินทางผ่านมา

ถึงเวรัญชา ไม่อาจเดินทางต่อไป เพราะเป็นช่วงฤดูฝน จึงได้ให้ช่างสร้างเรือนพักสำหรับพวกตน และโรงม้าไว้ ณ สถานที่น้ำท่วมไม่ถึง นอกเมืองเวรัญชา

ในเวลาเช้าพวกพ่อค้าม้าเหล่านั้น เข้าไปในเมืองด้วยกรณียกิจบางอย่าง ได้พบพระภิกษุ ๗-๘ รูป สมบูรณ์ด้วยอริยาบถ เทียบบริบทพบาต แม้ทั่วเมืองก็ไม่ได้ขัดใด ๆ เลย ทั้ง ๒-๓ วัน พวกพ่อค้าเหล่านั้นจึงคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าอาศัยเมืองนี้อยู่จำพรรษา ฉาตกภัยก็กำลังเป็นไป พวกเราเป็นอาคันตุกะ ย่อมไม่อาจตระเตรียมอาหารถวายภิกษุทั้งหลายทุกวันได้ เราจึงแบ่งข้าวแดงจากอาหารของม้า ถวายแก่ภิกษุรูปละหนึ่ง พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจักไม่ลำบาก ทั้งมาก็จักยังพอยังชีวิตไปได้ คิดดังนี้แล้วจึงเข้าไปเรียนแก่ภิกษุทั้งหลาย แล้วตักแบ่งข้าวแดงเตรียมไว้ทุกวัน

ภิกษุทั้งหลาย ได้อาศัยข้าวแดงที่เป็นอาหารของม้า ซึ่งพวกพ่อค้าม้าแบ่งให้มาบริโภค ด้วยการไชลกแล้วนำไปแช่น้ำให้ชุ่ม แบ่งกันฉันตลอดพรรษา บำเพ็ญสมณธรรมอยู่

ในส่วนของพระพุทธองค์ เหล่าพ่อค้าม้าถวายข้าวแดงแห้งหนึ่ง และเนยใส น้ำผึ้ง น้ำตาลกรวด ที่ควรแก่ข้าวแดงนั้น พระอานนท์นำข้าวแดงนั้นมาบด ปรงด้วยเครื่องปรงมีเนยใส เป็นดิน แล้วน้อมเข้าไปถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า เสวยแล้วก็ทรงยังเวลาให้ผ่านไปด้วยผลสมบัติ

ทั้งนี้เวรัญชพราหมณ์ และชาวเมืองเวรัญชา ถูกมารตลใจทำให้หลงลืมว่า ได้อารธนาให้พระพุทธองค์จำพรรษา ณ เมืองของตน เพราะมารได้ผูกอาฆาตพระองค์ตลอดมา พระพุทธองค์ทรงทราบตัวว่า แม้จะไปจำพรรษา ณ เมืองใด ก็จะต้องประสบกับเหตุการณ์เช่นนี้ ส่วนในเวรัญชานั้น พระองค์ทรงทราบว่า พวกพ่อค้าม้าจักทำการสงเคราะห์ภิกษุทั้งหลาย จึงเสด็จมาจำพรรษา

ทั้งนี้เนื่องจากวิบากกรรมของพระองค์ที่ยังเหลืออยู่ ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า ผุสสะตามมกให้ผล ครั้งนั้นด้วยความที่เป็นบุคลลอันธพาล พระองค์ได้บริภาษบรรดาพระสาวกของพระผุสสะพุทธเจ้า ที่ฉันทโกชนาหารอันประณีตว่า พวกสมณะโล้น ทำนงกินข้าวแดงแต่เพียงอย่างเดียวเถิด อย่ากินอาหารที่มีรสเลิศเลย พระองค์จึงต้องเสวยแต่ข้าวแดงตลอดพรรษา ดังนี้

[๒] ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ คงไม้สะเตา ที่นัพรุยักษสถิตอยู่ใกล้กรุงเวรัญชา ท้าวปหาราธะจอมอสูร เข้าไปเฝ้าถึงที่ประทับ พระพุทธองค์ตรัสถามว่า พวกอสูรย่อมอภิมรย์ในมหาสมุทรบ้างหรือ ปหาราธะกราบทูลว่า ในมหาสมุทร มีธรรมที่น่าอัศจรรย์ ๘ อย่างที่พวกอสูรเห็นแล้วย่อมอภิมรย์

เมื่อปหาราธะทูลถึงสิ่งที่น่าอภิมรย์ ๘ อย่างของอสูรแล้ว ถ้ามพระพุทธองค์ว่า ในธรรมวินัยนี้ มีธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาสักเท่าไร ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วอภิมรย์อยู่

พระพุทธองค์จึงตรัสธรรม ๘ ประการ ที่นำอภิมรณของภิกษุว่า

๑. พระธรรมวินัยนี้ มีการศึกษา เป็นไปตามลำดับ มีการปฏิบัติ เป็นไปตามลำดับ มีใช้ว่าจะมีการบรรลอรหัตตโดยตรงทีเดียว

๒. ในธรรมวินัยนี้ สาวกไม่ล่วงสิกขาบท ที่บัญญัติไว้ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต

๓. ในธรรมวินัยนี้ สงฆ์ยอมไม่อยู่ร่วมกับบุคคลผู้ทุศีล มีสมภารน่ารังเกียจ ปกปิดกรรมชั่ว เพราะมิใช่สมณะแต่ปฏิบัติว่าเป็นสมณะ มีใช้ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ปฏิบัติว่าประพฤติพรหมจรรย์ สงฆ์จะประชุมกันยกวัตรเธอเสียทันที แม้จะนั่งอยู่ท่ามกลางสงฆ์ก็ชื่อว่าห่างไกลสงฆ์

๔. บุคคลผู้ออกบวชเป็นบรรพชิต ย่อมละนามและโคตรเดิม ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ชูทร ธรรมวินัยนี้นับว่าเป็นสมณศากยบุตรเสมอกันทั้งนั้น

๕. แม้ภิกษุเป็นอันมาก จะบริณิพพานด้วยสอูปาติเสสนิพพาน หรืออนุปาติเสสนิพพาน นิพพานธาตุก็ได้ปรากฏว่าจะพร้อมหรือเต็มด้วยภิกษุนั้น

๖. ธรรมวินัยมีรสเดียว คือ วิมุตติรส

๗. ในธรรมวินัยนี้ มีรัตนะมากมาย คือ สติปฏิฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘

๘. ธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนักอาศัยของบุคคลเหล่านี้ คือ

พระโสดาบัน ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่ง โสดาปัตติผล

พระสกทาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่ง สกทาคามีผล

พระอนาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่ง อนาคามีผล

พระอรหันต์ ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่ง อรหัตตผล

ดูก่อนปฬาราช ในธรรมวินัยนี้ มีธรรมที่นำอัสจรรย์ อันไม่เคยมีมา ๘ ประการนี้ ที่ภิกษุเห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

ในอรรถกถา กล่าวว่า นับแต่วันที่พระศาสดาตรัสรู้แล้ว ท้าวปฬาราชจอมอสูรคิดว่า วันนี้เราจักไปเฝ้า พรุ่งนี้เราจักไปเฝ้า จนล่วงไป ๑๑ ปี ครั้นถึง ปีที่ ๑๒ ในเวลาที่พระศาสดา มาประทับอยู่ที่เมืองเวรัญชา ประสงค์ว่าจักไปเฝ้าเพื่อถามปัญหา กับพระตถาคต แล้วจักฟังพระธรรมกถา ปฬาราชคิดว่าเราผัดวันประกันพรุ่ง จนเวลาล่วงเลยมาถึง ๑๒ ปีแล้ว เราจักไปเดี๋ยวนี้แหละ จึงออกจากภพอสูร พร้อมด้วยหมู่สูรเวตล้อม เข้าไปเฝ้าพระศาสดา

[๓] ในพรรษานี้ พระพุทธรองค์ตรัสถึงเรื่องเหตุที่ทำให้พระศาสนาดำรงอยู่ได้นาน และไม่นานในพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ ความย่อว่า เหล่าสาวกรุ่นที่ทันเห็นพระศาสดา ยังทรงพระชนม์อยู่ ต่างก็ออกบวชด้วยความศรัทธาในพระศาสนาอย่างแท้จริง จึงช่วยกันดำรงพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ไว้ ในแบบแผนประเพณีเดียวกัน แต่สาวกรุ่นต่อมาที่บวชหลังจากพระศาสดาปรินิพพานแล้ว ต่างก็ประพฤติย่อหย่อนในพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้พระศาสนาอันตรธานไปโดยเร็วพลัน ศาสนาจึงดำรงอยู่ได้ไม่นาน

พระสารีบุตรได้ฟังดังนั้นแล้ว จึงกราบทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่เหล่าสงฆ์ พระพุทธรองค์ทรงปฏิเสธ ตรัสว่า สารีบุตรจงรอก่อน ขณะนี้ยังมีใช้กาลที่จะบัญญัติสิกขาบทนี้ เพราะบรรดาสาวกในเวลานี้ อย่างน้อยก็เป็นเอริยบุคคลชั้นพระโสดาบัน ย่อมมีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้ที่ไม่จกตรสรู้ต่อไปในเมืองหน้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงให้เหตุผลแก่พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรดังนี้ ครั้นในวันมหาปวารณา พระพุทธรองค์มีพระประสงค์จะเสด็จจาริกไปยังกรุงเวสาลี

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๔] พระศาสดาทรงดำริว่า การที่เราจะออกเดินทางต่อไป โดยไม่บอกกล่าวกับผู้ที่นิมนต์เราไว้ นั้น เป็นการไม่สมควร จึงเสด็จไปยังนิเวศน์ของเวรัญชพราหมณ์ เพื่อแจ้งความประสงค์ที่จะเสด็จจาริกต่อไปยังกรุงเวสาลี

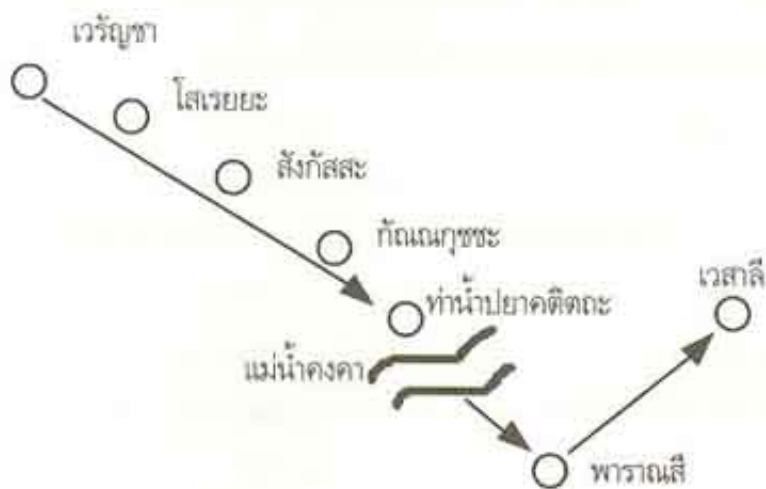
ส่วนเวรัญชพราหมณ์นั้น การตั้งใจของมารหายไปในวันปวารณา ระลึกขึ้นได้ว่าตนเองได้นิมนต์ให้พระพุทธองค์ และเหล่าสงฆ์จำพรรษาอยู่ ณ ที่นี้ แต่ไม่เคยได้ถวายไทยธรรมเลยตลอดไตรมาส

เวรัญชพราหมณ์ จึงเข้าไปถวายบังคม กราบทูลขอให้ทรงอดโทษ ด้วยเหตุผลว่ามารวาสมีกิเลสมาก มีกรรมเยอะมาก แล้วทูลอาราธนาเพื่อเสวยภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับคำอาราธนาแล้ว ตรัสเตือนเวรัญชพราหมณ์ว่า ไม่ควรกังวลอยู่แต่การครองเรือน ทรงชี้แจงให้เห็นประโยชน์ปัจจุบัน และประโยชน์ในภายภาคหน้า ให้มีความอดสาหะในกุศลธรรม ตามที่ตนสมารถนั้น แล้วทรงปล่อยให้เวรัญชพราหมณ์ร่ำเรงด้วยธรรมิกถา

[๕] ในวันรุ่งขึ้น เวรัญชพราหมณ์พร้อมด้วยบุตรและภรรยา ถวายมณฑปแด่พระศาสดา และภิกษุสงฆ์ หลังภัตกิจ พราหมณ์ได้ถวายไตรจีวรผ้าเนื้อเลิศแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า และถวายผ้าสาฎกแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป พร้อมด้วยบริวารทุกอย่างที่ควรแก่สมณแห่งกรุง

เส้นทางจาริกหลังจากออกพรรษาที่ 12

แคว้นปัตตานี	เวรุชา โสเรยะ สังกัสสะ กัณณกุชชะ
แคว้นวังสะ	ทำน้ำปายคติตตะ
แคว้นกาสิ	กรุงพาราณสี
แคว้นวังซี	กรุงเวสาลี

ที่มา พจนานุกรมศัพท์เฉพาะภาษาบาลี ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ

พระพุทธรองค์ทรงอนุโมทนาแล้ว เสด็จจากเวรภูษาจะไปยังกรุงเวสาลี ใช้เส้นทางตรงผ่านเมืองต่าง ๆ โดยมีได้เวะ ทั้งนี้พระองค์ทรงทราบว่าภิกษุทั้งหลายยังอ่อนแอเสีย เนื่องจากบริโภคข้าวแดงแต่เพียงอย่างเดียวตลอดพรรษา ทรงข้ามแม่น้ำคงคาที่ท่าเมืองปยาละ

[๖] ขณะที่ผ่านมา **พาราณสี** พระพุทธรองค์แวะประทับอยู่ที่โคนไม้ชีก ทรงปรารภพญานาค ชื่อ **เอรภัตต์** แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าในกาลก่อน พญานาคนี้เป็นภิกษุหนุ่ม ลงเรือไปในแม่น้ำคงคา ยึดกอบะไคร้หน้าไว้กอบหนึ่ง เมื่อเรือแม่แล่นไปโดยเร็วก็ไม่ปล่อย ใบตะไคร้หน้าขาดไปแล้ว ภิกษุนั้นไม่แสดงอาบัติ ด้วยจิตคิดว่าเป็นอาบัติเพียงเล็กน้อย ในกาลมรณภาพ นิमितปรากฏเป็นประจักษ์ใบตะไคร้หน้าผูกคอ แม้อยากจะแสดงอาบัติก็ไม่เห็น ภิกษุอื่น เกิดความเคียดร้อนว่าศีลของเราไม่บริสุทธิ์ จิตจากอติมาพของภิกษุนั้นบังเกิดเป็นพญานาค ชื่อว่า **เอรภัตต์**

พญานาคนั้น แลดูอัธมาพตนเองแล้ว เสียใจว่าเราทำสมณธรรมมาตลอดกาล กลับมาถือกำเนิดในอเหตุกสัตว์ ที่มีกบเป็นอาหาร กาลต่อมา พญานาคได้ธิดาคนหนึ่ง จึงแต่งพิณใหญ่ วงธิดาไว้นับพัน ให้ธิดานั้นพ้อนรำไปในท่ามกลางแม่น้ำคงคา ขับเพลงที่เกี่ยวกับธรรมะ เช่น

ผู้เป็นใหญ่เช่นไร ชื่อว่าพระราชา

พระราชาเช่นไร ชื่อว่ามีธูลิบนพระเคียร

บุคคลเช่นไร ชื่อว่าปราศจากธูลี เป็นต้น

ทั้งนี้ เป็นอุบายเพื่อฟังข่าวการเกิดขึ้นของพระพุทธรเจ้า จนเวลาล่วงไปพุทธันดรหนึ่ง ครั้งนั้น เมื่อพระกาสดาเกิดขึ้นแล้วในโลก ทรงทราบในข่ายพระญาณว่า **อุตตรมาณพ** เรียนเอาเพลงขับแก้ที่พระองค์ทรงสอนให้แล้ว จักได้เป็นโสดาบัน นาคราชเมื่อทราบว่าพระพุทธรเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้ว จักมาสู่สำนักของเรา เมื่อนาคราชมาแล้ว เราจักกล่าวธรรมในสมาคมใหญ่ สัตว์จำนวนมากจักตรัสรู้ธรรม

พระพุทธรองค์จึงเสด็จแวะประทับนั่ง ณ โคนต้นชีกต้นหนึ่ง ที่ไม่ไกลจากกรุงพาราณสี อุตตรมาณพได้เรียนขับเพลงแก้จากพระกาสดาแล้ว ขับเพลงแก้ตอบนางนาคมาณวิกา ที่ยืนพ้อนอยู่บนพิณของบิดาว่า

ผู้เป็นใหญ่ในทวาร ๖ ชื่อว่า เป็นพระราชา

พระราชาผู้กำหนดอยู่ ชื่อว่า มีธูลิบนพระเคียร

ผู้ปราศจากกำหนดอยู่ ชื่อว่าปราศจากธูลี เป็นต้น

พญานาคราชฟังเพลงแก่นั่นแล้ว ก็ทราบความที่พระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้นแล้วในโลก เพราะไม่เคยฟังธรรมบทนี้มาตลอดพุทธันดรหนึ่ง ดีใจเอาหางฟาดน้ำเป็นคลื่นใหญ่ ฟุ้งทั้งสอง ฟังลง นาคราชยกมทาทนเหล่านั้นวางไว้บนพังพาน เข้าไปถามอุตตรมาณพว่า **พระพุทธเจ้าอยู่ที่ใด**

พญานาคราชพมทาทนเหล่านั้นไปเฝ้า ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ร้องให้รำพรรณว่า ข้าพระองค์ได้บำเพ็ญสมณธรรมสิ้นสองหมื่นปี ข้าพระองค์ทำโบตะไคร่น้ำชาติไป เพียงประมาณ น้อย กลับถือปฏิสนธิในอเหตุกสัตว์ เกิดในที่ที่ต้องเลื้อยไปด้วยอก ไม่ได้ความเป็นมนุษย์ ไม่ได้ฟังพระธรรม ไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้า ตลอดพุทธันดรหนึ่ง

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของนาคราชนั้นแล้ว ตรัสว่า

ความได้อัฏฐาพเป็นมนุษย์ เป็นการยาก

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย เป็นอยู่ยาก

การได้ฟังพระสัทธรรม เป็นของยาก

การอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นการยากยิ่ง

ในกาลจบเทศนา ชนทั้งหลายได้ตรัสรู้ธรรมมากมาย อุตตรมาณพบรรลุโสดาปัตติผล ในขณะที่กำลังเรียนเพลงขับจากพระศาสดา พญานาคราช แม้ควรจะดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ในวันนั้นก็จริง แต่ก็ได้ไม่ได้ เพราะความที่ตนเป็นสัตว์เดรัจฉาน

[๗] พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จดำเนินจากพาราณสีต่อไปยัง **กรุงเวสาลี** ขณะประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน **พระมหาลาชาบดีโคตมีเถรี** พร้อมทั้งเหล่าภิกษุณีเสวกียานี ซึ่งพำนัก อยู่ที่สำนักภิกษุณี ณ กรุงเวสาลี เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อทูลลาหนีพพาน กราบทูลว่า

ข้าแต่พระสุคต หม่อมฉันเป็นพระมารดาของพระองค์

ข้าแต่พระธีรเจ้า พระองค์เป็นพระบิดาของหม่อมฉัน

ข้าแต่พระโลกนาถ พระองค์เป็นผู้ประทานพระสัทธรรมแก่หม่อมฉัน

ข้าแต่พระโคดม หม่อมฉันอันพระองค์ให้ข้ามสาครคือภพแล้ว

ข้าแต่พระโอรส หม่อมฉันปรารถนาจะทิ้งร่างนี้เพื่อหนีพพาน

ข้าแต่พระมหาวีระ ขอพระองค์ทรงโปรดอนุญาตแก่หม่อมฉันเถิด

พระมหาลาชาบดีโคตมีเถรี ได้ขอบพระเกียรติลงแทบพระบาท กราบทูลว่า หม่อมฉันขออนุญาตนัฏการ หม่อมฉันจักมรณะเป็นครั้งสุดท้าย หม่อมฉันจักไม่ได้เห็นพระองค์อีก หากโทษใด ๆ ของหม่อมฉันมีอยู่ ขอพระองค์ได้โปรดกรุณาอดโทษแก่หม่อมฉันด้วยเถิด

ลำดับนั้น พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ประกาศในหมู่สงฆ์แล้ว ไหว้พระราหูล พระอานนท์ และพระนันทะ ตรัสว่า ลูกเอ๋ย แม่เบือนหน้าในร่างกาย ซึ่งเสมอด้วยที่อยู่ของอสรพิษ เป็นที่พักของโรค เป็นเรือนร่างของทุกข์ เป็นที่โคจรของชราและมรณะ อาภรณ์ด้วยมลทินโทษต่าง ๆ ปราศจากแก่นสาร แม่จึงปรารถนาจะนิพพาน

พระพุทธรองค์ตรัสว่า โคตมี คนพาลเหล่านี้ใด สงสัยในการตรัสรู้ธรรมของสัตว์ทั้งหลาย เธอจงแสดงอิทธิฤทธิ์ เพื่อให้คนพาลเหล่านั้นละทิฐิเสีย

พระมหาปชาบดีโคตมีพร้อมด้วยภิกษุณีทั้งหมด ถวายบังคมแล้ว ได้แสดงปาฏิหาริย์ วิจิตรหลายอย่างตามพระพุทธานุญาต แล้วพากันลงจากนาคาศ หมอบลงแทบพระยุคลบาทของพระศาสดา กราบทูลว่า นี่เป็นการถวายบังคมครั้งสุดท้ายของหม่อมฉัน แล้วตรัสกับพระนันทเถระ พระราหูล และพระอานนท์ว่า พ้องรักษาพระพุทธศาสนาไว้ แม่เห็นพ่อครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย แล้วกลับไปยังสำนักภิกษุณี เพื่อนิพพาน

พระศาสดาพร้อมด้วยหมู่ชนเป็นอันมาก ได้เสด็จไปส่งพระมาตุจฉาจนถึงขุมประตูลูกนั้นได้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ ไหว เทพพากันคร่ำครวญ ฝนดอกไม้ตกลงจากอากาศ ขุนเขาก็กัมปนาทหวั่นไหว มหาสาครก็ปั่นป่วน

พระพุทธรองค์ตรัสสั่งพระอานนท์ ให้ประกาศแก่เหล่าภิกษุ ทราบถึงการนิพพานของพระเถรี เหล่าสงฆ์ต่างก็มาประชุมกันเพื่อถวายพระเพลิง หลังการถวายพระเพลิง พระอานนท์ได้นำพระอัฐิธาตุของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี บรรจุลงในบาตรของพระเถรี นำมาถวายแด่พระพุทธรองค์ พระองค์ทรงประคองพระธาตุไว้ในพระหัตถ์ ตรัสว่า สังขารมีสภาพไม่เที่ยง แม้โคตมีผู้เป็นใหญ่กว่าภิกษุณีทั้งปวง ก็ยังต้องนิพพาน เปรียบเหมือนต้นไม้ แม้จะใหญ่โตปานใด ก็จะต้องผุพังไปเมื่อถึงกาล พระพุทธรองค์ตรัสสั่งให้ บรรจุพระอัฐิธาตุของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีไว้ ณ สถานที่ถวายพระเพลิงนั้น

[๘] ขณะที่พระศาสดาประทับอยู่ ณ ภูเขาคาลา อุกคคฤหบดี ชาวกรุงเวสาลี เข้าไปทูลถามพระพุทธรองค์ว่า ข้าพระองค์ได้สดับมาเฉพาะพระพักตร์ว่า ผู้ให้ของที่พอใจย่อมได้รับของที่พอใจ ฉะนั้นข้าพระองค์ขอถวายข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่ชาวสะอาต พร้อมด้วยขากหนิหารรสเลิศ ผักอย่างดีที่ทำในแคว้นกาลิ เตียงที่ทำด้วยไม้จันทร์ เป็นต้น เป็นของที่ข้าพระองค์พอใจทุกสิ่ง ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงโปรดอนุเคราะห์ แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด

พระศาสดาทรงรับ แล้วอนุโมทนา อุกคคฤหบดีดำรงอยู่ในโศคาปตติผล ด้วยการเฝ้า

พระพุทธองค์เป็นครั้งแรก ต่อมาได้กระทำให้แจ้งซึ่งมรรค และผล ๓ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญว่า อุดคคฤพตติเป็นเลิศกว่าอุบาสกทั้งปวง ผู้ถวายไทยธรรมที่ตนชื่นชอบใจ

จากนั้นไม่นาน อุดคคฤพตติได้ทำกาละ ปฏิสนธิแล้วในหมู่เทพชื่อ มโนมยะ ต่อมาในสมัยที่พระพุทธองค์เสด็จไปประทับที่พระเชตวัน ปฐมยามล่วงไปแล้ว อุดคคเทพบุตร มีวรรณะงามเข้ามาเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิ่งที่ข้าพระองค์ประสงค์นั้นสำเร็จแล้ว พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสพระคาถาว่า

ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ

ผู้ให้ของเลิศ ย่อมได้ของเลิศ ผู้ให้ของดี ย่อมได้ของดี

ผู้ให้ของประเสริฐ ย่อมเข้าถึงสถานที่ประเสริฐ

นรชนใดให้ของที่เลิศ ให้ของที่ดี และให้ของที่ประเสริฐ

นรชนนั้นจะบังเกิด ณ ที่ใด ๆ ย่อมมีอายุยืน มียศ ดังนี้

[๔] ครั้นเสด็จกลับกรุงสาวัตถีแล้ว ขณะที่อยู่ที่เชตวันวิหาร เข้าวันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกบิณฑบาต ในกรุงสาวัตถี สามเณรราหุลถือบาตร เดินตามพระผู้มีพระภาคเจ้าไปเมืองพระปทุฆวานค์ พระพุทธองค์ ทรงผินพระพักตร์ไปรับสั่งกับสามเณรว่า ดูก่อนราหุล รูปร่างใดอย่างหนึ่งเป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในกัณฐี ภายนอกกัณฐี หยาบกัณฐี ละเอียดกัณฐี เลวกัณฐี ประณีตกัณฐี อยู่ในที่ไกลกัณฐี อยู่ในที่ใกล้กัณฐี รูปทั้งปวงนี้ เธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา สามเณรราหุลทูลถามว่า ข้าแต่พระสุคต รูปเท่านั้นหรือ พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าทั้งรูป ทั้งเวทนา ทั้งสัญญา ทั้งสังขาร ทั้งวิญญาณ เธอจงอบรมจิต ให้เสมอด้วยแผ่นดิน น้ำ ไฟ ลม และอากาศเกิด เมื่อเธอเจริญภาวนาอันเสมอด้วยธาตุทั้ง ๕ นั้น ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจ และไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้

เธอจงภาวนาธรรมอีก ๖ อย่าง คือ เจริญ เมตตาภาวนา เพื่อละพยาบาท เจริญ กรุณาภาวนา เพื่อละวิหิงสา (การเบียดเบียน) เจริญ มุทิตาภาวนา เพื่อละอริติ (ความริษยา) เจริญ อุเบกขาภาวนา เพื่อละปฏิฆะ (ความโกรธ) เจริญ อสุมภาวนา เพื่อละราคะ เจริญ อนิจจสัญญา เพื่อละอัสสมิมานะ (การถือเอาถือเรา)

สามเณรราหุลคิดว่า วันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานโอวาทเช่นนี้ ทรงชักเตือนอย่างนี้ ผู้มีชาติแห่งบังเกิดไม่สมควรทำกิจอื่นอีก ท่านจึงกลับจากที่นั้นไม่ไปบิณฑบาต เข้าไปนั่ง

ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง พระพุทธรองค์แม้จะทรงเห็นว่าราหูกลับ ก็มีได้ทั้งตั้ง ทรงพระดำริว่า
วันนี้ราหูลงบริโภคมตโภชนะคือ **กายคตาสติ** เกิด

ท่านพระสารีบุตรไม่ออกบิณฑบาตแต่เข้าเหมือนภิกษุอื่น เมื่อภิกษุทั้งปวงไปแล้ว ก็เดิน
ตรวจไปตามลำดับทั่วสังฆาราม กวาดที่ยังมีได้กวาด ทิ้งหยากเยื่อที่ยังไม่ได้ทิ้ง เก็บจำเครื่องใช้ที่
เก็บไว้ไม่เรียบร้อยในสังฆาราม เพราะภางว่าเตียรถีย์เห็นลักทำหนีได้ว่า สาวกของพระโคตมเป็นผู้
ไม่มีระเบียบ จากนั้นไปดูแลภิกษุอาพาธ ตามความต้องการของภิกษุอาพาธ แสวงหาเภสัช
เมื่อถวายเภสัชแล้ว ก็โอวาทเตือนภิกษุว่า พวกท่านอย่าเป็นผู้ประมาท เสร็จแล้วตนเองจึงออก
บิณฑบาต หรือกระทำการใดกิจในตระกูลอุปัฏฐากแล้วจึงไปสู่วihar พระสารีบุตรปฏิบัติเช่นนี้เป็นนิตย์

วันนั้น เมื่อพระสารีบุตรออกบิณฑบาต ได้เห็นพระราหูนั่งสงบ ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง
จึงกล่าวชวนให้พระราหูเจริญอานาปานสติ ด้วยปรารถนาว่า อานาปานสติภาวนาที่บุคคลเจริญ
แล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก โดยมีได้คิดว่า พระพุทธรองค์ทรงประทาน
รูปกัมมัฏฐานแก่ราหูไว้ก่อน จึงกล่าวให้สามเณรราหูชวนช่วยในอานาปานสติ เจริญวิปัสสนา
เพื่อพระอรหัตตผล

ทั้งนี้เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า จันทราคะเกิดขึ้นแก่ราหู เพราะอาศัย
อัทธภาพ คือคิดว่าเรางาม ผิวพรรณของเราผ่องใส ราหูกำลังจะเล่นออกไปนอกทาง เทียวไป
ยังทิศที่ไม่ควรไป ดุจคนเดินทางหลงทิศ จึงแสดง **มหาราหูโลวาทสูตร**

สามเณรราหู มนสิการกัมมัฏฐานที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส ทั้งในเวลาก่อนนัต และ
ภายหลังนัตว่า **รูปไม่เที่ยงอย่างนี้ เป็นทุกข์อย่างนี้ เป็นอนัตตาอย่างนี้ เป็นต้น**

ในเวลานั้น สามเณรราหูคิดว่า พระอุปัชฌาย์บอกเราให้เจริญอานาปานสติ การไม่เชื่อ
ฟังและทำตามคำของพระอาจารย์ ไม่สมควรแก่เรา จึงคิดจะเจริญอานาปานสติกัมมัฏฐานด้วย
อีกประการหนึ่ง สามเณรราหูเข้าไปเฝ้าพระศาสดา เพื่อทูลถามวิธีการเจริญอานาปานสติ
ความละเอียดของกัมมัฏฐานภาวนา พร้อมด้วยอานิสงส์สกถา ท่านกล่าวไว้แล้วในอนุสสตินิเทศ
ในวิสุทธิมรรค

[๑๐] **อัทธมาสี** ชิดาเศรษฐีในกรุงพาราณสี เจริญวัยแล้ว มีฐานะตกต่ำลงกลายเป็นนาง
คณิกาในกรุงราชคฤห์ เพราะผลแห่งวจิวิจติในอดีต นางได้ฟังธรรมที่พระพุทธรองค์แสดง
เกิดความเบื่อหน่ายในรูป เห็นว่ารูปไม่เที่ยง รูปนี้เป็นทุกข์ รูปนี้ไม่งาม เป็นต้น จึงออกบวชใน
สำนักภิกษุณีที่เวสาลี อัทธมาสีภิกษุณีเดินทางมาเพื่อจะขออุปสมบท ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า

ที่พระเชตวันวิหาร กรุงสาวัตถี (ภิกษุณีต้องบวชโดยสงฆ์ ๒ ฝ่าย) ทราบว่ามีผู้หมกมุ่นจะทำร้ายตนในระหว่างทาง จึงส่งเพื่อนภิกษุณีไปกราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า จะพึงให้ปฏิบัติอย่างไร พระพุทธองค์ทรงทราบเหตุอันแล้ว จึงอนุญาตให้ภิกษุณีผู้เป็นทูต คือ ตัวแทน กล่าวคำขอบวชต่อภิกษุสงฆ์ แทนภิกษุณีรูปที่มาไม่ได้

พระศาสดาทรงอนุญาตให้อุปสมบท **อัทธกาสี** ด้วยการให้ภิกษุณีในนั้น กล่าวคำขออุปสมบทแทน วิธีการอุปสมบทเช่นนี้ เรียกว่า **ทูตนะ อุปสัมปทา** เป็นวิธีอุปสมบทที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพิเศษ เฉพาะเหตุการณ์ที่เหมาะสมของแต่ละบุคคล

วิธีการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา มี ๘ วิธี คือ

๑. เอิทธิกาอุปสัมปทา อุปสมบทด้วย พระพุทธองค์ตรัสให้บวช
๒. ติสรณคณุปสัมปทา อุปสมบทด้วย การถึงพระรัตนตรัย
๓. ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา อุปสมบทด้วย ญัตติเป็นที่ ๔ จากคณะสงฆ์
(เป็นวิธีการบวชที่ใช้มาจนถึงปัจจุบัน)
๔. โอวาทปฏิกคณอุปสัมปทา อุปสมบทด้วย การรับโอวาท
(ทรงอนุญาตแก่พระมหากษัตริย์)
๕. ปัญญาพยากรณอุปสัมปทา อุปสมบทด้วยการตอบปัญหาพระพุทธองค์
(ทรงอนุญาตแก่โสภากสมณเณร)
๖. ครุธรรมปฏิกคณอุปสัมปทา อุปสมบทด้วยการรับครุธรรม ๘ ประการ
(ทรงอนุญาตแก่พระมหากษัตริย์)
๗. ทูตนะ อุปสัมปทา อุปสมบทด้วยทูต (ตัวแทน)
(ทรงอนุญาตแก่อัทธกาสีภิกษุณี)
๘. อัญญาจิกาอุปสัมปทา อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย
คือภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์
(ทรงอนุญาตแก่ภิกษุณีทั้งหลาย)

[๑๑] ครั้นนั้น ในหมู่บ้านช็อกกันทะกะ ใกล้กรุงเวสาลี **สุทินน์กลันทบุตร** เป็นบุตรคหบดีผู้หนึ่ง ได้เข้ามาในกรุงเวสาลีพร้อมกับสหายด้วยกิจบางประการ เห็นพระศาสดากำลังแสดงธรรมแก่เหล่าชนอยู่ คิดว่าเราควรจะเข้าไปฟังธรรมบ้าง จึงเดินเข้าไปนั่งลง ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง

หลังจากพระศาสดาจบพระธรรมเทศนา และชนทั้งหลายกลับไปแล้ว สุทินน์ได้เข้าไปเฝ้า

พระศาสดาทราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ทำอย่างไรข้าพระองค์จึงจะรู้ทั่วถึงธรรมที่พระองค์แสดง ข้าพระองค์ปรารถนาจะปลงผมและหนวด ครองผ้ากาสาวะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ขอพระองค์โปรดให้ข้าพระองค์ได้บวชเถิด

พระศาสดาตรัสถามว่า บิณฑมารดาของเธออนุญาตแล้วหรือ สุนิณ กัลลภบุตรทราบทูลว่ายัง พระเจ้าข้า พระศาสดาจึงให้กลับไปขออนุญาตก่อน บิณฑมารดาไม่ยอม ด้วยเห็นว่าตนมีบุตรเพียงคนเดียว หากออกบวชประเพณีพรหมจรรย์ จะไม่มีผู้ใดสืบทอดทรัพย์มรดกของตระกูลต่อไป สุนิณก็ยังยืนยันความประสงค์ของตนอยู่เช่นเดิม บิณฑมารดาจึงบอกบรรดาสหaya ให้ช่วยกันห้าม แต่ไม่ว่าจะยกเหตุผลประการใดมากล่าว ก็ยังไม่ยอมเปลี่ยนความคิด สหaya เหล่านั้นเห็นว่าหากสุนิณไม่ได้บวชก็จักยอมตาย ประโยชน์อันใดจะเกิดแก่บิณฑมารดาที่ต้องสูญเสียบุตรของตน จึงกล่าวกับบิณฑมารดาว่า สุนิณเคยใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางความสะดวกสบาย หากอนุญาตให้บวช จะทนต่อการปฏิบัติตนในเพศบรรพชิตไม่ได้นาน เมื่อนั้น ก็จะกลับมาเอง ท่านจงอนุญาตให้บวชเถิด บิณฑมารดาจึงยินยอม

สุนิณกลับมาเฝ้าพระศาสดา ทูลความที่บิณฑมารดาอนุญาตให้บวช เมื่อทราบความแล้ว พระศาสดาตรัสสั่งให้ที่ประชุมสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการบวช

สุนิณกลับอุปสมบทแล้วประพฤติดุจดั่งคุณ อยู่ใกล้หมู่บ้านชาววิชัยแห่งหนึ่ง โดยถือการบิณฑบาตเป็นวัตร วันหนึ่งเข้าไปบิณฑบาตยังเรือน บิณฑมารดาเห็นดีให้เข้าไปรับภัตตาหาร พระสุนิณรับการนิมนต์ ด้วยตั้งใจจะอนุเคราะห์บิณฑมารดาและญาติทั้งหลาย

บิณฑมารดา ได้พยายามอ้อนวอนให้สึกออกมาครองเรือนเช่นเดิม ครั้นพระสุนิณไม่ยินยอม จึงให้อุบัติภรรยาภักขิวนชบุตรชาย เพื่อจะได้ดำรงวงศ์สกุลสืบไป พระสุนิณคิดว่า หากเราทำให้ความประสงค์ของบิณฑมารดาลำเร็จผลแล้ว ท่านคงเลิกผูกพันในตัวเรา จึงยินยอมอยู่ร่วมกับอุบัติภรรยา จนนางตั้งครรภ์ และคลอดบุตรเป็นชาย ได้นามว่า **พิชกะ**

บรรดาภิกษุทราบเรื่อง จึงเข้าไปกราบทูลพระศาสดาให้ทรงทราบ ทรงเรียกประชุมสงฆ์ ตรัสถามเรื่องที่เกิด พระสุนิณยอมรับว่าจริง พระศาสดาทรงติเตียน แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่าภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ต้อง **อาบัติปาราชิก** ซึ่งเป็น **ปฐมบัญญัติ** ของสิกขาบทสืบต่อมา

ต่อมา ทั้งพิชกะและมารดา ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต บำเพ็ญเพียรไม่นาน ก็ได้บรรลุอรหัตตผลทั้งสองคน

พรรษาที่ ๑๓

ประทับจำพรรษา ณ จาลิกรรพต เขตเมืองจาลิกา

[๑] ในพรรษานี้ พระเมฆิยะ เป็นอุปัฏฐากของพระพุทธองค์ พระเมฆิยะเข้าไปบิณฑบาตยังชนตุคาม เห็นปามะม่วงริมฝั่งแม่น้ำกัมภิกาพา นารีนรมย์ ชอบใจเพื่อจะนำเพื่ญเพียรสำหรับตน จึงเข้าไปทูลลา พระพุทธองค์ตรัสว่า เธอจงรอก่อน จนกว่าภิกษุรูปอื่นจะมาอุปัฏฐากแทน ตรัสห้าม ถึง ๓ ครั้ง พระเมฆิยะก็ได้ฟัง พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เมฆิยะ เธอจงรู้เวลาอันควรของเธอเถิด พระเมฆิยะถวายบังคมแล้วหลีกไป ละทิ้งพระพุทธองค์ให้อยู่ลำพังพระองค์เดียว

เมื่อพระเมฆิยะเข้าไปสู่ปามะม่วงนั้นแล้ว เกิดอุกสวัตก ๓ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก ครองงำ ไม่สามารถนำเพื่ญเพียรตามที่ประสงค์ได้ จึงกลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลว่า กุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา เหตุใดจึงยังถูกอุกสวัตกอันลามกครองงำ

พระพุทธองค์ทรงโอวาทว่า เมฆิยะ ผู้ที่มีใจยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะ ควรแสวงหาธรรม ๕ ประการก่อน คือ ต้องมีมิตติ ๑ เป็นผู้มีศีล สำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจรมีปกติเห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย ๑ มีความสันโดษ ๑ มีความเพียรเพื่อละอกุศลธรรมเพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม ๑ และเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา พิจารณาความเกิดและความดับ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ๑

ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุตติ ที่ยังไม่แก่กล้า เธอตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้แล้ว พึงเจริญธรรม ๔ ประการ คือ

เจริญ อสุภะ เพื่อละราคะ ๑

เจริญ เมตตา เพื่อละความพยาบาท ๑

เจริญ อานาปานสติ เพื่อตัดวิตก ๑

เจริญ อนิจจสัญญา เพื่อถอนอัสมิมานะ ๑

ดูก่อนเมฆิยะ อนัตตสัญญา ย่อมปรากฏแก่ภิกษุผู้ได้ อนิจจสัญญา ผู้ที่ได้อนัตตสัญญา ย่อมบรรลุนิพพาน อันถอนเสียได้ซึ่งอัสมิมานะในปัจจุบัน

นอกจากนั้น พระพุทธองค์ยังทรงตรัสสอนพระเมฆิยะอีกว่า ผู้มีปัญญา พึงทำจิตที่ดิ้นรน กลับกลอก รักษาได้ยาก ห้ามได้ยาก ให้ตรงเหมือนช่างศรดัดลูกศร ฉะนั้น

พระเมฆิยะเมื่อตั้งอยู่ในพระโอวาทนั้นแล้ว เริ่มเจริญวิปัสสนา ได้บรรลุอรหัตตผลในเวลาต่อมาไม่นาน

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๒] พระพุทธรองค์เสด็จจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์อันเป็นพุทธรูป แต่มิได้ระบุไว้ว่าไปที่ใดบ้าง จากนั้นเสด็จกลับมายังกรุงสาวัตถี

ณ พระเชตวันวิหาร เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว ท้าวสักกะให้เทวดาทองค์หนึ่งมากถามพูลถามพระพุทธรองค์ว่า เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ผู้หวังความสุขได้พากันคิดมงคลทั้งหลายมาเป็นเวลาถึง ๑๒ ปี ก็ยังไม่เป็นที่ตกลงกันได้ ขอพระพุทธรองค์ตรัสบอกมงคลอันสูงส่งที่สุดว่าคืออะไร เพื่อนำประโยชน์สุขมาให้โดยส่วนเดียว แก่ชาวโลกทั้งปวง

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสพระคาถาตอบว่า

การไม่คบคนพาล ๑ การคบบัณฑิต ๑

การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ๑ การอยู่ในประเทศอันสมควร ๑

ความเป็นผู้มีบุญอันทำไว้แล้วในกาลก่อน ๑ การตั้งตนไว้ชอบ ๑

พาหุสัจจะ ๑ ศิลปะ ๑ วินัยที่ศึกษาดีแล้ว ๑ วาจาสุภาษิต ๑

การบำรุงบิดา ๑ การบำรุงมารดา ๑ การสงเคราะห์บุตรภรรยา ๑

การทำงานอันไม่อาภูล ๑ ทาน ๑ การประพฤติธรรม ๑

การสงเคราะห์ญาติ ๑ กรรมอันไม่มีโทษ ๑ การงดเว้นจากบาป ๑

ความสำรวมจากการดื่มน้ำเมา ๑ ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ๑

ความเคารพ ๑ ความประพฤติต่อมตน ๑ ความสันโดษ ๑

ความกตัญญู ๑ การพึงธรรมตามกาล ๑ ความอดทน ๑

ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การได้เห็นสมณะทั้งหลาย ๑

การสนทนารวมตามกาล ๑ ความเพียร ๑ พรหมจรรย์ ๑

การเห็นอริยสัจ ๑ การกระทำนิพพานให้แจ้ง ๑

จิตอันไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ๑ ไม่เศร้าโศก ๑ ปราศจากภูล ๑ เป็นจิตเกษม ๑

นี่เป็นอุดมมงคล เป็นมงคลอันสูงส่ง ๓๘ ประการ เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายประพฤติมงคลเช่นนี้แล้ว จะเป็นผู้ไม่ปราศัยในข้าศึกทุกหมู่เหล่า ย่อมถึงความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ

[๓] สมัยนั้น ภิกษุชาวเมืองต่าง ๆ จำนวนมาก เข้ามาเฝ้าพระพุทธรองค์เพื่อเรียนกัมมัญฐานอันเหมาะสมแก่จริตของตน เพื่อเข้าจำพรรษา ครั้งนั้นภิกษุ ๕๐๐ รูปเรียนกัมมัญฐานแล้ว หลีกไปทำนกออยู่ ณ ภูเขาที่ร่มรื่นคั่นหนึ่ง รุ่งเช้าเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านที่ไม่ไกลจากภูเขานั้น พวกชาว

บ้านมีศรัทธาเลื่อมใส เพราะในชนบทไม่ค่อยได้พบบรรพชิต จึงนิมนต์ภิกษุเหล่านั้นให้พำนักอยู่ตลอดพรรษา

ภิกษุเหล่านั้นรับนิมนต์แล้ว เข้าไปอาศัยโคนไม้ในราวป่า บำเพ็ญเพียรตลอดคืนและวัน รุกขเทวดาทั้งหลายที่ต้นไม้ต่างลงจากที่อยู่ของตน เผ้าดูว่าเมื่อไรพระคุณเจ้าจักไป เมื่อแน่ใจว่าภิกษุเหล่านั้นเข้าอยู่จำพรรษา ณ ที่นี้ จึงพากันแสดงรูป และส่งเสียงอันน่ากลัว อีกทั้งกลิ่นต่าง ๆ นานา เพื่อขับไล่ภิกษุเหล่านั้น ภิกษุทั้งหลายไม่อาจทำจิตให้สงบเป็นสมาธิได้ เกิดความท้อแท้ มีวาระเศร้าหมอง เป็นโรคผอมเหลือง เวทนาในศีระะแรงกล้า หลงลืมสติ

เมื่อภิกษุทุกองค์มาประชุมกันด้วยเหตุนี้ พระเถระผู้อาวุโสกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตการเข้าจำพรรษาสองครั้ง ก็เมื่อเสนาสนะนี้ไม่เป็นสัปปายะ พวกเราก็จักไปสู่สำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุทั้งหมดจึงเก็บงำเสนาสนะ ถือบาตรจีวร ไม่บอกลาตระกูลทั้งหลาย เดินทางไปเฝ้าพระศาสดายังกรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคเจ้าทราบเหตุนั้นแล้ว ตรัสว่า พวกเธอจงอาศัยอยู่ในเสนาสนะนั้นแหละ จะพึงถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะได้ พวกเธอจงเรียน **กรณียเมตตปริตร** คือการเจริญเมตตา อันจักเป็นเครื่องป้องกัน และเป็นกัมมัญฐานของเธอ

เธอพึงปฏิบัติพรหมวิหาร ๔ คือเจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในสัตว์ทุกชนิด โดยเจาะจงและไม่เจาะจง พึงมีจิตเกื้อกูลแม้ไปยังสัตว์ที่มีจิตเกื้อกูล และไม่มีจิตเกื้อกูล และทั้งที่มีอารมณ์เป็นกลาง เมื่อทำอย่างนี้ แม้ไม่ได้มรรคหรือผล ก็ยังมีพรหมโลกเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า พวกเธอจงไปอยู่ในราวป่านั้น ถือบาตรนี้แล้ว จงเคาะระฆังประชุมกันในวันธรรมสวนะ แล้วสวด **เมตตาสูต** นี้ จงทำธรรมิกถา กล่าวธรรม สันทนาธรรม อนุโมทนากัน เจริญให้มากซึ่งกัมมัญฐานนี้ อมนุษย์แม้เหล่านั้น จักไม่แสดงอารมณ์อันน่ากลัวแก่เธอทั้งหลาย จักเป็นผู้หวังดี หวังประโยชน์แก่พวกเธอแน่แท้

เหล่าภิกษุกลับไปยังราวป่านั้น หลังจากเจริญเมตตาดำรงตามที่พระพุทธองค์ทรงสอนแล้ว เทวดาทั้งหลายเกิดปิติโสมนัสว่า พระคุณเจ้ามีเมตตาจิต มีความปรารถนาดีต่อพวกเรา จึงไม่รบกวนภิกษุเหล่านั้นอีก ทั้งยังช่วยดูแลอำนวยความสะดวกให้ด้วยประการต่าง ๆ ภิกษุทั้งหลายเจริญเมตตาก็มีกัมมัญฐาน ปรารภวิปัสสนา ทุกรูปได้บรรลุพระอรหัตตภายในพรรษานั้นเอง

ในอภากาสกนิบาต **เมตตาสูต** ข้อ ๒๒๒ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนสังสัจของเมตตาไว้ ๑๑ ประการ คือ **หลับเป็นสุข ๑ ตื่นเป็นสุข ๑ ไม่ฝันร้าย ๑ เป็นที่รักของมนุษย์ ๑ เป็นที่รัก**

ของอมนุษย์ ๑ เทวดารักษา ๑ ไม่เป็นอันตรายด้วยไฟ ยาพิษ หรือศาสตรา ๑ จิตเป็นสมาธิเร็ว ๑ สีน้าผ่องใส ๑ ไม่หลงทำกาละ ๑ หากยังไม่สำเร็จรหัตตผลย่อมเข้าถึงพรหมโลก ๑ ท่านกล่าวว่า จุติจากอภัพนั้นแล้ว ไปเกิดในพรหมโลก เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น ฉะนั้น

[๔] ที่กรุงสาวัตถี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง **ปริยესนาสูตร** แก่ภิกษุทั้งหลาย ว่าด้วยการแสวงหาอันประเสริฐ ๔ ประการ คือ

บุคคลบางคนในโลกนี้ ตนเองเป็นผู้มีชราเป็นธรรมดา รู้โทษ ในสิ่งที่มิมีชราเป็นธรรมดาแล้ว ย่อมแสวงหานิพพานอันไม่มีชรา ๑

บุคคลบางคนในโลกนี้ ตนเองเป็นผู้มีพยาธิเป็นธรรมดา รู้โทษในสิ่งที่มิมีพยาธิเป็นธรรมดาแล้ว ย่อมแสวงหานิพพานอันไม่มีพยาธิ ๑

บุคคลบางคนในโลกนี้ ตนเองเป็นผู้มีมรณะเป็นธรรมดา รู้โทษในสิ่งที่มิมีมรณะเป็นธรรมดาแล้ว ย่อมแสวงหานิพพานอันไม่มีมรณะ ๑

บุคคลบางคนในโลกนี้ ตนเองเป็นผู้มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา รู้โทษในสิ่งที่มิมีความเศร้าหมองเป็นธรรมดาแล้ว ย่อมแสวงหานิพพานอันไม่เศร้าหมอง ๑

[๕] ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภเรื่องของ **พระปุตติคตติสสเถระ** ว่า กุลบุตรในสาวัตถีผู้หนึ่ง พึงธรรมในสำนักพระศาสดา ถวายชีวิตในพระศาสนา ได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว ได้ชื่อว่า **พระติสสเถระ**

เมื่อกาลล่วงไป ตุ่มทั้งหลายประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ผุดขึ้นตามสรีระของท่าน ตุ่มนั้นเมิดโตขึ้นตามลำดับ ประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว เมล็ดถั่วดำ มะขามป้อม และผลมะตูม ตุ่มเหล่านั้นแตกแล้วกายของท่านเน่า จึงได้ชื่อว่าพระติสสเถระผู้มีกายเน่า ผ่าสบงและจีวรเปื้อนด้วยเลือดและหนอง ไม่มีใครดูแล ทอดทิ้งให้นอนอยู่เช่นนั้น

พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพระญาณ ทรงเห็นอุปนิสัยที่จะบรรลुพระอรหัตตของพระเถระ จึงเสด็จไปสู่โรงไฟ ทรงล้างหม้อ ใส่ น้ำ ยกตั้งบนเตา รอให้น้ำร้อน แล้วเสด็จไปจับปลายเตียงที่ภิกษุนอน ทรงให้ภิกษุที่ติดตามนำรางมา ทรงเทน้ำร้อนลงให้ไหลไปตามราง รับสั่งให้ภิกษุเหล่านั้นเปลี่ยนจีวรที่หมักอยู่ไปแช่ด้วยน้ำร้อน พระองค์ทรงวาดรดสรีระนั้นด้วยน้ำอุ่น กูสรีระของพระเถระ ให้อาบน้ำ เมื่อจีวรแห้ง พระศาสดาทรงช่วยเธอให้ห่มจีวร ทรงขยำผ้าสบงที่พระเถระนุ่งแล้วผึ่งแดด เมื่อน้ำที่กายแห้ง สบงก็แห้ง เธอห่มผ้ากาสาละผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง เป็นผู้มิมีสรีระเบามิจิตที่มีอารมณ์เป็นหนึ่ง

พระศาสดาประทับยืนเหนือคิรีระพระเถระ ตรัสว่า

ไม่นานหนอ กายนี้จักนอนทับแผ่นดิน

ปราศจากวิญญาน เหมือนท่อนไม้

อันบุคคลทิ้งแล้ว หาประโยชน์มิได้

เวลาจบเทศนา พระติสสเถระ บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา แม้ชนเหล่าอื่นเป็นอันมากได้เป็นพระอริยบุคคล มีพระโสดาบัน เป็นต้น พระเถระบรรลุพระอรหัตแล้วก็ปรินิพพาน พระศาสดาทรงให้จัดการจกปนกิจสรีระของท่าน ทรงเก็บอัฐธาตุ แล้วโปรดให้สร้างสถูปบรรจุไว้

ภิกษุทั้งหลายทูลถามถึงเหตุแห่งกายเน่า และเหตุที่ถึงความบรรลุพระอรหัต พระศาสดาตรัสเล่าถึงบุพกรรมของพระเถระว่า ผลแห่งกายเน่าและกระดูกแตก ด้วยผลของการทุบกระดูกนกทั้งหลาย ที่พระติสสบรรลุพระอรหัตก็ด้วยผลแห่งการถวายนินทาบาดอันมีรสเล็ด แก่พระชีณาสพ แล้วตั้งความปรารถนาว่า ขอข้าพเจ้าพึงถึงที่สุดแห่งธรรมที่ท่านได้เห็นแล้วเถิด ดังนี้

[๖] กุลบุตร ชื่อ **พาหิยทวารุจิระ** อาศัยอยู่ที่ทำสุปปรกะ ใกล้ฝั่งสมุทร เป็นผู้ที่มีหาชนสักการบูชา เคารพยำเกรง ด้วยเข้าใจว่าเป็นพระอรหันต์ เทวดาผู้เป็นญาติสาโลหิตในกาลก่อนของกุลบุตรนั้น เข้ามาทักกล่าวว่า ท่านมิได้เป็นพระอรหันต์ และไม่มีการปฏิบัติที่จะให้เป็นพระอรหันต์ ก็บัดนี้ในชนบททางเหนือมีนครชื่อว่าสาวัตถี พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระนครนั้น ท่านเป็นพระอรหันต์แน่นอน ทั้งทรงแสดงธรรมเพื่อความเป็นพระอรหันต์ด้วย กุลบุตรได้ยินแล้วสลดใจ หลีกไปจากทำสุปปรกะ เดินทางไปเฝ้าพระศาสดา ณ พระเชตวันวิหารในทันที โดยการพักแรมสิ้นราตรีหนึ่ง

ที่พระเชตวันวิหาร กุลบุตรเห็นภิกษุมามากด้วยกนจกรมอยู่ในที่แจ้ง จึงเข้าไปถามหาพระศาสดา ภิกษุกล่าวว่า พระศาสดาเสด็จสู่ละแวกบ้าน เพื่อบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี กุลบุตรนั้นรีบตามไป ได้เห็นพระพุทธรูปองค์กำลังเสด็จเที่ยวบิณฑบาต มีอันหริยสงบ มีอันหริยอันสำรวม จึงเข้าไปหมอบกราบลงแทบพระบาท ในระหว่างถนนกราบทูลขอให้พระพุทธรูปทรงแสดงธรรม

พระพุทธรูปตรัสว่า พาหิยะ เวลานี้ยังมิใช่กาลอันสมควร เพราะเรายังบิณฑบาตอยู่ พาหิยะ ได้กราบทูลวิงวอนขออีกเป็นครั้งที่ ๒ ทั้งนี้เพราะพระศาสดาทรงเห็นว่า ปิตีที่มีกำลังมากของกุลบุตรนี้ แม้จะได้ฟังธรรมแล้ว ก็จักไม่สามารถบรรลุได้ พระพุทธรูปประสงคฺจะให้พักเพื่อบรรเทาความเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางเสียก่อน เพราะพาหิยะเดินทางมาล้นหนทาง ๑๒๐ โยชน์ โดยราตรีเดียวเท่านั้น แม้กระนั้นพาหิยะก็วิงวอนขออีกเป็นครั้งที่ ๓

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ดูก่อน พาทิยะ ท่านพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อเห็น **สักว่าเห็น** เมื่อฟัง **สักว่าฟัง** เมื่อทราบ **สักว่าทราบ** เมื่อรู้แจ้ง **สักว่ารู้แจ้ง** ในกาลนั้นท่านย่อมไม่มี ในกาลใดท่านไม่มี ในกาลนั้น ท่านย่อมไม่มีในโลกนี้ ย่อมไม่มีในโลกหน้า ย่อมไม่มีในระหว่างโลกทั้งสองนี้แล **เป็นที่สุดแห่งทุกข์**

ขณะนั้น พาทิยทารุจีริยะ ส่งญาณไปตามกระแสเทวณาคา จิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ ด้วยพระโอวาทโดยย่อในระหว่างถนนนั้นเอง พาทิยทารุจีริยะ ทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า บาตรและจีวรของเธอมีครบแล้วหรือ พาทิยะกราบทูลว่า ยังไม่ครบ พระเจ้าข้า พระศาสดาจึงตรัสว่า เธอจงไปแสวงหาบาตร และจีวร มาก่อนเถิด แล้วพระองค์ก็เสด็จหลีกไป

ขณะที่พาทิยะกำลังแสวงหาอัฐบริขาร อมนุษย์ผู้สู้รบต่อกันในกาลก่อน เข้าสิงในร่างของโคแม่ลูกอ่อน ขวิดเข้าที่โคนขาซ้าย พาทิยะถึงแก่ความตายทันที

พระศาสดากลับจากบิณฑบาต เสด็จออกจากกรุงสวตถิพร้อมภิกษุทั้งหลาย ทอดพระเนตรเห็นพาทิยทารุจีริยะ ล้มอยู่ที่กองขยะในระหว่างทาง พระพุทธรองค์ทรงให้ภิกษุทั้งหลาย ช่วยกันนำสรีระของพาทิยทารุจีริยะไปกระทำฌกปนกิจ รับสั่งให้เก็บอัฐธาตุ แล้วโปรดให้สร้างสถูปไว้ที่หนทางใหญ่

ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลถามถึงคติของพาทิยะ พระพุทธรองค์ตรัสว่า พาทิยทารุจีริยะเป็นบัณฑิต ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งไม่ทำให้ลำบากด้วยการแสดงธรรม พาทิยทารุจีริยะ นิพพานแล้ว ด้วยอนุภาติเสสนิพพาน

ภิกษุสงสัยว่า พาทิยะบรรลุเมื่อใด พระพุทธรองค์ตรัสว่า ในกาลที่ฟังธรรมของเราในระหว่างถนน ภิกษุทูลถามอีกว่า พระศาสดา มิได้ทรงแสดงธรรมมากมาย เพราะเหตุใดพาทิยะ จึงได้บรรลุอรหัตตผล พระพุทธรองค์ตรัสว่า ธรรมน้อยหรือมากมิใช่เหตุ แล้วตรัสคาถาว่า

คาถาบทเดียว ฟังแล้วสงบระงับ

ย่อมประเสริฐกว่าคาถาตั้งพัน

แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

จบเทศนา มีผู้บรรลุธรรมมากมาย ต่อมาภายหลัง พระศาสดาทรงสรรเสริญพาทิยทารุจีริยะ ท่ามกลางสงฆ์ว่า เธอเป็น **ขีปปาภิญญา** (ผู้ตรัสรู้เร็ว)

อรรถกถากล่าวว่า พาทิยทารุจีริยะได้บำเพ็ญสมณธรรม ในสมัยของพระกัสสปพุทธเจ้า

แต่ไม่เคยทำการสังเคราะห์เพื่อนภิกษุ ด้วยบาตรหรือจีวรเลย เพราะเหตุนี้ บาตรและจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์จึงมิได้บังเกิดแก่ท่าน พระศาสดาทรงทราบ จึงมิได้ประทานเอตภิกษุอุปสัมปทาแก่พาทิยทารุจีริยะ

[๗] จากนั้น พระพุทธองค์เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ พระอัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งทูลลาไปเจริญสมณธรรมที่สระมณฑกานี ป่าฉัททันต์ หิมวันต์ เป็นเวลาถึง ๑๒ ปี กลับมาเฝ้าพระพุทธองค์ยังเวฬุวันวิหาร เพื่อกราบทูลลาปริณิพพาน

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า เธอจักปริณิพพานที่ไหน ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะกราบทูลว่า ปริณิพพานที่ป่าฉัททันต์ พระเจ้าข้า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแล้ว ทำประหัตถิน กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การเห็นครั้งก่อนเป็นการเห็นครั้งแรกของข้าพระองค์ ครั้งนี้เป็น การเห็นครั้งสุดท้าย ถวายบังคมลาพระศาสดาแล้ว ออกมายืนที่ขุ้มประตู่ สั่งสอนมหาชนว่า ท่านทั้งหลายอย่าเศร้าโศกเลย สังขารที่เกิดขึ้นแล้ว ชื่อว่าไม่แตกทำลาย ย่อมไม่มี เมื่อมหาชนกำลัง เห็นอยู่เช่นนั้น เเทะขึ้นไปยังเวฬุวัน ลงที่ริมสระมณฑกานี สรงน้ำในสระโยกขรณี ปล่อยขันธ์แล้ว เก็บงำเสนาสนะ เข้าผลสมาบัติล่วง ๓ ยาม ปริณิพพานในเวลาจวนสว่าง

ช้างคู่ใหญ่หากไม่รู้วาทะพระเถระปริณิพพาน จัดน้ำบ้วนปากและไม้ชำระฟัน ทำวัตรปฏิบัติ แต่เข้าตู่ น้าของควรวัวและผลไม้มาขึ้นอยู่ที่ท้ายบงกรม ช้างนั้นไม่เห็นพระเถระออกมาจาก บรรณศาลา ก็ใช้งวงเปิดประตู เห็นพระเถระกำลังนั่ง จึงเหยียดงวงออกลูบคลำคันหาดมอัสสาสะ ปัสสาสะรู้ว่าพระเถระปริณิพพานแล้ว ก็งวงขึ้นแล้วส่งเสียงโกญจนาท (ร้องเสียงดังลั่น) เหล่าช้างทั้งหลายในหิมวันต์มาประชุมกัน ยกพระเถระขึ้นนอนบนกระพองของหัวน้ำโขลง ใช้งวงถือกิ่งไม้ มีดอกบานสะพรั่งแวดล้อม แห่ไปทั่วหิมวันต์ แล้วกลับมายังบรรณศาลาตามเดิม

ท้าวสักการับสั่งให้วิสสุกรรมเทพบุตรเนรมิตเรือนยอด ให้พระเถระนอนในเรือนยอดนั้น แล้วเวียนเขาคิมวันต์ เหล่าเทวดายกเรือนยอดขึ้นสู่จิตกาธาน พระอนุรุทธเถระแสดงธรรม ภิกษุสงฆ์ประมาณ ๕๐๐ รูปเทาะมาสำรายธรรมตลอดราตรี กระทำฌาปนกิจแล้วพระอนุรุทธเถระได้นำอัฐิธาตุของท่านกลับมาถวายพระศาสดา พระพุทธองค์รับสั่งให้บรรจุอัฐิธาตุของท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ ในสถูปเงินที่ผุดขึ้นมาจากพื้นดิน ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

พรรษาที่ ๑๔

ประทับจำพรรษา ณ พระเชตะวันวิหาร กรุงสวตถิ

[๑] ในพรรษานี้ สามเณรราหุลมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ โดยพระสารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ พระโมคคัลลานเถระเป็นพระกรรมวาจาจารย์

ในวันยมทวักกังค์ เล่ม ๒ หน้า ๗๐๔ วินิจจยว่า ผู้ใดอยู่ในท้องของมารดาถึง ๑๒ เดือน ตลอดในวัณมทวักกังค ตั้งแต่วัณมทวักกังคขึ้นไปถึงวัณมทวักกังคในปีที่ ๑๔ พึงให้ผู้ผู้นั้น อุปสมบทในวันปาฏิบพ (แรม ๑ ค่ำ) เลยวัณมทวักกังคขึ้นไปถึง พึงทราบการลดและเพิ่มโดยอุบายนี้

ต่อมา พระพุทธรองค์ทรงทราบว่า พระราหุลมีกรรมอันแก่กล้าแล้ว จึงจะแนะนำพระราหุล ในกรรมอันเป็นที่สิ้นอาสวะกิเลสให้ยิ่งขึ้น

ครั้งนั้น พระพุทธรองค์เข้าไปบิณฑบาตในนครสวตถิ ภายหลังเวลาภัตตาหารแล้ว ทรงรับสั่งให้พระราหุลถือผ้ากรองน้ำ เสด็จเข้าไปยังป่าอันธวัณ ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของกรุงสวตถิ เพื่อพักผ่อนกลางวัน เหล่าเทวดามกมายติดตามไป ด้วยทราบว่าวันนี้ พระศาสดาจักแนะนำพระราหุล ในกรรมอันเป็นที่สิ้นอาสวะ

พระพุทธรองค์ทรงแสดง **จูฬราหุลโฆวาทสูตร** ว่าด้วยความไม่เที่ยงของขันธ ๕ และการละอานุสัยคือมานะ อันเป็นธรรมบ่มวิมุตติ เมื่อจบพระภาษิตนี้แล้ว จิตของท่านพระราหุลพ้นแล้ว จากอาสวะทั้งหลาย บรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖

อรรถกถากล่าวว่า ท่านพระราหุลเคยตั้งความปรารถนาไว้แทบาพมูล ของพระพุทธเจ้า ปทุมุตตระ ในครั้งที่เป็นพยานาคชื่อปาลิตพร้อมกับเทวดาเหล่านั้น ในวันนั้นบรรดาเทวดาเหล่านั้น บางพวกได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระชินาสพ

[๒] ในพรรษานี้ภิกษุภักทวักคัย ๓๐ รูป ล้วนถือการอยู่ป่า และถือบิณฑบาตเป็นวัตร พากันเดินทางมายังกรุงสวตถิ เพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ แต่เพราะเป็นเวลาจวนเข้าพรรษา ไม่สามารถจะเดินทางมาให้ทันวันเข้าพรรษา จึงต้องจำพรรษาอยู่ ณ เมืองสาเกต ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองสวตถิ ประมาณ ๗ โยชน์

สมัยนั้น ภิกษุที่จำพรรษาอยู่ ณ พระเชตะวันวิหาร เมื่อกลับจากบิณฑบาต ฉันทภัตตาหารแล้ว นั่งประชุมกันที่หอฉัน สนทนากันถึงเรื่องต่าง ๆ อันเป็น **ตริจจนกถา** (เรื่องที่สมณะไม่ควรพูด) ด้วยเสียงอันดัง คือ พูดถึง เรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ

เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องชนบท เรื่องนคร เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องดีมสุรา เรื่องตรอก เรื่องทำนน้ำ เรื่องคนที่ล่องลับไปแล้ว เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญ เรื่องความเสื่อม เรื่องคนกล้าหาญ และเรื่องเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ

พระพุทธองค์ตรัสว่า ไม่สมควรแก่เธอทั้งหลายผู้เป็นภุชบุตร ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเลย แล้วตรัส กถาวัตถุ คือ เรื่องที่ควรพูด ๑๐ ประการ ว่าพวกเธอพึงกล่าวแต่ถ้อยคำที่

ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย ๑

ชักนำให้สันโดษ ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ ๑

ชักนำให้เกิดความสงบ ๑

ชักนำไม่ให้คลุกคลีกับหมู่คณะ ๑

ชักนำให้ปรารภความเพียร ๑

ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล ๑

ชักนำให้มีจิตตั้งมั่น ๑

ชักนำให้เกิดปัญญา ๑

ชักนำให้ยินดีในการหลุดพ้นจากกิเลส ๑

ชักนำให้เกิดความรู้ถึงผลดีของการละกิเลส ๑

กถาวัตถุทั้ง ๑๐ ประการนี้ เมื่อนำมาสนทนากัน ย่อมก่อให้เกิดกุศลธรรมมากขึ้นทั้งทางกาย วาจา และใจ

ตรัส สจิตตสูตร ว่าด้วยผู้ฉลาดในวาระจิต อบรมสั่งสอนภิกษุให้รู้จักกำหนดวาระจิตของตนเอง หมั่นพิจารณาสารวจว่านิรโรค ๕ มีอยู่ในตนหรือไม่ ถ้ามี ภิกษุพึงพยายาม อุตสาหะให้มีสติสัมปชัญญะ ละธรรมที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้น เหมือนบุคคลผู้ไฟไหม้ศีรษะ พึงรีบดับไฟนั้นโดยเร็ว ภิกษุพึงบำเพ็ญเพียรในกุศลธรรม เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

[๓] สมัยหนึ่ง ณ พระเชตวันวิหาร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนเรื่อง บุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ แก่ภิกษุทั้งหลาย ความว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่องไปแล้ว

ไม่ควรมุ่งหวังในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง

สิ่งใดล่องไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว

สิ่งใดที่ยังมาไม่ถึง ก็เป็นอันยังไม่ถึง

ก็บุคคลใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบัน ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ ได้
 บุคคลควรเจริญธรรมนั้นเนื่อง ๆ ให้ปรุโปร่งเถิด
 พึงทำความเพียรเสียในวันนี้แหละ ใครเล่าจะรู้ความตายในวันพรุ่ง
 เพราะความผัดเพี้ยนต่อมัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่ ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย
 บุคคลผู้มีปกติอยู่อย่างนี้ มีความเพียร ไม่เกียจคร้าน
 ทั้งกลางวันและกลางคืน เรากล่าวว่า เป็นผู้มัตริหนึ่งเจริญ ดังนี้แล

[๔] ทรงแสดง จูฬกัมมวิภังคสูตร แก่ สุมภานพโตเทยยบุตร ที่เข้าไปเฝ้าทูลถามว่า ข้าแต่
 พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พวกที่เกิดเป็นมนุษย์ มีอายุสั้นอายุยืน มีโรค
 มากมีโรคน้อย มีผิวพรรณเทรมีผิวพรรณงาม มีศักดิ์น้อยมีศักดิ์มาก มีโศคน้อย มีโศก
 มาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญามีปัญญา ปรากฏความเลว และความประณีตต่างกัน

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนสุมภานพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาท
 แห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนก
 สัตว์ให้เลวและประณีตต่างกัน

จากนั้น พระศาสดาทรงจำแนกเนื้อความ และปฏิบัติเพื่อความเป็นผู้มีอายุสั้นอายุยืน
 ความมีโรคมากมีโรคน้อย มีผิวพรรณเทรมีผิวพรรณงาม มีศักดิ์น้อยมีศักดิ์มาก มีโศคน้อย
 มีโศกมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญามีปัญญา โดยลำดับ

(ความละเอียดในมัชฌิมนิกาย อุบัติสutta เล่ม ๓ ภาค ๒ หน้า ๒๕๑-๒๕๓)

สุมภานพโตเทยยบุตรฟังดังนั้นแล้ว ขอแสดงตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

[๕] วันหนึ่ง **ชาณฺโสโกไพราหมณ์** เข้าไปทูลถามพระพุทธองค์ ถึงเรื่องการอุทิศทานให้
 แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วว่า ทานนั้นจะสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตเหล่านั้นหรือไม่ พระผู้มีพระภาคเจ้า
 ตรัสว่า ในบรรดาสัตว์ทั้งหลาย มีสัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ เทวดา และเปรต มีเปรต
 จำพวกเดียวที่ได้รับทานที่มีผู้อุทิศไปให้ เพราะวิสัยของเปรต ย่อมยังชีพอยู่ด้วยทานที่หมู่ญาติ
 อุทิศให้จากโลกนี้เท่านั้น ส่วนสัตว์เหล่านั้นที่ได้รับเพราะเหตุว่า

สัตว์นรก มีกรรมเป็นอาหาร มีกรรมหล่อเลี้ยงอุปถัมภ์ ให้มีชีวิตอยู่

สัตว์เดรัจฉาน มีชีวิตอยู่ด้วยข้าว น้ำ หญ้า และเนื้อสัตว์เป็นต้น

มนุษย์ มีชีวิตอยู่ด้วยอาหาร มีข้าวสุก และขนมเป็นต้น

เทวดา มีอาหารทิพย์ มิได้บริโภคอาหารเช่นเดียวกับมนุษย์

สำหรับ **เปรต** นั้น ไม่มีการทำไรไถนา ไม่มีการค้าขายเป็นต้น เปรตมีชีวิตอยู่ด้วยการให้ของผู้อื่นแต่อย่างเดียว ฉะนั้น เปรตจึงอยู่ในฐานะที่จะได้รับทาน ที่มีผู้อุทิศไปให้เท่านั้น

ชาณุสโสณีพราหมณ์ทูลถามอีกว่า ก็ถ้าญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วไม่อยู่ในฐานะที่จะรับใครเล่าจะได้บริโภคทานนั้น พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ในสังสารวัฏอันยาวนาน ย่อมต้องมีญาติสาโลหิตอยู่บ้าง แต่แม้ว่าจะไม่มีญาติใดเลย ผู้ให้ทานนั้นแหละจักได้รับผลเอง แม้ทายกนั้นจะถือกำเนิดเป็นช้าง ก็จักได้ตำแหน่งช้างมงคลหัตถิ หรือจะถือกำเนิดสัตว์เดรัจฉานอื่น ก็จักได้รับการยกย่องโดยนัยเดียวกันนี้

[๖] ในกรุงสวตติ ภูมพิณคนหนึ่ง มีทรัพย์มาก มีใจปราศจากมลทินคือ ความตระหนี่ วันหนึ่งขณะที่กำลังถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระราชามีพระราชประสงค์จะพบ ทรงดำรัสสั่งให้ราชบุรุษไปเชิญเชิญภูมพิณมา ขณะนั้นภูมพิณกำลังอสังคาสิกษสงฆ์อยู่ จึงกล่าวกับราชบุรุษนั้นว่า ไปก่อนเถิดท่านราชบุรุษ ข้าพเจ้าจะฝังขุมทรัพย์ในขณะที่เสียก่อนแล้วจักตามไป หลังภัตกิจ พระศาสดาทรงแสดง **นริกังถสูตร** เพื่ออนุโมทนาในบุญสัมปทาของภูมพิณนั้น ตรัสว่า

บุรุษย่อมฝัง **ขุมทรัพย์** ไว้ใต้ดิน ด้วยคิดว่าเมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ทรัพย์จักเป็นประโยชน์แก่เรา เพื่อเปลี่ยนตนจากรากษัยบ้าง เพื่อช่วยตนให้พ้นจากโจรภัยบ้าง เพื่อเปลี่ยนที่นั้งในคราวเกิดทุกข์ภัยบ้าง ในคราวคับขันบ้าง ขุมทรัพย์ที่บุคคลฝังไว้ในโลก ก็เพื่อประโยชน์นี้แล

ขุมทรัพย์ นั้นมิได้สำเร็จประโยชน์แก่เขา ในกาลทุกเมื่อได้ เพราะขุมทรัพย์เคลื่อนจากที่ไปเสียบ้าง ความจำของเขาคลาดเคลื่อนเสียบ้าง นาคทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ยักษ์ทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ผู้รับมรดกที่ไม่เป็นที่รักขุดเอาไป เมื่อเขาไม่เห็นบ้าง ในเวลาที่เขาสืบบุญขุมทรัพย์เหล่านั้นย่อมสูญไป

ขุมทรัพย์ คือบุญของผู้ใด เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม ฝังไว้ดีแล้ว ด้วยทาน คือสัญญาจะความส้ารวม ทัมะความฝึกตน ต่อเจตียกิติ ต่อสงฆ์กิติ ต่อบุคคลกิติ ต่ออาคันตุกะกิติ ต่อมารดาภิธิ ต่อบิดาภิธิ ต่อพี่ชายภิธิ ขุมทรัพย์นั้นชื่อว่าฝังไว้ดีแล้ว ใคร ๆ ไม่อาจผจญได้ เป็นของติดตามตนไปได้ บรรดาโคะทั้งหลายที่เขาจำต้องละไป เขาก็พาขุมทรัพย์คือบุญนั้นไป

ขุมทรัพย์ คือบุญ ไม่สาธารณะแก่ชนเหล่าอื่น โจรก็ลักไปไม่ได้ บุญนริ อันใดติดตามตนไปได้ ปราชญ์พึงทำบุญนริอันนั้น

บุญนริ นั้น อำนวยผลที่น่าปรารถนาทุกอย่าง แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ความมี

วรรณงาม ความมีเสียงไพเราะ ความมีทรวดทรงดี ความมีรูปสวย ความเป็นใหญ่ ความมีบริวาร เทวดาและมนุษย์ปรารถนาซึ่งอิฐผลใด ๆ อิฐผลทั้งหมดนั้น ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้

ความเป็นพระราชา สมบัติของมนุษย์ ความยินดีในเทวโลก และสมบัติคือพระนิพพาน อันใด อิฐผลทั้งหมดนั้น ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้

ความปรารถนา วิชา วิมุตติ ปฏิสัมภิทา วิโมกข์ สากบารมี ปัจเจกโพธิ์ และพุทธภูมิ อันใด อิฐผลทั้งหมดนั้น ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้

บุญสัมปทา เป็นไปเพื่อประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ เพราะฉะนั้นบัณฑิตผู้มีปัญญา จึงสรรเสริญความเป็นผู้ทำบุญไว้ ดังนี้

จบเทศนา กฎุมพินันต์ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล พร้อมด้วยชนเป็นอันมาก แล้วจึงไปเข้าเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศล กราบทูลความนั้น พระราชาทรงพอพระทัยยิ่ง ทรงยกย่องว่า ดีจริง คฤหบดี ดีจริง คฤหบดี ท่านฝังขุมทรัพย์ไว้ดีแล้ว

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๗] ภิกษุภัททัคคีย์ ๓๐ รูป ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานเอหิภิกขุ เมื่อพรรษาแรก ที่ไธฝ่ายกับปาสิกวาสสนธ์ ระหว่างอุรุเวลากับพารานสี ได้พากันไปบำเพ็ญเพียรอยู่ที่ป่าไร่รัฐฐ ในแคว้นฌลละปาวา ล้วนสมทานอารัญญิกฐุดงค์ บิณฑบาตกฐุดงค์ และเตจีวรกฐุดงค์ พระ ภัททัคคีย์ทั้ง ๓๐ รูปนั้น รูปที่อาวุโสกว่าได้เป็นพระอนาคามี รูปที่อาวุโสน้อยที่สุดได้เป็นพระโสดาบัน ไม่มีท่านใดที่เป็นพระอรหันต์หรือปุถุชน

เมื่อจวนจะเข้าพรรษา ได้พากันเดินทางจะไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่สávatthi แต่ไม่สามารถเดินทางไปให้ทันวันเข้าพรรษาได้ จึงพากันจำพรรษาอยู่ ณ เมืองสาเกต ครั้นออกพรรษาทำปวารณาเสร็จแล้ว จึงเดินทางไปเฝ้าพระศาสดา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอน **อนมัตตคคธรรมเทศนา** ว่าด้วยเหล่าสัตว์ผู้ยังมีวิชชาทางกัน มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบ เบื้องต้นเมืองปลายของสังสารวัฏ ย่อมไม่มีที่สุด ภิกษุทั้ง ๓๐ รูปได้บรรลุอรหัตตผล ในอรรถกถากล่าวว่า ในเวลาจบกถาพระเถระทั้ง ๓๐ รูปได้บรรลุพระอรหัต แล้วได้เหาะไปในอากาศ จากที่ซึ่งตนนั่งนั้นทีเดียว

[๘] ขณะนั้นยังมีฝนตกชุก พื้นภูมิภาคเต็มไปด้วยน้ำ การเดินทางประสบความยากลำบาก พระพุทธองค์จึงยกเอาเรื่องของภิกษุภัททัคคีย์ ๓๐ รูปนี้ เป็นต้นเหตุแห่งการอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน กรณกรฐินได้โดยจะได้านิสงส์ ๕ ประการ คือ **เที่ยวไปโดยไม่ต้องบอกลา ๑ ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำหรับ ๑ จันดณะโภชนได้ ๑ ทรงอธิเรกจีวรไว้ได้ตาม**

ปรารภนา ๑ จีวรอันเกิดขึ้น ณ ที่นั้นจักได้แก่พวกเธอ ๑ พิกิฏฐาณกรฐินจึงมีสืบท่อมัจฉาจนกระทั่งปัจจุบัน

ทรงบำเพ็ญพุทธกิจในกรุงสาวัตถี ตามพระประสงค์แล้ว เสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของแคว้นโกศล

[๙] ในครั้งที่พระยสเถระอุปสมบทแล้ว ได้ทาสหายสนิท ๔ คน คือ **ควัมปติ ปุณณสี วิมลละ สุพาหุ** ไปเฝ้าพระศาสดา เพื่อทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ทรงประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทา ในเวลาจบพระธรรมเทศนา ทุกท่านดำรงอยู่ในพระอรหัต **พระควัมปติเถระ** เมื่อบรรลอรหัตผลแล้ว ต่อมาภายหลัง ไปเสวยวิมุตติสุขอยู่ในอัญชนวัน เมืองสาเกต

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จผ่านมายังเมืองสาเกต พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประทับอยู่ในพระวิหารอัญชนวัน เสนาสนะไม่พออาศัย ภิกษุเป็นอันมากพากันนอนที่เนินทรายริมฝั่งน้ำสรภูใกล้กับพระวิหาร

สมัยนั้น น้ำหลากมาในเวลาเที่ยงคืน พวกสามเณรเป็นต้นส่งเสียงร้องดังลั่น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเหตุนั้นแล้ว รับสั่งให้พระควัมปติไปกั้นกระแสน้ำไว้ พระเถระรับพุทธดำรัสแล้ว สกัดน้ำให้หยุดด้วยกำลังแห่งฤทธิ์ หวังน้ำได้หยุดตั้งอยู่ดวยอดเขาแต่ไกลทีเดียว ทำให้ภิกษุและสามเณรทั้งหลายพ้นจากน้ำท่วม อาณาพของพระเถระได้ปรากฏแล้วในโลก

วันหนึ่ง พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นพระเถระแสดงธรรม ท่ามกลางบริษัทจำนวน มาก ได้ทรงสรรเสริญ และประกาศคุณของพระควัมปติ เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก ตรัสพระคาถาว่า **เหวดาและมนุษย์ทั้งหลายพากันนอนน้อมพระควัมปติ ผู้ห้ามแม่น้ำสรภูให้หยุดไหลได้ด้วยฤทธิ์ ไม่ติดอยู่ในกิเลส และต้นพาไฉ่ ๆ เป็นมหามุณี เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ** ดังนี้ ในเวลาจบพระคาถา บรรณาสภิกษุได้มีแถมทักขณเป็นอันมาก

[๑๐] จากนั้น พระพุทธองค์เสด็จดำเนินต่อไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ สักกชนบท ประทับ ณ นิโครธาราม **เจ้าศากยะมahanามะ** มีภัสร์มากมาย จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าประสงค์จะปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยปัจจัยเภลัชชตลอด ๔ เดือน พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดิละ มหานามะ เชอจงปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยปัจจัยเภลัชชตลอด ๔ เดือนเถิด ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่รับปวารณา ได้กราบทูลเหตุนี้แก่พระศาสดา

พระศาสดาจึงทรงอนุญาตว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ยินดีการปวารณาด้วยปัจจัย ๔ ตลอด ๔ เดือน ในสมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายขอปัจจัยต่อมahanามะเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ปัจจัยของพระมหานามศากยะ จึงยังคงเหลือมากมายอยู่ตามเดิม พระมหานามศากยะได้เข้าไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าพระพุทธเจ้าประสงค์จะปวารณาต่ออีก ๔ เดือน พระพุทธเจ้าข้า แม้กระนั้น ปัจจัยเภสัชก็ยังคงมีอีกมากมาย ในครั้งที่สาม จึงขอปวารณาตลอดชีวิต พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต ให้อนัดในการปวารณปัจจัยเภสัชเป็นนิตย์

[๑๑] นอกจากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง **อัปมภาพสูตร** แก่ภิกษุทั้งหลาย ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ทั้งมวลที่เกี่ยวไปบนแผ่นดินเหล่าใดเหล่าหนึ่ง รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมดย่อมถึงความรวมลงในรอยเท้าช้าง เพราะรอยเท้าช้างใหญ่กว่าบรรดารอยเท้าของสัตว์ทั้งปวงในโลก แม้ฉันทิ กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันทินั้นเหมือนกัน กุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมดย่อมรวมลงในความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่า ความไม่ประมาทเป็นยอดของกุศลธรรมเหล่านั้น

รากกฤษณา เป็นยอดแห่งกลิ่นหอม ในบรรดากลิ่นที่เกิดจากรากไม้ทั้งหลาย แม้ฉันทิ กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันทินั้น

จันทร์แดง เป็นยอดแห่งกลิ่นหอม ในบรรดากลิ่นที่เกิดจากแก่นไม้ทั้งหลาย แม้ฉันทิ กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันทินั้น

ดอกมะลิ เป็นยอดแห่งกลิ่นหอม ในบรรดากลิ่นที่เกิดจากดอกไม้ทั้งหลาย แม้ฉันทิ กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันทินั้น

มหาสมุทร เป็นยอดแห่งแม่น้ำทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่สายใดสายหนึ่ง คือแม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรรพ มหิ แม่น้ำเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมไหลไปสู่มหาสมุทร แม้ฉันทิ กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันทินั้นเหมือนกัน กุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมรวมลงในความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่า ความไม่ประมาทเป็นยอดของกุศลธรรมเหล่านั้น

อรธกถากล่าวว่า **พระเจ้าภาติยมหาราช** ทรงสดับพระสูตรนี้แล้ว ประสงค์จะทดลอง จึงวางดอกมะลิไว้กลางห้อง ๆ หนึ่ง แล้วนำเอาดอกไม้หอมอีก ๔ ชนิดวางไว้รอบ ๆ ดอกมะลินั้น ทรงปิดพระทวารแล้วเสด็จออกไปข้างนอก พักอยู่ข้างนอกครู่หนึ่ง เปิดพระทวารเสด็จเข้าไปในห้องกลิ่นหอมของดอกมะลิ กระทบพระนาสิกก่อนกลิ่นดอกไม้อื่น พระเจ้าภาติยมหาราชทรงผินพระพักตร์ไปทางพระมหาเจดีย์ ทรงไหว้พระเจดีย์ ยอมรับว่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า ดอกมะลิเป็นยอดแห่งกัณฐาตินั้น **ทรงตรัสไว้ชอบแล้ว**

พรรษาที่ ๑๔

ประทับจำพรรษา ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์

[๑] พวกเจ้าศากยะสร้างสถูปาคารหลังใหม่ ถวายแด่พระพุทธองค์ให้ทรงใช้สอยก่อนเป็นปฐมฤกษ์ พระพุทธองค์ทรงรับด้วยดุขณิกภาพ ทรงโปรดพวกเจ้าศากยะให้เห็นแจ้ง ให้สมทานให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยพระธรรมเทศนา ตลอดราตรีเป็นอันมาก แล้วตรัสอานิสงส์ของการถวายอาวาสทาน ว่า

ดูก่อนมหาบพิตร การถวายที่อยู่เป็นทานใหญ่ เสนาสนะของพวกท่านเวรตถาคตก็นิใช้สอยแล้ว ภิกษุสงฆ์ก็ใช้สอยแล้ว ก็เป็นอันพระธรรมรัตนะก็ใช้สอยแล้วเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า พระรัตนะทั้งสามใช้สอยแล้ว ก็เมื่อพวกท่านถวายอาวาสทานแล้ว ทานทั้งปวงก็เป็นอันว่า พวกท่านถวายแล้วเหมือนกัน อานิสงส์ของบรรณศาลาที่ตั้งอยู่บนพื้นดินก็ดี มณฑปที่ตั้งอยู่บนต้นไม้ก็ดี ย่อมเป็นประโยชน์ทั้งสิ้น เพราะ

วิหารย่อมป้องกันหนาว ร้อน ฝน ลม และแดดให้บรรเทา

ย่อมป้องกันให้พ้นจาก งู ยุง และสัตว์ร้ายทั้งหลาย

การถวายวิหารแก่สงฆ์

เพื่ออยู่เย็น เพื่อเฟื่องมาน เพื่อเจริญวิปัสสนา

พระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ

มีรับสั่งให้พระอานนท์กล่าว **เสขปฏิบัติ** ต่อจากพระองค์ เพื่อพระองค์จะทรงสำเร็จ สิทโสยา ด้วยมีพุทธประสงค์จะใช้สอยสถูปาคารนี้ด้วยอิริยาบถทั้ง ๔ อรรถกถากล่าวว่า ที่มอบภาระให้พระอานนท์ เพราะทรงทราบอริยาบถของเจ้าศากยะเหล่านั้น ว่าประสงค์ในธรรมิกถาของพระอานนท์ผู้พหูสูต ที่กล่าวธรรมิกถาได้ไพเราะ มีบทพยัญชนะอันสละสลวย

อีกประการหนึ่ง ทรงดำริว่าเจ้าศากยะเหล่านั้นมุ่งหวังมงคล **เสขปฏิบัติ** เป็น **มงคลปฏิบัติ** ซึ่งพระอานนท์ก็บรรลุเสขปฏิบัติ ย่อมสามารถทำให้ศากยะเหล่านั้นเข้าใจได้โดยไมยาก จึงทรงกำหนดให้พระอานนท์เป็นผู้กล่าวปฏิบัตินี้

พระอานนท์ จึงกล่าวเสขปฏิบัติกับพระมหานามะ ในฐานะที่เป็นประธานของเหล่าศากยะว่า อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล คัมภีรครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้ประมาณในโภชนะ ประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่นอยู่ ประกอบด้วยสัมปรัสนธรรม ๗ ประการ เป็นผู้ได้อาน ๔ เป็นเครื่องอยู่ จักเป็นสุขในธรรมที่เห็นแล้วโดยไมยาก

สัปปริสธรรม ๗ ประการ ได้แก่ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ พุพฺพสุตะ วิริยะ สติ และปัญญา เมื่อพระอานนท์กล่าวภาษิตจบลง พระพุทธองค์ทรงยินดี ตรัสว่า สาธุ สาธุ อานนท์ เธอได้กล่าว **เสขปฏิบัติ** (ข้อปฏิบัติของผู้ที่ยังต้องศึกษาอยู่) แก่พวกเจ้าศากยะถูกต้องดีแล้ว เจ้าศากยะชื่นชมในธรรมิกถาของพระอานนท์ ถวายบังคมลาพระศาสดา แล้วเสด็จกลับไป

เมื่อเจ้าศากยะเสด็จกลับไปไม่นาน พระพุทธองค์มีดำรัสให้พระมหาโมคคัลลานะแสดง **อวัสสุตสูตร** และ **อนวัสสุตสูตร** แก่ภิกษุทั้งหลาย อธิบายเรื่องอายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ ให้ภิกษุสำรวมระวังทวาร ๖ เป็นผู้มีใจไม่ข่มแล้วในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ อย่าเปิดโอกาสให้มารได้ช่อง ได้เหตุ ได้โอกาส เพราะเหตุที่ภิกษุสำรวมแล้วในอายตนะทั้งหลาย ย่อมรู้ชัดซึ่งปัญญอันเป็นที่ดับไปแห่งอกุศลธรรม

เมื่อพระมหาโมคคัลลานะกล่าวภาษิตนี้จบลง พระพุทธองค์ตรัสว่า โมคคัลลานะ เธอภาษิตปริยายแก่ภิกษุทั้งหลายดีแล้ว

[๒] ครั้นกลับมาประทับ ณ นิโครธารามแล้ว พระพุทธองค์ทรงปรารภถึงเจ้าศากยะพระนามว่า **สุปปพุทธะ** ซึ่งเป็นพระราชบิดาของพระนางพิมพา หรือยโสธรา มารดาพระราहुล ในธรรมบทกล่าวไว้ว่า พระเจ้าสุปปพุทธะถูกอาฆาตพระพุทธองค์ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ

๑. พระสมณโคดม ทอดทิ้งลูกสาวเรา แล้วออกบวช

๒. พระสมณโคดมให้ลูกชายเรา (เทวทัต) บวชแล้ว กลับตั้งตนจองเวรต่อลูกชายเรา

วันหนึ่งพระเจ้าสุปปพุทธะดำริว่า จะไม่ให้พระสมณโคดมไปบิณฑบาต จึงสั่งปิดกั้นทางที่พระพุทธองค์จะเสด็จผ่าน แล้วนั่งเสวยน้ำจืดช้อยอยู่ในระหว่างทางนั้น เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึง ไม่มีทางไปเพราะถูกปิดกั้น จึงเสด็จกลับ ตรัสกับพระอานนท์ว่า พระเจ้าสุปปพุทธะไม่ให้ทางแก่พระพุทธเจ้า ชื่อว่า ทำกรรมหนัก ในวันที่ ๗ นับแต่วันนี้ เธอจักถูกธรณีสูบ ที่ใกล้เชิงบันไดภายในปราสาทของเธอนั่นเอง

พระเจ้าสุปปพุทธะส่งคนไปสอดแนม ได้รับฟังคำของบวชนั้นแล้ว จึงระมัดระวังพระองค์อย่างเข้มแข็ง ขึ้นไปอยู่บนปราสาทชั้น ๗ แล้วชักบันได ปิดประตู ตั้งคนแข็งแรงประจำไว้ที่ประตู ประตูละ ๒ คน ประทับนั่งแต่ในห้อง บนปราสาทชั้นที่ ๗

ครั้นถึงวันที่ ๗ อันเป็นเวลาเดียวกันกับวันที่ปิดทางพระพุทธองค์ ม้ามงคลของพระเจ้าสุปปพุทธะเกิดคึกคะนอง ยกเท้ากระแทกผ่านั้นอยู่ พระเจ้าสุปปพุทธะประสงค์จะจับมันนั้นให้ได้ จึงเสด็จจากที่ประทับ ก้าวพระบาทมาทางประตูที่ปิดอย่างแน่นหนานั้น แต่เพราะกรรมชั่วจะให้ผล

ประตูปราสาทชั้น ๗ เปิดออกเอง บันไดที่ชักไว้ก็กลับมามาตั้งอยู่ที่เดิม เมื่อพระเจ้าสุปปพุทธะก้าว พระบาทลงถึงพื้น แผ่นดินก็แยกออกคอยรับ สูดดมลงไปบังเกิดในอเวจีมหานรก

พระศาสดาทรงสดับเรื่องแล้ว ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าสุปปพุทธะมิใช่จะนั่งอยู่บน ปราสาทเท่านั้น ต่อให้เหาะขึ้นไปสู่เวหาสนั่งในอากาศก็ตาม ไปสู่มหาสมุทรด้วยเรือก็ตาม เข้าไปอยู่ในชอกเขาก็ตาม ท้าวเธอจักถูกธรณีสูบในสถานเท่านั้น ๆ แล้วตรัสพระคาถาว่า

**บุคคลที่ทำความชั่วไว้นแล้ว จะหนีไปในอากาศ
หนีไปในท่ามกลางมหาสมุทร หนีไปสู่ชอกเขา
แม้จะอยู่ในผืนแผ่นดินใด ก็ไม่พ้นพ้นจากกรรมชั่วได้**

[๓] สมัยนั้น **เจ้าสรกานิศากยะ** ล้นพระชนม์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ว่า **เจ้าสรกานีเป็นพระโสดาบัน** เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า

พวกเจ้าศากยะมาประชุมกัน สงสัยว่าเจ้าสรกานิศากยะเป็นผู้ทุศีล เสวยน้ำจันต์ เหตุใด พระพุทธองค์จึงพยากรณ์ว่าได้เป็นพระโสดาบัน

เจ้าศากยะเหล่านั้นจะเข้าไปเฝ้าพระศาสดา กราบพูลถามความนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า มหากษัตริย์ บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ไม่มีปัญญา ไม่ประกอบด้วยวิมุตติ แต่เขามี ทรัพย์สินความรักในตถาคต บุคคลเช่นนั้นไม่ไปสู่นรก อบาย ทุกคติ วินิบาต สำหรับ สรกานิศากยะ นอกจากมีความรักศรัทธาต่อตถาคตแล้ว ยังได้ **กระทำให้บริบูรณ์ในสิกขา** ในเวลาจะสิ้นพระชนม์ อีกด้วย ตถาคตจึงพยากรณ์ว่า **สรกานิศากยะเป็นโสดาบันบุคคล**

[๔] เมื่อประทับอยู่ที่นิโครธาราม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรากฏเรื่องของ **เจ้าหญิงโรหิณี** ว่า ในสมัยหนึ่ง พระอนุรุทธะได้มาที่กรุงกบิลพัสดุ์ พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ พวกพระญาติของท่าน จึงได้มาสู่สำนักพระเถระ เว้นแต่พระน้องนางของพระเถระชื่อโรหิณี เหตุที่เธอไม่เสด็จมา เพราะ โรคผิวหนังบังเกิดขึ้นที่ศีรษะ

พระอนุรุทธเถระจึงแนะนำเธอให้สร้างโรงฉัน พระนางได้ขายเครื่องประดับเพื่อสร้าง โรงฉัน พระเถระและพวกญาติ ได้ช่วยกันดูแลการก่อสร้าง พระเถระแนะนำให้พระนางโรหิณี ทำโรงฉันเป็น ๒ ชั้น ให้อาสนะไว้ที่ชั้นล่าง ตั้งหม้อน้ำดื่ม แล้วกวาดพื้นไว้เสมอ ๆ

พระนางกวาดพื้นทำให้สะอาดอยู่เสมอ โรคผิวหนังของพระนางก็หายไป เมื่อโรงฉันเสร็จ พระนางนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขแล้ว ได้ถวายขากนิยโกชนียาอันประณีต แด่ภิกษุสงฆ์เต็มโรงฉัน

เมื่อเสร็จกิจ พระพุทธองค์ตรัสถามว่า นี่เป็นทานของใคร พระเถระทูลว่า เป็นของโรหิตี พระน้องนางของข้าพระองค์ พระศาสดาจึงทรงรับสั่งให้ทา พระนางแม้จะไม่ปรารถนาก็ตาม ก็มาเฝ้าตามรับสั่ง พระศาสดาตรัสถามว่า เธอรู้ไหมว่า โรคนั้นอาศัยกรรมอะไรของเธอ พระนางทูลว่า ไม่ทราบ พระเจ้าข้า ตรัสว่าโรคของเธอเกิดขึ้นเนื่องจากความโกรธ แล้วตรัสพระคาถาว่า

บุคคลพึงสละความโกรธ สละความถือตัว

ล่วงส่งโยชน์ทั้งสิ้นได้ ทุกข์ทั้งหลาย

ย่อมไม่ตกต้องบุคคลนั้น ผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิพพานทั้งหลาย มีพระโสดาบัน เป็นต้น พระนางโรหิตีดำรงอยู่แล้วในโสดาปัตติผล สรีระของพระนางได้มีวรรณะดุจทองคำ ในขณะนั้นเอง พระนางจุตติจากอัมภานัน ไปบังเกิดในดาวดึงส์ภพ

[๕] วันหนึ่ง ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เจ้าศากยะมหนานามะเข้าไปทูลถามว่า บุคคลเช่นไรจึงชื่อว่า อupasak พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บุคคลผู้ถึง พระพุทธพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ชื่อว่า อupasak

เจ้าศากยะมหนานามะทูลถามต่อไปว่า อย่างไรคืออupasakผู้มีศีล พระพุทธองค์ตรัสว่า อupasakผู้งดเว้นจาก ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร มุสาวาท และงดเว้นจากการดื่มเถ้าเมก อupasakนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีศีล

ทูลถามอีกว่า อupasakจะต้องปฏิบัติเช่นไรจึงจะได้ชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ๑ ถึงพร้อมด้วยศีล ๑ ถึงพร้อมด้วยจาคะ ๑ เป็นผู้ใคร่ในการฟังพระสัทธรรม ๑ เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ตนฟังแล้ว ๑ เป็นผู้พิจารณาอรรถแห่งธรรมที่ตนฟัง ๑ ตนเองรู้ทั่วถึงอรรถรู้ทั่วถึงธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑ ชื่อว่า อupasakเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน

ส่วนผู้ที่ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ศรัทธา จาคะ ฯลฯ รู้แล้ว ชักชวนผู้อื่นให้รู้ด้วย ประพฤติด้วย ชื่อว่า อupasakเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน และเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

นอกจากนั้น เจ้าศากยะมหนานามะยังได้ทูลถามถึงธรรมที่ยังละไม่ได้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โภจธรรม โทสธรรม โมหธรรม ยังครอบงำจิตของข้าพระองค์ไว้ได้เป็นครั้งคราว ข้าพระองค์ขอรบกวนทูลถามว่า ธรรมชื่ออะไรเล่า ที่ข้าพระองค์ยังละไม่ได้เด็ดขาด อันเป็นเหตุให้อกุศลธรรมเหล่านั้น ยังครอบงำจิตใจของข้าพระองค์ไว้ได้ในบางครั้ง

พระพุทธองค์ตรัสว่า มหาบพิตร **กามคุณ ๕** นั้นแหละ เป็นเหตุให้พระองค์ถูกโลภธรรม โหสธรรม และโมหธรรม ครอบงำจิตไว้ในบางครั้งว ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ยังละกรรมเหล่านั้น ไม่ได้โดยเด็ดขาด

จากนั้น พระพุทธองค์จึงแสดง **โทษของกาม** อันมีความทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ตรัสว่า ผู้ชนที่ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ชนเหล่านั้นย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก โทษของกามทั้งหลายเป็นกองทุกข์ในสัมปรายภพ อันมีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นตัวบังคับ

ดูก่อนมหาณามะ ความสุข ความโลมสนัสสิด ที่อาศัยกามคุณ ๕ คือรูปที่พึงรู้แจ้งด้วยจักขุ เสียงที่พึงรู้แจ้งด้วยโสตะ กลิ่นที่พึงรู้แจ้งด้วยฆณะ รสที่พึงรู้แจ้งด้วยชีวา โภญฐัพพะที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย เหล่านี้เกิดขึ้น นี่เป็นคุณของกามทั้งหลาย

ดูก่อนมหาณามะ อริยสาวกย่อมเล็งเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริง ไม่ประกอบตนให้พัวพันกับสุขในกามเป็นที่สุด และไม่ประกอบตนให้ลำบากเป็นที่สุด ศาสนาของเราพ้นจากที่สุดทั้งสองอย่างนี้ แล้วทรงยกเรื่องของนิครนถ์เป็นอุทาหรณ์ใน **จุฬทุกขักขันธสูตร** เจ้าศากยะมหาณามะ ทรงมีพระทัยชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า ดังนี้

ใกล้ออกพรรษา พระมหาณามะทรงทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจักเสด็จจาริก จึงเข้าไปเฝ้า กราบทูลถามถึงกรรมอันเป็นเครื่องอยู่ ในระหว่างที่พระพุทธองค์เสด็จจาริกไปโปรด เวไนยสัตว์ยังคามนิคมต่าง ๆ

พระพุทธองค์ตรัสว่า มหาบพิตรทรงตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการคือ **ศรัทธา วิริยะ สติ สมภา และปัญญา** แล้วพึงเจริญธรรม ๖ ประการให้ยิ่งขึ้นไปคือทรงเจริญ **พุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ สังฆานุสสติ จาคานุสสติ สีลานุสสติ และเทวดานุสสติ**

ดูก่อนมหาบพิตร ธรรมเหล่านี้ แม้พระองค์จะเสด็จดำเนิน ประทับยืน ประทับนั่ง บรรทม หรือทรงประกอบภารกิจอยู่ก็ตาม ย่อมเจริญได้ทุกเวลา

หลังจากออกพรรษาแล้ว

ไม่มีรายละเอียดระบุว่า พระพุทธองค์เสด็จจาริกไปที่ใดบ้าง

พรรษาที่ ๑๖

ประทับจำพรรษา ณ อัคราฬเจดีย์ เมืองอาฬวี

[๑] ครั้งนั้น พระพุทธองค์ทรงตรวจดูสัตว์โลก ประสงค์จะไปรดอาฬวกยักษ์ จึงเสด็จไปยังที่พำนักของยักษ์ คัทรกะซึ่งเฝ้าประตูอยู่ เห็นพระพุทธองค์จึงทูลนิมนต์เข้าไปภายในสำนัก ให้ประทับบนบัลลังก์ของอาฬวกยักษ์ แล้วไปแจ้งให้อาฬวกยักษ์ทราบ อาฬวกะโกรธ รีบกลับมายังสำนักของตน พยายามเชิญให้พระพุทธองค์ลงจากบัลลังก์ แต่ไม่ว่าจะทำประการใดก็ไม่สำเร็จ จึงเชิญให้พระองค์ออกไปจากสำนัก แล้วเชิญให้กลับเข้ามาถึง ๓ ครั้ง พระองค์ทรงปฏิบัติตามทั้ง ๓ ครั้ง ในครั้งที่ ๔ ทรงปฏิเสธ

อาฬวกยักษ์กราบทูลว่า ดูกร สมณะ ข้าพเจ้าจักถามปัญหา ถ้าท่านไม่พยากรณ์แก่ข้าพเจ้าแล้วไซ้ ข้าพเจ้าจะควักหัวใจของท่านออกโยนทิ้ง หรือจักจับเท้าทั้งสองของท่าน แล้วโยนไปที่ฝั่งแม่น้ำคงคา

พระพุทธองค์ตรัสว่า ท่านหวังจะถามปัญหาใด ก็จงถามมาเถิด

อาฬวกยักษ์จึงทูลถามปัญหา ที่บิดาของตนเคยทูลถามพระกัสสปพุทธเจ้า และพระกัสสปพุทธเจ้าได้ตอบไว้แล้วตั้งแต่อดีต ซึ่งข้อความนั้น อาฬวกะได้จารึกไว้บนแผ่นทองเพื่อกันลืม และเก็บรักษาไว้ในสำนักของตนตลอดมา ปัญหาเหล่านั้นคือ

อะไร คือทรัพย์อันประเสริฐ

อะไร ที่บุคคลประพฤติแล้วนำสุขมาให้

อะไรเป็นรส อันเลิศกว่ารสทั้งหลาย

ชีวิตเช่นไร ประเสริฐสุด

คนข้ามโอชะ ได้อย่างไร

คนข้ามอรรณพ ได้อย่างไร

คนล่วงทุกข์ ได้อย่างไร

คนบริสุทธ์ ได้อย่างไร

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบปัญหาของอาฬวกยักษ์ ตรงกับที่พระกัสสปพุทธเจ้าตอบไว้ทุกข้อ ดังนี้

ศรัทธา คือทรัพย์อันประเสริฐ

ธรรมะ คือสิ่งที่ประพฤติแล้วนำสุขมาให้

ความสัจย์ เป็นรสอันเลิศกว่ารสทั้งหลาย
 ปัญญา เป็นความประเสริฐสุดของชีวิต
 บุคคลข้ามโอฆะ ได้ด้วยศรัทธา
 บุคคลข้ามอรรณพ ได้ด้วยความไม่ประมาท
 บุคคลล่วงทุกข์ ได้ด้วยความเพียร
 บุคคลบริสุทธิ ได้ด้วยปัญญา

จบคำวิชันนาของพระพุทธองค์ อาฬวกยักษ์ได้บรรลุโสดาปัตติผล กราบพูลพระพุทธองค์ ว่า วันนี้ข้าพระองค์ได้ทราบชัดถึงประโยชน์ อันจักเป็นไปในภายหน้า พระพุทธเจ้าเสด็จมาอยู่เมือง อาฬวี ก็เพื่อประโยชน์แก่ข้าพระองค์โดยแท้ วันนี้ข้าพระองค์ได้ทราบชัดถึงพระทักษิณาย บุคคลผู้เลิศ ที่บุคคลถวายทานแล้วเป็นทานที่มีผลมาก มีอันสงฆ์มาก ข้าพระองค์ขอนอบน้อม พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ตั้งบัดนี้เป็นต้นไป

นอกจากนั้น อาฬวกะยังได้ทูลถามปัญหาอื่น ๆ อีกหลายข้อเมื่อพระศาสดาทรงทราบ อาฬวกยักษ์แล้ว ได้ประทานบาตรและจีวรไว้ในมือของอาฬวกยักษ์ เสด็จเข้าพระนครอาฬวี พร้อมกับอาฬวกยักษ์นั้น

[๒] ครั้งนั้น ทาริกาชื่อ เสลา เป็นราชธิดาของพระราชากรุงอาฬวี ได้เข้าไปเฝ้าพระศาสดา พร้อมกับพระราชนิดา พังกรรมแล้วบังเกิดความศรัทธา ได้ขอแสดงตนเป็นอุบาสิก ในกาลต่อมา เธอได้บวชในสำนักภิกษุณี ทำกิจเบื้องต้น เริ่มเจริญวิปัสสนาพิจารณาสังขารทั้งหลาย ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผล

ครั้นบรรลุพระอรหัตแล้ว พระเถรีพำนักอยู่ในกรุงสาวัตถี วันหนึ่งเวลาปัจฉิมภัต ได้ออกจากกรุงสาวัตถี เข้าสูป่าอันธวันเพื่อพักผ่อนกลางวัน นั่งอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง ครั้งนั้น มารประสงค์ จะกำจัดพระเถรีนั้นให้พ้นจากวิเวก จึงแปลงรูปเข้าไปหาพระเถรี กล่าวว่า ท่านจงบริโภคความยินดี ในกามทั้งหลาย จงกลับมาเสวยความยินดีในการเล่น ที่อาศัยวัตถุกามและกิเลสกามเกิด ท่านยัง ตั้งอยู่ในปฐมวัยที่สมบูรณ์ จักทำประโยชน์อะไรด้วยกายวิเวกนี้เล่า เราประพฤติพรหมจรรย์เพื่อ นิพพานใด นิพพานนั้นไม่มีเลย เพราะเหตุนี้เองเราจึงไม่ได้บรรลุ นิพพานนั้น ทั้งยังเสื่อมจาก กามโภคะเสียด้วย

พระเถรีได้ฟังดังนั้นคิดว่า มารนี้คัดค้านพระนิพพานซึ่งประจักษ์แก่เรา และยังเชื่อเชิญเรา ในกามทั้งหลาย มารนี้โง่แท้ ไม่รู้ว่เราเป็นผู้มีอัสวะสิ้นแล้ว จึงกล่าวคาถาว่า

กามทั้งหลายเปรียบด้วยหอกและหลาว ครบจำนงค์ทั้งหลายไว้
เราไม่มีความยินดีในกามนั้นแล้ว เราทำลายกองแห่งความมืดได้แล้ว
ดูก่อนมารผู้มีบาป ท่านจงรู้อย่างนี้ ตัวท่านถูกเรากำจัดแล้ว

มารถูกพระเถรีคุกคามอย่างนี้แล้ว ได้อันตรธานไปในที่นั้นเอง แม้พระเถรีก็พักผ่อนอยู่ใน
ไปอันธวัณ ด้วยความสุขอันเกิดแต่ผลสมบัติ เวลาเย็นจึงได้กลับไปยังที่พำนัก ดังนี้

[๓] ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ อคคัพพมัจฉิย เมืองอาฬวี ทรงมีพุทธานุญาตในเรื่อง
เกี่ยวกับ **ผาติกรรม** คือการแลกเปลี่ยนครุภัณฑ์ที่เลว เอาของที่ดีกว่าถวายสงฆ์ หรือเอาของตน
ถวายสงฆ์ เป็นการทดแทนที่ตนทำของสงฆ์ชำรุดเสียหาย หรือรื้อของที่ชำรุดแล้วทำใหม่ให้ดี
กับภิกษุทั้งหลาย

ครั้งนั้น ภิกษุชาวอาฬวีเที่ยวขอร้งใหม่จากชาวบ้านมาทำสนัดัต พระศาสดาทรงทราบ
ทรงติเตียน แล้วบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุใดทำสนัดัตเจือด้วยใหม่ ต้องอาบัติ **นิสสัคคียปาจิตติย**

สมัยนั้น พวกอุบาสกพากันมาสู่อารามเพื่อฟังธรรม เมื่อพระธรรมกถึกแสดงพระธรรม
จบแล้ว ภิกษุชั้นพระเถระกลับไปยังที่พำนักแล้ว ภิกษุนวกะพากันนอนร่วมกับพวกอุบาสก อยู่ใน
ศาลาที่ฟังธรรมนั่นเอง ภิกษุเหล่านั้นเผลอสติ นอนกรนอยู่ ภิกษุผู้ใคร่ต่อสิกขาต่างพากันแบ่งโทษ
ติเตียน แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระศาสดา พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุใด
นอนร่วมกับอนุปลัมบันเกินกว่า ๒-๓ คืน ต้องอาบัติ **ปาจิตติย**

[๔] ต่อมา ภิกษุชาวเมืองอาฬวีช่วยกันทำนกรรม ด้วยการขุดดิน โดยขุดเองบ้าง ให้ผู้อื่น
ขุดบ้าง คนทั้งหลายพากันแบ่งโทษติเตียนว่า โฉนพระสมณเชื้อสายศากยบุตรจึงขุดดิน เพราะการ
ขุดดินย่อมเบียดเบียนอนิหรียอย่างหนึ่งซึ่งมีชีวิต พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถาม ทรงติเตียน
แล้วบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุใดขุดดินเองก็ดี หรือใช้ให้คนอื่นขุดก็ดี ต้องอาบัติ **ปาจิตติย**

ขณะที่ภิกษุชาวเมืองอาฬวีพากันทำนกรรมอยู่ ภิกษุรูปหนึ่งตัดต้นไม้ (พรวกุตคน) เทวดา
ที่สถิตอยู่ที่ต้นไม้้นั้นอ่อนหวานว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านต้องการทำที่อยู่ของท่าน จงอย่าทำลาย
(ตัดต้นไม้) ที่อยู่ของข้าพเจ้าเลย ภิกษุนั้นไม่สนใจต่อคำอ่อนหวานของเทวดา คงตัดต่อไป บังเอิญ
มืดไปสืบเอาแขนของลูกเทวดานั้นเข้า

เทวดาดำริว่าจักฆ่าภิกษุนั้น แต่คิดได้ว่าการฆ่าภิกษุไม่ควร จึงไปกราบทูลพระศาสดา
ให้ทรงทราบ พระพุทฺธองค์ตรัสว่า สาธุ ๆ เทวดาเธอตื่นกลัวและไม่ปลงชีวิตภิกษุนั้นเสีย หากเธอ
กระทำลงไปเธอจะประสบบาปมาก ต้นไม้โน้นยังว่างอยู่ เธอจงสถิตอยู่ ณ ต้นไม้โน้นเถิด

เพื่อจะกำจัดความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วแก่เทวดานั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ผู้ใดยังมีความโกรธที่เกิดขึ้นไม่ได้ ผู้นั้นคงบุคคลที่สามารถหยุดรถที่แล่นไปอย่างรวดเร็วได้

พระพุทธองค์ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่าภิกษุใด พราภของเขี้ยว ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์ แล้วแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายที่มาในที่นั้น ตรัสคาถาว่า

ภิกษุใด กำจัดความโกรธที่บังเกิดขึ้นแล้ว

คงหมองกำจัดพิษงูที่ชานไป ด้วยโอส

ผู้ที่ไม่โกรธตอบต่อผู้ที่โกรธตน

ชื่อว่าย่อมชนะสงครามซึ่งชนะได้แสนยาก

และชื่อว่าประพฤติเพื่อประโยชน์ตนและผู้อื่น

ครั้งนั้น บรรดาภิกษุชาวอาฬวี ทั้งที่รู้ยู่ไว้ในน้ำมีตัวสัตว์ เอาน้ำนั้นรดหน้าบ้าง รดดินบ้าง รดเองบ้าง ให้คนอื่นรดบ้าง พระศาสดาทราบ ทรงสอบถาม ทรงติเตียน แล้วบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุใด รู้ยู่ไว้ในน้ำมีตัวสัตว์ เอาไปรดดินหรือหน้า รดเองก็ดี ให้ผู้อื่นรดก็ดี ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์

สมัยนั้น ภิกษุในเมืองอาฬวี ทำการก่อสร้างเสนาสนะ (นวกกรรม) สร้างกุฏิ พระศาสดาทรงบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุใดสร้างกุฏิเอง หรือขอให้ผู้อื่นสร้าง โดยไม่ให้สงฆ์แสดงพื้นที่ และไม่มีชานรอบเพื่อเดินจงกรม ต้องอาบัติ ทุกกฏ

[๕] วันหนึ่ง พวกชาวเมืองอาฬวีทูลนิมนต์ถวายทาน หลังจากเสร็จภัตกิจแล้ว ทรงอนุโมทนา และตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงเจริญมรณสติอย่างนี้ว่า ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน ความตายของเราแน่นอน ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด ชีวิตของเราไม่เที่ยง ความตายเที่ยง ผู้ที่เจริญมรณสติ ย่อมไม่กลัวความตาย เหมือนบุรุษผู้ไม่กลัวอสริษ ท่านทั้งหลายพึงเจริญมรณสติอย่างนี้แล

ธิดาข้างหูกอายุ ๑๖ ปี ชาวเมืองอาฬวี ได้ฟังแล้วคิดว่า ธรรมดาด้อยค่าของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งสิ้น นางจึงเจริญมรณสติอย่างเดียว ทั้งกลางวัน และกลางคืนตั้งแต่นั้นตลอดมา

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๖] พระพุทธองค์เสด็จจาริกไปยังกรุงราชคฤห์ ระหว่างทางประทับนั่งอยู่บนอาสนะที่ไปไม่ร่วงลงมากองอยู่ในป่าประดู่ลาย ช้างทางโค ณ สิงสพวัน ใกล้เมืองอาฬวี

ขณะนั้น **หัตถกราชกุมาร** โอรสของพระราชาแห่งกรุงอาฬวี พร้อมด้วยราชบริพาร ๕๐๐ คนห้อมล้อม กำลังเที่ยวเดินเล่น เห็นพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ที่นั้น จึงเข้าไปถวายบังคม

แล้วกราบทูลถามว่า พระพุทธรูเจ้าข้า ราชรีฤดูเหมันต์นั้นหนว เป็นคราวหิมะตก พื้นดินก็เป็น รอยโคขรรุระ ลาดไปไม้ก็บาง ไม้ต้นไม้ก็โปร่ง ผักกาสาวก็เย็น ทั้งลมหนาวก็พัดมา ตากตย้ง บรรทมเป็นสุขอยู่หรือ พระพุทธรูเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ตากตย้งนอนเป็นสุข เพราะความร่ำร้อนที่เกิดขึ้นเนื่อง จาราคะ โทสะ โมหะนั้น ตากตย้งเสียแล้ว ไม่เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา เพราะเหตุนี้้น ตากตย้งจึงนอนเป็นสุข แล้วตรัสคาถาว่า

ผู้ดับกิเลสได้แล้ว เป็นผู้ไม่ติดอยู่ในกามทั้งหลาย
เป็นผู้เยือกเย็น หมดอุปธิ (ตัณหา) ตัดเครื่องข้องทั้งปวง
ถึงความสงบใจ ย่อมอยู่สบาย เป็นสุขทุกเมื่อ

ครั้นพระพุทธรูองค์แสดงธรรมโปรตดังนี้แล้ว หัตถกาวาชกุมารได้บรรลุอนาคามีผล

[๗] จากนั้น เสด็จไปโปรต **บุรุษเข็ญใจ** ผู้หนึ่ง ที่อาศัยอยู่ในเมืองอาฬว ซึ่งกำลังไปตามโค ที่หนีไป เข้าวันนั้น ชาวเมืองอาฬวทำการถวายอาหารบิณฑบาต แก่พระพุทธรูเจ้าและภิกษุสงฆ์ หลังภัตกิจได้เวลาที่จะอนุโมทนา พระพุทธรูองค์ก็ย้งทรงนั่งเฉยอยู่ เพราะคอยการมาของบุรุษ เข็ญใจนั้น เนื่องจากทรงทราบถึงความพร้อมแห่งอุปนิสัยที่ชายผู้นั้นจะได้บรรลุธรรม

บุรุษนั้นเมื่อได้โคมมาแล้ว คิดว่า แม้เราจะไม่มีสิ่งใด ก็ขอแต่เพียงได้ถวายบังคมพระ ศาสตาก็พอแล้ว จึงมุ่งหน้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

พระพุทธรูองค์ตรัสถามผู้ที่ถวายทานว่า ยังมีอาหารใดเหลืออยู่บ้าง ทราบว่ายังพอมิเหลือ จึงรับสั่งว่า พวกท่านจงนำอาหารนั้นมาเลี้ยงดูชายผู้นี้เถิด หลังจากบุรุษนั้นบริโภคเรียบร้อยแล้ว พระพุทธรูองค์จึงตรัสอนุพุพิภกา และทรงแสดงอริยสัจ ๔ แก่ชนทั้งหลาย ในที่สุดแห่งพระ ธรรมเทศนา บุรุษนั้นได้บรรลุโสดาปัตติผล พระพุทธรูองค์ทรงกระทำอนุโมทนาแก่มหาชน ตรัสกับ ภิกษุทั้งหลายว่า **ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง**

บัดนี้ทราบเนื้อความตามเป็นจริงแล้ว พึงกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน เพราะพระ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง จากนั้นเสด็จเดินทางต่อไปยังกรุงราชคฤห์

[๘] เข้าวันหนึ่ง ขณะที่พระพุทธรูองค์ประทับอยู่ ณ เวฬุวันวิหาร ทรงตรวจดูโลกด้วย พุทธจักขุ ทอดพระเนตรเห็น **สิงคาลกบุตร** กำลังนอนน้อมทิศทั้งหลายอยู่ พระพุทธรูองค์ทรงดำริว่า วันนี้เราจักกล่าวธรรมอันเป็นวินัยของคฤหัสถ์แก่สิงคาลกบุตร ถ้อยคำนั้นจักมีผลแก่มหาชน จึง เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ทอดพระเนตรเห็นสิงคาลกบุตรตรัสถามว่า เธอทำอะไรหนอ

ในอรรถกถา กล่าวว่า บิดาและมารดาของสิงคาลกะเป็นอุบาสก และอุบาสิกาผู้โสดบัน มีความเชื่อมั่นในพระผู้มีพระภาคเจ้ามาก พยายามให้บุตรผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใส ได้เข้าไปเฝ้าพระศาสดา แต่ก็ไม่สำเร็จ

บุตรนั้นกล่าวว่า การเข้าไปหาสมณะทั้งหลายย่อมไม่มีแก่นัน เพราะการเข้าไปหาสมณะก็ต้องไหว้ เมื่อก้มลงไหว้หลังก็เจ็บ เขาก็ด่า จำเป็นต้องนั่งบนพื้นดิน เมื่อนั่งบนพื้นดินผ้าก็จะเปื้อน จำเดิมแต่เวลานั่งใกล้ ย่อมมีการสนทนา เมื่อมีการสนทนาย่อมบังเกิดความคันเคຍ จากนั้นย่อมต้องนิมนต์ แล้วถวายจีวรและบิณฑบาตเป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนั้นประโยชน์ย่อมเสื่อม

บิดามารดาแม้จะสอนจนตลอดชีวิต ก็ไม่สามารถที่จะนำให้บุตรเข้าใกล้พระศาสดาได้ ก่อนจะสิ้นชีวิต บิดาให้โอวาทบุตรว่า ลูกควรลูกแต่เข้าตรู แล้วจงนอบน้อมทิศทั้งหลาย ทั้งนี้บิดาประสงค์ว่า หากพระพุทธองค์หรือพระสาวกทั้งหลายเข้าไปบิณฑบาต เห็นการกระทำเช่นนั้นแล้ว จักได้ชี้แจงให้บุตรเกิดความเข้าใจ ความหมายของการไหว้ทิศในทางที่ถูกที่ควร สิงคาลกบุตร จักได้บังเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนา

สิงคาลกบุตรไม่เข้าใจ และไม่ทราบจุดมุ่งหมายของบิดา ได้ประครองอัญชลี มีผ้าเปียก มีผมเปียก นอบน้อมทิศทั้งหลายอยู่ทุกเช้า ตามคำสั่งของบิดาตลอดมา

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสถามความเป็นมาของการกระทำเช่นนั้น สิงคาลกบุตร จึงทูลถึงเรื่องคำสั่งของบิดาให้ทรงทราบ แล้วทูลขอประทานโอกาส ให้พระผู้มีพระภาคเจ้า แสดงการนอบน้อมทิศทั้งหลาย ในวินัยของพระอริยะ

พระศาสดาทรงแสดงการละ **กรรมกิลเลส ๔ ประการ** คือปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจจาจาร และมุสาวาท **ไม่เสพทางเสื่อมแห่งโกตะ ๖** คือ อบายมุขทั้ง ๖ ได้แก่ เป็นนักเลงสุรา ชอบเที่ยวกลางคืน ชอบเที่ยวดูการละเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร และเกียจคร้านในการทำงาน แล้วทรงตรัสการนอบน้อมทิศทั้งหลายว่า

มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า คือทิศตะวันออก

อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา คือทิศใต้

บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง คือทิศตะวันตก

มิตรอำมาตย์เป็นทิศเบื้องซ้าย คือทิศเหนือ

ทาสกรรมกรเป็นทิศเบื้องต่ำ

สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน

นี่คือทิศทั้งหลายในวินัยของพระอริยเจ้าที่ควรนอบน้อม คฤหัสถ์ในตระกูลผู้ไม่ประมาท ควรนอบน้อมทิศเหล่านี้ จักมีแต่ความเจริญไม่มีความเสื่อม

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้แล้ว สิ่งกาลกบุตรขอแสดงตนเป็นอุบาสก ผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต จากนั้น พระพุทธรองค์จึงเสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์ เพื่อบิณฑบาต

[๙] ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้ายังประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ **นางสิริมา** ธิดาของนางสาละตี คณิกา ซึ่งเป็นน้องสาวของหมอชิวโกมารภัจจ์ พังพระธรรมเทศนาของพระพุทธรองค์แล้ว ได้บรรลุโสดาบัน นางได้มีมนต์ภิกษุถวายนิตยภัตในเรือนเป็นประจำ ภิกษุรูปหนึ่งได้ยืมภิกษุที่ไปรับนิตยภัต สนทนากันถึงเรื่องความงามของนางสิริมา บังเกิดระคะทั้งที่ยังมีเคยเห็นนางเลย จนไม่เป็นอันบำเพ็ญสมณธรรม ต่อมาไม่นาน นางสิริมาถึงแก่กาละ ไปบังเกิดเป็นเทวีของท้าวสุยามะ ในยามาภพ

พระราชาส่งอำมาตย์ไปทูลความ เรื่องนางสิริมากระทำกาละแก่พระศาสดา พระองค์ขอให้รับการฉกปนภิกษุสรีระของนางไว้ก่อน ด้วยประสงค์จะแสดงอสุภกัมมัญฐานแก่ภิกษุทั้งหลาย ในวันที่สี่ เมื่อร่างของนางเริ่มขึ้นอืดพอง พระราชาจึงป่าวประกาศให้เหล่าชนไปดูร่างของนางสิริมา ตั้งราคาว่าหากผู้ใดให้ทรัพย์ ๕๐๐ กหาปณะ ก็จงเอาร่างของนางไป ไม่มีผู้ใดยอมรับแม้กระทั่งจะยกให้เปล่า ๆ

พระศาสดาพาภิกษุไปดูสรีระของนางสิริมา แล้วทรงโอวาทภิกษุเหล่านั้นด้วยกัมมัญฐานที่ทำให้หลุดพ้น โดยการแสดงไตรลักษณ์ และทรงปรารภอาการ ๓๒ ว่า ร่างกายนี้ประกอบด้วยกระดูก เส้นเอ็น ฉาบไว้ด้วยหนังและเนื้อ เป็นต้น ก็เมื่อใดที่สิ้นชีพปราศจากโออุ่น และวิญญูณ ถูกทิ้งไว้ในป่าช้าดูท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ ญาติทั้งหลายย่อมไม่ทวงโย อันบุพพณผู้เป็นพาลปราศจากจักขุคือปัญญา ย่อมไม่เห็นสิ่งเหล่านี้ตามที่เป็นอย่างจริง

ในเวลาจบเทศนามิผู้ตรัสรู้ธรรมมากมาย **สิริมาเทพกัญญา** ได้บรรลุ **อนาคามีผล** ส่วน **ภิกษุรูปนั้น** ดำรงอยู่ใน **โสดาปัตติผล**

[๑๐] สมัยนั้น **ท่านพระมหากัสสปะ** อาพาธหนัก พานักอยู่ที่ถ้ำปิปผลิ ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเจ้าออกจากที่พักกลางวัน เสด็จไปเยี่ยมพระมหากัสสปะ ตรัสถามว่า กัสสปะ เธอพอทนได้หรือ พอยังอดภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาสว่างลงไม่กำเริบหรือ

พระมหากัสสปะ กราบทูลว่า ข้าพระองค์ทนไม่ได้ ข้าพระองค์มีทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า ยังกำเริบไม่สว่างลงเลย พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ตรัสว่า กัสสปะ โพชฌงค์ ๗ ได้แก่ สติสัมโพชฌงค์ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปิติสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาริสัมโพชฌงค์ อุมกขาสัมโพชฌงค์ อันแรกกล่าวไว้ชอบแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

พระมหากัสสปะฟังแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โพชฌงค์ดีแท้ โพชฌงค์ดีแท้ พระเจ้าข้า พระมหากัสสปะเปลื้องเปลื้องนาฬิกของพระพุทธองค์ ได้หายจากอาพาธนั้นแล้วด้วยการเจริญโพชฌงค์ ๗ นั้นแล

ต่อมา เมื่อพระมหากัสสปะหายจากอาพาธแล้ว ได้เข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ท้าวสักกะจึงมีพระดำรัสแก่นางอัปสร ๕๐๐ ว่า พวกเธอจงไปถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระผู้เป็นเจ้า มหากัสสปเถระ ด้วยดำริว่า หากพระเถระรับบิณฑบาตจากมือของนางอัปสร แม้เพียงคนเดียว สิ่งนั้นจักเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่พวกนางตลอดกาลนาน

เหล่านางอัปสรจึงเตรียมบิณฑบาต ๕๐๐ ที่ ใส่ภาชนะทอง ไปยืนรออยู่ระหว่างทาง ที่พระเถระจะผ่านมา เมื่อพระเถระมาถึงจึงนิมนต์ว่า ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงรับบิณฑบาตนี้ เพื่อสงเคราะห์พวกดิฉันด้วยเถิด

พระมหากัสสปะห้ามว่า พวกเธอได้ทำบุญไว้แล้ว มีโคะมากแล้วจงเลิกไปเถิด เราจักสงเคราะห์แก่คนเข็ญใจ แล้วเข้าไปบิณฑบาตยังถิ่นของคนเข็ญใจ อันเป็นหมู่บ้านของช่างทุกในละแวกนั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่ง ณ พระเวฬุวัน ทรงรำพึงว่า กัสสปะบุตรของเราหายจากอาพาธแล้ว ทำอะไรหนอ ทรงเห็นด้วยทิพพจักขุว่า พระมหากัสสปะห้ามบิณฑบาตทิพย์ อันมีอุปพยัญชนะมากมาย ที่นางอัปสร ๕๐๐ นำมาถวาย แล้วทำการสงเคราะห์แก่คนเข็ญใจ

พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญในปฏิภาณอันมั่นคง ในความเป็นผู้ปรารถนาน้อย ของพระมหากัสสปะ ดังนี้

.....

พรรษาที่ ๑๓

ประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

[๑] พระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร พระนามว่า **อภัยราชกุมาร** ผู้เป็นศิษย์ของนิครนถนาฏบุตร เข้าไปเฝ้ากราบทูลนิมนต์พระพุทธองค์ ให้เสวยภัตตาหารในนิเวศน์ของตน เพื่อทูลถามปัญหาตามที่นิครนถนาฏบุตรเลี่ยมสอน ด้วยหวังว่าพระสมณโคดมจะไม่สามารถตอบได้

อภัยราชกุมารทูลถามว่า ข้าพระองค์ใคร่ขอทราบว่ พระองค์เคยตรัสวาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของผู้อื่นบ้างหรือไม่

พระพุทธองค์ตรัสว่า ปัญหาข้อนี้จะวิสันหาว่าเคย หรือไม่เคยโดยส่วนเดียวมิได้ เพราะ

๑. วาจาใดไม่จริง ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นที่พอใจของบุคคลอื่น
ตถาคคไม่กล่าววาจานั้น

๒. วาจาใดไม่จริง ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่เป็นที่พอใจของบุคคลอื่น
ตถาคคไม่กล่าววาจานั้น

๓. วาจาใดจริง ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ไม่เป็นที่พอใจของบุคคลอื่น
ตถาคครู้เวลาที่กล่าววาจานั้น

๔. วาจาใดจริง ประกอบด้วยประโยชน์ และเป็นที่พอใจของบุคคลอื่น
ตถาคคจึงจะกล่าววาจานั้น

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสดังนั้นแล้ว อภัยราชกุมาร ได้ปฏิญาณตนขอถึงพระพุทธองค์ พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง ขอเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

[๒] สมัยหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เวฬุวันวิหาร **ท่านพระหัตถพมัลลบุตร** เข้ามาเฝ้าทูลลาว่า บัดนี้เป็นกาลปรินิพพานแห่งข้าพระองค์ พระเจ้าข้า พระพุทธองค์ตรัสว่า หัตถพะเธอจงสำคัญเวลาอันควร ณ บัดนี้เถิด ท่านพระหัตถพมัลลบุตร ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณแล้ว เข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์อยู่กลางอากาศ ออกจากสมาบัติแล้วปรินิพพาน สรีระถูกไฟเผาไหม้อยู่ เถ้าไม่ปรากฏเลย เขม่าก็ไม่ปรากฏ เหมือนน้ำมันที่ถูกไฟเผาไหม้อยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

รูปกายได้สลายแล้ว เวทนาทั้งปวงสงบแล้ว

สัญญาดับแล้ว สังขารทั้งหลายสงบแล้ว

วิญญาณถึงความตั้งอยู่ไม่ได้แล้ว

พระศาสดาทรงเปล่งอุทาน เพราะความที่ชั้น ๕ ของท่านพระกัปปมัลลบุตรเถระดับสนิท หาปฏิสนธิมิได้ เหมือนประทีปที่หมดเชื้อ ฉะนั้น

[๓] **โสปากะ** ถือกำเนิดและเติบโตในป่าช้า ในกรุงราชคฤห์ เมื่อโสปากะอายุได้ ๔ เดือน บิดาก็สิ้นชีวิต อาริสิญโรว์จนอายุได้ ๗ ขวบ วันหนึ่งอาริโกรา เพราะทะเลาะกับลูกของตน จึงนำไปยังป่าช้า ผูกมือของโสปากะกับร่างของคนตาย ด้วยหวังให้สุนัขจิ้งจอกกัดกิน แต่เพราะ ผลบุญของเด็กน้อย เป็นผู้มียุทติกรรมสุดท้าย จึงไม่มีสิ่งใดทำอันตรายได้ ในเวลาเที่ยงคืน โสปากะเห็นว่า

คติของเราผู้ไม่มีคติ จะเป็นอย่างไร
เผ่าพันธุ์ของเราผู้ไม่มีเผ่าพันธุ์ จะมีใคร
ใครจักช่วยเรา ผู้ถูกผูกอยู่ในท่ามกลางป่าช้านี้

ในเวลานั้น พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยพระอรหันต์ของ โสปากะ จึงทรงแนะพระโอภาส ไปยังเด็กนั้น ตรัสว่า

มาเถิด โสปากะ อย่างรวดเร็ว เธอจงแลดูตถาคต
เราจะยังเธอให้ข้ามพ้นไป ดุจพระจันทร์พ้นจากปากราหู

ในเวลาจบพระคาถา โสปากะบรรลุปะเป็นพระโสดาบัน ได้ไปยืนอยู่ตรงหน้าพระคันธกุฎี มารดาของโสปากะ เมื่อไม่เห็นบุตรของตนจึงถามอาริสิญโรว์ เมื่อถามแล้ว อาริสิญโรว์ยอมบอกความเป็นไป ของบุตร นางจึงไปยังสำนักของพระศาสดาเพื่อทูลถาม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปกปิดโสปากะไว้ ด้วยพระพุทธานุภาพ เมื่อนางถามถึงบุตร พระพุทธองค์ตรัสว่า

บุตรก็ดี บิดาก็ดี เผ่าพันธุ์ก็ดี ญาติก็ดี
ย่อมไม่มีใครต้านทานได้ เมื่อความตายมาถึง

นางฟังธรรมนั้นแล้ว ได้เป็นพระโสดาบัน โสปากะได้บรรลุปะอรหันต์ พระพุทธองค์ทรง คลายพระพุทธานุภาพ มารดาได้เห็นบุตรก็ดีใจ ทราบว่าบุตรนั้นเป็นพระชินาสพ จึงอนุญาต ให้บวชแล้วนางก็จากไป

โสปากะเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ซึ่งกำลังเสด็จจงกรมอยู่ในร่มเงาแห่งพระคันธกุฎี ถวาย บังคมแล้วจงกรมตามเสด็จ พระผู้มีพระภาคเจ้าประสงค์จะอนุญาตอุปสมบทแก่เธอ (ขณะนั้นโสปากะ มีอายุเพียง ๗ ขวบ) จึงมีพระดำรัสถามปัญหา ๑๐ ข้อ ที่เรียกว่า **กุมารปัญหา** พระศาสดาทรงพอพระทัย ในการพยากรณ์ปัญหาของโสปากะ จึงทรงอนุญาตการอุปสมบทแก่สามเณร

พระพุทธรองค์ตรัสว่า ดูก่อนโสပါกะ การวิสันนาปัญหานี้ เป็นการอุปสมบทของเข
อุปสมบทนั้นชื่อว่า **ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา** คือ อุปสมบทด้วยการพยากรณ์ ปัญหา หรือที่เรียกว่า
กุมารปัญหา ๑๐ ข้อ

พระพุทธรองค์ตรัสถามว่า

- อะไร ชื่อว่า ๑ โสပါกะทูลว่า สัตว์ทั้งปวงตั้งอยู่ได้ด้วยอาหาร
- อะไร ชื่อว่า ๒ โสปากะ นาม และ รูป
- อะไร ชื่อว่า ๓ โสปากะ เวทนา ๓
- อะไร ชื่อว่า ๔ โสปากะ อริยสัจ ๔
- อะไร ชื่อว่า ๕ โสปากะ อุปาทานฉันท์ ๕
- อะไร ชื่อว่า ๖ โสปากะ อายตนะภายใน ๖
- อะไร ชื่อว่า ๗ โสปากะ โพชนงค์ ๗
- อะไร ชื่อว่า ๘ โสปากะ อริยมรรคมีองค์ ๘
- อะไร ชื่อว่า ๙ โสปากะ สัตตาวาส ๙ (ภาพเป็นที่อยู่ของสัตว์)
- อะไร ชื่อว่า ๑๐ โสปากะ ผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ เรียกว่าพระอรหันต์

ผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ
สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ ที่เป็นอเสช
สามเณร โสปากะ ได้อุปสมบทแล้วด้วย **ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา** ดังนี้

[๔] สมัยนั้น นางพราหมณีชื่อ **ธัญชาณี** เป็นผู้เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้า วันหนึ่งพราหมณ์
ภราทวาชโคตรผู้สามี เชิญเหล่าพราหมณ์ทั้งหลายมาบริโภคาอาหาร ขณะที่นางพราหมณีเฝ้า
เข้าไปเลี้ยงพราหมณ์เหล่านั้น นางเดินสะดุดเท้าตนเอง จึงปลั่งอุทก ๓ ครั้งว่า **ขอนอบน้อมแด่**
พระผู้มีพระภาค พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พราหมณ์ผู้สามีกล่าวว่า หญิงถ้อยนี้
กล่าวสรรเสริญคุณของสมณะเฝ้าอย่างนี้ไม่เลือกที่ เราจักไปต่อว่าพระศาสดานั้นของเจ้า

นางพราหมณีกล่าวว่า พราหมณ์ ฉันยังไม่เห็นบุคคลผู้ใดที่จะฟังต่อว่าพระศาสดา
พระองค์นั้นได้ ทั้งในเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมด้วยสมณพราหมณ์ เทวดา
และมนุษย์ ข้าแต่พราหมณ์ ท่านจงไปเถิด เมื่อท่านไปพบพระศาสดาของเราแล้ว ท่านจักได้รู้เอง
พราหมณ์ผู้สามีฟังแล้วโกรธนางเป็นอย่างยิ่ง พราหมณ์ภราทวาชโคตรจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ
ภาคเจ้ายังที่ประทับ ในเวฬุวันวิหาร กราบทูลถามว่า

บุคคลฆ่าอะไรได้ จึงจะอยู่เป็นสุข ฆ่าอะไรได้ จึงจะไม่เศร้าโศก
 ข้าแต่พระโคตม พระองค์ย่อมชอบใจในการฆ่าธรรมอะไร

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

บุคคลฆ่าความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข ฆ่าความโกรธได้ จึงไม่เศร้าโศก

ดูก่อนพราหมณ์ พระอริยเจ้าทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญการฆ่าความโกรธ

อันมีรากเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะฆ่าความโกรธนั้นได้แล้วย่อมไม่เศร้าโศก

เมื่อได้ฟังพระพุทธองค์ตรัสดังนี้แล้ว พราหมณ์ภารทวาชโคตร ได้บรรลุโสดาปัตติผล กราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกไปอยู่ผู้เดียวไม่ประมาท มีความเพียร มีจิตมั่นคงอยู่ ไม่นานเท่าไรนักพระภารทวาชะ ได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในพระอรหันต์ทั้งหลาย

[๕] พระศาสดา เมื่อประทับอยู่เวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภเรื่อง นางเปตผู้เคยเป็นมารดาของท่านพระสารีบุตร ในอดีตชาติ ที่ได้เสียทุกข์อันเหมาะสมแก่จิจุจริตของตน ปัจจุบันมีความประสงค์จะมายังสำนักของท่านพระสารีบุตร เทวดาผู้สถิตอยู่ที่ประตูดิหารห้ามเข้า นางอ้อนวอนเพื่อขอย่อมพระเถระ ครั้นเข้าไปแล้วได้ยืนอยู่ในที่สุดจงกรมของพระเถระ แสดงตนให้พระเถระเห็นกล่าวว่า

เมื่อก่อนดิฉันเป็นมารดาของท่าน ในชาติอื่น ๆ ดิฉันเข้าถึงเปตวิสัย เพียบพร้อมไปด้วยความหิวกระหาย เมื่อถูกความหิวครอบงำ ย่อมกินน้ำลาย น้ำมูก เสมหะ และมันเหลวของซากศพ ที่เขาเผาแล้วที่เชิงตะกอน กินโลหิตของพวกหญิงที่คลอดบุตร และโลหิตของพวกบุตรที่ถูกตัดมือ เท้า และศีรษะ กินเนื้อ เอ็น กินหนองและเลือดของปศุสัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย ไม่มีที่อยู่อาศัย นอนบนเตียงของคนตายที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ลูกเอ๋ย ขอลูกจงให้ทาน แล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่แม่บ้าง โฉนหนอ แม่จึงจะพ้นจากการกินหนองและเลือด

ท่านพระสารีบุตรได้ยินดังนั้น ในวันที่สองจึงชวนท่านพระโมคคัลลานเถระ และภิกษุอีก ๒ รูปเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ พระโมคคัลลานเถระได้ทูลเรื่องนั้นแก่พระเจ้าพิมพิสาร

พระราชาทรงมีพระบัญชาให้สร้างกุฏิ ๔ หลัง ไม่ไกลจากกรุงราชคฤห์ ในที่อันสมบูรณ์ ด้วยร่มเงาและน้ำ เมื่อกุฏิเสร็จแล้ว จัดเตรียมพลีกรรมทั้งหมด มีข้าว น้ำ ผัก และ บริหารทุกอย่างที่สมควร แก่ภิกษุสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน แล้วมอบถวายสิ่งทั้งหมดนั้น แก่ท่านพระสารีบุตร

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตร ได้ถวายสิ่งทั้งหมดนั้นแด่ภิกษุสงฆ์ ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เพื่ออุทิศให้แก่นางเปรตนั้น

นางเปรตได้อนุโมทนาส่วนบุญนั้นแล้ว ไปบังเกิดในเทวโลก เป็นผู้พร่างพร้อมด้วยสิ่งอันพึงปรารถนาทุกประการ ในวันต่อมา นางได้เข้าไปหาท่านพระโมคคัลลานะ มีร่างกายอันบริสุทธิ์ สะอาด นุ่มนวลอันมีค่ายิ่งกว่าผ้าแก้วกาฬี ประดับด้วยอภรณ์อันวิจิตร แสดงให้เห็นความพ้นจากการเป็นเปรตของนางแล้ว

พระโมคคัลลานะได้กราบทูลความนั้นแก่พระศาสดา พระองค์ทรงกระทำเรื่องนั้นให้เป็นต้นเหตุในการแสดงธรรมแก่บริษัททั้งหลาย เทศนาอันมีประโยชน์แก่มหาชนเป็นจำนวนมาก

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๖] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ายังประทับอยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร ครั้นนั้น **พระเจ้าพิมพิสาร** เสด็จไปสู่แม่น้ำตโปทา ด้วยมีพระประสงค์จะสงสนานพระวรกาย ขณะนั้น พวกภิกษูกำลังสงสน้ำอยู่ในแม่น้ำตโปทา พระราชาจึงประทับรออยู่ในที่ควรแห่งหนึ่ง ด้วยตั้งพระทัยว่า จักสงสนานต่อเมื่อพระคุณเจ้าสงสน้ำเสร็จ

เหล่าภิกษุแม้จะเห็นพระราชาเสด็จมา ก็ยังคงสงสน้ำต่อไป ทำให้พระราชาต้องรออยู่เป็นเวลานาน กว่าจะได้สงสนานพระวรกายตามพระประสงค์

วันรุ่งขึ้น พระราชาเสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแต่เช้า พระองค์ตรัสถามถึงสาเหตุที่มากเฝ้าตั้งแต่เช้า พระราชาได้กราบทูลความเรื่องภิกษุสงสน้ำต่อพระศาสดา

พระพุทธองค์ทรงชี้แจงให้พระราชาเห็นแจ้ง สภาทาน อาจหาญ ว่าจริงด้วยธรรมีกถาแล้ว พระราชาอภิวาท กระทำประทักษิณ แล้วเสด็จกลับ

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมสงฆ์ เนื่องด้วยเหตุนั้น ทรงติเตียน แล้วบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุใดอาบน้ำแล้วยังไม่ถึงกึ่งเดือน อาบน้ำอีกต้องอาบัติปาจิตตีย์ ยกเว้นภิกษุอาพาธ ภิกษุผู้ทำนวักรรม ภิกษุซึ่งเดินทางไกล หรือในคราวที่อากาศร้อน ทรงอนุญาตให้อาบน้ำได้

[๗] **วัคคลี** เป็นบุตรของตระกูลพราหมณ์ในกรุงสาวัตถี เรียนจบไตรเพท เห็นพระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ชื่นชมในพระรูปโฉม อันประกอบด้วยมหาบุรุษลักษณะของพระศาสดา จึงทูลขอบรรพชาอุปสมบท ด้วยคิดว่า เราจักได้เห็นพระพุทธองค์อยู่เนืองนิตย์ จนไม่เป็นอันบำเพ็ญสมณธรรม แม้ในการปฏิบัติเกี่ยวกับสรีรกายของตนก็ไม่ใส่ใจ เฝ้าติดตามฟังพินิจพระลักษณะของพระพุทธองค์ตลอดเวลา

ต่อมา พระศาสดาทราบว่าญาณของพระวักกลีแก่กล้าแล้ว จึงตรัสว่า

ผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นเรา

ผู้ใดแลเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นธรรม

แม้กระนั้น พระวักกลีก็ยังมิละการชมพระรูปโฉม พระศาสดาจึงเสด็จไปสู่กรุงราชคฤห์ ทรงขับไล่ด้วยพระดำรัสว่า วักกลีเธอจงหลีกไป พระวักกลีเสียใจ ไปจำพรรษาอยู่ ณ กาฬสิลา ข้างภูเขาสิลิสี ครั้นออกพรรษาจึงเข้ามาเฝ้าพระพุทธองค์ที่เวฬุวันวิหาร

สังยุตตนิกาย ชันธรวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ กล่าวว่า ขณะที่เดินทางมาถึงกรุงราชคฤห์ ท่านเกิดอาพาธหนัก ขาทั้งสองข้างก้าวไม่ออก พวกชาวเมืองช่วยพาท่านไปพักที่โรงช่างปั้นหม้อ พระวักกลีให้ภิกษุอุปัฏฐาก ไปกราบทูลขอความอนุเคราะห์ ให้พระศาสดาเสด็จมายังที่ท่าน้ำ ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปหาพระวักกลีถึงที่อยู่ ตรัสถามถึงอาการอาพาธ พระวักกลีกราบทูลว่า ข้าพระองค์ทนไม่ไหว ทุกขเวทนาของข้าพระองค์แรงกล้า มีแต่กำเริบขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย ข้าพระองค์ ไม่สามารถจะเข้าไปเฝ้าพระองค์ถึงที่ประทับได้

พระศาสดาตรัสว่า ร่างกายอันเบื่อย่นาที่เธอเห็นนี้ จะมีประโยชน์อะไร ดูก่อนวักกลี เธอจักสำคัญความซอ้นนั้นเป็นไฉน **รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง**

พระวักกลีทูลว่า **ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า**

พระศาสดาตรัสว่า ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตนของเรา

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯลฯ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอน พระวักกลีด้วยโอวาทนี้ แล้วหลีกไปทางภูเขาคิชฌกูฏ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าหลีกไปแล้วไม่นาน พระวักกลีขอให้ภิกษุอุปัฏฐาก หามไปยังกาฬสิลา ข้างภูเขาสิลิสี

ราตรีนั้นเทวดา ๒ องค์ เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่ภูเขาคิชฌกูฏ กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระเจ้าข้า วักกลีภิกษุเกิดความคิด เพื่อความหลุดพ้น เทวดาอีกองค์หนึ่งกราบทูลว่า พระเจ้าข้า วักกลีภิกษุนั้นหลุดพ้นดีแล้ว จักหลุดพ้นได้แน่แท้

ครั้นเวลาเช้า พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้ภิกษุเข้าไปหาพระวักกลี บอกว่าท่านจงฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้า และเทวดา ๒ องค์

พระวักกลีเรียกภิกษุอุปัฏฐากให้พยุลงจากเตียง เพื่อรับพระดำรัสของพระศาสดา ที่ฝากมาว่า วักกลี อย่างกลัวเลย เธอจักมีความตายอันไม่เลวทราบ

พระวัชกรกลับพระตำรัสแล้ว ผ่าให้ภิกษุกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าพระองค์ไม่เคลือบแคลง ไม่สงสัยว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ความพอใจก็ดี ความกำหนดก็ดี ในสิ่งนั้นมิได้มีแก่ข้าพระองค์อีก

เมื่อภิกษุเหล่านั้นกลับไป พระวัชกรคิดว่าบัดนี้ตนได้บรรลุแล้ว จึงนำศัสตรามาปลงชีวิตตนเอง พระวัชกรได้บรรลุพระอรหันต์ แล้วนิพพานในขณะเดียวกันนั้น

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปยังกาฬิลา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ทอดพระเนตรเห็นพระวัชกร นอนคอบิดอยู่บนเตียงแต่ไกล ขณะนั้น ปรากฏกลุ่มหมอกควันลอยไปทั่วทุกทิศ เหล่าภิกษุจึงกราบทูลถามถึงสาเหตุ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับภิกษุว่า นั่นแหละคือมารใจหยาบช้า กำลังคั่นหาวิญญานของวัชกรเถระอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วัชกรนิพพานแล้ว

ส่วนในขุททกนิาย เภรคาถา เล่ม ๒ ภาค ๓ ตอน ๓ และขุททกนิาย อปทาน เล่ม ๔ และอังคุตตรนิาย เอกนิบาต กล่าวว่า หลังจากถูกพระศาสดาขับไล่ พระวัชกรคิดว่าจะมีประโยชน์อะไรด้วยชีวิตของเรา จึงขึ้นไปยืนอยู่ ณ ปากเหว บนภูเขาคิชฌกูฏ พระศาสดาทรงทราบดำริว่า ภิกษุนี้หากไม่ได้ความปลอบใจจากเรา ก็คงพึงทำลายอุปนิสัยแห่งมรรคผลเสีย จึงทรงเปล่งโอภาสไปแสดงพระองค์ ตรัสพระคาถาว่า **ภิกษุผู้มากไปด้วยปราโมทย์ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จะพึงบรรลุหัตถอันสงบ อันเป็นการระงับสังขารให้เป็นสุขได้ แล้วเหยียดพระหัตถ์ประทานแก่พระวัชกร** ตรัสว่า มาเถิด วัชกร

พระวัชกรเกิดปิติโสมนัสเป็นกำลังว่า เราเห็นพระศัพพลแล้ว จึงกระโดดลงไปพร้อมกับ การข่มปิตกลางอากาศนั่นเอง บรรลุอรหัตตผลพร้อมปฏิสัมภิทา แล้วลงมายาวงยังคมพระศาสดา

ต่อมา ขณะที่พระศาสดาประทับอยู่ท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ตรัสสรรเสริญพระวัชกรเถระว่า เป็นผู้เลิศจนกว่าภิกษุทั้งปวง ผู้น้อมไปในศรัทธา

จากนั้น พระพุทธรูปเสด็จจาริกไปโปรดเวไนยสัตว์ยังสถานที่ต่าง ๆ แต่มิได้ระบุนำเสด็จไปประทับ ณ ที่ใดบ้าง ครั้นใกล้เวลาเช้าพรรษาจึงเสด็จไปยังจาลิกา

พรรษาที่ ๑๘

ประทับจำพรรษา ณ จาลิกบรรพต เมืองจาลิกา

[๑] ในระหว่างประทับจำพรรษาที่ ๑๘ นี้ ไม่มีหลักฐานที่กล่าวถึงว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดผู้ใดบ้าง จึงนำเอาเรื่องในพุทธทศนิกาย **วิมานวัตถุ** ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคลในครั้งพุทธกาล ที่สร้างสมบุญด้วยศรัทธา ทำกาลแล้วได้ไปบังเกิดในเทวโลก เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ชัดในผลแห่งกุศลกรรม ดังต่อไปนี้

สมัยนั้น พระมหาโมคคัลลานะดำริว่า บรรดามนุษย์ทั้งหลาย มีความพร้อมในไทยธรรม พร้อมด้วยทักษิณบุญคุณ และพร้อมด้วยจิตที่เลื่อมใส พากันบำเพ็ญกุศล ได้ไปบังเกิดในเทวโลก เสวยทิพยสมบัติอันวิจิตรโอฬาร ควรที่จะจาริกไปในเทวโลก เพื่อนำข่าวอันเป็นผลแห่งกุศลที่ชนทั้งหลายสร้างสมไว้แล้ว มากราบทูลพระศาสดา เพื่อจะได้ทรงชี้ถึงกุศลกรรมทั้งหลายที่กระทำ แม้มีประมาณน้อยก็ยังได้ไปบังเกิดในเทวโลก พระธรรมเทศนานั้นจักเป็นประโยชน์เกื้อกูลความสุขแก่ชนเป็นอันมาก จึงไปกราบทูลความดำรินั้นแก่พระศาสดา

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแล้ว พระมหาโมคคัลลานะถวายบังคม ทำประทักษิณ แล้วเข้าจตุตถฌานอันเป็นบาทแห่งอภิญญา ออกจากจตุตถฌานนั้นแล้ว ขึ้นไปยังดาวดึงส์พิภพ ไต่ถามถึงบุญกรรมตามที่เทวดานั้น ๆ สร้างสมไว้ เมื่อกลับจากดาวดึงส์มายังมนุษย์โลกแล้ว กราบทูลเรื่องทั้งหมดถวาย พระศาสดาทราบเรื่องนั้น ทรงทำเนื่อความให้เป็นเหตุที่เกิดแห่งเรื่อง แล้วทรงแสดงธรรมโปรดบริษัททั้งหลายที่มาประชุมกัน ดังเรื่องต่อไปนี้

กัญชุกททายิกาวิมาน สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประจวบเป็นโรคลมในพระนาภี ประสงค์จะได้น้ำข้าวเพื่อทำยา พระอาณนทีไปนิคมบาตที่บ้านหมอผู้เป็นอุปัฏฐาก ภริยาหมอเป็นผู้มีปัญญา เห็นว่าบาตรนี้เป็นบาตรของพระพุทธองค์ สังเกตรู้ว่าพระเถระมิได้มากเพื่อภิกษา และเมื่อพระเถระบอกว่าการนำข้าว นางคิดว่าจะจัดน้ำข้าวอันเหมาะสมแก่พระพุทธองค์ จึงปรุงยาคุข้าวต้ม ด้วยพุทราและสิ่งอื่น ๆ ใส่เต็มบาตร แล้วจัดโภชนาอย่างอื่นเป็นบริวารของยาคุส่งไปถวาย พอพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยยาคุนั้น อาพาธก็สงบ

ต่อมา นางทำกาลแล้ว ได้ไปบังเกิดในดาวดึงส์พิภพ พระมหาโมคคัลลานะได้พบนาง เทพธิดา ถามนางว่า เธอมีวรรณะงาม เปล่งรัศมีสว่างไปทุกทิศ ดูจดาวประกายพรึก อาตมาขอถามว่า ครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์ เธอได้ทำบุญอะไร จึงมีอำนาจปรุงเรื่องดังนี้ เพราะบุญอันใดผลนี้จึงสำเร็จแก่เธอ

นางเทพธิดาตอบว่า ดิฉันได้ถวายน้ำข้าวที่ปรุงด้วยพุทรา อบด้วยน้ำมัน ผสมด้วยดีปลัย ยี่หว่า และกระเทียมเป็นต้น อบอย่างดีให้ข้าวยาคุนั้นจับกลิ่นพริกไทย แล้วถวายลงในบาตรของ พระตถาคต ได้ถวายเฉพาะพระศาสดาด้วยจิตเลื่อมใสในพระพุทธรเจ้า วิมานและโกะกะทั้งหลายนี้ ดิฉันได้มาด้วยผลแห่งบุญนั้น

เมื่อเทพธิดานั้นชี้แจงถึงกรรมที่นางได้สั่งสมไว้แล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้แสดง ธรรมแก่เธอพร้อมทั้งบริวาร แล้วกลับมายังมนุษยโลก กราบพูลเรื่องนั้นถวายแด่พระพุทธรองค์

ตติยนาครวิมาน สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ พระเถระชื่อนาสพ ๓ องค์ จำพรรษาในอาวาสใกล้หมู่บ้านหนึ่ง ครั้นออกพรรษาปวารณาแล้ว พระเถระเหล่านั้นประสงค์จักถวายบังคมพระศาสดา จึงเดินทางมุ่งไปกรุงราชคฤห์ ในระหว่าง ทางผ่านไร่ไถของพราหมณ์เมิจฉาภิภูริ ขณะนั้นเป็นเวลาเย็นแล้ว พระเถระถามคนเฝ้าไร่ไถว่า วันนี้อาจเดินทางถึงกรุงราชคฤห์ไหม คนเฝ้าไร่ไถบอกว่า ไม่อาจขอรับ กรุงราชคฤห์อยู่ห่าง จากที่นี้ถึงโยชน์ นิมนต์พระคุณเจ้าพำนักที่นี้ก่อน พรุ่งนี้จึงค่อยไป กระผมจักจัดที่อยู่ถวาย พระเถระทั้งสามจึงพักอยู่ ณ ที่นั้น ตามคำนิมนต์

คนเฝ้าไร่ไถนั้นผูกท่อนไม้กับต้นไถ ใช้ใบไถมัดมุงข้างบน ลาดฟางข้างล่าง ถวายพระ เเถระองค์หนึ่ง อีกองค์หนึ่งเอาไถ ๓ ลำผูกเป็นสามเส้า แล้วมุงด้วยหญ้า ลาดพื้นด้วยหญ้า ถวาย พระเถระองค์ที่สอง แล้วนำเอาไม้สองสามท่อนในกระท่อมของตน และกิ่งไม้ทั้งหลาย คลุมด้วยจีวร ทำกลดถวายแก่พระเถระองค์ที่สาม

รุ่งสว่าง คนเฝ้าไร่ไถนั้นได้หุงข้าว ถวายไม้สัฟน์ น้ำล้างหน้า แล้วถวายภัตตาหารกับน้ำอ้อย พระเถระเหล่านั้นฉันแล้วอนุโมทนา เมื่อพระเถระกำลังจะออกเดินทาง จึงได้ถวายอ้อยองค์ละลำ เดินไปส่งพระเถระพอสมควรแล้วก็กลับ เจ้าของไร่ไถผู้เป็นเมิจฉาภิภูริเดินสวนทางมา ถามภิกษุ ว่าได้อ้อยมาแต่ไหน เมื่อภิกษุตอบว่าคนเฝ้าไร่ไถถวาย พราหมณ์โกรธใช้ไม้ตีคนเฝ้าจนถึงแก่ความ ตาย คนเฝ้าไร่ไถถึงบุญที่ตนกระทำไว้ในพระเถระทั้งสาม ได้ไปบังเกิดใน **สุตัมมาเทวสภา** มีช้าง พลายทิพย์บังเกิดขึ้นด้วยบุญญาพญาของตน

บิดามารดาและญาติมิตรได้ข่าวการตาย พากันมาทำฌาปนกิจตรงที่นั้น ขณะนั้น เทพบุตรนั้นซึ่งช้างทิพย์ ลงมาจากเทวโลกแวดล้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก ด้วยเทพฤทธิ์ ปราบกฎ กายให้ที่ประชุมนั้นเห็น ครั้นนั้น บรรดาญาติมิตรทั้งหลาย ได้ถามถึงบุญกรรมของเทพบุตร

เทพบุตรตอบว่า ข้าพเจ้าได้ถวายอาคารอ้อย อาคารหญ้า และอาคารผ้า สมบัตินี้ข้าพเจ้า

ได้มาด้วยบุญนั้น แล้วประกาศคุณของพระรัตนตรัย ชื่นชมกับบิดามารดาแล้วกลับเทวโลก

มนุษย์ทั้งหลาย เมื่อฟังคำของเทพบุตรนั้นแล้ว บังเกิดความเลื่อมใสเป็นอันมากใน พระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุสงฆ์ ตระเตรียมไทยธรรมมากมายหลายเล่มเกวียน พากันไปพระ เวฬุวันวิหาร ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระโมคคัลลานเถระได้กราบ ทูลเรื่องนั้นแก่พระศาสดา พระศาสดาทรงแสดงธรรมโดยมีเรื่องนั้นเป็นเหตุ ให้มนุษย์ทั้งหลาย ตั้งอยู่ในสัจจะและศีล ชนเหล่านั้นมีศรัทธาตั้งมั่น ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า กลับไปบ้าน แล้วช่วยกันสร้างวิหารตรงที่คนเฝ้าไร่อ้อยทำกาลละนั้น

วิหารวิมาน เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร กรุงสาวัตถี มหา อุบาสิกาวิสาขา สร้างมิกการมาตุปราสาท ในบุพพาราม (ในเรื่องนางวิสาขา) เมื่อมีการมาตุปราสาท เสร็จเรียบร้อยแล้ว นางพร้อมด้วยหญิงสหาย ๕๐๐ คน ขึ้นไปชมปราสาท นางกล่าวกับสหายว่า ขอเธอทั้งหลายจงอนุโมทนาบุญ ฉันขอให้ส่วนบุญแก่พวกเธอ ขอพวกเธอจงมีส่วนแห่งบุญที่ฉัน ขวนขวายนี้ด้วยกัน เพื่อนหญิงทั้งหมดมีจิตเลื่อมใส ต่างอนุโมทนาว่า สาธุ สาธุ ดิจจริง

ต่อมาไม่นาน เพื่อนหญิงคนหนึ่งทำกาละ ไปบังเกิดในดาวดึงส์พิภพ มีวิมานใหญ่สวยงาม ล่องลอยอยู่ในอากาศ แลร์คมีไปไกล ด้วยบุญญาภพของนาง

ครั้งนั้น พระอนุรุทธเถระ เทียวจาริกไปในดาวดึงส์พิภพ เห็นเพื่อนหญิงของวิสาขาแล้ว ถามว่า เธอทำกรรมอันใด จึงได้วิมานอันวิจิตรงดงามนี้ นางตอบว่า วิมานที่อัศจรรย์น่าอัศจรรย์นี้ ดิฉันได้มาด้วยผลแห่งการอนุโมทนาอันบริสุทธิ์ ในกุศลของสหายชื่อวิสาขา เมื่อนางสร้างปราสาท เสร็จ กำลังจะมอบถวายแต่สงฆ์อยู่ นางให้ส่วนบุญแก่ดิฉัน แม้ดิฉันไม่มีการบริจาคไทยธรรมเลย แต่ดิฉันเลื่อมใสในกุศลของสหาย เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย และเชื่อผลแห่งกรรม จึงอนุโมทนา ด้วยจิตอันบริสุทธิ์ พระอนุรุทธะกล่าวว่า เธอได้วิมานที่น่าอัศจรรย์น่าอัศจรรย์นี้ ด้วยอนุโมทนา อันบริสุทธิ์นั่นเอง ขอเธอจงบอกคติของวิสาขา ผู้ที่ได้ถวายทานนั้นว่าไปบังเกิดที่ใด

นางเทพธิดาตอบว่า ข้าแต่พระคุณเจ้า วิสาขมหาอุบาสิกาทำกาละแล้ว ไปบังเกิดใน สวรรค์ชั้นนิมมานรดี เป็นปชาบดีของของท้าวสุนิมมิตเทวราช เพราะความที่นางเป็นเจ้าของทาน และมีศรัทธาอันไพบุลย์ พระอนุรุทธะกลับจากเทวโลกแล้ว กราบทูลความนั้นถวายพระศาสดา

เรวดีวิมาน ครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ อสิปัตตมฤคทายวัน นันทียอุบาสิกา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา เป็นทายก เป็นทานบดี เป็นผู้บำรุงสงฆ์ บิดามารดาของนันทียะมีความ ประสงค์จะนำหญิงสาวชื่อเรวดีมาสู่เรือน นันทียะไม่ต้องการนาง เพราะนางมีปกติไม่ให้ทาน

ครั้งนั้น นันทียะกล่าวกับนางว่า ถ้าเธอจักบำรุงภิกษุสงฆ์ และดูแลบิดามารดาของฉัน เขาก็จักอยู่ในเรือนนี้ได้ นางรับคำว่า ดีแล้ว นางได้กระทำตามคำของนันทียะ ตลอดบุตร ๒ คน ครั้นบิดามารดาตายลง ความเป็นใหญ่ทุกอย่างในเรือนก็ตกแก่นาง แม้นันทียะก็เป็นมหาทานบดี ได้สร้างศาลา ๔ หลัง ประดับด้วยห้อง ๔ ห้อง ที่อิสิปตนมหาวิหาร ถวายมหาทานแด่ ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข หลังจากนั้นทักขิโณเทกลในพระหัตถ์ของพระตถาคตมอบถวาย

พร้อมกับการถวายน้ำทักษิโณเทกได้มีปราสาททิพย์ ล้วนแล้วไปด้วยรัตนะ ๗ ประการ ทั้งยาวและกว้าง ๑๒ โยชน์ โดยรอบสูงร้อยโยชน์ พรั่งพร้อมด้วยหมู่นางอัปสรพันหนึ่ง ได้ผุดขึ้นในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะไปเที่ยวเที่ยวจาริก เห็นปราสาทนั้น ถ้ามหากษัตริย์ที่มา ไหว้ว่า ปราสาทนี้ของใคร เทพบุตรทั้งหลายกล่าวว่า เจ้าของปราสาทหลังนี้ชื่อ **นันทียะ** เป็นบุตรของกฏุมพี กรุงพาราณสี ในโลกมนุษย์ ได้สร้างศาลา ๔ หลัง ที่อิสิปตนมหาวิหารถวายสงฆ์ วิมานนี้บังเกิดขึ้นสำหรับนันทียะนั้น แม้เหล่าเทพอัปสรที่บังเกิดในปราสาทก็มาไหว้พระเถระ กล่าวว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ พวกดิฉันเกิดในปราสาทนี้ เพื่อเป็นบริจาริกาของอุบาสกชื่อนันทียะ กรุงพาราณสี ขอพระคุณเจ้าโปรดบอกแก่นันทียะ เพื่อให้มาในที่นี้

พระโมคคัลลานะรับคำแล้ว ลงมาจากเทวโลก กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า ทามกลางบริษัทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิพยสมบัติย่อมบังเกิดคอยท่าคนที่ทำบุญแล้ว แต่ยังอยู่ในมนุษยโลกนี้หรือ

พระศาสดาตรัสตอบว่า

**บุญทั้งหลายที่บุคคลกระทำแล้ว ย่อมคอยต้อนรับ
ระดับปกครองบุคคลผู้ทำบุญไว้ ผู้จากโลกนี้สู่โลกอื่น
เสมือนหนึ่งญาติ ดอนรับญาติที่รักผู้กลับมา ฉะนั้น**

สมัยต่อมา นันทียะกระทำกาละแล้ว บังเกิดในวิมานของตนในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น ส่วนนางเวรตี เลิกกระทำทานทุกอย่าง เทียบบริกาภิกษุสงฆ์ด้วยเข้าใจว่า เพราะสมณะเหล่านี้ตนจึงเสื่อมลาภสักการะ ท้าวเวสวัตินำพาให้ยกสองตนนางขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อให้นางเห็นวิมานของนันทียะ แล้วบุรุษของพระยายมได้โยนนางลงไปในอุสสทนรก

ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าเรื่องนางเวรตีถูกยักษ์จับพาตัวไป พระศาสดาทรงสดับแล้ว ตรัสธรรมเทศนาโดยพิสดารยิ่งขึ้น จบเทศนาชนเป็นอันมากบรรลुโสดาปัตติผล

กัณฐกวิมาน สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร กรุงสาวัตถี ครั้งนั้นท่านพระมหาโมคคัลลานะจากไปในเทวโลก พบกับกัณฐกเทพบุตรที่ดาวดึงส์ เทพบุตรนั้น เห็นพระมหาโมคคัลลานะดีใจ รับสงจากยานเข้าไปหา ไหว้พระและด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้วเป็น ประคองอัญชลีไว้เหนือเศียร พระเถระถามเทพบุตรถึงผลแห่งกรรมที่กระทำ

เทพบุตรกล่าวโดยย่อว่า ตนคือกัณฐกอัครราช ผู้เป็นสหชาติกับพระโพธิสัตว์ของพวกเรา ในอดีตชาติติดต่อกัน อัครราชนั้นให้พระโพธิสัตว์ประทับบนหลัง ในสมัยเสด็จออกมหาภิเนษกรรม ถึงฝั่งอนาณที่ในราตรีนั้น เมื่ออาทิตย์ขึ้น พระมหาสัตว์ทรงรับบาตรและจีวรที่มฤคิการมหาพรหม น้อมถวาย ทรงผนวชแล้วปล่อยให้กลับภิลพัสดุ์ พร้อมกับฉันทอำมาตย์ อัครราชให้ลั่นเสียง พระยูลบาทของพระมหาบุรุษ ด้วยหัวใจที่หนักด้วยความรัก ลมิตทั้งสองแลดูชั่วทัศน์วิสัยที่จะ เห็นได้ เมื่อพระมหาสัตว์ลี้ลับตาไป อัครราชเกิดความยินดีว่า กายเรามีประโยชน์ได้รับใช้พระมหา บุรุษ แต่อดกลั้นความทุกข์ไว้ไม่ได้ ด้วยอำนาจแห่งความรักติดกันแน่นคง ที่มีต่อพระมหาสัตว์มา หลายชาติ เมื่อได้ยินว่าพระองค์ทรงผนวชเพื่อบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ ก็เกิดปิติสมนัส อย่างยิ่ง ได้ถึงแก่กาลลงในขณะนั้น แล้วไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้วยอาณภาพแห่งบุญ ที่สำเร็จ เพราะความเลื่อมใสที่มีต่อพระมหาบุรุษนั้น

กัณฐกเทพบุตรกล่าวถึงกุตลกรรมแล้ว ได้เรียนพระมหาเถระว่า ตนเองมีประสงค์จะ ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ฝ่ายพระมหาเถระไปว่า ขอกราบทูลถึงการถวายบังคมด้วยเศียรเกล้า ของข้าพเจ้าด้วย ต่อมา กัณฐกเทพบุตรได้เข้าไปเฝ้า ฟังพระดำรัสของพระพุทธองค์แล้ว บรรลุโสดา ปัตติมรรค ถวายบังคมพระยูลบาทของพระศาสดา แล้วหายไปในที่นั้นเอง

มถฺกเทวปุตตวิมาน สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ริมฝั่งสระโฆกขรณี ชื่อ คัตถรา ในนครจัมปา เวลาใกล้รุ่ง ทรงออกจากสมาบัติแล้วตรวจดูเหล่าเวไนยสัตว์ที่พอจะแนะนำ ทรงเห็นว่า เวลาเย็นวันนี้ ขณะที่เรากำลังแสดงธรรม กับตัวหนึ่งจักก่อนิमितในเสียงของเรา จักตาย ด้วยความพยายามของผู้อื่น แล้วจะไปบังเกิดในเทวโลก พระพุทธองค์ประสงค์จะให้มหาชนเห็น กับนั้นพร้อมด้วยเทพบริวาร จึงเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในจัมปานคร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่

หลังภัตกิจ เมื่อภิกษุทั้งหลายทำวัตรปฏิบัติแล้ว ไปพักที่พักรกลางวันของตน ๆ ส่วน พระพุทธองค์เสด็จเข้าพระคันธกุฏี ทรงใช้เวลาครึ่งวันให้หมดไปด้วยสุขในผลสมาบัติ ครั้นเวลา เย็น เสด็จเข้ามณฑปศาลา ประชุมแสดงธรรมที่ริมฝั่งสระโฆกขรณี

ในขณะนั้น กับตัวหนึ่งขึ้นจากสระโฆกขรณี หมอบอยู่ท้ายบริษัท ถือนิมิตในพระสุรเสียง

ของพระพุทธองค์ว่า สิ่งนี้ชื่อว่ากรรม ในเวลาเดียวกันนั้นคนเลี้ยงโคคนหนึ่งมายังที่นั่น เห็นพระ
ศาสดากำลังแสดงธรรม ในหมู่บริษัทที่กำลังฟังธรรมอย่างสงบ คนเลี้ยงโคยินพิจารณาไปตาม
พระธรรม ไม่ทันเห็นจบ ได้ปักไม้ที่ใช้ตัดอันโคลงไปโดนหัวกับเท้า กับซึ่งมีจิตเลื่อมใสด้วยธรรม
สัญญาทำการละในขณะนั้นเอง ไปบังเกิดในวิมานทอง ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น

มณฑุกะเทปบุตร เห็นตนถูกหม้ออุปสรรเวตล้อม ทบทวนดูทราบที่เราได้บังเกิด ณ ที่นี้
ได้รับสมบัติเช่นนี้ เพราะการถืออิมิตในพระสุรเสียงของพระศาสดา จึงลงมาจากวิมานทั้งที่มหาชน
เห็นอยู่กันแกละ เข้าไปถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า แล้วยืน
ประคองอัญชลีนมัสการอยู่ ด้วยอาณุภาพที่ยิ่งใหญ่ พร้อมด้วยบริวาร

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเรื่องเทปบุตรนั้น เพื่อที่จักชี้ผลแห่งกรรมและพุทธานุภาพ
ให้ประจักษ์แก่มหาชน จึงตรัสถามเทปบุตรว่า ไครหนอ รุ่งเรืองด้วยฤทธิ์ ด้วยยศ มีวรรณะงาม
ทำทุกทิศให้สว่างไสว กำลังไหว้เท้าของเรา เทปบุตรทูลว่า เมื่อชาติก่อน ข้าพระองค์เป็นกบขณะ
กำลังฟังธรรม (พระสุรเสียง) ของพระองค์อยู่ คนเลี้ยงโคปักไม้ที่ใช้ตัดอันโคลงบนศีรษะ ทำให้ข้า
พระองค์ถึงแก่กาลละ ข้าแต่ท่านพระโคตม ชนเหล่าใดได้ฟังธรรมของพระองค์ แม้ในเวลาอันสั้น
อาณิสสส์จากการฟังธรรม จะทำให้คนเหล่านั้นได้ไปบังเกิดในเทวโลก เหมือนดังข้าพระองค์

พระศาสดาแสดงธรรมโปรด มณฑุกะเทปบุตรได้บรรลุโสดาปัตติผล พร้อมกับเหล่าชน
จำนวนมาก ณ ที่นั้น

พระวินัย มหาวีรยงค์ ปฐมภาค เวรัญชกัณฑ์วรรณะ อธิบายพระพุทธคุณบท **เทวมานุสาสนี**
ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นศาสดาแม่ของพวกสัตว์ดิรัจฉาน เพราะทรงประทานอนุสาสนีให้
เหมือนกัน จริงอยู่ สัตว์ดิรัจฉานเหล่านั้นแม้ไม่สามารถบรรลุผลได้ในอภัพพานั้น แต่มีโอกาส
บรรลุได้ในภพที่ ๒ หรือภพที่ ๓ เพราะเป็นผู้มีอุปนิสัยสมบัติ คือความดีที่เป็นพื้นฐานในจิตที่สัตว์
นั้นสั่งสมมาแต่อดีต เป็นธรรมมุตตมให้บรรลุได้

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๒] พระพุทธองค์เสด็จไปเมืองอาฬวีกเป็นครั้งที่สอง เพื่อทรงโปรดธิดาช่างทุก เนื่องจาก
ทรงทราบในท่ายพระญาณว่ากุมาริกานี้ ได้เจริญมรณเสสติกแล้ว ๓ ปี นับแต่ได้ฟังพระธรรม
เทศนาที่เมืองอาฬวี่ ในคราวที่พระองค์เสด็จมาจำพรรษาที่ ๑๖ พระพุทธองค์ทรงทราบว่า เมื่อแสดง
พระธรรมเทศนาโปรดกุมาริกานี้ เทศนานั้นจักเป็นประโยชน์แก่มหาชนเป็นจำนวนมาก จึงพนมิกษุ
ประมาณ ๕๐๐ รูป เสด็จจาริกมายังเมืองอาฬวี่

ชนชาวเมืองอาฬวี ทราบข่าวการเสด็จมาของพระพุทธองค์ พวกกันมาทูลอาราธนา เพื่อถวายภัตตาหารแก่พระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ธิดาช่างทูกยืนต้อย่างยิ่งที่จะได้เห็น และฟังพระธรรมจากพระศาสดาอีก

บังเอิญบิดาได้สั่งให้นางกรอด้าย เพื่อจะทอดผ้าให้เสร็จในวันนั้น นางจึงตัดสินใจว่าจะกรอด้ายให้บิดาเสร็จก่อน แล้วจึงจะไปฟังธรรม

หลังจากถวายภัตตาหารแก่พระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์แล้ว ชนชาวเมืองอาฬวีก็รออยู่ เพื่อรับการอนุโมทนา พระพุทธองค์ทรงประทับนั่งเฉย ด้วยดำริว่า เราตั้งใจจะมาโปรดนางกุมาริกา ธิดาช่างทูก ดังนั้นจึงสมควรรอรออยู่ก่อน

เมื่อนางกรอด้ายเสร็จ จึงนำด้ายที่กรอแล้ว จะไปส่งให้บิดาที่โรงทูก ทางที่ไปนั้นต้องผ่านสถานที่พระศาสดาทรงประทับ ท่ามกลางเหล่าบริษัทที่กำลังนั่งรอฟังพระธรรมเทศนาอยู่นางแลเห็นพระศาสดาทอดพระเนตรมาที่นาง จึงวางกระเช้าด้ายหลोटลงแล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

มีคำถามว่า เพราะเหตุไรพระศาสดา จึงรอคอยการมาของกุมาริกานั้น

แม้ว่า ได้ยินว่า พระพุทธองค์ทรงทราบว่ ในวันนั้น กุมาริกาเมื่อไปจากที่นี่ จักถึงแก่กาลละ และเป็นผู้มีคติไม่แน่นอน แต่ถ้านางได้ฟังพระธรรมเทศนา บรรลุโสดาปัตติผลแล้วจึงไป นางจักเป็นผู้มีคติที่แน่นอน จักได้ไปบังเกิดในดุสิตนิมมาน ขณะที่กุมาริกาเข้ามาเฝ้า และถวายบังคมแล้ว

พระพุทธองค์ตรัสถามนางว่า เธอมาจากไหน

กุมาริกาทูลตอบว่า หม่อมฉัน ไม่ทราบ พระพุทธเจ้าข้า

พระพุทธองค์ เธอจักไปที่ไหน

กุมาริกา หม่อมฉัน ไม่ทราบ พระพุทธเจ้าข้า

พระพุทธองค์ เธอไม่ทราบหรือ

กุมาริกา หม่อมฉันทราบ พระพุทธเจ้าข้า

พระพุทธองค์ เธอทราบหรือ

กุมาริกา หม่อมฉัน ไม่ทราบ พระพุทธเจ้าข้า

ประชาชนในที่ชุมนุมต่างกล่าวกันว่า ธิดาช่างทูกคนนี้ เจริญแล่นลื่นกับพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ประสงค์จะให้ชนทั้งหลายเข้าใจนางกุมาริกานั้น จึงตรัสถามนางว่า เมื่อเราถามเธอว่ามาจากไหน เพราะเหตุไร เธอจึงตอบว่าไม่ทราบ

นางกราบทูลว่า หม่อมฉันเข้าใจว่าพระองค์ตรัสถามด้วย **อำนาจแห่งปฏิสนธิ** ว่ามาจากไหน หม่อมฉันไม่ทราบว่ามีมาจากนรก หรือเทวโลก หม่อมฉันจึงทูลตอบว่า ไม่ทราบ

พระพุทธองค์ตรัสถามอีกว่า เมื่อเราถามว่าเธอจะไปไหน เหตุไรจึงตอบว่า ไม่ทราบ

นางกราบทูลว่า หม่อมฉันเข้าใจว่า พระองค์ตรัสถาม ด้วย**อำนาจแห่งจุติ** ว่าจักไปไหน เพราะหม่อมฉันไม่ทราบว่า จักไปนรกหรือเทวโลก หม่อมฉันจึงทูลตอบว่า ไม่ทราบ

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า เมื่อเราถามว่า เธอไม่ทราบหรือ เหตุไรเธอกลับตอบว่าทราบ

นางทูลตอบว่า หม่อมฉันย่อมทราบภาวะ ด้วย**อำนาจแห่งมรณะ** ว่าสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ต้องตายแน่นอน หม่อมฉันจึงทูลตอบว่าทราบ

พระพุทธองค์ตรัสถามอีกว่า เมื่อเราถามว่า เธอทราบหรือ เหตุไรเธอจึงตอบว่าไม่ทราบ

นางทูลตอบว่า หม่อมฉันทราบแต่ภาวะ คือความตาย แต่ไม่ทราบถึง **กาลมรณะ** ว่าหม่อมฉันจักตายในเวลาใด วันนี้ หรือพรุ่งนี้ หม่อมฉันจึงกราบทูลว่าไม่ทราบ

พระศาสดาทรงอนุโมทนาปัญหาที่กุมาริกานั้นวิสัชนาแล้วว่า ดีละ ดีละ ทาริกานั้นเป็นบัณฑิต จงจำไว้ว่าชนเหล่าใดไม่มีปัญญา ชนเหล่านั้นเป็นประดุจผู้มีจักษุบอด แล้วตรัสกล่าวว่

โลกนี้มีมืด ในโลกนี้น้อยคนนักจักเห็นแจ้ง

น้อยคนที่จะไปสู่สวรรค์ ดุจนกติด้าย

น้อยตัวนกที่จะหลุดจากข่าย ฉะนั้น

เมื่อจบพระธรรมเทศนา กุมาริกานั้นได้บรรลุ **โสดาปัตติผล** ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วถือกระเช้าด้วยหลอด ไปสู่โรงหูกของบิดา บิดาเห็นนางก็โกรธขวามาชนัก จึงฟุ่่งกระสวยไปโดยแรง กระสวยด้ายนั้นฟุ่่งไปทิ่มท้องของนางกุมาริกา ลั่นชีวิต ณ ที่นั่นเอง นางกุมาริกาไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

[๓] **ช่างหูกผู้บิดา** เสียใจมาก คิดว่าชนทั้งหลายจักเข้าใจว่าเราช่างชิตา แม้พระราชาก็จะฟังลงอาชญาอย่างหนัก จึงหลบหนีไปพำนักอยู่ในป่ากับภิกษุทั้งหลาย ขอบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ภิกษุเหล่านั้นเป็นทั้งอุปัชฌาย์ และอาจารย์ให้เรียนกัมมัฏฐานหมวด ๕ บำเพ็ญเพียรไม่ถนากับบรรลู่รหัตตผล

ต่อมา ในวันมหาปวารณา ภิกษุทั้งหมดเข้ามาเฝ้าพระพุทธองค์ที่อาฬวี ด้วยคิดว่าจักปวารณาวิสุทธูปวารณา ชาวเมืองอาฬวีเห็นภิกษุผู้บิดาแล้วพากันกล่าวเสียดสีว่า ท่านช่างชิตาแล้วบัดนี้จะมาเพื่อฆ่าใคร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุนี้มีได้ฆ่าชิตา ชิตานั้นตายตามกรรมของตน

เพื่อจะประกาศความที่ภิกษุทั้งหลายนั้นเป็นพระชินาสพแล้ว พระพุทธองค์ตรัส **มุนิสุต** เพื่อแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ผู้ใดสำรวมตน ด้วยการสำรวมศีล ในกาย ทวาร วาจาทวาร และ มโนทวาร ย่อมไม่ทำบาปแม้ในกาลไหน ๆ เพราะมีจิตห่างจากบาปทั้งปวง ด้วยวิธีดีอันยอดเยี่ยม

ภิกษุนี้เป็นชินาสพ ไม่โกรธง่าย ไม่สมควรกล่าวร้าย และเบียดเบียนเธอด้วยกายหรือ วาจา ภิกษุนี้เป็นที่บุคคลพึงเคารพนอบน้อมโดยแท้

(๔) ในสมัยที่ประทับอยู่ที่อัคคาฬวเจดีย์ พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า เธอทั้งหลายจงทรงจำ **หัตถกอุบาสก** ว่าเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่น่าอัศจรรย์ อันไม่เคยมีมา ๗ ประการ คือเป็น **ผู้มีศรัทธา ๑ มีศีล ๑ มีhiri ๑ มีโอตตปปะ ๑ เป็นพหูสูต ๑ มีจาคะ ๑ และมีปัญญา ๑** ครั้นเมื่อพระดำรัสดังนี้แล้ว เสด็จจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร

เช้าวันรุ่งขึ้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าบิดาของตนยังนิเวศน์ของหัตถกอุบาสก ได้กล่าวกับ หัตถกอุบาสกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญ ว่าท่านเป็นผู้ที่ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมา

หัตถกอุบาสกถามภิกษุนั้นว่า คุณผู้สละผู้หนุ่มสาว ไม่มีตำแหน่งที่พระพุทธองค์ทรง พยากรณ์หรือ ภิกษุรูปนั้นตอบว่า ไม่มีหรือท่านผู้มีอายุ

ภิกษุรูปนั้นกลับจากบิดาของตน หลังภัตแล้วเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลเรื่องนั้น ให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสว่า ถูกแล้ว อุบาสกผู้นั้นเป็นผู้ถึงพร้อมด้วย **อริยทรัพย์ ๗ ประการ** แต่เขามีความปรารถนาล้น ไม่ปรารถนาให้คนอื่นรู้จักคุณธรรมที่มีอยู่ในตน

(๕) **หัตถกอุบาสก** พร้อมด้วยบริวาร ๕๐๐ คน ทราบว่าขณะนั้นพระพุทธองค์มาประทับอยู่ ณ อัคคาฬวเจดีย์ จึงพากันเข้ามาเฝ้ายังที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

พระพุทธองค์ทรงปฏิสันถารหัตถกอุบาสก ตรัสถามว่า หัตถกเอ เธอมีบริวารมากมายนะเนี่ย เธอสงเคราะห์กันอย่างไร หัตถกอุบาสกกราบทูลว่า ข้าพระองค์สงเคราะห์บริวารเหล่านี้ ด้วย **สังคหวัตถุ ๔ ประการ** ตามที่พระองค์ทรงแสดงไว้ คือ สงเคราะห์ด้วย ทาน ด้วย วาจา ด้วย การประพฤติสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ด้วย การวางตัวเสมอกันในบุคคลที่สมควร พระเจ้าข้า

ต่อมาภายหลัง พระศาสดาประทับ ณ พระเชตะวันวิหาร ทรงสรรเสริญหัตถกอุบาสกว่า เป็นเลิศกว่าพวกอุบาสกผู้สงเคราะห์บริวารด้วยสังคหวัตถุ ๔

จากนั้นเสด็จจาริกไปโปรดเวไนยสัตว์ ยังคามนิคมต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้ระบุในที่ใดบ้าง ครั้น จวนจะเข้าพรรษา เสด็จกลับมายังจาลิบุตรพตอีกครั้งหนึ่ง

พรรษาที่ ๑๙

ประทับจำพรรษา ณ จาลิกบรรพต เมืองจาลิกา

หลังจากจำพรรษาที่ ๑๘ ณ เมืองอาฬวี ครั้นออกพรรษาปรารภแล้ว พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์ยังคามนิคมต่าง ๆ อันเป็นพุทธรกกิจในการบำเพ็ญประโยชน์แก่มวลสัตว์โลกทั้งหลาย ไกลถึงวันเข้าพรรษาใหม่ จึงเสด็จจาริกไปยังเมืองจาลิกา

การเสด็จเมืองจาลิกาในครั้งที่สามนี้ คงเสด็จไปเพื่อทรงโปรดเวไนยสัตว์เช่นเคย แต่มิได้มีหลักฐานปรากฏชัดว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดผู้ใดบ้าง ได้พยายามค้นหาทั้งในพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก อย่างละเอียด ก็มิได้พบข้อความใดที่มีกล่าวอ้างอิงถึง

จึงขอแทรก การเสด็จจาริกของพระพุทธองค์ พระพุทธประเพณี ภัยในอนาคต ๔ ประการ และเหตุปัจจัยที่ทำให้พระศาสนาเสื่อม มาแสดงไว้ในพรรษานี้

การเสด็จจาริกของพระพุทธองค์

[๑] วินัยปิฎก มหาวีกังค ปฐมภาค กล่าวไว้ว่า การเสด็จจาริกของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นพุทธรประเพณี เมื่อเสด็จจาริกไปในชนบท ย่อมเสด็จไปในมณฑลทั้ง ๓ เหล่านี้ คือ มหามณฑล มัชฌิมมณฑล และอันติมมณฑล การเสด็จนี้ชื่อว่า **ไม่รับจาริก**

กาลใดที่มีพระประสงค์จะเสด็จจาริกไปใน **มหามณฑล**

ในกาลนั้น ทรงปรารภในวันมหาปรารภ (วันเพ็ญ เดือน ๑๑) แล้ว มีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เป็นบริวาร เสด็จออกในวันปาฏิบ (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑) เพื่อทรงอนุเคราะห์มหาชนตามคามและนิคม ด้วยการรับอำมิส (วัดอุทาน) และทรงเพิ่มพูนกุศลแก่มหาชนด้วยธรรมทาน เสด็จจาริกไปในมณฑลใหญ่ ระยะทางประมาณ ๔๐๐ โยชน์ ให้เสร็จสิ้นภายใน ๔ เดือน

กาลใดที่มีพระประสงค์จะเสด็จจาริกไปใน **มัชฌิมมณฑล**

เนื่องจากในระหว่างพรรษา สมณและวิปัสสนาของภิกษุทั้งหลายยังอ่อนอยู่ จึงเลื่อนเวลาการเสด็จจาริกให้ช้าไปอีก ๑ เดือน โดยเลื่อนวันมหาปรารภไปเป็นวันเพ็ญเดือน ๑๒ แล้วเริ่มเสด็จออกในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้าย ระยะทางเสด็จจาริกประมาณ ๖๐๐ โยชน์ ใช้เวลาการจาริกให้เสร็จสิ้นภายใน ๘ เดือน

กาลใดที่มีพระประสงค์จะเสด็จจาริกไปใน **อันติมมณฑล**

ทั้งนี้แม้จะออกพรรษาแล้ว แต่บรรดาเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ยังมีอินทรีย์ไม่แก่กล้า ก็จะพัก

อยู่ ณ สถานที่นั้น เพื่อรอเวลาให้เวไนยสัตว์เหล่านั้น มีอินทรีย์แก่กล้าก่อน แล้วจึงเสด็จจาริก โดยจะเริ่มเสด็จในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนยี่ ระยะทางเสด็จจาริกประมาณ ๓๐๐ โยชน์ ใช้เวลาการจาริกให้เสร็จสิ้นภายใน ๗ เดือน

ทั้งนี้เป็นการจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่ความสุขของสัตว์ ๑ เพื่อถือเอาเรื่องที่เกิดขึ้นเป็น ต้นเหตุมาแสดงพระธรรมเทศนา ๑ และเพื่อประโยชน์ในการบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย ๑

การจาริกอีกอย่างหนึ่งชื่อว่า **รับจาริก** การจาริกเช่นนี้หมายถึง รับเสด็จไปเพื่อโปรดบุคคล ที่ควรจะได้อรรถสัฏฐ์ เป็นการเฉพาะเจาะจง โดยมีได้คำนึงถึงระยะทางว่าจะใกล้หรือไกลเพียงใด เช่นการเสด็จไปต้อนรับปิณฑิลมณเฑ (พระมหากัสสปเถระ) ขณะกำลังเดินทางมาเพื่อขอบวช ในระหว่าง นาลันทากับกรุงราชคฤห์ จาริกไปเพื่อโปรดอาฬวกยักษ์ที่เมืองอาฬวี เพื่อโปรดองคุลิมาล ณ ปาชาลีนิ แคว้นโกศล เพื่อโปรดพระเจ้ามณฑากับปิณะที่ริมฝั่งน้ำจันทาคา และเพื่อโปรดปุกกุสาติ ณ บ้านช่างปั้นหม้อชื่อกะวะ ในกรุงราชคฤห์ เป็นต้น

พุทธประเพณี

[๒] พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ปกติจะทรงปราศรัยกับภิกษุอาคันตุกะ อันเป็นพุทธประเพณี ด้วยการตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ร่างกายของพวกเธอยังพอทนได้หรือไม่ พอยังอดทนได้เป็น ไปได้หรือไม่ พวกเธอยังเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุก และไม่ลำบากด้วยอาหารบิณฑบาตหรือไม่ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ทั้งที่ทรงทราบอยู่ ย่อมตรัสถามก็มี ย่อมไม่ตรัสถามก็มี

ทรงทราบกาลแล้วตรัสถาม ทรงทราบกาลแล้วไม่ตรัสถาม

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ย่อมตรัสถาม ในสิ่งที่ประกอบด้วยประโยชน์

ไม่ตรัสถาม ในสิ่งที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงอบรมภิกษุทั้งหลายด้วยอาการ ๒ อย่าง คือ

ด้วยการแสดงธรรม ๑

ด้วยการบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวกทั้งหลาย ๑

นี้เป็นพุทธประเพณีของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ภัยในอนาคต ๕ ประการ

[๓] พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตรัสภัยในอนาคต อันเป็นความเสื่อมของพระศาสนา ไว้ใน อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ข้อ ๘๐ จตุตถอนาคตสูตร ดังนี้

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ภัยในอนาคต ๕ ประการ ซึ่งยังไม่บังเกิดในบัดนี้ แต่จักบังเกิดในกาลต่อไป ภัยเหล่านั้นอันเธอทั้งหลายพึงรู้ไว้ ครั้นรู้แล้วเธอพึงพยายามเพื่อละภัยเหล่านั้นเสีย ภัย ๕ ประการนั้น คือ

ในอนาคต ภิกษุทั้งหลาย จักเป็นผู้ชอบจิวรติงาม เมื่อชอบจิวรติงาม ก็จักละความเป็นผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร จักประชุมกันอยู่ตามคามนิคม และราชธานี จักถึงการแสวงหาที่ไม่สมควร ไม่เหมาะสมต่าง ๆ เพราะเหตุแห่งจิวร

ในอนาคต ภิกษุทั้งหลาย จักเป็นผู้ชอบบิณฑบาตที่ติงาม เมื่อชอบบิณฑบาตที่ติงาม ก็จักละความเป็นผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร จักประชุมกันอยู่ตามคาม นิคม และราชธานี แสวงหาบิณฑบาตที่มีรสเลิศด้วยปลายลิ้น และจักถึงการแสวงหาที่ไม่สมควร อันไม่เหมาะสมต่าง ๆ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต

ในอนาคต ภิกษุทั้งหลาย จักเป็นผู้ชอบเสนาสนะที่ติงาม เมื่อชอบเสนาสนะที่ติงาม ก็จักละความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ละเสนาสนะอันสงัด คือ ป่าและป่าชัฏ จักประชุมกันอยู่ตามคาม นิคม และราชธานี และจักถึงการแสวงหาที่ไม่สมควร อันไม่เหมาะสมต่าง ๆ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ

ในอนาคต ภิกษุทั้งหลาย จักเป็นผู้อยู่คลุกคลีด้วยภิกษุณี สามเณรี และสมณทูเทส เมื่อมีการคลุกคลีด้วยภิกษุณี สามเณรี และสมณทูเทส พึงหวังได้ว่า เธอเหล่านั้นจักไม่เป็นผู้ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ จักต้องอาบัติเตรัหมองบางประการ หรือจักบอกดินเสกขา เวียนมาเพื่อความเป็นคลุกคลี เพราะเหตุแห่งการคลุกคลีนั้น

ในอนาคต ภิกษุทั้งหลาย จักเป็นผู้อยู่คลุกคลีด้วยอารามิกบุรุษ เมื่อมีการคลุกคลีด้วยอารามิกบุรุษพึงหวังได้ว่า เธอเหล่านั้น จักเป็นผู้ประกอบแต่การบริโภคของที่ระสมไว้ มีประการต่าง ๆ จักทำมิดีเมื่อยางหยาบในแผ่นดินบ้าง ที่ปลายของเขี้ยวบ้าง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภัยในอนาคตทั้ง ๕ ประการ ซึ่งยังไม่บังเกิดในบัดนี้ แต่จักบังเกิดในกาลต่อไป ภัยนั้นอันเธอทั้งหลายพึงรู้ไว้เฉพาะ ครั้นแล้วพึงพยายามละภัยนั้น เพื่อป้องกันความเสื่อมของพระศาสนาในอนาคตกาล

เหตุปัจจัยที่ทำให้พระศาสนาเสื่อม

[๔] สมัยหนึ่ง ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เวฬุวันวิหาร พระกิมพิละเข้าไปกราบทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ พระสังฆกรรมไม่ดำรงอยู่ได้นาน หลังจากพระตถาคตปรินิพพานแล้ว

พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก่อน กิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว หากพวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่

ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระศาสดา

ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระธรรม

ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระสงฆ์

ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสิกขาบท

ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงซึ่งกันและกัน

ดูก่อนกิมพิละ ปฏิปทานี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ พระสังฆกรรมไม่ดำรงอยู่ได้นาน พระกิมพิละทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ พระสังฆกรรมดำรงอยู่ได้นาน หลังจากพระตถาคตปรินิพพานแล้ว

พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก่อนกิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว หากพวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่

มีความเคารพ มีความยำเกรงในพระศาสดา

มีความเคารพ มีความยำเกรงในพระธรรม

มีความเคารพ มีความยำเกรงในพระสงฆ์

มีความเคารพ มีความยำเกรงในสิกขาบท

มีความเคารพ มีความยำเกรงซึ่งกันและกัน

ดูก่อนกิมพิละ ปฏิปทานี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ พระสังฆกรรมดำรงอยู่ได้นาน

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๕] พระศาสดาเสด็จจาริกไปโปรดสัตว์ในที่ต่าง ๆ แล้วเสด็จไปกรุงสาวัตถี ปุณณมกถพ พ้อคำชาวเมืองสุนาปรีนตะ คุมกองเกวียนมาค้าขายยังกรุงสาวัตถี เห็นมหาชนถือเครื่องสักการะเดินทางไปพระเชตวันวิหาร จึงเดินตามไป ขณะนั้นพระศาสดากำลังแสดงธรรม ปุณณมกถพ เกิดความเลื่อมใส จึงเรียกหัวหน้าบริวารมา สั่งให้นำทรัพย์สมบัติทั้งหมด กลับไปมอบให้แก่

น้องชาย ตนเองได้บวชแล้วในสำนักพระคาสดา เจริญสมณธรรมอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร

วันหนึ่ง พระปุดณะเข้าเฝ้า กราบทูลขอประทานโอวาทโดยย่อ เพื่อจะกลับไปอยู่ใน
สุนาปรันตชนบท พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส **ปุดโณวาทสูตร** ว่าด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
อัมมารมณเฑ อันเป็นเหตุแห่งทุกข์

พระปุดณะไปสู่สุนาปรันตชนบท ผ่านภูกอยู่ที่ **อัมพหัญฐบรรพต** ชวนชวายสมณะ และ
วิปัสสนา กระทำวิชา ๓ ให้แจ้ง บรรลุอรหัตตผลแล้ว

ส่วนน้องชายพร้อมด้วยพ่อค้า ๕๐๐ คน ไปค้าขายทางเรือ ประสพกับอภิมุขย์กลาง
ทะเล อธิษฐานขอให้พระปุดณะเถระเป็นผู้เป็นพี่ชายช่วย ได้รอดพ้นจากภยันตรายแล้ว บังเกิด
ความเลื่อมใส จึงประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา ร่วมกันสร้างพระคันธกุฎีที่สุนาปรันตะ ด้วย
ไม้จันทน์แดงที่พวกตนนำมา เพื่อถวายแด่พระคาสดา ชื่อว่า **จันทนศาลา**

ครั้นสร้างเสร็จ พระปุดณะเถระไปอาราธนาพระพุทธรูปองค์กรุงสวดี ด้วยอาณภาพ
แห่งฤทธิ์ พระคาสดาเสด็จพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป มาทรงรับพระคันธกุฎี ณ ที่เหล่านั้น
สมาทานองค์อุโบสถแล้วถวายทาน ทรงอนุโมทนาและแสดงธรรมมีกถา การหลุดพ้นจากกิเลส
ได้เกิดแก่ชนเหล่านั้น พระคาสดาประทับอยู่ ณ คันธกุฎีนั้น ๒-๓ วันจึงเสด็จกลับ

ขณะเดินทางถึงแม่น้ำมัมมทา เหล่านาคราชพากันมกถวายการต้อนรับ พระคาสดาทรง
แสดงธรรมโปรดนาคราชทั้งหลาย เมื่อจะเสด็จเดินทางต่อไป เหล่านาคราชกราบทูลขอประทาน
สิ่งสำหรับสักการบูชา พระพุทธรูปองค์ทรงประทับรอยพระบาทไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำนั้น จากนั้นเสด็จ
กลับไปยังเชตวันวิหาร กรุงสวดี

[๖] ครั้งนั้น บุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศลส่งบุตรชายของตน นามว่า **อหิงสกะ** ไปศึกษา
ศิลปวิทยากับอาจารย์ที่คาปาโมกข์ ยังกรุงตักสิลา อหิงสกะเป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อย
ไม่เบียดเบียนผู้ใด ตั้งใจศึกษาศิลปวิทยาดำรงดี จึงเป็นที่รักใคร่ของอาจารย์ เหล่าศิษย์อื่นต่างพากัน
รักศรัทธา ไม่ต้องการให้อหิงสกะได้ดีกว่าพวกตน ได้ใช้อุบายนานาประการที่จะทำให้อาจารย์เกิด
ความระแวงในอหิงสกะ

ครั้งแรก อาจารย์ยังไม่ปลงใจเชื่อถ้อยคำของศิษย์เหล่านั้น แต่เมื่อได้รับทราบความว่า
อหิงสกะคิดจะทำร้ายตนบ่อยครั้ง จึงเริ่มเกิดความหวาดระแวง ดำริจะทำลายชีวิตอหิงสกะ ก่อนที่
ตนจะถูกทำร้าย แต่คิดได้ว่า หากตนเป็นผู้กระทำการเอง ต่อไปก็จะมีผู้ใดกล้ำสงบบุตรหลาน
มาศึกษาในสำนักของตน จึงคิดอุบายหาทางให้ผู้อื่นเป็นผู้ลงมือกระทำการแทน

อาจารย์ทิศาปาโมกข์เรียกอหิงสกะเข้ามาแจ้งให้ทราบว่า ศิลปวิทยาที่ได้ร่ำเรียนมานั้นจนจะสำเร็จแล้ว แต่จะให้สำเร็จบริบูรณ์ได้ อหิงสกะต้องผ่านมนุษย์ให้ครบหนึ่งพันคนก่อน จึงจะบรรลุผล ทั้งนี้ด้วยหวังว่า จะต้องมิใช่ผู้หนึ่งสามารถทำลายชีวิตอหิงสกะได้แน่นอน

อหิงสกะเป็นผู้ที่เคารพและยึดมั่นในคำสั่งของอาจารย์ คิดว่าคงเป็นจริงตามคำที่อาจารย์กล่าว จึงจัดเตรียมอาวุธเดินทางเข้าไปยังป่า **ซาลินี** ในแคว้นโกศล คอยดักรอทำร้ายผู้คนที่เดินทางผ่านไปมา เช่นฆ่าพวกมนุษย์แล้ว เอานิ้วมือมาร้อยเป็นพวงมาลัยคล้องคอ อหิงสกะจึงได้นามว่า **โจรองคุลิมาล** แปลว่า ผู้มีนิ้วมือเป็นพวงมาลัยแต่นั้นมา

เหล่าชนตามคามนิคมนอกกรุงสาวัตถี ทราบเหตุการณ์เรื่องโจรองคุลิมาล ต่างพากันละทิ้งถิ่นฐาน อพยพไปพำนักอยู่ในกรุงสาวัตถี แล้วกราบทูลเรื่องโจรให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบ พระราชาจึงมีรับสั่งให้เตรียมไพร่พล เพื่อจะออกไปปราบโจรองคุลิมาล

รุ่งอรุณของวันนั้น พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นอุปนิสัยอหิงสกะของ **องคุลิมาล** ทรงทราบด้วยพระพุทธานุภาพว่า องคุลิมาลนี้เป็น **ปัจฉิมภิกษุ** ขณะนี้กำลังแสวงหาบุคคลสุดท้าย ที่จะฆ่าแล้วตัดนิ้วมือให้ครบหนึ่งพัน หากเรตถาคดไปโปรด ความสวัสดีจักมีแก่องคุลิมาล เขจักยินฟังคำสอนของเราในปานั้น และจักกลับใจรู้สึกตัวขอบวช เมื่อบวชแล้วไม่นานก็จักทำให้แจ้งซึ่งอภิญญา ๖ แต่ถ้เราไม่ไป องคุลิมาลเมื่อพบมารดาของตน จักประทุษร้ายทำอนันตริยกรรมต่อมารดา ซึ่งจักให้ผลทันที เราพึงทำการสงเคราะห์องคุลิมาลโจรนั้น

เมื่อเสด็จกลับจากบิณฑบาต พระพุทธองค์แจ้งให้ภิกษุทั้งหลาย ทราบความที่จะเสด็จจาริกไปสู่ชนบทชั่วคราว โดยไม่มีปัจฉาสมณะ แล้วเสด็จเดินทางไปยังทิศที่องคุลิมาลชุมนุมอยู่ เมื่อเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาแต่ไกล องคุลิมาลรู้สึกอัศจรรย์ใจเป็นอย่างยิ่ง ที่เห็นว่าสมณะนี้กล้ำมาแต่ผู้เดียว ตะโกนไปว่า หยุดก่อน ท่านสมณะ

พระพุทธองค์ตรัสว่า เราหยุดแล้ว องคุลิมาล เธอต่างหากที่ยังไม่หยุด องคุลิมาลไม่เข้าใจความหมาย คิดว่าเหล่าสมณะปกติไม่กล่าวความเท็จ แต่ทั้งนี้ที่ท่านกำลังเดิน กลับกล่าวว่าเราหยุดแล้ว ส่วนเราซึ่งหยุดยืนอยู่ ท่านกล่าวว่ายังไม่หยุด

ที่สุดแห่งการโต้ตอบ พระพุทธองค์ตรัสว่า เราชื่อว่า **หยุด**แล้วจากการเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ส่วนเธอชื่อว่า **ยังไม่หยุด**เพราะเที่ยวเบียดเบียนล้างผลาญชีวิตผู้อื่นอยู่

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสเช่นนั้น องคุลิมาลกลับได้สติ เปลื้องศาสตราวุธ และพวงนิ้วมือออกจากคอของตน โยนทิ้งลงไปในเหวลึก พลังเข้าไปทูลขออุปสมบทต่อพระพุทธองค์ ณ ที่นั้น

พระพุทธรูปทรงประทับยืน เอื้อมมือขวาขึ้นประทาน **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** แล้วเสด็จกลับเขตวันวิหาร โดยมีพระองค์อุลุมตามเสด็จ

วันรุ่งขึ้น พระพุทธรูปรับสั่งให้พระองค์อุลุม เข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี พระภิกษุองค์อุลุมกลับมามีบาตรเปล่า มีโลหิตไหลไหลมูก การบิณฑบาตของพระองค์ว่า ชนที่เข้าพระองค์บิณฑบาตอยู่ บรรดาอริ หิน ห่อนไม้ ไม่ทราบว่าเป็นจากที่ใด มากระทบเข้าพระองค์โดยแรง ทำให้ได้รับบาดเจ็บทุกขเวทนาเห็นปานนี้ พระพุทธรูปตรัสว่า องค์อุลุม เธอจงอดทนเถิด ผลแห่งกรรมอันควรจักได้รับในอภัย เธอได้ชดใช้แล้วในปัจจุบัน

สมัยนั้น พระองค์อุลุมถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือเกี่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร หลีกตนออกไปบำเพ็ญสมณธรรมแต่ผู้เดียว ไม่นานก็ได้บรรลुพระอรหัตตผลพร้อมด้วยวิชา ๓ คือ **บุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ อาสวักขยญาณ**

ต่อมา ชนที่พระองค์อุลุมเข้าไปบิณฑบาต เห็นหญิงมีครรภ์แก่ผู้หนึ่ง ยืนรอถวายอาหารบิณฑบาตอยู่ ท่านจึงเดินเข้าไปทัก หญิงนั้นพอเห็นว่าเป็นองค์อุลุม ก็ตกใจทั้งสิ่งของที่จะถวาย วิ่งหนีไปติดที่รั้วบ้านของนาง พระองค์อุลุมตามเข้าไปกล่าวสัจจาว่า น้องหญิง ตั้งแต่เราเกิดแล้วในอริยชาติ จะแบล้งปลงสัตว์จากชีวิตทั้งรู้หาไม่ได้ ด้วยสัจจาจันนี้ ขอความสวัสดิจงมีแก่เธอ และทารกในครรภ์ของเธอเกิด ปรากฏว่าหญิงนั้นคลอดบุตรได้โดยง่ายตาย

ตั้งแต่นั้นมา พระองค์อุลุมก็เป็นที่เคารพรักของชาวเมือง ชนทั้งหลายปราศจากความหวาดกลัวในพระเถระอีกต่อไป

ครั้งนั้น ท่านพระองค์อุลุมไปในที่เฝ้าลับ อยู่เสวยวิมุตติสุข ปลั่งอุทานว่า

ผู้ใดประมาทแล้วในกาลก่อน ภายหลังไม่ประมาท

ผู้นั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ

ครั้นปลั่งอุทานนี้แล้ว ก็ปริณิพพาน ด้วยอนุภาทิเสสนิพพาน ภิกษุทั้งหลายทูลถามถึงคติของพระองค์อุลุม พระพุทธรูปตรัสว่า บุตรของเรานิพพานแล้ว ตรัสพระคาถาว่า

บุคคลใดละบาปกรรมที่ตนทำไว้แล้วได้ด้วยกุศล บุคคลนั้น

ย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง ดุจดวงจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น

[๗] ชนที่พระศาสดาประทับอยู่ ณ พระเขตวันวิหาร ทรงปรารภเรื่อง สันตติมหาอำมาตย์ แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ครั้งหนึ่ง เหล่าชนในปัจฉิมเจตมภกัฏฐการกำเริบ พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสสั่งให้สันตติมหาอำมาตย์นำกำลังออกไปปราบปราม เมื่อเหตุการณ์สงบ และมหาอำมาตย์กลับมาแล้ว

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพอพระทัย จึงพระราชทานราชสมบัติให้สันตติมหาอำมาตย์ครอบครองเป็นเวลา ๗ วัน พร้อมกับพระราชทานหญิงที่ชำนาญในการฟ้อนรำและขับร้องนางหนึ่ง แก่มหาอำมาตย์ เมื่อได้ครองราชสมบัติ มหาอำมาตย์ก็เสพสุราจนเมามายตลอด ๗ วัน

ในวันที่ ๗ มหาอำมาตย์แต่งตัวด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง ขึ้นช้างทรงของพระราชินี ไปสู่ท่าอาบน้ำ ขณะผ่านประตูเมือง เห็นพระศาสตาทกำลังเสด็จเข้าไปบิณฑบาต ในกรุงสาวัตถีด้วยความมีนเมา สันตติมหาอำมาตย์ผงกศีรษะถวายบังคมบนคอช้างนั้นเอง

พระผู้มีพระภาคทรงทำการแย้ม ตรัสว่า อานนท์ เธอจงดูสันตติมหาอำมาตย์ ซึ่งแต่งกายด้วยอาภรณ์อันเลิศ เธอจักมาสู่สำนักเราในวันนี้ หลังจากรับฟังธรรมเทศนาจากเรา เธอจักบรรลุพระอรหัตตผล และจะแสดงอานุภาพขึ้นไปยืนอยู่ในอากาศสูง ๗ ขั้วลำตาล หลังจากแสดงบุพกรรมของเธอแล้ว เธอจักนั่งบนบัลลังก์กลางอากาศนั้น เข้าเตโชธาตุ แล้วนิพพานเบื้องบนอากาศนั้นเอง มหาชนได้ฟังพระดำรัสของพระศาสดานั้นด้วยกันทั้งหมด

บรรดาชนเหล่านั้น **พวกมิถิลาภิภูริ** คิดว่า พระสมณโคตมย่อมดีแต่ปาก พวกเราจักจับผิดพระสมณโคตมด้วยมุสาวาท **พวกสัมมาภิภูริ** คิดว่า น้าอัครจริยพระพุทธรเจ้าทั้งหลายมีอานุภาพมาก ในวันนี้ เราทั้งหลายจักได้เห็นอานุภาพแห่งพระองค์ และการบรรลุธรรมของสันตติมหาอำมาตย์

ในวันนั้น หญิงที่ได้รับพระราชทานมา กำลังแสดงการฟ้อนและการขับในท่ามกลางที่เต็นรำ ได้กระทำการละลง ด้วยลมมีพิษอันเกิดขึ้นในท้อง เพราะความที่นางเป็นผู้มีอาหารน้อยถึง ๗ วัน เพื่อรักษาทรุดทรึงเหงิงดงาม มหาอำมาตย์ถูกความโศกอย่างแรงกล้าครอบงำ คิดว่า เว้นจากพระตถาคต จักไม่มีใครที่จะยังความโศกของเราให้หายได้ จึงไปสู่สำนักพระศาสดาถวายบังคมแล้ว กราบทูลเรื่อนั้นกล่าวว่า ขอพระพุทธองค์จงทรงเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์ด้วยเถิด

พระศาสดาตรัสว่า อันที่จริงน้ำตาที่ไหลออกจากผู้ที่ร้องไห้ ในเวลาที่หญิงนี้ตาย มีมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ แล้วตรัสพระคาถาว่า

กิเลสเครื่องกังวลใด มีอยู่ในกาลก่อน

เธอจงยังกิเลสเครื่องกังวลนั้น ให้เหือดแห้งไป

กิเลสเครื่องกังวล จงอย่ามีแก่เธอในภายหลัง

ถ้าเธอจักไม่ยึดถือขันธ จักเป็นผู้สงบระงับเที่ยวไป

ในกาลจบพระคาถา สันตติมหาอำมาตย์ได้บรรลุพระอรหัต พิจารณาอายุสังขารของตน

ทราบแล้ว จึงกราบทูลลาปรีณิพพาน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบวาทีของมหาชนเหล่านั้น เพื่อเปลื้องความสงสัยของเหล่ามิชฌาทีฏฐิให้เป็นที่ประจักษ์ จึงตรัสว่า เธอจงขึ้นไปยืนบนอากาศ สูง ๗ ขั้วลำตาล แล้วบอกกรรมที่เธอทำแล้วแก่เรา

สันตติมาอำมาตย์แสดงปาฏิหาริย์ ขึ้นไปยืนบนอากาศ กราบทูลบุพกรรมของตน แก่พระพุทธองค์ นั่งลงบนบัลลังก์กลางอากาศนั้น เข้าเตโชธาตุ แล้วนิพพาน เปลวไฟเกิดขึ้น ในสรีระ เผาไหม้จนเหลือแต่เพียงธาตุทั้งหลายดุจดอกมะลิ เมื่อพระศาสดาทรงคลี่ผ้าขาวรับ ธาตุทั้งหลาย ก็ตกลงบนผ้านั้น พระศาสดาทรงห่อธาตุเหล่านั้นแล้ว รับสั่งให้สร้างสถูปไว้ที่ทางใหญ่ ๔ แพร่ง ด้วยประสงค์ว่ามหาชนไหว้แล้ว จักเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญ

หลังจากสันตติอำมาตย์นิพพานแล้ว บรรดาภิกษุต่างถามกันว่า ในเมื่อสันตติอำมาตย์ ยังมีได้บวช พวกเราควรจะเรียกเธอว่าเป็นสมณะ หรือเป็นพราหมณ์

พระศาสดาทรงทราบความสงสัยของภิกษุเหล่านั้น ตรัสว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ จะเรียกสันตติอำมาตย์ว่าสมณะก็ควร เรียกว่าพราหมณ์ก็ควรเช่นกัน แล้วตรัสพระคาถาว่า

บุคคลใดประดับตนด้วยเครื่องอลังการ

ประพฤตินตมำเสมอด้วยกาย วาจา ใจ

มีปกติประพฤติประเสริฐ บุคคลนั้นชื่อว่า เป็นผู้สงบ

บุคคลนั้นย่อมชื่อว่าพราหมณ์ ชื่อว่าสมณะ ชื่อว่าภิกษุ

ในกาลจบพระคาถา ชนทั้งหลายได้บรรลุอริยมผล มีโสดาปัตติผลเป็นต้น เป็นจำนวนมาก ในปลายพรรษานี้ สันนิษฐานว่า นางวิสาขาคงจะเริ่มสร้างมิกคารมาตุปราสาท ในอุทยาน บุปผาราม ดังข้อสันนิษฐานตอนท้ายของพรรษาที่ ๒๐

จากนั้น พระพุทธองค์เสด็จจาริกไปยังกรุงราชคฤห์

พรรษาที่ ๒๐

ประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

[๑] ในพรรษานี้พระอานนท์ได้รับแต่งตั้งให้เป็น พุทธอุปัฏฐากประจำ ซึ่งก่อนหน้านั้น แม้ว่าพระอานนท์จะทำหน้าที่อุปัฏฐาก แต่ก็มิได้ทำประจำ พระพุทธองค์ยังมิได้ทรงแต่งตั้งภิกษุรูปใดให้ทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะ บางคราว พระนาคสมาละ พระนาคิตะ พระอุปวาณะ พระจุนทะ พระสาครตะ พระราธะ พระเมฆิยะ เปลี่ยนกันรับหน้าที่อุปัฏฐาก

พระพุทธองค์ทรงปรารภว่า บัดนี้เราชราแล้ว พวกเธอจงเลือกภิกษุรูปหนึ่ง เพื่อเป็นอุปัฏฐากประจำของเรา พระสารีบุตรได้ฟังพระดำรัสเช่นนั้น จึงลุกจากอาสนะ ถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอรับหน้าที่อุปัฏฐาก พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าอย่าเลย สารีบุตร เธออยู่ในทิศใด ทิศนั้นไม่ว่างเปล่า เธอไม่ต้องทำหน้าที่อุปัฏฐากเราดอก

จากนั้น พระสาวกองค์อื่น ๆ ก็ลุกขึ้นกล่าวโดยทำนองเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงห้ามสาวกเหล่านั้นทั้งหมด มีพระอานนท์รูปเดียวนั่งนิ่งอยู่ เหล่าภิกษุจึงกล่าวว่า ท่านอานนท์ ท่านกราบทูลขอตำแหน่งอุปัฏฐากพระองค์เกิด

พระอานนท์ จึงกราบทูลขอพร ๘ ประการ ดังนี้

พรที่เป็นข้อห้าม ๔ ประการ คือ

จักไม่ประทานจีวรที่พระองค์ทรงได้มา แก่ข้าพระองค์

จักไม่ประทานบิณฑบาตแก่ข้าพระองค์

จักไม่ประทานให้ข้าพระองค์อยู่ร่วมในพระคันธกุฎี

จักไม่ทรงพาข้าพระองค์ไปยังที่ทรงรับนิมนต์ไว้

พระศาสดาตรัสถามว่า อานนท์ เธอเห็นโทษเช่นไร พระอานนท์กราบทูลว่า เพราะบางคนอาจคิดว่า เนื่องจากข้าพระองค์ได้รับจีวร ได้รับบิณฑบาต ได้อยู่ร่วมกุฎี ได้ไปสู่นิมนต์พร้อมกับพระองค์ จึงยอมรับเป็นอุปัฏฐาก ด้วยหวังในลาภสักการะเหล่านั้น

พรที่เป็นข้อขอร้อง ๔ ประการ คือ

ขอพระองค์เสด็จไปสู่นิมนต์ที่ข้าพระองค์รับไว้แทน

ขอให้ข้าพระองค์นำอาคันตกะที่มาจากที่ต่าง ๆ เข้าเฝ้าได้

ขอให้ข้าพระองค์เข้าเฝ้าเพื่อทูลถามข้อสงสัยได้ตลอดเวลา

ขอทรงแสดงธรรมที่ข้าพระองค์มิได้รับฟังซ้ำอีก

พระศาสดาตรัสถามว่า อานนท์ เธอเห็นอนิสสฺสเช่นไรในคำขอร้องนี้

พระอานนท์กราบทูลว่า เหล่าชนผู้มีศรัทธา เมื่อไม่มีโอกาสพบพระองค์ ย่อมจักขอร้องให้ข้าพระองค์เป็นผู้รับนิมนต์แทน เพื่อข้าพระองค์จะได้ทูลให้พระองค์ทรงทราบ หากพระองค์ไม่เสด็จไป ก็จักกล่าวว่า ข้าพระองค์อุปฐากพระองค์เช่นไร จึงไม่ให้ความอนุเคราะห์ แม้ในกนิมนต์เช่นนี้

สำหรับอาคันตุกะที่ต้องการจะเข้าเฝ้าพระองค์ บางครั้งเดินทางมาจากที่ไกล หากไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้า ย่อมกล่าวว่า พวกเราอุตส่าห์หิ้อาชีพการงาน เดินทางมาหวังจะได้เฝ้าพระศาสดา แต่ภิกษุผู้อุปฐากกลับกีดกันมิให้เข้าเฝ้า ก็จักทำให้ศรัทธาของคนเหล่านั้นเสื่อมคลายลง

ในส่วนของข้าพระองค์ ก็เพื่อจะได้จัดข้อสงสัย อันอาจเป็นเสี้ยนหนามต่อการปฏิบัติธรรม ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง

อนึ่ง หากมีผู้ถามว่า พระสูตรนี้ ชาดกนี้ พระองค์ทรงแสดง ณ ที่ใด มีใจความเช่นไร หากข้าพระองค์ไม่ทราบ ชนทั้งหลายก็จักคิดว่า แม้การแสดงธรรมของพระศาสดา ผู้อุปฐากก็ยังไม่ทราบ เหตุใดจึงติดตามพระศาสดาอยู่ได้เป็นเวลานาน ข้าพระองค์ต้องการที่จะกล่าวธรรมเหล่านั้นแก่ผู้ต้องการทราบอีก จึงขอประทานอนุญาตดังกล่าว

พระศาสดาเมื่อทรงรับฟังเหตุผลแล้ว จึงประทานพุทธานุญาต พระอานนท์เมื่อได้รับพุทธานุญาตแล้ว ก็ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้อุปฐากประจักษ์แต่บัดนั้นมา จนกระทั่งพระพุทธเจ้าปรินิพพาน

อรธกถากล่าวว่า ในพุทธุปบาทกาลก่อน พระอานนท์เคยเป็นอุปัฏฐากของพระปัจเจกพระพุทธเจ้ามาเป็นเวลานาน ได้ถวายทานเป็นนิตย์ ตั้งความปรารถนา ขอเป็นพุทธอุปัฏฐากในอนาคต จนกระทั่งไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต พร้อมกับศาสดาของเราพระองค์นี้ จุตติจากสวรรค์ลงมาบังเกิดในวังของพระเจ้า **สุกโกทนะ** เป็นหนึ่งในสหชาติทั้ง ๗ ของพระศาสดา เหล่าพระประยูรญาติชนาณนามว่า อานันทะ (อรสฺส) ผลแห่งบารมีที่ได้บำเพ็ญมา ก็บรรลุความปรารถนา ได้เป็นอุปัฏฐากประจำของพระศาสดาสมประสงค์

หลังจากได้รับตำแหน่งอุปัฏฐากประจำแล้ว พระอานนท์ได้อุปฐากพระศาสดา ด้วยกิจต่าง ๆ อาทิ ถวายน้ำสรง ถวายไม้ชำระพระหนต์ นวดพระปฤษฎางค์ และกวาดพระคันธกุฎี เป็นต้น ยามราตรีก็ถือประทีปดวงใหญ่ เดินตรวจจตรอบบริเวณพระคันธกุฎี ตลอดยามทั้งสาม

ด้วยเหตุที่ท่านพระอานนท์อยู่ใกล้ชิดกับพระพุทธองค์ ได้ฟังธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ตนเองและผู้อื่น มีสติทรงจำไว้ไม่พลั้งพลาด มีความเพียร เอาใจใส่ในการสาธยาย

จึงเป็นผู้ฉลาดในการแสดงธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกย่องท่านพระอานนท์ว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ๕ ประการคือ เป็นพหูสูตร มีสติ มีคฤติ มีความเพียร และเป็นพุทธอุปัฏฐาก

ตรัสว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นผู้ประกอบด้วย อัมพุตธรรม ๔ ประการ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เมื่อได้เข้าใกล้อานนท์แล้วย่อมยินดี

ด้วยการที่ได้พบเห็นอานนท์

ด้วยการที่ได้ฟังพระธรรมจากอานนท์

ด้วยธรรมที่อานนท์แสดงแล้ว

ด้วยการไม่อ้อมในธรรมที่อานนท์แสดง

ภิกษุทั้งหลาย อัมพุตธรรมนำอัศจรรย์ ๔ ประการนี้แล มีพร้อมอยู่ในอานนท์ เพราะเหตุนี้ เมื่อพระบรมศาสดาปรินิพพานแล้ว ครั้นพระมหากัสสปะสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก เหล่าสงฆ์จึงเลือกพระอานนท์ให้เป็นผู้วิไลหนา พระสุตตันตปิฎก และ พระอภิธรรมปิฎก

หลังจากออกพรรษาแล้ว

ข้อสันนิษฐาน - หลังจากออกพรรษาที่ ๑๔ แล้ว พระพุทธองค์เสด็จกลับกรุงสาวัตถี

- นางวิสาขาเริ่มสร้างมิกคามคูปราสาท ในบุพพาราม
- ทรงเสด็จจาริกต่อ แล้วจำพรรษาที่ ๒๐ ณ เวฬุวันวิหาร
- รับสั่งให้พระโมคคัลลานะอยู่ช่วยดูแลการก่อสร้าง
- หลังจากออกพรรษาที่ ๒๐ การก่อสร้างแล้วเสร็จสมบูรณ์
- พระพุทธองค์เสด็จกลับมายังกรุงสาวัตถี
- นางวิสาขานิมนต์พระพุทธองค์ประทับที่ปราสาท ๔ เดือน เพื่อทำการฉลอง
- พระพุทธองค์ทรงประทับจำพรรษา ๒๑ ที่กรุงสาวัตถี

บุพพาราม เป็นอุทยานนอกกรุงสาวัตถี ด้านทิศตะวันออก มีมาแต่เมื่อใดไม่ปรากฏรายละเอียด หลักฐานมีเพียงว่า บุพพารามเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นที่พักผ่อนพระอิริยาบถ หลังจากเสวยภัตตาหารในเรือนของอนาถบิณฑิกเศรษฐีแล้วเป็นประจำ ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงตรัสให้สามเณรรูปหนึ่งชื่อ สุมณะ ไปตักน้ำจากสระอนโธดาต มาใช้รักษาโรคของพระอนุชาระซึ่งอาพาธอยู่

ต่อมา หลังจากนางวิสาขานิมนต์เครื่องประดับมหาลดาปสาธน์ ไว้ในพระเชตวัน และทราบข่าวพระอานนท์จำเป็นต้องห่อเครื่องประดับ เนื่องจากเก็บรักษาไว้จนกว่าผู้เป็นเจ้าของจะมารับคืน นางจึงไม่ยอมนำเครื่องประดับนั้นมาใช้อีก ได้ประกาศขาย แต่ไม่มีใครได้สามารถจะซื้อได้ นางจึงซื้อคืนเอง ด้วยเงิน ๔ โกฎิ แล้วนำไปซื้อที่ส่วนหนึ่งของอุทยานบุพพาราม เพื่อสร้างปราสาทถวาย ตามคำแนะนำของพระพุทธองค์

มิกรมาตูปราสาท เป็นปราสาทที่นางวิสาขาสั่งถวาย ด้วยเงินอีกจำนวน ๔ โกฏิ ขณะอยู่ในระหว่างก่อสร้าง พระพุทธรูปองค์แรกที่พระโมคคัลลานะและภิกษุอีก ๕๐๐ รูป เป็นผู้ให้คำแนะนำ ลักษณะเป็นปราสาท ๒ ชั้น มีห้องพนักชั้นละ ๕๐๐ ห้อง บนหลังคาปราสาท สร้างที่เก็บน้ำทำด้วยทองคำแห่งหนึ่งได้ ๖๐ ถัง เมื่อแล้วเสร็จ นางทำการฉลองสิ้นเงินอีก ๔ โกฏิ

(ที่มา DICTIONARY OF PALI PROPER NAMES Vol. 2 PP. 236,628-629)

เรื่องนางวิสาขาสั่งสร้างมิกรมาตูปราสาท ไม่เป็นที่แน่ชัดว่า สร้างประมาณพรรษาใด จากการเทียบเคียงระยะเวลา ในพรรษา ๕ ที่พระพุทธองค์เสด็จไปภัตตาคาร แคว้นอังคะ เพื่อโปรดตระกูลของนางให้ได้บรรลुโสดาบัน และโปรดภิกษุ ทานชายเมณฑกเศรษฐี ให้บรรลुพระอรหัตตผล นางทั้งมีอายุเพียง ๗ ขวบ จากนั้น ครอบครัวของนาง ย่อมมีบุญชัยเศรษฐีผู้บิดา นางสุมนาหิมาเรต และตัวนางพร้อมทั้งเหล่าบริวาร ก็ได้ย้ายหลักแหล่งมาพำนัก ณ เมืองสาเกต ตามพระประสงค์ของพระเจ้าปเสนทิโกศล ราชาแห่งแคว้นโกศล ต่อมา เมื่อนางมีอายุ ๑๖ ปี จึงมีครอบครัว

หลังจากนางมีบุตรแล้ว ขณะไปฟังพระธรรมเทศนาที่พระเชตวัน นางลืมนำเครื่องประดับมาติดาปสาธน์ไว้ในวิหาร แสดงว่าอย่างน้อยในเวลานั้น นางคงมีอายุประมาณ ๒๑ ปีแล้ว

๑๔ ปีให้หลัง จากวันที่นางบรรลุโสดาบัน นางจึงเริ่มก่อสร้างปราสาท คาดว่าคงอยู่ในระหว่างพรรษาที่

๑๙ - ๒๐

จบพระพุทธรูปในปฐมโพธิกาล

พรรษาที่ ๑ - ๒๐

*****

พระพุทธพจน์

๑๑๑๑๑๑๑

พหุ เว สรณํ ยนฺติ

ปพฺพदानิ วนานิ จ

อารามรูกฺขเจตฺยานิ

มนุสฺสา ภยตฺตชฺชิตา

มนุสฺยเป็นอันมาก เมื่อถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถือเอา

ภูเขา ป่า อาราม และรูกฺขเจตีย์ ว่าเป็นสรณะ

เนตํ โข สรณํ เขมํ

เนตํ สรณมุตฺตมํ

เนตํ สรณเภาคฺคฺม

สพฺพทฺฤชา ปมฺจุจฺติ.

สิ่งนั้นมิใช่สรณะอันเกษม มิใช่สรณะอันสูงสุด

บุคคลอาศัยสรณะนั้นแล้ว ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

โย จ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ

สงฺฆญฺจ สรณํ คโต

จตฺตาริ อริยสฺสจฺจานิ

สมฺมุทฺตํ ปญฺญาปสฺสตี

บุคคลใดถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ย่อม

เห็นอริยสัจ คือความจริงอันประเสริฐ ๔ ด้วยปัญญาชอบ

ทฺฤชํ ทฺฤชสมฺมุทฺตํ

ทฺฤชสฺส จ อติภิกฺกมํ

อริยญฺจกุญฺจคิกํ มคฺคํ

ทฺฤชูปสมคามินํ

คือเห็นความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความก้าวล่วงจากทุกข์

และมรรคมรรค ๘ อันประเสริฐ ถึงความสงบแห่งทุกข์

เอตํ โข สรณํ เขมํ

เอตํ สรณมุตฺตมํ

เอตํ สรณเภาคฺคฺม

สพฺพทฺฤชา ปมฺจุจฺติ.

สิ่งนั้นเป็นสรณะอันเกษม เป็นสรณะอันสูงสุด

บุคคลอาศัยสรณะนั้นแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

๑๑๑ ขุททกนิกาย คถาธรรมบท พุทธวรรคที่ ๑๔ ๑๑๑

เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ หน้า ๓๔๖-๓๔๗

๑๑๑๑๑๑๑

พระพุทธกิจ

สถานที่ประทับจำพรรษาที่ ๒๑ - ๔๔

ในปฐมโพธิกาล คือ พรรษาที่ ๑ - ๒๐ พระพุทธองค์มิได้ประทับอยู่ ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นประจำ ด้วยทรงทราบว่าผู้ใดมีอุปนิสัยที่จะบรรลุสมรรถผล แม้จะอยู่ในที่แสนไกล และต้องประสบกับ อุปสรรคเพียงไร พระองค์ก็จนสัจไป เพื่ออนุเคราะห์เกื้อกูลแก่บรรดาชนเหล่านั้น ให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง พระพุทธกิจของพระพุทธองค์ไม่เลือกบุคคล ไม่เลือกเวลา ไม่เลือกโอกาส และไม่เลือกสถานที่

[๑] **พรรษาที่ ๒๑ - ๔๔** ประทับอยู่เป็นประจำ ณ กรุงสาวัตถี ระหว่างเขตวันมหาวิหาร และมีการมาตุปราสาทสลับกัน แต่มิได้ระบุว่าพรรษาใด ประทับที่เขตวันมหาวิหาร และพรรษาใด ประทับที่มิตการมาตุปราสาท ในอุทยานบุพพาราม

หลังจากออกพรรษาแล้ว พระพุทธองค์ก็ยังเสด็จจาริกไปยังตามนิคมต่าง ๆ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์อยู่เช่นเดิม เช่นเสด็จไป กรุงโกสัมพี อาตุมา จัมปา เวสาลี นาลันทา ภัททิยะ และตามชนบทแถบเชิงเขาหิมาลัย เป็นต้น ครั้นใกล้เวลาเข้าพรรษา ก็เสด็จกลับมาประทับจำพรรษาอยู่ ณ กรุงสาวัตถี

พระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะเสด็จไป ณ ที่แห่งใด ก็ทรงประกอบเวไนยสัตว์เหล่านั้นไว้ ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และอริยมรรคมีสิบตาปัตติผล เป็นต้น

ดังที่กล่าวแล้ว มีการมาตุปราสาท ที่วิสาขามหาอุบาสิกาสร้างในบุพพาราม เป็นปราสาท ๒ ชั้น มี ๑๐๐๐ ห้อง สำหรับเป็นที่ประทับของพระคาสตา และเป็นที่พักของพระเถระ พระพุทธองค์จะประทับอยู่ ณ เขตวันวิหาร และมีการมาตุปราสาทในบุพพาราม สลับกันคือ

หากเวลากลางคืน **ประทับที่พระเขตวันวิหาร** รุ่งเช้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี แล้วทรงพักกลางวันที่บุพพาราม

หากเวลากลางคืน **ประทับที่บุพพาราม** รุ่งเช้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ก็จะทรงพักกลางวันที่พระเขตวันวิหาร

เหตุที่พระพุทธองค์ทรงประทับที่กรุงสาวัตถี แก้ววันโกศล นานที่สุดในการบำเพ็ญพระพุทธกิจ เพราะสาวัตถีเป็นเมืองสงบสุข เจริญมั่งคั่ง ภิณฑหารอุดมสมบูรณ์ มีไพร่พลที่ เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ทั้งยังมีพระราชาคือพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีความเคารพอ่อนน้อมในพระพุทธองค์อย่างเทิดทูน มีตระกูลอุบาสก อุบาสิกาผู้มีศรัทธา

ในพระรัตนตรัยเช่น ตระกูลของอนาถปิณฑิกเศรษฐี และตระกูลของวิสาขามหาอุบาสิกา ที่คอยใส่ใจดูแลอุปฐากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และภิกษุสงฆ์อย่างยอดเยี่ยม ตระกูลทั้งสองย่อมไปสู่ที่อุปฐากพระตถาคตเจ้าวันละ ๒ ครั้งเป็นประจำ ในเรือนของท่านทั้งสองนั้น เตรียมอาสนะไว้เพื่อภิกษุแห่งละสองพันรูป ภิกษุรูปใดปรารถนาปัจจัยใด จะเป็นข้าว น้ำ หรือ เกล็ด ปัจจัยนั้นจะสำเร็จแก่ภิกษุรูปนั้นสมปรารถนาทันที

นอกจากนั้น กิจของอุบาสกอุบาสิกาชาวกรุงสวตดีคือ ในตอนเช้าจะพากันไปถวายทาน หลังภัตกาลก็จะเตรียมเครื่องสักการบูชา มีดอกไม้ของหอม พร้อมทั้งไทยธรรมมีผ้า เกล็ด และน้ำปานะเป็นต้น ไปสู่พระเชตวันวิหารเพื่อฟังพระธรรมเป็นประจำ จนเหล่านั้นเมื่อฟังพระธรรมเทศนาแล้ว ได้บรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลมากมาย การบัญญัติศึกษาบทส่วนใหญ่ พระพุทธองค์ก็ทรงบัญญัติข้อที่ประทับอยู่ ณ กรุงสวตดีนี้

พระราชปเสนทิโกศล

[๒] **พระเจ้าปเสนทิโกศล** พระราชาของแคว้นโกศล เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความเคารพนับถือในพระพุทธองค์อย่างแน่นแฟ้น ครั้งหนึ่งเมื่อมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้เข้ามาหมอบกราบแทบพระบาทพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า มหาบพิตร มีอะไรหรือจึงแสดงความรักความเคารพตถาคตถึงเพียงนี้

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันมีความเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เลื่อมใสในพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว เลื่อมใสในสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ปฏิบัติดีแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่ชาวสวตดี พระองค์ทรงกระทำให้มหาชนตั้งอยู่ในกุศล อยู่ในความดี

นอกจากนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้กราบทูลความเลื่อมใสในพระธรรม เหตุทุนในพระปัญญาอันยอดเยี่ยม และความรักเคารพที่มีต่อพระพุทธองค์อีกหลายประการ ในที่สุดกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นกษัตริย์ หม่อมฉันก็เป็นกษัตริย์ พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็เท่ากับอายุของหม่อมฉัน ด้วยเหตุนี้แล หม่อมฉันจึงได้มีความรัก ความเคารพนบนอบเป็นอย่างยิ่งในพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงแสดงอาการฉันท์มิตรเช่นนั้น ตรัสดังนี้แล้ว กราบทูลลาหลีกไป

เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปแล้วไม่นาน พระพุทธองค์มีรับสั่งให้หาภิกษุทั้งหลาย

ตรัสว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลพระองค์นี้ตรัส **ธรรมเจดีย์** คือ พระวาจาเคารพธรรม เชอทั้งหลาย
จงเรียนธรรมเจดีย์นี้ไว้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **ธรรมเจดีย์นี้ประกอบด้วยประโยชน์** เป็นเบื้องต้น
ของพรหมจรรย์

พระเจ้าปเสนทิโกศล เมื่อมีโอกาสก็จะเสด็จมาเฝ้าเนื่อง ๆ เพราะความรักเคารพใน
พระพุทธองค์ ใครจะสนทนากับ บางครั้งพระพุทธองค์ทรงอนุเคราะห์พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็น
การส่วนพระองค์ เช่นใน **โทณปากสูตร** แสดงไว้ว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลนั้นแสวยจุ จึงทรงมี
น้ำหนักมาก เวลาประทับนั่งก็ไม่สะดวก ประทับยืนก็ไม่คล่องแคล่ว เมื่อเข้ามาเฝ้าก็มีอาการอึดอัด
พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสพระคาถาว่า

มนุษย์ผู้มีสติอยู่ทุกเมื่อ รู้จักประมาณในโภชนะ

ย่อมมีเวทนาเบาบาง แก่ช้า และมีอายุยืน

พระเจ้าปเสนทิโกศลได้สติ ให้สัททันตกุมาร พระนัดดาซึ่งตามเสด็จมาด้วย เรียนพระ
คาถานี้ไว้ เวลาที่พระเจ้าปเสนทิโกศลจะเสวยครั้งใด สัททันตกุมารก็จะกล่าวคาถานี้ ทำให้
เสวย แต่พอประมาณ ต่อมา ปรากฏว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงมีพระวรกายกระปรี้กระเปร่า คล่อง
แคล่วขึ้น ทรงระลึกถึงพระคุณของพระพุทธองค์ ตรัสว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุเคราะห์เรา
ด้วยประโยชน์ทั้งสองอย่าง คือ **ทิฐุธรรมมิกัตถะ** และ **สัมปรายิกัตถะ**

สมัยหนึ่ง ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลถามว่า ข้าแต่
พระโคตมผู้เจริญ พระองค์ทรงปฏิญาณได้หรือไม่ว่า พระองค์ได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ
อันยอดเยี่ยม

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนเมหาบพิตร เมื่อพระองค์จะตรัสโดยชอบ ก็พึง
ตรัสความว่า ตถาคตได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม เพราะตถาคตได้ตรัสรู้ธรรม
อันยอดเยี่ยมนั้น ด้วยตนเองแล้ว

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามว่า สมณพราหมณ์บางพวกเป็นคนอาจารย์ เป็นเจ้าลัทธิ
มีเกียรติ มีชื่อเสียง ชนส่วนมากยกย่องว่าดี คือ **ปุณณกัสสปะ** **มกขลิโคศล** **อชิตเกสสัมพล**
ปทุรกัจจายณะ **สัณชัยเวลัฏฐบุตร** และ **นิครนถนาฏบุตร** สมณพราหมณ์เหล่านั้นเมื่อถูกข้าพระองค์
ถาม ก็ยังมิกล้าปฏิญาณตนได้ ว่าตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ส่วนพระโคตมผู้เจริญยังมี
ชั้นหาอยู่ในวัยหนุ่ม และเป็นผู้ใหม่ในบรรพชิต ไฉนจึงกล้าปฏิญาณได้เล่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนมหาบพิตร สิ่ง ๔ ประการเหล่านี้ ไม่ควรดูหมิ่น ว่าเล็กน้อย คือ

๑. กษัตริย์ ไม่ควรดูหมิ่นว่ายังทรงพระเยาว์
๒. งู ไม่ควรดูหมิ่นว่าตัวเล็ก
๓. ไฟ ไม่ควรดูหมิ่นว่ากองเล็ก
๔. ภิกษุ ไม่ควรดูหมิ่นว่ายังใหม่ต่อเพศบรรพชิต

ทั้งนี้ เพราะเหตุว่า

กษัตริย์ ได้เสวยราชสมบัติแล้ว เมื่อพิธีร้อยมกรลงพระอาญาอย่างหนักแก่ชายหญิงได้ เพราะฉะนั้นผู้รักษาวีรุตของตน พึงตเว้นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพของกษัตริย์

งู ที่บ้านหรือที่ป่าก็ตาม ไม่พึงดูหมิ่นว่าตัวเล็ก เพราะงูเป็นสัตว์ที่มีพิษ พร้อมทั้งจะฉกกัดทำร้ายชายหญิงผู้เขลา เพราะฉะนั้น ผู้รักษาวีรุตของตนพึงตเว้นการดูหมิ่นงูนั้นว่าตัวเล็ก

ไฟ แม้กองเล็กแต่เมื่อได้เชื้อ ย่อมลุกเป็นกองใหญ่ ลามไหม้ชายหญิงผู้เขลาในบางคราว เพราะฉะนั้น ผู้รักษาวีรุตของตนพึงตเว้นการดูหมิ่นไฟนั้นว่ากองเล็ก

ภิกษุ ผู้ใดดูหมิ่นภิกษุผู้ยังใหม่ต่อเพศบรรพชิตแต่สูงด้วยคุณธรรม เดชแห่งศีลของภิกษุ ย่อมทำความพินาศแก่ผู้นั้น อีกทั้งทายาทจะไม่ได้รับทรัพย์มรดก บุคคลนั้นจะเป็นผู้ปราศจากเผ่าพันธุ์เปรียบเสมือนตาลบอดด้วน

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้เป็นบัณฑิต พิจารณกเห็นกษัตริย์ผู้ทรงยศ งู ไฟ และภิกษุผู้มีศีลว่าเป็นภัยแก่ตน พึงประพฤติดังต่อไปนี้โดยชอบทีเดียว

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสจบลง พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงมีพระทัยเลื่อมใสในพระรัตนตรัยด้วยเหตุนี้ กราบอุสพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ทรงยกข้าพระองค์ซึ่งตกไปในอสังขารม ไว้ในสังขารม เหมือนบุคคลหงายของที่ดีว่า ทรงเปิดพระศาสนาที่มีฉภาภิภูริปิดไว้ ทรงกระทำทางสวรรค์และนิพพานให้ชัดแจ้งแก่ข้าพระองค์ เหมือนทรงบอกทางแก่ผู้หลงทาง ทรงพูดวประทีปคือพระธรรมเทศนา ที่กำจัดความมืดคือโมหะแก่ข้าพระองค์ ผู้ไม่เห็นพระรัตนตรัย เหมือนทรงส่องประทีปในความมืด ทรงประกาศธรรมแก่ข้าพระองค์ โดยปริยายเป็นอันมาก

ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่า เป็นที่พึ่งที่ระลึก ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณคมน์จนตลอดชีวิต

อนาถบิณฑิกเศรษฐี อุปาสกผู้เลิศในการถวายทาน

[๓] **อนาถบิณฑิกะ** เป็นบุตรของสุมนเศรษฐี แห่งกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เมื่อถือกำเนิด บิดาชื่อนามว่า **สุทัตตะ** เหตุที่ได้ชื่ออนาถบิณฑิกะ เพราะเป็นผู้ชอบทำทานแก่คนยากจน อันเป็นนามที่ตนปรารถนาไว้แต่ครั้งอดีตชาติ เมื่อบิดาสิ้นชีวิตก็ได้ครอบครองทรัพย์สมบัติ เป็น คหบดีสืบแทนต่อมา ภรรยาของอนาถบิณฑิกะชื่อนาง **ปุลณณลักขณา** มีบุตรชายคนเดียวชื่อ **กาฬะ** มีธิดา ๓ คน ชื่อ **มหาสุภัททา จุฬสุภัททา** และ **สุมนาเทวี**

หลังจากโปรดพระบิดา และพระญาติวงศ์แล้ว พระศาสดาเสด็จกลับมายังกรุงราชคฤห์ ประทับอยู่ ณ ป่าสิตวัน ระยะนั้นอนาถบิณฑิกะคุมกองเกวียนเดินทางจากสาวัตถี เข้ามาค้าขายยัง กรุงราชคฤห์ เมื่อเดินทางมาถึง ก็ไปพำนักที่เรือนของราชคหเศรษฐีผู้เป็นพี่ช้องภรรยา เห็นผู้คน กำลังจัดเตรียมอาหารต่าง ๆ มากมาย สงสัยว่าคงจะเตรียมงานมงคล หรือมีเช่นนั้นพระราชาก็คง จะเสด็จ จึงได้ถามดู ทราบว่าท่านราชคหเศรษฐีได้กราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้า พร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ ให้เสวยภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น พอได้ยินคำว่า **พระพุทธเจ้า** อนาถบิณฑิกเศรษฐีบังเกิดความมึติ ใคร่จะไปเฝ้าพระพุทธองค์ในทันทีนั้น จึงถามราชคหเศรษฐีว่า ขณะนี้พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ที่ใด ฉันสามารถจะไปเฝ้าในเวลานี้ได้หรือไม่ ราชคหเศรษฐีตอบว่าพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ ป่าสิตวัน เวลานั้นยังไม่สมควรเข้าเฝ้า ควรรอจนกว่าจะถึงพรุ่งนี้

เช้ามีดวันรุ่งขึ้น อนาถบิณฑิกะรีบเดินทางไปป่าสิตวันตั้งแต่ยังไม่สว่าง เห็นพระศาสดา กำลังเสด็จเดินจงกรมอยู่ พระศาสดาเห็นอนาถบิณฑิกะเดินมาแต่ไกล จึงมาประทับนั่งยังอาสนะ เมื่อไปถึงพระพุทธองค์ตรัสว่า มาเถิด **สุทัตตะ** ท่านเศรษฐีฟังแล้วเบิกบานใจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสเรียกชื่อจริงของเรา เข้าไปถวายบังคมแล้วขอขมาโทษพระบาท กราบทูลถามว่า พระผู้มี พระภาคเจ้าประทับอยู่เป็นสุขสำราญดีหรือ พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสตอบว่า **พราหมณ์ผู้ดับทุกข์ได้แล้ว ย่อมอยู่เป็นสุขทุกเวลา แล้วตรัส** อนุพุทฺธิกา และทรงแสดงอริยสัจ ๔

อนาถบิณฑิกเศรษฐีสดับธรรมนั้นแล้ว ได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุเป็นพระโสดาบัน ทูลขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ประกาศตนเป็นอุปาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต กราบทูลอาราธนา พระศาสดาให้รับภัตตาหารของตนในวันรุ่งขึ้น พระพุทธองค์ทรงรับโดยอุเบกขา เศรษฐีถวาย บังคม กระทำประทักษิณแล้วกลับไป

ราชคหเศรษฐี ทราบว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐีนิมนต์พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เพื่อฉันในวันรุ่งขึ้น จึงออกปากจะให้ทรัพย์เป็นค่าใช้จ่ายในการนี้ แม้แต่พระราชามีพัสการ ก็แสดงพระประสงค์จะช่วย เนื่องจากทรงเห็นว่าเป็นอาคันตุกะเดินทางมาจากต่างเมือง แต่อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ตอบขอบคุณในความเอื้อเฟื้อนั้น พร้อมกับปฏิเสธ บอกว่าทรัพย์ของท่าน มีพอเพียงแล้ว

รุ่งขึ้นหลังภัตกิจ พระศาสดาทรงอนุโมทนาแล้ว อนาถบิณฑิกะจึงทูลอาราธนาให้เสด็จไปโปรดชาวเมืองสาวัตถี พระศาสดาทรงรับโดยอุชฌณีภาพ

เมื่อเสร็จภารกิจในกรุงราชคฤห์แล้ว อนาถบิณฑิกะเดินทางกลับกรุงสาวัตถี ระหว่างทาง ได้สร้างเสนาสนะ สำหรับเป็นที่พำนักของสงฆ์ไว้เป็นระยะ ๆ พร้อมทั้งบริจาคทานแก่เหล่าชนตลอดทางที่ผ่าน ลีลาหาปณะเป็นจำนวนมาก

ครั้นถึงกรุงสาวัตถี อนาถบิณฑิกะไปสำรวจสถานที่เหมาะสม สำหรับจะสร้างพระวิหาร เห็นที่ดินของ **เจ้าเซต** โอรสของพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของตัวเมือง มีเนื้อที่กว้างขวาง สะดวกแก่การสัญจรไปมา จึงไปเจรจาขอซื้อจากเจ้าเซต เจ้าเซตเกี้ยวว่า หากท่านนำหาปณะมาเรียงให้เต็มเนื้อที่ได้ ก็จะขายให้ อนาถบิณฑิกะจึงสั่งให้บริวารขนหาปณะใส่เกวียนจำนวน ๑๘ โกฎิ แล้วนำมาเรียงในพื้นที่นั้น เรียงไปได้ครึ่งหนึ่งของพื้นที่ กหาปณะที่นำมาทั้งหมด

อนาถบิณฑิกะสั่งบริวารไปขนหาปณะมาเพิ่มเติมอีก เจ้าเซตเห็นดังนั้นจึงกล่าวว่า เท่าที่ท่านเรียงหาปณะไปนั้นพอเพียงแล้ว ส่วนที่ว่างนั้นขอยกให้ อนาถบิณฑิกเศรษฐีพิจารณาเห็นว่า ควรถวายที่ว่างนั้นแก่เจ้าเซต เจ้าเซตจึงรับสั่งให้สร้างอุ้มประตูล้อมลงในที่ว่างนั้น โดยใช้กหาปณะที่เรียงไว้เป็นค่าใช้จ่าย

จากนั้น จึงลงมือก่อสร้างพระคันธกุฎี วิหาร เสนาสนะรายล้อมพระคันธกุฎีนั้น เพื่อพระเถระผู้ใหญ่และสงฆ์สาวกทั้งหลาย สร้างศาลา สระโบกขรณี ที่จงกรม ที่พักกลางคืน ที่พักกลางวัน และอื่น ๆ ที่จำเป็นแก่การใช้สอยอันควรแก่สมณะ ด้วยกหาปณะ อีก ๑๘ โกฎิ

พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่กรุงราชคฤห์ ตามความพอพระทัยแล้ว เสด็จไปกรุงเวสาลี แคว้นวัชชีตามคำอาราธนาของเจ้าลิจฉวีมหาลี แล้วเสด็จกลับมายังกรุงราชคฤห์ ประมาณปลายพรรษาที่ ๒ ต้นพรรษาที่ ๓ การก่อสร้างวิหารก็สำเร็จเรียบร้อย ขนานนามว่า **เชตวันวิหาร** เพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าเซตผู้เป็นเจ้าของที่ดิน

ในที่ทุกแห่งจึงกล่าวว่า **พระเชตวันวิหารอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี**

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ส่งทัพแทนไปอาราธนาพระศาสดา เพื่อถวายพระเชตะวันวิหาร พร้อมกันนั้นก็จัดเตรียมพิธีการอย่างมโหฬารยิ่ง มีการถวายภัตตาหารแด่ภิกษุสงฆ์ ภายในเรือนก็จัดเตรียมทานและไทยธรรมจำนวนมาก ถวายเป็นประจำทุกวัน

เมื่อพระศาสดาเสด็จมาถึง อนาถบิณฑิกเศรษฐีกราบทูลอาราธนาพระพุทธรองค์ให้เข้าไปในวิหาร เมื่อพระพุทธรองค์ประทับนั่งยังพุทธอาสน์แล้ว อนาถบิณฑิกะทูลถามว่า จะให้ข้าพเจ้านั่งปฏิบัติต่อพระวิหารนี้เช่นไร พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนเถิดที ท่านจงถวายแก่ภิกษุสงฆ์ผู้เฝ้าจากทิศทั้ง ๔ ทั้งที่มาแล้ว และยังไม่มา

อนาถบิณฑิกะ จึงนำเด็กลูกสาวมาห่มล้างหน้าลงบนพระหัตถ์ของพระศาสดา กล่าวคำอุทิศว่า ข้าพเจ้านั่งขอถวายเชตะวันวิหารนี้ แต่พระพุทธรองค์ และบรรดาสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่มา ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกระทำอนุโมทนา ได้ตรัสอานิสงส์ของการถวายวิหารว่า

เสนาสนะย่อมป้องกันความร้อน หนาว
ลม และแดดย่อมบรรเทาไป นอกจากนั้น
ยังป้องกันสัตว์ร้าย น้ำค้าง และฝน
การถวายวิหารเพื่อเป็นที่พำนักของสงฆ์
เพื่อเป็นที่เร้นอยู่ เพื่อเพ่งพิจารณา เพื่อเห็นแจ้ง
พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย สรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ
บัณฑิตเมื่อเห็นประโยชน์ตน
พึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ให้ภิกษุผู้เป็นพหูสูตจำนงค์เกิด
พึงถวายข้าว น้ำ ผ้า และคิลานเภสัชแก่ท่านเหล่านั้น
เมื่อท่านรู้แจ้งธรรมอันใดแล้ว ท่านย่อมแสดงธรรมนั้น
มหาชนจักเป็นผู้ไม่มีอาสวะ เข้าถึงพระนิพพาน

เสร็จแล้วทำการฉลองเชตะวันวิหารนานถึง ๙ เดือน สิ้นทรัพย์ไปในการฉลอง ๑๘ โกฏิ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีบริจาคทรัพย์ทั้งสิ้น ๕๔ โกฏิ เพื่อพระศาสนา พระศาสดาประทับอยู่ ณ เชตะวันวิหารระยะหนึ่ง จึงเสด็จกลับกรุงราชคฤห์

วันที่พระศาสดาทรงรับพระเชตะวันวิหาร สุกตติ ผู้เป็นน้องชายคนสุดท้อง ของอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ไปพร้อมกับพี่ชาย พึงพระธรรมเทศนาแล้ว เกิดศรัทธากว้างไกลขอบรรพชาอุปสมบท

เรียนกันมีฐานแล้ว ไปป่าเพณวิปัสสนาในป่า เจริญวิปัสสนาอันมีเมตตาตามเป็นบาท ได้บรรลุพระอรหัต ในเวลาแสดงธรรมท่านจะเจริญเมตตาโดยไม่เจาะจง เมื่อเห็นวชิรญาณก็เข้าฌานแผ่เมตตาไปทุก ๆ เรือน ออกจากฌานแล้วจึงรับภิกษา ท่านคิดว่าวิธีนี้ท่านของทายกจักมีผลมาก

ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า พระสุปฏิเลศกว่าภิกษุสาวก ผู้มีปากติดอยู่ด้วยความไม่มีกิเลส ผู้เป็นทักขิไณยบุคคล หลังจากบรรลุพระอรหัตแล้ว ท่านที่ยังจาริกไปตามชนบท เพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่ชนหมู่มาก ได้เดินทางไปถึงกรุงราชคฤห์

พระเจ้าพิมพิสารทรงสดับการมาของพระเถระ ทรงนิมนต์ท่านให้พำนักในกรุงราชคฤห์ มีพระตำราวิจักขณังที่อยู่ถวาย เสด็จหลีกไปแล้วก็ลืม พระเถระเมื่อไม่มีเสนาสนะก็พำนักอยู่กลางแจ้ง ด้วยอาณัติพระเถระ ฝนไม่ตกเลย ชนทั้งหลายถูกภาวะฝนแล้งบีบคั้นทุกข์ทรมาน จึงพากันไปร้องทุกข์ที่ประตูวัง พระราชาทรงระลึกถึงพระเถระได้ว่า คงจะเป็นเพราะท่านอยู่กลางแจ้งฝนจึงไม่ตก จึงมีรับสั่งให้สร้างกุฏิมุงด้วยใบไม้ นิมนต์พระเถระให้พำนักในกุฏินั้น

พอพระเถระเข้าไปสู่กุฏิ นั่งขัดสมาธิบนอาสนะที่ปูลาดด้วยหญ้า ฝนก็ไม่ปรายลงมา พระสุปฏิประสงค์จะบำบัติภัยอันเกิดแต่ฝนแล้ง จึงกล่าวคาถาว่า

กระหม่อมของเรามุงแล้ว สะดวกสบายปราศจากลม

ดูก่อนฝน จิตของเราตั้งมั่นแล้ว หลุดพ้นแล้ว

เรามีความเพียรเป็นเครื่องเผาก็เลสอยู่

ดูก่อนฝน เชิญตกลงมาเถิด

พระเถระหมายเอากระหม่อม คืออัฐภาพนี้ ฝนคือกิเลส อันพระเถระได้ปิดกั้นด้วยปัญญา ประกอบด้วยคุณธรรมอันมั่นคง ปลั่งอุทานด้วยกำลังแห่งบิบัติ

กาฬะ บุตรชายคนเดียวของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้ที่ไม่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา บิดาจึงออกอุบายให้ไปวิหาร สมาทานอุโบสถ และฟังธรรม หากจดจำพระธรรมของพระศาสดาได้ แม้เพียงประโยคเดียว ก็จะให้เงินจำนวนหนึ่ง กาฬะไปฟังธรรม พระศาสดาทรงทำให้เขาจดจำไม่ได้ต้องฟังต่อไปด้วยคิดว่าเราก็จักเรียนให้ได้ เมื่อตั้งใจฟังอยู่อย่างนั้น ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุเป็นพระโสดาบัน

วันรุ่งขึ้น หลังจากพระศาสดาเสร็จภักติกิจแล้ว ท่านเศรษฐีให้คนนำเงินมากไปบูชา กาฬะ บิณฑิกเศรษฐีไม่ยอมรับเงินจำนวนนั้น ด้วยความละอายใจ พระศาสดาตรัสว่า บุตรของท่านได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว และได้ตรัสพระคาถาว่า

โสดาปัตติผลนั้นประเสริฐกว่าความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ประเสริฐกว่าความเป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง

เพราะพระโสดาบันเกิดประตูปายได้แล้ว แม้ยังต้องเกิดอีกก็ไม่เกิน ๗ ภพ

มหาสุภักขา ธิดาคนโตของอนาถปิณฑิกเศรษฐี ได้รับมอบหมายจากบิดา ให้เป็นผู้ดูแลบำรุงภิกษุสงฆ์สองพันรูปที่มารวมในเรือนทุกวัน นางได้บำเพ็ญกุศลด้วยการอังคาสภิกษุสงฆ์ และฟังพระธรรมเทศนาเป็นประจำ จนได้บรรลุโสดาปัตติผล แล้วก็ไปสู่ตระกูลของสามี สามีของนางเป็นคหบดีในอุคคนครผู้เป็นมิจฉาหิริฐิ นางได้ขูลอาวาทนาขอให้พระภคสกลเสด็จไปรับภัตตาหารยังเรือนของนาง เพื่อโปรดครอบครัวของสามี ซึ่งได้บรรลุธรรมในที่สุด

จุฬสุภักขา ธิดาคนที่ ๒ ได้รับมอบหมายให้บำรุงภิกษุสงฆ์ในเรือน ต่อจากนางมหาสุภักขา ด้วยหน้าที่นี้เอง นางได้บรรลุโสดาปัตติผลเช่นเดียวกับพี่สาว ในเวลาต่อมา นางมีครอบครัวเป็นภรรยาของบุตรภักขเศรษฐีแห่งเมืองสาเกต ซึ่งเป็นสาวกของเหล่าภิกษุ ก่อนไปสู่สกุลสามี นางเข้าไปกราบทูลลาพระภคสกาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักไปมีสามีในตระกูลของคนมิจฉาหิริฐิ ขอพระองค์โปรดนึกถึงข้าพระองค์บ้าง เมื่อได้รับการรับรองแล้วนางก็กราบทูลลา

ครั้งหนึ่งเศรษฐีเชิญเหล่าภิกษุมาเลี้ยงเรือน นางปฏิเสธไม่ยอมกราบไหว้ ก่อนจะถูกขับออกจากเรือนของสามี เศรษฐีถามนางว่า สมณะของเจ้าเป็นอย่างไรเจ้าจึงสรรเสริญนักหนา นางตอบว่า สมณะของดิฉันเป็นผู้มีอินทรีย์อันสงบ ตั้งอยู่ในเมรุต มีคุณอันสงบ สมณะเหล่านั้นตัดเครื่องผูก เข้าป่าอยู่แต่ลำพังไม่มีเพื่อน สมณะของดิฉันเป็นเช่นนั้น

ครั้งกล่าวอย่างนี้แล้ว จุฬสุภักขาได้ยืนกล่าวพระคุณของพระรัตนตรัยต่อหน้าเศรษฐี เศรษฐีฟังคำของนางแล้วกล่าวว่า ถ้าเป็นเช่นนั้น เจ้าจงนำสมณะของเจ้ามาทำการมงคลในวันพรุ่งนี้

ในเวลาเย็น นางถือภาชนะดอกไม้ขนาดใหญ่ ขึ้นไปบนปราสาทชั้นบน ระลึกถึงพระคุณของพระภคสกา แล้วจัดดอกไม้ ๘ กำไปเพื่อบูชาพระเทพผล ยืนบนบ้น้อมประคองอัญชลีกล่าวว่า พรุ่งนี้ขอพระพุทธรูปโปรดรับภิกษาของข้าพระองค์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป ดอกไม้ทั้ง ๘ กำ ไปประดิษฐานเป็นพาดานเบื้องบนที่ประทับของพระภคสกา ณ พระเชตวันวิหาร

ขณะนั้น อนาถปิณฑิกเศรษฐีฟังธรรมในพระเชตวันวิหารจบลง ทูลอาวาทนาพระภคสกา และภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป ให้รับภิกษาในวันรุ่งขึ้น พระภคสกาตรัสว่า ท่านเศรษฐี เราปรินิพพานแล้ว จุฬสุภักขาไว้แล้ว ท่านเศรษฐีทูลว่า ไม่เกินมีใครมานิมนต์ ทั้งธิดาของข้าพระองค์ก็อยู่ในนี้ไกล พระภคสกาตรัสว่า ถูกละท่านเศรษฐี แต่ ผู้เป็นสัตบุรุษแม้อยู่ไกลสุดพันโยชน์ ก็ย่อมปรากฏได้

อนาถบิณฑิกะจึงกราบทูลว่า ขอพระองค์ทรงสงเคราะห์บิดาของข้าพระองค์เถิด พระเจ้าข้า

ในวันรุ่งขึ้น พระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุผู้ได้อภิญญา ๕๐๐ รูป เสด็จไปยังเมืองสาเกต นางจุฬาสักททาถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ถวายบังคมพระศาสดากราบทูลว่า บิดาสามีของข้าพระองค์เป็นมิจฉาทิฎฐิ ขอพระองค์โปรดตรัสธรรมอันสมควรแก่ชนเหล่านั้น ด้วยเถิด พระเจ้าข้า

พระศาสดาทรงแสดงธรรมแล้ว **กาฬิเกสเรชฐิ** ได้บรรลุโสดาปัตติผล จึงถวายอุทานของตนแด่พระทศพล สร้างวิหารลงในที่ตรงนั้น แล้วหลั่งน้ำอุทิศถวาย วิหารนั้นชื่อว่า **กาฬิการาม สุมณาเทวี** บิดาคนสุดท้าย หลังจากพี่สาวทั้งสองเป็นพระโสดาบันแล้ว ก็ไปสู่สกุลของสามี อนาถบิณฑิกะจึงตั้งให้นางเป็นผู้บำรุงพระสงฆ์แทน เมื่อฟังธรรมแล้ว นางได้บรรลุสัทธาคามีผล ตั้งแต่วัยรุ่นสาว ต่อมากนางล้มป่วยลง ประสงค์จะพบบิดา

ขณะนั้น ท่านอนาถบิณฑิกะกำลังอยู่ในโรกานแห่งหนึ่ง เมื่อทราบข่าวรีบกลับมาถามว่า ลูกเป็นอะไร สุมณาเทวีก็กลับถามบิดาว่า อะไรเล่า น้องชาย บิดาฟังแล้วเข้าใจว่านางเพื่อเพราะพิษไข้ จึงถามว่า เจ้าเพื่อไปหรือ นางตอบว่า ไม่เพื่อ น้องชาย บิดาคิดว่านางกลัวตาย จึงถามว่า เจ้ากลัวตายหรือ นางตอบว่า ไม่กลัว น้องชาย จากนั้นก็สิ้นชีวิต

ท่านอนาถบิณฑิกะเชษฐีแม้จะเป็นโสดาบันบุคคล ก็มีอาจจะตกใจความโศกไปได้ ปลงศพบิดาแล้ว ร้องไห้ไปเฝ้าพระศาสดา กราบทูลว่า สุมณาเทวีบิดาของข้าพระองค์ทำกาลละเสียแล้ว ก็นางเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยหิริโอตตัปปะเห็นปานนี้ ในเวลาใกล้ตายยังมีสามารถคุมสติได้ บ่นเพื่อไปจนตาย พระศาสดาตรัสถามว่า ท่านเชษฐี ก็นางพูดอะไร อนาถบิณฑิกะกราบทูลว่า นางเรียกข้าพระองค์ว่า น้องชาย พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสว่า ท่านศกทติ นางมีได้เพื่อ แต่เพราะนางเป็นพระสัทธาคามี สูงกว่าท่านด้วยคุณธรรม นางจึงเรียกท่านว่าน้องชาย อนาถบิณฑิกะทูลถามว่า เวลานั้นนางเกิด ณ ที่ใด พระศาสดาตรัสว่าบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ท่านเชษฐีกราบทูลว่า บิดาของข้าพระองค์เพลิดเพลินอยู่ในระหว่างญาติในโลกนี้ แม้ไปจากโลกนี้แล้ว ก็เกิดในที่เพลิดเพลินเหมือนกันหรือ พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสกับท่านอนาถบิณฑิกะเชษฐีว่า

ผู้มีบุญอันทำไว้แล้ว ย่อมเพลิดเพลินในโลกนี้

แม้จากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมเพลิดเพลินว่าเราได้ทำบุญไว้แล้ว

เมื่อไปสู่สุคติ ย่อมเพลิดเพลินในโลกทั้งสอง

นางปุลณนา ทาสีของอนาถบิณฑิกเศรษฐี สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากพระเชตวันวิหารเพื่อจาริกไปที่อื่น พระเจ้าปเสนทิโกศลและท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี หรือแม้ผู้ใดก็มีอาจทำให้พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จกลับได้ ทุกท่านคิดว่าเราจักไม่ได้ฟังธรรม และถวายทานเป็นเวลาหลายเดือนแน่นอน

นางปุลณนาทาสีกล่าวว่า นาย ดิฉันจะนำพระศาสดากลับมาเอง เศรษฐีกล่าวว่า ถ้าเจ้าสามารถนำพระศาสดากลับมาได้ เราจักให้เจ้าพ้นจากความเป็นทาส นางปุลณนาจึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา หมอบกราบลงแทบพระบาท กราบทูลว่า ขอพระองค์โปรดเสด็จกลับเถิด พระเจ้าข้า

พระศาสดาทรัสว่า เจ้าจักทำอะไรให้เรา นางปุลณนาทูลว่า ข้าพระองค์อาศัยเขาเลี้ยงชีพ ไม่มีแม้แต่ไทยธรรมที่จะถวาย แต่ถ้าพระองค์เสด็จกลับ ข้าพระองค์จักตั้งอยู่ในสโรคะ ๓ และศีล ๕ พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงให้สาธุการว่า **สาธุ ปุลณนา** แล้วเสด็จกลับพระเชตวัน ด้วยพระพุทธรูปมีความเคารพในธรรม

อนาถบิณฑิกเศรษฐีดีใจมาก จึงปล่อยให้นางเป็นไท แล้วตั้งนางไว้ในฐานะธิดา นางขออนุญาตบวช เมื่อบวชแล้วเจริญวิปัสสนา พระพุทธรูปทรงทราบจึงเปล่งโอภาสไป แล้วตรัสพระคาถาว่า **ดูก่อนปุลณนา เธอจงบำเพ็ญพระสัทธรรมให้เต็ม เหมือนพระจันทร์ในวันเพ็ญ จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ ด้วยปัญญาที่บริบูรณ์ได้** จบพระคาถา นางก็บรรลุพระอรหัต ได้เป็นสาวิกามีชื่อเสียงท่านหนึ่งในพระศาสนา

เถรีคาถา กล่าวว่า นางปุลณนาถือกำเนิดเป็นทาสี ในเรือนของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ฟังพระธรรมเทศนาชื่อ **สีหนาทสูตร** ได้บรรลุโสดาปัตติผล แนะนำโสดยิยพราหมณ์ว่า **บุคคลจะสะอาดเพราะน้ำก็หามิได้ สัจจะและธรรมะมิใช่ในผู้ใด ผู้นั้นชื่อว่า เป็นผู้สะอาด**

โสดยิยพราหมณ์ ฟังแล้วเกิดศรัทธา ขออุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้บรรลุอรหัตตผลในที่สุด อนาถบิณฑิกเศรษฐีสรรเสริญนางแล้ว ปล่อยนางให้เป็นไท อนุญาตให้นางบวช ไม่นานนักปุลณนาภิกษุณี ก็ได้บรรลุอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนั้น เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันวิหาร จะดูแลบำรุงพระศาสดา ส่งธมฺมสาวก และสามเณร คือในเวลาเช้านำภัตตาหารไปถวาย ในเวลาเย็นก็นำเภสัชทั้งหลายมีเนยใส เนยข้น เป็นต้น พร้อมทั้งเครื่องสักการะ ต่าง ๆ ไปสู่วิหาร อนาถบิณฑิกเศรษฐีถวายทาน รักษาศีล อย่างนี้ทุกวันเป็นนิตย์

กาลต่อมา เศรษฐียากจนลง เพราะสมบัติของตระกูลที่ฝังไว้ใกล้ฝั่งแม่น้ำ เมื่อฝั่งพังลง

ก็จมลงในท้องน้ำ อีกทั้งถูกเพื่อนพ่อค้าฉ้อโกง ทำให้สมบัติสูญหายไปเป็นจำนวนมาก ในที่สุดทรัพย์ก็ถึงความหมดสิ้นไปโดยลำดับ แต่แม้กระนั้น อนาถบิณฑิกะก็ยังไม่หยุดบวิจาดทน เทวดาที่สถิตอยู่ ณ ชึ่งประตูลเรือน ท่านไม่ได้ออกมาอร้องให้เศรษฐีเลิกบวิจาดทน ถ้ามว่าท่านต้องการอะไรจากพระสมณโคดม อนาถบิณฑิกะโกรธ โธให้เทวดาไปอยู่ที่อื่น เทวดาได้ไปอร้องท้าวสักกะให้ช่วย ท้าวสักกะแนะนำให้เทวดานั้นไปนำเงินที่บรรดามิตรสหายยักยอกไป รวมทั้งที่จมอยู่ใต้ท้องน้ำกลับคืนมา เศรษฐีจึงจะยกโทษให้

เทวดาได้ทำให้พวกพ่อค้าเหล่านั้นคืนทรัพย์แก่เศรษฐี และทรัพย์ที่จมลงในท้องน้ำ อีกทั้งทรัพย์ส่วนอื่นที่ท่านเจ้าของมีได้ ตีเมฆด้วยอำนาจของตน นำมาบรรจุในคลังที่ว่างเปล่า แล้วมาขอขมาโทษต่อเศรษฐี อนาถบิณฑิกเศรษฐีนำเทวดานั้นไปสู่สำนักของพระศาสดา กราบพูลกรรมของเทวดาทั้งหมดแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระพุทธองค์ทรงโอวาทเศรษฐีและเทวดานั้นว่า ดูก่อนคฤหบดี บุคคลผู้ทำบาปในโลกนี้ ย่อมเห็นว่าเป็นบาปดี ตลอดกาลที่ยาวยังไม่เกิดผล แต่เมื่อโตบาปของเขาเกิดผล เมื่อนั้นเขาย่อมเห็นบาปว่าชั่วแท้ ๆ ในกาลจบเทศนา เทวดานั้นตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล

ปกติในเวลาเช้าเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า อนาถบิณฑิกะไม่เคยขูลกมัญญาใด ๆ เลย ด้วยความรักในพระศาสดาเป็นอย่างยิ่ง เกรงพระองค์จะทรงเหน็ดเหนื่อย พระพุทธองค์ทรงดำริว่า เศรษฐีผู้นี้ รักษาเราในที่ไมควรรักษา แต่แม้กระนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าก็จะตรัสพระธรรมเทศนาแก่หนึ่งเสมอ ส่วนใหญ่จะตรัสแต่ท่านภิกษุแก่อุบาสกว่า

ท่านนี้เป็นทางดำเนินของพระโพธิสัตว์ เป็นทางดำเนินของเราด้วย เราได้ให้ท่านมาเป็นเวลาสี่สัปดาห์ด้วยแสนภัย ท่านก็ชื่อว่า ได้ดำเนินตามทางมาแล้วโดยแท้ ดังนี้ เป็นต้น

ต่อมา อนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วยหนัก ได้ส่งคนไปกราบทูลพระศาสดา และอาราธนา ท่านพระสารีบุตรมาแสดงธรรมโปรด พระสารีบุตรจึงไปยังนิเวศน์ของคฤหบดี พร้อมด้วยพระอานนท์ ถ้ามว่า ดูก่อนคฤหบดี ท่านพอทน พอเป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนามไม่ปรากฏความกำเริบหรือ อนาถบิณฑิกเศรษฐีเรียนว่า ข้าแต่พระสารีบุตรผู้เจริญ กระผมทนไม่ไหว เป็นไปไม่ไหว ทุกขเวทนามของกระผมหนัก กำเริบเป็นที่สุด ไม่ทุเลาลงเลย

พระสารีบุตรจึงแสดง **อนาถปิณฑิกโฆวาทสูตร** ความว่า ดูก่อนคฤหบดี

ท่านเห็นสำเนียงกายอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นอายตนะภายในคือ จักขุ โสตะ ชิวหา กาย มโน และวิญญาณ ที่อาศัยอายตนะเหล่านั้น

จักไม่ยึดมั่นอายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รัชมารมณ และ
วิญญาณ ที่อาศัยอายตนะเหล่านั้น เป็นต้น

จบ **อนาถปิณฑิกโกวาทสูตร** ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีร้องไห้ ท่านพระสารีบุตรถามว่า
 ท่านร้องไห้เพราะกลัวตายหรือ อนาถปิณฑิกะกล่าวว่า มิได้กลัวตาย แต่ร้องไห้เพราะเสียดายว่า
 ไม่เคยได้ฟังธรรมลึกซึ้ง ด้วยถ้อยคำที่เข้าใจง่ายเช่นนี้เลย จากนั้น ถวายอาหารแก่พระสารีบุตรและ
 พระอานนท์ โดยแบ่งจากภาชนะของตน ต่อมาไม่นานก็ถึงแก่กาละ ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

ในคตินั้น **อนาถปิณฑิกเทพบุตร** ลงมาเฝ้าพระศาสดายังพระเชตวันวิหาร ได้กราบทูล
 พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

พระเชตวันนี้มีประโยชน์ เป็นที่ประทับของพระธรรมราชา

และสงฆ์ผู้แสวงบุญ เป็นที่เกิดปิติแก่ข้าพระองค์อย่างยิ่ง

จากนั้น ได้กล่าวสรรเสริญพระสารีบุตร ว่า

พระสารีบุตรเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยปัญญา ศีล และความสงบ

ภิกษุใดแม้บรรลุดังนี้แล้ว ก็ไม่มีใครเกินกว่าพระเถระไปได้

ต่อมา ขณะประทับอยู่ ณ เชตวันวิหาร พระศาสดาทรงสรรเสริญอนาถปิณฑิกเศรษฐี
 ว่า เป็นเลิศกว่าอุบาสกทั้งหลายผู้ถวายทาน

วิสาชา

อุบาสิกผู้เลิศในการถวายทาน

[๔] **วิสาชา** เป็นธิดาของชนนุชยเศรษฐี และนางสุมณาเทวี แห่งภัททินคร แคว้นอังคะ
 ซึ่งขึ้นอยู่กับแคว้นมคธของพระเจ้าพิมพิสาร ปู่และย่าของวิสาชาคือ เมณฑกเศรษฐี และ
 นางจันทปทุมมา

พรรษาที่ ๕ หลังจากพระศาสดาตรัสรู้ พระองค์เล็งเห็นอุปนิสัยโสดาปัตติผล ของ
 ครอบครัวเมณฑกเศรษฐี จึงเสด็จจาริกไปยังภัททินคร

เมณฑกเศรษฐีทราบข่าวว่า พระศาสดาเสด็จมายังเมืองของตน จึงให้เด็กหญิงวิสาชา
 ซึ่งขณะนั้นมีอายุเพียง ๗ ขวบ พร้อมกับเด็กหญิงบริวาร ออกไปต้อนรับพระพุทธองค์ยังที่ประทับ
 เมื่อไปถึงวิสาชากราบถวายบังคม แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง พระศาสดาทรงแสดงธรรมโปรด
 ด้วยอำนาจกุศลที่ได้บำเพ็ญมา วิสาชาบรรลุโสดาปัตติผล พร้อมกับเด็กหญิงบริวาร ณ ที่นั่นเอง

เมณฑกเศรษฐี เตรียมเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ระหว่างทางพวกเดียรถีย์มาห้าม แต่เศรษฐีก็มีได้เชื่อถ้อยคำของเดียรถีย์เหล่านั้น เมื่อไปถึง พระศาสดาตรัสอนุพุทฺธิกา และอริยสัจ ๔ แก่เศรษฐีนั้น เมณฑกเศรษฐีได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว กราบขูลความที่เดียรถีย์กล่าวโทษแล้ว ห้ามไว้ให้พระศาสดาทรงทราบ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกับท่านเศรษฐีว่า อุกุหนติ ขึ้นชื่อว่าสัตว์ทั้งหลาย ย่อมไม่เห็นโทษของตนเนิ่นมาก ย่อมไปรยโทษของชนเหล่าอื่นแม้ไม่มีอยู่ กระทำให้มี รวากับบุคคลไปรยเกลบลลงในที่นั้น ๆ แล้วตรัสพระคาถาว่า

โทษของบุคคลอื่นเห็นได้ง่าย โทษของตนเห็นได้ยาก

บุคคลย่อมกล่าวโทษของผู้อื่น เหมือนไปรยเกลบล

แต่ปกปิดโทษของตน เหมือนพราหมณ์ซ่อนตัว ฉะนั้น

จบพระดำรัส ชนทั้งหลายบรรลุอริยผลเป็นอันมาก เมณฑกเศรษฐีอาภานาพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ เพื่อถวายภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น

ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยสงฆ์สาวก เสด็จมายังเรือนของเมณฑกเศรษฐี ภายหลังภัตพระพุทธองค์ทรงอนุโมทนา แล้วทรงแสดงธรรมโปรด นางจันทาพุมมา นางธมฺมานภิกิ และนาย/ณณะ ได้บรรลุโสดาปัตติผล เศรษฐีกราบขูลอาราธนาเพื่อถวายมณฑาทาน โดยนัยเดียวกันนี้อีกถึงเดือน พระศาสดาประทับอยู่ในภัทฺธิยนครตามพุทธอัธยาศัย แล้วเสด็จจาริกต่อไป

ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลราชาแห่งแคว้นโกศลดำริว่า โกศลแม้จะเป็นแคว้นใหญ่ แต่ก็มีตระกูลคหบดีที่พำนักอยู่เพียง ๒ ตระกูล คืออนาถปิณฑิกะ และมีคาระเท่านั้น ผิดกับแคว้นมคธที่มีกหบดีหลายตระกูล อันเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง จึงเสด็จไปหาพระเจ้าพิมพิสารราชาแห่งแคว้นมคธ ซึ่งเป็นคู่เขยกับพระองค์ยังกรุงราชคฤห์ จรัสขอขอบดีให้ไปตั้งหลักแหล่งที่แคว้นโกศลเพิ่มขึ้นอีกสักตระกูลหนึ่ง

พระเจ้าพิมพิสาร ทรงปรึกษาเหล่าอำมาตย์ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ธนัญชัยเศรษฐี เป็นผู้เหมาะสม จึงมีดำรัสให้เศรษฐีเข้าเฝ้า และแจ้งความประสงค์ของพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ทราบ เศรษฐียินยอมตามพระประสงค์ ขูลขอเวลาเพื่อกลับไปจัดเตรียมการให้พร้อมสำหรับการเดินทาง

เมื่อถึงกำหนด พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปรับธนัญชัยเศรษฐี ยังภัทฺธิยนครด้วยพระองค์เอง ขณะเดินทางมาถึงสถานที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสสั่งให้หยุดพัก ธนัญชัยเศรษฐีได้ขูลถามว่า สถานที่นี้อยู่ในแคว้นแคว้นของพระราชาองค์ใด พระราชา

ตรัสตอบว่า เป็นแคว้นแคว้นของเราเอง เศรษฐีพูดว่า ถ้าเช่นนั้นทรงโปรดอนุญาตให้ข้าพระองค์ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่นั่นเถิด เพราะบริวารของข้าพระองค์มีมากเกรงว่าจะทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หากจะให้พำนักอยู่ในกรุงสาวัตถี พระราชาทรงยินยอม ตรัสสั่งให้สร้างเมืองขึ้น ณ ที่นั้น พระราชทานนามว่า **เมืองสาเกต** ทรงมอบให้เป็นแหล่งพำนักของชนผู้ศรัทธาและบริวาร

ต่อมา **ปุลณวัณณะ** บุตรของมิกคารเศรษฐีแห่งกรุงสาวัตถี เจริญวัยถึงกาลที่จะครองเรือน ทนการรบเร้าของบิดามารดาในเรื่องคู่ครองมิได้จึงกล่าวว่า หากเมื่อใดพบสตรีที่มีความงาม และมีคุณสมบัติ สดกับหน้าที่ของผู้ที่จะเป็นแม่เรือนแล้ว ตนก็จะทำตามคำขอร้องนั้น

มิกคารเศรษฐีผู้บิดา จึงเชิญเหล่าพราหมณ์ผู้รอบรู้มายังเรือนของตน แจ้งความประสงค์ของบุตรให้เหล่าพราหมณ์ทราบ แล้วมอบมาลัยทองให้ กล่าวว่าหากพวกท่านพบสตรีงาม ตามความประสงค์ของบุตรเรา จงมอบมาลัยทองนี้แก่เธอ แล้วจงนำมา

เหล่าพราหมณ์ออกเดินทางไปจนถึงเมืองสาเกต เข้าไปนั่งพักอยู่ในศาลาแห่งหนึ่งในกาลนั้น เมืองสาเกตกำลังมีงานนักขัตฤกษ์ประจำปี วิสาขซึ่งบัดนี้เจริญวัยแล้ว พร้อมด้วยหญิงบริวารพากันไปเที่ยวชมงาน บังเอิญฝนตก ทุกคนรีบวิ่งไปหาที่กำบังเพื่อหลบฝน วิสาขผู้เดียวยังเดินเป็นปกติ มิได้วิ่งเช่นคนอื่น เมื่อถึงศาลาที่พัก เหล่าพราหมณ์ถามว่า เพราะเหตุใดจึงไม่วิ่งหลบฝนเช่นผู้อื่น

วิสาขตอบว่า พ่อทั้งหลาย ชน ๔ จำพวก เมื่อวิ่งย่อมไม่งาม **พระราชา** ผู้อภิเษกแล้ว เมื่อวิ่งไปในท้องพระลานหลวงย่อมไม่งาม **ช่างมุงคล** ของพระราชารวังก็ไม่งาม **บรรพชิต** เมื่อวิ่งย่อมไม่งาม **สตรี** เมื่อวิ่งก็ไม่งาม นอกจากนั้นเหตุอื่นยังมีอีก ในเวลาที่ฉันวิ่งไปเกิดสั่นล้มบนพื้นดิน มือหรือเท้าก็จะฟุ้งหัก ฉันก็จะเป็นการของตระกูล ส่วนเครื่องแต่งตัว เมื่อเปียกแล้วก็จักแห้ง ดินฉันกำหนดเหตุนี้จึงไม่วิ่งไป

เหล่าพราหมณ์ได้ฟังปฏิภาณโวหารของนาง อีกทั้งได้เห็นลักษณะของกุลสตรีที่งามพร้อม จึงแน่ใจว่า สตรีนี้เหมาะสมกับความประสงค์ของปุลณวัณณะ จึงมอบมาลัยทองให้ วิสาขสงสยพราหมณ์จึงเล่าความประสงค์ และความเป็นมาของตระกูลมิกคารเศรษฐีให้นางทราบโดยตลอด

วิสาขนำพราหมณ์เหล่านั้นมาลัยมายังเรือน แล้วแจ้งให้บิดาทราบ อนุญาตเศรษฐีจักถามเหล่าพราหมณ์ทราบความทั้งสิ้นแล้ว พิจารณาเห็นว่าตระกูลเสมอกันจึงยอมรับ เชื่อเชิญให้พราหมณ์พำนักอยู่ในเรือนตามสมควรแล้วส่งกลับ

เมื่อเหล่าพราหมณ์กลับถึงกรุงสาวัตถี ก็เรียนความนั้นแก่มิกคารเศรษฐี เศรษฐีคิดว่า

ตระกูลของวิสาขเป็นตระกูลใหญ่ ควรต้องรีบไปรับ จึงไปกราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ทรงทราบ พระราชาตรัสว่า แม้เราก็จักไปด้วย เพราะตระกูลนี้เราเองเป็นผู้นำมายังแคว้นของเรา

มีการเสด็จส่งข่าวให้ชนนุชยเศรษฐีทราบว่า เมื่อข้าพเจ้ามาแม้พระราชาจักเสด็จมาด้วย ชนนุชยเศรษฐีจึงเตรียมต้อนรับพระราชอาอย่างสมพระเกียรติ

หลังจากสงปราหมณ์กลับ ชนนุชยเศรษฐีเรียกช่างทองมา ให้ทำเครื่องประดับชื่อว่า **มหาลาดาปสาธน์** เพื่อเป็นของขวัญแก่ธิดาที่จะออกไปมีเรือน เครื่องประดับนี้มีมูลค่า ๔ โกฏิ ใช้เวลาทำ ๔ เดือนจึงแล้วเสร็จ ท่านเศรษฐีให้ค่ากำเหน็จหนึ่งแสนกหาปณะแก่ช่าง นอกจากนั้นยังได้จัดเตรียมเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งปวง ที่จักต้องใช้สอยอย่างพร้อมมูล ด้วยประสงค์ว่า ธิดาของเราจะได้ไม่ต้องรบกวนผู้ใดในที่นั้น ครั้นถึงวันกำหนด พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปยังเมืองสาเกต พร้อมกับมีการเสด็จ และเหล่าข้าราชการบริพารทั้งปวง เพื่อรับนางมาสู่ตระกูลของตน

ก่อนจะไปสู่ตระกูลสามี ชนนุชยเศรษฐีได้ให้โอวาท ๑๐ ข้อแก่ธิดา ด้วยหลักการครองเรือนว่า ลูกเอ๋ย ธรรมดาสตรีผู้จะอยู่ในสกุลของสามี ไฟในไม่งิพินาออก ไฟนอกไม่งิพินาเข้า พึงให้แก่ผู้ที่ควรให้ ไม่พึงให้แก่ผู้ที่ไม่ควรให้ พึงให้แก่คนที่ให้และไม่ให้ พึงนึ่งให้เป็นสุข พึงนอนให้เป็นสุข พึงบริโภคให้เป็นสุข พึงดูแลมิให้เรือนขาดไฟ พึงนอนนุ่มเทวดาภายในเรือน แล้วจัดให้กุมภพี่ ๘ คนเป็นผู้ดูแลนาง

วันรุ่งขึ้น ชนนุชยเศรษฐีประดับเครื่องประดับแก่ธิดา ทำสักการะพระราชาปเสนทิโกศล และมีการเสด็จแล้ว ตามไปส่งธิดา ประกาศแก่ชนชาวเมืองสาเกตว่า ผู้ใดอยากไปกับธิดาเราก็จงไป มีเหล่าชนติดตามนางไปมากมายน จมมีการเสด็จกล่าวท้าวว่า พอแล้วสำหรับผู้ติดตามไป

ในวันถึงนางมาถึงกรุงสาวัตถี ชาวนครได้ส่งบรรณาการมาต้อนรับ นางได้กล่าวถ้อยคำอันเป็นที่รักแก่ทุกคน แล้วส่งบรรณาการนั้นไปแจกจ่ายกันในตระกูลอื่น ๆ ทำชาวนครทั้งหมดให้เป็นเสมือนญาติ ฉะนั้น

ในวันพิธีอาวาหมงคล มีการเสด็จทำได้น้ำหนึ่งถึงพระศาสดา ซึ่งขณะนั้นกำลังประทับอยู่ที่พระเชตวันวิหารไม่ เพราะตนเองมีศรัทธาต่อเหล่านิครนถ์ว่าเป็นอรหันต์ จึงเชิญเหล่านิครนถ์มาเป็นผู้ประกอบพิธี และให้วิสาขเข้าไปแสดงความเคารพ วิสาขคิดว่าผู้ที่ปราศจากความละอายเช่นนี้จะป็นพระอรหันต์ได้อย่างไร จึงไม่ยอมทำความเคารพ เหล่านิครนถ์เห็นอาการของนางก็โกรธ กล่าวกับมีการเสด็จว่า หญิงนี้เป็นคนชั่วช้า จงขับไล่นางออกไป ก่อนที่นางจะนำความเดือดร้อนมาสู่ตระกูล มีการเสด็จมิได้กล่าวตอบคำแต่อย่างใด

เช้าวันหนึ่ง พระเถระรูปหนึ่งออกบิณฑบาต มาหยุดยืนที่หน้าเรือน มีการเสวยจุกำลัง บริโภคอาหารอยู่ แก่งก้านไม่เห็น นางจึงกล่าวกับพระเถระว่า นิมนต์พระคุณเจ้าไปข้างนอก เกิดเจ้าคะ ขณะนี้บิดาของสามีดิฉันกำลังบริโภคของเก่าอยู่ เศรษฐีได้ยื่นแตงโมให้ถวาย สิ่งบริวารให้ ขันนางออกไปจากเรือน บริวารเหล่านั้นล้วนเป็นคนของนาง จึงไม่มีผู้ใดกระทำตาม

นางกล่าวว่า คุณพ่อจะขับไล่ดิฉันด้วยความเข้าใจเช่นนั้นมิได้ ดิฉันเป็นลูกมีพ่อแม่แม่ ก่อนจะมาอยู่เรือนนี้ ท่านได้ฝากฝังดิฉันไว้กับผู้อาวโส ๘ ท่านว่า หากมีโทษเกิดขึ้นแก่ดิฉัน ก็ขอให้ทั้ง ๘ ท่านเป็นผู้ชำระความก่อน หากผิดจริงดิฉันจะยอมออกจากเรือนนี้ไป เศรษฐีจึงให้ บริวารไปเชิญผู้อาวโสเหล่านั้นมาพิจารณาความ ทั้ง ๘ ท่านขอให้เศรษฐีเล่าความให้ฟัง แล้วถาม นางว่าที่นางพูดเช่นนั้น หมายความว่าอย่างไร นางตอบว่า หมายถึงบิดาของสามีดิฉันไม่สั่งสมบุญ ในชาตินี้เลย มีแต่บริโภคผลบุญเก่าเท่านั้น นอกจากนั้น นางยังแจกแจงข้อเคลงใจของเศรษฐี ที่เข้าใจผิดต่อนางทุกข้อจนเป็นที่กระจ่าง นางได้พ้นโทษแล้วทุกประการ

มีการเสวยจุโภชนาในความสุขของนาง นางกล่าวว่า โห้ของพ่อดิฉันยกให้ได้ แต่ดิฉันเกิดในตระกูลของผู้ที่เสื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนา ดิฉันกลัวว่าจากภิกษุสงฆ์แล้วเป็นอยู่ไม่ได้ หากได้บำรุงภิกษุสงฆ์ตามความพอใจแล้ว ดิฉันจึงจะอยู่ในเรือนนี้ต่อไป เศรษฐีกล่าวว่า เธอจง บำรุงเหล่าภรรยาของเธอตามใจชอบเถิด

นางวิสาขาก็ให้คนไปขุดนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ รับภัตตาหารยังเรือนของนางในวันรุ่งขึ้น เหล่าภริยานิครนถ์ทราบข่าวจึงพากันไปล้อมเรือนไว้ วิสาขาทกแต่งเครื่องสักการะทั้งปวงแล้ว เชิญ มีการเสวยจุให้อังคาสพระภิกษุสงฆ์ เหล่าภริยานิครนถ์ห้ามไว้ หลังภัตกิจ นางให้คนมาเชิญเศรษฐีไปฟัง พระธรรมเทศนาอีก เหล่าภริยานิครนถ์กล่าวว่า ครั้งนี้ท่านสมควรไปแต่ได้นั่งอยู่หลังม่านที่พวกเราทำไว้

พระภิกษุสงฆ์ทรงทราบ ดำริว่า เกยอ้อมทำให้ทุกคนได้ยินเสียงของเราได้ ไม่ว่าจะอยู่ในที่ใด ขณะนี้แสดงพระธรรมเทศนา ขอให้ท่านทั้งหลายมีความรู้สึกได้ว่า ทรงแสดงธรรมโปรดเฉพาะตนเท่านั้น

เมื่อจบพระธรรมเทศนา มีการเสวยจุได้ดำรงอยู่ในโศกปัตติผล จึงยกชายม่านขึ้น ถวายบังคมพระภิกษุสงฆ์แล้วกราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่เคยทราบเลยว่า ท่านที่บุคคลกระทำใน พระพุทธรูปศาสนา มีอำนาจสิทธิ์มากอย่างนี้ บัดนี้ ข้าพระองค์ทราบก็เพราะการชักนำของบุตรสะใภ้ ทนุญนี้มากเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของข้าพระองค์โดยแท้

มีการเสวยจุกล่าวกับนาง ต่อเบื้องพระพักตร์พระภิกษุสงฆ์ว่า วิสาข เธอจงเป็นมารดา ของเราตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป นางจึงได้นามว่า วิสาขามีการมาตา นับแต่นั้นมา

จากนั้น ทุกวันในเวลาเช้า เรือนของนางก็อร่ามเรืองด้วยสีของผ้ากาสาละ เต็มไปด้วยผู้แสวงบุญ ภายในเรือนจัดเตรียมทานไว้พร้อม หลังภัตกาล ก็นำเภสัชและน้ำอัญชันไปถวาย เหล่าสงฆ์ ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดา แล้วจึงกลับมายังเรือน เช่นนี้เป็นกิจวัตร

ในวันปลายพรรษาวันหนึ่ง นางวิสาขาทราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์ พร้อมภิกษุสงฆ์ ไปรับภัตตาหารยังเรือนของนางในวันรุ่งขึ้น

ครั้นจวนสว่าง ฝนตกหนัก พระศาสดารับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า พวกเธอจงสงวนทานภายในเรือน เพราะฝนนี้จะเป็นฝนสุดท้ายของพรรษา เหล่าภิกษุจึงพากันเปลี่ยนผ้าสรงน้ำฝน

ครั้งนั้น นางวิสาขาส่งทาสีให้ไปทูลภัตตกาลแก่พระพุทธองค์ นางทาสีไปถึงพระอาราม เห็นเหล่าภิกษุพากันเปลือยกายอาบน้ำฝนอยู่ เข้าใจว่าพวกอเจลละยึดพระอารามเขตวันไปแล้ว จึงกลับไปแจ้งความที่ตนประสบมา

นางวิสาขาคือคนฉลาด รู้ได้ทันทีว่า บรรดาภิกษุคงเปลี่ยนผ้าอาบน้ำเป็นแน่ นางทาสีนี้จึงสำคัญว่าไม่มีภิกษุอยู่ในอาราม นางส่งทาสีนั้นซ้ำอีก ว่าเธอจงกลับไปแจ้งพระศาสดา ว่าบัดนี้ ภัตตาคารเสร็จเรียบร้อยแล้ว

บรรดาเหล่าภิกษุเมื่อสรงน้ำเสร็จแล้ว ต่างก็นุ่งห่มจีวร แล้วเข้าไปสู่ที่พำนักตามเดิม นางทาสีกลับมาเห็นอารามว่างเปล่า จึงกลับไปแจ้งอีกว่า ไม่มีภิกษุในอารามเลย นางวิสาขาก็ส่งซ้ำอีกเป็นครั้งที่ ๓ ว่า เธอจงไปแจ้งว่าบัดนี้ภัตตาคารเสร็จแล้ว พระศาสดาจึงเสด็จพร้อมกับภิกษุสงฆ์ไปยังเรือนของนาง

นางวิสาखाได้โอกาสพระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์ ด้วยโภชนาหารอันประณีต หลังจากเสร็จภัตกิจ นางได้กราบทูลพระศาสดาว่า หม่อมฉันขอประทานพร ๘ ประการ คือ

๑. ขอถวายวัสสิกสาฎก (ผ้าอาบน้ำฝน) แก่บรรดาภิกษุทั้งหลาย
๒. ขอถวายภัตตาหาร แก่ภิกษุอาคันตุกะ
๓. ขอถวายภัตตาหาร แก่ภิกษุที่จะเดินทางไกล
๔. ขอถวายภัตตาหาร แก่ภิกษุอาพาธ
๕. ขอถวายภัตตาหาร แก่ภิกษุที่พยาบาลภิกษุอาพาธ
๖. ขอถวายเภสัช แก่ภิกษุอาพาธ
๗. ขอถวายข้าวยาคุ แก่บรรดาภิกษุเป็นประจำ
๘. ขอถวายวัสสิกสาฎิกา (ผ้าคลุมอาบน้ำ) แก่ภิกษุผู้ทั้งหลาย

พระพุทธรูปองค์ทรงอนุญาต ตามคำกราบทูลขอของนางวิสาขา แล้วทรงอนุโมทนาพร ๘ ประการนั้น นับเป็นต้นบัญญัติแห่งการถวายผ้าอาบน้ำฝน และปัจจัยต่าง ๆ อันยังความสะดวก แก่ภิกษุและภิกษุณีสืบมา

นอกจากนั้น ยังทรงอนุญาตเภสัช เพื่อบำบัดอาการอาพาธของภิกษุ ๕ ประเภท คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย อนุญาตให้บริโภคน้ำได้ทั้งในวัดกลาง และหลังภัตตาคาร

ต่อมา มีการเศรษฐกิจดีว่าสะไภ้ของเรามีอุปการะมาก ควรจักทำเครื่องประดับให้แก่นาง เพราะมหาลดาปสถานมีน้ำพริกมาก ไม่อาจใช้ประดับได้ตลอดเวลา จึงให้ช่างจัดทำเครื่องประดับ ชื่อ **ขกเมฏฐรูปสาร์ณ** อันมีน้ำพริกมากให้แก่นาง

ในวันแรมคล้วหนึ่ง มหานครพากันไปยังพระเชตะวันวิหารเพื่อฟังธรรม นางวิสาขาและบริวารตั้งใจไปฟังธรรมเช่นกัน นางแต่งกายด้วยมหาลดาปสถาน แล้วเดินตามชนเหล่านั้นไป ครั้นถึงพระเชตะวันวิหาร นางคิดว่าการแต่งกายด้วยเครื่องประดับเช่นนี้เข้าไปในวิหาร เป็นการไม่สมควร จึงถอดเครื่องประดับออก ท่อให้เรียบร้อย ส่งให้บริวารถือไว้ แล้วเข้าไปในวิหาร เพื่อฟังพระธรรมเทศนา

เมื่อจบพระธรรมเทศนา นางออกมาพร้อมกับบริวาร ตั้งใจว่าจะไปดูแลภิกษุอาคันตุกะ ภิกษุผู้เตรียมจาริกไป และภิกษุสามเณรอาพาธ เมื่อเสร็จแล้วก็กลับ นางขอเครื่องประดับคืน บริวารจึงรู้ว่าตนลืมไว้ในวิหาร รีบกลับไปเพื่อจะนำท่อนเครื่องประดับคืนมา

โดยปกติเมื่อเหล่าพวกลืมไปแล้ว พระอาณัติจะต้องดูแลและเก็บงำสิ่งของต่าง ๆ ที่มีผู้ลืมไว้ให้เรียบร้อย ครั้นเห็นหญิงบริวารกลับมาจึงกล่าวว่า เราเก็บท่อนของนั้นไว้ที่เชิงบันได เรอจนนำกลับไปเถิด หญิงนั้นนำกลับมาและแจ้งให้ภิกษุสาธุการว่า พระอาณัติเก็บรักษาไว้ให้

นางคิดว่า เครื่องประดับนี้พระผู้เป็นเจ้าจับต้องแล้ว วิบิงควที่เราจะนำมาใช้ประดับอีก เราจักขายเครื่องประดับนี้ เพื่อนำปัจจัยมาบำรุงพระพุทธศาสนา จึงให้ประกาศข่าวร้องหาผู้ที่จะซื้อ แต่ไม่มีผู้ใดกล้าซื้อหา เพราะมีมูลค่าสูงมาก ดังนั้นนางจึงซื้อเครื่องประดับเสียเอง แล้วให้ชน กหาปะนะใส่เกวียนนำไปยังพระเชตะวันวิหาร กราบทูลพระศาสดาว่า บัดนี้ หม่อมฉันนำกหาปะนะ ที่ได้จากกราบถวายมหาลดาปสถานมาหม่อมฉันขาย สมควรจะถวายไว้ในปัจจัยใด พระเจ้าข้า

พระศาสดาทรงแนะนำว่า เธอควรนำไปสร้างที่พำนักสำหรับสงฆ์ ที่ใกล้ประตูเมือง ด้านทิศตะวันออกเถิด นางจึงไปซื้อที่ส่วนหนึ่งของอุทยานบุพพาราม ด้วยเงินค่าขายเครื่องประดับ จำนวน ๔ โกฏิ และเริ่มก่อสร้างปราสาท เพื่อให้เป็นที่ประทับของพระผู้มีพระภาคเจ้า และเป็น

พนัก้าของภิกษุสงฆ์ บนที่ดินผืนนั้น ด้วยเงินค่าก่อสร้างอีกจำนวน ๕ โกฏิ

ครั้นออกพรรษา พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระประสงค์จะเสด็จจาริก เมื่อนางวิสาขาทราบ จึงรีบมาทูลว่า หม่อมฉันสร้างวิหารนี้เพื่อถวายแด่พระองค์ ขอโปรดเสด็จกลับเถิด พระเจ้าข้า พระศาสดาตรัสว่า นี่เป็นการออกจาริกของเรา นางวิสาขาคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าคงจะทรงเห็นบุคคลที่จักสมควรโปรด จึงทูลขอภิกษุที่เข้าใจเรื่องการก่อสร้างไว้รูปหนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสว่า เธอพอใจภิกษุรูปใด จงรับบาตรของภิกษุรูปนั้นเถิด

แม้นางจะเคารพพระอาณัติเถระก็จริง แต่คิดว่า การงานนี้จะสำเร็จลงได้ก็ด้วยอาศัย พระมหาโมคคัลลานะ จึงรับบาตรพระเถระไว้

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงรับสั่งให้พระโมคคัลลานะพาภิกษุสงฆ์กลับ พระเถระได้ช่วยเหลือ ให้การก่อสร้างสำเร็จลุล่วงไปโดยปราศจากอุปสรรค แม้กระนั้นก็ยังต้องใช้เวลาก่อสร้างถึง ๕ เดือน จึงแล้วเสร็จ

ต่อมา นางวิสาขาพบว่า ขณะนี้พระศาสดาเสด็จกลับจากจาริก มาถึงกรุงสาวัตถีแล้ว จึงไปเฝ้ายังพระเชตุวัน ทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์ไปประทับที่ **มิดารมาตุปราสาท** เป็นเวลา ๕ เดือน เพื่อทำการฉลอง พระศาสดาทรงรับโดยอุชฌิมภาพ

ตั้งแต่นั้น นางก็ถวายทานแก่พระศาสดาและสงฆ์สาวกตลอด ๕ เดือน วันสุดท้าย นางได้ถวายผ้าสาฎกแก่ภิกษุใหม่เพื่อทำจีวร และถวายเภสัชแก่ภิกษุทุกรูป การฉลองครั้งนี้สิ้น ทรัพย์อีกจำนวน ๔ โกฏิ รวมทั้งสิ้น ๒๗ โกฏิ

หลังการฉลอง นางวิสาขากระทำประทัภยิธเรอบมิดารมาตุปราสาท เปล่งอุทานด้วยความโสมนัสว่า เราเคยปรารถนาว่าจัก

ถวายปราสาทใหม่ เป็นวิหารทาน

ถวายเตียง ตั้ง เป็นต้น เป็นเสนาสนะทาน

ถวายสลาภภัตตร เป็นโภชนาทาน

ถวายผ้ากาสิกพัสดร์ เป็นจีวรทาน

ถวายเนยใส น้ำผึ้ง เป็นต้น เป็นเภสัชทาน

ก็บัดนี้ ทุกสิ่งที่ปรารถนานั้น สำเร็จบริบูรณ์แล้ว

ภิกษุทั้งหลายเกิดความสงสัย เพราะไม่เคยเห็นนางกระทำเช่นนี้ ต่างเข้าใจว่านางคง เสียจริตไปแล้ว จึงเข้าไปกราบทูลถามพระศาสดา พระพุทธองค์ตรัสว่า นั่นเป็นการเปล่งอุทาน

ด้วยความดีใจ ที่ความปรารถนาของนางสำเร็จบริบูรณ์แล้ว พระพุทธรูปจึงตรัสอดีตชาติของนาง ว่า นางเคยถวายทานแด่ภิกษุสงฆ์ ๗ วัน ในวันสุดท้ายได้ตั้งความปรารถนาว่า ด้วยผลแห่งทานนี้ ข้าพเจ้าจะได้ปรารถนาความเป็นใหญ่ในทวโลก ขอเพียงให้ตั้งอยู่ในฐานะของมรดา และบิณฑก ของอุบาสิกผู้บำรุงสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔

พระศาสดาทรงสรรเสริญนางวิสาขว่า **เป็นเลิศกว่าอุบาสิกทั้งหลายผู้ถวายทาน**

เนื่องจากทั้งสองตระกูลในกรุงสาวัตถี เป็นผู้ที่มีคุณธรรม เพราะฉะนั้น เมื่อทุกคนที่ ประสงค์จะถวายทาน ทั้งสองท่านจึงถูกรับเชิญให้ไปเป็นประธานอยู่เสมอ จนไม่มีเวลาที่จะได้ อสังสภิกะทั้งหลายในเรือนของตน อนาถปิณฑิกเศรษฐีได้ตั้งจิตทั้งสามของท่าน ให้เป็นผู้ ถวายดูแลภิกษุสงฆ์ ส่วนนางวิสาขาก็บรมบุตรหลานไว้รับหน้าที่รองตนในเรือน และได้มอบหมาย หน้าที่ให้หลานสาวชื่อ **สุหัตถิ** เป็นผู้ดูแลภิกษุสงฆ์ที่มายังเรือน

ต่อมา หลานสาวสิ้นชีวิตลง นางวิสาขให้ทำการเผาศรีะหลานแล้ว ไม่อาจกลั้นความ โศกเศร้าไว้ได้ เข้าไปเฝ้าพระศาสดาด้วยน้ำตานองหน้า ร้องไห้พรรณนาถึงความรักที่มีต่อหลาน พระศาสดาตรัสว่า วิสาข ในกรุงสาวัตถีนี้มีชนประมาณเท่าใด นางวิสาขาทูลตอบแล้ว พระพุทธรูปตรัสว่า หากชนในกรุงสาวัตถีทำกาละทุก ๆ วัน เธอจะพึงร้องไห้เศร้าโศกอยู่ทั้งกลางวันและ กลางคืนเช่นนี้ละหรือ วิสาข เธออย่าเศร้าโศกนักเลย แล้วตรัสพระคาถาว่า

ความรักทำให้เกิดความโศก ความรักทำให้เกิดภัยคือความกลัว

ผู้ไม่มีความโศก ภัยคือความกลัวจักมีแต่ไหน

ในกาลจบเทศนา นางวิสาขกราบทูลว่า หม่อมฉันทราบแล้ว พระเจ้าข้า ชนเป็นอันมาก ได้บรรลุผลทั้งหลาย มีโศกปัดติผล เป็นต้น

ขณะที่พระศาสดายั้งประทับอยู่ ณ บุษพาณณ นางวิสาขเข้าไปหาอุบาสิกผู้รักษาศูโฆสถ ในวิหาร ถามว่า แม่ทั้งหลาย พวกท่านรักษาศูโฆสถเพื่ออะไร

หญิงแก่ ตอบว่า พวกเรารักษาศูโฆสถ เพราะปรารถนาทิพยสมบัติ

หญิงกลางคน ตอบว่า พวกเรารักษาศูโฆสถ เพราะไม่ต้องการอยู่ร่วมกับสามี

หญิงรุ่นสาว ตอบว่า พวกเรารักษาศูโฆสถเพราะต้องการบุตรชายในครรภ์แรก

หญิงวัยรุ่น ตอบว่า พวกเรารักษาศูโฆสถเพราะต้องการไปสู่สกุลสามีในวัยสาว

นางวิสาขพาพวกหญิงเหล่านั้นไปสู่ที่ประทับของพระศาสดา กราบทูลควนปรารถนา ที่แตกต่างกันของหญิงเหล่านั้นให้ทรงทราบ

พระศาสดาตรัสว่า วิสาข ธรรมดาสภาวะธรรมทั้งหลาย มีชาติคือการเกิดย่อมส่งสรรพสัตว์ไปสู่วัชรา จากวัชราส่งไปสู่พยุหิ จากพยุหิย่อมส่งไปสู่มรณะ มรณะย่อมตัดชีวิต เหมือนบุคคลตัดต้นไม้ด้วยขวาน สัตว์ทั้งหลายมุ่งปรารถนาแต่วัฏฏะ ไม่ปรารถนาวิพพาน แล้วตรัสพระคาถาว่า

นายโคบาล ย่อมใช้ท่อนไม้ ต้อนโคไปสู่ที่หากิน ฉนโค

ความแก่และความตาย ย่อมต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไป ฉนนัน

ในเวลาจบพระธรรมเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิพพานทั้งหลาย มีโสตปัตติผล เป็นต้น

พรรษาที่ ๒๑

[๕] พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ และอุททกนิกาย อุทาน กล่าวไว้ว่า ขณะทีพระพุทธรองค์ประทับอยู่ ณ มีการมาตุปราสาท ในบุพพาราม ทรงดำริว่า บัดนี้อัมมกมลเกิดขึ้นในเหล่าภิกษุสงฆ์แล้ว บุคคลผู้ไม่บริสุทธียมายังอุโบสถ ตถาคตทั้งหลายย่อมไม่แสดงอุโบสถแก่บริษัทผู้ไม่บริสุทธิต

เมื่อตถาคตไม่แสดงอุโบสถ อุโบสถของภิกษุก็จะขาด พระพุทธรองค์จึงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ตั้งแต่บัดนี้ไป เราจักไม่ทำอุโบสถ ไม่แสดงปาฏิโมกข์ พวกเธอเท่านั้นพึงทำอุโบสถ พึงแสดงปาฏิโมกข์กันเองในหมู่สงฆ์ เพราะมีไชยฐานะ มีไชยโอกาสที่ตถาคตจะพึงทำอุโบสถ หรือแสดงปาฏิโมกข์ในบริษัทผู้ไม่บริสุทธิต้วยกาย วาจา และใจ

ความหมายของปาฏิโมกข์

ปาฏิโมกข์ มี ๒ อย่าง คือ โอวาทปาฏิโมกข์ และ อาณานปาฏิโมกข์

โอวาทปาฏิโมกข์ คือ ปาฏิโมกข์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงด้วยพระองค์เอง ประกอบด้วยพระโอวาท ๓ คาถากึ่ง ทรงแสดงแก่พระอรหันต์ ๑๒๕๐ รูป เป็นครั้งแรกในวัน **จาตุรงคสันนิบาต** ที่พระเวฬุวันวิหาร ราชคฤห์ และทรงแสดงในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน ตลอดมาจนถึงพรรษาที่ ๒๐ จึงรับสั่งให้สงฆ์ทำอุโบสถ และแสดงปาฏิโมกข์กันเอง

อาณานปาฏิโมกข์ คือ ปาฏิโมกข์ที่สงฆ์แสดงกันเอง ในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน พระพุทธรองค์โปรดให้สงฆ์แสดงอาณานปาฏิโมกข์ เริ่มตั้งแต่พรรษาที่ ๒๑ สืบต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน อันเป็นวินัยของสงฆ์ ประกอบด้วยข้อบัญญัติทั้งหมดรวม ๒๒๗ ลีขานาบท คือ

ปาราชิก ๒ สังฆาติเสส ๑๓ อนินยต ๒ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ สุทธกปาจิตติย ๘๒

ปาฏิเทศนียะ ๔ เสนิยวัตร ๗๕ และ อธิกรณสมณะ ๗

การล่องละเมียดสิกขาบท เรียกว่าอบัติ มีทั้งหมด ๗ กอง คือ ปาราชิก สังฆาติเสส
 ฤคัลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต แยกเป็น ๒ ประเภท

ครุกาบัติ (อาบัติหนัก) ปาราชิก และสังฆาติเสส

ลหุกาบัติ (อาบัติเบา) คืออาบัติอีก ๕ กองที่เหลือ

การแสดงอาณปาฏิโมกข์ หรือการทำอุโบสถ มีชื่อเรียกย่อยอีกหลายอย่าง คือ

สังฆอุโบสถ ภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปประชุมกัน ต้องแสดงปาฏิโมกข์

ปาริสุทธิอุโบสถ (คณอุโบสถ) ภิกษุ ๒ หรือ ๓ รูป ประชุมกัน ไม่ต้องแสดง
 ปาฏิโมกข์ เพียงแจ้งความบริสุทธิ์ซึ่งกันและกัน

บุคคลอุโบสถ (อธิษฐานอุโบสถ) ภิกษุเพียงรูปเดียว ให้กำหนดใจตนเอง
 ว่าวันนี้เป็นวันอุโบสถ

วันทำอุโบสถมี ๓ วัน คือ

จาตุทสัณ อุโบสถที่ทำในวันแรม ๑๔ ค่ำ

ปัดเณรสัณ อุโบสถที่ทำในวันขึ้น หรือแรม ๑๕ ค่ำ

สามัคคีอุโบสถ อุโบสถที่ทำในวันที่สงฆ์ซึ่งแตกกัน กลับมาปรองดองกันได้

ประมาณพรรษาที่ ๒๖

[๖] หลังจาก พระราहुล อุปสมบท และบรรลอรหัตตผลแล้วในพรรษาที่ ๑๔ ต่อจากนั้น
 ไม่มีข้อความใด กล่าวถึงพระราहुลอีกเลย นอกจากข้อความตอนที่พระสารีบุตรจะทูลลาภิพพาน
 ท่านรำพึงว่าพระราहुลปริณิพพานที่ดาวดึงส์ พระอัญญาโกณฑัญญะปริณิพพานที่สระลำทนต์เท่านั้น

ในทีฆนิกายมหาวรรค เล่ม ๒ ภาค ๒ กล่าวไว้ว่า พระราहुลเถระ ไม่เคยเหยียดหลังบน
 เติงเลียดตลอดเวลา ๑๒ ปีหลังจากสำเร็จอรหัตตผล ทำให้เป็นที่เข้าใจว่าท่านคงจะปริณิพพาน
 ในขณะที่มีพระชนมายุ ๓๒ พรรษา จึงสันนิษฐานว่าพระราहुลคงจะปริณิพพาน ในพรรษาที่ ๒๖

ในแตรกถาเล่ม ๒ ภาค ๓ ตอน ๓ หน้า ๔๕ กล่าวว่า พระราहुลเถระ เมื่อพยากรณ์พระ
 อรหัตตผล ได้กล่าวคาถาว่า

เราเป็นโอรสของพระพุทธเจ้า บริบูรณ์ด้วยชาติสมบัติ

และปฏิบัติสมบัติ เป็นผู้มียัญญาเห็นอมตธรรม

พ้นจากข่ายคือตัณหาปกคลุมแล้ว ถอนรากคืออวิชชาแล้ว

เป็นผู้มีความเยือกเย็น ดับสนิทด้วยศาสตรา คืออริยมรรค

พระราหูเถระ ปรีณิพพานด้วยอนุภาติเสณิพพาน อัฐิธาตุของท่านก็มีได้มีกล่าวว่า บรรจู้ไว้ ณ ที่ใด

ประมาณพรรษาที่ ๓๗

[๗] พระพุทธองค์และบรรดาสงฆ์สาวก เสด็จไปประทับที่โฆสิตถาราม กรุงโกสัมพี พระเวทหัตโดยเสด็จไปด้วย ขณะอยู่ที่โกสัมพี เหล่าชนเทีไปฟังธรรม ต่างนำเครื่องสักการะ ไปถวายแก่บรรดาพระเถระทั้งหลาย ชนเหล่านั้นถามกันว่า พระเถระชื่อนั้นชื่อน้อย ณ ที่ใด ไม่มีใครสนใจต่อพระเวทหัตเลย พระเวทหัตเกิดความวิชยา เนื่องจากเห็นแก่ลามาสักการะ จึงคิดว่า จะขยี้เคียวมาอุปการะตน เห็นแต่่อชาตคัตตู โอรัสของพระเจ้าพิมพิสารแต่เพียงผู้เดียว ที่สามารถ จะเกลี้ยกล่อมได้ เพราะอชาตคัตตูเป็นเด็กหนุ่ม ยังไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี เหวทหัตจึงเดินทางจาก กรุงโกสัมพี พร้อมด้วยเหล่าสงฆ์ที่ติดตามตนไปหานักอุป ณ คยาสิละ ใกล้กรุงราชคฤห์

เวทหัตแสดงฤทธิ์ให้พระเจ้าอชาตคัตตูหลงเชื่อ อชาตคัตตูเลื่อมใส ทรงสร้างที่พำนัก ให้แก่พระเวทหัตและเหล่าสงฆ์ผู้ติดตามที่คยาสิละ พระเจ้าอชาตคัตตูไปสู่ที่บำรุงของพระเวทหัต ทั้งเวลาเย็นและเวลาเช้า บำรุงพระเวทหัตด้วยลามสักการะต่าง ๆ เป็นประจำ

เหล่าภิกษุทราบความจึงกลับมาราบพูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสว่า เธออย่าพอใจในลามสักการะ และความสรรเสริญของเวทหัตเลย เพราะเวทหัตหวังความเลื่อมใส ในกุศลธรรมทั้งหลายด้วยเดียว พวังความเจริญมิได้ เปรียบเสมือน ผลกล้วยย้อมฆ่าต้นกล้วย ขยี้ไผ่ย้อมฆ่าต้นไผ่ สักการะย้อมฆ่าคนชั่ว ฉะนั้น

กกุระ ชาวเมืองโกสิยะ ซึ่งเคยเป็นอุปัฏฐากของพระโมคคัลลานะ เมื่อสิ้นชีพไปบังเกิด ในพรหมโลก เป็นผู้มฤตย์ทางใจสามารถกำหนดรู้ใจผู้อื่นได้ ลงมาหาพระโมคคัลลานะ กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า พระเวทหัตยอนลามสักการะครบงำแล้ว ต่อไปจะเกิดความปรารถนาว่า จักปกครอง ภิกษุสงฆ์เสียเอง

พระโมคคัลลานะ นำความไปกราบพูลพระผู้มีพระภาคเจ้า ตามความที่ **กกุเทพบุตร** มาแจ้งให้ทราบ และพูลว่าสิ่งที่เทพบุตรกล่าวนั้นจักต้องบังเกิดขึ้นเป็นแน่แท้

พระศาสดาตรัสว่า โมคคัลลานะ เธอจงรักษาความนี้ไว้ ต่อไปเวทหัตจักกระทำการนั้น ให้ปรากฏเอง

ต่อมา เวทหัตเกิดความคิดว่า เราจักบริหารภิกษุสงฆ์ ดังนี้แล้วเวทหัตได้เลื่อมจากฤทธิ์ พร้อมด้วยจิตอุปาทานนั้น เข้าไปถวายบังคมพระศาสดาที่พระเวฬุวันวิหาร กราบพูลว่า พระพุทธ

เจ้าข้า พระองค์ทรงพระทราบแล้ว ล่วงกาลผ่านวัยไปแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงเป็นผู้ชวน
ชวายน้อย ประกอบแต่กิจธุระธัมมธุระวิหารกิต ขอจงมอบภิกษุสงฆ์แก่ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธ
เจ้าจักปกครองภิกษุสงฆ์เอง

พระพุทธองค์จึงกล่าวว่า เทวทัต แม้แต่สารีบุตรและโมคคัลลานะเรายังไม่มอบภิกษุสงฆ์ให้
ไฉนเราจะทิ้งมอบให้เธอ ผู้บริโภคปัจจัยเช่นก้อนเขฬะเล่า เทวทัตคิดว่า พระศาสดาไม่เห็นแก่
หน้าเรา ซึ่งเป็นวงศ์ญาติด้วยกันเสีย จึงถูกอาฆาตพระพุทธองค์นับแต่นั้นมา

พระศาสดาทรงให้พระสารีบุตรกระทำ **ปกาสนียกรรม** คือประกาศให้ชาวกรุงราชคฤห์
ทราบว่า ปกติของพระเทวทัตแต่ก่อนเป็นอย่างหนึ่ง บัดนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้นพระเทวทัต
กระทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่พึงลงความเห็นว่า พระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ทั้งหลาย
เป็นเช่นนั้น พึงทราบว่าเป็นการกระทำเฉพาะตนของเทวทัตเอง

อชาตศัตรู ได้รับคำยุยงเลี้ยมสอนจากเทวทัต ให้ชิงราชสมบัติจากพระเจ้าพิมพิสาร
พระราชบิดาแล้วให้ตั้งตนเป็นพระราชา ส่วนเทวทัตจะปลงพระชนม์พระศาสดา แล้วตั้งตนเป็น
พระพุทธเจ้าเอง

อชาตศัตรู ใช้อุบายปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารเป็นผลสำเร็จ ได้เป็นกษัตริย์ครอง
แคว้นมคธ เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูครองราชสมบัติแล้ว เทวทัตจึงขอกล่าวถึงจากพระเจ้าอชาตศัตรู
ส่งคนไปลอบปลงพระชนม์พระศาสดา เป็นการมุ่งทำร้ายพระพุทธองค์ครั้งแรก คนเหล่านั้นกลับ
เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธองค์ ปฏิญญาตนเป็นอุบาสกทั้งหมด

ครั้งที่สอง หลังจากแผนการครั้งแรกไม่สำเร็จ เทวทัตจึงลงมือเอง โดยขึ้นไปบนภูเขา
คิชฌกุฏ กิ่งคิลาก้อนใหญ่ลงมา ในขณะที่พระพุทธองค์เสด็จขึ้น ด้วยจงใจว่า เราเองจักเป็นผู้
ปลงพระชนม์พระสมณโคดม แต่คิลาหนักลื่นไปกระทบคิลาก้อนอื่น แดกเป็นสะเก็ดกระเด็น
มากระทบพระบาท ทำให้เท้าพระโลหิต บรรดาภิกษุที่ติดตามไปช่วยกันทำแคร่หามพระองค์
ไปแคะพักที่ร่มทูกุญชร เชิงเขาคิชฌกุฏ จากนั้นเหล่าพระพุทธองค์ไปยังชัฏกัมพลาราม หมอชีวกทำ
การผ่าตัด เอาพระโลหิตที่ห้อออกจากนิ้วพระบาท

เทวทัตยังไม่ละความพยายาม ครั้งที่ ๓ เข้าวุ่นหาความทุกข์ทรมาน แอบอ้างรับสั่งของพระ
ราชาให้ปล่อย **ช้างนาฬาคีรี** ออกไปทำร้ายพระพุทธองค์ขณะเสด็จบิณฑบาต เมื่อช้างแลเห็น
พระพุทธองค์ก็ประเจี๊วใจจะทำร้าย พระยานห์ออกป้อนขวางหน้า ด้วยความจงรักภักดี ตั้งใจ
สละชีวิตเพื่อปกป้องพระพุทธองค์

ด้วยอำนาจเมตตาคจิต ที่พระศาสดาทรงแผ่เจาจะยังนาฟ้าศิริ ทำให้ช้านั้นเมื่อได้สัมผัสกับเมตตาคจิตของพระพุทธองค์ ก็ลดวงลง เข้าไปหมอบอยู่ต่อพระพักตร์ พระพุทธองค์ทรงยกพระหัตถ์ขึ้นลูบกระพองข้าง กล่าวว่า นาฟ้าศิริ เธออย่าประมาท เพราะผู้ประมาทจะไปสู่สุดดีไม่ได้

นาฟ้าศิริเองวงสุดละอองธุลีพระบาทของพระพุทธเจ้า พ้นลงบนกระพองของตน ย่อตัวถอยออกไปชั่วระยะที่แลเห็นพระพุทธองค์ แล้วกลับไปสู่โรงช้างตามเดิม

เหตุการณ์ครั้งนี้เกิดขึ้นในกรุงราชคฤห์ ปวงชนรู้เห็นกันทั่วไป ต่างกล่าวกันว่า เทวทัตนี้มาปหนักนัก เพราะคิดปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า เหตุใดพระราชาของเรายังอุปถัมภ์อยู่ อชาตศัตรูทรงทราบเรื่องดังนั้น ดำริว่า เพราะเทวทัตนี้เอง ที่ทำให้พระบิดาของเราต้องสวรรคต ทรงสั่งตัดการบำรุงเทวทัตทั้งหมด และสั่งห้ามมิให้เทวทัตเข้าเฝ้าอีกต่อไป

พระเทวทัต เมื่อพยายามทำร้ายพระพุทธองค์ถึง ๓ ครั้ง ไม่เป็นผลสำเร็จ เข้าไปชวนพระโกลลิกะ พระภคโฆรติสสะ พระชณฺณเทวีบุตร พระสมุทรวตตะว่า พวกเรายังทำสังฆเภท แล้วพากันเข้าไปทูลเสนอข้อปฏิบัติ ๕ ประการ ที่เป็นไปเพื่อความมกน้อย คือ

ภิกษุพึงถือการอยู่ป่าเป็นวัตรตลอดชีวิต ๑

ภิกษุพึงถือบิณฑบาตเป็นวัตรตลอดชีวิต ๑

ภิกษุพึงถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรตลอดชีวิต ๑

ภิกษุไม่พึงฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต ๑

ภิกษุพึงถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตรตลอดชีวิต ๑

พระโกลลิกะกล่าวว่า พวกเราสามารถเพื่อทำสังฆเภทแก่พระโคตมด้วยวัตถุ ๕ ประการนี้แน่ เพราะมนุษย์ทั้งหลายเลื่อมใสในการปฏิบัติเคร่งหมอง

พระศาสดารับสั่งว่า ภิกษุพึงถือเป็นวัตรปฏิบัติได้ตามชอบใจ เว้นแต่ประการสุดท้าย เรานุญาตโคนไม้เป็นเสนาสนะได้เพียง ๘ เดือน คือนอกฤดูฝน

เทวทัตจึงไปประกาศให้ประชาชนทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงอนุญาตข้อวัตรที่ตนสมทานและประพฤติ ทำให้เหล่าชนที่ไว้ปัญญาเข้าใจว่า เทวทัตเป็นผู้มีความประพฤติซัดเสกล ส่วนพระศาสดาเป็นผู้มีความประพฤติมกมาก เทวทัตอ้างว่าคำสอนของตนประเสริฐกว่า เหล่าภิกษุบวชใหม่ที่ยังไม่รู้จักรธรรมรู้จักวินัย พากันหลงเชื่อ ยอมตนเข้าเป็นสาวกของเทวทัตจำนวนมาก

พระพุทธองค์ทรงทราบ โปรดให้หาเทวทัตมาเฝ้า มีรับสั่งถาม เทวทัตทูลรับว่าจริง พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เทวทัต เธออย่าชอบใจในการทำลายสงฆ์ เพราะมีโทษหนัก ผู้ใดทำลายสงฆ์

ย่อมหมกไหม้อยู่ในเรกตลอดทั้ง ส่วนผู้ใดสมานสงฆ์ผู้แตกกันแล้วให้พร้อมเพรียงกัน ย่อม
 ประสพบุญอันประเสริฐ ย่อมบันเทิงในสวรรค์ เทวทัตมิได้สนใจในพระโอวาทนั้นแต่ประการใด
 ต่อมา เทวทัตพบพระอานนท์ ขณะกำลังเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ จึงบอกความ
 ประสงค์ของตนแก่พระอานนท์ว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ผมจักทำอุโบสถสังฆกรรม แยกจาก
 พระผู้มีพระภาคเจ้า และภิกษุสงฆ์เหล่านั้น

พระอานนท์ นำความนั้นมากราบทูลพระพุทธเจ้าตามคำของเทวทัต พระพุทธองค์ทราบ
 ความแล้ว ทรงเปล่งอุทานว่า

ความดี คนดีทำงาน คนชั่วทำยาก

ความชั่ว คนชั่วทำงาน แต่อริยชนทำความชั่วได้ยาก

จากนั้น เทวทัตนำภิกษุบวชใหม่ในสำนักของตน ที่ยังไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักวินัย จากกรุง
 ราชคฤห์ เดินทางไปยังคยาสิละ

พระศาสดาทราบเหตุการณ์นั้นแล้ว ตรัสกับพระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ
 ว่า หากพวกเขายังมีความเมตตาต่อภิกษุใหม่เหล่านั้นอยู่ จงรีบติดตามไป เพราะภิกษุเหล่านั้น
 กำลังจะถึงซึ่งความย่อยยับ

พระอัครสาวกทั้งสอง จึงเดินทางติดตามภิกษุใหม่เหล่านั้น ไปยังคยาสิละ

เทวทัตเข้าใจว่า พระอัครสาวกทั้งสองตามมาเพราะชอบใจในธรรมของตน จึงนิมนต์
 ให้นั่ง หลังจากแนะนำพร่ำสอนภิกษุเหล่านั้นแล้วเทวทัตกล่าวว่า ธรรมิกถาจงแจ่มแจ้งแก่ท่าน
 เกิด เราเหนื่อยแล้ว จักนอนพัก จากนั้นล้มตัวลงนอนแล้วหลับไป

พระสารีบุตร กล่าวสอนภิกษุเหล่านั้นด้วยธรรมิกถา อันเป็น อนุศาสน์ เจือด้วยอาเทศนา
 ปาฏิหาริย์ พระมหาโมคคัลลานะกล่าวสอนด้วยธรรมิกถาอันเป็น อนุศาสน์เจือด้วยอิทธิปาฏิหาริย์
 ดวงตาเห็นธรรมเกิดขึ้นแก่ภิกษุเหล่านั้น

จากนั้น ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย เราจักไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ใด
 ชอบใจธรรมของพระศาสดา ผู้นั้นจงตามเรามา พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ พาภิกษุ
 ส่วนใหญ่นั้นกลับไปเวฬุวัน

เมื่อถึงเวฬุวันแล้ว พระสารีบุตรกราบทูลว่า สมควรให้ภิกษุเหล่านั้นอุปสมบทใหม่อีก
 ครั้งหนึ่ง พระศาสดาตรัสว่า อย่าเลย เธอจงให้ภิกษุเหล่านั้นแสดง **อาบัติอุลลัจจัย** เกิด

พระโกกาลิกะ ผู้เป็นศิษย์ผู้ใหญ่ของเทวทัต เห็นเหตุการณ์เช่นนั้น จึงปลุกเทวทัต

ให้ตื่นขึ้น กล่าวว่า พระอัครสาวกทั้งสองพากันหนีไปแล้ว เราเคยเตือนท่านแล้วว่า อย่าวางใจในสองคนนี้

เทวทัตแค้นใจมาก ล้มป่วยลงถึง ๔ เดือน ในกาลสุดท้ายสำนึกผิด ต้องการจะไปเฝ้า พระพุทธองค์ เพื่อขุสขอขมา จึงให้สาวกที่เหลือนำตนไปเฝ้า เมื่อสาวกนำเทวทัต มาใกล้ถึง พระเชตวัน ก็วางคานหามลงริมฝั่งสระโมกขรณี แล้วพากันลงไปสรงน้ำ เทวทัตลุกขึ้นนั่ง พอเท้าทั้งสองถึงพื้นดิน แผ่นดินรับเทวทัตจมลงจนถึงคอ ในเวลาที่ตางจรตถึงพื้นดิน เทวทัต กล่าวว่า ข้าพระองค์ขอถึงพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ว่าเป็นที่พึ่งด้วยกระตูกเหล่านี้ พร้อมด้วย ลมหายใจ

เทวทัตจมลงในพื้นดินแล้ว ไปบังเกิดใน **อเวจีมหานรก** ถูกไฟนรกเผาไหม้เพราะ **อนันตริยกรรม** ที่ตนได้กระทำความผิดต่อพระพุทธเจ้า

อรอดกถาธรรมบทกล่าวว่า จากการสำนึกผิดในวาระจิตสุดท้าย อนาคตเทวทัตจัก ได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า นามว่า **อัญญิสสระ**

ที่กล่าวว่าปรหมณพรรษา ๓๗ พระเทวทัตแสดงฤทธิ์จนพระเจ้าอชาตศัตรูหลงเชื่อ ว่าได้ บรรลุอมรรคผลแล้ว และยอมให้พระเจ้าอชาตศัตรูปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารนั้น ปรากฏข้อความ ตรงกันในที่หลายแห่งคือ

๑. ในวินัย จุสวรรค พุติยภาค ข้อ ๓๔๘ กล่าวว่า ในระยะนั้น พระศาสดาเสด็จจาริกจาก อนุปิยนคมไปยังกรุงโกสัมพี

๒. ในขุททกนิกาย ธรรมบท ๑/๒/๑ หน้า ๑๔๗ กล่าวว่า เมื่อพระเทวทัตแสดงฤทธิ์ต่อ พระเจ้าอชาตศัตรูนั้น พระศาสดาประทับอยู่ที่กรุงโกสัมพี

๓. ใน DICTIONARY OF PALI PROPER NAMES

๓.๑ เล่ม ๑ หน้า ๑๑๐๗ กล่าวว่า พระเทวทัตแสดงฤทธิ์ก่อนพระศาสดาบินิพพาน ประมาณ ๘ ปี

๓.๒ เล่ม ๒ หน้า ๒๔๖๖ กล่าวว่า หลังจากพระเจ้าพิมพิสารถวายเวฬุวันแล้ว ต่อมาอีก ๓๗ ปี ก็สวรรคต เพราะพระเจ้าอชาตศัตรูกระทำปิฎกาท

จึงนำมาเป็นข้อสันนิษฐานว่า ปรหมณพรรษาที่ ๓๗ นี้ เป็นปีที่พระเทวทัตเริ่มก่อเหตุ ตั้งแต่ แสดงฤทธิ์ให้อชาตศัตรูหลงเชื่อ จิตวาสนได้บรรลุอมรรคผลแล้ว ต่อมาได้ยุให้อชาตศัตรูปลง พระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร จนกระทั่งถึงพระเทวทัตกระทำสังฆฆา

ประมาณพรรษาที่ ๓๘

[๔] พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงล้าถึกในความผิดที่ปลงพระชนม์พระบิดา ทรงมีความแค้นต่อ ร้อนพระทัย มีรับสั่งให้หมอสึกโกมารกัจจพาไปเฝ้าพระพุทธองค์ ซึ่งประทับอยู่ที่ **ชีวกัมพวัน** ทูลถามถึงสามัญญผลที่พึงได้รับในปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงแสดง **สามัญญผลสูตร** ว่าด้วยผล ของความเป็นสมณะ คือประโยชน์ที่จะได้จากการดำรงเพศเป็นสมณะ ตระสอานสงส์ของการออก บวช ทรงชี้แจงให้เห็นว่าชีวิตของฆราวาสคับแคบ บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่งในการประพฤติ พรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ อันเป็นสามัญญผลที่เห็นได้ในปัจจุบัน

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเลื่อมใส ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ทรงเป็นพุทธมามกะ เป็นกำลังอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาสืบมา

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จกลับไปแล้ว พระศาสดาตรัสกับเหล่าภิกษุว่า หากเธอมิได้ กระทำปิตุฆาต ขวมนทีเราแสดงในวันนี้ อย่างน้อยเธอจะบรรลู่โสดาบัน แต่เพราะเธอขมมีตรฐ์ เธอจักต้องไปบังเกิดใน **โลหกุมภินรก** อีกเป็นเวลานาน จากนั้นจึงจะสำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า พระนามว่า **ชีวัตติสสะ**

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพิโรธ ที่อชาตศัตรูปลงพระชนม์พระราชบิดาของตนเอง จึงยก กำลังมียศใหญ่บ้าน ที่พระเมฆาโกศล (พระราชนัดดา) ประทานแก่พระนางโกศลเทวี (พระเชษฐา) เป็นของ ชำนาญในวันอภิเษกสมรสกับพระเจ้าพิมพิสาร โดยให้เหตุผลว่าผู้ที่กระทำปิตุฆาต ไม่มีสิทธิปกครอง หมู่บ้าน ที่เคยเป็นอาณาเขตของแคว้นโกศล

พระเจ้าอชาตศัตรูกำลังออกไปสู้รบ ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะหลายครั้ง ในครั้ง สุดท้าย พระเจ้าปเสนทิโกศลจับพระเจ้าอชาตศัตรูได้ สั่งให้สละราชสมบัติ แต่ต่อมากลับปล่อย ให้เป็นอิสระ เพราะเห็นว่าเป็นพระราชนัดดา พร้อมกับยกพระบิดาชื่อ **วชิรา** ให้อภิเษกกับพระเจ้า อชาตศัตรูด้วย

ต่อมา ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เดิมชื่อ **เมทขุโป** แคว้นสักกะ ของเหล่าคาคยราช พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปถวายบังคมพระศาสดา ก่อนจะเสด็จเข้าพระคันธกุฏี ทรงมอบ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ให้ที่มการณะอำมาตย์เป็นผู้รับรักษา เพราะเห็นว่าเป็นการไม่สมควร ที่จะเข้าไปเฝ้าพระศาสดาด้วยพระยศอันยิ่งใหญ่ ดำริจะเข้าไปเฝ้าแต่ลำพังพระองค์

ที่มการณะ คัดคนบวชรับราชสมบัติ เนื่องจากความอาฆาตที่พระเจ้าปเสนทิโกศลสั่ง ประหารชีวิตพันธุละสนาบดีผู้เป็นลุง พร้อมกับบุตรชายทั้ง ๓๒ คน เพราะพระเจ้าปเสนทิโกศล

หลงเรือก่ายของอำมาตย์อื่น เนื่องมาจากการจัดสินความของพันธูระ ต่อมาที่มการยนะ หลานของพันธูระ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอำมาตย์แทน แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลยังไม่ยอมอภิเษกให้แก่นันทูระ ทั้งที่สิ้นชีวิตไปแล้ว จึงเป็นสาเหตุให้ที่มการยนะคิดกบฏชิงราชสมบัติ

ที่มการยนะถือโอกาสนั้นนำเครื่องราชกกุธภัณฑ์ อันเป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ไปมอบถวายแก่ **วิฑูทกะ** พระราชโอรสของพระเจ้าปเสนทิโกศล กับพระนางวาสาชัตติยา แต่งตั้งวิฑูทกะให้เป็นพระราชา เหลือเพียงม้าตัวหนึ่ง และทณิงทาสีคนหนึ่ง ไว้ให้พระเจ้าปเสนทิโกศล

พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จออกมาจากพระคันธกุฎี ไม่เห็นที่มการยนะ ทราบความจากทณิงทาสีนั้นแล้ว จึงเสด็จไปกรุงวาชฤทธ์เพื่อจะขอกำลังจากพระเจ้าอชาตศัตรูไปช่วย เมื่อเสด็จถึงพระนครวาชฤทธ์ เป็นเวลาที่ประตูพระนครปิดแล้ว จึงเสด็จเข้าไปบรรทมอยู่ในศาลาแห่งหนึ่ง เนื่องจากทรงพระราแล้ว ประกอบกับทรงเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทาง พระเจ้าปเสนทิโกศลสวรรคตในศาลาที่พักนั้นเอง

พระเจ้าวิฑูทกะ เมื่อเจริญวัยได้รับตำแหน่งเป็นเสนาบดี ตอนพระชันษา ๑๖ พระกุมารเสด็จไปเยี่ยมศากยตระกูล มหาตเล็กที่ตามเสด็จไปได้ยินนางทาสีคนหนึ่งกล่าวว่า นี่เป็นอาสนะที่บุตรของนางทาสีวสสชัตติยานั่ง แล้วเอาน้ำเจือน้ำนมล้างอาสนะนั้น มหาตเล็กกลับมาทูลความให้ทราบ พระเจ้าวิฑูทกะจึงกล่าวอาฆาตว่า เมื่อเราได้ขึ้นครองราชสมบัติแล้ว จักกลับมาทำลายเหล่าศากยะทั้งหลายให้จงได้

ครั้นได้เสวยราชสมบัติแล้ว พระเจ้าวิฑูทกะจึงยกกองทัพไปหมายจะทำลายล้างเหล่าศากยะทั้งหมด แม้แต่ทารกซึ่งยังดื่มน้ำนม ยกเว้นแต่พระมหามะเขผู้เป็นพระเจ้าตาเท่านั้น

พระพุทธร่องค์ทรงทราบว่พระเจ้าวิฑูทกะยกกองทัพมา ได้เสด็จออกไปห้ามหลายครั้งหลายหน ในที่สุดทรงเห็นการรบที่เขย่งกระทำต่อกันมา จึงไม่เสด็จไปห้าม ทั้งสองฝ่ายสู้รบกันผู้คนล้มตายเป็นอันมาก โลหิตของเหล่าศากยะไหลไปประจุแม่น้ำ

ขณะเสด็จกลับสรวัดถึ ถึงแม่น้ำอจิรวดีในเวลากลางคืน พระเจ้าวิฑูทกะรับสั่งให้ตั้งค่ายพัก พลเหล่านั้นบางพวกที่มีกรรมหนัก แอนดื่มหาดทรายริมฝั่งแม่น้ำ ส่วนพวกที่กรรมเบา ก็ขึ้นไปนอนในที่สูง ดินนั้นเกิดฝนตกหนัก น้ำหลากมามากมาย หนีไม่ทัน ทำให้พระเจ้าวิฑูทกะซึ่งบรรทมอยู่ที่หาดทรายริมน้ำ ลื่นพระชนม์พร้อมด้วยบริวาร ถูกน้ำท่วมไหลไปสู่มหาสมุทร เป็นเหยื่อของปลา และเต่าในท้องน้ำนั้นเอง

ประมาณพรรษาที่ ๔๓

[๙] จากหลักฐานอ้างอิงในที่ทุกแห่ง กล่าวไว้ว่า **พระยโสธราเถรี** บริณิพพานเมื่อพระชนมายุ ๗๘ คือบริณิพพานก่อนพระพุทธองค์ ๒ ปี ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า พระยโสธราเถรีบริณิพพานประมาณพรรษาที่ ๔๓ นี้

ในพุทธทศนิกาย อปทาน ข้อ ๑๖๘ ยโสธราเถรีอุปทาน กล่าวไว้ว่า **พระยโสธราเถรี** เข้าเฝ้ากราบทูลลาพระพุทธองค์ว่า หม่อมฉันเป็นทนายในวังสภามุขจึงออกบวช หม่อมฉันมีญาณในอรรถะ ธรรมะ นิเวศติ และปฏิภาณ เกิดขึ้นในสำนักของพระองค์ หม่อมฉันแยกกิเลสทั้งหลายแล้ว คำสอนของพระพุทธองค์หม่อมฉันได้ทำสำเร็จแล้ว กรรมทั้งปวงในส่วนอดีต ปัจจุบันและอนาคตของหม่อมฉันหมดสิ้นไปแล้ว บัดนี้หม่อมฉันมีอายุ ๗๘ ปี ล่วงเข้าปัจฉิมวัย หม่อมฉันขอถวายบังคมพระยุคลบาท ทูลลาบริณิพพาน เมื่อหม่อมฉันท่องเที่ยวไปในวังสภามุข หากมีความพลาดพลั้งใดในพระองค์ ขอทรงโปรดอดโทษแก่หม่อมฉันเถิด

นอกจากนั้น ก็มีได้มีรายละเอียดระบุว่า พระเถรีทูลลาบริณิพพานขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ สถานที่ใด และหลังจากถวายพระเพลิงแล้ว อัฐิธาตุของพระเถรีบรรจุไว้ ณ ที่ใด

พรรษาที่ ๔๔

[๑๐] ประทับจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี ทรงแสดงธรรมเทศนาแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่พระเชตวันวิหาร มากมายหลายสูตร เช่น

วิตักกัลลฐานสูตร ว่าด้วยขอบเขต และอารมณ์ของอภิกุลวิตัก

มหาทุกขิกขันธสูตร ว่าด้วยโทษของกาม และโทษของรูป

ธรรมทายาทสูตร ว่าด้วยธรรมทายาท อามิสทายาท และมีชณฺณิกปฏิบัติ

อัสสาฬสูตร ว่าด้วยคุณโทษ และเครื่องสลัดออกแห่งขันธ์ ๕

วัตถุปมสูตร ว่าด้วยเมฆจิตเศร้าหมอง ทุกคติก็เป็นอันหวังได้

นิวาปสูตร ว่าด้วยสมณเทราหมณ์ ๔ ประเภท

วัมมิกสูตร ว่าด้วยกุมารกัสสปทูลถามปัญหาของเทวดา ๑๕ ข้อ

ราชสูตร ว่าด้วยคุณธรรมของพระอริยสาวก

ลักการสูตร ว่าด้วยการได้สัมผัสพระนิพพาน

คณเภโมคคัลลานสูตร ว่าด้วย ธรรม ๗ ประการ ที่ควรปฏิบัติโดยลำดับ

นอกจากนั้น ยังได้ตรัสพระสูตรอื่นๆ อีกเป็นอันมาก

สมัยนั้น ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร เมื่อล่วงปฐมยามไปแล้ว เทพบุตรชื่อ **หัตถกะ** มีผิวพรรณงดงาม เปล่งรัศมีสว่างไปทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ครั้นเข้าไปถึงที่ประทับแล้ว ทนหายใจไม่ไหวต่อพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า แต่กายของเทพบุตรย่อมจมลง ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เปรียบเหมือนนายโสหรือเณร ที่คนเรากลบหนาทาย ย่อมซึมหายไปไม่ค้างอยู่ ฉะนั้น กายของหัตถกะเทพบุตรก็ฉนั้น

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับหัตถกะเทพบุตรว่า หัตถกะ ท่านจงเนรมิตกายให้หายบ หัตถกะเทพบุตรเนรมิตกายให้หายบแล้ว ถวายอภิวาทพระพุทธรองค์ ยืนเฝ้าอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า หัตถกะ ธรรมเหล่าใดที่ท่านเคยประพฤติกเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ธรรมเหล่านั้น บัดนี้ท่านยังประพฤติดูหรือ หัตถกะเทพบุตรทูลตอบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมเหล่าใดที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยประพฤติกเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ แม้บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าก็ยังประพฤติดู และข้าพระพุทธเจ้ายังประพฤติธรรมที่ไม่เคยประพฤติกเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์อีกด้วย

ในปัจจุบัน พระผู้มีพระภาคเจ้าอาภะยวรรค (ภะยวรรค) อยู่ด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา ราชอำมาตย์ เติยรณีย์ สวากเตยรณีย์ ฉนได ข้าพระองค์ก็อาภะยวรรคอยู่ ด้วยเหล่าเทพบุตร ฉนั้น เทพบุตรทั้งหลายพากันมาจากในทิโกลา ตั้งใจจักฟังธรรม ในสำนักของข้าพระองค์

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่อิม ยังไม่เบื่อในการเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า ในการฟังพระสัทธรรม การอุปฐากพระสงฆ์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่อิม ยังไม่เบื่อในธรรม ๓ ประการนั้น ก็กระทำกาลเสียก่อนแล้ว

หัตถกะเทพบุตร ผู้ยังไม่อิมในธรรม ๓ ประการ จากอวิหพรหมโลก มาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าที่พระเชตวันวิหาร ด้วยประการฉะนี้

หลังจากออกพรรษา ๔๔

[๑๑] ณ พระเชตวันวิหาร **พระสารีบุตร** เข้าไปท้าวตราบาปพระพุทธรองค์ แล้วไปที่พักกลางวันละสมาธิ เข้าผลสมาบัติ ออกจากผลสมาบัติ เกิดปริวิตกว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ปรีเฬพานก่อน หรืออัครสาวกนิพพานก่อน ทราบว่าพระอัครสาวกปรีเฬพานก่อน จึงตรวจดูอายุสังขารของตน รู้ว่าจักเป็นไปได้อีกเพียง ๗ วันเท่านั้น

ท่านจึงดำริว่า พระราหุลปรีเฬพานในดาวดึงส์ พระอัญญาโกณฑัญญะ ปรีเฬพานที่สระมณฑากินี ปาณทัณฑ์ เราจักปรีเฬพานที่ไทเน ท่านเกิดสติบารามภาวตาขึ้นว่า มารดาของเรา

แต่เป็นมารดาของพระอรหันต์ถึง ๗ องค์ แต่ยังไม่เลือกใส่ในพระพุทธรูปเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ พิจารณาว่ามารดาที่มีอุปนิสัยที่จักบรรลु ด้วยเทศนาของเรา ก็ถ้าเราไม่ชวนชวนเพื่อโปรดมารดา คนทั้งหลายจักกล่าวว่า พระสารีบุตรเป็นที่พึ่งได้แก่ชนเหล่าอื่น แต่มีอาภัพที่จะกำจัดความเหินผิด ของมารดาได้ จึงมีความประสงค์จะไปนิพพานในท้องที่ทันทูถือก่าเกิด เพื่อเปลี่ยนมารดาจาก มัจฉาทิณฐิ

พระสารีบุตรดำริว่า จักเข้าไปทูลลาพระพุทธรูปองค์ใหม่นี้ จึงเรียกพระจุนทะเถระ ให้บอก แก่ภิกษุบริษัท ๕๐๐ รูป ว่าเราจักไปนาลกคาม ภิกษุเหล่านั้นก็ยินยอมสนทนาระ บัดกวดที่พักกลางวัน มายังสำนักของพระเถระ

พระสารีบุตรทบทวนทั้ง ๕๐๐ รูป เข้าไปกราบทูลลาพระพุทธรูปองค์ว่า ข้าแต่พระมหาสมณี โลกนาถเจ้า ข้าพระองค์ขอถวายบังคมลาเป็นครั้งสุดท้าย ชีวิตของข้าพระองค์น้อย ล่วงไปอีก ๗ วัน ข้าพระองค์จักทอดทิ้งเรือนร่าง ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดอนุญาต ขอพระสฤตโปรด อนุญาตแก่ข้าพระองค์ด้วย นี่เป็นเวลาปริณิพพาน ข้าพระองค์ปลงอายุสังขารแล้ว พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า เธอจักปริณิพพานที่ไหน เมื่อท่านพระสารีบุตรกราบทูล ว่า จักปริณิพพานในท้องที่ทันทูถือก่าเกิดในนาลกคาม จึงตรัสว่า สารีบุตร บัดนี้ เธอสำคัญการอัน ควรเกิด การที่ท้องของเธอจักได้เห็นภิกษุพร้อมกันเช่นนี้หาได้ยาก เพราะฉะนั้น เธอจงแสดง ธรรมแก่พี่น้องเหล่านั้นด้วย

พระเถระทราบบว่า พระศาสดาประสงค์จะให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ก่อนแสดงธรรม พระเถระ จึงแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ แล้วแสดงธรรม ลงมาถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ถึงเวลาไป ของข้าพระองค์แล้ว นี่เป็นการเห็นครั้งสุดท้าย จักไม่มีการได้เห็นพระองค์อีก พระเถระกระทำ ประทักษ์ณ เทวียบังคม ประคองอัญชลีแล้วบ้ายหน้ากลับไปจนพ้นหัตถ์นิสัย พระผู้มีพระภาค เจ้า ตรัสกับภิกษุผู้ยินลอมอยู่ว่า พวกเธอจงตามไปส่งพี่ชายของพวกเธอเกิด ภิกษุทั้งหลายพากัน ไปส่งจนถึงขุมประตู่ พระเถระกล่าวว่า พญเกิดผู้มีอายุ พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประภพเกิด

พระสารีบุตรเดินทางไปในนาลกคาม กับพระจุนทะผู้เป็นน้องชาย และเหล่าภิกษุผู้ติดตาม เมื่อถึงบ้านแล้วเกิด ปิกขันธิกภาพาร (ท้องรวม) ดินนั้นในขณะท้องอาพาธ ท้าวมหาพรหม ท้าวมหาราช ท้าวสักกะมาเยี่ยม มารดาเห็นดังนั้น จึงคิดว่าบุตรเรายังใหญ่ถึงปานนี้ แม้แต่ท้าวมหาพรหม ซึ่งเป็นศาสดาของเราก็ยังมาเยี่ยม แล้วพระศาสดาของลูกเรา จักมีอาณภาพยิ่งใหญ่อีกปานใด

พระสารีบุตรทราบบว่า มารดามีจิตเลื่อมใสในพระพุทธรูปองค์แล้ว จึงพรรณนาคณของพระ

บรมศาสดาว่า ชื่อว่าผู้ที่จะเสมอด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติญาณทัสสนะเทียบเท่ากับพระพุทธองค์ไม่มี แล้วแสดงพระธรรมเทศนาอันประกอบด้วยพระพุทธคุณว่า แม้พระเถระนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นต้น ในเวลาจบพระธรรมเทศนา นางพรหมณีบรรลुโสดาปัตติผล พ้นจากความเห็นผิด นับเป็นการทดแทนคุณมารดาในวาระสุดท้ายของท่าน

ครั้นเวลาสว่าง ท่านพระสารีบุตรให้พระจุนทะเรียกประชุมภิกษุสงฆ์ที่ตามมา พระจุนทะประคองให้นั่ง จากนั้น ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า ผู้มีอายุ พวกท่านอยู่กับเรามาถึง ๔๔ ปี หากไม่ชอบใจกรรมในทางกาย หรือทางวาจาของเรานั้นใด ผู้มีอายุจงดโทษนั้นเสียเถิด

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า ท่านขอรับ ตลอดเวลาที่พวกเราติดตามท่านเสมอนมา ชื่อว่ากรรมที่ไม่ชอบใจอันใด ไม่มีแก่พวกเราเลย แต่หากพวกเราได้กระทำกาย วาจาที่ไม่ชอบใจต่อท่าน ขอท่านได้โปรดดโทษนั้นแก่พวกเราด้วย

เมื่อแสงอรุณปรากฏ พระสารีบุตรก็ปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสทิพพญาณ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ นางสารีผู้มารดาก้าวไปนวดหลังเจ้า จึงทราบที่ท่านถึงแก่กาลละเสียแล้ว เทพดาและมนุษย์เป็นอันมาก พากันทำสักการะในสถานเถาปรินิพพาน มหาชนช่วยกันนำเครื่องตะกอนด้วยไม้หอม กระทำฃนบถถึงศีรษะของท่าน หลังจากฃนบถเรียบร้อยแล้ว พระจุนทะเก็บอัฐิธาตุและบริวารของท่านพระสารีบุตร นำไปถวายพระคัสตา ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหารกรุงสาวัตถี พระพุทธองค์โปรดให้ก่อสถูปบรรจุอัฐิธาตุของพระสารีบุตรไว้ ณ พระเชตวันวิหาร

พระสารีบุตร เป็นอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธองค์ เป็นผู้มียุปัญญามาก เป็นกำลังสำคัญของพระบรมศาสดา ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงยกย่องท่านว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางปัญญา ท่านเป็นผู้มีปฏิภาณในการแสดงพระธรรมเทศนา สามารถแสดงธรรมได้กว้างขวางพิสดาร เช่นเดียวกับพระพุทธองค์ จึงมีคำเรียกที่ยกย่องท่านพระสารีบุตรอีกคำหนึ่งว่า **พระธรรมเสนานี**

จากนั้นเสด็จจาริกต่อไปยังกรุงราชคฤห์ ประทับ ณ เวฬุวันวิหาร

(๑๒) **พระมหาโมคคัลลานเถระ** เป็นอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธองค์ เป็นกำลังสำคัญของพระบรมศาสดา ในการช่วยสนับสนุนให้พระพุทธดำริสำเร็จ เพราะท่านเป็นผู้ที่มีฤทธาญาพมาก ได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า เป็นอัครสาวกในการให้อุปการะแก่ภิกษุผู้บวชเข้ามาในพระธรรมวินัย จนได้รับคำยกย่องเปรียบเทียบกับพระพุทธองค์ว่า พระสารีบุตรเปรียบเหมือนมารดาผู้ยังบุตรให้เกิด พระโมคคัลลานะเปรียบเหมือนนางนมผู้เลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว

คือพระสารีบุตรยอมแนะนำให้ตั้งอยู่ในโลคาปัตติผล พระโมคคัลลนจะยอมแนะนำให้ตั้งอยู่ใน
คุณ เบื้องสูงที่มิมีขึ้นไป

ก่อนนิพพาน ท่านพักอาศัยอยู่ที่ตำบลกาฬสิลา ในแคว้นมคธ พวกเดียรถีย์ปรึกษากันว่า
ลาภสักการะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแก่พระบรมศาสดา ก็ด้วยอาศัยพระโมคคัลลนและระ เพราะท่าน
สามารถนำข่าวจากสวรรค์ และนรกมาแจ้งแก่มนุษย์ ชั่วขณะหนึ่งให้เกิดความเลื่อมใส ถ้าพวกเรา
กำจัดพระโมคคัลลนและระได้ ลาภสักการะของพวกเราจักรุ่งเรืองขึ้น จึงได้วางแผนล่อใจให้ไป
ทำลายชีวิตพระเถระเสีย

พระมหาโมคคัลลนจะรู้เหตุ หลบหลោจไปได้หลายครั้ง ในครั้งสุดท้ายท่านพิจารณา
เห็นว่ากรรมเก่าตามมาทันจึงไม่หนี ยอมให้พวกโจรทุบตีจนร่างกายแหลกเหลว พวกโจรสำคัญว่า
ท่านสิ้นชีวิตแล้ว ก็โยนร่างของท่านเข้าไปในหลุมไม้แห้งหนึ่งแล้วหลบหนีไป

พระมหาโมคคัลลนจะยังไม่ถึงแก่การะ เย็บยาอัณฑาประสานกระดูกที่แหลกเหลว
ให้หายด้วยอำนาจฌาน แล้วเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่อุทลลานิพพาน

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่าเธอจักบริณิพพานที่ใด พระโมคคัลลนและระกราบทูลว่า
ที่กาฬสิลา ในแคว้นมคธ พระพุทธเจ้าข้า พระพุทธองค์จึงรับสั่งว่า โมคคัลลนเอ๋ย ถ้าเช่นนั้นเธอจง
กล่าวธรรมแก่ตถาคตก่อน เพราะว่า บัดนี้ ตถาคตจักไม่ได้พบเห็นสาวกผู้เป็นเช่นเธอนี้อีกต่อไป

พระโมคคัลลนและระถวายบังคมพระศาสดา แล้วแสดงอุทธานุภาพต่าง ๆ เช่นเดียวกับ
พระสารีบุตรในวันจะบริณิพพาน กล่าวธรรมเสร็จแล้ว กลับลงมากถวายบังคมลาพระผู้มีพระภาคเจ้า
กลับไปนิพพาน ณ กาฬสิลา ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ พระพุทธองค์เสด็จไปทำสมาธิถึงแล้ว
มีรับสั่งให้เก็บอัฐิธาตุ มาบรรจุไว้ในสถูป ณ ที่ใกล้ชุมประยูรเวฬุวันวิหาร

[๑๓] จากนี้พระพุทธองค์เสด็จไปประทับ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ระยะนั้น **พระเจ้าอชัตตัตถู**
ประสงค์จะรวมแคว้นวัชชีมาไว้ในอำนาจ จึงส่งวัสสการพราหมณ์ไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามว่า
พระเจ้าอชัตตัตถูประสงค์จะเสด็จไปปราบปรามแคว้นวัชชี พระพุทธองค์จะทรงพยากรณ์เช่นไร

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ตราบใดที่ชาววัชชียังตั้งอยู่ใน **อปริหานิยธรรม ๗ ประการ**
ที่เราเคยแสดงไว้แล้ว ตราบนั้น ชาววัชชีก็จะมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม ไม่มีผู้ใดสามารถ
ทำลายชาววัชชีได้ วัสสการพราหมณ์เมื่อได้ฟังแล้วคิดว่า พระเจ้าอชัตตัตถู ไม่มีทางที่จะเอาชนะ
ชาววัชชีได้ นอกจากจะหาทางยุบให้แตกความสามัคคีกันเท่านั้น จึงกลับมกราบทูลให้พระเจ้า
อชัตตัตถูทราบ พระองค์จึงส่งวัสสการพราหมณ์เป็นไส้ศึก เข้าไปดำเนินนโยบายที่จะทำให้เหล่า

กษัตริย์ลิจฉวีแตกความสามัคคีกัน ด้วยการยุยงให้ราชกุมารทั้งหลายเกิดความระแวงซึ่งกันและกัน จากนั้นก็ขยายวงกว้างออกไป จนถึงพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ และบรรดาชนชาววัชชีทั้งหลาย วัสสการพราหมณ์ต้องใช้เวลาถึง ๓ ปี จึงประสบผลสำเร็จ

หลังจากวัสสการพราหมณ์กลับไปแล้ว พระพุทธองค์ตรัสเรียกภิกษุมารประชุมกัน ณ อุปัฏฐานศาลา ทรงแสดงภิกขุอธิกขาณียกรรม คือธรรมที่ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงในหมู่สงฆ์ว่า

๑. จงหมั่นประชุมกันเนื่อง ๆ
๒. จงพร้อมเพรียงกันประชุม
๓. จักไม่บัญญัติสิ่งที่เรามิได้บัญญัติไว้ และไม่ถอนสิ่งที่เราบัญญัติแล้ว
๔. จักสักการะ เคารพนับถือ และเชื่อฟังภิกษุผู้บวชมานาน
๕. จักไม่ละอำนาจของตนหาที่เกิดขึ้น
๖. จักยินดีในเสนาสนะป่า
๗. จงตั้งใจว่า บรรดาภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีลที่ยังไม่มา ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่เป็นสุข

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเธอยังเห็นดีร่วมกันในอธิกขาณียกรรม ๗ ประการนี้ จราบได้ ภิกษุทั้งหลายจักมีแต่ความเจริญประการเดียว หากความเลื่อมมิได้ จราบนั่น

[๑๔] เสด็จต่อไปยัง **อัมพลัฏฐิกา** ทรงแสดง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ แก่ภิกษุทั้งหลาย จากนั้น เสด็จต่อไปยังเมือง **นาลันทา** ประทับที่ปาวาริกัมพวัน ณ ที่นี้ ทรงแสดง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ แก่ภิกษุที่ติดตามไป และทรงปรารภถึงพระสารีบุตรว่า เคยได้กล่าววาจา แสดงถึงความเลื่อมใสอย่างยิ่งในเรตถาคต ด้วยถ้อยคำว่า ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต จะไม่มีผู้ใดมีปัญญารู้อย่างในพระสัมมาสัมโพธิญาณ เสมอเหมือนกับเรา

จากนาลันทา จาริกต่อไปยัง **ปาฏลิกาม** เมื่อเสด็จถึง อุบาสกชาวบ้านปาฏลิกามพากัน เข้าไปเฝ้า เพื่อทูลถวายเรือนรับรอง พระพุทธองค์ทรงรับโดยอุเบกขา เมื่อพระพุทธองค์เข้าไป ประทับพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์แล้ว อุบาสกชาวปาฏลิกามก็ตามเข้าไปเพื่อฟังธรรม พระศาสดาทรง แสดงโทษแห่งศีลวัติของบุคคลผู้ศีล ๕ ประการ อานิสงส์ของศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล ๕ ประการ และแสดงธรรมอีกเป็นอันมาก แล้วทรงมีพระดำรัสว่า ดูก่อน คฤหบดีทั้งหลาย ราชสีห์วิ่งไปแล้วท่านจงล่าคัณเฑาะว์เวลาอันควรเถิด เมื่ออุบาสกชาวปาฏลิกามหลีกไปแล้ว พระพุทธองค์ เสด็จเข้าไปยังสุญญาคาร

ครั้นเวลารุ่งเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า ปาฐลิกามนี้ ในอนาคตจักเป็น ราชธานีของมคธ ชื่อ **ปาฐลิกบุตร** จักมีความเจริญรุ่งเรืองมาก เมืองนี้จักเป็นเมืองเล็กแห่งที่ประชุม ของเหล่ามนุษย์ผู้เป็นอริยะ แต่ในกาลต่อไปอันตรายจักบังเกิดแก่เมืองปาฐลิกบุตร ด้วยเหตุใด เหตุหนึ่ง คือ จากไฟ จากน้ำ หรือจากการแตกความสามัคคี

ณ ที่นั้น มหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธ ๒ คน คือ **สุนีระ** และ **วิสสการะ** ซึ่งมาอำนวยการ สร้างปาฐลิกามไว้ป้องกันการรุกรานจากชาววัชชี ได้กราบทูลนิมนต์พระศาสดา และภิกษุสงฆ์ เสวยภัตตาหาร ณ ที่พำนักของตน หลังกัดกิจ พระพุทธองค์ทรงแสดงอาณัติของการถวายทาน แล้วตรัสอนุโมทนาด้วยพระคาถาว่า

บัณฑิต เมื่ออยู่ในสถานที่ใด พึงเชียวท่านผู้มีศีล
ที่สำรวมแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริโภคนั้น
ควรอุทิศทักษิณาทาน เพื่อเทวดาผู้สถิตอยู่ในที่นั้น ๆ
เทวดาอันบัณฑิตบูชาแล้ว ย่อมอนุเคราะห์บัณฑิตนั้น
ประหนึ่งมารดาอนุเคราะห์บุตร บุคคลอันเทวดา
อนุเคราะห์แล้ว ย่อมมีความเจริญทุกเมื่อ

พระพุทธองค์ทรงอนุโมทนาแล้ว เสด็จจาริกต่อ อำมาตย์ทั้งสองตามไปส่งเสด็จจนถึง ฝั่งแม่น้ำคงคา สมัยนั้น น้ำในแม่น้ำก็เต็มฝั่ง มนุษย์ทั้งหลายข้ามแม่น้ำนั้นด้วยเรือ หรือด้วยแพ พระศาสดาทรงเปล่งอุทานว่า

ชนเหล่าใด จะข้ามห้วงน้ำ แม่น้ำมีประมาณน้อย
ย่อมต้องอาศัยเรือ หรือแพข้ามไป
แต่ผู้มีปัญญา ปราศจากเรือ หรือแพก็ข้ามได้
ด้วยสะพาน คือ อริยมรรคอันประเสริฐ

[๑๕] เสด็จข้ามแม่น้ำคงคาถึง **อุกกเจลชนบท** แคว้นวัชชี ประทับนั่ง ณ ริมฝั่งแม่น้ำ ทรงสรรเสริญคุณงามความดีของอัครสาวกทั้งสอง โดยเปรียบพระองค์เหมือนต้นท้าวใหญ่ที่แก่ พระอัครสาวกทั้งสองเหมือนกิ่งท้าวใหญ่ซึ่งหักตกลงมา นอกจากนั้นทรงแสดง **จุฬโคपालสูตร** แก่ภิกษุทั้งหลาย ว่าด้วยเรื่องความเลาของนายโคบาล ที่ต้อนโคข้ามน้ำโดยไม่ได้พิจารณา ทำให้ ฝูงโคถูกกระแสน้ำพัดพาไป จนถึงแก่ความตาย

เสด็จต่อไปยัง **โกฏิกาม** ขณะประทับอยู่ ณ ที่นั้น พระพุทธองค์รับสั่งกับภิกษุทั้งหลาย

ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราและพวกเธอเร่งร้อนท่องเที่ยวไป ตลอดกาลนานอย่างนี้ เพราะไม่ได้
 ทั่วรู้ ไม่ได้แทงตลอดอริยสัจ ๔ แล้วตรัสถามว่า

เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง
 เราและเธอทั้งหลายจึงเร่งร้อนไป ตลอดกาลอันยาวนาน
 บัดนี้ อริยสัจ ๔ นั้น เราตถาคตเห็นแล้ว
 ตถเทวอันนำไปสู่ภพ เราถอนได้แล้ว
 รากเหง้าแห่งทุกข์ เราถอนทิ้งแล้ว
 บัดนี้ ภพใหม่ไม่มีแล้วสำหรับเรา

ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้ายังประทับอยู่ ณ โกฏิกาม ทรงแสดงธรรมมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย
 ว่า ติส สมภาติ ปัญญาเมื่ออยู่ด้วยประการฉะนี้ สมภาติ อันคือตรรกะแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก
 ปัญญา อันเกิดแต่สมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิต ย่ำปัญญาอบรมแล้ว จักหลุด
 หันจากอาสวะทั้งหลาย

จากนั้น เสด็จไปประทับ ณ นาทิกาม ทรงแสดงธรรมชื่อ **แว่นธรรม** คือหลักในการ
 พยากรณ์โคติ (สมัย) ในสัมปรายาภของอริยบุคคลแก่พระอานนท์ พระอานนท์ทูลถามว่า ภิกษุ
 ชื่อนั้น ภิกษุณีชื่อนั้นหากละแล้วในหมู่บ้านนาคิกะ ท่านเมตตาอย่างไร มีภพไปถึง ภายหน้าอย่างไร
 พระเจ้าข้า เป็นต้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ ภิกษุชื่อ **สาฬหะ** ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ
 ปัญญาวิมุตติ ทหาสวะมิได้ เข้าถึงอยู่ในทวิมุตตรวมแล้ว ดูก่อนอานนท์ ภิกษุณีชื่อ **นันทา**
 มีสังโยชน์อันเป็นเบื้องต้น ๕ ล้มไป บริณิพพานในชั้นสุทธาวาส เป็นผู้ไม่กลับมาสู่โลกอีกเป็นธรรมดา
 นอกจากนั้น ยังได้ทรงพยากรณ์อุบาสาทั้งหลาย ในหมู่บ้านนาคิกะอีกมาก เป็นต้นว่า อุบาสาใน
 หมู่บ้านนาคิกะ ๔๖ คน ทำกัลละแล้ว เพราะสังโยชน์ ๓ ล้มไป เพราะระตะ โหระ และโณหะเบาบาง
 เป็นสหพหุภาณี จักกลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้เหล่านี้ เป็นต้น

ครั้งนั้น ในเวลาเย็นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า ขณะที่เราพยากรณ์โคติ
 ของชาวบ้านนาคิกะ **ชนวสภักข** ได้เข้ามาเฝ้าเรา แปลงเสียงว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระ
 พุทเจ้าชื่อว่า **พิมพิสาร** ข้าพระพุทธเจ้าเข้าถึงความเป็นสหายของท้าวเวสวัตถะมหาราช เป็นครั้งที่
 ๗ ในแว่นโลก ข้าพระพุทธเจ้านั้นจุติจากแว่นโลกแล้ว จักเป็นราชาในหมู่บ้านหุญย์ อีก ๗ชาติ

ดูก่อนอานนท์ **ชนวสภะ** ประกาศว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า นอกจากศาสนาของ

พระองค์ ข้าพระพุทธเจ้าจะไม่รู้จักการบรรลุคุณวิเศษอันโอฬารเช่นนี้ นับตั้งแต่วันที่ข้าพระพุทธเจ้าเลื่อมใสอย่างยิ่งในพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นต้นมา ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบชัดถึงความไม่ตกต่ำเป็นเวลานาน ความหวังเพื่อความเป็นพระสภากามีของข้าพระพุทธเจ้า ยังคงมีอยู่

ในอรรถกถากล่าวว่า ก่อนสวรรคต พระเจ้าพิมพิสารทรงปริกขมว่า โอหนอพระพุทธเจ้า โอหนอพระธรรม โอหนอพระสงฆ์แล้วก็สวรรคต นับแต่วันที่บรรลุโสดาบัน ณ ลัญจวัน พระราชาทรงยังกาลให้ล่วงไป ด้วยความหวังในพระสภากามี ได้เจริญวิปัสสนาเพื่อประโยชน์แก่พระสภากามี ตรากจนสวรรคต

จากนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดง **ปฐมมรณัสสติสูตร** ว่าด้วยการเจริญมรณสติที่มีผลมากแก่วิกขุทั้งหลาย ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า เธอเจริญมรณสติอย่างไร ภิกษุรูปหนึ่งทูลว่า พึงมณสิการว่า เราพึงเป็นอยู่ได้ตลอดคืนหนึ่งวันหนึ่ง รูปหนึ่งทูลว่า เราพึงเป็นอยู่ชั่วขณะที่ฉันทินิพพานาตมมือนึ่ง รูปหนึ่งทูลว่า เราพึงเป็นอยู่ชั่วขณะที่เดียวชั่วคำหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เมื่ออย่างนั้นก็ยังถือว่าเป็นผู้ประมาท ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราพึงเป็นอยู่ได้ชั่วขณะที่หายใจเข้า แล้วหายใจออก หรือหายใจออก แล้วหายใจเข้า ภิกษุเช่นนี้กล่าวได้ว่าเป็นผู้ไม่ประมาท จากนั้นทรงแสดง **ทุติย-ตติยมรณัสสติสูตร** และศีล สมกัธิ ปัญญา วิมุตติ แก่ภิกษุทั้งหลาย

ครั้งนั้น คฤหบดีชื่อ **ทารุกัมมิกะ** ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ พระศาสดาตรัสถามว่า สกฺขของท่านยังคงให้ทานอยู่หรือ คฤหบดีกราบทูลว่า ข้าพระองค์ยังให้ในภิกษุผู้เป็นอรหันต์ ผู้บรรลอรหัตตมรรค ผู้ถืออุปัชฌาย์เป็นวัตร ผู้ถือเทียวนิพพานาตมมือนึ่งเป็นวัตร ผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร

พระศาสดาตรัสว่า ท่านเป็นคฤหัสถ์อยู่ครองเรือน เป็นการยากที่จะทราบว่ามีภิกษุเหล่าใดเป็นพระอรหันต์ ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ถือการอุปัชฌาย์เป็นวัตร เป็นต้น

ดูก่อนคฤหบดีภิกษุใดเป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ถือตัว ไม่ปากกล้า มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ มีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง สำรวมอินทรีย์ เมื่อเป็นอย่างนี้ คฤหบดี **เชิญท่านให้สังฆทานเกิด** เพราะเมื่อท่านกำลังให้สังฆทาน มีจิตเลื่อมใสในสงฆ์ เมื่อสิ้นชีพไปจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ทารุกัมมิกคฤหบดี ทูลสนองพระดำรัสว่า ข้าพระองค์จักให้สังฆทานตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญอานิสงส์ของสังฆทาน เช่นนี้

พระศาสดาเสด็จจาริกต่อไปยังกรุงเวสาลี ประทับที่สวนมะม่วงของนางอัมพปาลี

นางอัมพปาลี ทราบข่าวว่าพระศาสดาเสด็จมาประทับที่สวนของตน จึงออกไปเฝ้า แล้วทูล

นิมนต์ถวายภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ เสด็จไปสู่ที่อิงคาสของนางอัมพาลีณิกา หลังภัตกิจ นางอัมพาลีณิกายสวณเมฆม่วงให้เป็นอาราม พระพุทธองค์ทรงรับทรงอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับอัมพาลีวัน ณ ที่นี้ พระพุทธองค์ทรงแสดง คีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ แก่ภิกษุทั้งหลายอีก

อัมพาลีวัน เป็นอารามสุดท้าย ที่พระพุทธองค์ทรงรับก่อนเสด็จปรินิพพาน

พระวิมลโกณฑัญญะเถระ ผู้เป็นบุตรชายของนางอัมพาลี ที่เกิดแต่พระเจ้าพิมพิสาร บวชอยู่ในสำนักของพระกัสตา ณ กรุงเวสาลี บรรลุพระอรหัตตผลแล้ว ได้แสดงธรรมแก่นางอัมพาลี ต่อมานางอัมพาลีออกบวช ได้บรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ในที่สุด

พรรษาที่ ๔๕ พรรษาสุดท้าย

[๑๖] ประทับจำพรรษา ณ บ้าน เวฬุคาม ใกล้นครเวสาลี ณ ที่นี้ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลาย ไปจำพรรษาตามอัธยาศัยของแต่ละองค์โดยรอบกรุงเวสาลี ส่วนพระพุทธองค์ ทรงจำพรรษาในหมู่บ้านเวฬุคาม ทั้งนี้เพราะพระองค์ดำริว่า เราจะอยู่ได้อีกเพียง ๑๐ เดือนก็จักปรินิพพาน หากให้ภิกษุสงฆ์ไปอยู่ไกล จะไม่สะดวกแก่การประทานโอวาท และไม่อาจเห็นเราในเวลาปรินิพพาน

ระหว่างพรรษาพระพุทธองค์ทรงประสารหน้า จวนเจียนจะปรินิพพาน แต่พระองค์ทรงอดกลั้นเวทนาขึ้น ด้วยมีพระดำริว่า การที่ยังมิได้บอกลาภิกษุสงฆ์ และผู้ที่เป็นอุปัชฌายาก่อนที่จะจักปรินิพพานนั้น เป็นสิ่งไม่สมควร จึงทรงอธิษฐานให้สังฆารดำรงอยู่ก่อน (ในฉวมงคลวิลาสินี ทุติยภาค กล่าวว่า พระพุทธองค์ทรงเข้ามสสมาบัติข่มเวทนา ขับไล่พระโรคพาหุให้สงบ)

ท้าวสักกเทวราช ทรงทราบความอาพาธของพระกัสตา ทรงดำริว่า จักไปสู่สำนักแล้วทำคิลาณปฏิฐากพระพุทธองค์ จึงเข้าไปเฝ้า ถวายบังคมแล้วทรงนวดพระบาทพระพุทธองค์ด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง พระกัสตาตรัสถามว่า นั่นใคร ท้าวสักกเทวราชทูลว่า ข้าพระองค์คือท้าวสักกมาเพื่อบำรุงพระองค์ผู้ประจักษ์ พระเจ้าข้า

พระกัสตาตรัสว่า ท้าวสักกะ กลิ่นมธุระย้อยมปรากฎแก่เวทนาทั้งหลาย เหมือนสาเกตพ้อผุกไวกัที่คอดั่งร้อยโยชนขึ้นไป ท่านจงกลับไปเถิด ภิกษุผู้คิลาณปฏิฐากของเรา

ท้าวสักกเทวราชทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้าพระองค์จะดำรงอยู่แสนไกล แต่ได้สู่สกลินแห่งศีลของพระองค์มาแล้ว ข้าพระองค์จักขอบำรุงพระพุทธองค์ แล้วไม่ให้บุคคลอื่นถูกต่อ

ภาชนะพระบังคนหน้าของพระศาสดา ทรงทูนไว้บนเศียรนำไปอยู่ มิได้มีอาการแม้สักว่าสยิว พระพักตร์ ดูจงน่านาชนะของหอมไปฉะนั้น ท้าวสักกเทวราชปฏิบัติต่อพระศาสดาเช่นนี้ ในเวลาที่พระศาสดามีความสำราญแล้ว จึงเสด็จกลับไปสู่เทวโลก

ภิกษุทั้งหลายประชุมกัน กล่าวสรรเสริญท้าวสักกะที่ทรงละทิพยสมบัติ ทรงกระทำการอุปัฏฐากพระศาสดา พระพุทธรูปองค์ดับแล้วตรัสว่า สิ่งที่ทำท้าวสักกเทวราชกระทำนั้น ไม่น่าอัศจรรย์ ท้าวสักกะพึงธรรมเทศนาแล้วได้รับรลพละโสคาบัน ละความเป็นท้าวสักกะชรา ถึงความเป็นท้าวสักกะหนุ่ม เรามีอุปการะมากแก่ท้าวสักกะ ด้วยประการอย่างนี้

พระพุทธรูปองค์จึงโอวาทแก่ภิกษุว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การพบเห็นอริยบุคคลก็ดี การอยู่ ณ ที่เดียวกับเหล่าอริยบุคคลทั้งหลายก็ดี ทำให้เกิดสุขทุกเมื่อ เธอทั้งหลายจงคบหาผู้ที่เป็นปราชญ์ เป็นพหูสูต เป็นอริยบุคคล เป็นลัตบุรุษมีปัญญาดี เพราะการได้อยู่ร่วมกับปราชญ์ ก่อให้เกิดสุข เหมือนการสมาคมแห่งหมู่ญาติอันเป็นที่รัก ย่อมมีแต่ความสุข ฉะนั้น

หลังจากทลายประจวรแล้วไม่นาน พระพุทธรูปองค์เสด็จออกไปประทับหลังที่พำนัก ตรัสกับพระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์ ก็ในกาลบัดนี้ เราตถาคตชราแล้ว ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ วัยของตถาคต กำลังดำเนินเข้าปีที่ ๘๐ แล้ว ดูก่อนอานนท์ เกวียนเก่าคร่ำคร่า เดินไปได้ด้วยการแรมไว้ด้วยไม้ไผ่ ฉันใด ร่างกายของตถาคตก็ดำเนินไปได้ เหมือนการแรมด้วยไม้ไผ่ ฉะนั้น

เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นสรณะ

จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นสรณะอยู่เกิด

อย่ามีสิ่งอื่นเป็นสรณะเลย

พระศาสดาทรงโอวาทให้ภิกษุเจริญสติปัฏฐาน ทรงตรัสสติปัฏฐาน ๔ กับภิกษุทั้งหลาย ว่า เธอพึงเป็นผู้มีสติ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกเสียได้ ภิกษุพึงเป็นผู้มีสติอย่างนี้

เธอพึงเป็นผู้มีสัมปชัญญะ กระทำความรู้สึกรู้ตัว ในการก้าวไป การถอยกลับ การเล การเหลียว การรู้เข้าเหยียดออก การครองจีวร สังฆาฏิ บาตร การกิน การดื่ม การลิม การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน ยืน นั่ง นอน การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง ภิกษุพึงเป็นผู้มีสัมปชัญญะอยู่ นี่เป็นอนุศาสน์ของเราสำหรับเธอทั้งหลาย

จากนั้น ทรงตรัสสัมปชัญญะ ๔ ได้แก่ สาทถกสัมปชัญญะ ๑ สัมปายสัมปชัญญะ ๑ โคจรสัมปชัญญะ ๑ อสัมโมหสัมปชัญญะ ๑ (ความละเอียด ในสิ่งสุดท้าย มกการวราจ อรรถกถาสัตติสูตร) แล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายพวกใดพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ใคร่ในการศึกษาเหล่านี้ จักเป็นผู้ประเสริฐสุดยอด ในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ตรัสเรื่องสัมปชัญญะ รวมกับสติปัฏฐานอันเป็นส่วนเบื้องต้น เข้าวันรุ่งขึ้น พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปนิพพิทาทในกรุงเวสาลี เสร็จภารกิจแล้ว ในเวลาบ่ายทรงชวนพระอานนท์ไปยัง ปาวาลเจดีย์ ใกล้กรุงเวสาลี ซึ่งแต่เดิมเป็นที่อยู่ของยักษ์ ชื่อปาวาละ ตรัสเรื่องอิทธิบาท ๔ อันเป็นทางแห่งความสำเร็จ ๔ ประการ คือ

๑. จันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
๒. วิริยะ ความพยายามที่จะกระทำสิ่งนั้น
๓. จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น
๔. วิมังสา ความพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผล ในสิ่งนั้น

ธรรม ๔ ประการนี้ หากผู้ใดเจริญให้มากกระทำให้มาก เมื่อปรารถนาที่จะพึงดำรงชีพอยู่ได้ตลอดค้ำปี หรือเกินกว่าค้ำปี เนื่องจากพระอานนท์ยังเป็นเสนาบุคคโลอยู่ จึงไม่เฉลียวใจในคำปรารภของพระกัสตา มิได้กราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงดำรงอยู่ คล้ายถูกมารตลใจ ลำดับนั้น พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า บัดนี้เรื่องสำคัญกาลอันควรเกิด

พระอานนท์หลีกออกมาหนึ่งทีโค่นไม้ต้นหนึ่ง ไม่ไกลจากที่พระพุทธองค์ประทับ มารได้เข้ามากราบทูลขอให้พระพุทธองค์ปรินิพพาน มารกล่าวว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงปรินิพพาน ขอพระสุคตจงปรินิพพาน ในบัดนี้เกิด

มารกราบทูลอย่างนั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับมารผู้มีบาปว่า ตราบใดที่บริษัท ๔ ของเรา ยังมีคุณสมบัติไม่ครบ ๓ ประการ ตราบนั้นเราจักยังไม่ปรินิพพาน สมบัติ ๓ ประการคือ

๑. เป็นผู้รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตามคำสอนได้อย่างถูกต้อง
๒. สามารถนำเอาธรรมนั้น ไปแนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้
๓. หากมีผู้ใดกล่าวติเตียน จ้วงจาบ หรือแสดงคำสอนผิดพลาด

สามารถกล่าวแก้ไขชี้แจง ให้ถูกต้องตามหลักการของพุทธศาสนาได้

มารทูลต่อไปว่า บัดนี้บริษัท ๔ ของพระองค์มีคุณสมบัติครบทั้ง ๓ ประการแล้ว

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า มัจจุมาร อย่างกังวลไปเลย จากนั้นล่วงไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจักปรินิพพาน อรรถกถากล่าวว่า พระพุทธองค์ทรงปลงอายุสังขารในวันเพ็ญ เดือนมาฆะ (เดือน ๓)

เมื่อมารากลับไปแล้ว พระพุทธรองค์ทรงปลงอายุสังขาร ขณะนั้นเกิดแผ่นดินใหญ่ไหว พระอานนท์กราบทูลถามถึงสาเหตุ พระพุทธรองค์ตรัสเหตุที่ทำให้แผ่นดินใหญ่ไหว ๘ ประการคือ

๑. แผ่นดินใหญ่ตั้งอยู่บนน้ำ น้ำตั้งอยู่บนลม ลมตั้งอยู่บนอากาศ สมัยที่ลมใหญ่พัด ย่อมทำน้ำให้ไหว ครั้นน้ำไหวแล้ว แผ่นดินนี้ย่อมไหว
๒. สมณะพรหมณ์ หรือเทวดาผู้มีฤทธิ์ เจริญปฏิริยสัญญาเล็กน้อย เจริญอาปัสัญญามาก แผ่นดินนี้ย่อมไหว
๓. เมื่อใดพระโพธิสัตว์ จุตติจากดุสิต มีสติสัมปชัญญะ ก้าวลงสู่ครรภ์ของพระมารดา แผ่นดินนี้ย่อมไหว
๔. เมื่อใดพระโพธิสัตว์ มีสติสัมปชัญญะ ประสูติจากครรภ์พระมารดา แผ่นดินนี้ย่อมไหว
๕. เมื่อใดตกคต ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ แผ่นดินนี้ย่อมไหว
๖. เมื่อใดตกคต ยังธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้เป็นไป แผ่นดินนี้ย่อมไหว
๗. เมื่อใดตกคต มีสติสัมปชัญญะ ปลงอายุสังขาร แผ่นดินนี้ย่อมไหว
๘. เมื่อใดตกคต ปรีณิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพาน แผ่นดินนี้ย่อมไหว

พระอานนท์จึงทราบบว่า เพราะเหตุใดจึงเกิดแผ่นดินไหว ได้ทูลวิงวอนขอให้พระพุทธรองค์ทรงดำรงพระชนม์อยู่ตลอดไป พระพุทธรองค์ตรัสว่า บัดนี้ตถาคตปลงอายุสังขารแล้ว จักกลับคืนมาจาด้วยเหตุแห่งชีวิตอีกนั้น ไม่อยู่ในฐานะที่ตถาคตจักกระทำได้

จากนั้น มีรับสั่งให้พระอานนท์ ประชุมสงฆ์ทั้งหมดที่อยู่รอบกรุงเวสาลี ที่อุปัฏฐากเศลาจารย์ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิเบทา ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชนงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ตรัสเตือนภิกษุมิให้ประมาท แล้วตรัสคาถาประพันธ์ว่า

คนเหล่าใดทั้งเด็กผู้ใหญ่ ทั้งพาล ทั้งบัณฑิต
ทั้งมั่งมีขัดสน ล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า
ภาษาะดินที่ช่างหม้อปั้น ทั้งเล็กทั้งใหญ่
ทั้งสูงทั้งดیبทุกชนิด มีความแตกทำลายเป็นที่สุด ฉันทใด
ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็ฉันทนั้น

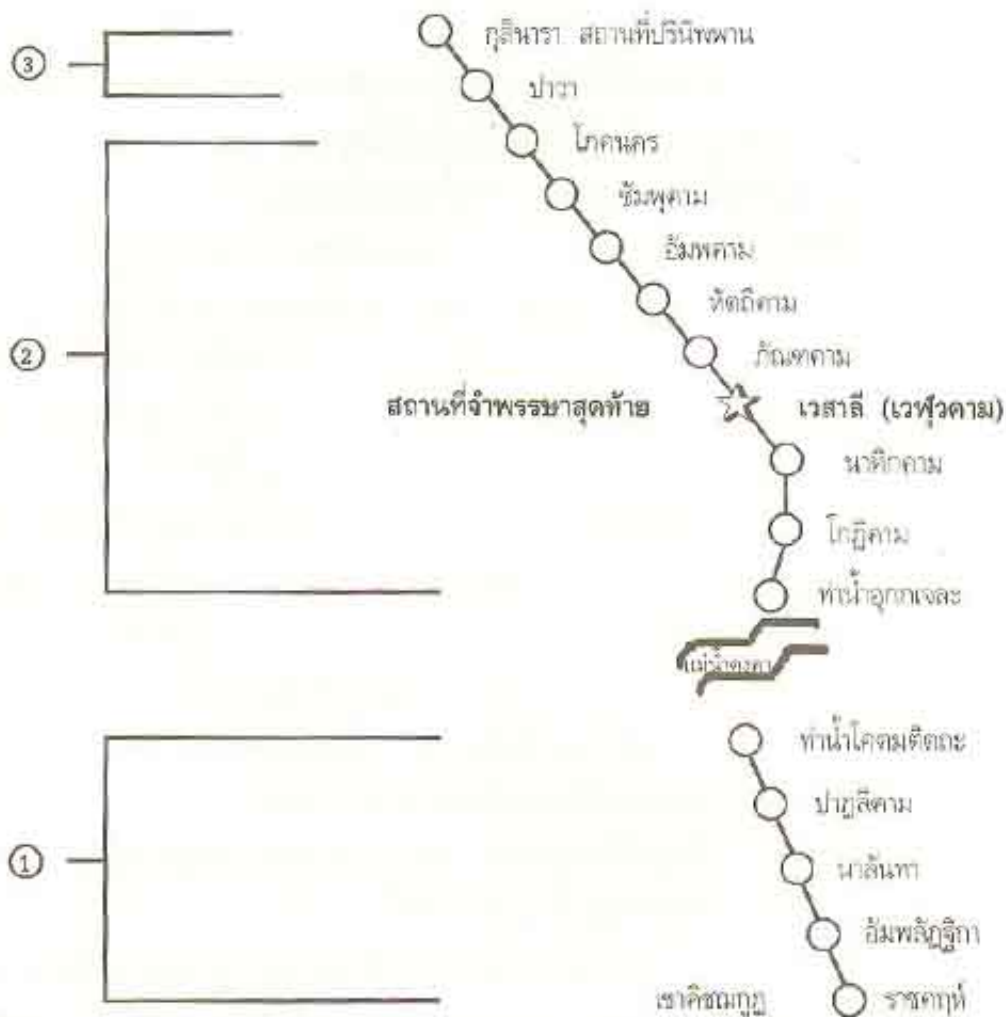
และตรัสต่อไปว่า วัยของเราแก่หง่อมแล้ว ชีวิตของเราเหลือน้อย เราจักละพวกเธอไป เราได้ทำที่พึงแก่ตนแล้ว พวกเธอจะไม่ประมาท มีสติ มีศีลด้วยดีเกิด จงเป็นผู้มีความดำรงตั้งมั่น ด้วยดี จงตามรักษากิจของตนเถิด

เส้นทางสู่ปรีณิพพาน

ระยะทางจากกรุงวชเชตม์ ถึง กรุงกุสินารา
ประมาณ 25 โยชน์ หรือ 400 กิโลเมตร

① แคว้นมอญ ② แคว้นวัชร ③ แคว้นมอญ

เส้นทางพุทธดำเนินก่อนปรีนิพพาน

[๑๗] เช้าวันต่อมา พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงเวสาลี ภายหลังภัตก่อนออกเดินทาง ทรงหันพระกายไปทอดพระเนตรกรุงเวสาลี เป็นครั้งสุดท้าย แล้วเสด็จไปยังหมู่บ้าน **ภัณฑคาม** พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ขณะที่ประทับอยู่ในหมู่บ้านภัณฑคาม จริสกับภิกษุทั้งหลายว่า

เพราะไม่รู้แจ้งอริยธรรม ๔ ประการ

เราและพวกเรोजจึงเร่ร่อนเที่ยวไปสิ้นกาลนานอย่างนี้

บัดนี้เราได้รู้แจ้งถึงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติอันเป็นอริยะแล้ว

ต้นหาอันจะนำไปสู่ภพสิ้นแล้ว บัดนี้ภพใหม่มิได้มี

นอกจากนั้น ยังทรงแสดงธรรมมีกถาอื่นอีกเป็นอันมากกว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมกัธอันคืออบรมแล้วมีผลมาก ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว มีผลมาก มีอกาสังส์มาก จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง

พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ บ้านภัณฑคามตามความพอพระทัยแล้ว เสด็จต่อไปยัง **หัตถิคาม** ประทับอยู่ ณ อุทยานเนลขวัน ครั้นนั้น **อุคคตคฤหบดี** เมาน้ำเมาอยู่ถึง ๗ วัน นักเพื่อนร่ำท้อมล่อมเมาเอยอยู่ พอได้เห็นพระพุทธองค์ก็เกิดหิโหดตบปเปเป็นกำลัง เมื่อเข้าเฝ้าพระศาสดา ความเมาสุราก็เหือดหายไป พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมโปรด ได้บรรลุมรรคผลทั้ง ๓ เคารฐีสละเหล่านักเพื่อนร่ำ เป็นผู้มียืนยงในเทวาน ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์เจ้านั้น

เทวดาเข้ามาหาในระหว่างราตรี บอกแก่พระฐีว่า ท่านคฤหบดี ภิกษุรูปโน้นมีวิชชา ๓ มีอภิญญา ๖ รูปโน้นมีศีล รูปนี้มีศีล เคารฐีสละคำของเทวดาแล้ว ก็ได้วิฤตของภิกษุตามที่แท้จริง จึงถวายทานด้วยจิตสมำเสมอ

พระพุทธองค์จาริกกับภิกษุทั้งหลายว่า **อุคคตคฤหบดี** เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่นำอัสจรรยอันไม่เคยมีมา ๔ ประการ คือ

เมื่อเห็นพระศาสดาแล้วมีความเลื่อมใส เมาสุราอยู่ก็หายเมา

เมื่อเข้าไปนั่งใกล้ ฟังอนุพุทธิกถาแล้วได้ดวงตาเห็นธรรม

เมื่อสมทานศีลแล้ว มีจิตแน่วแน่อนุญาตให้ภรรยาเป็นอิสระแก่ตน

เมื่อสละโภคทรัพย์ ก็ให้แก่ผู้มีศีลและกัลยาณธรรม

เมื่อเข้าไปหาภิกษุก็เข้าไปหาด้วยความเคารพ ฟังธรรมโดยเคารพ

เมื่อถวายทานแก่สงฆ์ ก็กระทำโดยเสมอภาคถ้วนหน้ากัน
ถือว่าธรรมที่พระศาสดาตรัสนั้นดีแล้ว จักยึดเป็นสรณะตลอดไป
แม้จะทำกาลก่อนพระศาสดา ก็แน่ใจว่าจะไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก

(เพราะอุคคตคฤหบดีบรรลุนิพพานแล้ว)

พระศาสดาสรรเสริญอุคคตคฤหบดี ว่าเป็นเลิศกว่าอุบาสกทั้งปวงผู้มีปฏิญาณภิกษุสงฆ์
จากนั้น พระพุทธองค์เสด็จจาริกผ่านหมู่บ้าน อัมพตม ชัมพตม ตามลำดับ จนถึง
โกคนคร ประทับอยู่ ณ อานันทเจดีย์ ทรงแสดง มหาปเทศ ๔ ความว่า
หากภิกษุในธรรมวินัยนี้ กล่าวว่า นี่คือธรรม นี่คือวินัย

ที่ได้รับฟังมาจากพระโอรสของพระศาสดาโดยตรง

ที่ได้รับฟังมาจากเหล่าสงฆ์ ต่อหน้าพระเถระ

ที่ได้รับฟังมาจากพระเถระหลายรูป ผู้เป็นพหูสูตร

ที่ได้รับฟังมาจากพระเถระรูปหนึ่ง ผู้เป็นพหูสูตร

พวกเขอยกย่องเชิดชูหรือคัดค้าน ขอให้สอบถามในพระสูตร และเทียบเคียงในพระวินัย
หากมีข้อความตรงกัน ฟังเชื่อได้ว่า นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา หากไม่ตรงกัน แสดงว่าสงฆ์นั้น
จำมาผิด พวกเขาฟังถึงคำกล่าวนั้นเสีย

นอกจากนั้น ยังทรงแสดงธรรมีกถาอื่นอีกเป็นอันมากแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อย่างนี้คิด
อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันสมาธิ
อบรมแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง

[๑๙] จากนั้น พระพุทธองค์เสด็จไปยัง เมืองปาวา ประทับอยู่ ณ อัมพวันของนายจุนทะ
นายจุนทะก็มีการบุตรทราบข่าวจึงเข้าไปเฝ้า กราบทูลนิมนต์เสวยภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น

ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จไปยังนิเวศน์ของนายจุนทะ
นายจุนทะได้นำโภชนาหารที่เตรียมไว้ อันมี สุกรมัททวะ รวมอยู่ด้วยมากมาย

พระพุทธองค์ตรัสกับนายจุนทะว่า เธอจงอังกาสเวทด้วยสุกรมัททวะที่เตรียมไว้ และ
อังกาสภิกษุสงฆ์ด้วยภัตตาหารอื่น จากนั้นรับสั่งให้นายจุนทะ ฝังสุกรมัททวะที่เหลือลงในหลุม
เพราะทรงทราบว่าเมื่อบริโภคแล้ว ไม่มีผู้ใดในโลกจะพึงได้ย่อยไปด้วยดีได้

หลังจากพระผู้มีพระภาคเจ้า เสวยภัตตาหารของนายจุนทะก็มีการบุตรแล้ว เกิดอาพาธ
แรงกล้าด้วย โโลหิตปิกขณทิกาพาธ มีเวทนาหนักใกล้ปริณิพพาน แต่ทรงมีสติสัมปชัญญะออกลิ้น

เวทมนต์ล่านั้นไว้ มิได้ทรงห่วงใย รับสั่งกับท่านพระอาณนักรว่า **เราจักไปกรุงกุสินารา**

เมื่อเดินทางมาได้ระยะหนึ่ง ทรงแวะพักที่โคนไม้ข้างทาง ตรัสกับพระอาณนักรว่า **เราเหนื่อยจักนั่ง เภากระหายจักดื่มน้ำ** พระอาณนักรกราบทูลว่า เมื่อครูนี้องศกษณ ๕๐๐ เล่มเพิ่งข้ามไป น้ำก็แห้งชूनอยู่ กุฎารณที่อยู่ไม่ไกลจากนี้ ที่นั่นมีน้ำใสสะอาด มีท่าน้ำเรียบน่ารื่นรมย์ ขอพระองค์ทรงดื่ม และทรงสรงในแม่น้ำนั้นเถิด แต่พระพุทธองค์ก็ยังตรัสเช่นเดิมอีก ครั้งที่ ๓ พระอาณนักรจึงถือบาตรลงไปยังลำน้ำนั้น ปรากฏว่าน้ำกลับใสสะอาด พระอาณนักรตกน้ำแล้ว กลับมกราบทูลว่า **น้ำอัศจรรย์หนอ เหตุไม่เคยมี** ความที่พระตถาคตมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก น้ำจึงใสสะอาดไม่ขุ่นมัว

ณ ที่นี้ **ปุกกุสมัลลบุตร** สาวกของอาจารย์ดาบสกาณโถสรว เดินทางจากกุสินารามาถึงเมืองปาวา เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งที่โคนไม้ จึงเข้าไปถวายบังคม แล้วกราบทูลว่า **น้ำอัศจรรย์** ครั้งที่หนึ่ง อาจารย์ดาบสนั่งอยู่ที่โคนไม้เหมือนพระองค์นี้ ขณะนั้นชวชนกวัยนหมกมายผ่านไป เมื่อชวชนกวัยนหมกไปแล้ว บุรุษผู้หนึ่งมาถามว่า ท่านเห็นชวชนกวัยนหมกผ่านไปหรือไม่ อาจารย์ดาบสตอบว่าไม่เห็น และได้ยินเสียง บุรุษนั้นถามว่า ท่านเห็นหรือ อาจารย์ดาบสตอบว่าเราไม่ได้เห็น บุรุษนั้นแปลกใจว่า ในเมื่อยังตื่นอยู่ เหตุใดจึงไม่เห็นและไม่ได้ยิน

พระพุทธองค์ตรัสว่า เธอจงระลึกเทียบกับเรื่องที่ เราจะเล่าให้ฟัง ในกาลครั้งหนึ่ง เราพำนักอยู่ที่โรงกระเดื่องในเมืองยาจุมบา (บางแห่งกล่าวว่า ไรชาลล) ขณะนั้นฝนตกหนัก ฟ้าผ่าลงมาก ถูกชาวเมืองสองพันองค์ถึงแก่ชีวิต พร้อมทั้งโคอีก ๔ ตัว เมื่อฝนหายแล้ว ผู้ชนพากันมาดูที่เกิดเหตุ เราออกไปถามเขาว่า พวกเธอมาดูอะไร พวกนั้นย้อนถามเราว่า ท่านอยู่ที่ไหนจึงไม่ทราบเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อครูนี เราตอบว่า เราอยู่ตรงนั้นแหละ

ชนเหล่านั้นถามว่า พระองค์ได้เห็นอะไรหรือ เราตอบว่า เราไม่ได้เห็น พระองค์ได้ยินเสียงอะไรหรือ เราตอบว่า เราไม่ได้ยิน พระองค์กลับหรือ เราตอบว่า มิได้กลับ

ชนเหล่านั้นถามต่อไปว่า ถ้าเช่นนั้นเมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าผ่าลงอยู่ เหตุใดจึงไม่เห็น ไม่ได้ยิน ทั้งที่ยังตื่นอยู่ ชนเหล่านั้นคิดว่าน้ำอัศจรรย์ บรรพชิตย่อมอยู่ด้วยวิหิตธรรมอันเลอเช่นนี้เอง

พระภิกษุสงฆ์สาธุการปุกกุสะว่า ระหว่างเรื่องของอาจารย์เรากับเรื่องของเรา อย่างไรก็ดี ทำให้ยากกว่ากัน ปุกกุสะทูลตอบว่า ฤทธิ์ของพระองค์ทำได้ยากกว่า พระเจ้าข้า ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก บรรพชิตย่อมอยู่ด้วยวิหิตธรรมอันสงบเช่นนี้เอง

ปุกกุสมัลลบุตร บังเกิดตามเลื่อมใสในพระศาสนา ขอแสดงตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต แล้วน้อมถวายคู่ผ้าทรงเนื้อเกลี้ยง มีสีดังทองคำแด่พระศาสนา พระพุทธองค์รับสั่งว่า เธอจงให้เราครองผืนหนึ่ง ให้อาเนตครองผืนหนึ่ง แล้วยังปุกกุสมัลลบุตรให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้เร้าเรียดด้วยธรรมีกถา ปุกกุสะถวายบังคมแล้วออกเดินทางต่อไป

เมื่อปุกกุสมัลลบุตรหนีไปแล้วไม่นาน พระอาเนตได้น้อมผ้าที่นุ่งเข้าไปหาพระวรกายของพระพุทธองค์ กราบทูลว่า น้าอัครราชย์ พระฉวีวรรณของพระตถาคตบริสุทธิผุดผ่องยิ่งนัก ผ้านี้เมื่อหาพบพระวรกายแล้ว ย่อมปรากฏดังถ่านไฟที่ปราศจากเปลว ฉะนั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อาเนต ในกาลทั้งสอง ทายของตถาคตย่อมบริสุทธิ ฉวีวรรณผุดผ่องยิ่ง คือ

ราตรีที่ตถาคต ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๑

ราตรีที่ตถาคต ปรีณิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพาน ๑

อาเนต ในปัจฉิมยามแห่งราตรีนี้ ตถาคตจักปรีณิพพาน ระหว่างไม้ตาลทั้งคูในสวนแห่งมัลลกะบุตรย์ เมืองกุสินารา มาเกิดอาเนต เราจักไปยัง กุฏฐานที่

เมื่อเสด็จไปถึง กุฏฐานที่ ทรงสงrove ทรงดื่มแล้ว เสด็จไปยังอัมพวัน ตรัสกับ พระจุณทะกะ ว่า จุก่อนจุณทะกะ ท่านช่วยยุผ้าสังฆาฏิพับเป็น ๔ ชั้นให้เรา เราเหนียวนัก จักนอนแล้วทรงมนสิการ **อุฏฐานสัญญามนสิการ** (นอนเพิกหัวแล้วจะเสด็จเดินทางต่อ) โดยมีพระจุณทะกะนั่งเฝ้าอยู่เบื้องพระพักตร์

ครั้งนั้น พระพุทธองค์รับสั่งกับพระอาเนตว่า บางทีอาจจะมีผู้ทักความร้อนใจให้เกิดแก่ นายจุณทะกะมมารบุตรในภายหลังได้ว่า ตถาคตบริโภคบิณฑบาตของเธอ แล้วปรีณิพพาน อาเนต เธอจงช่วยบันเทาความร้อนใจของจุณทะกะมมารบุตร ด้วยคำตรัสของเราว่า

ตถาคตบริโภคบิณฑบาตใดแล้ว ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๑

ตถาคตบริโภคบิณฑบาตใดแล้ว ปรีณิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพาน ๑

บิณฑบาต ๒ คราวนี้มีผลเสมอกัน มีอานิสงส์เสมอกัน มีผลใหญ่กว่า มีอานิสงส์ใหญ่กว่าบิณฑบาตอื่น ๆ กรรมที่นายจุณทะกะมมารบุตรสั่งสมแล้ว เป็นไปเพื่ออายุ วรรณะ สุขะ บศสวรค์ และเงินไปเพื่อความใหญ่ยิ่ง

ในกาลต่อมา นางสุชาดา และ นายจุณทะ ได้สดับว่าพระตถาคตตรัสเช่นนั้น หวนระลึกถึงผลแห่งการถวายทานของตนว่า เป็นลาภของเราหนอ จึงเกิดปิฎิโสมนัสเป็นที่ยิ่ง

[๑๔] จากนั้น ตรัสกับพระอานนธ์ว่า เราจักข้ามไปยังฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำ **หิรัญวดี** เมื่อถึง
 ปลายทางนั้นเป็นที่แวะพักแห่งพวกนัลดนัยศรัย เมืองกุสินารา มีรับสั่งให้พระอานนธ์จัดที่ประทับ
 ระหว่างไม้สาละคู่ หันศีรษะไปทางทิศอุดร ตรัสว่าเราเหนื่อยแล้ว จักนอน แล้วทรงบรรทม
อนนฺฐานไสยา (นอนแล้วไม่ลุกขึ้นอีก)

ครั้งนั้น ไม้สาละทั้งคู่ผลิดดอกบานสะพรั่งนอกฤดูกาล ร่วงหล่นไปรายปายลงยัง
 พระศีรษะของพระตถาคตที่อนุชา คอภณศาทรพ จูวณแห่งจันทรอันเป็นของทิพย์ ก็ตกลงมา
 จากอากาศ เทอนุชาพระตถาคต สิ่งจิตอันเป็นทิพย์ก็บรรเลงเป็นไปในอากาศ เทอนุชาพระพุทธรองค์
 พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับพระอานนธ์ว่า ดูก่อนอานนธ์ ตถาคตจะได้ชื่อว่าบริษัทอนุชา
 นอบน้อมด้วยสิ่งสักการะประมาณเท่านี้ก็มีได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ คือ **อามิสบูชา** (การบูชาด้วยวัตถุ)

อานนธ์ ส่วนผู้ใดไม่ว่าเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควร
 แก่ธรรม บรรพดีตามกรรมอยู่ ผู้นี้ชื่อว่า ได้สักการะ เคารพ และบูชาตถาคตด้วย **ธรรมบูชา**
 ซึ่งเป็นการบูชาอันยอดเยี่ยม

ครั้งนั้น **พระอุปวาณะ** ยืนถวายนานพุดอยู่ต่อเบื้องพระพักตร์ พระพุทธรองค์มีรับสั่ง
 ให้พระอุปวาณะหลีกไป พระอานนธ์สงสัย พุทธภาษิตเหตุที่ตรัสเช่นนั้น พระพุทธรองค์ตอบว่า
 เพื่อเปิดโอกาสแก่เหล่าเทพยดา ได้เข้ามาเฝ้าโดยใกล้ชิด

พระอานนธ์ทูลถามว่า ในปัจจุบัน ภิกษุจากทิศต่าง ๆ จะพากันยกฝ่าเพื่อพนมเห็น
 พระองค์ ต่อเมื่อพระองค์ล่วงไปแล้ว พวกข้าพระองค์ก็มีสิ่งใดสำหรับเป็นที่เคารพเห็น เพื่อระลึก
 ถึงพระองค์ พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า **สิ่งเวชฌีสถาน ๔ แห่ง** คือ

สถานที่ที่ตถาคตประสูติ ๑

สถานที่ที่ตถาคตตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๑

สถานที่ที่ตถาคตยังธรรมจักรให้เป็นไป ๑

สถานที่ที่ตถาคตปรินิพพาน ๑

สิ่งเวชฌีสถาน ๔ แห่งนี้แหละ เป็นที่เคารพเห็น การระลึก ของบริษัท ๔ ผู้มีศรัทธาใน
 พระศาสนา ชนเหล่าใดจาริกไปยังสถานที่เหล่านี้ ด้วยจิตเลื่อมใส ครั้นกระทำกาละ จักเข้าถึงสุด
 โลกสวรรค์ เป็นแน่แท้

พระพุทธรองค์ตรัสกับพระอานนธ์ต่อไปว่า มีบุคคลที่ควรแก่การสร้างสถูปไว้บูชา ๔
 จำพวก ชื่อว่า **อุปารพบุคคล ๔** คือ

พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑

พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑

พระสาวกของพระตถาคต ๑

พระเจ้าจักรพรรดิ ๑

พระอานนท์ทูลถามอีกว่า ข้าพระองค์จักปฏิบัติต่อพระสรีระของพระองค์อย่างไร พระศาสดาตรัสตอบว่า พวกเธออย่าชวนชวายนในเรื่องสรีระของเราเลย จงสืบต่อไปประโยชน์ตน เป็นผู้ไม่ประมาท มีชนส่งไปแล้วอยู่เกิด บรรดาภคัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดีผู้เลื่อมใสในตถาคตมีอยู่ชนเหล่านั้น จักกระทำการบูชาสรีระของตถาคตเอง

เนื่องจาก พระอานนท์ยังเป็นเสขบุคคล จึงมีอาจหักห้ามความโศกเศร้าไว้ได้ ออกไปยืนร้องไห้อยู่ภายนอก ว่าฟังว่า อีกไม่นาน พระศาสดาก็จักปรินิพพานเสียแล้ว

พระศาสดา ไม่เห็นพระอานนท์จึงมีรับสั่งให้หา แล้วตรัสว่า เธออย่าเศร้าโศกว่าไรไปเลย สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว ปัจจัยปรุงแต่งแล้ว ย่อมมีความดับไปเป็นธรรมดา

อานนท์ เธอเป็นอุปัฏฐากตถาคต ด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา เป็นประโยชน์เกื้อกูล เป็นความสุขไม่มีสอง หาประมาณมิได้มาช้านาน เธอได้กระทำบุญไว้แล้ว เธอจงประกอบความเพียรเถิด เธอจักเป็นผู้ไม่มีอาสวะโดยพลัน

ครั้นแล้ว พระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญพระอานนท์ กับภิกษุทั้งหลายว่า อานนท์เป็นบัณฑิต รู้จักกาล รู้จักบุคคล และตรัสความอัศจรรย์ ๔ ประการ ที่มีอยู่ในพระอานนท์ คือไม่ว่าผู้ใด เมื่อได้เข้าใกล้อานนท์ ย่อมยินดีที่ได้เห็น ได้ฟังธรรม พอใจในธรรม และไม่อึดในธรรมที่อานนท์แสดง

จากนั้น รับสั่งให้พระอานนท์เข้าไปแจ้งข่าวแก่พวกมัลลภคัตริย์ว่า พระศาสดาจักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีนี้นี้ เพื่อประทานโอกาสให้แก่เหล่ามัลลภคัตริย์ ได้เข้าเฝ้าก่อนปรินิพพาน ภคัตริย์เหล่านั้นจะได้ไม่ร้อนใจในภายหลังว่า พระศาสดามาปรินิพพานในเขตคามของพวกตน แต่กลับไม่ได้เฝ้า

พวกเจ้ามัลลภคัตริย์ทราบข่าวจากพระอานนท์ ต่างเศร้าโศกเสียใจรีบพากันมาเฝ้าพระพุทธองค์ พระอานนท์ได้จัดให้เข้าถวายบังคมตามลำดับสกุล เสร็จสิ้นภายในยามแรกแห่งราตรีนี้นี้

[๒๐] **สุภททปริพาชก** ชาวเมืองกุสินารา เข้าไปขอเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทูลถามปัญหาที่ตนยังสงสัย ได้ขออนุญาตกับพระอานนท์ถึง ๓ ครั้ง แต่พระอานนท์ไม่อนุญาต เพราะเกรงว่า

พระองค์จะทรงเหน็ดเหนื่อย พระพุทธรองค์สดับด้วยคำที่พระอานนท์และสุภัททะสนทนากัน จึงรับสั่งให้สุภัททะเข้าเฝ้า แล้วทรงแสดงธรรมโปรดว่า **ธรรมวินัยใด มีอริยมรรคอันประกอบด้วย องค์ ๘ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ย่อมหาได้ในธรรมวินัยนั้น หากสมณะเหล่านั้นปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตามแนวทางอริยมรรคมีองค์ ๘ โลกนี้จะไม่ว่างจาก พระอรหันต์**

สุภัททปริพาชก ฟังพระธรรมเทศนาแล้วมีความเลื่อมใส ขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระพุทธรองค์จึงรับสั่งให้พระอานนท์เป็นผู้บรรพชา โดยวิธีรับ **ไตรสรณคมน์** พระพุทธรองค์ทรง ประทานอุปสมบท แล้วตรัสบอกกัมมัญฐาน พระสุภัททะรับกัมมัญฐาน และอธิฐานจงดกรรม ในบริเวณอุทยานนั้นเอง ได้บรรลุอรหัตผลในคืนนั้น พร้อมด้วยภิกษุสัมภิก ๔ วิโมกข์ ๘ อภิญญา ๖ เป็น **ปัจฉิมสังขิสาวก** คือพระอรหันต์สาวกองค์สุดท้าย ที่ท่านเห็นพระพุทธเจ้าก่อนปรินิพพาน อรรถกถากล่าวว่า ในอดีตชาติ พระสุภัททะเป็นน้องชายของพระอัญญาโกณฑัญญะ (๒๑) จากนั้น พระศาสดาตรัสแก่พระอานนท์และภิกษุสงฆ์ทั้งหลายว่า หลังจากเรา ปรินิพพานแล้ว ให้ปฏิบัติดังนี้

๑. ให้คณะสงฆ์ถือพระธรรมวินัยที่ทรงแสดง และทรงบัญญัติไว้แล้วนั้น เป็นศาสดาแทนต่อไป

๒. ภิกษุที่มีพรรษาแก่กว่า ให้เรียกภิกษุผู้น้อยกว่าด้วย ชื่อ ตระกูล หรือคำว่า อาวุโส

๓. ภิกษุที่มีพรรษาน้อยกว่า ให้เรียกภิกษุผู้แก่กว่าด้วย คำว่า กันต หรืออายัสมา

๔. ลีลาบทที่ไม่สำคัญ อนุญาตให้คณะสงฆ์ถอดถอนได้

๕. ให้พระอานนท์ลงพรหมทัณฑ์แก่จันณภิกษุ ด้วยการไม่ให้คณะสงฆ์ว่ากล่าว ตักเตือน สั่งสอน และคบหาสมาคมด้วย

จากนั้น ประทานโอกาสให้เหล่าภิกษุทั้งหลาย ตามความตั้งใจในข้อปฏิบัติที่ยังสงสัยอยู่ แต่ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดสงสัย แม้พระองค์จะทรงตรัสถึง ๓ ครั้ง

พระอานนท์ทูลว่า น้าอัสจรวรย์ ไม่มีภิกษุแม้แต่รูปเดียวที่จะสงสัยในข้อปฏิบัติ

พระพุทธรองค์จึงตรัสว่า เพราะภิกษุที่ประชุมกันอยู่ ๕๐๐ รูปนี้ อย่างน้อยก็เป็น พระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา มีทางที่จะได้ตรัสรู้ต่อไปในภพภาคหน้า

ปัจฉิมวาจา

[๒๒] พระพุทธองค์ตรัสปัจฉิมพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย

เราขอเตือนเธอเป็นครั้งสุดท้ายว่า

สังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา

เธอทั้งหลาย จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด

ปรินิพพาน

[๒๓] จากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า

ทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้ว

ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌานแล้ว

ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว

ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว

ทรงเข้าอาภาสอันญายตนะ ออกจากอาภาสอันญายตนะสมบัติแล้ว

ทรงเข้าวิญญานัญญายตนะ ออกจากวิญญานัญญายตนะสมบัติแล้ว

ทรงเข้าอาภิกขุญญายตนะ ออกจากอาภิกขุญญายตนะสมบัติแล้ว

ทรงเข้าเนวสัญญานาสัญญายตนะ ออกจากเนวสัญญานาสัญญายตนะสมบัติแล้ว

ทรงเข้าสัญญาเวทยินโรธ

ครั้งนั้น พระอานนได้ถามพระอนุรุธะว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว หรือ ท่านพระอนุรุธะกล่าวว่า อานนที่ผู้มีอายุ พระพุทธองค์ยังไม่เสด็จปรินิพพาน ทรงเข้าสัญญาเวทยินโรธอยู่

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงออกจากสัญญาเวทยินโรธสมบัติ โดยปฏิโลมจนถึงปฐมฌาน ออกจากปฐมฌาน เข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌาน เข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌาน เข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว เสด็จดับขันธปรินิพพาน ในลำดับแห่งการพิจารณาองค์จตุตถฌาน

พระพุทธองค์ปรินิพพานด้วย อนุภาติเสสนิพพาน ในปัจฉิมยามแห่งราตรี วันเพ็ญ เดือน ๖ พร้อมกับการปรินิพพาน แผ่นดินไทรโยทว ทั้งกลองทิพย์ก็ดับลง

พระพุทธปฏิมากร ปางปรินิพพาน

กกุธานที
แม่น้ำที่พระพุทธองค์ทรงสง
ทรงดื่ม เป็นวาระสุดท้าย

ป่าสาละ พุทธชยันตี

นิพพานวิหาร

วิหารประดิษฐานพระพุทธรูป
ปฏิมากร ปางปรินิพพาน

มกุฏพันธเจดีย์ สถานที่ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

มหาสถูปปรินิพพาน

สถานที่พระพุทธรูปองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน

พร้อมกับการบรินิพพาน ท้าวสหัมบดีพรหม ได้กล่าวสังเวชธรรมว่า
สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จักต้องทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก
แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ยังเสด็จบรินิพพาน

พร้อมกับการบรินิพพาน ท้าวสักกจอมเทพ ได้กล่าวสังเวชธรรมว่า
สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ
มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา
ความเข้าไปสงบสังขารเหล่านั้นได้ เป็นสุข

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าบรินิพพานแล้ว พระอนุรุทธะเดือนมิถุนาทั้งหลาย ที่ยังเป็น
เสนพุดคลว่า พวกท่านอย่าเศร้าโศกไปเลย เรื่องนี้พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสบอกไว้ก่อนแล้วมิใช่
หรือว่า ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่ชอบใจทั้งสิ้นต้องมี สิ่งใดเกิดขึ้นแล้ว มิใช่จะประดังประเด้งแล้ว
ย่อมมีความทำลายไปเป็นธรรมดา ความปรารถนาว่าขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย ไม่เป็นฐานะ
ที่จะมีได้

พระอนุรุทธะ และพระอานนท์ ยังราตรีนั้นให้สว่างไปด้วยธรรมมีกตา แก่ภิกษุทั้งหลาย
พระอนุรุทธะสั่งพระอานนท์ว่า ไปเกิดอานนท์ ท่านจงเข้าไปกรุงกุสินารา บอกแก่พวกมัลลกะศรัย
กรุงกุสินาราว่า ชุก่อน วาสัญจะทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าบรินิพพานแล้ว ขอพวกท่านจงทราบ
กาลอันควรในบัดนี้เกิด

ท่านพระอานนท์รับคำของท่านพระอนุรุทธะ ในเวลาเช้า ครองผ้าแล้วถือบาตรเข้าไป
ในกรุงกุสินารา เพื่อแจ้งข่าวการบรินิพพานของพระพุทธองค์ ลำพังผู้เดียว

แจ้งข่าวบรินิพพาน

สมัยนั้น พวกเจ้ามัลละกรุงกุสินารา ประชุมกันที่เสด็จคาร ด้วยเรื่องพระพุทธองค์จะ
บรินิพพาน พระอานนท์ได้บอกแก่เจ้ามัลละกรุงกุสินาราว่า วาสัญจะทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้า
เสด็จบรินิพพานแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงสำคัญกาลอันควรในบัดนี้เกิด

เจ้ามัลละ โอรัส สุณิสสา และปชาบดีฟังคำของท่านพระอานนท์แล้ว โศกเศร้าเสียพระทัย
บางพวกสยายผม ประคองพระหัตถ์ทั้งสองคร่ำครวญ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา ทรวงว่าพันว่า
พระผู้มีพระภาคเจ้าบรินิพพานเร็วนัก พระสุคตบรินิพพานเร็วนัก พระองค์ผู้มีจักขุในโลก
อันตรธานเสียเร็วนัก

ครั้งนั้น เจ้ามัลลกรุงกุสินารารับสั่งกับพวกบุรุษว่า พวกท่านจงเตรียมของหอม ดอกไม้ และเครื่องดนตรีทุกชนิดในกรุงกุสินาราให้พร้อม ส่วนเจ้ามัลลกรุงกุสินารา ถือของหอม ดอกไม้ และผ้า ๕๐๐ คู่ เสด็จไปยังสาละวัน เพื่อสักการบูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้า

พวกเจ้ามัลล ถามพระอานนทว่า พวกข้าพเจ้าจะพึงปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร พระอานนทกล่าวว่า พวกท่านพึงปฏิบัติต่อพระสรีระพระตถาคต เหมือนที่เขาปฏิบัติต่อพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิเกิด

ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลลกรุงกุสินารารับสั่งให้พวกบุรุษ เตรียมเครื่องใช้ตามที่ท่านพระอานนทบอกทุกอย่างให้พร้อม พวกเจ้ามัลลกรุงกุสินารา เสด็จไปยังสาละวันอันเป็นที่บริณิพพานของพระพุทธองค์ บูชาพระบรมศพด้วยของหอม ดอกไม้ ช่วยกันห่อพระสรีระพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยผ้าไหม ชับด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าไหม สลับกันเช่นนั้น จนครบผ้า ๕๐๐ คู่ แล้วเชิญพระสรีระลงในรางทองอันเต็มด้วยน้ำมันหอม ครอบด้วยรางทองอื่น รับสั่งให้สร้างและประดับตกแต่งโรงพิธีมณฑลให้สวยงาม บูชาพระสรีระของพระพุทธเจ้าด้วยของหอม ดอกไม้ การพ้อนรำ ขับร้อง ประโคม ยังวันนั้นให้ล่วงไปด้วยประการอย่างนี้

พวกเจ้ามัลลกษัตริย์ กระทำการบูชาเช่นนี้ถึง ๖ วัน ครั้นในวันที่ ๗ เตรียมการถวายพระเพลิง พวกเจ้ามัลลกรุงกุสินารา มีพระดำริว่า จะให้มัลลปาโมกษ์อัญเชิญพระบรมศพไปถวายพระเพลิงทางทิศทักษิณแห่งพระนคร

มัลลปาโมกษ์ ๘

สมัยนั้น มัลลปาโมกษ์ ๘ องค์ ตัดริกันว่า เราจักยกพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ก็ไม่อาจยกขึ้นได้ พวกเจ้ามัลลกรุงกุสินาราจึงถามท่านพระอนุรุทธว่า อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัยที่มัลลปาโมกษ์ ๘ องค์นี้ ไม่อาจยกพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้าขึ้นได้ พระอนุรุทธะกล่าวว่า วาสิष्ठะทั้งหลาย พวกท่านมีความประสงค์อย่างหนึ่ง แต่พวกเทวดามีความประสงค์อีกอย่างหนึ่ง เจ้ามัลลถามว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็พวกเทวดามีความประสงค์อย่างไร

พระอนุรุทธะตอบว่า วาสิष्ठะทั้งหลาย พวกท่านมีความประสงค์จักเชิญพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้า ไปถวายพระเพลิงทางทิศทักษิณแห่งพระนคร แต่พวกเทวดามีความประสงค์ว่า จักเชิญไปทางทิศอุดร เข้าสู่พระนครโดยทวารทิศอุดร เชิญไปท่ามกลางพระนคร แล้วออกโดยทวารทิศบูรพา ถวายพระเพลิงพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ มกุฏพันธนเจดีย์ ของพวก

เจ้ามัลละทางทิศบูรพาแห่งพระนคร เจ้ามัลละกล่าวว่า ให้เป็นไปตามประสงค์ของพวกเทวดาเถิด
 สมัยนั้น กรุงกุสินาราดาราตามไปด้วยดอกมณฑารพ โดยต้องแถว ประมาณแค่ห้า
 ครั้งนั้น พวกเทวดาและพวกเจ้ามัลละกรุงกุสินารา กระทำการสักการบูชาพระสรีระของพระผู้มี
 พระภาคเจ้าด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคม ดอกไม้ ของหอมทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์
 อัญเชิญพระบรมศพไปทางทิศอุดร แล้วเชิญเข้าสู่พระนครโดยทวารทิศอุดร เชิญไปท่ามกลาง
 พระนคร ออกไปโดยทวารทิศบูรพา แล้ววางพระสรีระพระผู้มีพระภาคเจ้าบนจิตกาธาน ณ
มกุฏพันธเจดีย์ ของพวกเจ้ามัลละ

สมัยนั้น **พระมหากัสสปะ** พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป เดินทางจาก
 เมืองปาวาสู่กรุงกุสินารา ท่านพระมหากัสสปะแวงนังพักที่โคนไม้ต้นหนึ่ง

ขณะนั้น อาชีวกคนหนึ่ง ถือดอกมณฑารพจากเมืองกุสินารา เดินทางไปสู่เมืองปาวา
 พระมหากัสสปะได้เห็นอาชีวกนั้นมาแต่ไกล จึงถามอาชีวกนั้นว่า ดูก่อนผู้มีอายุ ท่านได้ทราบ
 ข่าวพระศาสดาของเราบ้างหรือไม่ อาชีวกตอบว่า เราทราบอยู่ พระสมณโคตมปรินิพพานได้ ๗
 วันเช้าวันนี้ ก็ดอกมณฑารพที่ถือนี้ เรานำมาจากที่นั้น

ในอรรถกถา มหาปรินิพพานสูตร กล่าวว่า อาชีวกเอาไม้เสียบดอกมณฑารพถือมาด้วย
 เมื่อพระมหากัสสปะได้เห็นแล้ว คิดว่า ดอกมณฑารพนั้น จะปรากฏในถิ่นมนุษย์ ก็ต่อเมื่อ
 พระสัมพันธัญญ์โพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระกรรม์ของพระมารดา เป็นต้น แต่ในวันนี้ พระศาสดาของ
 เราก็มิได้เสด็จลงสู่พระกรรม์ มิได้เสด็จออกจากพระกรรม์ ทั้งวันนี้พระองค์มิได้ตรัสรู้
 มิได้ประกาศพระธรรมจักร มิได้แสดงยมกปาฏิหาริย์ มิได้เสด็จลงจากเทวโลก มิได้ทรงปลง
 อายุสังขาร แต่พระศาสดาของเราทรงพระชวา คงอาจจักเสด็จปรินิพพานเป็นแน่

พวกภิกษุที่ยังไม่สิ้นราคะ ทราบความแล้วเสียใจว่าพันอยู่ ส่วนภิกษุผู้ปราศจากราคะแล้ว
 มีสติสัมปชัญญะพิจารณาอยู่ว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ

บรรพชิตผู้บวชเมื่อแกชื้อ **สุภัททะ** นิ่งอยู่ในบริษัทนั้น ได้กล่าวกับพวกภิกษุว่า พวกท่าน
 อย่าเศร้าโศกร่ำไรไปเลย เราพ้นดีแล้ว ด้วยว่าพระมหาสมณะนั้น เมียดเบียนพวกเราอยู่ว่า
 สิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ ก็บัดนี้พวกเราปราศจากสิ่งใด ก็จักกระทำสิ่งนั้น

พระมหากัสสปะได้ฟังเช่นนั้นคิดว่า พระศาสดาปรินิพพานเพียง ๗ วัน ก็มีเหตุที่จะทำ
 ให้สงฆ์ล่วงละเมิดพระวินัยบัญญัติเสียแล้ว จึงดำริจะให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย เพื่อรวบรวม
 ให้เป็นหมวดหมู่ สำหรับเหล่าสงฆ์จักได้ประพฤติปฏิบัติตาม ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ดูก่อน อาหนะ ธรรมวินัยได้อ่านเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว

จากนั้น พระมหากัสสปะเตือนภิกษุทั้งหลายว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนไว้ก่อนแล้ว ไม่ใช่หรือว่า ความพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รักที่ชอบทั้งหมดต้องมี สิ่งใดเกิดแล้วมีแล้ว อันพึงจัญปฐะแล้ว ย่อมมีความทักทายเป็นธรรมดา ความปรารถนาว่าขอสิ่งนี้อะไรทำลายไปเลย มีฐานะที่จะเป็นไปไม่ได้

มัลลปาโมกษ์ ๔

มัลลปาโมกษ์ ๔ องค์ จุดไฟถวายพระเพลิงบนจิตกาธาน แต่ก็มีอายุให้ติดได้ พวกเจ้า มัลลละรับสั่งถามท่านพระอนุรุทธะว่า อะไรมีหนอเป็นเหตุ อะไรมีหนอเป็นปัจจัย ที่ปาโมกษ์ทั้ง ๔ มีอายุยังไฟให้ติดจิตกาธานได้

พระอนุรุทธะกล่าวว่า วสัฏฐะทั้งหลาย พวกเธอตามมีความประสงค์ว่า พระมหากัสสปะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป กำลังเดินทางจากเมืองปาว มาสู่กุสินาราเพื่อเผ่าพระศาสดา ครบได้ที่พระมหากัสสปะและภิกษุสงฆ์ยังมาไม่ถึง ครบนั้นจิตกาธานของพระผู้มีพระภาคเจ้าจักยังไม่ถูกไฟลงขึ้น จนกว่าท่านพระมหากัสสปะ จะถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคเจ้าก่อน พวกเจ้ามัลลละกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอให้เป็นไปตามความประสงค์ของพวกเธอเถิด

ถวายพระเพลิง

[๒๔] ครั้นพระมหากัสสปะและภิกษุสงฆ์ เดินทางมาถึง **มกุฏพันธเจดีย์** เข้าไปยังจิตกาธาน ของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว กรองจีวรเจียบบ่า ประคองอัญชลี กระทำประทักษิณ จิตกาธาน ๓ รอบ ถวายบังคมทางด้านพระบาทของพระศาสดาด้วยเตียรเกล้า แม้ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้น ก็ถวายบังคมพร้อมกัน

เมื่อท่านพระมหากัสสปะ และภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้นถวายบังคมแล้ว จิตกาธานของพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ไฟลงขึ้นเอง ด้วยอำนาจของเวทนา

พระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้าถูกเพลิงไหม้หมดแล้ว ท่อน้ำหลังตกลงมาจากอากาศ และพุ่งขึ้นจากพื้นดิน ดับจิตกาธานของพระศาสดา เหลือแต่พระบรมสารีริกธาตุ จากนั้นเจ้ามัลลละกุสินาราอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุทั้งหมด บรรจุลงในรางทอง ประพรมด้วยน้ำหอม

ทุกชนิด ไปรักษาศาตถิกลงไปในรางทอง นำรางทองไปประดิษฐานบนหลังช้างที่ประดับแล้ว บูชาด้วยมาลัยและของหอม เป็นต้น นำเข้าไปภายในพระนคร วางไว้บนบัลลังก์ที่ทำด้วยรัตนชาติ ๗ ประการ ณ ลัทธิคารุณิก กั้นแควตัดตรว้เบื้องบน ทำการสักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยการพ้อน้ำ ชั้วร้อง และดอกไม้ของหอมตลอด ๗ วัน

สถานที่ปรินิพพาน

[๒๔] หากมีคำถามว่า เพราะเหตุใด พระพุทธรูปองค์จึงมีพระประสงค์ที่จะเสด็จมาปรินิพพานยังกุสินารา ทั้งที่จะต้องเดินทางจากที่ ๆ พระองค์ประสูติ ตรัสรู้ และแสดงปฐมเทศนา มาเป็นระยะทางแสนไกล

เหตุผลโดยย่อ ที่แสดงไว้ในอรรถกถา มี ๓ ข้อ คือ

๑. เพื่อแสดง **มหาสุทฺธสสนสูตร** ความเป็นอันมาก เมื่อฟังธรรมของตถาคตแล้ว จักสำคัญกุศล ว่าควรกระทำ
๒. เพื่อทรงโปรด **ปัจฉิมสาวก** คือสุภทัชปริพาชกให้บรรลุมรรคผล
๓. เพื่อ **โศกพราหมณ์** จักระงับการวิวาท และทำหน้าที่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

ในสมัยแห่งการเสด็จปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สาลวัน ใกล้กรุงกุสินารา พระอานนท์ทูลขอรับรองว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า อย่าเสด็จปรินิพพานในเมืองเล็ก เมืองตอน กึ่งเมืองเช่นนี้เลย เมืองใหญ่ เช่น ราชคฤห์ สávatthi โกสัมปี พาราณสี เสาะกัษัตริย์ มหากาล พราหมณ์มหากาล คฤหบดีมหากาล ที่เลื่อมใสในพระตถาคตมีอยู่มาก ท่านเหล่านั้น จักกระทำสักการะบูชาสรีระของตถาคตเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อานนท์ กุสินารานี้แต่ปางก่อนเป็นราชธานี มีนามว่า **กุสาวดี** พระเจ้า **มหาสุทฺธสสนะ** เป็นกษัตริย์ได้รับมฤตยาภิเษก ทรงเป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ กุสาวดีเป็นเมืองที่มั่งคั่ง รุ่งเรือง มีชนมาก มีกษัตริย์ได้ง่าย กุสาวดีราชธานีไม่เคยเสียจากเสียงช้าง เสียงม้า เสียงรถ เสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงชั้วร้อง เสียงกังสดาล เสียงประโคม และเสียงชนทั้งหลาย ทั้งกลางวันและกลางคืน

พระพุทธรูปองค์นี้เสด็จมาถึงอนันตสาลวัน ที่พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงได้รับในครั้งนั้นว่า ทุกสิ่งเป็นของเล็ก ที่ไหลมาจากกุศลธรรมอันงามที่ทรงบำเพ็ญมาช้านาน พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ทรงถวายทานในสมณะทั้งหลายด้วยสมณบริวาร อุปัฏฐกพราหมณ์ทั้งหลายด้วยพราหมณบริวาร

ทรงดำริจัดหาความสุขแก่ชาวนครของพระองค์ โดยให้ทาสเกณฑ์หาชนทั้งหลาย ด้วยเครื่องอุบาสก บริโภค และวัตถุที่ต้องการทั้งปวงของชนเหล่านั้น ผู้ใดปราศณสิ่งใด ก็รับเอาไป การงานอย่างอื่น ของชาวนครทั้งหลายไม่มี ชาวชมพูทวีปบริโภคน้ำของพระราชทานเท่านั้น

พระองค์ทรงปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ทรงประพฤติดีพหุมจรรย์ ทรงเจริญพรหม วิหารธรรม ๔ หลังจากสวรรคต ได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลกแล้ว

แล้วตรัสสอนพระอานนท์อีกว่า อานนท์ เธอจงดูเกิด สังขารเหล่านั้นล่วงไป ดับไป แปรไปหมดแล้ว อานนท์ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ไม่ยั่งยืนอย่างนี้ ไม่น่ายินดีอย่างนี้ อานนท์ ข้อนี้ควรจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง เพราะเมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณรู้ว่าชาติสิ้นแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว

เมื่อได้พรรณนาความรู้งเรื่องแห่งกุสลาดี ให้พระอานนท์ฟัง เพื่อเป็นเหตุผลที่พระองค์ เสด็จมาบริทิพพณที่กุสินารานี้แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า อานนท์ **พระเจ้ามหาสุทิสสะ ในสมัยนั้น คือเรตถาคตในปัจจุบัน** เราย่อมรู้ที่ทอดทิ้งร่างกาย อานนท์ เราไม่เห็นสถานที่ใด ในโลก ทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ทั้งสมณพราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดา และมนุษย์ ที่ตถาคตจะทอดทิ้งร่างกายเป็นครั้งสุดท้าย นอกจากสถานที่นี้

(ความละเอียดในกิจนิมิต มหาวรรค มหาสุทิสสะสูตร ข้อ๑๘๘๕)

กุสินารา จึงเป็นสถานที่สิ้นสุดการเดินทาง สิ้นสุดพระโอวาท สิ้นสุดพระพุทธกิจ สิ้นสุดพระชนม์ชีพ สิ้นสุดภพชาติ ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราพระองค์นี้

โทณพราหมณ์

[๒๖] ครั้นนั้น บรรดาผู้ครองแคว้นต่าง ๆ ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จบริทิพพณ แล้วที่กรุงกุสินารา จึงส่งทูตไปเจรจาขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ จากพวกเจ้ามัลละเมือง กุสินารา เพื่อนำไปสักการบูชายังแคว้นของตน แต่เหล่าเจ้ามัลละยกุสินาราปฏิเสธ พวกเจ้า และพราหมณ์เหล่านั้นรวม ๗ นคร ต่างพากันหมายมั่นคำชาดว่า จะให้พระบรมธาตุหรือจักรบ แล้วตั้งทัพล้อมเมืองกุสินาราไว้

พวกเจ้ามัลละกุสินารา ตรัสว่า ชรามดาว่า พระรัตนะที่เสมอด้วยพุทธรัตนะไม่มีในโลก พร้อมทั้งเทวโลก ก็รัตนะนี้เกิดขึ้นในเขตคามของพวกเรา เราจักไม่ยอมให้ส่วนแบ่งแห่งพระบรม สารีริกธาตุให้แก่ผู้ใด

โศภะพรหมณ์ ได้สืบเรื่องการวิวาห์ของกษัตริย์เหล่านั้นแล้ว ดำริว่า พวกเจ้าเหล่านั้นก่อวิวาห์กัน ในสถานที่ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าบริณีพพาน เป็นการไม่สมควร จำเราจึงระงับการวิวาห์นั้นเสีย โศภะพรหมณ์จึงขึ้นไปยืนอยู่บนที่สูง กล่าวความว่า ดูก่อนเหล่านั้นผู้เจริญทั้งหลาย ขอพวกท่านจงฟังคำของข้าพเจ้า พระศาสนาของเราทั้งหลาย เป็นผู้กล่าวสรรเสริญขันติ การที่พวกท่านจะประหัตประหารกัน ด้วยเหตุแห่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งอันควรแก่การสักการะอย่างสูงสุดเช่นนี้ไม่ดีเลย พวกท่านทั้งหมดจงเกื้อกูลซึ่งกันและกันเถิด

คำกล่าวครั้งแรกของโศภะพรหมณ์ ไม่มีผู้ใดสนใจ เพราะต่างก็กำลังถกเถียงกันว่า จะทำประการใด อาศัยที่โศภะพรหมณ์เป็นอาจารย์ของเหล่ากษัตริย์ และพรหมณ์ในภาคพื้นชมพูทวีป ไม่มีผู้ใดจะไม่รู้จักตน จึงประกาศด้วยเสียงอันดังมากขึ้นอีกว่า พวกท่านเจ้าเสียงอาจารย์ของท่านได้หรือไม่ หากจำได้ ขอให้ทุกท่านจงพากันเงียบเสียง แล้วฟังวาจาที่ข้าพเจ้าจักกล่าวให้จงดี

เหล่ากษัตริย์ทั้งปวงครันได้ยินเสียง จำได้ว่าเป็นเสียงของโศภะพรหมณ์ ผู้เป็นอาจารย์ของพวกตน ต่างพากันสงบเสียงลงทันที

โศภะพรหมณ์กล่าวซ้ำความเดิมเป็นครั้งที่สอง แล้วประกาศว่า ขอเราทั้งหลายทั้งปวงจงยินยอมพร้อมใจ ยินดีแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าออกเป็น ๘ ส่วน แล้วนำส่วนของตนกลับไปบรรจุไว้ในสถูปยังแคว้นแคว้นของท่านเถิด เพื่อพระบรมสารีริกธาตุจักได้กระจายไปในทิศทั้งหลาย เหล่าชนผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้ายังมีอยู่มาก

ทูตเหล่านั้นกล่าวว่า ข้าแต่พรหมณ์ พวกข้าพเจ้าทั้งหลาย ยินยอมตามคำแนะนำของท่าน ถ้าเช่นนั้น ขอท่านนั้นแหละ จงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กันให้เรียบร้อยเถิด

การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

โศภะพรหมณ์ รับคำของกษัตริย์เหล่านั้นแล้ว จัดการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ออกเป็น ๘ ส่วนเท่ากัน คือ

กษัตริย์มคธ	นำไปบรรจุสถูป และฉลองในเมือง ราชคฤห์
กษัตริย์ลิจฉวี	นำไปบรรจุสถูป และฉลองในเมือง เวสาลี
กษัตริย์สาเกต	นำไปบรรจุสถูป และฉลองในเมือง กบิลพัสดุ์
กษัตริย์อูลี	นำไปบรรจุสถูป และฉลองในเมือง อัลลกะปะปะ
กษัตริย์โกสิยะ	นำไปบรรจุสถูป และฉลองในเมือง รัมคาม

กษัตริย์มัลละกุสินารา นำไปบรรจุสตูรูป และฉลองในเมือง **กุสินารา**

กษัตริย์มัลละปาวา นำไปบรรจุสตูรูป และฉลองในเมือง **ปาวา**

กษัตริย์เวฏฐทีปะ นำไปบรรจุสตูรูป และฉลองในเมือง **เวฏฐทีปะ**

กษัตริย์โมริยะ เมืองปีปผลิวัน ส่งทูตมาขอส่วนแบ่งที่เหลือ จึงได้แต่ **พระอังคาร** ได้สร้างพระสตูรูปบรรจุพระอังคาร และฉลองในเมือง **ปีปผลิวัน**

ส่วน **โทณพราหมณ์** ขอพระยานที่ดวงพระบรมสารีริกธาตุกับทูตเหล่านั้น เพื่อนำไปสร้างสตูรูป และฉลองยังเมืองของตนเช่นกัน

ในอรธกคา กล่าวว่ เมื่อพวกเจ้าเหล่านั้นยินยอม โทณพราหมณ์จึงสั่งให้เปิดรางทอง พวกเจ้าทั้งหลายมกยึนที่รางทองนั้น ต่างเห็นพระบรมสารีริกธาตุทั้งหลายมีวรรณะดังทองคำ พวกกันราพันว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้สัพพัญญู แต่ก่อนข้าพระองค์ทั้งหลายได้เห็นพระสรีระของพระองค์ มีพระฉวีดังทองคำ บัดนี้ เหลือแต่เพียงพระบรมธาตุมีวรรณะดังทองคำเท่านั้น

ขณะที่กำลังแบ่งพระบรมธาตุนั้น โทณพราหมณ์รู้ว่าพวกเจ้าเหล่านั้นเผลอ จึงฉวยเอาพระเขี้ยวแก้วเมืองชาวเก็บไว้ในระหว่างผ้าโพก พระบรมสารีริกธาตุทั้งหมดรวม ได้ ๑๖ หนาน กษัตริย์แต่ละพระองค์ได้ไปองค์ละ ๒ หนานพอดี

เมื่อโทณพราหมณ์กำลังแบ่งพระบรมธาตุอยู่ ท้าวสักกะจอมเทพสำรวจดูว่า ใครหนอฉวยเอาพระเขี้ยวแก้วเมืองชาวของพระผู้มีพระภาคเจ้าไป ทรงเห็นว่าโทณพราหมณ์เป็นผู้ฉวยเอาไป ทรงดำริว่า แม้พราหมณ์ ก็ไม่อาจทำสักการะอันควรแก่พระเขี้ยวแก้วได้ จึงทรงถือพระเขี้ยวแก้วที่พราหมณ์ซ่อนไว้นั้นออกจากระหว่างผ้าโพก บรรจุไว้ในผอบทองคำ นำไปยังเทวโลกประดิษฐานไว้ ณ พระจุฬามณีเจดีย์ ในเทวโลก

ฝ่ายโทณพราหมณ์ ครั้นแบ่งพระบรมธาตุแล้ว ไม่เห็นพระเขี้ยวแก้ว แต่เพราะตนฉวยเอามาด้วยกิริยาอันมิชอบ จึงไม่อาจแม้แต่จะถามว่าใครฉกเอาพระเขี้ยวแก้วของเราไป

พราหมณ์คิดว่า เราจักขอพระยานทองคำที่ดวงพระบรมธาตุ ไปสร้างสตูรูป จึงทูลกษัตริย์เหล่านั้นว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดประทานพระยานลูกนี้แก่ข้าพระเจ้าเกิด แล้วก็นำไปสร้างสตูปรบรรจุ และทำการฉลองเช่นเดียวกัน

พระเจ้าอชัตถศัตรู ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากกรุงกุสินารา กลับมายังกรุงราชคฤห์ ด้วยกรณูชาอันยิ่งใหญ่ เช่นเดียวกับพวกเหล่าเจ้ามัลลกษัตริย์ ทำการบูชาระหว่างมกฏพันธเจดีย์ และสันฐาคาร ตรัสให้เหล่าราชบริพารล้อมรางทองคำที่บรรจุพระบรมธาตุ ด้วยกรงอันแข็งแรง

ในระหว่างทางพบเห็นดอกไม้มีสีดังทองคำ ในที่ใดก็เกิดดอกไม้เหล่านั้นบูชา ในวันที่ ๗ พระบรมธาตุมาถึงพระนครราชคฤห์ มีมหาชนชุมนุมรอบกับเนกขัมมชาลิตทาง ทรงรับสั่งให้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แล้วทรงจัดงานมหกรรม แมกษัตริย์เหล่าอื่น ก็อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปยังเมืองของตน ๆ สร้างพระสถูปไว้บูชา แล้วจัดงานมหกรรมเช่นเดียวกัน

หลังจากถวายเพลิงพระพุทธรูปแล้ว ในวันประชุมกษัตริย์แคว้นต่าง ๆ เพื่อทำการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ พระมหากัสสปเถระระลึกถึงคำที่สุภัททภูติบรรพชิตกล่าว เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จปรินิพพานได้ ๗ วัน ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่าเศร้าโศกเสียใจไปเลย พวกเราพหุติแล้วจากมหาสมณะพระองค์นั้น ด้วยว่าพวกเราถูกพระมหาสมณะพระองค์นั้น คอยห้ามปรามว่า นี่สมควร นี่ไม่สมควร แก่พวกเราทั้งหลาย ก็บัดนี้พวกเราปรารถนาจะกระทำกรรมใด ก็จักทำกรรมนั้น ไม่ปรารถนากระทำกรรมใด จักไม่ทำกรรมนั้น

ข้อนี้ สมด้วยพระดำรัสที่พระพุทธองค์ตรัสไว้แก่ท่านพระอานนท์ว่า

ธรรมวินัยใด อันเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย

ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา

ด้วยเหตุนี้ พระมหากัสสปเถระจึงดำริว่า เราพึงสังคายนาพระธรรมวินัย อันเป็นวิธีที่จะรักษาพระศาสนานี้ ให้ดำรงมั่นอยู่สืบกาลนาน จึงได้กล่าวชักชวนภิกษุสงฆ์ท่ามกลางที่ประชุม ณ สัณฐาคาร อันเป็นสถานที่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ให้พร้อมใจกันกระทำสังคายนาโดยกล่าวว่า

ดูก่อนอาวุโส เราทั้งหลาย ควรจะทำการสังคายนาพระธรรมวินัย เพราะว่าในกาลเบื้องหน้า อธรรมจักรุ่งเรือง ธรรมจักถูกขัดขวาง อวินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักถูกขัดขวาง ในกาลภายหลัง พวกอธรรมวาทีจักมีกำลัง พวกธรรมวาทีจักอ่อนกำลัง พวกอวินัยวาทีจักมีกำลัง พวกวินัยวาทีจักอ่อนกำลัง

ที่ประชุมสงฆ์เห็นชอบกับความดำริของพระมหากัสสปเถระ กล่าวว่าถ้าเช่นนั้น พระเถระโปรดคัดเลือกภิกษุทั้งหลายเกิด พระมหากัสสปะคัดเลือกพระอรหันต์ ผู้ทรงไว้ซึ่งพระไตรปิฎก บรรลุปฏิสัมภินา แดกฉานในไตรวิชา เป็นต้น จำนวน ๔๙๙ รูป หย่อนอยู่รูปหนึ่ง

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่ากับพระเถระต่อไปว่า ขอท่านจงเลือกพระอานนท์ เข้าร่วมในการสังคายนาด้วยเถิด แม้ท่านจะเป็นเพียงเสขบุคคล แต่ก็ไม่ลุ่มแก่อ่านาจนินทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ ทั้งยังเป็นผู้มีคามทรงจำพระธรรมและพระวินัยเป็นเลิศ อันจักเป็นประโยชน์ต่อการ

สังคายนา พระมหากัสสปะจึงเลือกพระอาณัติไว้อีกองค์หนึ่ง ตามประสงค์ของภิกษุทั้งหลาย

สงฆ์ทั้งนั้นพร้อมใจกัน เลือกกรุงราชคฤห์ เป็นสถานที่กระทำ **ปฐมสังคายนา**

จากนั้น พระมหากัสสปเถระกล่าวแก่ภิกษุสงฆ์ว่า ภายใน ๔๐ วันนี้ ผู้ใดมีกิจที่กังวลใดๆ ขอให้ทุกท่านกระทำกิจที่ควรทำนั้นให้เสร็จสิ้น กล่าวดังนี้แล้ว พระมหากัสสปเถระ และพระอนุรุธเถระ ก็พาเหล่าสงฆ์บริวารกลับไปกรุงราชคฤห์ แม้พระเถระผู้ใหญ่องค์อื่น ต่างก็พาบริวารกลับไปสู่วัดที่พำนักของตน ๆ

ในแตรคาถา เล่ม ๒ ภาค ๓ ตอน ๔ หน้า ๑๗๕ กล่าวว่า หลังจากกระทำสังคายนาครั้งแรกแล้ว พระอนุรุธเถระกลับไปจำพรรษาสุดท้าย ณ เวฬุคาม แคว้นวัชชี ซึ่งเป็นที่จำพรรษาสุดท้ายของพระศาสดาเช่นเดียวกัน แล้วปรินิพพานภายใต้พุ่มไม้ ณ เวฬุคาม ด้วยอนุภาทิเสสนิพพาน

ส่วน **พระปุณณเถระ** มีภิกษุเป็นบริวาร ๗๐๐ รูป ยังพำนักอยู่ที่กุสินารา ด้วยประสงค์จะปลอมโยนมหาชน ที่พากันมาสักการบูชา ยังสถานที่ปรินิพพานของพระบรมศาสดา

พระอาณัติ ถือบาตรและจีวรของพระผู้มีพระภาคเจ้า เสมือนเมื่อครั้งยังไม่ปรินิพพาน เดินทางกลับไปยังกรุงสาวัตถี พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป ในระหว่างทางมีภิกษุผู้เป็นบริวารมากขึ้นจนประมาณมิได้ มีเสียงร่ำไห้กันอึงมี่ตลอดทาง เมื่อถึงกรุงสาวัตถี ชาวกรุงสาวัตถีต่างพากันถือดอกไม้ของหอมไปต้อนรับ ร้องไห้ร่ำพันว่า ข้าแต่พระอาณัติผู้เจริญ เมื่อก่อนท่านพบกับพระผู้มีพระภาคเจ้า บัดนี้ ท่านทิ้งพระผู้มีพระภาคเจ้าไว้เสียที่ไหน มีการเศร้าโศกร่ำพันอย่างมาก เหมือนในวันที่เสด็จปรินิพพาน ฉะนั้น

ในอรรถกถา พรหมชาลสูตร กล่าวว่า ท่านพระอาณัติสั่งสอนมหาชน ให้เข้าใจด้วยธรรมิกถาประกอบด้วยความไม่เที่ยง เป็นต้น แล้วเข้าสู่พระเชตวันวิหาร ไหว้พระคันธกุฎีที่พระพุทธองค์ประทับ เปิดประตูหน้าต่างต้อออกปัดกวาด ทั้งระยะดอกไม้แห้ง ท่านได้กระทำทุกอย่างอันเป็นวัตรที่ต้องปฏิบัติ เหมือนในเวลาที่พระผู้มีพระภาคเจ้ายังดำรงพระชนม์อยู่ ทำหน้าที่ไปพลางรำพันไปพลางว่า เวลานี้เป็นเวลาสร้งน้ำของพระองค์ เวลานี้เป็นเวลาแสดงธรรม เป็นเวลาสำเร็จสิทธิไสยา เป็นเวลาสร้งพระพักตร์ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะท่านยังเป็นแลษบุคคล พระอาณัติเป็นผู้มีความรักตั้งมั่นในพระศาสดา เป็นผู้มีความผูกพันที่เคยอุปการะกันและกันมาหลายแสนชาติ

เทวดาองค์หนึ่งที่สถิตอยู่ ณ ปาใหญ่ ใกล้กรุงสาวัตถีเห็นดังนั้น จึงมากล่าวเตือนพระอาณัติว่า ข้าแต่พระอาณัติผู้เจริญ หากท่านยังมุ่งแต่ปลอบใจผู้อื่น และยังแสดงความอาลัย

ในพระตถาคตอยู่เช่นนี้ ท่านจะหาทางบำเพ็ญสมณธรรม เพื่อความหลุดพ้นได้อย่างไร

พระอานนท์ได้ฟังคำเตือนของเทวดา จึงพยายามระงับความเศร้าโศกลง และขอร้องไห้
เหล่าภิกษุสงฆ์ ช่วยกันปฏิสังขรณ์สิ่งที่ชำรุดทรุดโทรม ในพระเชตวันวิหารจนแล้วเสร็จ

ครั้นใกล้วันเข้าพรรษา พระอานนท์และพระเถระผู้ใหญ่ก็อำลาภิกษุสงฆ์ ออกเดินทางไป
กรุงราชคฤห์ เพื่อเตรียมกระทำการสังคายนาพระธรรมวินัย

ที่กรุงราชคฤห์ในสมัยนั้น มีวัดใหญ่ ๑๘ วัด ล้อมรอบ ในเวลาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จ
ปริณิพพาน ภิกษุต่างถือบาตรจีวรของตน ๆ แล้วทิ้งเสนาสนะพากันไปเฝ้าพระพุทธองค์ เมื่อเสร็จ
กิจแล้ว พระเถระคิดกันว่า พวกเราต้องทำการปฏิสังขรณ์สิ่งที่ชำรุดทรุดโทรม ตลอดเดือนต้น
ของพรรษา เพื่อบูชาคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า และเพื่อเปลี่ยนคำติเตียนของพวกเดียรฉัตร
ที่จะตำหนิว่า สาวกของพระโคตมบำรุงวัดวาอาราม แต่เมื่อพระศาสดายังมีพระชนม์อยู่เท่านี้
เมื่อพระองค์ปริณิพพานแล้ว ก็พากันทอดทิ้งเสีย

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบ ได้พระราชทานช่างที่ทำงานฝีมือมาช่วย ได้จัดการปฏิสังขรณ์
มหาวิหารใหญ่ทั้งหมด ตลอดเดือนต้นฤดูฝน เสร็จแล้วพระเถระทูลพระราชาว่า งานปฏิสังขรณ์
วัดเสร็จแล้ว บัดนี้อาตมภาพทั้งหลาย จะกระทำการสังคายนาพระธรรมและพระวินัย

พระเจ้าอชาตศัตรูมีดำรัสว่า ดีแล้ว เจ้าข้า พระคุณเจ้าทั้งหลาย การฝ่ายอาณัติจักร
ขอให้เป็นที่ของโยม ส่วนการฝ่ายศาสนจักร ขอให้เป็นที่ของพระคุณเจ้าทั้งหลาย

พระเจ้าอชาตศัตรูรับสั่งให้สร้างธรรมสภา สำหรับการสังคายนาที่ใกล้ปากถ้ำ สัตตบรรณ
ข้างภูเขาเวภาระ ตามที่พระเถระทั้งหลายประสงค์

พระเจ้าอชาตศัตรู - พระมหากัสสปเถระ

เก็บพระบรมสารีริกธาตุ

[๒๓] หลังจากการสังคายนาครั้งแรกเสร็จสิ้นแล้ว ในกาลต่อมา พระมหากัสสปเถระ
พิจารณาเห็นอันตราย ที่อาจจะเกิดขึ้นแก่พระบรมธาตุในอนาคต จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าอชาตศัตรู
ทูลว่า มหามพิตร พระองค์ควรเก็บพระบรมสารีริกธาตุ มารวมไว้ที่กรุงราชคฤห์

พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสว่า ดีละ กิจในการเก็บพระบรมธาตุนั้นเป็นของโยม แต่ว่าโยม
จะนำพระบรมธาตุเหล่านั้นมาได้อย่างไร พระมหากัสสปะทูลว่า การจะไม่นำพระบรมธาตุนั้น
เป็นภาระของพวกอาตมภาพเอง

พระเถระได้ไปอัญเชิญพระบรมธาตุจากราชตระกูลทั้ง ๗ นั้น มาประดิษฐานรวมไว้ ณ ที่แห่งหนึ่งทางทิศภาคเหนือแห่งกรุงราชคฤห์ ส่วนพระบรมธาตุในรามคาม เหล่านาคเก็บรักษาไว้ ด้วยพระเถระเห็นว่า ต่อไปในอนาคต พญานาคจะเชิญพระบรมธาตุเหล่านี้ ไปประดิษฐานไว้ใน พระมหาเจดีย์ ในมหาวิหารลึงกาทวีป

พระราชามีรับสั่งให้ขุดที่นั่นลึก ๘๐ คอก ถ้วยดินออกจากที่นั้น ให้ก่ออิฐแทน โปรดให้ปู เครื่องลาดโลหะไว้ภายใต้ สร้างพระสถูปไว้อย่างละ ๘ ครั้งนั้น พระราชาบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ไว้ในผอบจันทน์เหลือง ทรงใส่ผอบจันทน์เหลืองนั้น ลงในผอบจันทน์ เหลืองอีกใบหนึ่ง ทรงรวมผอบจันทน์เหลือง ๘ ใบไว้ในใบเดียวกัน

ด้วยวิธีการอย่างนั้น ทรงบรรจุไว้ในสถูปจันทน์แดง สถูปงา สถูปรัตนะ สถูปทองคำ สถูปเงิน สถูปมณี สถูปทับทิม สถูปแก้วลาย และสถูปแก้วผลึก อย่างละ ๘ โดยนัยเดียวกัน

เจดีย์แก้วผลึกเป็นเจดีย์องค์นอกสุด บนเจดีย์แก้วผลึกนั้น โปรดให้สร้างเรือนทำด้วย รัตนะล้วน บนเรือนรัตนะนั้น ให้สร้างเรือนทำด้วยทองคำไว้ บนเรือนทองคำนั้น ให้สร้างเรือนทำ ด้วยเงินไว้ บนเรือนเงินนั้น ให้สร้างเรือนทำด้วยทองแดงไว้ บนเรือนทองแดงนั้น ให้โรยเมล็ด ทรายทำด้วยรัตนะทั้งหมด เกือบดกไม้ น้ำ ดอกไม้บกไว้ ๑๐๐๐ ดอก โปรดให้สร้างชาดก ๕๕๐ ชาดก สร้างพระอัสสัมมหาเถระ พระเจ้าสุทโธทนมหาราช พระนางมัทมายาเทวี สหชาติทั้ง ๗ ทั้งหมดดังกล่าวมานี้ ทำด้วยทองคำทั้งสิ้น แล้วโปรดให้ตั้งหม้อน้ำเต็ม ที่ทำด้วยทองและเงินอย่าง ละ ๕๐๐ หม้อ ให้ยกทรงทอง ๕๐๐ รง ให้ทำประทีปทอง ๕๐๐ ดวง ประทีปเงิน ๕๐๐ ดวง ทรงใส่ ใส่ผ้าเปลือกไม้ไว้ใ้ประทีปเหล่านั้น บรรจุด้วยน้ำมันหอม

ครั้งนั้น พระมหากัสสปเถระอธิษฐานว่า ขอดอกไม้ไม้ยาเขียว กลิ่นหอมอย่าหาย ประทีปอย่าหมดเชื้อ แล้วให้จารึกอักษรไว้บนแผ่นทองว่า ในอนาคตกาล ครั้งพระ कुमारพระนาม ว่าโคก จักเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระธรรมราชา ท้าวเธอจักทรงกระทำพระบรมสารีริกธาตุ เหล่านี้ให้แพร่หลายไป ดังนี้

พระราชายาชาคัตตุ ทรงเปลื้องเครื่องประดับทั้งหมดบูชา ทรงปิดประตูทองแดงแล้ว เสด็จออกมา ทรงคล้องตราพระราชลัญจกร (เครื่องหมายของพระมหากษัตริย์) ไว้ที่ประขุ ทรงวางแท่ง แก้วมณีแท่งใหญ่ไว้ที่ตรงนั้น แล้วโปรดให้จารึกอักษรไว้ว่า ในอนาคตกาล ครั้งแผ่นดินพระเจ้า อโศกมหาราชเสด็จมา ณ ที่นี้ จงถือเอาแท่งแก้วมณีนี้ ทำลายดวงตรา แล้วเปิดประตูเข้าไปกระทำ ลักการะพระบรมสารีริกธาตุทั้งหลายเถิด

ท้าวสักกะเทวราช เรียกวิสสุกรรมเทพบุตรมกล้ำว่า พ่อเอ๋ย พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเก็บพระบรมธาตุแล้ว เธอจงตั้งกองรักษาการณ์ไว้ที่นั่น วิสสุกรรมเทพบุตรประกอบรูปหุ่นยนต์ มีโครงร่างร้าย ถือพระขรรค์สีแก้วผลึก รักษาบริเวณห้องพระบรมสารีริกธาตุนั้น หุ่นยนต์นั้นเคลื่อนตัวได้รวดเร็วเสมือนลม

วิสสุกรรมเทพบุตรประกอบหุ่นยนต์แล้ว ติดสลักบังกับไว้อันเดียวเท่านั้น เอาศิลาล้อมไว้โดยรอบ เสมือนเรือนสร้างด้วยอิฐ ข้างบนเปิดด้วยศิลาแผ่นเดียว กลบดินเกลี่ยพื้นให้เรียบแล้วประดิษฐานสถูปหินไว้บนที่นั้น

เมื่อการเก็บพระบรมสารีริกธาตุเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระมหากัสสปเถระ ดำรงอยู่จนตลอดอายุก็ปรินิพพานไป พระราชาอชาตศัตรูเสด็จสวรรคตแล้ว ไปบังเกิดในโลหภูมิรอกพวกมนุษย์แม้เหล่านั้นต่างก็ทำกาลละตามกันไป

เรื่องพระมหากัสสปเถระ

[๒๘] **พระมหากัสสปเถระ** เป็นมหาสาวกองค์ที่ ๓ ของพระสมณโคตมพุทธเจ้า มีอายุยืนมาถึงหลังพุทธปรินิพพานแล้ว ในขณะที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนมายุอยู่ ท่านไม่ค่อยมีบทบาทมากนัก เพราะท่านยึดมั่นอยู่ในกุฎงควัตร จึงพำนักอยู่แต่ในป่าเป็นประจำ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ท่านเป็นกำลังสำคัญในการทำปฐมสังคายนา สืบทอดพระธรรมวินัยท่านหนึ่งในพระศาสนา

ข้อความใน ทิรณียาย มหาปรินิพพานสูตร กล่าวว่า

เมื่อพวกเจ้ามัลลกะศรัยย์ อัญเชิญพระบรมศพของพระศาสดาขึ้นสู่จิตกาธานแล้ว ก็ไม่สามารถจะจุดไฟให้ติดได้ เนื่องจากเทวดาผู้เคยอุปัฏฐากพระมหากัสสปะมาในกาลก่อน ทราบว่าพระมหากัสสปะกำลังเดินทางจากเมืองปาวา มาสู่กุสินารา เพื่อถวายบังคมพระศาสดา เทวดาจึงบันดาลไม่ใหไฟติดจิตกาธาน ครั้นพระมหากัสสปะและสงฆ์ ๕๐๐ รูปมาถึง และได้ถวายบังคมพระบาทของพระศาสดาแล้ว ไฟก็โพล่งขึ้นเองด้วยอาณูภาพของเทวดา

เมื่อเสร็จสิ้นการถวายพระเพลิง และโศกนาฏกรรมแบ่งพระบรมสารีริกธาตุแล้ว ต่างก็เข้าไปสร้างสถูปไว้บูชาในนครของตน

หลังจากพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานได้ ๔ เดือน ท่านจึงชวนภิกษุทั้งหลายกระทำสังคายนาพระธรรมวินัย

พระมหากัสสปเถระพำนักอยู่ ณ เวฬุวันตลอดมา ต่อมาท่านพิจารณาเห็นว่า ชีวิตของท่าน

จะยืนยาวไปอีกเท่าใด ทราบว่าจักนิพพานในวันรุ่งขึ้น จึงตั้งใจไปนิพพานที่ ทุกกฎสัมปาดบรรพต (เขา ๑ ลูก) ใกล้เขตกรุงราชคฤห์ ตั้งจิตอธิษฐานว่าเมื่อนิพพานแล้ว ขอให้ลูก ๓ ลูกจงมารวมเป็นลูกเดียวกัน

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูมาทรงกระทำสักการะ ก็ขอให้เขาทั้ง ๓ ลูกงั้นเปิดออก เพื่อให้พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทอดพระเนตร จากนั้นขอจงกลับปิดดังเดิม และขอให้สรีระคงดำรงอยู่ จนกระทั่งถึงยุคพระศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย

พระศรีอริยเมตไตรย จะทรงซื้อสรีระของท่านไว้ในพระหัตถ์ กล่าวคำสรรเสริญคุณของท่านแล้ว จากนั้นเพลิงก็จกบันดาลลูกไฟลงขึ้นเอง เพลมสาธุสรีระให้สูญสิ้นไป กล่าวกันว่าพระมหาภิณษณียายุยืนยาวถึง ๑๒๐ ปี

เรื่องพระอานนท์

[๑๐๔] อรรถกถา อามันตเถราปทาน กล่าวถึงเรื่องของพระอานนท์ว่า **พระอานนท์** เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ กับพระนางกิสสาโคตมี เมื่อนับตามลำดับศากยวงศ์ พระอานนท์ก็เป็นพระอนุชาของสมเด็จพระบรมศาสดา และเป็นสหชาติของพระสิทธัตถะราชกุมาร

เมื่อพระโอรสัตถ์เสด็จออกหาภิเษกกรรม ทรงบรรลุนิพพานแล้ว พระอานนท์ทรงประกาศพระธรรมจักรอันประเสริฐแล้ว เสด็จไปกรุงมัลลพิสัยเพื่อโปรดพระยาสุทตฺต ในขณะเสด็จกลับกรุงราชคฤห์ แวะประทับที่ถุนิยัมภวัน พระอานนท์พร้อมด้วยพระราชาวงษ์ ๕ พระองค์ และอุบลีผู้เป็นภริยามาลา ทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานเภนิภิกขุอุปสัมปทา ได้ฟังธรรมภาณของท่านได้ฉกฉวยใจในพระธรรม ผู้เป็นหลานของพระอานนท์ได้ถวายพระอานนท์ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

ในพรรษาที่ ๒๐ พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งให้เป็นพุทธอุปัฏฐากประจำ ท่านเป็นผู้เข้าใจใช้ในการอุปฐาก มีความจงรักภักดีในพระบรมศาสดา แม้ชีวิตก็สละแทนพระพุทธรองค์ได้ พระอานนท์ เป็นผู้ประกอบด้วยความทรงจำธรรมอันน่าอัศจรรย์ เป็นผู้รักษาคลังพระธรรมของพระศาสดา ทั้งยังเป็นพระเสาะ (ผู้ต้องหา) อยู่

เพราะเหตุที่พระอานนท์เป็นผู้ที่ทรงคุณ คือความเป็นพุทธอุปัฏฐากนั้นเอง หลังจากพระศาสดาปรินิพพานแล้ว ๔ เดือน พระมหาภิณษณียายุจะทำการสังคายนาพระธรรมวินัย เหตุจากสุภักทธุตธัมมบรรพชิต กล่าวจึงจบพระธรรมวินัย พระมหาภิณษณียายุจึงเลือกให้พระอานนท์เป็นผู้วิธินาพระธรรม ในส่วนของพระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์คิดว่า พรุ้งนี้จะทำสังคายนาพระธรรมวินัย เรายังเป็นสฆบุคคล การจะไปประชุมร่วมกับพระเถระผู้เป็นอเสขะ เป็นสิ่งไม่สมควรเลย บังเกิดความอุตสาหะเจริญ ภาวนาคตาสติ พากเพียรเป็นอันมากตลอดราตรีนั้น จงกรมอยู่จนล่วงมัชฌิมยาม ดำริว่าเราอาจจะ ทำความเพียรมากเกินไป จึงลงจากที่จงกรมในเวลาใกล้รุ่ง เข้าไปสู่วิหารด้วยประสงค์จะพักผ่อน ขณะที่กำลังเอนกายลง ตีระยังไม่ทันถึงหมอน เท้าทั้งสองเพียงพ้นจากพื้น ในระหว่างนั้นจิต ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย บรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยอภิญญา ๖ และปฏิสัมภิทา ๔ ในคืน ก่อนวันประชุมสังคายนาครั้งนั้นเอง ความเป็นพระอรหันต์ของพระอานนท์ เว้นจากอริยาบถทั้ง ๔

ครั้นถึงเวลากระทำสังคายนา ภิกษุพร้อมเพรียงกันแล้ว พระอานนท์คิดว่า บัดนี้เป็น เวลาอันสมควรที่จะเข้าสู่ที่ประชุม เมื่อจะแสดงอานูกาพ ท่านพระอานนท์หลุดจากพื้นดิน แสดง ตนบนอาสนะในขณะนั้น (บางตำรากล่าวว่า ท่านเหาะไปทางอากาศแล้วนั่งเหนืออาสนะของตน)

พระมหากัสสปะเห็นอาการพระอานนท์ดังนั้น ทราบว่าพระอานนท์ได้บรรลุพระอรหัตแล้ว มีความรู้สึกว้า หากพระศาสดายังดำรงพระชนม์อยู่ พระพุทธรูปก็จะต้องทิ้งประธานสาธุการแก่ พระอานนท์ในวันนี้แน่แท้ บัดนี้เราจะให้สาธุการ ซึ่งพระศาสดาควรประธานแก่พระอานนท์ ดังนี้แล้ว พระมหากัสสปะได้ให้สาธุการ ๓ ครั้ง

พระอานนท์นิพพาน

กาลต่อมา พระอานนท์เถระดำริว่า เราได้ดำรงชีพมานานถึง ๑๒๐ ปี จนบัดนี้ พระพุทธรูปศาสดาแพร่หลายไปพอสมควรแล้ว บรรดาภิกษุสงฆ์ และเหล่าชนทั่วไปก็ยอมรับ และปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดา ด้วยความเลื่อมใส สมควรแก่กาลที่เราจักนิพพานได้แล้ว พระอานนท์จึงแจ้งแก่เหล่าภิกษุและชนทั้งหลายว่า จากนั้นไปอีก ๗ วัน เราจักนิพพาน

บรรดาผู้ที่อาศัยอยู่สองฝั่งแม่น้ำ ไรหิณได้ทราบข่าว ต่างกล่าวกันว่าพวกเราได้อุปการะ พระเถระมานาน ดังนั้น ท่านจึงควรนิพพานในเขตแดนของเรา พระอานนท์เถระทราบความแล้ว ก็คิดว่าชนทั้งสองฝั่งน้ำนี้ ให้ความอุปการะแก่เรามาแต่เก่าแก่เหมือนกัน หากเราจักนิพพานบนฝั่งใด ฝั่งหนึ่ง จักเกิดการวิวาทกันระหว่างชนทั้งสองฝั่งเป็นแน่ จึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ อยู่ ณ ฝั่งใด ขอให้ประชุมกันอยู่ที่ฝั่งของตน เราจักกระทำให้พวกท่านได้รับความพอใจ โดยถ้วน หน้าเท่าเทียมกัน

ครั้นถึงวันที่ ๗ ท่านพระอานนท์เถระ จึงสำแดงฤทธิ์ขึ้นไปประดิษฐานอยู่ในอากาศ กลางแม่น้ำไรหิณ อธิษฐานว่า ขอปาฏิหาริย์จงบังเกิดมีแก่สรีระของเรา เมื่อเราดับขันธนิพพานแล้ว

ขอให้เตโชธาตุบังเกิดขึ้นเผาไหม้สรีระเอง และขอให้อัฐิธาตุของเราจงกระจายลงไปทั้งสองฝั่งน้ำเท่า ๆ กัน ครั้นแล้วก็เข้าสมาบัติ ในบัดดลบังเกิดเตโชธาตุพลุ่งขึ้น แด่ไหม้สรีระจนหมดสิ้น อัฐิธาตุของท่านกระจายตกลงยังสองฝั่งน้ำเท่า ๆ กัน พระราชาแห่งโกลิยนคร และกบิลพัสดุ์ ต่างก็สร้างพระเจดีย์ใหญ่บรรจุอัฐิ ณ สองฟากฝั่งแม่น้ำนั้น จนทั้งหลายต่างก็รำลึกบุญถึงพระเถระด้วยความอาลัยยิ่ง

เรื่องพระจุนทเถระ

[๓๐] **พระจุนทเถระ** เป็นบุตรของพราหมณ์ วังคันตะและนางสวรี ถือกำเนิดที่บ้านนาลกะ เป็นน้องชายของพระสารีบุตร ออกบวชเป็นสามเณรตามที่ชายตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ โดยมีพระอาณนธ์เป็นอุปัชฌาย์ บวชไปได้ไม่นานก็สำเร็จรหัตถผล พร้อมด้วยอภิญา ๖ ในขณะที่ยังเป็นสามเณร ภิกษุทั้งหลายนิยมเรียกว่า มหาจุนทะ หรือ **จุนทสมณทูเทส** (ชื่อนี้เข้าใจว่าเรียกกันติดปากมาแต่ครั้งยังเป็นสามเณร) อุปนิสัยของพระจุนทะชอบอยู่ในสถานที่สงบสงัด อันเป็นสัปปายะควรแก่การบำเพ็ญสมณธรรม

สมัยหนึ่ง ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่หมู่บ้านสามคาม แคว้นสักกะ เวลานั้น นิครนถ์ภานุบุตร เจ้าลัทธิผู้เฒ่าท่านอยู่ ณ เมืองปาวา ป่วยหนัก ก่อนตายได้คิดว่าลัทธิของเราไม่สามารถที่จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามลัทธิทุกชีได้ แต่หากเราจะกลับคำสอนในขณะนี้ ก็จะไม่มีความเชื่อฟัง จึงหาทางทำให้บริวารแตกแยกกัน เพื่อพระศาสดาจักได้แสดงธรรมโปรดในภายหลัง

เมื่อนิครนถ์ภานุบุตรถึงแก่กาลแล้ว พวกนิครนถ์แตกกันเป็น ๒ พวก เกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกันว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึง เรารู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ต่างก็ถกเถียงกันตามความเข้าใจในสิ่งที่ตนได้รับฟังมาจากอาจารย์ แม้สาวกคฤหัสถ์ก็มีใจถอยกลับ เห็นว่าธรรมวินัยที่นิครนถ์ภานุบุตรกล่าวผิด ให้รู้ผิด ไม่น่าออกจากทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ ไม่เป็นที่พึ่งอาศัยได้

พระจุนทเถระนำความนั้นมาบอกกับพระอาณนธ์ ทั้งสององค์จึงพากันไปกราบทูลความแก่พระศาสดา ด้วยคิดว่าเมื่อพระศาสดาบริสุทธิพยานแล้ว ขอหมู่สงฆ์จงอย่าแตกกันเช่นนี้เลย

พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนอาณนธ์ ธรรมเหล่าใดอันเราแสดงแล้วแก่เธอทั้งหลาย ด้วยความรู้ยิ่ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และ อริยมรรคมีองค์ ๘ เธอเห็นภิกษุของเราแม้สองรูป มีวาทีต่างกันในเรื่องเหล่านั้นหรือ พระอาณนธ์ทูลว่า ข้าพระองค์ยังมิได้เห็นภิกษุแม้สองรูป จะมีวาทีแตกต่างกันในเรื่องเหล่านั้น

พระศาสดาจึงตรัส สามคามสูตร แสดงมูลเหตุของการวิวาห์ ๖ ประการคือ ภิกษุเมื่อเกิด ความโกรธ ความสับสน ความริษยา ความโอ้อวด ความเห็นผิด ความถือมั่นในทิฐิของตน ภิกษุควรละเสียให้สิ้น เพื่อระงับต้นเหตุแห่งการวิวาห์

จากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส สาราณียธรรม ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๖ ประการ คือ

๑. ตั้งกายกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณร
๒. ตั้งวจีกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณร
๓. ตั้งมโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณร
๔. แบ่งปันลาภที่ได้มาโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณร
๕. รักษาศีลให้บริสุทธิ์ เสมอกับเพื่อนภิกษุสามเณร
๖. มีความเห็นร่วมกันได้ (ทิฐิสามัญญตา) กับภิกษุสามเณรอื่น

ตรัสเตือนว่า พวกเธอพึงสมทานสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ประพตฺติเกิด ชื่อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่พวกเธอตลอดกาลนาน

ทรงแนะนำพระมหาจุณเถระว่า ให้เทียบเคียงกับพระธรรมวินัย ที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้ว และควร สังคายนา คือรวบรวมพระธรรมไว้ให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อจะได้เป็นแบบแผนเดียวกันโดยถูกต้องทั้งเนื้อความและพยัญชนะ ทั้งนี้เพื่อความยั่งยืนของพระศาสนาต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้ยังทรงแสดง ปาสาทิกสูตร ให้คำแนะนำว่า หากมีเจ้าลัทธิอื่นใดมาสอบถามถึงอานิสงส์ของฉนาน ๔ ว่าเพื่อหวังผลอะไร ให้ตอบว่า หวังที่จะเป็น

พระโสดาบัน จะได้ตรัสรู้ต่อไป ในเมืองหน้า

พระสกทาคามี เพื่อจะได้ตรัสรู้ต่อไป

พระอนาคามี ซึ่งจะกลับมาเกิดอีกเพียงครั้งเดียว

พระอรหันต์ เพื่อความหลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง

พระมหาจุณเถระนอกจากเป็นพระธรรมกถึกแล้ว ยังมีความสามารถด้านอิทธิฤทธิ์ดังใน ขุพุทธนิคาย ธรรมบท กล่าวไว้ในคราวที่พระศาสดาแสดงยมกปาฏิหาริย์ว่า พระจุณปะ (ขณะนั้นยังเป็นสามเณร) ได้กราบทูลพระศาสดา ขอแสดงปาฏิหาริย์แทน เมื่อพระศาสดาถามว่า เธอจะแสดงเช่นไร จุณปะสามเณรตอบว่า จะไปเขย่าต้นท้าวใหญ่ในชมพูทวีป นำผลหว่ามให้

มหาชนที่ชุมนุมอยู่ไม่บริโภค และจะไปนำดอกปาริฉัตรจากเทวโลก มาถวายพระศาสดา แต่พระพุทธองค์ทรงห้ามไว้

พระมหาจุณทเถระ เคยทำหน้าที่อุปัฏฐากพระศาสดา มาก่อนที่จะทรงแต่งตั้งพระอาณนั แต่ก็ยังช่วยพระอาณนัที่อยู่ตลอดมา เว้นแต่เวลาที่ท่านต้องไปบำรุงพระสารีบุตรเถระเท่านั้น

ในกาลใกล้จะปรินิพพาน พระศาสดาตรัสเรียกให้พระมหาจุณทเถระผู้กำลังขมาภิเษกเพื่อนอน พักที่ฝั่งแม่น้ำกกุฐา ก่อนที่พระศาสดาจะเสด็จถึงสาละวันกรุงกุสินารา อันเป็นสถานที่ปรินิพพาน

หลังจากพระศาสดาปรินิพพานแล้ว ในกาลต่อมาพระมหาจุณทเถระก็นิพพาน แต่มิได้มีรายละเอียดกล่าวไว้ว่า ท่านนิพพานเมื่อใด และอัฐธาตุของท่านบรรจุอยู่ ณ ที่ใด

.....

เรื่องพระเจ้าอโศกมหาราช

[๓๕] กาลล่วงไป จนถึงสมัยของ พระเจ้าอโศกมหาราช ในคัมภีร์มหาวงศ์ กล่าวไว้ว่า พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชสมบัติ ในปีพุทธศักราช ๒๑๘

พระเจ้าอโศกมหาราช เป็นราชโอรสของพระเจ้าทิกุสสาร และพระนางธรรมมา มีพระอนุชา ร่วมพระมารดา นามว่าจิสสะ เมื่อเจริญวัย พระราชบิดาทรงแต่งตั้งให้เป็นอุปราชครองแคว้นอันวันดี มีกรุงอุชเชนีเป็นเมืองหลวง หลังจากพระราชบิดาสวรรคต จึงเสด็จกลับมายังปฏิลิปุत्र ดำรง ตำแหน่งพระราชสืบทอด ทรงรับสั่งให้สำเร็จโทษพระอนุชาต่างมารดาทั้งปวง เว้นแต่จิสสะกุมาร ซึ่งเป็นอนุชาร่วมพระมารดาแต่ผู้เดียว

พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์ ๔ ปี จึงกระทำการราชไม้นะ ทรงตั้งจิสสะกุมารไว้ในตำแหน่ง อุปราช ระยะเวลาที่ขึ้นครองราชย์ พระเจ้าอโศกทรงบริจาคทานแก่เหล่าพราหมณ์ และบริพาร ทนที่พระราชบิดาเคยกระทำมา

วันหนึ่ง พระราชาประทับยืนอยู่ที่สี่หบัญชร ทอดพระเนตรเห็นนักบวชเหล่านั้นบริโภค อาหารด้วยมรยาทไม่เรียบร้อย ไม่มีความสำรวมอินทรีย์ จึงรับสั่งให้เชื่อนักบวชเหล่านั้นเข้ามา ในพระราชวัง เสด็จทอดพระเนตรเห็นกริยาที่งั้นงั้นแล้ว ทรงทราบได้ว่านักบวชเหล่านั้น ไม่มีธรรมที่เป็นสาระใด ๆ เลย พระราชาจึงถวายของที่ควรแก่การบริโภค แก่นักบวชเหล่านั้น แล้วส่งกลับไป

เวลาล่วงไป วันหนึ่ง ขณะประทับอยู่บนปราสาท พระราชาทอดพระเนตรเห็นสามเณรูป หนึ่ง มีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีอินทรีย์สงบ สงบรุดด้วยอิริยาบถ กำลังเดินผ่านไปทางพระ สถานหลวง ทรงพอพระทัย ดำริว่าสามเณรน้อยนี้ น่าจักมีโลกุตตรธรรมแน่นอน ทรงบังเกิด ความเลื่อมใสและทรงรักในสามเณร สมจริงดังคำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ความรักย่อมเกิด เพราะเหตุ ๒ ประการคือ

เพราะการอยู่ร่วมกันในภพก่อน ๑

เพราะการเกื้อกูลกันในปัจจุบัน ๑

สามเณรรูปนั้นคือ **นิโครสามเณร** โอรสของสูงชนราชกุมาร ราชบุตรองค์โตของพระเจ้า ทิกุสสารกับพระนางสุมนา ที่พระเจ้าอโศกสั่งประหาร ก่อนจะขึ้นครองราชย์ พระมหากษัตริย์และ ใบบรรพชาเป็นสามเณรตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ จึงได้สำเร็จอรหัตตผลในขณะที่กำลังปลงผม

พระราชารับสั่งให้อำมาตย์ไปนิมนต์สามเณร เข้ามาในพระราชวังเพื่อถวายบิณฑบาต

ทรงน้อมถวายอาหารทุกชนิดที่เตรียมไว้สำหรับพระองค์ สามเณรรับอาหารบิณฑบาตแต่พอยัง
อัศภาพให้เป็นไป ในที่สุดภักตกิจ พระราชาตรัสถามว่า พ่อเณรรู้พระโอวาท ที่พระศาสดาทรง
ประทานแก่พวกพ่อเณรบ้างไหม

สามเณรตอบว่า มหาบพิตร อาตมภาพย่อมรู้โดยเอกเทศ (บางส่วน) เท่านั้น
พระราชารับสั่งว่า พ่อเณร ขอจงแสดงโอวาทในสิ่งที่พ่อเณรรู้นั้น แก่โยมบ้าง
นี่ใครสามเณรได้แสดง **อัปมาทวรรค** ในอุททกนิกาย ธรรมบท ถวายพระราชาว่า
ความไม่ประมาท เป็นทางไม่ตาย
ความประมาท เป็นทางแห่งความตาย

พระราชาทรงพอพระทัย เกิดความเลื่อมใสอย่างยิ่งในสามเณร สามเณรอนุโมทนาแล้ว
พระราชาทรงรับสั่งว่า พ่อเณร โยมจะถวายธูมัต (ภัตที่ถวายเป็นประจำ) แก่พ่อเณร สามเณรถวายพระ
พรว่า อาตมภาพจักถวายภัตเหล่านั้นแก่พระภิกษุสงฆ์

พระราชาตรัสถามว่า พ่อเณร ผู้ที่ชื่อว่าภิกษุสงฆ์ ได้แก่บุคคลเช่นไร สามเณรทูลตอบว่า
มหาบพิตร บรรพชาและอุปสมบทของอาตมภาพอาศัยหมู่ภิกษุใด หมู่ภิกษุนั้น ชื่อว่า ภิกษุสงฆ์
พระราชาจึงปวารณาถวายนิยตภัต แก่ภิกษุสงฆ์ในพระราชนิเวศน์ รับสั่งให้เลิกการบริจาคภัต
แก่เหล่านักบวชนอกศาสนาทั้งสิ้น สามเณรยังพระราชาพร้อมทั้งบริษัทให้รับ **ไตรสรณคมน์** และ
เบญจศีล ดำรงมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา

ดิสสุปราช ผู้เป็นพระภาคาร่วมมารดากับพระราชา วันหนึ่งเสด็จไปล่าเนื้อ หอดพระเนตร
เห็น **พระโยนกมหารัชมรรคชิตเถระ** ผู้นั่งให้พญาช้างจับกิ่งสาละໂມกัตตอยู่ เกิดความปราโมทย์
ดำริว่า เมื่อไรหนอ เราจักพึงได้บวชเหมือนพระมหาเถระนี้ พระเถระรู้อัธยาศัยของดิสสุปราช
ได้เหาะขึ้นไปในอากาศ แล้วยืนอยู่บนพื้นน้ำที่สระໂມกษรณี ห้อยจิวและผ้าอุตราสงค์ไว้ในอากาศ
แล้วเริ่มสงนน้ำ ดิสสุปราชเห็นอาภุภาพของพระเถระ ทรงเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง ดำริว่า เราจักบวช
ให้ได้ในวันนี้ทีเดียว แล้วเสด็จกลับไปทูลพระราชาว่า หม่อมฉันจักบวช พระราชาทรงยับยั้ง
เป็นอเนกประการ

พระเจ้าอโศก เมื่อไม่ทรงสามารถให้ดิสสุปราชกลับพระทัยได้ จึงทรงนำโบริหาร ภิกษุเป็น
อันมากได้ฟังข่าวว่าพระอุปราชจักบวช จึงพากันตระเตรียมมาตราบและจีวรไว้ พระอุปราชเสด็จไปยัง
เรือนเป็นที่บำเพ็ญเพียร แล้วได้ทรงผนวชในสำนักของพระมหารัชมรรคชิตเถระ พร้อม **อัครดิพรหม**
ผู้เป็นพระสวามีของพระนางสังฆมิตตา ในคัมภีร์มหาวงศ์กล่าวว่า **สุนทรราชกุมาร** โอรสของเจ้า

อัคคีพรหมและพระนางสังฆมิตตา ทูลขอบรรพชาเป็นสามเณร ในวันนั้นด้วย มีกุลบุตรภรรยาตามพระอุปราชเป็นจำนวนมาก ในครั้งนั้น

เหตุผลอีกประการหนึ่ง ที่พระเจ้าอโศกหันกลับมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น คือ ประมาณปีที่ ๑๓ หลังจากขึ้นครองราชย์ พระองค์ยกทัพไปทำสงครามกับแคว้น **กาลิงคะ** ได้ประสบชัยชนะ แต่ในการสงครามครั้งนั้น ต้องสูญเสียทั้งชีวิตมนุษย์ และทรัพย์สินไปเป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงสลดพระทัย จึงเปลี่ยนพระดำริจาก **สังคามวชิย** (การรบด้วยสงคราม) เป็น **ธรรมวชิย** (ชนะด้วยธรรม) คือชนะใจกันด้วยความดี สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ปวงชน โดยทั่วไปอย่างกว้างขวาง

พระเจ้าอโศกทรงสร้างวัดและเจดีย์

พระเจ้าอโศกมหาราช มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง วันหนึ่งในพระราชทรงถวายมหาทานที่โอศการาม ตรัสถามปัญหาท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ชื่อว่าพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว มีประมาณเท่าไร พระสงฆ์ถวายพระพรว่า มหาบพิตร ชื่อว่าพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว มี ๘๔๐๐๐ พระธรรมขันธ์

พระราชามเหศวรว่า พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้ามี ๘๔๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ทรงรับสั่งว่า เราจักบูชาพระธรรมขันธ์แต่ละขันธ์ ด้วยวิหารแต่ละหลัง จึงโปรดให้สร้างวิหาร และเจดีย์ไว้ในนครต่าง ๆ จนครบ ๘๔๐๐๐ แห่งทั่วทั้งชมพูทวีป ส่วนพระองค์เองทรงสร้างมหาวิหาร ในเมืองปาฏลิบุตร ชื่อ **โอศการาม** โดยมีพระ **อินทคุตตะเถระ** ผู้มีฤทธิ์มากมีอาณุภาพมากสิ้นอาสวะแล้ว เป็นผู้ดำเนินการก่อสร้าง พระเถระได้ดูแลการก่อสร้างให้สำเร็จลงภายใน ๓ ปี

เมื่อวิหารสร้างเสร็จแล้ว พระราชาตรัสถามภิกษุสงฆ์ว่า โยมให้สร้างวิหาร ๘๔๐๐๐ วิหารแล้ว จักได้พระบรมธาตุมาจากไหนเล่า ภิกษุสงฆ์ทูลว่า ถวายพระพร พวกอาตมภาพได้ฟังมาว่า สถานที่เก็บพระบรมธาตุมีอยู่ในกรุงราชคฤห์นี้ แต่ไม่ทราบว่ายู่ที่ไหน

พระราชามเหศวรสั่งให้รื้อพระเจดีย์ในกรุงราชคฤห์ ก็ไม่พบ ทรงให้หาพระเจดีย์ดินเผาดังเดิมแล้ว ทรงพบบริวาร ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปยังกรุงเวสาลี แม้ในที่นั้นก็หาไม่ได้ เสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ไปยังเมืองปาวา เมืองกุสินารา เมืองอัลลัมปะปะ เวฏฐิปะปะ ในที่ทุกแห่งที่เสด็จไป รื้อพระเจดีย์แล้วก็ไม่ได้พระบรมธาตุเลย จากนั้นได้เสด็จไปยังรามคาม เหล่านาคในรามคามไม่ยอมให้รื้อพระเจดีย์ของตน ครั้นทำเจดีย์เหล่านั้นให้ดินตึงเดิมแล้ว ก็เสด็จกลับไปยังกรุงราชคฤห์

ทรงประชุมบริษัท ๔ แล้วตรัสถามว่า ผู้ใดทราบเรื่องสถานที่เก็บพระบรมสารีริกธาตุบ้าง ที่ประชุมก็มีพระเถระรูปหนึ่งอายุ ๑๒๐ ปี กล่าวว่า เมื่ออาตมภาพอายุ ๗ ขวบ พระมหาเถระ ผู้บิดาของอาตมภาพ ได้ใช้ให้อาตมภาพพ้อหีบมาลัยสั่งว่า มานี่ สามเณร ในระหว่างกอไม้ทางทิศ อนาคตันมีสถูปหินอยู่ เป็นที่ควรสักการบูชา เราจักไปบูชากันในที่นั้น อาตมภาพรู้แต่เพียงเท่านี้ พระราชาตรัสว่า ที่นั้นแหละ แล้วมีรับสั่งให้ตัดกอไม้ นำสถูปหินและดินที่กลบไว้ออก เห็นเป็นพื้นโบกปูน จึงตรัสสั่งให้ทำลายปูนโบกและแผ่เนื้อดินตามลำดับ ก็ทอดพระเนตรเห็น ทวารัตตะ ๗ ประการ และรูปหุ่นยนต์ถือดาบ กำลังเดินวนเวียนอยู่ ท้าวเชอรับสั่งให้ทำการ เช่นสรวงก็ยังมีได้เห็น จึงทรงเมตตาการเวกาททั้งหลาย ตรัสว่า เมื่อข้าพเจ้ารับพระบรมสารีริกธาตุ เหล่านี้แล้ว จะนำไปบรรจุไว้ในวิหาร ๘๔๐๐๐ เพื่อกระทำการสักการะ ขอเวทดาอย่าทำอันตราย แก่ข้าพเจ้าเลย

ขณะนั้น ท้าวสักกะเทวราชเสด็จจาริกไป ทรงเห็นพระเจ้าอโศกนั้นแล้ว เรียกวิสสุกรรม เทพบุตรมาสั่งว่า พ่อเอ๋ย พระธรรมราชาอโศกจักนำพระบรมสารีริกธาตุไป เพื่อเผยแผ่แก่ชาว โลก เธอจงลงไปสู่บริเวณนั้น แล้วทำลายรูปหุ่นยนต์เสีย

วิสสุกรรมเทพบุตร แปลงเพศเป็นเด็กชาวบ้านไว้จุก ยืนถือธูตรงพระพักตร์ของพระราชา ทูลว่า ข้าจะนำไปมอบท้าวเจ้า พระราชาตรัสว่านำไปสิพ่อ วิสสุกรรมเทพบุตรจับศรยิงสลักบั้งขับ หุ่นยนต์ ทำให้ทุกอย่างกระจัดกระจายไป

ครั้งนั้น พระราชาทอดพระเนตรเห็นแห่งแก้วมณี มีอักษรจารึกว่าในอนาคตกาล ให้เจ้า แผ่ดินเถิดเอาแก้วมณีแห่งนี้ทำลายดวงตรา พระราชากระทำตาม ทรงเปิดประตู แล้วเสด็จเข้าไป บูชาพระบรมสารีริกธาตุภายในสถานที่นั้น

ประทับที่ตามไว้เมื่อเริ่มสร้างสถูป ก็ยังโผล่อยู่เช่นเดิม ดอกบัวบาน ก็เหมือนนำมาวางไว้ในชดนั้น เครื่องหอมก็เหมือนมีผู้นำมาวางไว้เมื่อครุ่นเอง พระราชาทรงถือแผ่นทองที่จารึกไว้ใน อนาคตกาล ครั้งพระกุมารพระนามว่าอโศก จักเกลี้ยกลัวยุทธสมมติเป็นพระธรรมราชา ท้าวเชอจึงทรงกระทำพระบรมสารีริกธาตุเหล่านี้ ให้แพร่หลายออกไป

พระราชากระพุ่มพระหัตถ์ ทรงกระทำอัญชลี ด้วยความปิติโสมนัส จากนั้นได้อัญเชิญ พระบรมสารีริกธาตุทั้งหมดออกมา แล้วเปิดเรือนพระบรมธาตุไว้ ทรงทำที่ทุกแห่งให้ปักติดตั้งเดิม โปรดให้ประดิษฐานเปาสดาเจดีย์ (สถูปหิน) ไว้ข้างบน

พระเจ้าอโศกมหาราช อัญเชิญพระบรมธาตุทั้งหมดบรรจุไว้ในเจดีย์ทั้งสิ้น ๘๔๐๐๐ องค์

ทำฆมพูทวีป เสร็จแล้วเตรียมการฉลองอย่างโอฬาร ทรงให้ประชาชนทั้งหมดสมทานศีล ๘ มีพระประสงค์จะทำการฉลองพระอาราม และเจดีย์ให้ครบ ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน

พระราชาทรงประทับขึ้นที่โศการาม ทอดพระเนตรดูการฉลองพระวิหาร ที่รุ่งโรจน์อยู่ ด้วยการบูชาสักการะของมหาชน ด้วยความปีติปราโมทย์ แล้วตรัสถามภิกษุสงฆ์ว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ ในศาสนาของพระทศพลโลกนาถเจ้าของเราทั้งหลาย มีผู้ใดบ้างที่ได้สละปัจจัยมากมาย ทำการก่อสร้างวิหารและเจดีย์เป็นต้น เพื่อถวายไว้ให้เป็นสมบัติของพระศาสนา เช่นที่โยมกระทำอยู่ บัดนี้จะถือได้ว่า โยมเป็นทายาทแห่งพระศาสนาได้หรือไม่

พระโมคคัลลิตฺตดิสสเถระ ทูลตอบว่า ข้าพเจ้าผู้ถวายปัจจัยในพระศาสนาของพระศาสดา เช่นกับพระองค์ แม้เมื่อพระศาสดาเจ้ายังทรงพระชนมอยู่ ไม่มีผู้ใดเลย พระองค์เท่านั้นทรงมีการบริจาคยิ่งใหญ่ พระองค์เป็นผู้ยกย่องเชิดชูพระศาสนาที่แท้ แม้กระนั้น พระองค์ก็ยังได้ชื่อว่า เป็นเพียง **ปัจจัยทายก** คือผู้อุปฐากพระศาสนาเท่านั้น ต่อเมื่อใด พระองค์ยินยอมให้ทายาทของพระองค์ได้บวช เมื่อนั้น พระองค์จึงจะได้ชื่อว่าเป็น **ทายาท** ของพระศาสนาอย่างแท้จริง

พระราชาทอดพระเนตรเห็นพระโอรส ซึ่งประทับอยู่ในที่ไมไกล ดำริว่า เราประสงค์จะสถาปนาพระภุมมรองค์นี้ไว้ในตำแหน่งอุปราช จำเดิมแต่เวลาที่ติสสภุมมรผนวชแล้ว ก็จริงอยู่แต่ถึงกระนั้น การบรรพชาเป็นกุลชาตูลดต่ำกว่าตำแหน่งอุปราชเสียอีก

พระราชาทรงตรัสถามพระโอรส และพระธิดาว่า เธอทั้งสองได้ไหม ทั้งสองพระองค์ประสงค์จะผนวชอยู่แล้ว ทูลตอบว่า ได้ พระเจ้าข้า พระราชาทรงขอบใจพระราชาโอรสและธิดา มีพระราชหฤทัยเบิกบาน ตรัสกับภิกษุสงฆ์ว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้าทั้งหลาย จงให้ภุมมรภุมมรเฝ้าข้าพเจ้า เพื่อกระทำให้โยมเป็นทายาทพระศาสนาเถิด

พระราชาทรงให้พระโอรสและพระธิดา คือ **พระมหินท์** และ **พระนางสังฆมิตตา** ผนวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ครั้งนั้น ได้ยินว่า พระมหินท์มีพระชนมายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ พระนางสังฆมิตตามีพระชนมายุ ๑๘ ปี

พระสงฆ์รับพระราชดำรัสแล้ว ให้พระมหินท์บรรพชาอุปสมบท โดยมี **พระโมคคัลลิตฺตดิสสเถระ** เป็นองค์อุปัชฌาย์ **พระมหาเทวเถระ** เป็นอนุสาวนาจารย์ **พระมัทธันติกเถระ** เป็นกรรมวาจาจารย์ พระมหินท์บรรพชาหัตถผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาในเมณฑลที่อุปสมบทนั้นเอง

ส่วน **พระนางสังฆมิตตา** บรรพชาเป็นสามเณรี โดยมีพระอัมมปาลิตเถรี เป็นอุปัชฌาย์ พระอายุปาลิตเถรี เป็นกรรมวาจาจารย์ (เนื่องจากพระนางสังฆมิตตาอายุยังไม่ครบบวช จึงมิได้อุปสมบท)

พระนางสังฆมิตตาได้บรรลุพระอรหัตต์ เป็นพระชีดาสพเตรีในคราวที่บรรพชาขึ้นเอง

หลังจากผนวชแล้ว พระมหินท์เถระ ได้ศึกษาพระธรรมและพระวินัยอยู่ในสำนักของพระอุปัชฌาย์ ได้เรียนอาเถรวาททั้งหมด พร้อมทั้งอรรถกถา จบภายใน ๓ พรรษา ได้เป็น ปาโมกข์ (หัวหน้า) ของภิกษุประมาณ ๑๐๐๐ รูป ผู้เป็นศิษย์ของพระโมคคัลลีย์บุตรตีสเถระ

พระเจ้าอโศกทรงตั้งมูลนิธิถวายสงฆ์

เมื่อพระราชครองราชย์ได้ ๘ ปี สมัยนั้น พระสมิตเถระ บุตรของนางกุนตकिनี เทียวไปเพื่อต้องการบวช มาให้พระตีสเถระผู้พี่ชาย ซึ่งถูกพิษของตัวบุง โดยการกักขฬการ แต่ไม่ได้เนยใสแม้สักฟายมือหนึ่ง จนกระทั่งพระตีสเถระนิพพานด้วยพิษตัวบุงนั้น ก่อนนิพพานพระตีสเถระได้ให้อาพาภิกษุสงฆ์ไม่ให้ประมาท แล้วขึ้นไปนิพพานบนบัลลังก์ในอาภาส เข้าเตโชธาตุปรินิพพาน (พระตีสเถระรูปนี้ คนละองค์กับพระตีสเถระอุปราช)

พระราชาทรงทราบ ได้ทรงกระทำสักการะแก่พระเถระ มีพระดำรัสว่า แม้เราครองราชย์อยู่ภิกษุยังหาปัจจัยได้ยากอย่างนี้ จึงรับสั่งให้สร้างถังน้ำขนาดใหญ่ ไว้ที่ประตูพระนครทั้ง ๔ ทิศ บรรจุกลีขั่นเป็นโอสด ตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติให้เต็ม เพื่อถวายแก่สงฆ์ผู้มาจากทิศต่าง ๆ สมัยนั้น มหาชนนำเครื่องบรรณาการมาถวายแก่พระราชาทุกวัน วันละ ๕ แสน

พระราชาทรงถวาย แก่ไนโครเถระวันละ ๑ แสน

ทรงบูชาพุทธเจดีย์ วันละ ๑ แสน

ทรงบูชาพระธรรม วันละ ๑ แสน

เพื่อประโยชน์ในปัจจัย ๔ ของภิกษุผู้พหูสูต วันละ ๑ แสน

เพื่อประโยชน์แก่ภิกษุ ของภิกษุผู้อาพาธ ๑ แสน

ลากลักการอันโอฬาร เกิดขึ้นแล้วในพระพุทธศาสนาด้วยประการฉะนี้ ชดเชยด้วยกัน เหล่าเดียรฉัตรกลับเสื่อมลง จนในที่สุดแม้เครื่องอุปโภคบริโภค ก็ไม่เพียงพอแก่การยังอัตภาพให้เย็นไป จึงปลอมบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนามากขึ้น

ต่อมา ประมาณปีพระพุทธศักราช ๒๓๔ พระเจ้าอโศกจึงดำริให้คณะสงฆ์กระทำการสังคายนาพระธรรมวินัย เป็นครั้งที่ ๓ ที่วัดอโศการาม

พระเจ้าอโศกมหาราช ครองราชสมบัติอยู่ ๓๗ ปี ในตอนปลายรัชกาล มหาชนต่างขนานนามพระองค์ว่า **พระเจ้าธรรมมาโคก**

การสังคายนาพระธรรมวินัย

[๓๒] **สังคายนา** คือ การรวบรวมพระธรรมวินัย อันเป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เป็นหมวดหมู่ ให้เป็นแบบแผน เพื่อให้ทรงจำไว้เป็นหลักของพระศาสนาอันหนึ่งอันเดียวกัน การสังคายนา เริ่มมีมาตั้งแต่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ พระพุทธองค์ได้ทรงแนะนำให้พระสงฆ์ที่บวกร่วมกันสังคายนาธรรมทั้งหลายไว้ เพื่อให้พระศาสนาดำรงยั่งยืน เพื่อประโยชน์สุขแก่สัตว์โลกทั้งหลาย

ครั้งนั้น ท่านพระสาวกได้รวบรวมข้อธรรมต่าง ๆ ตามลำดับหมวดตั้งแต่หมวดที่ ๑ จนถึงหมวดที่ ๑๐ เรียกว่า **สังคีตวงศ์** เมื่อพระสาวกแสดงจบแล้ว พระพุทธองค์ได้ประทานสาธุการ ก่อนบริเวฬพนา พระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระอานนท์และภิกษุทั้งหลายว่า **ธรรมวินัยใดที่เราได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา**

หลังจากพระพุทธองค์บริเวฬพนาแล้ว พระอรหันตสาวกมีพระมหากัสสปเถระ เป็นต้น ได้ประชุมกันสังคายนาพระธรรมวินัย รวบรวมพระพุทธพจน์ ซึ่งมี ๘๔๐๐๐ พระธรรมขันธ์ จัดให้เป็นประเภท เรียกว่าพระไตรปิฎก ได้แก่

๑. **พระวินัยปิฎก** รวบรวมพระวินัย และพุทธบัญญัติ อันเป็นข้อปฏิบัติของภิกษุ และภิกษุณี มี ๒๑๐๐๐ พระธรรมขันธ์
๒. **พระสุตตันตปิฎก** รวบรวมพระสูตร คือธรรมเทศนาที่ตรัสแสดงแก่บุคคล หรือ ปรากรเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น แต่ละเรื่อง มี ๒๑๐๐๐ พระธรรมขันธ์
๓. **พระอภิธรรมปิฎก** รวบรวมอภิธรรม คือหลักธรรมที่เป็นสภาวธรรมล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ มี ๕๗๐๐๐ พระธรรมขันธ์

การสังคายนาครั้งที่ ๑

มูลเหตุที่พระมหากัสสปเถระ ดำริจะกระทำการสังคายนาพระธรรมวินัย เป็นครั้งแรกนี้ สืบเนื่องมาจากการที่ **สุภัททาลัมบิบรรพชิต** กล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัย หลังจากพระพุทธองค์บริเวฬพนา ดังที่กล่าวมาแล้ว

อีกประการหนึ่ง คณะสงฆ์มีความเห็นว่า การกระทำสังคายนาครั้งแรกนี้ ควรกระทำ ณ กรุงราชคฤห์ ด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือ

๑. พระศาสนาทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนา ณ แคว้นมคธ เป็นแห่งแรก

๒. พระเจ้าอชาตศัตรู จักได้อุปถัมภ์ในการปฏิสังขรณ์พระมหาวีหาร รอบกรุงราชคฤห์ ๑๘ แห่ง ที่ซำรดหุตโครมให้กลับสู่สภาพดีดังเดิม

ในการนี้ พระเจ้าอชาตศัตรูทรงรับภาระในด้านอาณาจักรทั้งสิ้น รวมทั้งให้สร้าง ธรรมสภา ณ ปากถ้ำ สัตตบรรณ เขาเวภาระ ทางทิศตะวันออกของกรุงราชคฤห์ เพื่อเป็นสถานที่กระทำการสังคายนา

การสังคายนาครั้งนี้ เริ่มกระทำในวันเพ็ญเดือน ๑๐ หลังพระศาสนาบริบูรณ์ ๔ เดือน การประชุมเริ่มจากการตรวจสอบ พระพุทธพจน์ คือคำที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ แล้วนำมาเรียบเรียงเป็นหมวดหมู่ วางลงเป็นแบบแผนว่า

นี้ พระธรรม นี้พระวินัย

นี้ ปฐมพจน์ มัชฌิมพจน์ ปัจฉิมพจน์

นี้ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก

นี้ ทิณณิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย ขุททกนิกาย เป็นต้น

พระมหากัสสปเถระ เป็นประธาน และเป็นผู้ตั้งคำถาม

พระอุบาลีเถระ เป็นผู้ตอบด้านพระวินัย

พระอานนท์เถระ เป็นผู้ตอบด้านพระธรรม

พระมหากัสสปเถระ ได้สมมติตนเองเพื่อถามเรื่องเกี่ยวกับพระวินัย

พระอุบาลีเถระ สมมติตนเองเพื่อตอบพระวินัย

ลำดับนั้น ท่านพระมหากัสสปะ ได้ถามท่านพระอุบาลีว่า

พระมหากัสสปะ ปฐมปาราชิก พระพุทธองค์ทรงบัญญัติที่ไหน

พระอุบาลี ทรงบัญญัติที่กรุงเวสาลี ขอรับ

พระมหากัสสปะ ทรงปรารภผู้ใด

พระอุบาลี ทรงปรารภพระสุทินกลันหบุตร

พระมหากัสสปะ ทรงปรารภในเรื่องใด

พระอุบาลี เรื่องเสพเมถุนธรรม

ต่อจากนั้นพระมหากัสสปได้ถามพระอุบาลีถึง วัตถุ นิทาน บุคคล บัญญัติ อนุบัญญัติ อาบัติ และอนาบัติแห่งปฐมปาราชิก แล้วถามต่อไปว่า

พระมหากัสสปะ **หุติยปาราชิก** พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติที่ไหน
 พระอุบาลี ทรงบัญญัติที่กรุงราชคฤห์ ขอรับ
 พระมหากัสสปะ ทรงปรารภผู้ใด
 พระอุบาลี ทรงปรารภพระธัญญกมการบุตร
 พระมหากัสสปะ ทรงปรารภในเรื่องใด
 พระอุบาลี เรื่องอทินนาทาน

ต่อจากนั้นพระมหากัสสปะได้ถามพระอุบาลีถึง วัตถุ นิทาน บุคคล บัญญัติ อนุบัญญัติ
 อาบัติ และอนาบัติแห่ง หุติยปาราชิก

ลำดับนั้น ท่านพระมหากัสสปะ ได้ถามท่านพระอุบาลีว่า
 พระมหากัสสปะ **หุติยปาราชิก** พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติที่ไหน
 พระอุบาลี ทรงบัญญัติที่กรุงเวสาลี ขอรับ
 พระมหากัสสปะ ทรงปรารภผู้ใด
 พระอุบาลี ทรงปรารภภิกษุมารูปด้วยกัน
 พระมหากัสสปะ ทรงปรารภในเรื่องใด
 พระอุบาลี เรื่องภิกษุหลายรูปกระทำอวิโมกขกรรม

ต่อจากนั้นพระมหากัสสปะได้ถามพระอุบาลีถึง วัตถุ นิทาน บุคคล บัญญัติ อนุบัญญัติ
 อาบัติ และอนาบัติแห่ง หุติยปาราชิก

ลำดับนั้น ท่านพระมหากัสสปะ ได้ถามท่านพระอุบาลีว่า
 พระมหากัสสปะ **จตุตถปาราชิก** พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติที่ไหน
 พระอุบาลี ทรงบัญญัติที่กรุงเวสาลี ขอรับ
 พระมหากัสสปะ ทรงปรารภผู้ใด
 พระอุบาลี ทรงปรารภภิกษุที่จำพรรษาอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมทา
 พระมหากัสสปะ ทรงปรารภในเรื่องใด
 พระอุบาลี เรื่องอุตริมนุสสรรม

ต่อจากนั้นพระมหากัสสปะได้ถามพระอุบาลีถึง วัตถุ นิทาน บุคคล บัญญัติ อนุบัญญัติ
 อาบัติ และอนาบัติแห่ง จตุตถปาราชิก พระอุบาลีได้วิสัชนาแล้วทุกประการ

เมื่อเสร็จการสังคายนาปฐมปาราชิก เป็นต้นแล้ว พระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ได้ทำ **คณสาธยาย**

(สวดเป็นหมู่) ในเวลาที่สงฆ์เริ่มสวด แผ่นดินใหญ่ไหวจนถึงนํ้ารองแผ่นดิน เสมือนหนึ่งให้สาธุการ ครั้นสังคายนาพระวินัยเรียบร้อยแล้ว พระมหากัสสปะจึงเริ่มทำการสังคายนาพระธรรม คือพระสูตรตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก โดย

พระมหากัสสปเถระ สมมติตนเองเพื่อถามพระธรรม

พระอานนท์เถระ สมมติตนเองเป็นผู้ตอบพระธรรม

ที่ประชุมสงฆ์มีความเห็นว่า ควรสังคายนาพระสูตรตันตปิฎกก่อน พระมหากัสสปเถระ จึงถามพระอานนท์เถระ ดังนี้

พระมหากัสสปะ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส **พรหมชาลสูตร** ที่ไหน พระอานนท์ ที่พระดำพนึก อัมพลัญญิกิ ะหว่างกรุงราชคฤห์กับนาลันทาขอรับ พระมหากัสสปะ ทรงปรารภผู้ใด

พระอานนท์ ทรงปรารภ สุปิยปริพาชก และพรหมทัตตมานพ

พระมหากัสสปะ ทรงปรารภในเรื่องใด

พระอานนท์ เรื่องติและชมพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์

พระมหากัสสปะได้ถามพระอานนท์ถึงนิทาน และบุคคลแห่งพรหมชาลสูตร แล้วถามว่า

พระมหากัสสปะ **สามัญญผลสูตร** พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสที่ไหน

พระอานนท์ ตรัสที่อัมพวันของหมอชีวก ใกล้กรุงราชคฤห์ ขอรับ

พระมหากัสสปะ ทรงปรารภผู้ใด

พระอานนท์ ทรงปรารภพระเจ้าชาตัตถ์รูเวเทหิบุตร

พระมหากัสสปะ ทรงปรารภในเรื่องใด

พระอานนท์ เรื่องผลของการบำเพ็ญสมณธรรม

จากนั้น ท่านพระมหากัสสปะ ถามพระอานนท์ถึงนิทานบ้าง บุคคลบ้าง ในสามัญญผลสูตร เมื่อพระอานนท์ตอบแล้ว พระอรหันต์ ๕๐๐ รูปได้ทำคนสาชยาย แผ่นดินไหวเหมือนครั้งสาชยาย พระวินัยนั้นอีก ต่อจากนั้น ได้สังคายนาพระสูตรอื่นในทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตร นิกาย และขุททกนิกาย โดยลำดับ

เมื่อสังคายนาพระสูตรตันตปิฎกเรียบร้อยแล้ว ได้ทำการสังคายนาพระอภิธรรม คือ **คัมภีร์ ธรรมสังคณี วิภังค์ กถาวัตถุ ปุคคัลลัญญัตติ ธาตุกถา ยมก และคัมภีร์ปริฎฐาน** ซึ่งเป็นอารมณ์ของญาณอันสุขุม เสร็จแล้วพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปได้ทำคนสาชยายพระอภิธรรม

รวมพระพุทธรูปทั้งสิ้นจำนวน ๘๔๐๐๐ พระธรรมชั้นนี้ ดังที่พระอานนท์กล่าวว่า พระพุทธรูปทั้งหมดนี้

เรียนจากพุทธสำนัก ๘๒๐๐๐ พระธรรมชั้นนี้

เรียนจากสำนักภิกษุ ๒๐๐๐ พระธรรมชั้นนี้

ในเวลาลงการเรียบเรียงพระพุทธรูป มหาบุรุษที่หัวไหล่เหมือนหนึ่งเกิดความปราโมทย์ ให้สาธุการอยู่ว่า พระมหากัสสปเถระทำพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้สามารถดำรงอยู่เป็นไปตราเท่า ๕๐๐๐ พระวัสสา

การสังคายนาครั้งนี้ บรรดาสงฆ์ที่เข้าร่วมประชุมจำนวน ๕๐๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์ ชีนาสพทั้งสิ้น ใช้เวลา ๗ เดือนจึงแล้วเสร็จ

พระเถระทั้ง ๕๐๐ รูป ผู้มีอาสวะสิ้นแล้วเหล่านั้น ครั้นได้สังคายนาพระสัทธรรม และยังพระสัทธรรมให้รุ่งเรืองในที่ทั้งปวงแล้ว ดำรงอยู่ถึงที่สุดแห่งชีวิต ต่างก็นิพพาน เหมือนประทีปที่หมดเชื้อมอดดับไปฉะนั้น

หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้ว พระอานนท์ได้กล่าวกับพระเถระทั้งหลายว่า เมื่อจบเจตปริณิพพาน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับข้าพเจ้าว่า ดูก่อนอานนท์ เมื่อตถาคตล่วงไปแล้ว สงฆ์จึงลงพรหมทัณฑ์แก่ฉันนิกาย

พระเถระทั้งหลายถามว่า พรหมทัณฑ์คืออะไร พระอานนท์ตอบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ ฉันนิกายพึงพูดได้ตามปรารถนา ภิกษุทั้งหลายไม่พึงว่ากล่าว ไม่พึงสั่งสอนพระเถระทั้งหลายจึงกล่าวว่า ท่านอานนท์ ถ้าเช่นนั้น ท่านนั้นแหละจงลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะ

พระอานนท์ปริภาษว่า ข้าพเจ้าจะลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะได้อย่างไร เพราะเขาคือผู้ถืออัมมียอมเชื่อฟังผู้ใดแม้แต่พระพุทธองค์ พระเถระทั้งหลายกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้นท่านจงไปกับภิกษุหลาย ๆ รูป ท่านพระอานนท์จึงลงเรือจากกรุงราชคฤห์ ไปกรุงโกสัมพี พร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป

(พระฉันนะ นับตั้งแต่ถูกพระคาสาดโทษด้วยอุกเขปนิยกรรม และทรงยกโทษให้แล้ว ก็ยังคงทำนุอยู่ที่ไม่เลิศจิตราเม แต่ก็มีสามารถละจากนิสัยเดิมได้ มีภรรยาล่วงจากเสียตีสพระอัศราวกทั้งสอง และภิกษุอายุได้อันอยู่เป็นประจำว่า ครั้งเมื่อเรามาแสดงออกมหาภิเนษกรรมกับพระลูกเจ้า มิได้เห็นมีผู้อื่นแม้สักคนเดียว มาบังคับท่านพวกนี้ที่ยกกล่าวว่า เราชื่อสาริบุตร เราชื่อโมคคัลลานะ พวกเราเป็นอัศราวก แม้ได้รับฟังพระโอวาทแล้ว พระฉันนะก็ยังประพฤติเช่นนี้อีก เหล่าภิกษุก็กราบทูลต่อพระคาสาดอีก พระคาสาดตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ขอเรายังมีชีวิตอยู่ พวกเขามิอาจทำให้ฉันนะสำเหนียกได้ ต่อเมื่อเราบริษัณพนาแล้ว จึงจักอาจทำได้)

เมื่อถึงโฆสิตาราม พระฉันนะเข้าไปหาพระอานนท์ อภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระอานนท์กล่าวในท่ามกลางสงฆ์ว่า ท่านฉันนะ บัดนี้ สงฆ์ลงพรหมทัณฑ์แก่ท่านแล้ว ด้วยการไม่ว่ากล่าว ไม่ตักเตือน ไม่พราสอน และไม่คบหาสมาคมกับท่านอีกต่อไป

พระฉันนะถามว่า ท่านพระอานนท์ การที่ภิกษุทั้งหลายไม่ว่ากล่าว ไม่ตักเตือน ไม่พราสอนข้าพเจ้านี้ เป็นอันสงฆ์กำจัดข้าพเจ้าแล้วหรือมิใช่ จันนภิกษุได้สละล้มลง ณ ที่นั่นเอง

เมื่อไม่มีภิกษุใดคบหาสมาคมด้วย พระฉันนะเริ่มรู้สำนึกผิด จึงเดินทางไปยังอสิปัตตนมฤคทายวัน กรุงพาราณสี ขอให้พระเถระกล่าวสอนในธรรมที่จะพึงเห็นธรรมได้ ภิกษุผู้เถระกล่าวว่า ดูก่อนฉันนะ รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอนัตตา เป็นต้น พระเถระเหล่านั้นบอกเพียง **อนิจจลักษณะ** และ **อนัตตลักษณะ** มิได้บอกถึง **ทุกขลักษณะ**

พระฉันนะเกิดความคิดว่า แม้เราก็มีความเห็นว่า รูปไม่เที่ยง เป็นอนัตตา ฯลฯ เป็นต้น แต่จิตของเราก็งงไม่ยอมไปในธรรมอันเป็นที่ลืมนัดหา ใครหนอจะแสดงธรรมแก่เรา โดยที่เราจะพึงเห็นธรรมได้ จึงระลึกถึงท่านพระอานนท์ มีความมั่นใจว่า พระอานนท์เป็นผู้ที่พระศาสดาทรงสรรเสริญ คงจะแสดงธรรมแก่เราได้ อีกประการหนึ่ง เราก็มีความคุ้นเคยกับท่านอยู่ พระฉันนะจึงกลับมาหาท่านพระอานนท์ที่ โฆสิตาราม กรุงโกสัมพี กล่าวว่า ขอท่านพระอานนท์จงแสดงธรรมมีกถาแก่ผม ของพราสอนผม ตามที่ผมจะพึงเห็นธรรมได้เถิด

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ผมดีใจด้วยพระฉันนะ ท่านทำลายความถือดีได้แล้ว ท่านพระอานนท์คิดว่า ธรรมเทศนาเช่นไรหนอจึงจะเหมาะแก่ฉันนภิกษุ จึงเลือกเฟ้นพระพุทธานุภาพที่พระพุทธรูปทรงแสดงแก่กัจจานโคตร แล้วกล่าวว่า พระฉันนะ ท่านจงเงี่ยโสตลงฟัง ท่านเป็นผู้สมควรจะรู้ธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง ธรรมนั้นผมได้ฟังมาเฉพาะพระพักตร์ ที่ทรงตรัสสอนภิกษูกัจจานโคตรว่า โลกนี้ อาศัยส่วนสองอย่าง คือ **ความมี (อัตถิตา) ๑ ความไม่มี (นัตถิตา) ๑**

ก็เมื่อบุคคลเห็น **เหตุเกิดแห่งโลก** ด้วยปัญญาอันชอบ ตามเป็นจริงอยู่

ความไม่มีในโลก ย่อมไม่มี

ก็เมื่อบุคคล **เห็นความดับแห่งโลก** ด้วยปัญญาอันชอบ ตามเป็นจริงอยู่

ความมีในโลก ย่อมไม่มี

อริยสาวกย่อมไม่ถือมั่น ไม่ยึดมั่นว่าอัตตาของเรา ย่อมไม่เคลือบแคลงสงสัยว่า ทุกข์เมื่อบังเกิดย่อมเกิด ทุกข์เมื่อดับย่อมดับ อริยสาวกนั้นมิญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นเลย

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงชื่อว่า **สัมมาทิฐิ** ท่านพระอานนท์กล่าวต่อไปอีกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ในส่วนสุดทั้งสอง คือ

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวง นั้น

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย	จึงมีสังขาร
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	จึงมีวิญญาณ
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	จึงมีนามรูป
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	จึงมีสฬายตนะ
เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	จึงมีผัสสะ
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปาทาน
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	จึงมีภพ
เพราะภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ

เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเหวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส กองทุกข์ทั้งปวงย่อมเกิดด้วยประการฉะนี้

ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งปวง เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ ฯลฯ

พระฉันนะฟังธรรมมีกตจากท่านพระอานนท์แล้ว ลากลับไปกรุงพาราณสี ปลีกตัวบำเพ็ญเพียรอยู่ตามลำพัง เริ่มเจริญวิปัสสนากำหนดปัจจัยตามนี้ ไม่นานนักก็ได้บรรลุอรหัตตผล

ในวินัย จุลวรรค ทุติยภาค ปัญจสตนธกะ หน้า ๕๒๕ กล่าวว่า

พระฉันนะกลับมาหาพระอานนท์ที่โฆสิตารามอีก เพื่อขอให้ระงับการลงพรหมทัณฑ์ พระอานนท์กล่าวกับพระฉันนะว่า เมื่อใด ที่ท่านทำให้แจ้งซึ่งพระอรหัตแล้ว เมื่อนั้นพรหมทัณฑ์ของท่านก็เป็นอันระงับไปโดยปริยาย

ประวัติมิได้กล่าวว่า พระฉันนะและนิพพานเมื่อใด และนิพพาน ณ ที่ใด

การสังคายนาครั้งที่ ๒

กาลล่วงไปโดยลำดับ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้วได้ ๑๐๐ ปี ในสมัยของพระเจ้า **กาศิโคท** ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้า สุนนาคขึ้นครองราชสมบัติ ภิกษุชาววัชชี กรุงเวสาลี ตั้งข้อปฏิบัติเรียกว่าวัตถุ ๑๐ ประการ บิดเบือนข้อบัญญัติในพระธรรมวินัย คือ

๑. **สังคิโณทกัปปะ** เกลือที่รับประเคนไว้แล้ว วันรุ่งขึ้นสามารถนำมาใช้ได้อีก

๒. **ทังคูลกัปปะ** เงานัดเลเยี่ยง ๒ องคุลี ยังฉันอาหารได้

๓. **คามันตรกัปปะ** ภิกษุฉันกัดแล้ว ท้มกัดแล้ว เข้าไปในละแวกบ้าน ฉันทโชนะ อนติริตตะได้ (อนติริตตะ ได้แก่ อาหารที่ไม่เป็นแดนจากภิกษุใช้ หรือ ของที่ภิกษุทำไม่เป็นแดน)

๔. **อวาสกัปปะ** ภิกษุหลายอวาส ที่มีสีมาเดียวกัน แยกทำอุโบสถต่างหากกันได้

๕. **อนุมติกัปปะ** ภิกษุทำสังฆกรรมโดยไม่ต้องรอกัน ภิกษุมกที่หลังจึงขออนุมตีกิได้

๖. **อาจิณณกัปปะ** ภิกษุประพฤติปฏิบัติ ตามธรรมเนียมของอุปัชฌายาจารย์ได้

๗. **อมถิตกัปปะ** ภิกษุฉันนมสดที่แปรรูปแล้วแต่ยังไม่เป็นนมสัสมายหลังกัดกาลได้

๘. **ชโลคิง ปาตุง** ภิกษุดื่มสุร่าอย่างอ่อน ทิ้งไม่ถึงความเป็นน้ำเมาได้

๙. **อทสกัง นิสีทัง** ภิกษุใช้ผ้าปูรองนั่งที่ไม่มีชายได้

๑๐. **ชาตुरुปรชตัง** ภิกษุรับทองและเงินได้

ในวันอุโบสถพวกภิกษุชาวเมืองเวสาลี ใส่บาตรเต็มถาดทองสัมฤทธิ์ ตั้งไว้ท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ กล่าวแนะนำอุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองว่า ท่านทั้งหลายจงถวายรูปิยะแก่สงฆ์ กหาปณะหนึ่งก็ได้ กิ่งกหาปณะก็ได้ มกสทหนึ่งก็ได้ เนื่องด้วยกิจของสงฆ์ต้องทำเพื่อบริขารมีอยู่ ดังนี้

ในระยะนั้น **พระยสกากันตกบุดร** จาริกมาถึงกรุงเวสาลี พำนักอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน ได้ยินพระวัชชีบุตรกล่าวดังนี้แล้ว ท่านจึงกล่าวกับอุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองเวสาลีว่า พวกท่านทั้งหลาย อย่าได้ถวายรูปิยะแก่สงฆ์ ทองและเงินไม่สมควรแก่สมณะเชื้อสายศากยบุตร พระสมณศากยบุตรไม่ยินดีทองและเงิน แม้พระยสกากันตกบุดรจะกล่าวเช่นนี้ แต่อุบาสกอุบาสิกาชาวเวสาลีก็ยังถวายรูปิยะแก่สงฆ์อยู่

ครั้นล่วงราตรีนั้นแล้ว พวกภิกษุชาววัชชีบุตร ได้จัดแบ่งเงินที่ได้รับนั้นตามจำนวนภิกษุ กล่าวกับพระยสกากันตกบุดรว่า ท่านพระยสสะ เงินจำนวนนี้เป็นส่วนของท่าน ท่านพระยสสะกล่าวว่ ท่านทั้งหลาย เราไม่มีส่วนในเงิน เราไม่ยินดีในเงิน พวกภิกษุชาววัชชีพากันลง **ปฏิสารณียกรรม** แก่พระยสสะ เพราะเหตุว่าพระยสสะทำให้ผู้มีศรัทธา ไม่เลื่อมใสในการกระทำของตน

ในชั้นแรก พระราชาทรงเห็นคล้ายตามไปกับเหล่าภิกษุชาวเวสาลี แต่พระนันทาเถรี ซึ่งเป็นพระภคินีได้ชี้แจงความจริงให้ทราบว่า การกระทำเช่นนี้ มิใช่ธรรม มิใช่วินัยของพุทธองค์ พระราชาจึงเปลี่ยนความคิด ไม่สนับสนุนข้อปฏิบัติดังกล่าว

พระยสกากัณฺเฑกบุตร จึงดำริว่า นี่เป็นเหตุแห่งความวิบัติของพระศาสนา ได้หารือพระเถระทั้งหลายว่า ควรจะทำการสังคายนาพระธรรมวินัยอีก

พระยสกากัณฺเฑกบุตร จึงไปยังเมืองโกสัมพี แล้วส่งทูตไป ณ สำนักภิกษุชาวเมืองปาฐา เมืองอวันตี และทักขิณภต ให้มาช่วยกันยกอธิกรณ์นี้ กล่าวว่าจะไปในภายหน้าพระธรรมวินัยจักเสื่อมถอย พวกอธรรมวาทิจักมีกำลัง พวกธรรมวาทิจักเสื่อมกำลัง

ครั้งนั้น ภิกษุที่พระยสกล่วงข่าวไป ได้มาประชุมกันที่ **โธคันธคบรรพต** พระเถระทั้งหลาย คิดกันว่า **ท่านพระเรวตะ** ท่านก้อยู่ในโสเรยนนคร เป็นพหูสูต ชำนาญในคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมคธิกา เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ใคร่ต่อศึกษา พวกเราควรจะได้พระเรวตะเป็นฝักฝ่าย

ท่านพระเรวตะ ได้ยินถ้อยคำของพระเถระทั้งหลายปรึกษากันอยู่ ด้วยทิพพโสธ จึงคิดว่า อธิการนี้กล้าแข็งนัก ไม่สมควรที่เราจะร่วมยกอธิกรณ์นั้น ถ้าเราคลุกคลีกับพวกเธอ จักอยู่ไม่ ผาสุก ท่านเรวตะจึงออกจากโสเรยนนคร ไปสู่เมืองสังกัสสะ เมื่อภิกษุเหล่านั้นตามมา จึงหลีกเลี่ยงไปเมื่อกัณฺเฑกชยะ เมืองอุทุมพร เมืองอัคคัพปุระ และสหชาตินครโดยลำดับ ภิกษุทั้งหลาย ตามพระเรวตะไปทันที่สหชาตินคร

ที่สหชาตินคร ท่านพระเรวตะ ไปพำนักกับ **พระสมณุตสาณวาสิ** ได้นิมนต์ภิกษุอันแตกฉาน ให้สวดสรภัญญะ หลังจากสวดสรภัญญะเสร็จแล้ว พระยสกากัณฺเฑกบุตร ได้เข้าไปหาท่านพระเรวตะ อภิवाทแล้วถามว่า **สิงคิโลณกัปปะ** (วัตถุข้อที่ ๑ ของภิกษุชาววัชชี) ควรหรือไม่ ขอบ

ต่อจากนั้นพระยสได้เรียนถามถึงวัตถุ ๑๐ ประการของพวกภิกษุชาววัชชี ท่านพระเรวตะ ตอบแล้วทุกประการว่า ไม่ควร พระยสจึงกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น ในภายหน้าธรรมวินัยจักเสื่อมถอย พวกเราจงช่วยกันยกอธิกรณ์นี้ขึ้นเถิด ท่านพระเรวตะรับคำของท่านพระยสกากัณฺเฑกบุตร แล้วพากันไปกรุงเวสาลี เพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น

ในกรุงเวสาลี ครั้งนั้น **พระสัพพกามี** อุปสมบทเป็นสังฆาภิบาลของท่านพระอานนท์ มีพรรษา ๑๒๐ ท่านพระสมณุตสาณวาสิ ได้เข้าไปเรียนถามเรื่องภิกษุชาววัชชี แต่ความเห็นของท่านสัพพกามีกับท่านพระสมณุตสาณวาสิ ก็ยังไม่ตรงกัน ท่านพระเรวตะจึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ว่า สงฆ์พึงระงับอธิกรณ์นี้ด้วย **อุพพาหิกวิธี** คือ เลือกภิกษุบางรูปในที่ประชุมตั้งเป็นคณะ แล้วมอบ

เรื่องให้หาไปวินิจฉัย สงฆ์จึงคัดเลือกภิกษุ ๔ รูป คือ พระสัพพกามี พระสาฬหะ พระอุชชโสภิตะ และพระवासคามิกะ เป็นภิกษุฝ่ายอธรรมวาที และอีก ๔ รูป คือ พระเวตตะ พระสัมมุตตาสถาเวสี พระยสกากันตทกบุตร และพระสุมน เป็นฝ่ายธรรมวาที แล้วพากันไป **วาสุการาม** เพื่อวินิจฉัย อธิกรณนั้น สมัยนั้น พระอชิตะมีพรรษา ๑๐ เป็นผู้แสดงปาฏิโมกข์

การสังคายนาครั้งที่ ๒ นี้ กระทำที่ **วาสุการาม** กรุงเวสาลี พระราชาทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์ โดยมี

พระยสกากันตทกบุตรเถระ เป็นองค์ประธาน

พระเวตเถระ เป็นผู้ตั้งคำถาม

พระสัพพกามีเถระ เป็นผู้ตอบพระวินัย

ทั้งนี้ เพื่อรับข้อบัญญัติ ๑๐ ประการของภิกษุชาววัชชี ซึ่งผิดพระธรรมวินัย ก่อนที่จะแพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง เมื่อวินิจฉัยเสร็จ อธิกรณเป็นอันระงับ ภิกษุทั้งหลายได้ชำระมลทินแห่งพระศาสนาทั้งปวงแล้ว

จากนั้นพระเถระทั้งหลาย ได้ทำการสังคายนาพระธรรมและพระวินัยทั้งหมด ด้วยอำนาจ ปิฎก นิกาย องค์ และธรรมชั้นอื่นๆอีก เช่นเดียวกับที่พระมหากัสสปเถระสังคายนา แล้วนั้นแล

การสังคายนาครั้งนี้ กระทำในที่ประชุมสงฆ์ ล้วนเป็นพระอรหันต์ชื่อนิสสพ ๗๐๐ รูป ใช้เวลา ๘ เดือนจึงแล้วเสร็จ

.....

การสังคายนาครั้งที่ ๓

กาลต่อมา จนถึงสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราช ขึ้นครองราชสมบัติได้ ๑๗ ปี ประมาณ พุทธศักราช ๒๓๔ ในครั้งนั้นเหล่านักบวชนอกศาสนาเห็นว่า ลากสักการะบังเกิดแก่ภิกษุสงฆ์ ในพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ส่วนพวกตนเสื่อมจากลาลสักการะ ไม่ได้มีอาหาร และเครื่องนุ่งห่ม จึงพากันปลอมบวชในพระพุทธศาสนา ด้วยการปลงผมเสียเอง นุ่งห่มผ้ากาสาแหว่ แสดงตนเป็นภิกษุ แล้วแสดงทวิปฏิ (ความเห็น) ของตน เทียวไปในวิหารทั้งหลาย เข้าไปร่วมทำอุโบสถบ้าง ปาณาณบ้าง สังฆกรรมบ้าง แม้ถูกภิกษุสงฆ์ห้ามปรามโดยธรรม โดยวินัยก็ไม่ยอมเชื่อฟัง บางพวกนำเรือไฟ บางพวกย่างตนให้ร้อนอยู่ในเครื่องอบตน บางพวกปะทุติหฺมฺเตนไปตามดวงอาทิตย์ บางพวกกล่าวว่าพวกเราจักทำลายพระธรรมวินัยของพวกท่าน

คราวนั้น พระโมคคัลลีสุปตฺตเถระ ดำริว่า บัดนี้ อธิกรณ์เกิดขึ้นแล้ว และจะถูกลงโทษ ก็เรายูท่ามกลางแห่งภิกษุเดียรฉาย จักไม่อาจจะรับอธิกรณ์นั้นได้ จึงมอบการปกครองสงฆ์แก่พระมหินเถระ แล้วสึกไปยัง **อโธคันถบรรพต** ด้วยประสงค์จะบำเพ็ญสมณธรรมโดยลำพัง

ในครั้งนั้น ภิกษุไม่ได้ทำอุโบสถหรือปาณาณ ร่วมกับเดียรฉายเหล่านั้นเลย ในวัดอโศกการาม อุโบสถขาดไปถึง ๗ ปี ภิกษุได้ทูลเรื่องนั้นแก่พระราชา

พระเจ้าอโศกมหาราช จึงทรงใช้อำมาตย์ผู้หนึ่งไปรับอธิกรณ์นั้น อำมาตย์เข้าใจผิด คิดว่าชาวชนบวมื่อจะปรวนโจร ก็ต้องมาโจรให้รับคาบ ฉนั้นใด ภิกษุเหล่านี้ได้ไม่ทำอุโบสถ พระราชาคงมีพระประสงค์ให้ตำหนักเหล่านั้น ฉนั้น

อำมาตย์ผู้นั้นไปยังพระวิหาร นัดให้ประชุมสงฆ์ เรียงขึ้นแจ้งว่า พระราชารับสั่งให้มานิมนต์สงฆ์ให้ทำอุโบสถ ขอพระคุณเจ้าจงทำอุโบสถเถิด พวกภิกษุกล่าวว่า พวกอาตมภาพจักไม่ทำอุโบสถร่วมกับเหล่าเดียรฉาย อำมาตย์ฟังดังนั้นจึงเริ่มใช้ดาบตัดศีรษะเหล่าภิกษุ ตั้งต้นแต่อาสาขะของพระเถระอาวุโสลงไป

พระติสสเถระ อนุชาของพระราชา ครั้นเห็นอำมาตย์ปฏิบัติเช่นนั้น ดำริว่า พระราชาคงจะไม่สงมาเพื่อให้ฆ่าพระเถระทั้งหลาย อำมาตย์นี้คงเข้าใจผิดแน่นอน จึงไม่รีบหนีอาสนะแต่ดัดจากพระเถระที่ถูกประหารแล้ว อำมาตย์จำพระอนุชาได้ ไม่อาจหันดัดตราลงไปได้ จึงกลับไปกราบทูลพระราชาว่าจะให้ทำประการใด

พระราชาทรงสรวบแล้ว รีบเสด็จไปยังพระวิหาร ตรัสกับภิกษุว่า โยมไม่ได้สั่งให้อำมาตย์ทำกรรมเช่นนั้นเลย บานนี้จะมีแก่ใครหนอ ภิกษุถวายคามเห็นแก่พระราชาเป็น ๒ นัย พระราชา

เกิดความสงสัยไม่แน่ใจ จึงรับสั่งถามว่าจะมีภิกษุรูปใด ที่สามารถดัดลินข้อสงสัยนี้ของโยมได้
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า มหาบพิตร **พระโมคคัลลิตฺตฺรติสสเถระ** ท่านสามารถที่จะดัดข้อสงสัยนี้
แก่มหาบพิตรได้ ในวันนั้นเอง พระราชาทรงจัดส่งพระธรรมกถึก ๓ รูป และอำมาตย์ ๔ นาย
พร้อมด้วยบริวาร ไปรับพระโมคคัลลิตฺตฺรติสสเถระ ที่โอคังคบรรพต

เมื่อพระธรรมกถึกและอำมาตย์ไปถึง เรียนพระเถระว่า พระราชารับสั่งให้หา พระเถระ
ไม่ยอมมา แม้ครั้งที่ ๒ ครั้งที่ ๓ พระราชาจึงให้กลับไปอาราธนาอีกโดยให้กล่าวว่า ข้าแต่พระคุณ
เจ้าผู้เจริญ บัดนี้ **พระศาสนาเสื่อมโทรม ขอพระคุณเจ้าโปรดอนุเคราะห์พวกข้าพเจ้า เพื่อเชิดชู
พระศาสนาเถิด** พระเถระได้สดับดังนั้น คิดว่า เหตุที่เราบวชมาด้วยตั้งใจแต่แรกว่า จะเชิดชูพระ
ศาสนา ฉะนั้นกาลนี้มาถึงแก่เราแล้ว จึงรับคำและยอมมาเฝ้าพระราชา

พระราชาทรงทราบข่าวว่าพระเถระมาถึงแล้ว จึงเสด็จไปยังริมฝั่งแม่น้ำคงคา เสด็จลงน้ำ
ลงไปรับพระเถระ แล้วได้ถวายพระหัตถ์แก่พระเถระผู้กำลังขึ้นจากเรือ พระเถระจับพระหัตถ์ข้าง
ขวาของพระราชา เหล่าราชบุรุษเห็นกริยานั้นแล้ว ชักดาบออกจากฝัก ด้วยคิดว่าเราจักตัดศีรษะ
ของพระเถระ เพราะเป็นจารีตว่า ผู้ใดถูกต้องพระวรกายของพระราชา ราชบุรุษพึงเอาดาบตัด
ศีรษะของผู้นั้น พระราชาทอดพระเนตรเห็นประกายดาบ ทรงรับสั่งว่า พวกเธออย่าทำผิดในพระ
เถระอีกเลย เพราะพระเถระถือว่าเราเป็นอันตวาลิก จึงได้จับมือเรา

พระราชาทรงนำพระเถระไปสู่ราชอุทยานของพระองค์ ทรงล้างเท้าพระเถระแล้วหาน้ำมนต์ให้
ทรงดำริว่า พระเถระจะเป็นผู้สามารถดัดความสงสัย ระบอบอิทธิณที่ที่เกิดขึ้น แล้วยกย่องพระ
ศาสนาได้หรือไม่ จึงเรียนถามพระเถระว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ โยมประสงค์จะเห็นปาฏิหาริย์
สักประการหนึ่ง

พระเถระทูลว่า ขอถวายพระพร มหาบพิตร ประสงค์จะทอดพระเนตรปาฏิหาริย์เช่นไร
พระราชาตรัสว่า อยากเห็นแผ่นดินไหว เจ้าข้า พระเถระเรียนถามว่า มหาบพิตรประสงค์จะทอด
พระเนตรแผ่นดินไหวทั้งหมด หรือไหวแต่เพียงกึ่งหนึ่ง พระราชาตรัสว่า ให้ไหวเพียงกึ่งหนึ่ง

พระโมคคัลลิตฺตฺรติสสเถระ จึงทูลว่า มหาบพิตร ถ้าเช่นนั้น พระองค์จงให้ราชบุรุษขีดเส้น
เป็นวงกลม โดยรอบบริเวณที่อาตมกำหนด จงนำราชพาหนะไปจอดคร่อมเส้นทางทิศตะวันออก
นำม้าไปยืนคร่อมเส้นทางทิศใต้ ให้บุรุษไปยืนคร่อมเส้นทางทิศตะวันตก นำภาคทองบรรจุน้ำเต็ม
ไปวางคร่อมเส้นทางทิศเหนือ พระราชารับสั่งให้ปฏิบัติตามนั้น

พระเถระเข้าจุดธูปเทียน ซึ่งเป็นบาทของอภิญญา ออกจากจุดธูปแล้วอธิษฐานให้

แผ่นดินไหว ล้อรถที่อยู่ภายในวงกลมไหว ด้านนอกไม่ไหว เท้าของม้าและนรุษที่อยู่ภายในวงกลมไหว ด้านนอกไม่ไหว น้ำในภาตส่วนที่อยู่ในวงกลมไหว ส่วนที่อยู่นอกวงกลมไม่ไหว

พระราชาทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์นั้นแล้ว ก็มั่นพระทัยว่า พระเถระจักสามารถยกย่องพระศาสนาได้แน่นอน จึงตรัสถามความสงสัยนั้นว่า อามาคย์ปลงชีวิตพระเถระจำนวนเท่านี้รูป บาปนั้นจักมีแก่ใคร พระเถระทูลถามว่า ขอถวายพระพร พระองค์มีความคิดที่จะส่งอามาคย์นี้ไป ปลงชีวิตภิกษุเหล่านั้นหรือ พระราชาตรัสว่า ไม่มี เจ้าข้า พระเถระจึงทูลว่า ถ้าพระองค์ไม่มีความคิดเช่นนั้นบาปก็ไม่มีแก่พระองค์ พระโมคคัลลสูตรติสสเถระได้ยก **ติดิตริชาดก** เป็นอุทาหรณ์ คาถาในชาดกนั้นมีความว่า

**ถ้าใจของท่านไม่ประทุษร้าย กรรมที่อาศัยท่านกระทำ
ก็ไม่ถูกต้องท่าน บาปก็ไม่ติดเป็นท่านผู้บริสุทธิ์**

เมื่อพระราชาทรงเข้าพระทัยแล้ว พักอยู่ในพระราชอุทยานนั้นตลอด ๗ วัน เพื่อเรียนพระพุทธรูปของพระศาสดากับพระเถระ ครั้นในวันที่ ๗ พระราชามีรับสั่งให้ภิกษุสงฆ์ประชุมพร้อมกันที่วัดอโศการาม ทรงซึ่งม่านผ้ากันไว้ แล้วประทับนั่งอยู่หลังม่านนั้น มีรับสั่งให้จัดภิกษุผู้มีลัทธิเดียวกัน รวมกันอยู่เป็นพวก ๆ แล้วรับสั่งให้มนต์หมู่ภิกษุมหาที่ละหมู่ ตรัสถามว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีปกติตรัสว่าอย่างไร

ภิกษุบางหมู่ทูลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้ามีปกติตรัสว่า **เที่ยง** ตรัสว่า **บางอย่างเที่ยง** ตรัสว่า **โลกมีที่สดุและไม่มีที่สดุ** ตรัสว่า **ตนและโลกเกิดขึ้นลอย ๆ ไม่มีเหตุ** ตรัสว่า **ตนมีสัญญา** ตรัสว่า **ตนไม่มีสัญญา** ตรัสว่า **ตนมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่** ตรัสว่า **นิพพาน มีอยู่ในปัจจุบัน**

พระราชาก็ทรงทราบว่าชนเหล่าใดมีลัทธิภิกษุ เพราะได้ทรงเรียนรู้อัทธิต่าง ๆ จากพระเถระมาก่อนแล้ว จึงพระราชทานน้ำขาวแก่พนักงาน ให้ทำการสีกเหล่าเดียเรี่ย ด้วยพระราชอำนาจของพระราชา ลำดับนั้น พระราชารับสั่งว่า ข้าแต่พระคุณเจ้า บัดนี้พระศาสนาบริสุทธิ์แล้ว ขอภิกษุสงฆ์จงทำอุโบสถเถิด ทรงพระราชทานอารักขาแล้วเสด็จกลับพระนคร สงฆ์ได้พร้อมเพรียงกันทำอุโบสถแล้ว

พระโมคคัลลสูตรติสสเถระ ได้แสดง **กถาวัตถุปรกณ** ในที่ประชุมสงฆ์นั้น แล้วคัดเลือกภิกษุผู้ทรงพระไตรปิฎก แตกฉานในปฏิสัมภิทา ชำนาญในไตรวิชชา กระทั่งคายนาพระธรรมและวินัย ขำระมลทินในพระศาสนา เหมือนครั้งที่พระมหากัสสปเถระ และพระยสกาถกเถระเคยกระทำมาแล้ว โดยประชุมกัน ณ **อโศการาม เมืองปาฏลิบุตร**

พระเจ้าอโศกมหาราช เป็นองค์อุปถัมภ์

พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระ เป็นประธานในการสังคายนา

การสังคายนาครั้งนี้ กระทำในที่ประชุมสงฆ์ ๑๐๐๐ รูป ส่วนเป็นพระอรหันต์ชั้นฉฬภ ใช้เวลา ๙ เดือนจึงแล้วเสร็จ

พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงครองราชย์สมบัติอยู่ ๓๗ ปี ในตอนปลายรัชกาล มหาดชนาชนามพระองค์ว่า **พระเจ้าธรรมาโศกราช**

ประกาศพระพุทธศาสนายังต่างแดน

[๓๓] ในปีพระพุทธศักราช ๒๓๖ หลังจากการสังคายนาครั้งที่ ๓ พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระดำริว่า ในอนาคตพระพุทธศาสนาจะพึงตั้งมั่นอยู่ด้วยดีในประเทศใด จึงมอบศาสนกิจให้เป็นภาระของภิกษุ แล้วส่งภิกษุเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนาให้กว้างขวาง ในรัฐต่าง ๆ โดยความเห็นชอบของพระเจ้าอโศกมหาราช ดังนี้

พระมัลลฉัพพกิจเถระ ไปแคว้นกัลลิมะ และคันธาระ

พระมหาหะเถระ ไปมณฑลสกกมณฑล

พระรักขิตเถระ ไปแคว้นทวารวดี

พระโยนกรธรรมรักขิต ไปอุปรัตนคชนคร

พระมหารักขิตเถระ ไปแคว้นโยนก

พระมัลลฉิมเถระ ไปแถบภูเขาหิมาลัย

พระโสณเถระ และพระอุตตเถระ ไปสุวรรณภูมิ

พระมหินทเถระ พระอุตตยเถระ พระสัมพลเถระ พระอิฏฐยเถระ และพระภัททสาณเถระ ไปตั้งพนักณทวีป (ลังกา)

พระเถระทั้งหมดเข้าใจกันว่า โชนบททั้งหลายต้องมีคณะปณจวรรค จึงจะทำอุปสมบทกรรมได้ จึงพากันไปกลุ่มละ ๕ รูป รวมกันจน

พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระ ส่งพระมหินทเถระ ผู้เป็นสังฆวิหริกว่า พวกท่านไปยังตั้งพนักณทวีปแล้ว จึงประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้ที่นั่น

พระมหินทเถระ ดำริว่า **พระเจ้ามกุฏสีวะ** พระราชาของตั้งพนักณทวีปขณะนั้น ทรงพระชนมภาพมากแล้ว จึงคอยเวลาจนพระราชโอรสพระนามว่า **เทวานัมปิยติสสะ** จักขึ้นครองราชย์ก่อน

พระมหินทเธระจึงพาภิกษุสงฆ์ ๔ รูป มี **พระอัญญิยะ พระอุตติยะ พระสัมพละ พระภัททสาละ** รวมทั้ง **สุนนสามเณร** ผู้เป็นโอรสของพระนางสังฆมิตตา และ **ภณทุกอุบาสก** เดินทางออกจากวัดโอศการาม เพื่อยจาริกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เพื่อเยี่ยมพระญาติวงศ์ จนเวลาล่วงไปถึง ๖ เดือน พระเถระได้ไปถึงเมืองเวทิส อันเป็นสถานที่ประทับของพระมารดา ซึ่งอยู่ห่างจากกรุงปาฏลิบุตรระยะทาง ๕๐ โยชน์

พระเทวีผู้เป็นพระมารดาของพระเถระ ทอดพระเนตรเห็นพระเถระมาถึง ไหว้พระบาททั้งสองของพระเถระ ถวายภิกษาแล้วทรงมอบวัดชื่อ **เวทิสคิริมหาวihar** ที่ตนสร้าง ถวายพระเถระ พระมหินทเธระพำนักอยู่ที่ เวทิสคิริมหาวihar ๑ เดือน

คณะสงฆ์และอุบาสกทั้งหมด ประชุมกันอยู่ในวันอุโบสถ คือในวันเพ็ญเดือน ๗ ได้ปรึกษากันว่า เป็นกาลอันสมควรหรือยัง ที่พวกเราจะไปยังดัมพปตนิเวทวีป

เวลานั้น ท้าวสักกะเสด็จเข้าไปหาพระมหินทเธระ ตรัสว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ **พระเจ้ามัญญสวระ** แห่งดัมพปตนิเวทวีปสวรรคตแล้ว บัดนี้ **พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ** ได้ขึ้นครองราชย์ พระศาสนาได้ทรงพยากรณ์พระองค์ไว้ว่าในอนาคต ภิกษุชื่อ **มหินทะ** จักยังชาวดัมพปตนิเวทวีปให้เลื่อมใส บัดนี้ เป็นกาลอันควรที่พระองค์จะไปยังสถานที่นั้น แม้ข้าพเจ้าก็จักเป็นผู้อุปถัมภ์ท่าน

พระมหินทเธระรับคำของท้าวสักกะแล้ว เดินทางจาก **เวทิสบรรพต** ไปยัง **มิสสภบรรพต** ทางทิศบูรพาแห่ง **อนุราธบุรี** ด้วยฤทธิ ในวันที่พระมหินทเธระไปถึง ที่ดัมพปตนิเวทวีปมีงานนักขัตฤกษ์ พระราชามีพระประสงค์จะทรงกีฬาสำราญ เทวดาองค์หนึ่งที่สถิตอยู่ที่มิสสภบรรพตนี้ คิดว่าจะให้พระราชากับพระเถระ จึงแปลงเป็นละมั่ง เพี้ยเล็มหญ้าอยู่ในที่ใกล้จากพระเถระ พระราชาทอดพระเนตรเห็นเนื้อจึงตามไป พระมหินทเธระอธิษฐานว่า ขอให้พระราชาทอดพระเนตรเห็นเฉพาะเราเท่านั้น แล้วทูลทักว่า **ติสสะ ติสสะ** ของจงเสด็จมาทางนี้ พระราชาสดับแล้ว เฉลียวพระทัยว่า ชนผู้เกิดในดัมพปตนิเวทวีป ไม่มีผู้ใดกล้าเรียกเราด้วยนามนี้ โฉนหนอสมณะนี้จึงเรียกเราเช่นนั้น จักเป็นมนุษย์หรือมนุษย์กันแน่

พระเถระถวายพระพรว่า มหาบพิตร อาตมภาพทั้งหลายชื่อว่าสมณะ เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระธรรมราชา จากชมพูทวีปมาอยู่ที่นี้เพื่ออนุเคราะห์มหาบพิตร

สมัยนั้น **พระเจ้าอโศกมหาราช** และ**พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ** ทรงเป็น **พระอภิกุรุสหาย** (สหายที่ยังไม่เคยพบเห็นกัน) ต่างก็ส่งเครื่องบรรณาการไปถวายกันและกัน นอกจากอามิสบรรณาการแล้ว พระเจ้าอโศกยังได้ฝากพระราชสาส์นเป็นธรรมบรรณาการไปถวาย ความว่า

หม่อมฉันได้ฟังพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นสรรณะ ได้แสดงตนเป็นอุบาสกในพระศาสนาแห่งพระศากยบุตรแล้ว ขอพระองค์ท่าน ก็จงยังจิตให้เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ขอให้พระองค์ทรงเข้าถึงรัตนะทั้ง ๓ นั้น ว่าเป็นสรรณะ ด้วยพระราชศรัทธาเถิด

พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ สดับว่าพระมหินทเถระเป็นสาวกของพระศาสดา จึงทรงตั้งอาวูธ แล้วประทับนั่งสนทนาสัมโมหะนียกถากับพระเถระ พร้อมด้วยข้าราชการบริวารจำนวนมาก พระเถระถามปัญหาเพื่อหยั่งทราบปัญญาของพระราชาก็ได้ทราบว่าเป็นบัณฑิต จักสามารถอุปัชฌาย์ได้ จึงแสดง **จูฬัตถกปิโหมปมสูตร** ในเวลาจบถก พระราชาพร้อมด้วยข้าราชการบริวาร ดำรงอยู่ใน **ไตรสรณคมน์**

พระราชานิมนต์ให้ภิกษุสงฆ์รับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น โดยจะส่งรถมารับ เมื่อพระราชาลิขไปแล้วไม่นาน พระเถระเรียก **สุมณสามเณร** ผู้เป็นหลาน (บุตรของพระนางสังฆมิตตา) มาสั่งว่า เธอจงไปประกาศเวลาฟังธรรมแก่ชนทั้งหลาย สามเณรถามว่า กระผมจะประกาศให้ได้ยินในที่ประมาณเท่าใด พระเถระสั่งว่าเธอจงประกาศให้ได้ยินทั่วทั้ง **ดัมพปัดณทวีป**

สามเณรรับบัญชาของพระเถระแล้ว เข้าขุดตถกณเมื่อภิกษุญญเป็นบาท ออกจากถกณแล้วอธิษฐานจิตประกาศเวลาฟังธรรมให้ได้ยินทั่วทั้งดัมพปัดณทวีป ตลอด ๓ ครั้ง เสียประกาศนั้นกระฉ่อนขึ้นไปถึงชั้นพรหมโลก เทวดามาสันนิบาตกันมากมาย พระเถระจึงแสดง **สมจิตตสูตร** ในเวลาจบถกเทวดาบรรลुरुธรรมะไม่ถ้วน นาคและครุฑมากมายได้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์แล้ว

วันรุ่งขึ้น พระราชาทรงส่งรถไปรับพระเถระ พระเถระพูดว่าท่านจงไปเถิด พวกเราจักไปภายหลัง ดังนี้แล้วพร้อมกันไปปรากฏตน ณ สถานที่อันจักเป็นที่ตั้งของ **ปฐมเจดีย์** ที่ประตูนครทางทิศบูรพาแห่งอนุราธบุรี ด้วยฤทธิ์

พระราชา เสด็จมาถวายบังคมพระเถระทั้งหลาย ทรงรับบาตรจากพระหัตถ์ของพระมหินทเถระ แล้วนิมนต์พระเถระทั้งหลายเข้าไปสู่ภายในพระราชนิเวศน์ ด้วยการบูชาสักการะใหญ่ ทรงอภิสถิกษุสงฆ์ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เสร็จเรียบร้อยแล้ว รับสั่งให้เรียกสตรี ๕๐๐ คน มี **พระนางอนุฟ้าเทวี** เป็นประมุข ให้มาทำการอภิเวทและบูชาสักการะพระเถระทั้งหลาย

ในเวลาเสร็จกิจกิจ พระเถระได้แสดง **เปตวัตถุ วิมานวัตถุ สัจจสังยุต** สตรีทั้ง ๕๐๐ เหล่านั้นบรรลุนิเวศน์ปัตติผล พระนางอนุฟ้าเทวีได้บรรลุนิเวศน์ปัตติผล

มหาชนต่างพากันมาประชุมกันที่พระลานหลวง เพราะต้องการเห็นพระเถระ พระราชาจึงมีรับสั่งให้ทำความสะอาดโรงช้าง เกลี่ยทราย ไปรยดอกไม้ และปูลาดอาสนะเพื่อพระเถระ

ในโรงช่างมุงกล พระเถระได้แสดง **เทวทูตสูตร** ในที่นั้น ในเวลาจบเทศา ชนประมาณหนึ่งพัน ได้รับบรรลุโสดาปัตติผล

เวลานั้นโรงช่างก็แคบไป จึงมีพระราชาอนุญาตให้มหาชน ไปตากแดดอาสนะ ที่อุทยานนั้นทุกวัน ใกล้ประตูด้านทิศทักษิณ พระเถระแสดง **อาสิวิสเปมสูตร** ในอุทยานนั้นทุกวันนั้น มหาชนประมาณสามหมื่น ได้รับบรรลุโสดาปัตติผล

ครั้นเวลาเย็น พระเถระจะกลับ พระราชาตรัสว่า **อุทยานนั้นทุกวัน** นั้นเป็นของพระชนก อยู่ไม่ไกลนักจากพระนคร สะดวกแก่การสัญจร ขอพระเถระเจ้าทั้งหลายโปรดพำนักอยู่ในอุทยานนั้นทุกวันนี้เถิด พระเจ้าข้า พระมหากษัตริย์ถวายพระพรว่า มหาบพิตร นั้หาญอุตสาหะใกล้พระนคร ไม่ควรที่บรรพชิตจะพำนักอาศัย พระราชาตรัสว่า ถ้าเช่นนั้น **มหาเมฆวัน** ซึ่งเป็นอุทยานเกิดจากนั้นทุกวันนี้ไป เป็นสถานที่สงบร่มเย็น ขอฉันนัตพระเถระเจ้าทั้งหลาย จงไปพำนัก ณ ที่นั้นเถิด พระมหากษัตริย์ถวายพระพรว่า พระเถระทั้งปวง จึ่งไปพำนักที่มหาเมฆวันตามคำอาราธนาของพระราชาจนตลอดราตรีนั้น

วันรุ่งขึ้น พระราชาเสด็จมายังมหาเมฆวันอุทยาน ถวายมัสการพระเถระแล้ว ตรัสถามว่า พระผู้เป็นเจ้าพำนักอยู่ ณ ที่นี้ มีความไม่สะดวกประการใด พระเถระถวายพระพรว่า สถานที่นี้ สะดวกสบายควรแก่การใช้เป็นที่พำนักของสงฆ์ พระราชาทราบความ จึงนำพระเด็กน้อยทองคำหลั่งน้ำทักษิโณทกให้ตกลงยังหัตถ์ของพระเถระ ตรัสว่า ข้าพเจ้าขอถวาย **มหาเมฆวัน** เป็นอารามแก่ภิกษุสงฆ์ทั้งปวง แต่นี้เป็นต้นไม้ พร้อมกับน้ำที่ตกลง แผ่นดินใหญ่ที่ไหว พระราชาตกพระทัย เพราะเป็นการไหวของแผ่นดินคราวแรกในสมัยปัจฉิมเทวปี ตรัสถามพระเถระว่า จะมีเหตุอันใด

พระเถระถวายพระพรว่า มหาบพิตร อย่าตกพระทัยเลย **ศาสนาชองพระศตพลจิกตั้งมั่นในเกาะนี้** และที่นี้จักเป็นที่ตั้ง **มหาวิหารแห่งแรกของตัมพอนิทวีป** แผ่นดินไหวนี้ เป็นบุพนิมิตแห่งการประดิษฐานพระศาสนา พระราชาเทวามปิยติสสทรงเลื่อมใสยิ่งย่อง ได้ถวายดอกมะลิเป็นอันมากแก่พระเถระ พระมหากษัตริย์ทอดอกมะลิ แล้วดำริเมื่อใดรอบบรเวณไปรอยดอกมะลิลงบนพื้นดิน กล่าววาทรงที่จักเป็นที่สร้างโรงอุโบสถ ทรงนั้จักเป็นที่สร้างโรงเพลิงแห่งสงฆ์ ทรงนั้จักเป็นที่สร้างถาวรวัตถุอื่น ๆ จนครบ ๙ แห่ง ทุกครั้งที่ดอกมะลิตกลงถึงพื้นดิน แผ่นดินก็ไหว จากนั้นพระเถระไปยังคู่มุขประตูอุทยาน ไปรอยดอกมะลิที่เทือกสูงไปทั้งหมด แผ่นดินไหวใหญ่มากกว่าทั้ง ๙ ครั้งที่เกิดขึ้นแล้ว พระเถระถวายพระพรว่า มหาบพิตร ทรงนั้จักเป็นที่ปลูกกิ่งเยื้องขวาของต้นพระศรีมหาโพธิ์ อันเป็นโพธิพฤกษ์ของพระบรมศาสดาของเรา

วันรุ่งขึ้น พระเถระฉันภัตตาหารที่พระราชมณเฑียร แล้วแสดง **อนมตคคิยสูตร** ในอุทยานนั้นวัน วันต่อมาแสดง **อคคิขันโธปมสูตร** พระเถระแสดงโดยอุบายที่ตลอด ๗ วัน ธรรมภิกษุมีได้มีแก่สัตรีหลายพัน ตั้งแต่นั้นมา อุทยานนั้นวันก็ได้ชื่อว่า **โชติวัน** เพราะเป็นสถานที่พระพุทธศาสนาปรากฏความรุ่งเรืองขึ้น

ในวันที่ ๗ พระเถระแสดง **อัปปมาทสูตร** โปรดพระราชากายในพระราชวังแล้ว เลยไปยังมิสสกบรพต พระราชาตรัสกับอำมาตย์ว่า พระเถระสั่งสอนพวกเราด้วยโอวาทมากแล้ว จะพึงทอดทิ้งพวกเราไปหรือหนอ พวกอำมาตย์กราบทูลว่า พระเถระนั้นพระองค์มิได้มีนตม ทำนบกของทำนอง ฉะนั้นแม้ท่านจะกลับไปโดยไม่ทูลลาพระองค์ ก็พึงเป็นได้

พระราชาทรงติดตามพระเถระไปยังมิสสกบรพต ตรัสถามว่า ท่านพระเถระทั้งหลาย ประสงค์จะกลับไปในบัดนี้หรือ พระเถระถวายพระพรว่า มหาบพิตร **วัสสุภนาธิกา** (กาลเข้าจำพรรษา) ใกล้เข้ามาแล้ว สมณะได้ที่จำพรรษาจึงจะสมควร พระราชาจึงนิมนต์ให้พระเถระจำพรรษาที่ **มิสสกบรพต** ในระหว่างพรรษา พระเถระทั้งหลายยังราชตระกูล และมหาชนจำนวนมากให้บังเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

หลังจากออกพรรษาปวารณาแล้ว พระมหินทเถระได้ถวายความเห็นให้พระราชาสั่งสุญสำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ณ มิสสกบรพต เพื่อให้เป็นสถานที่สักการบูชาของเหล่าชนทั้งหลาย แล้วสั่งให้สุนสามเณร ไปทูลขอพระบรมสารีริกธาตุ และบาตรของพระพุทธองค์ จากพระเจ้าอโศกมหาราชผู้เป็นพระอัยกาของสามเณร จากนั้นให้ไปยังเทวโลกเพื่อขอพระราชทานพระธาตุรากขัณฐ์เมืองขวา จากท้าวสักกเทวราช

สุนสามเณร ไปดำเนินการตามที่พระมหินทเถระผู้เป็นพระมหาตุลา (สูง) สั่ง ด้วยความเรียบร้อยทุกประการ จากนั้น นำบาตรที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุรากขัณฐ์กลับมายังตัมพปณเฑียรที่พระเถระทั้งหมดมีพระมหินทเถระเป็นประมุข ประดิษฐาน **พระบรมสารีริกธาตุ** และ **บาตรของพระพุทธองค์** ที่พระเจ้าอโศกพระราชทาน ไว้ที่ **มิสสกบรพต** ซึ่งต่อมาได้นามว่า **เจติยบรรพต** หรือ **เจติยคีรี** แล้วอุญเชีย **พระธาตุรากขัณฐ์เมืองขวา** ไปยังอุทยานมหานาคในเวลาค่ำ

พระราชาทรงประทับบนคอช้างมงคล ทรงกันเควดฉัตรด้วยพระองค์เอง เสด็จไปยังอุทยานมหานาค ทรงอธิษฐานว่า หากเป็นพระบรมธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เฝ้าเควดฉัตรจงเบนออกไป ช้างมงคลจงคุกเข่าลงบนพื้น และขอให้ผอบบรรจุพระบรมธาตุจงมาประดิษฐานอยู่บนกระหม่อมของเรา พร้อมกับคำอธิษฐานของพระราช เควดฉัตรได้เบนออกไป

ช้างมงคลถูกฆ่าลงบนพื้น ผอมบรจจุพระบรมธาตุได้มาประดิษฐานอยู่บนกระหม่อมของพระราช
พระราชาทรงปีติปราโมทย์เป็นอย่างยิ่ง ตรัสถามพระเถระว่า ข้าพเจ้าจักปฏิบัติต่อ
พระบรมสารีริกธาตุอย่างไร พระเถระถวายพระพรว่า ขอพระองค์ได้ทรงโปรดวางไว้บนกระพองช้าง
พระราชาก็ได้ทรงยกผอบบรรจุพระบรมธาตุ วางไว้บนกระพองช้างนั้น

ครั้งนั้น ฤๅษีช้างเดินถอยหลังเข้าไปสู่พระนคร ทางประตูด้านทิศตะวันออก แล้วหัน
กลับเดินผ่านตัวเมือง ไปออกประตูด้านทิศใต้ ตรงไปยังเทวาลัยของ **มหายักษ์** ซึ่งอยู่ทางด้าน
ทิศตะวันตก จากนั้นย้อนกลับไปยังสถานที่ที่จักสร้างสถูป ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งบริโกตเจดีย์ของ
พระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ ๓ พระองค์

ฤๅษีช้างยืนอยู่ ณ สถานที่ที่จะปลูกกิ่งพระศรีมหาโพธิ์ พระราชารับสั่งให้ก่อพระสถูป
มหาชนช่วยกันนำดินจากมึงอภัยวาปี มาปั้นอิฐเพื่อสร้างพระสถูป เพื่อบรรจุพระธาตุรากขวัญ
และเตรียมทำสักการะใหญ่

เมื่อชาวพระนครมาประชุมกันแล้ว พระธาตุรากขวัญของพระศตพล ได้ปรากฏวิริยขึ้นสู่
เวทาสประมาณ ๘ ชั่วโมงศาลาจากกระพองช้าง แสดงยมกปาฏิหาริย์เหมือนปาฏิหาริย์ที่พระ
พุทธองค์ทรงแสดง ณ โคนต้นคันทามพพฤกษ์ ใกล้กรุงสาวัตถี ด้วยพระพุทธานุภาพ จากนั้น
ฝนโบกขรพรรษได้ตกลงในที่ประชุมกัน แผ่นดินใหญ่ไหวจนถึงที่สุดแห่งน้ำ ก่อให้เกิดความ
ปีติปราโมทย์แก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย (วินัย มหาวิภังค์ ปฐมภาค ๑๔๓-๑๔๔)

เมื่อสถูปสำเร็จแล้ว พระราชา พระเทวี และเหล่าราชอำมาตย์ได้กระทำสักการบูชา
อย่างใหญ่ยิ่ง แม้แต่เหล่าเทวดา นาค และยักษ์ ก็ทำการบูชาเช่นกัน พระมหินทเธระก็ยังพำนักอยู่
ณ มหาเมฆวันนั้น หลังจากนั้นพระราชารับสั่งให้สร้างพระวิหาร ณ สถานที่ใกล้เคียงกับพระสถูป
พระวิหารนั้นจึงมีนามว่า **อุปัธยาราม** สืบต่อมา

พระเชษฐภคตาของพระราชา พระนามว่า **อภัย** ทรงเลื่อมใสใน ปาฏิหาริย์แห่งพระธาตุนั้น
ทรงผนวชพร้อมกับกุลบุตรชาวตัมปเปตเทวีประมาณ ๑๐๐๐

พวกกุมารจากหมู่บ้านเวตาลี และหมู่บ้านหาวรมณฑลเป็นต้น หมู่บ้านละ ๕๐๐ คน
พร้อมกันออกบรรพชาทั้งภายในและภายนอกเมือง รวมทั้งหมดประมาณสามหมื่นรูป

ในสมัยนั้น **พระนางอนุพาเทวี** มีพระประสงค์จะผนวช พระราชาจึงมีพระดำรัสกับ
พระเถระให้บวช พระมหินทเธระทูลพระราชาว่า มหาบพิตร การให้มาตุคามบรรพชา เป็นกิจของ
ภิกษุณี ในนครปาฏลีบุตรมีพระเถรีนามว่า **สังฆมิตตา** เป็นน้องสาวของอาตมภาพ ขอพระองค์

ทรงโปรดให้มินต์พระเถรีนั้นมา อีกประการหนึ่ง โพธิพฤกษ์อันเป็นไม้ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสรู้ก็ควรประดิษฐานอยู่ ณ ตัมพปัดณทิวปนี้ ฉะนั้นพระองค์พึงส่งพระราชสาสน์ และขอให้พระเถรีอัญเชิญกิ่งไม้โพธิ์มาด้วย

พระราชอาทานัมปิยติสสะ จึงรับสั่งให้ **อริฏฐะ** อามตย์ผู้เป็นหลานของพระองค์ทำหน้าที่นี้ อริฏฐะอามตย์รับพระราชดำรัสแล้ว กราบทูลขอพระราชทานบรรพชาอุปสมบท พระราชาทรงอนุญาต อามตย์นั้นถือเอาพระราชสาสน์และเถรสาสน์แล้ว ไปยังท่าเรือชื่อ **ซัมพูโลละ** ลงเรือข้ามสมุทรไปยังเมืองปาฏลิบุตรโดยวันเดียวเท่านั้น ด้วยกำลังอริฐานของพระเถระ

ฝ่าย **พระนางอนุฟ้าเทวี** พร้อมด้วยหญิงสาววัง ๕๐๐ คน และหญิงสาว ๕๐๐ คน สมทาน คิล ๑๐ ครองผ้ากาสาวพัสตร์ ให้สร้างสำนักอาศัยในสวนหนึ่งของนคร พำนักคอยอยู่

อริฏฐะอามตย์ถึงปาฏลิบุตรแล้ว ทูลเกล้าถวายพระราชสาสน์แก่พระราชาอโศกมหาราช แล้วเข้าไปเฝ้าพระสังฆมิตตาเถรี กราบเรียนความตามที่รับพระราชดำรัสจากพระราชอาของตน

พระสังฆมิตตาเถรีรับเข้าไปยังพระราชนิเวศน์ ทูลขออนุญาตจากพระราชบิดาเพื่อไปยัง **ตัมพปัดณทิวป** พระราชบิดายังไม่อนุญาต ด้วยเหตุผลว่าลูกหลานไปกันเสียหมด ทำให้เราเหมือน คนแขนขาด

พระเถรีกราบทูลว่า ข้าแต่มหาราช คำของหลวงพี่ (พระสมณเทเถระ) หนักแน่นนัก อีกทั้งพระนางอนุฟ้าชัตติยานี และสตรี ๑๐๐๐ คน ที่มุ่งหน้าต่อบรรพชา รอคอยหม่อมฉันอยู่ ขอทรงอนุญาตหม่อมฉันเถิด

พระราชเจ้าทรงอนุญาต แล้วรับสั่งให้พระเถรีนำกิ่งมหาโพธิ์ไปด้วย (ความเป็นมาของ มหาโพธิ์ ต้นที่นำมาประดิษฐานที่ลังกาทวีปนี้ รายละเอียดอยู่ในวินัยปิฎก มหาวีหังส ปฐมภาค หน้า ๑๕๑-๑๕๓) พระราชาทรงบูชากิ่งมหาโพธิ์ แล้วทรงให้ยกกิ่งมหาโพธิ์ลงสู่เรือ ที่ฝั่งแม่น้ำคงคา พระองค์เองเสด็จออกจากพระนครข้ามตง **วิฆนาภูวี** แล้วเสด็จไปถึงท่าน้ำชื่อ **ตามพลิตตี** ตลอด ๗ วัน ในระหว่างทางพวกทวยเทพ มนุษย์ และนาค ได้พากันบูชากิ่งมหาโพธิ์อย่างมโหฬาร พระราชาทรงพักกิ่งมหาโพธิ์ไว้ที่ริมฝั่งสมุทร ๗ วัน

ครั้นทรงบูชากิ่งมหาโพธิ์ด้วยสักการะอันยิ่งใหญ่แล้ว ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือนอ้าย พระเจ้าอโศกมหาราชทรงยกกิ่งมหาโพธิ์ขึ้น เสด็จลุยน้ำไปประมาณเพียงพระศอก ทรงวางกิ่งมหาโพธิ์ไว้บนเรือ แล้วรับสั่งให้พระสังฆมิตตาเถรีพร้อมด้วยบริวารลงสู่เรือ ตรัสกับอริฏฐะอามตย์ว่า ข้าพเจ้าบูชากิ่งมหาโพธิ์ด้วยราชสมบัติในสากลชมพูทวีปถึง ๓ ครั้ง ต้องลุยน้ำมาเพียงประมาณ

พระศอ เพื่อส่งกิ่งมหาโพธิ์ไปให้พระสหายของข้าพเจ้า แม้พระสหายของข้าพเจ้า ก็จงบูชากิ่งมหาโพธิ์นี้ ประคองอัญชลีแล้วทรงส่งไป มหากษัตริย์มองดูอยู่จนเรือแล่นออกไปสู่ท้องทะเลหลวง ระหว่างเดินทาง เหล่านาคเห็นดังนั้น จึงขูลขอพระเถรนำกิ่งมหาโพธิ์ไปสู่ภาคพิภพ ภูเขาด้วยราชสมบัติแห่งนาคตลอด ๗ วัน แล้วนาคกลับมาประดิษฐานไว้บนเรืออีก เรือได้แล่นไปถึงท่า **ขัมพูโกละ** ซึ่งเป็นเมืองท่าอยู่ทางทิศเหนือของดัมพปตนิเวหิวิป ในวันที่นั้นนั่นเอง

พระราชาทวนัมปิยติสสะ

[๓๔] ฝ่ายทางดัมพปตนิเวหิวิป **พระราชาทวนัมปิยติสสะ** ทรงตกแต่งทางเตรียมต้อนรับ ตั้งแต่ประตูพระนคร ทางด้านทิศอุดรแห่งอนุราชบุรี จนถึงท่า **ขัมพูโกละ** ตามคำของสุณัสมณเถร ในวันที่เรือมาถึง พระราชาประทับเป็นอยู่ที่ศาลาริมฝั่งสมุทร ทอดพระเนตรเห็นกิ่งมหาโพธิ์ที่กำลังมาอยู่ในมหาสมุทรนั้นแหละ ทรงปลื้มพระทัย ตรัสให้ตั้งเครื่องบูชาไว้ในระหว่างทางเป็นระยะ และบูชาอยู่ด้วยเครื่องสักการะธัมมานะทั้งหลาย เสด็จลุล่วงน้ำไปประมาณเพียงพระศอ วัปลั่งว่า กิ่งมหาโพธิ์ของพระมหากษัตริย์มาถึงแล้วหนอ ทรงยกขึ้นวางบนพระเศียร เสด็จขึ้นจากท่าแล้วส่งให้พราหมณ์ ๘ คน และอำมาตย์ ๘ คน เป็นผู้อัญเชิญกิ่งมหาโพธิ์นั้นขึ้นมาพักไว้ที่ริมฝั่งมหาสมุทร ทรงบูชาด้วยสิริราชสมบัติในดัมพปตนิเวหิวิป ๓ วัน

ต่อมาในวันที่ ๔ ทรงอัญเชิญกิ่งมหาโพธิ์ที่เข้าสู่พระนคร กระทำการบูชาอย่างโอฬาร ในวันที่ ๕ คำนั่งครอง พระราชารับสั่งให้เชิญกิ่งมหาโพธิ์เข้าประตูทางด้านทิศอุดร ในเวลาบ่ายเห็นไปท่ามกลางพระนคร ออกจากพระนครทางประตูด้านทักษิณ แล้วตรัสให้ตั้งกิ่งมหาโพธิ์ไว้บนฐานสูงซึ่งพระทวารแห่งราชอุทยานมหาเมฆวัน ณ สถานที่พระมหากษัตริย์เคยไปรอยดกมลธิไว้ ในวันที่ พระราชาถวายมหาเมฆวันให้เป็นอาราม

เมื่อกิ่งพระศรีมหาโพธิ์พ้นจากมือพราหมณ์ และอำมาตย์เหล่านั้น กิ่งมหาโพธิ์ก็ลอยขึ้นไปในอากาศสูงประมาณ ๘๐ ศอก เปล่งฉัพพรรณรังสีแผ่ปกคลุมไปทั่วดัมพปตนิเวหิวิป ประดิษฐานอยู่ ณ ที่นั้น ครั้นเวลาเย็นก็กลับลงมาประดิษฐานอยู่บนภาคพื้น ห่มรากลงสู่พื้นสุธา แผ่นดินใหญ่ไพศาลถึงนํ้ารอบปฐพี เมฆหมอกปกคลุมจนไม่มีผู้ใดเห็นกิ่งพระศรีมหาโพธิ์ตลอด ๗ วัน

ครั้นล่วงไป ๗ วันเมฆหมอกที่ปกคลุมอยู่หายไป กิ่งมหาโพธิ์ปรากฏให้เห็นหาชนเห็นว่า มีกิ่งออกอวามอีก ๕ กิ่ง และมีผลกิ่งละ ๕ ผล พระมหากษัตริย์ พระนางสังฆมิตตาเถรี และพระราชา ได้เสด็จไปยังที่นั้น ขณะที่มาชนกำลังมองดูอยู่ ผลโพธิ์สุกผลหนึ่งก็ตกลงลงจากกิ่งด้านทิศเหนือ

พระมหินทเถระห้อมหัตถ์ไปรองรับไว้ พระเถระถวายผลโพธิ์นั้นแด่พระราชา ถวายพระพรว่า มหาบพิตร ขอพระองค์ทรงปลูกเถิด พระราชาทรงรับ แล้วปลูกผลโพธิ์นั้นลงในกระถางทอง ตั้งไว้ใกล้ต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้น ตามคำของพระมหินทเถระ ขณะนั้น บังเกิดหน่อโพธิ์อกขึ้น จากผลนั้น ๘ หน่อ พระราชาทอดพระเนตรเห็นอัศจรรย์นั้น ทรงบูชาหน่อโพธิ์ทั้ง ๘ แล้วรับสั่งให้อัญเชิญไปประดิษฐานไว้ในสถานที่ ๘ แห่ง คือ สถานที่อัญเชิญกิ่งพระศรีมหาโพธิ์ขึ้นจากเรือที่ท่าชมพูโกละ ๑ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ ติวักกะ ๑ ภูปาราม ๑ อิศรสมณราม ๑ ปฐมเจดีย์ ๑ เจริยบรรพต ๑ กาชรชนบท ๑ จันทชนบท ๑

เมื่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ประดิษฐานอยู่แล้ว ณ ตัมพปัดณีทวีป **พระนางอนุพาทวี** พร้อมด้วยบาทบริจาริกา ๕๐๐ คน และหญิงสาววัง ๕๐๐ คน ได้ผนวชในสำนักของพระสังฆมิตตาเถรี ไม่นานนักก็ได้ดำรงอยู่ในพระอรหัต ฝ่ายพระราชภาคินยชื่อ **อริฏฐะ** พร้อมกับบุรุษ ๕๐๐ คน กับวชในสำนักของพระมหินทเถระ ได้บรรลุพระอรหัตในขณะกำลังปลงศพนั่นเอง

ต่อมาวันหนึ่ง พระราชาเทวานัมปิยติสสะ ไปบูชาต้นพระศรีมหาโพธิ์ แล้วเสด็จไปยังพระสถูปที่บรรจุพระธาตุรากขั้วนั้น มีพระดำริจะสร้างมหาวิหาร แต่พระเถระถวายพระพรว่า อย่าเลย มหาบพิตร พระองค์ยังมีภาระกิจอื่นอีกมาก พระนัดดาของพระองค์พระนามว่า **ทุฏฐคามณีอภัย** จักทรงให้สร้าง

พระราชดำริสตามพระเถระว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระศาสนาตั้งมั่นในลังกาทวีป แล้วหรือยัง พระเถระถวายพระพรว่า มหาบพิตร พระศาสนาตั้งมั่นแล้ว แต่ว่ารากเหง้าแห่งพระศาสนายังไม่หยั่งลง พระราชาตรัสถามว่า รากเหง้าคืออะไร

พระเถระทูลว่า มหาบพิตร ในกาลใด เด็กผู้เกิดในตัมพปัดณีทวีป มีบิดามารดาเป็นชาวตัมพปัดณีทวีป จักออกบวชในตัมพปัดณีทวีป แล้วเรียนพระธรรมวินัยในตัมพปัดณีทวีป สอนพระธรรมวินัยในตัมพปัดณีทวีปได้ ในกาลนั้น รากเหง้าแห่งพระศาสนาจักชื้อว่าหยั่งลงแล้ว

พระราชดำริสถามอีกว่า ภิกษุเช่นนี้มีอยู่หรือ พระเถระทูลว่า มีอยู่ มหาบพิตร **พระมหาอริฏฐภิกษุ** เป็นผู้สามารถในกรรมนั้น พระราชาตรัสถามว่า ข้าพเจ้าควรทำอะไรบ้างในการนี้ พระเถระทูลว่าควรสร้างมณฑป เป็นที่ประชุมสงฆ์เพื่อแสดงพระธรรมวินัยในกาลต่อไป มหาบพิตร

พระราชาเทวานัมปิยติสสะ จึงรับสั่งให้สร้างมณฑปด้วยรากานุกาฬ เช่นเดียวกับมณฑปที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงสร้างเมื่อคราวสังคายนาครั้งแรก ในที่ดินของ อำมาตย์ชื่อ **เมฆวรรณภัย** ทรงรับสั่งว่า ข้าพเจ้าจักดูรากเหง้าแห่งพระพุทธศาสนา ที่หยั่งลงแล้วในตัมพปัดณีทวีป

แสดงพระวินัยปิฎกครั้งแรก ในตัมพปณณทวิป

[๓๕] สมัยนั้น พระราชาเทวานัมปิยติสสะ มีพระประสงค์ที่จะยกฐานะพระศาสนาให้มั่นคงในตัมพปณณทวิป จึงอาราธนาภิกษุประมาณหกหมื่นรูป ประชุมกันที่มณฑป ซึ่งพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทรงสร้างไว้ในอุทยานมหาเมฆวัน เพื่อแสดงพระวินัยปิฎกเป็นครั้งแรก ในวันปวารณาเดือนกัตติกา โดยมี

พระมหินทเถระ เป็นประธาน

พระมหาอริฏฐเถระ เป็นผู้แสดงมูลเหตุแห่งพระวินัยปิฎก

พระราชาเทวานัมปิยติสสะ เป็นองค์อุปถัมภ์

ธรรมาสน์ของพระมหินทเถระหันหน้าไปทางทิศทักษิณ ธรรมาสน์ของพระมหาอริฏฐเถระหันหน้าไปทางทิศอุดร พระราชา พระกนิษฐภคินี พระนามว่า **มัตตตถายเถระ** ร่วมกับภิกษุ ๕๐๐ รูป นั่งล้อมธรรมาสน์ของพระมหาอริฏฐเถระด้วยตั้งใจว่า จักเรียนพระวินัย

พระมหาอริฏฐเถระ ได้แสดงมูลเหตุแห่งการบัญญัติพระวินัย ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในท่ามกลางสงฆ์ว่า ในสมัยนั้น พระศาสดาประทับอยู่ที่โคณฑันสะเดาอันเพริศรัยสถิตอยู่ใกล้เมืองเวรัญชา ณ ที่นี้ พระสารีบุตรทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท อันจักเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนายั่งยืน อยู่ได้ชั่วกาลนาน

เมื่อพระอริฏฐเถระ จบการแสดงมูลเหตุแห่งการบัญญัติพระวินัย และพุทธคุณดลิตาแสดงซึ่งคุณ มีพระภควณิคุณของพระศาสดาเป็นต้นแล้ว พระมหาอริฏฐเถระ และพระมหาเถระเจ้าคณะ ๖๘ รูป อันมีพระมหินทเถระเป็นประมุข ได้แสดงสิกขาบทแห่งพระวินัยปิฎกแก่ภิกษุประมาณหกหมื่นรูป ในที่ประชุมชนนั้น แผ่นดินใหญ่ได้ไหวแล้ว

ครั้นพระมหาอริฏฐเถระแสดงมูลเหตุ และมหาเถระทั้งหลายแสดงพระวินัยปิฎกแล้ว ก็ได้กระทำการสังคายนาพระธรรมวินัย เหมือนกับครั้งที่พระมหากัสสปเถระ พระยสกาณ्हกเถระ และพระโมคคัลลิตุตรติสสเถระ แล้วทำการบอกสอนแก่ภิกษุเป็นอันมากสืบต่อมา พระเถระได้ยังให้มหาชนชาวตัมพปณณทวิป ดำรงอยู่ในมรรคผล บรรลุโสดาบัน วิชชา ๓ จลาตในอิทธิฤทธิ์ยิ่งพระศาสนาให้รุ่งเรือง แล้วก็ปรินิพพาน เหมือนประทับสิ้นเชือกดับไปเอง ฉะนั้น

เมื่อพระมหาอริฏฐเถระปรินิพพานแล้ว พระเถระอื่นที่เป็นอันตวาลิกของท่าน อันได้แก่ **พระติสสทัตตะ พระกาฬสุมณะ และพระทีฆสุมณะ** เป็นต้น ก็ได้สั่งสอนสืบต่อพระวินัยปิฎกนี้

ตามลำดับอันเตวสิกของพระอริยฐานะ มาตราบนกระทั้งปัจจุบัน

ในปฐมสมันตปาสาทิกาแปล กล่าวไว้ว่า พระวินัยปิฎกของบุคคลเหล่าใด ย่อมเป็นไป ไม่บกพร่อง ทั้งโดยบาลี ทั้งโดยอรรถ ไม่เลอะเลือน พึงทราบว่าเป็นผู้มั่งคั่ง คติ และอิทธิ มีประมาณยิ่ง เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา

บุคคลผู้ฉลาดในวินัยบริยัติ ย่อมเป็นผู้เสมือนหนึ่งเป็นมรดกบิดาของบุตร เพราะว่า การบรรพชาอุปสมบท ข้อปฏิบัติวัตรน้อยใหญ่ ความเป็นผู้ฉลาดในอาจารและโคจรของกุลบุตร เหล่านั้น ย่อมมาจากพระวินัยที่พระศาสดาทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ทั้งสิ้น

อีกประการหนึ่ง เพราะอาศัยพระวินัยบัญญัติ คีลที่ประพฤติปฏิบัติแล้ว ย่อมคุ้มครอง กุลบุตรเหล่านั้นให้หมดความสงสัย กล่าวพูดในท่ามกลางสงฆ์ กล่าวโต้แย้งกับฝ่ายตรงข้ามโดย สหธรรม ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสหธรรม เพราะฉะนั้นเพื่อให้พระวินัยตั้งมั่น พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสสอนสังสของบุคคลผู้ทรงพระวินัย ๕ ข้อ คือ

๑. กองศีลของบุคคลนั้น ย่อมคุ้มครองรักษาไว้ดีแล้ว
๒. ย่อมเป็นที่พึงพิงของเหล่ากุลบุตร
๓. ย่อมเป็นผู้กล่าวพูดในท่ามกลางสงฆ์
๔. ย่อมข่มขี่พวกข้าศึกได้ด้วยดี โดยสหธรรม
๕. ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสหธรรม

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ทรงวินัย ชื่อว่าเป็นทายาทแห่งกุศลธรรม เพราะธรรมเหล่านั้น มีวินัยเป็นมูล สมจริงดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

- วินัย ย่อมมีเพื่อประโยชน์เพื่อความสัງวร (สำรวม)
- สังวร ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ อวิปปฏิสาร (ความไม่เดือดร้อน)
- อวิปปฏิสาร ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ ความปราโมทย์
- ความปราโมทย์ ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ ปิติ
- ปิติ ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ ปัสสัทธิ (ความสงบ)
- ปัสสัทธิ ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ ความสุข
- ความสุข ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ สมภาิ
- สมภาิ ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ ยถาภูตญาณทัสสนะ (รู้เห็นตามเป็นจริง)
- ยถาภูตญาณทัสสนะ ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ นิพพิทา (ความเบื่อหน่าย)

นิพพิทา ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ **วิราคะ** (ความสารถอกิเลส)

วิราคะ ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ **วิมุตติ** (ความหลุดพ้น)

วิมุตติ ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ **วิมุตติญาณทัสสนะ** (รู้เห็นความหลุดพ้น)

วิมุตติญาณทัสสนะ ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ **อนุปาทาปรีนพพาน** คือ ความดับสนิทหาเชื้อมิได้

กฎบัตรทั้งหลายควรพยายามศึกษา เล่าเรียน และปฏิบัติตามพระวินัย ดังนี้

(วินัย มหาวีรังค์ ปฐมภาค เล่ม ๑ ภาค ๑ เวทีภูษกัณฐาวรรณนา หน้า ๑๙๓-๓๗๒)

สมัยของพระเจ้าวัฏฏคามณีเอภัย

[๓๖] ต่อมาอีกประมาณปีพุทธศักราช ๔๓๓ ในสมัยของ **พระเจ้าวัฏฏคามณีเอภัย** สมัยนั้น ภิกษุสงฆ์ชาวตัมพปณิทวีป เห็นความเสื่อมของพระศาสนา พระเถระทั้งหลายที่ทรงธรรมเป็นพหูสูต และแตกฉานในปฏิสัมภิทา ได้ประชุมกันในมหาวิหาร

ครั้งนั้น **พระเจ้าวัฏฏคามณีเอภัย** เสด็จไปยังมหาวิหาร เสด็จไปเชิญภิกษุสงฆ์ให้พระราชาทรงทราบ ว่า พระธรรมวินัย คือ พระพุทธวจนะบาลีและอรรถกถา ทั้ง ๓ ปีกุฎ ซึ่งรักษาไว้ด้วย **มุขปาฐะ** คือการท่องจำสืบต่อกันมา นานไปในาษาหน้า บาลีและอรรถกถาอาจคลาดเคลื่อนจากพระพุทธวจนะที่แท้จริงไปได้

ด้วยเหตุนี้ ควรจะจารึกพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นพระพุทธวจนะ พร้อมทั้งอรรถกถาจาก **มุขปาฐะ** ลงไว้ใน **ใบลาน** จะเป็นการสมควรอย่างยิ่ง พระราชาก็มีรับสั่งให้สร้างมณฑป สำหรับเก็บรักษาพระไตรปิฎกที่จารลงในใบลาน

จากนั้น ได้จัดประชุมสงฆ์ ณ **อาโลกเสนสถาน** ในมัลลชนบท บรรดาสงฆ์ทั้งปวง ร่วมกันคัดเลือกภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิ สาธยายพระธรรมวินัย โดยนิยาย องค์ และธรรมชั้นๆ ดูกุศลด้วย กับเมื่อครั้งพระมหากัสสปเถระ พระยสกาภิณฑกบุตรเถระ และพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้สังคายนามาแล้ว

ครั้งนี้ การสาธยายพระธรรมวินัย กระทำในที่ประชุมสงฆ์ผู้เป็นพหูสูต ประมาณ ๑๐๐๐ รูป แล้วจารึกลงในใบลานเป็น **ภาษาสิงหล** **พระเจ้าวัฏฏคามณีเอภัย** ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ ให้เวลา ๑ ปี จึงแล้วเสร็จ การประชุมสงฆ์ทั้งสองครั้งนี้ บางตำรานั้นเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ในตัมพปณิทวีป แต่ไม่เป็นที่รับรองโดยทั่วไป

พระเจ้าทูลฐคามนีอภัยสร้างมหาสถูป

[๓๗] ประมาณปีพุทธศักราช ๔๔๒ พระเจ้าทูลฐคามนีอภัย ผู้เป็นพระนัดดาของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะขึ้นครองราชย์ ได้ปราบปรามเหล่าพมโหฬารนอกศาสนาจนราบคาบแล้ว มีพระดำริว่าจะยังพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองต่อไป จึงตรัสสั่งให้สาวรจายในพระราชฐานว่า จะมีข้อความอันใดที่พระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ จารึกไว้ ก็ได้พบพระสุพรรณบัฏที่พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะจารึกว่า ในอนาคตกาลครั้งพระเจ้าทูลฐคามนีอภัยขึ้นครองราชย์ พระราชาองค์นั้นจักเป็นผู้สร้างโลหปราสาท โรงอุโบสถ มหาสถูป และถาวรวัตถุอื่น ๆ ไว้ในพระพุทธศาสนา

พระเจ้าทูลฐคามนีอภัยทรงโสมนัสเป็นที่ยิ่ง มีรับสั่งให้แผ้วถางบริเวณมหาเมฆวัน แล้วจึงสร้างโลหปราสาท รวมทั้งโรงอุโบสถ เป็นต้น ณ บริเวณที่ได้แผ้วถางไว้แล้ว เมื่อการก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว มีพระประสงค์จะกระทำสักการบูชาพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งประดิษฐานอยู่ในมหาเมฆวัน ครั้นเวลาเสด็จกลับทอดพระเนตรเห็นคิลาจารึกตั้งอยู่ จึงให้อาลักษณ์อ่านอักษรจารึกทราบว่สถานที่ตั้งคิลาจารึกนี้ คือสถานที่จักสร้างมหาสถูปในสมัยของพระองค์ พระราชาจึงดำริจะสร้างมหาสถูปตามคำจารึกนั้น แต่ก็เกรงเกิดความลำบากแก่เหล่าชนชาวตมพเนดินหวิปทั้งปวง

ท้าวสักกะทราบความดำรินั้น จึงให้เหล่าเทวดาช่วยดำเนินการ ด้วยการเตรียมอิฐไว้ที่ฝั่งแม่น้ำคัมภีระ ทองแดงที่ตมพนิภูชะ เงินที่อัมพภูโกละ แก้วมุกดาที่อุรุเวลคาม อัญมณีที่เปลิวปิกาม เหล่าชนที่ไปพบเห็น พวกเขานำข้าวมากราบทูลให้พระราชาทรงทราบ จากนั้นพระราชาก็ให้ไปนำสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมารวบรวมไว้เพื่อเตรียมการก่อสร้างมหาสถูป

เริ่มลงมือก่อสร้างในวันเพ็ญ เดือนวิสาขะ มีพระเถระจากชมพูทวีปไปร่วมในพิธีเป็นจำนวนมาก พระเจ้าทูลฐคามนีอภัยรับสั่งให้รื้อคิลาจารึกออก แล้วสร้างมหาสถูปลง ณ ที่นั้น มหาสถูปมีสี่ฐานคล้ายหยดน้ำ เมื่อสร้างขึ้นไปได้ถึงฐานดอกไม้นั้นที่ ๓ บรรดาพระอรหันต์ทั้งปวงประสงค์จะให้มหาสถูปตั้งมั่นอยู่ตลอดกาลนาน จึงบันดาลให้ฐานยุบลงมาจนเสมอพื้นดิน เป็นเช่นนี้ถึง ๔ ครั้ง พระราชาตกพระทัย ด้วยไม่ทราบว่าจะมีภัยอันตรายใดเกิดขึ้นแก่พระองค์ จึงตรัสถามบรรดาสงฆ์ พระเถระทั้งนั้นถวายพระพรว่า มหาบพิตร ทั้งนี้เพื่อต้องการให้มหาสถูปประดิษฐานมั่นคงยืนนานตลอดไป

ครั้นการก่อสร้างพระมหาสถูป และห้องพระบรมธาตุ สำเร็จเรียบร้อยแล้ว พระราชามีพระประสงค์จะอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุในพระสถูป จึงรับสั่งถามที่ประชุมสงฆ์ บรรดาพระเถระถวายพระพรว่า ในการนี้ พระโสณุตตระเถระสมควรเป็นผู้ไปอัญเชิญมา

พระโสมนัสเถระ จึงเข้าดูตมณอันเป็นบาทแห่งอภิญญา แล้วลงไปยังนาคพิภพ ลำแดงตนต่อหน้านาคราชนามว่า **มหากาฬ** ณ **มัญชริกนาคภวัน** แสดงความจำนของพระบรมสารีริกธาตุ มหากาฬไม่ยอมให้ สั่ง **वासुคัต** ผู้เป็นหลานนำไปซ่อน **वासुคัต** จึงกลืนผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุลงไปในท้อง พระโสมนัสเถระเห็นด้วยจักขุทิพย์ จึงเหยียดแขนไปล้วงผอบนั้นจากท้องของवासุคัต แล้วนำกลับขึ้นถวายพระเจ้าทูลฐคามนี้อย่า บรรดาเหล่า นาคติดตามขึ้นมาขอส่วนแบ่ง เพื่อนำกลับไปสักการบูชา พระเถระได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุบางส่วนให้ไป เหล่า นาคจึงนำกลับไปบูชายังเมืองของตน

พระเจ้าทูลฐคามนี้อย่า พร้อมด้วยบรรดาสงฆ์ และมหาชนกระทำการสักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุแล้ว จึงอัญเชิญไปบรรจุไว้ในท้องพระบรมธาตุเมืองบมมหาสอุป ปิดช่องทางท้องพระบรมธาตุแล้ว กระทำพิธีเฉลิมฉลองพระบรมสารีริกธาตุอย่างโอฬาร ได้เกิดแผ่นดินใหญ่ไหว

ชดแค้น ยังขาดแต่ฉัตรที่จะประดิษฐานบนยอดพระมหาสอุป พระราชาทูลฐคามนี้อย่า ทรงพระประจวบหน้า จึงรับสั่งให้พระกนิษฐมาตารชื่อ **ติสสะ** ทำการสร้างฉัตรต่อจากพระองค์ ติสสะดำริว่า พระเชษฐาประจวบหน้าเช่นนี้ หากเราจะดำเนินการก่อสร้างตามรับสั่ง ก็จะมีทันการ จึงสั่งให้ช่างเย็บผ้าขาวคลุมพระมหาสอุป แล้วสั่งช่างไม้ประกอบรูปฉัตร ยกขึ้นตั้งบนยอดพระสอุป ตบแต่งพระมหาสอุปตามพระประสงค์ของพระราชา เสมือนหนึ่งพระมหาสอุปสำเร็จเรียบร้อยแล้ว

พระราชาดำริว่า จงนำไฟไปที่พระมหาสอุป แล้วรับสั่งอำมาตย์ให้เตรียมพระแท่นบรรทม ในลานพระมหาสอุปด้านประตูทิศใต้ ตรัสว่าเราจักไปนอน ณ ที่นั้น แล้วทรงบัญชาให้นายการกุศลที่กระทำแล้วมาสาธยาย ขณะที่ตั้งดับบัญญัติ พระราชาพลิกพระวรกายไปทางเบื้องขวาก็ทอดพระเนตรเห็นพระมหาสอุปอันโอฬาร ครั้นพลิกพระวรกายมาเบื้องซ้าย ก็ทอดพระเนตรเห็นโลหพาสาทอันงดงาม ยังพระราชาให้เกิดความปิติโสมนัสเป็นที่ยิ่ง ครั้นนั้นพระมหาติสสะเถระและพระเถระทั้งหลายสาธยายธรรมถวาย ราชรถทั้ง ๖ มาจากเทวโลกปรากฏอยู่ในอากาศเบื้องบน

พระราชาทอดพระเนตรเห็นราชรถ จึงตรัสถามพระมหาเถระว่า เทวโลกชั้นใดเป็นที่น่ารื่นรมย์ พระเถระถวายพระพรว่า มหาปิตริ ดุลิตเทวโลกเป็นที่เสวยทิพย์สมบัติของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย พระราชาสดับดังนั้นแล้ว มีพระทัยยินดีในภาพดุสิต ท้นไปทอดพระเนตรพระมหาสอุปเป็นครั้งสุดท้าย หลับพระเนตรลง สวรรคตในกาลนั้น เสด็จยังราชรถสู่ภาพดุสิตแล้ว

ในคัมภีร์มหาวงศ์กล่าวว่า ในอนาคตกาล **พระเจ้าทูลฐคามนี้อย่า** จักลงมาบังเกิดในมนุษย์โลก เป็น **พระอัครสาวกเมืองชาวของพระศรีอริยเมตไตรย**

ต่อมา ในรัชสมัยของ **พระติสสะ** ซึ่งเป็นพระราชอนุชาของพระเจ้าอนุรุทธคามนี้อยู่ขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงให้สร้างฉัตรยอดพระมหาสุป แทนของเดิมที่สร้างด้วยไม้ในสมัยพระเชษฐาของพระองค์ ทรงสร้างกำแพงแก้วล้อมรอบ และตกแต่งพระมหาสุปจนสำเร็จสมบูรณ์ มหาชนถวายพระนามว่า **พระเจ้าสัทธาติสสะ** สำหรับโลหปราสาท ต่อมาถูกเพลิงไหม้จนหมดสิ้น พระองค์จึงรับสั่งให้สร้างโลหปราสาทขึ้นใหม่ แต่มีขนาดย่อมกว่าของเดิม และยังได้สร้างถาวรวัตถุอื่น ๆ ไว้ในพระพุทธศาสนาอีกเป็นอันมาก

ครั้นพระราชเสด็จสวรรคต ได้ไปบังเกิดในดุสิตเทวโลก ในคัมภีร์มหาวงศ์กล่าวไว้เช่นกันว่า **พระเจ้าสัทธาติสสะ** ผู้เป็นอนุชา จักลงมาบังเกิดในมนุษย์โลก เป็น**อัครสาวกเบื้องซ้ายของพระศรีอริยเมตไตรย**

พระพุทธศาสนาเข้าสู่สุวรรณภูมิ เรื่องพระปฐมเจดีย์

[๓๘] หลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วอินเดียตอนกลาง จนกระทั่งมาถึงรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ได้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ทำการสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่เมืองปาฏลิบุตร โดยมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นองค์ประธาน หลังจากกระทำการสังคายนาเรียบร้อยแล้ว พระองค์ได้ทรงอุปถัมภ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไป โดยส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่จำนวนถึง ๙ สาย

สำหรับดินแดนในเขตสุวรรณภูมิ พระสมณทูตที่ส่งเข้ามาประกาศพระศาสนา พร้อมทั้งนำพระบรมสารีริกธาตุเข้ามาด้วย คือพระอรหันต์ ๕ องค์ ได้แก่ **พระโสณเถระ พระอุตตเถระ พระภณียเถระ พระภูริยเถระ และ พระमुณีเถระ** มีสามเถระ อุบาสก อุบาสิกา และพุทธบริษัท รวมคณะอีกจำนวน ๓๘ คน คณะสมณทูตได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี จากพระเจ้าสุวรรณภูมิราชา หรือพระเจ้าโลกวรา ที่เมืองอูบัว ราชบุรี เมื่อเดือนกัตติกมาส หรือเดือน ๑๒ พ.ศ. ๒๓๕

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดำเนินมาตลอด จนถึง พ.ศ. ๒๖๔ พระโสณเถระจึงสั่งให้สร้างวัดขึ้นเป็นแห่งแรก ณ เมืองเล็หมทอง ที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี ให้พระภุริยะเป็นผู้ทำนิตพัทธสมา ในปี พ.ศ. ๒๖๕ ได้สั่งให้สร้างพระสถูปเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นนรนาครคว่ำเหมือนพระสถูปที่เมือง **สาญจิ** ในประเทศอินเดีย ตั้งชื่อว่า วัดพุทธบรมธาตุ ซึ่งถือว่าเป็นวัดแรก และพระเจดีย์องค์แรก ของพระพุทธศาสนาในเขตสุวรรณภูมิ การก่อสร้างพระปฐมเจดีย์ได้ดำเนินการอยู่ ๒ ปี จึงแล้วเสร็จ

องค์พระปฐมเจดีย์ได้มีการบูรณะเป็นครั้งคราว ตามพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ที่ทรงปกครองแผ่นดิน เช่น ในปี พ.ศ. ๔๙๗-๕๐๐ ได้มีการบูรณะครั้งใหญ่โดยพระเจ้าเลอแสงฟ้าเป็นต้น การบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งต่อมาเป็นครั้งคราว บางครั้งอาจจะถูกทอดทิ้ง แล้วก็บูรณะขึ้นใหม่อีกสลับกันไป ตราบจนถึงปัจจุบัน

(จากหนังสือ วัชรพระปฐมเจดีย์ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๗ โดยพระราชกุศลธรรมณี)

บทสรุปท้ายเล่ม

หนังสือพระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้ ผู้เรียบเรียงได้รวบรวมข้อความจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ แล้วนำมาเรียบเรียงตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนแรก

นำข้อความจาก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ที่แสดงไว้ว่า ตลอดเวลา ๔๕ พรรษา พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทับอยู่ ณ ที่ใดบ้าง มาเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง

รวบรวมเรื่องราว และเหตุการณ์จากพระวินัย และพระสูตร ที่เกิดขึ้น ณ สถานที่นั้น ๆ และทรงแสดงกับบุคคลนั้น ๆ ตามหลักฐานที่ปรากฏ

คัดเลือกแต่ละเรื่อง แต่ละเหตุการณ์ ที่คิดว่าจะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่การศึกษา และเป็นแนวทาง ให้ชนในยุคปัจจุบันมีความเข้าใจ สามารถประพฤติปฏิบัติตามได้

นำมาเรียบเรียงให้เนื้อเรื่องสอดคล้องกัน ทั้งกาลเวลา บุคคล สถานที่ และเส้นทางที่เสด็จจาริก โดยพิจารณาจากหลักของความเป็นจริง ดังนี้

พิจารณาจาก วัน เวลา สถานที่ที่มีหลักฐานอ้างอิงไว้

พิจารณาจาก การเดินทางที่ระบุจากที่ที่เสด็จจาริกไปสู่ที่ใด

พิจารณาจาก แผนภูมิการเดินทาง ไม่ควรรย้อน หรือเสด็จออกนอกเส้นทาง

แล้วนำเอาเรื่องราว และข้อความเหล่านั้นมาร้อยเรียง ให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามลำดับ

ขั้นตอนต่อมา

ย่อเอาแต่เนื้อความสำคัญที่เป็นจุดเด่นของแต่ละเรื่อง พอเป็นสังเขป โดยจะระบุที่มาของเรื่องนั้นไว้ให้ชัดเจนว่า ข้อความนั้นมาจากนิกายใด เล่มใด สูตรใด เป็นต้น

ในการนี้ที่ข้อความจากบางเล่มมีเนื้อความไม่ตรงกัน ก็จะบอกที่มาของข้อความนั้น ทั้งสองแห่ง เพื่อให้ผู้ที่ศึกษาได้พิจารณาเทียบเคียง และสอบถามท่านผู้รู้ต่อไป

เหตุการณ์ทุกขั้นตอนในแต่ละพรรษา จะระบุถึงกไว้อย่างละเอียด ตามข้อมูลที่ได้มาจากทุกแห่ง แม้ว่าบางครั้งในเรื่องเดียวกันจะมีที่มาจากหลายเล่ม ก็จะมีบางกลิ้งไว้ทุกเล่ม เพื่อให้ผู้ที่ศึกษาจะได้อ่านเนื้อความเต็มในสูตรที่มาก ซึ่งจะได้อรรถรส เนื้อหาสาระ และรายละเอียดโดยครบถ้วน

ขั้นตอนสุดท้าย

การเรียบเรียงเนื้อเรื่อง ผู้จัดทำจะไม่นำข้อความใดที่เป็นความเห็น หรือความเข้าใจส่วนตัว มาสอดแทรก ข้อความทั้งหมดเก็บมาจากพุทธพจน์ และอรรถกถา แล้วนำมาเชื่อมโยงร้อยเรียง เพื่อให้เรื่องราวและความหมายสมบูรณ์ในแต่ละตอน

นอกจากพยัญชนะบางคำ หรือบางประโยค ที่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงถ้อยคำ เพื่อให้เนื้อหา ความสละสลวย หรือช่วยให้เกิดความเข้าใจในความหมายนั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น แต่พยัญชนะเหล่านั้น ก็จะสละบทความหมาย การสะกดการันต์ จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ทุกถ้อยคำ ซึ่งได้พยายามตรวจทานความเป็นไปของเนื้อเรื่อง บุคคล สถานที่ และเหตุการณ์ ให้ถูกต้องโดย ให้เรื่องราวดำเนินไปโดยไม่ผิดขั้นตอน ข้อความใดที่เอกสารอ้างอิงไม่ชัดเจน ก็จะหมายเหตุไว้ว่า เป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น

ทุกประการดังกล่าวมานี้ เป็นสิ่งที่ผู้เรียบเรียงได้กระทำให้มาโดยลำดับ ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง โดยประสงค์จะให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ตรงตามพระธรรมวินัย อันจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาของอนุชนและพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริง หากจะยังมีข้อความใดที่ผิดพลาด ขอท่าน ผู้รู้ได้โปรดช่วยกันแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เนื้อเรื่องในหนังสือนี้ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งพุทธกาล คือ

นับแต่หลังจากตรัสรู้ เมื่อพระชนมายุ ๓๕ พรรษา

ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ โปรดเวไนยสัตว์ตลอด ๔๕ พรรษา

เสด็จดับขันธปรินิพพาน เมื่อพระชนมายุ ๘๐ พรรษา

พระจริยาวัตรตลอดพระชนมชีพของพระพุทธองค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลก ทรง สงเคราะห์หมู่สัตว์เสมอหน้ากันโดยมิเลือก ทรงสงเคราะห์พระญาติและหมู่ญาติ ทรงบำเพ็ญ กรณียกิจทุกประการในฐานะพระพุทธเจ้า แสดงพระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทั้งในพระราชากาล และนอกพระราชากาล ด้วยพระคุณอันประเสริฐ ๓ ประการ คือ

พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา

พระวิสุทธิคุณ พระคุณคือความบริสุทธิ์

พระมหากรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากรุณา

พระพุทธกิจของพระพุทธองค์จบสิ้นลง ณ กุสินารา แต่พระพุทธศาสนามีได้จบตามไปด้วย

หลังจากปริณิพพานแล้ว พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรือง แพร่หลายไปสู่สังกาทวีป และสุวรรณภูมิ ได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยสืบต่อมา ตามหลักฐานที่มีปรากฏในพระวินัยปิฎก

ขณะที่ท่านกำลังอ่านหนังสือนี้ มโนภาพคงจะพาท่านคล้อยตามไปสู่เส้นทางพุทธดำเนินเสมือนหนึ่งได้ตามรอยพระบาทไปทุกแห่งหน ด้วยจิตอันซาบซึ้งในพระคุณ ซึ่งมีสามารถบรรยายออกมาเป็นถ้อยคำให้เราะ ให้สัมผัสความรู้สึกจากใจได้ ทราบเพียงว่า มีแต่ความปีติปราโมทย์ เคารพบูชา เทิดทูนพระองค์ไว้เหนือเกล้า และภาคภูมิใจที่ชีวิตนี้ได้เกิดมาในร่มเงาพระพุทธศาสนา

หลังจากอ่านจบ มโนภาพในอดีต จะหวนกลับมาสู่เหตุการณ์ของโลกในยุคปัจจุบัน ท่านจะได้พบกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของทุกสรรพสิ่ง ที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ อันเป็นธรรมที่ย้ำให้พวกเราได้เห็นสภาวะของความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาชัดเจนยิ่งขึ้น สมดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

สัพเพ สังขารา อนิจจา สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง

สัพเพ สังขารา ทุกขา สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์

สัพเพ ธมมา อนัตตา ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือ **สังขธรรม** อันเป็นธรรมที่มีอยู่ตามความเป็นจริง เป็นธรรมที่บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสทั้งปวง เป็นธรรมที่ทำให้ปุถุชนผู้ปฏิบัติก้าวขึ้นสู่ความเป็นอริยะ และเป็นธรรมที่ทำให้พระอริยบุคคลก้าวไปสู่พระนิพพาน

พระธรรมของพระพุทธองค์ตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติตามพึงประจักษ์ได้ด้วยตนเอง สามารถพิสูจน์ได้ไม่จำกัดกาล แม้วันเวลาจะล่วงเลยไปเนิ่นนานเท่าใด ธรรมชาติย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกฎธรรมดา แต่สภาวะธรรมก็ยังคงดำรงอยู่เช่นนั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระอัญญาโกณฑัญญะเมื่อแรกตรัสรู้ **สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา** พระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตน แล้วประพฤติปฏิบัติตามให้สมควรแก่ธรรม เป็นผู้ไม่ประมาท มีขันติ มีความเพียร จักพ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏ บรรลุถึงเป้าหมายอันสูงสุดคือพระนิพพานได้

พระธรรมจึงชื่อว่า เป็นสรณะอันประเสริฐของสัตว์ทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้

ผู้รวบรวมและเรียบเรียงสองพี่น้อง ขอนอบน้อมบูชาพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยพระพุทธกิจ ๔๕ พรรษาเล่มนี้

น้อมถวายผลงานชิ้นนี้

ไว้ให้

พระปวรพุทธศาสนา

*****

ขอน้อมถวายผลงานชิ้นนี้ เป็นเครื่องบูชาคุณพระรัตนตรัย ด้วยเศียรเกล้า
เพราะความที่ได้พบซึ่งพระอิทธิธรรมในลัทธิภาพนี้

ขอเทิดทูนผลงานชิ้นนี้ เป็นเกตุเกตุตาคุณ แต่มากราบิบูชาผู้ให้กำเนิดทั้งลัทธิ
เพราะความเป็นมนุษย์ที่ได้แลดูจากท่าน ในภพชาตินี้

ขอมอบผลงานชิ้นนี้ เป็นอุบถาปนกรรม
แด่พระอาจารย์และอาจารย์ทุกท่าน
เพราะได้ความเป็นกัลยาณมิตรในครรลองแห่งพระธรรมจากท่าน

สุริย มีพลกิจ - วิเชียร มีพลกิจ

๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๓

เอกสารอ้างอิง

พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา

*****

๑. พระไตรปิฎกและอรรถกถา ชุดของมหาหมกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕

๒. พุทธกิจ ๔๕ พรรษา ฉบับกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ โดย พิชุร มลิวัลย์ และ ไสว มาลาทอง พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๑

๓. พระสาวกนิพพาน คณะสงฆ์แห่งประเทศไทย พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล ในงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (จวน อุฏฺฐายี) ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๑๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๕

๔. สังคดียวงศ์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน พิมพ์ถวายเป็นธรรมบรรณาการ โดยเสด็จพระราชกุศลเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระอุบลาคูณุปมาจารย์ (กมลเถระ) วัดพระเชตุพน วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๑

๕. ชีวประวัติพุทธสาวก โดย จำเนียร ทรงฤกษ์ มูลนิธิอริยธรรมมहाชาติวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ จัดพิมพ์ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๒๕

๖. คัมภีร์มหาวงศ์ วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ กองวรรณคดีประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ ๑๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔

๗. DICTIONARY OF PALI PROPER NAMES BY G.P. MALALASEKERA, D.LITT., PH.D., M.A.(LOND.) O.B.E.

๘. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ โดย พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เผยแพร่ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๘

*****

อักษรย่อหนังสืออ้างอิง

อักษรย่อจากหนังสือพระไตรปิฎก จะระบุเล่ม ภาค ตอน และหน้า ดังนี้

พระวินัยปิฎก - พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ / ภาคที่ / ตอนที่ / หน้าที่

พระวินัยปิฎก

ชื่อหนังสือ	อักษรย่อ
มหาวีกังค์ เล่ม ๑ ภาค ๑ หน้า ๑	วิ.มหาวี. ๑/๑ หน้า ๑
ภิกขุณีวิกังค์ เล่ม ๒ หน้า ๑	วิ.ภิกขุณี. ๒ หน้า ๑
มหาวรรค เล่ม ๔ ภาค ๑ หน้า ๑	วิ.มหา. ๔/๑ หน้า ๑
จุลวรรค เล่ม ๖ ภาค ๑ หน้า ๑	วิ.จุลส. ๖/๑ หน้า ๑
ปริวาร เล่ม ๘ หน้า ๑	วิ.ปริ. ๘ หน้า ๑

พระสุตตันตปิฎก

ทีฆนิกาย	ลิลชันชวรรค เล่ม ๑ ภาค ๑ หน้า ๑	ที.ลิล. ๑/๑ หน้า ๑
	มหาวรรค เล่ม ๒ ภาค ๑ หน้า ๑	ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๑
	ปาฏิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๑ หน้า ๑	ที.ปาฏิ. ๓/๑ หน้า ๑
มัชฌิมนิกาย	มูลปัดเณสก์ เล่ม ๑ ภาค ๑ หน้า ๑	มฐ.มูล. ๑/๑ หน้า ๑
	มัชฌิมปัดเณสก์ เล่ม ๒ ภาค ๑ หน้า ๑	มฐ.มฐ. ๒/๑ หน้า ๑
	อุปริปัดเณสก์ เล่ม ๓ ภาค ๑ หน้า ๑	มฐ.อุปริ. ๓/๑ หน้า ๑
สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค เล่ม ๑ ภาค ๑ หน้า ๑	ส.สคาถ. ๑/๑ หน้า ๑
	นิทานวรรค เล่ม ๒ หน้า ๑	ส.นิทาน. ๒ หน้า ๑
	ขันธวารวรรค เล่ม ๓ หน้า ๑	ส.ขันธ. ๓ หน้า ๑
	สทียตนาวรรค เล่ม ๔ ภาค ๑ หน้า ๑	ส.สทีย. ๔/๑ หน้า ๑
	มหาวรรวรรค เล่ม ๕ ภาค ๑ หน้า ๑	ส.มหา. ๕/๑ หน้า ๑
อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต เล่ม ๑ ภาค ๑ หน้า ๑	อ.เอก. ๑/๑ หน้า ๑
	เอกนิบาต-ทุกนิบาต เล่ม ๑ ภาค ๒ หน้า ๑	อ.ทุก. ๑/๒ หน้า ๑
	ติกนิบาต เล่ม ๑ ภาค ๓ หน้า ๑	อ.ติก. ๑/๓ หน้า ๑
	จตุกนิบาต เล่ม ๒ หน้า ๑	อ.จตุก. ๒ หน้า ๑
	ปัญจก-ฉกนิบาต เล่ม ๓ หน้า ๑	อ.ปัญจก-ฉก. ๓ หน้า ๑
	สัตตก-อฏฐก-นวกนิบาต เล่ม ๔ หน้า ๑	อ.สัตตก-อฏฐก-นวก. ๔ หน้า ๑
	ทสก-เอกาทสกนิบาต เล่ม ๕ หน้า ๑	อ.ทสก-เอกาทสก. ๕ หน้า ๑

พุทธทศนิกาย

พุทธทศนิกาย เล่ม ๑ ภาค ๑ หน้า ๑
 คณาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๑ หน้า ๑
 คณาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ หน้า ๑
 คณาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ หน้า ๑
 คณาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๔ หน้า ๑
 อุทาน เล่ม ๑ ภาค ๓ หน้า ๑
 อิติวุตตก เล่ม ๑ ภาค ๔ หน้า ๑
 สุตตนิบาต เล่ม ๑ ภาค ๕ หน้า ๑
 วิมกนวัตต เล่ม ๒ ภาค ๑ หน้า ๑
 เปตวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๒ หน้า ๑
 เถรคาถา เล่ม ๒ ภาค ๓ ตอน ๑ หน้า ๑
 เถรคาถา เล่ม ๒ ภาค ๓ ตอน ๒ หน้า ๑
 เถรคาถา เล่ม ๒ ภาค ๓ ตอน ๓ หน้า ๑
 เถรคาถา เล่ม ๒ ภาค ๓ ตอน ๔ หน้า ๑
 เถรคาถา เล่ม ๒ ภาค ๔ หน้า ๑
 ชาดก เล่ม ๓ ภาค ๑ หน้า ๑
 ชาดก เอกนิบาต เล่ม ๓ ภาค ๒ หน้า ๑
 ชาดก ทุกนิบาต เล่ม ๓ ภาค ๓ หน้า ๑
 ชาดก เล่ม ๓ ภาค ๔ หน้า ๑
 ชาดก เล่ม ๓ ภาค ๕ หน้า ๑
 ชาดก เล่ม ๓ ภาค ๖ หน้า ๑
 ชาดก เล่ม ๓ ภาค ๗ หน้า ๑
 ชาดก เล่ม ๔ ภาค ๑ หน้า ๑
 ชาดก เล่ม ๔ ภาค ๒ หน้า ๑
 ชาดก เล่ม ๔ ภาค ๓ หน้า ๑
 อปทาน เล่ม ๘ ภาค ๑ หน้า ๑
 อปทาน เล่ม ๘ ภาค ๒ หน้า ๑
 อปทาน เล่ม ๙ หน้า ๑
 พุทธวงศ์ เล่ม ๙ ภาค ๒ หน้า ๑

พุทธทศนิกาย, ๑/๑ หน้า ๑
 พุ.ธมฺม., ๑/๒/๑ หน้า ๑
 พุ.ธมฺม., ๑/๒/๒ หน้า ๑
 พุ.ธมฺม., ๑/๒/๓ หน้า ๑
 พุ.ธมฺม., ๑/๒/๔ หน้า ๑
 พุ.อุทาน., ๑/๓ หน้า ๑
 พุ.อิตฺติ., ๑/๔ หน้า ๑
 พุ.สุตฺตนิ., ๑/๒ หน้า ๑
 พุ.วิมกน., ๒/๑ หน้า ๑
 พุ.เปต., ๒/๒ หน้า ๑
 พุ.เถร., ๒/๓/๑ หน้า ๑
 พุ.เถร., ๒/๓/๒ หน้า ๑
 พุ.เถร., ๒/๓/๓ หน้า ๑
 พุ.เถร., ๒/๓/๔ หน้า ๑
 พุ.เถร., ๒/๔ หน้า ๑
 พุ.ชา., ๓/๑ หน้า ๑
 พุ.ชา.เอก., ๓/๒ หน้า ๑
 พุ.ชา.ทุก., ๓/๓ หน้า ๑
 พุ.ชา., ๓/๔ หน้า ๑
 พุ.ชา., ๓/๕ หน้า ๑
 พุ.ชา., ๓/๖ หน้า ๑
 พุ.ชา., ๓/๗ หน้า ๑
 พุ.ชา., ๔/๑ หน้า ๑
 พุ.ชา., ๔/๒ หน้า ๑
 พุ.ชา., ๔/๓ หน้า ๑
 พุ.อปทาน., ๘/๑ หน้า ๑
 พุ.อปทาน., ๘/๒ หน้า ๑
 พุ.อปทาน., ๙ หน้า ๑
 พุ.พุทธ., ๙/๒ หน้า ๑

พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา

พระพุทธกิจ ๔ ประการ

อังโฆก. ๑/๑ หน้า ๑๑๒-๑๒๓
 ขุ.สุตตนิ. ๑/๕ หน้า ๒๕๑-๒๕๔
 ที.สีล. ๑/๑ หน้า ๑๔๗-๑๕๒

อารมณ์บาท

พหุทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๓๐-๓๘

เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์

สี.สคาถ. ๑/๒ หน้า ๑๑๑-๑๒๖

ทรงแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๔๓-๔๔

ปฐมสาวก พระอัญญาโกณฑัญญะ

ขุ.ชา.เอก. ๓/๑ หน้า ๑๓๑-๑๓๒

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๔๔-๔๕

สัมมา. ๕/๒ หน้า ๔๒๐-๔๒๓

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๔๕-๕๑

อธิบาย เอตทิกขุอุปสัมปทา

อัง.เอก. ๑/๑ หน้า ๒๕๗-๒๕๘

ขุ.ธัมม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๓๒-๑๓๔

วิมพา. ๑/๑ หน้า ๗๖๔

สถานที่ประทับจำพรรษาแรก

วิมพา. ๒/๑ หน้า ๑๕๕-๑๕๕

ขุ.พุทธ. ๓/๒ หน้า ๒๐-๒๑

พรรษาที่ ๑

ประทับจำพรรษา ณ อสิปัตตมฤคทายวัน กรุงทวารวดี

(ข้อความในพระพุทธกิจหน้า ๑-๒๐)

[๑] โปรดปัญจวัคคีย์

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๕๐-๕๑

ขุ.อ.ปาณ. ๘/๑ หน้า ๑๖๒

อัง.เอก. ๑/๑ หน้า ๒๕๖-๒๕๗

ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๕๒-๕๖

สี.ขันธ. ๓/๑ หน้า ๑๓๔-๑๓๕

อัง.เอก. ๑/๑ หน้า ๒๕๗

[๒] พระผลกคคาบส

ขุ.ชา. ๓/๑ หน้า ๑๓๒-๑๓๓

ขุ.สุตตนิ. ๑/๑ หน้า ๖๒๑-๖๖๑

[๓] พระยาสกุลบุตร

สหายพระยาสะ ๕๔ คน

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๔] ทรงส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา

[๕] ทรงอนุญาตให้สาวกบวชกุลบุตรได้

[๖] โปรดสหายภิกษุวัคคีย์ ๓๐ คน

[๗] โปรดชฎิล ๓ พี่น้อง ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร

[๘] โปรดพระเจ้าพิมพิสาร

ถวายพระเวฬุวันอารามแห่งแรก

อุทิศส่วนกุศลแก่บรรดาญาติในอดีต

บุพการีของเปรต

[๙] พระอัญญาโกณฑัญญะ

องฺ.ติภ. ๑/๓ หน้า ๕๔๒-๕๔๔

วิมฺพา. ๔/๑ หน้า ๖๒-๗๑

ชฺ.อุปทาน. ๘/๑ หน้า ๑๖๒

ชฺ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๓๔-๑๓๕

ชฺ.ชา. ๓/๑ หน้า ๑๓๓

วิมฺพา. ๔/๑ หน้า ๗๒

ชฺ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๒๑-๑๒๒

สํ.สคาถ. ๑/๒ หน้า ๑๓-๑๖

ทิมฺพา. ๒/๑ หน้า ๕๒๒-๕๔

ชฺ.อุปทาน. หน้า ๑๖๒

วิมฺพา. ๔/๑ หน้า ๗๓-๗๕

วิมฺพา. ๔/๑ หน้า ๘๔-๘๗

ชฺ.ชา. ๓/๑ หน้า ๑๓๓

ชฺ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๓๕-๑๓๖

วิมฺพา. ๔/๑ หน้า ๘๗-๑๐๖

ชฺ.ชา. ๓/๑ หน้า ๑๓๓

สํ.สพ. ๔/๑ หน้า ๑๓๓-๓๔, ๓๕๗-๓๖๒

ชฺ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๓๖-๑๔๒

ชฺ.อุปทาน. ๘/๑ หน้า ๑๖๓-๑๖๔

วิมฺพา. ๔/๑ หน้า ๑๑๐-๑๑๖

ชฺ.ธมฺม. ๑/๒/๒ หน้า ๑๒๑-๑๒๒

วิมฺพา. ๔/๑ หน้า ๑๑๗-๑๑๘

ชฺ.ชฺ.ทุกก. ๑ หน้า ๒๗๖-๓๐๑

ชฺ.เปต. ๒/๒ หน้า ๓๓-๖๐

ชฺ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๓๖-๑๔๒

องฺ.เอก. ๑/๑ หน้า ๒๕๗-๒๕๘

ชฺ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๓๒-๑๓๔

สํ.สคาถ. ๑/๒ หน้า ๓๓๔-๓๔๔

[๑๐] พระปฐมเจดีย์นันทาโมตร

[๑๑] ทัพสูสะ - ภัลลิกะ เทววาจิกอุบาสก

[๑๒] คู่อัครสาวก อุบัติสสะ - โกลิตะ

[๑๓] พระโมคคัลลานะสำเร็จพระอรหัต
ธาตุกัมมัญฐาน

[๑๔] พระสารีบุตรสำเร็จพระอรหัต หิณชสูตร

[๑๕] จาตุรงคสันนิบาต โอวาทปาฏิโมกข์

[๑๖] พระมหากัสสปเถระ
โอวาท ๓ ประการ

[๑๗] เสติจกรุงกบิลพัสดุ์

[๑๘] โปรดพระพุทธบิดา

ฐ.เถร. ๒/๓/๓ หน้า ๔๔๑-๔๕๐

อง.เอก. ๑/๑ หน้า ๓๒๖-๓๓๒

ฐ.อุปทาน. ๘/๑ หน้า ๕๕๖-๕๖๒

ฐ.เถร. ๒/๓/๑ หน้า ๗๑-๗๘

ฐ.ฐา. ๓/๑ หน้า ๑๒๕-๑๓๐

ฐ.เถร. ๓/๒/๑ หน้า ๔๖-๑๐๐

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๑๒๒-๑๒๘

อง.เอก. ๑/๑ หน้า ๒๖๗-๒๗๕

ฐ.สุตฺตฺถนี. ๑/๖ หน้า ๒๖๒-๒๖๖

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๒๒-๑๓๑, ๑๔๒-๑๕๔

อง.สฺตฺตฺก. ๔ หน้า ๑๘๓-๑๘๑

อง.ติก. ๑/๓ หน้า ๒๘๔-๒๘๕

มช.มช. ๒/๒ หน้า ๔๗๒-๔๘๕

วิมพา. ๑/๑ หน้า ๓๔๕-๓๖๖

วิมพา. ๒/๑ หน้า ๕๕๖-๗

อง.เอก. ๑/๑ หน้า ๒๗๕-๓๐๔

วิมพา. ๑/๑ หน้า ๗๗๑

ฐ.เถร. ๒/๓/๔ หน้า ๓๓๕-๓๔๑

ฐ.อุปทาน. ๘/๑ หน้า ๕๑๔-๕๕๕

ฐ.อุปทาน. ๔ หน้า ๓๖๘-๓๗๐

ฐ.อุปทาน. ๘/๑ หน้า ๑๖๘-๑๗๖

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๒๘๕-๒๘๘

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๕๕-๑๕๖

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๓๒-๒๓๕

ฐ.เถร. ๒/๓/๓ หน้า ๓๒๐-๓๓๗

อง.เอก. ๑/๑ หน้า ๔๖๑-๔๖๕

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๒๘๘-๒๙๑

ฐ.อุปทาน. ๘/๑ หน้า ๑๗๗-๑๗๘, ๑๘๑

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๓๒-๒๓๕

[๑๙] โปรดพระนางมหาปชาบดีโคตมี

[๒๐] โปรดพระนางยโสธรา

[๒๑] เจ้าชายนันทะบรรพชาอุปสมบท

[๒๒] พระมหาปชาบดีโคตมีถวายจีวร

[๒๓] ราหุลบรรพชา

บัญญัติห้ามบรรพชากุลบุตรก่อนได้รับอนุญาต
อนุญาตให้ภิกษุรับสามเณรอุปัฏฐาก
สิกขาบทของสามเณร

[๒๔] แสดงธรรมปาสดาก แก่พระพุทธบิดา

[๒๕] พระราชวงศ์ ๖ พระองค์ ออกบวช

[๒๖] ทักขมัลลกุมาร

[๒๗] อนาถบิณฑิกเศรษฐีเฝ้าพระพุทธองค์ครั้งแรก

อังคุท. ๑/๒ หน้า ๓-๘

ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๒๘๙

ขุ.เถร. ๒/๔ หน้า ๖-๗, ๒๓๗-๒๔๔

ขุ.ชา. ๓/๖ หน้า ๓๖๐-๓๗๒

ขุ.อปทาน. ๘/๑ หน้า ๑๗๘-๑๗๙

อังคุท. ๑/๒ หน้า ๔๘-๔๙

ขุ.สุตตนิ. ๑/๕ หน้า ๕๓๓-๕๓๔

ขุ.ชา. ๓/๓ หน้า ๑๘๐-๑๘๖

ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๕๖-๑๖๙

อัง.เอก. ๑/๑ หน้า ๔๗๙-๔๘๒

ขุ.อปทาน. ๘/๑ หน้า ๑๗๙-๑๘๐

ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๒๘๒-๓๐๔

ขุ.เถร. ๒/๗/๒ หน้า ๘๒-๘๙

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๒๓๒

มช.อุปริ. ๓/๒ หน้า ๓๙๑-๔๑๐

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๒๘๐-๒๘๓

ขุ.อปทาน. ๘/๑ หน้า ๑๗๙-๑๘๑

ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๕๗-๑๕๙

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๒๘๒-๒๘๓, ๒๙๕-๒๙๘

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๒๘๓-๒๘๔

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๒๘๔-๒๘๕

ขุ.ชา. ๓/๕ หน้า ๘๗๙-๘๘๒

วิมพา. ๔/๑ หน้า ๒๙๐-๒๙๑

อัง.เอก. ๑/๑ หน้า ๑๘๑

ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๘๑-๑๘๗

ขุ.เถร. ๒/๓/๑ หน้า ๗๙-๙๐

อัง.เอก. ๑/๑ หน้า ๔๒๓-๔๒๗

สั.สาค. ๑/๒ หน้า ๔๑๐-๔๑๓

ขุ.อปทาน. ๘/๑ หน้า ๑๘๑-๑๘๕

พระราชที่ ๒

ประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

(ข้อความในพระพุทธรูปหน้า ๒๐-๒๕)

[๑] พระภัททิยะ	วิจุลลิต. ๗ หน้า ๒๗๒-๒๗๔ ขุ.เถร. ๒/๓/๔ หน้า ๑๒๒-๑๓๑ อง.เอก. ๑/๑ หน้า ๓๑๖-๓๑๘
[๒] พระกิมพิละ	ขุ.เถร. ๒/๓/๒ หน้า ๘๐-๘๒
[๓] พระเทวทัต	วิจุลลิต. ๗ หน้า ๒๗๔, ๒๘๐-๒๘๕
[๔] พระอนุรุทธะ	ขุ.เถร. ๒/๓/๔ หน้า ๑๕๕-๑๗๔ อง.เอก. ๑/๑ หน้า ๓๑๔-๓๑๕
[๕] พระภคคุ	ขุ.เถร. ๒/๓/๓ หน้า ๗-๑๐
[๖] พระอุบาลี	ขุ.เถร. ๒/๓/๒ หน้า ๒๘๒-๓๐๔ อง.เอก. ๑/๑ หน้า ๔๗๔-๔๗๕ ขุ.อปทาน. ๘/๑ หน้า ๕๕๓-๖๒๒

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๗] ศิษย์พระอุทตมกันตานีบุตรมาเฝ้าที่ราชคฤห์	มช.มุล. ๑/๒ ๓๔๗-๓๕๕ ขุ.อปทาน. ๘/๑ หน้า ๕๕๕-๕๖๐
[๘] เสด็จกรุงเวสาลี ทรงแสดงรัตนสูตร	ขุ.ขุททก. ๑ หน้า ๒๑๕-๒๗๕ ขุ.สุตตนิ. ๑/๖ หน้า ๑/๗๔
[๙] เสด็จนาคทิกพ-ราชคฤห์-สวตถิ	ขุ.ธมม. ๑/๒/๔ หน้า ๑๔๕-๑๕๘
[๑๐] ยานาถบิณฑิกเศรษฐีถวายเชตะวันวิหาร	ข้อสันนิษฐาน
[๑๑] เรื่องพระอุทตมกันตานีบุตร ทรงแสดงอนันตนัยแก่พระอุทตมกันตานีบุตร	อง.เอก. ๑/๑ หน้า ๒๓๖-๓๓๒ มช.มุล. ๑/๒ หน้า ๓๘๔-๓๘๖ ขุ.อปทาน. ๘/๑ หน้า ๕๕๖-๕๖๒
[๑๒] พระอานนท์บรรลู่โสฬสปัตติผล	ที.มหา ๒/๑ หน้า ๒๐๐

พระราชที่ ๓

ประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๒๖-๓๕)

[๑] ราชคฤห์เศรษฐีสร้างเสนาสนะถวาย ทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕	วิจุลล. ๗ ทุติย หน้า ๑๐๕-๑๐๗
	มช.มุส. ๑/๑ หน้า ๒๑๖
	วิจุลล. ๗ ทุติย หน้า ๑๐๕-๑๐๘
ทรงอนุญาตกัณฑ์ ๗ อย่าง	มช.มุส. ๑/๑ หน้า ๒๑๖
	วิจุลล. ๗ ทุติย หน้า ๒๓๐-๒๖๑
ทรงอนุญาตเภสัช ๕ ชนิด	มช.มุส. ๑/๑ หน้า ๒๑๗
	วิมพา. ๕/๒ หน้า ๘๐-๘๑
[๒] เสด็จอัมพลฎีกา โอวาทสามเณรพาล	มช.มช. ๒/๑ หน้า ๒๒๓-๒๓๗
[๓] พระสารีบุตรทูลสรรเสริญพระพุทธองค์	ทีปฎีก. ๓/๑ หน้า ๑๘๗-๒๕๘
	สังฆา. ๕/๑ หน้า ๔๑๒-๔๒๓
[๔] ฤคัลกรรมมถ ๑๐ อธิพันธกบุตร	สังฆา. ๔/๒ หน้า ๑๘๔-๑๘๓
[๕] ทรงอนุญาตวิธีอุปสมบท ญัตติจตุตถกรรม	วิมพา. ๔/๑ หน้า ๑๖๖-๑๗๐
พระสารีบุตรบวชพระราชาเป็นองค์แรก	ชู.เถร. ๒/๓/๒ หน้า ๓๐-๓๓
	ชู.ธมฺม. ๑/๒/๒ หน้า ๒๘๖-๒๘๒
[๖] ทรงอนุญาตวันประชุมสงฆ์ และแสดงธรรม	วิมพา. ๔/๑ หน้า ๓๓๗-๓๗๔

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๗] กำหนดองค์ประชุมสงฆ์ในการอุปสมบท	วิมพา. ๔/๑ หน้า ๑๗๔
ทรงอนุญาตพิเศษในแคว้นอวันตี	วิมพา. ๕/๒ หน้า ๓๑-๓๔
[๘] ทรงบัญญัติคุณสมบัติของอุปัชฌาย์	วิมพา. ๔/๑ หน้า ๑๗๔-๑๗๘
[๙] เงินและทองไม่สมควรแก่สมณะ	สังฆา. ๔/๒ หน้า ๒๑๒-๒๑๕
	วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๔๔
[๑๐] ทรงบัญญัติกาลเข้าพรรษา	อัง.ฎีก. ๑/๒ หน้า ๓๐๕-๓๐๖
[๑๑] เรื่องพระโคธิกะปริณิพพาน	ชู.เถร. ๒/๓/๑ หน้า ๒๔๗-๒๘๐
	ชู.ธมฺม. ๑/๒/๒ หน้า ๑๓๐-๑๓๔
	สังคาค. ๑/๒ หน้า ๖๓-๖๔

- [๑๒] ตรัสอฏานาฎยสูตร ที่เขาคิชฌกูฏ
 [๑๓] ตรัสทานที่ถวายในพระอริยสงฆ์มีผลมาก
 [๑๔] ตรัสลักปัญหสูตร ที่ถ้ำอินทผลาญ
 [๑๕] ตรัสปาสาณสูตร ที่เขาคิชฌกูฏ
 [๑๖] ตรัสโสนสูตร ที่ป่าสีตะวัน

ที่ป่าฏิกิ. ๓/๒ ๑๒๓-๑๕๖
 ส.สคณ. ๑/๒ หน้า ๕๐๓-๕๐๕
 ทิ.มท. ๒/๒ หน้า ๑๓๒-๒๐๘
 ส.สคณ. ๑/๒ หน้า ๓๐-๓๑
 อัง.ปญจก. ๓ หน้า ๗๖๖-๗๑๗
 วิ.มท. ๕/๒ หน้า ๑-๘

พรรษาที่ ๕

ประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

(ข้อความในพระพุททกิจหน้า ๓๖-๔๑)

- [๑] เรื่องอุคคเสนบุตรเศรษฐี ขุ.มม. ๑/๒/๔ หน้า ๓๐๒-๓๑๐
 [๒] เรื่องชีวกโกมารภัจ วิ.มท. ๕/๒ หน้า ๒๔๒-๒๖๑
 อัง.ทุก. ๑/๒ หน้า ๗๔๔-๗๔๕
 วิ.มท. ๕/๒ หน้า ๒๖๒-๒๖๓
 ส.สท. ๔/๑ หน้า ๒๘๖-๒๘๘
 มช.มช. ๒/๑ หน้า ๕๔-๑๐๐
 [๓] แสดงทักขิณคิริชนบท ให้พระอานนท์จัดแต่งจีวร วิ.มท. ๕/๒ หน้า ๒๔๔-๒๔๗
 ทรงอนุญาตไตรจีวร วิ.มท. ๕/๒ หน้า ๒๔๗-๒๔๘
 ทรงอนุญาตอธิการจีวร วิ.มท. ๕/๒ หน้า ๒๔๘-๒๕๐
 วิ.มท. ๑/๓ หน้า ๖๔๕-๖๔๖
 ที่ป่าฏิกิ. ๓/๑ หน้า ๒๕๕
 มช.มูล. ๑/๓ หน้า ๔๔
 ทรงอนุญาตคหบดีจีวร ๖ ชนิด วิ.มท. ๕/๒ หน้า ๒๖๔
 วิ.มท. ๑/๓ หน้า ๗๐๘
 [๔] เรื่องนางสุปียาถวายเนื้อ วิ.มท. ๕/๒ หน้า ๔๔-๔๗
 ทรงห้ามฉันเนื้อ ๑๐ ชนิด วิ.มท. ๕/๒ หน้า ๔๗-๑๐๑

หลังจากออกพรรษาแล้ว

- [๕] โปรดพระพุทธบิดา อนิจจาภิธรรมสูตร ส.สท. ๔/๑ หน้า ๕๔-๕๕
 พระพุทธบิดาบรรลुพระอรหัต และปรินิพพาน ขุ.อุปทาน. ๘/๑ หน้า ๑๗๘

ถวายเพลิงพระศพ
พระประยูรญาติบำเพ็ญทักษิณานุประทาน
[๖] เสด็จไปห้ามเหล่าศากยะ - โกลิยะ

ระงับการทะเลาะวิวาท ผันทนต์ชาดก
ทุททุภายชาดก
ลวกุทิกชาดก
ตรัสให้สามัคคี รุกขธรรมชาดก
วัฏฏกชาดก
อิตทัณฑสูตร
[๗] ราชกุมาร ๕๐๐ บรรพชาอุปสมบท
เหล่าเจ้าชายศากยะ - โกลิยะบรรลु
[๘] พระนางมหาปชาบดีโคตมี ทูลขอบรรพชา

ชีมทานิทาน หน้า ๒๑๓-๒๑๔

ทิมหา. ๒/๒ หน้า ๘๖-๑๑๔
ขุ.ชา. ๔/๑ หน้า ๕๓๖-๕๔๓
ขุ.สุตตนิ. ๑/๖ หน้า ๓๓๓-๓๕๔
สั.สคาถ. ๑/๑ หน้า ๒๐๐-๒๑๔
ขุ.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๓๖๒-๓๖๖
ขุ.ชา. ๓/๖ หน้า ๒๒๒-๒๓๐
ขุ.ชา. ๓/๔ หน้า ๕๓๐-๕๓๗
ขุ.ชา. ๓/๔ หน้า ๗๕๗-๗๖๔
ขุ.ชา.เอก. ๓/๒ หน้า ๑๙๙-๒๐๓
ขุ.ชา.เอก. ๓/๒ หน้า ๔๔๕-๔๕๐
ขุ.สุตตนิ. ๑/๖ หน้า ๘๓๓-๘๔๔
ขุ.สุตตนิ. ๑/๖ หน้า ๓๔๑
ขุ.สุตตนิ. ๑/๖ หน้า ๓๓๓-๓๔๒
ขุ.เถรี. ๒/๔ หน้า ๒๓๓-๒๔๐
อง.อญฺฐก. ๔ หน้า ๕๔๘-๕๕๔
วิ.จุลล. ๗ หน้า ๔๔๑

พรรษาที่ ๕

ประทับจำพรรษา ณ ภูภาคศาสา ปามหาวัน กรุงเวสาลี

(ข้อความในพระพุทฺธกิจหน้า ๔๒-๕๘)

[๑] พระนางมหาปชาบดีโคตมี ตามแม่
ทรงบัญญัติกรรม ๘
พระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณีทูลถามสิกขาบท
พระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณีทูลขอภิกษุมัญฐาน

อง.อญฺฐก. ๔ หน้า ๕๔๐-๕๕๔
วิ.จุลล. ๗ หน้า ๔๔๑-๔๔๔
วิ.จุลล. ๗ หน้า ๔๔๔-๔๔๘
วิ.มทวิ. ๒ หน้า ๓๖๓-๓๖๔
วิ.จุลล. ๗ หน้า ๔๕๐-๔๕๑
อง.อญฺฐก. ๔ หน้า ๕๕๗-๕๕๙
ขุ.เถรี. ๒/๔ หน้า ๒๔๑

[๒] ทรงมีพระทานญาติให้ภิกษุอุปสมบทภิกษุณีได้
อุทิศสมบัติของภิกษุผู้จะอุปสมบทภิกษุณี

[๓] พระนางยโสธราทรงผละ

[๔] พระนางอุบลันทาฉวร

[๕] เจ้ามหาสิ ทูลถามธรรมที่ทำให้เป็นแก้วสภาวะ
ธรรมที่ทำให้เป็นแก้วสภาวะ วัตรบท ๗

เรื่องสุนักรัตตะ

[๖] ตริสผลแห่งทานกับสิทธเสนาบดี
อานิสงส์ของทาน
กาลทาน

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๗] เสด็จภัททิยนคร

โปรดครอบครัวเมณฑกเสวยสุ
วิสาขจิตตานุชัยเสวยสุ

หน้าที่ภรรยา ๗ ประการ
ภักทิจุลบุตรอุปสมบท
ทรมอนญาติโครัส ๕

[๘] เสด็จอาปถเนคม แคว้นอังคะ

เกณเฑียรวิลิ
เสวยพรหมณ์

วิจุลล ๗ หน้า ๔๔๘-๔๔๙

อง.อุฎฐา. ๔ หน้า ๕๕๕-๕๕๖

วิมพา. ๒ หน้า ๓๖๑-๓๖๒

อง.เอก. ๑/๕ หน้า ๔๘-๔๙

จุ.รมม. ๑/๒/๓ หน้า ๑๕๘-๑๖๕

จุ.เถร. ๒/๔ หน้า ๔๓-๔๔

จุ.สุตฺตนิ. ๑/๕ หน้า ๔๖๑-๕๐๐

จุ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๓๕๑-๓๖๘

สิสฺสกาณ. ๑/๒ หน้า ๔๙๔-๔๙๗

วิมพา. ๒/๒ หน้า ๑๓๒-๑๓๓, ๒๐๗

มข.มูล. ๑/๓ หน้า ๑๖๓-๑๖๔

มข.มูล. ๑/๒ หน้า ๖๔-๑๑๒

อง.ปญฺจก. ๓ หน้า ๗๘-๘๑

อง.ปญฺจก. ๓ หน้า ๘๑-๘๓

อง.ปญฺจก. ๓ หน้า ๘๓-๘๔

จุ.รมม. ๑/๒/๔ หน้า ๔๗-๕๕

อง.เอก. ๑/๒ หน้า ๘๖-๙๐

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๓๘-๑๔๘

อง.ปญฺจก. ๓ หน้า ๗๒-๗๘

จุ.เถร. ๒/๓/๒ หน้า ๑๖๒-๑๖๓

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๔๘-๑๕๔

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๔๙-๑๕๓

มข.มูล. ๒/๒ หน้า ๒๘๔-๓๐๓

จุ.สุตฺตนิ. ๑/๖ หน้า ๕๑๓-๕๕๕

จุ.เถร. ๒/๓/๔ หน้า ๔๖-๑๑๑

- ทรงอนุญาตน้ำปานะ ๘ ชนิด
 ตรัสธรรม ๘ ประการกับโปตลียคฤหบดี
 ตรัสเรื่องอินทรี ๕ กับพระสารีบุตร
 วิมพา ๕/๒ หน้า ๑๕๒
 มัชฌิมช. ๒/๑ หน้า ๗๓-๗๔
 สัมมา. ๕/๒ หน้า ๘๑-๘๕
- [๙] **แสดงกรุงกุสินารา**
 โรธมัลลภคชาตรี
 ทรงอนุญาตของขบเคี้ยวที่ทำด้วยผักและแป้ง
 วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๕๓-๑๕๗
 วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๕๘
- [๑๐] **แสดงเมืองปาวา**
 ตรัสเรื่องความสะอาดกับนายจุนทะ
 ชุ.สุตตนิ. ๑/๕ หน้า ๒๙๓-๓๐๘
 อัง.ทสภ. ๕ หน้า ๔๒๗-๔๓๔
 ที.ปาฏิก. ๓/๒ หน้า ๑๕๗-๑๐๓
- [๑๑] **แสดงอาตุมานคร**
 เรื่องสุภททะ ช่างกลบก
 ที.มทา. ๒/๑ หน้า ๔๕๐-๔๕๑
 วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๕๕-๑๖๐
- [๑๒] **แสดงกลับสาวัตถิ**
 ทรงอนุญาตผลไม้ทุกชนิด
 วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๖๐
 ทรงแสดงมทาปเทศ ๔
 วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๖๑

พรรษาที่ ๖

ประทับจำพรรษา ณ มกุลบรรพต แคว้นมคธ

(ข้อความในพระพุทธานุญาตหน้า ๕๙-๖๓)

- [๑] ราชคเศรชนูปได้ไม่ฉันจันทน์แดง
 ชุ.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๘๗-๒๘๐
 วิ.จุลล ๗ หน้า ๑๓-๑๖
- [๒] เรื่องพระปิณฑโศลกการทวาระ
 วิ.จุลล ๗ หน้า ๑๔-๑๕
 อัง.เอก. ๑/๑ หน้า ๓๒๒-๓๒๕
 ชุ.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๘๑-๒๘๒
 วิ.จุลล ๗ หน้า ๑๖-๒๑
- ทรงห้ามมิให้ภิกษุแสดงปาฏิหาริย์
 ทรงอนุญาตบาตร ๒ ชนิด
 ชุ.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๘๒-๒๘๔
 พระพุทธรูปองค์ประสงฆ์จะแสดงยมกปาฏิหาริย์
 ชุ.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๘๒-๒๘๔

หลังจากออกพรรษาแล้ว

- [๓] ประวัติราชากรม
 สัมมา. ๕/๒ หน้า ๓๐๗-๓๑๑

ภราดร

[๔] ประวัติคดีทางแพ่ง

[๕] ท้าวสักกะทำลายพิชิตพวกเดียวิย

ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่ฐานเมืองสาวัตถี

สาวกสาวิการับอาสาแสดงปาฏิหาริย์แทน

[๖] อธิบายลักษณะยมกปาฏิหาริย์

ฐ.ชา. ๗/๓ หน้า ๓๓๑-๓๓๗

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๕๖-๒๕๗

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๕๗-๒๕๘

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๕๕-๒๕๘

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๕๘-๓๐๓

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๓๐๔-๓๐๗

ฐ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๒๓๖-๒๓๗

ฐ.พุทธ. ๗/๒ หน้า ๔๔-๑๐๒

พรรษาที่ ๗

ประทับจำพรรษา ณ ดาวดึงส์นิภพ

(ข้อความในพระพุทธกิจหน้า ๖๔-๖๕)

[๑] ทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา

พระพุทธรินมิต

ภิกษุ ๕๐๐ นิสิตของพระสารีบุตร

พระพุทธมารดาบวรลูโสตาปัตติผล

[๒] เสด็จลงจากดาวดึงส์ที่ประตูเมืองสังกัสสะ

ทรงสรรเสริญพระสารีบุตร

[๓] เรื่องอังกูรเทพบุตร

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๓๐๗-๓๑๔

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๓๑๔-๓๒๐

อ.จ.เอก. ๑/๑ หน้า ๒๓๐-๒๓๑

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๓๒๐-๓๒๒

ฐ.สุตตนิ. ๑/๖ หน้า ๘๕๕-๘๖๓

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๔ หน้า ๓๓๔-๓๓๖

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๓๑๑๐-๓๑๔

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๔] เสด็จสาวัตถี ปราภวเรื่องปติปิชา

[๕] พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีขอประทานโอวาท

พระนันทกะโอวาทภิกษุณี

[๖] ทรงแสดงบุคคล ๔ ประเภทแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล

[๗] เรื่องนางจิณฺฆมาฉวี

มหาปทุมชาดก

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๒ หน้า ๔๓-๔๘

ม.ช.อุปริ. ๓/๒ หน้า ๔๕๐-๔๕๖

ฐ.เถร. ๒/๓/๓ หน้า ๑๕-๒๔

ส.ส.ค.ด. ๑/๑ ๕๐๒-๕๐๔

ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๕๕-๒๖๑

ฐ.ชา. ๓/๖ หน้า ๑๘๖-๒๐๒

พรรษาที่ ๘

ประทับจำพรรษา ณ เกสภพาวน ภัคคชนบท

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๗๐-๗๕)

[๑] เสด็จไปปาจิณวังสะ พบพระอนุรุทธะ มหาบุริสวัดก ๘	อ.อุฏฐก. ๔ หน้า ๔๕๗-๔๗๑
[๒] สิงคาลปิณฑิกนิ	อ.เอก. ๑/๑ หน้า ๓๑๔-๓๑๕
[๓] โพธิราชกุมาร ความเพียร ๕ ประการ	อ.เกร. ๒/๓/๑ หน้า ๑๔๖-๑๔๙
	ม.ฐ.ม. ๒/๒ หน้า ๑๐๒-๑๔๐
	อ.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๑๘๘-๑๙๔
[๔] สิริมณฑลพรหมณ์	อ.เกร. ๒/๓/๓ หน้า ๒๒๓-๒๒๙
[๕] นกุลปิตสูต	อ.อุฏฐก. ๑/๒ หน้า ๗๙-๘๑

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๖] บัญญัติสิกขาบทเรื่องการฝังไฟ	วิ.ม.ห. ๒ หน้า ๖๕๔
[๗] เรื่องพรหมณ์อายุ ๑๒๐ สมทานศีล ๕	อ.ติ.ก. ๑/๓ หน้า ๒๑๔-๒๑๖
[๘] มัคคันทนพรหมณ์ แก้วนกรู	อ.สุ.ต.ต. ๑/๖ หน้า ๗๖๕-๗๗๘
	อ.อุฏฐก. ๑/๒ หน้า ๑๑๘-๑๒๒
	อ.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๗๙-๒๘๖
[๙] วัฏฐุปาลเถระ	อ.เอก. ๑/๑ หน้า ๓๑๔-๔๐๕
	อ.เกร. ๒/๓/๔ หน้า ๕๔-๗๕
	ม.ฐ.ม. ๒/๒ หน้า ๒๔-๖๔
[๑๐] เรื่องดาบส ๕๐๐	อ.ธมม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๗๔-๒๗๙
[๑๑] เศรษฐีกรุงโกสัมพีสร้างอารามถวาย	อ.ธมม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๗๙-๒๘๐

พรรษาที่ ๙

ประทับจำพรรษา ณ โฉลิตาราม กรุงโกสัมพี

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๗๖-๘๔)

[๑] เรื่องพระนางสามาวดี	อ.อุฏฐก. ๑/๒ หน้า ๑๐๑-๑๓๐
พระเจ้าอุเทน	อ.ธมม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๕๙-๒๖๐
นายสุนทนต์ดอกไม้วายทาน	อ.ธมม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๘๐-๒๘๑
นางชูชกบุตร	อ.ธมม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๘๑-๒๘๓

[๒] **เรื่องพระนางवासุตตดา**

พระเจ้าจันทรปัชโชติจับพระเจ้าอุเทน
พระเจ้าจันทรปัชโชติให้ธิดาเรียนมนต์
พระเจ้าอุเทนพาหนี แต่งตั้งให้เป็นมเหสี

[๓] **เรื่องพระนางมคันทิยา**

อาภตพระกาสดา ทำลายพระนางสามาวดี
พระเจ้าอุเทนหลงโทษพระนางสามาวดี

[๔] พระเจ้าอุเทนถวายผ้าอุตราสงค์ ๕๐๐ ผืน

[๕] จูฬมคันทิยาจุดไฟเผาปราสาทพระนางสามาวดี

พระเจ้าอุเทนหลงโทษพระนางมคันทิยา

[๖] บุพกรรมของพระนางสามาวดี

บุพกรรมของนางชูชชุตตรา

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๗] ทวีลีสัสปาสูตร ณ ลีลปาวน ไกลกรุงโกสัมพี

[๘] เรื่องพระณณะ อุกเชปนัยกรรม

อัญญาพกรรม

บัญญัติปาจิตติย

[๙] เรื่องพระสาครเถระ

ทรงบัญญัติการดื่มสุราเมรัยเป็นปาจิตติย

อธิบายสุรา และเมรัย

[๑๐] พระสงฆ์โฆสิตาราม แดกความสามัคคี

ทวีลีสาราณียธรรม ๖

[๑๑] **เสด็จพาลกโธณการาม**

พบพระวัคค

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๒๖๐-๒๖๔

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๒๖๐-๒๖๒

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๒๖๒-๒๖๔

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๒๖๔-๒๖๕

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๒๖๕-๒๖๗

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๒๖๗-๒๖๙

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๒๖๙-๒๗๑

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๒๗๑-๒๗๕

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๒๗๕-๓๐๐

ฐ.อุทาน ๑/๓ หน้า ๗๐๒-๗๐๖

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๒๗๕-๒๗๗

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๓๐๐-๓๐๑

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๓๐๑-๓๐๓

ลัมภ. ๕/๒ หน้า ๔๔๔-๔๕๐

วิ.จุลล ๖ หน้า ๑๐๕-๑๐๗

วิ.มทวิ. ๒ หน้า ๒๘๖-๒๘๐

วิ.มทวิ. ๒ หน้า ๖๔๖

วิ.มทวิ. ๒ หน้า ๖๓๐-๖๓๓

วิ.ปริ. ๘ หน้า ๗๒-๗๓

ที.ปาฎิก. ๓/๒ หน้า ๑๐๐

ฐ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๗๒-๗๕

มฐ.มูล. ๑/๓ หน้า ๔๑๐-๔๑๑

ลั.ขณฺธ. ๓/๑ หน้า ๒๒๒-๒๒๕

มฐ.มูล. ๑/๓ หน้า ๔๑๑-๔๑๐

มฐ.อุปริ. ๓/๑ หน้า ๘๖-๘๘

วิ.มท. ๕/๒ หน้า ๔๗๔-๔๗๕

ลั.ขณฺธ. ๓/๑ หน้า ๒๓๐-๒๓๑

[๑๒] **เสด็จปาจันวันสะ**

พบพระอนุรุทธะ พระนันทิยะ พระกิมทิละ

ขุ.นร. ๒/๓/๑ หน้า ๑๗๑-๑๗๔

มช.อุปรี. ๓/๓ หน้า ๑๒๗-๑๒๙

[๑๓] **เสด็จรักขิตไพรสนห์**

อุบาสกอุบาสิกาชาวโกสัมพีไม่ยอมมอบวาฬภิกษุ

ขุ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๘๒-๘๔

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๔๗๐

พรรษาที่ ๑๐**ประทับจำพรรษา ณ โคนต้นสาละ ป่าปารีเลยยะ**

(ข้อความในพระพุทธานุญาตหน้า ๘๕-๙๓)

[๑] **ช้างปารีเลยยะถวายอุปัฏฐากพระพุทธองค์**

ลั.ขนฺธ. ๓/๑ หน้า ๒๓๑-๒๓๓

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๔๗๘-๔๘๐

ขุ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๘๔-๘๕

ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๔๓๒-๔๔๑

ขุ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๘๕-๘๖

[๒] **วานรอุปัฏฐากพระพุทธองค์****หลังจากออกพรรษาแล้ว**[๓] **พระอาณนฺท์หาภิกษุ ๕๐๐ รูป มาเฝ้าที่สำวัดดี**

ขุ.ธมฺม ๑/๓/๑ หน้า ๘๖

[๔] **พระพุทธร่องค์ทรงผมเขย้งปารีเลยยะ**

ขุ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๘๖-๙๐

ภิกษุ ๕๐๐ รูป บรรลุพระอรหัต

ขุ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๘๙

ขุ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๒๕๑-๒๕๙

ขุ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๙๐

ปารีเลยยะเทพบุตร

ขุ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๙๐-๙๑

[๕] **ภิกษุชาวโกสัมพีกราบทูลขอขมาพระกัสสา**

ขุ.ธ. ๓/๕ หน้า ๖๑๔-๖๒๖

ดรัสที่มารุกุมราชตก

ขุ.ธมฺม ๑/๒/๑ หน้า ๙๓

ภิกษุชาวโกสัมพีดำรงอยู่ในอริยมล

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๔๘๑

[๖] **พระสารีบุตรทูลถามข้อปฏิบัติต่อภิกษุชาวโกสัมพี**

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๔๘๑-๔๘๔

ดรัสวัฑดุสสำหรับบรรพชาว่าที่ ๑๙ ประการ

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๔๘๕

พระเมณฑปขานดีโคตมีเถรีทูลถามข้อปฏิบัติ

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๔๘๖-๔๘๘

อนาถปิณฑิกเศรษฐี-นางวิสาขาทูลถามข้อปฏิบัติ

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๔๘๙-๔๙๕

พุทธาณุญาตให้ทำสังฆสามัคคี

[๗] **อาวัณโฬสี**

ขุ.ธ. ๓/๖ หน้า ๒๖๔-๒๖๙

[๘] หลักการใช้จ่ายโภคทรัพย์ อาทียสูตร

อง.ปญจก. ๓ หน้า ๙๓-๙๕

[๙] พิฬาสัททกะเศรษฐี

ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๗-๓๑

[๑๐] พระคิริमानเท้อพาธ สัณญา ๑๐ ประการ

อง.ทสภ. ๕ หน้า ๑๙๑-๑๙๖

[๑๑] เรื่องพระภัททาลิ

มช.มช. ๒/๑ หน้า ๓๒๑-๓๕๑

[๑๒] ปารสูตร

สัสมหา ๕/๑ หน้า ๖๒-๖๓

พรรษาที่ ๑๑

ประทับจำพรรษา ณ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ เอกนลา แคว้นมคธ

(ข้อความในพระพุททกิจหน้า ๙๓-๙๖)

[๑] ปัญจาสาคาม

ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๓๖๗-๓๖๘

สั.สคณ. ๑/๒ หน้า ๔๕-๔๗

[๒] กลิการทวาชพราหมณ์

สั.สคณ. ๑/๒ หน้า ๒๔๓-๒๖๕

ขุ.สุตฺตนิ. ๑/๕ หน้า ๒๔๖-๒๔๗

[๓] ปัญหาเหวดา

วนโรปสูตร

สั.สคณ. ๑/๑ หน้า ๒๕๕

มกขสูตร

สั.สคณ. ๑/๑ หน้า ๓๒๕-๓๒๖

กฏิกาสสูตร

สั.สคณ. ๑/๑ หน้า ๙๗-๙๘

อุปนยยสูตร

สั.สคณ. ๑/๑ หน้า ๔๔-๔๕

ชราสูตร

สั.สคณ. ๑/๑ หน้า ๒๗๐-๒๗๑

หลังจากออกพรรษาแล้ว

ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าเสด็จจาริกไป ณ ที่ใด

พรรษาที่ ๑๒

ประทับจำพรรษา ณ คงไม้สะเดา เมืองเวรัญชา

(ข้อความในพระพุททกิจหน้า ๙๗-๑๐๙)

[๑] เวรัญชพราหมณ์

อง.อฏฺฐก. ๔ หน้า ๓๓๑-๓๕๙

ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๒ หน้า ๓๔๔-๓๕๓

วิ.มทวิ. ๑/๑ หน้า ๓๐๙-๓๓๔

[๒] ท้าวปทราชจอมอสูร

อง.อฏฺฐก. ๔ หน้า ๓๙๙-๔๑๓

- [๓] พระสารีบุตรทูลขอให้ทรงบัญญัติลักษณะ
เหตุที่ทรงปฏิเสธการบัญญัติลักษณะ

วิมพาวิ.๑/๑ หน้า ๓๕๕-๓๕๘
วิมพาวิ.๑/๑ หน้า ๓๕๘-๓๕๙

หลังจากออกพรรษาแล้ว

- [๔] เสด็จนิเวศน์เวรัญชพรหมณ
[๕] เวรัญชพรหมณถวายทาน
[๖] เสด็จผ่านกรุงพาราณสี เอรกปัตตนาคราช
[๗] เสด็จกรุงเวสาฬห
พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีทูลลาภิพพาน
ประชุมเพลิงบรรจุอัฐิ
[๘] อुकคฤหบดีชาวเวสาฬห มนาศายีสูต

วิมพาวิ.๑/๑ หน้า ๓๖๖-๓๖๙
วิมพาวิ.๑/๑ หน้า ๓๖๙-๓๗๓
วิมพาวิ.๑/๑ หน้า ๓๗๒-๓๗๓
ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๓๒๓-๓๓๐
วิมพาวิ.๑/๑ หน้า ๓๗๒
ขุ.เถร. ๒/๔ หน้า ๒๔๔-๒๖๗

- [๙] เสด็จไปสวตตี
ตรัสสมหารุโรวาทสูตรกับสามเณรวาท
ธาตุกัมมัญฐาน

อง.ปญจก. ๓ หน้า ๑๐๐-๑๐๓
อง.ทุก. ๑/๒ หน้า ๗๑-๗๓

- [๑๐] การอุปสมบท ๘ วิธี อัณฑกาสี

อง.จตุก. ๒ หน้า ๔๒๑-๔๒๓
มขฺมฺ. ๒/๑ หน้า ๒๗๘-๒๘๗
ขุ.เถร. ๒/๔ หน้า ๕๒-๕๖
วิ.จุลล.๗ หน้า ๔๘๕-๔๘๘

- [๑๑] ปฐมปารชิก เรื่องพระสุทินนกลันทบุตร

ขุ.อปทาน. ๙ หน้า ๖๔๐-๖๔๑
วิมพาวิ.๑/๑ หน้า ๓๗๔-๓๙๔
วิ.ปริ. ๘ หน้า ๒-๕

พรรษาที่ ๑๓

ประทับจำพรรษา ณ จาลิกรบรรพต เมืองจาลิกา

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๑๑๐-๑๑๖)

- [๑] เรื่องพระเมฆิยะ

ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๓๗๗-๔๑๓
อง.นวก. ๔ หน้า ๗๐๕-๗๑๒
ขุ.เถร. ๒/๓/๑ หน้า ๓๓๑-๓๓๕
ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๑ หน้า ๓๔๙-๓๕๓
ที.มทา. ๒/๑ หน้า ๘๔

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๒] มงคลสูตร ๓๘ ประการ

[๓] การเนยเนมตตสูตร

[๔] ปริยเสนาสูตร การแสวงหาอันประเสริฐ

[๕] พระบัญญัติตติสสเถระ

[๖] พระพาหิยทวารจิริยะ

[๗] พระอัญญาโกณฑัญญะ ทูลลาปรินิพพาน

ขุ.สุตตนิ. ๑/๖ หน้า ๑๒๔-๑๒๘

ขุ.ขุททก. ๑ หน้า ๑๑๗-๒๑๔

ขุ.สุตตนิ. ๑/๕ หน้า ๓๖๒-๓๖๓

ขุ.ฐา. ๓/๓ หน้า ๑๑๗-๑๒๑

สัมมทา. ๕/๑ หน้า ๓๐๙-๓๑๗

ขุ.ขุททก. ๑ หน้า ๓๒๘-๓๕๗

อญ.จตุก. ๒ หน้า ๖๑๘

ขุ.ธัมม. ๑/๒/๑ หน้า ๔๓๕-๔๔๐

ขุ.ธัมม. ๑/๒/๒ หน้า ๔๒๕-๔๓๓

ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๑๒๔-๑๖๐

อญ.เอก. ๑/๑ หน้า ๔๓๑-๔๓๕

ลั.สคาถ. ๑/๒ หน้า ๓๓๓-๓๔๔

พรรษาที่ ๑๔

ประทับจำพรรษา ณ พระเชตะวันวิหาร กรุงสาวัตถี

(ข้อความในพระพุทธรูปกิจหน้า ๑๑๗-๑๒๓)

[๑] สามเณรทูลอุปสมบท

จูฬราหูโลวาทสูตร

มช.อุปริ. ๓/๒ หน้า ๔๗๗-๔๘๕

อญ.เอก. ๑/๑ หน้า ๔๐๔

ลั.สพ. ๔/๑ หน้า ๒๑๖-๒๒๒

ขุ.สุตตนิ. ๑/๖ หน้า ๒๓๔-๓๐๔

สัมมทา. ๕/๒ หน้า ๔๑๕-๔๑๘

อญ.ทสก. ๕ หน้า ๒๑๕-๒๑๗

อญ.ทสก. ๕ หน้า ๑๖๘-๑๗๑

มช.อุปริ. ๓/๒ หน้า ๒๑๐-๒๑๘

มช.อุปริ. ๓/๒ หน้า ๒๕๑-๒๕๕

อญ.ทสก. ๕ หน้า ๔๓๕-๔๔๑

ขุ.ขุททก. ๑ หน้า ๒๑๒-๒๑๕

ขุ.ขุททก. ๑ หน้า ๓๐๒-๓๒๗

[๒] ตีรจฉานกถา

กถาวัตถุ ๑๐

ตรัสสัจตสูตร

[๓] ตรัสภัทเทภรรตตคาถา บุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ

[๔] จูฬกัมมวิภังคสูตร

[๕] ชาณุสโสณีปริพาหมณี

[๖] นิธิกัณฐสูตร

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๗] ภิกษุชาวเมืองปาฐะรัฐ (ภัททวคคีย์ ๓๐) มาเฝ้า

ทรงแสดงอนมตคคสูตร

[๘] บัญญัติพิธีกรรมฐาน

[๙] เรื่องพระควัมปติ

[๑๐] อนุญาตให้สงฆ์รับการบารณาปัจจัยเภสัชเป็นนิตย

[๑๑] ทรงแสดงอัปปมาทสูตร

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๙๓-๑๙๔

ฐ.ธมม. ๑/๒/๒ หน้า ๑๙๒-๑๙๓

ส.นิทาน. ๒ หน้า ๕๐๖-๕๐๗

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๙๔-๑๙๕

ฐ.เถร. ๒/๓/๑ หน้า ๒๒๔-๒๒๗

ที.มพา. ๒/๒ หน้า ๓๙๙-๔๐๐

วิมพา. ๕/๒ หน้า ๖๐๙-๖๑๐

อง.ทสก. ๕ หน้า ๓๕-๓๘

พรรษาที่ ๑๕

ประทับจำพรรษา ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๑๒๔-๑๒๘)

[๑] เจ้าศากยะถวายสังฆาการ

พระอานนท์แสดงเสฐปริกพา

สัปปริสธรรม ๗

พระมหาโมคคัลลานะแสดง อวัสสุตตสูตร

[๒] เรื่องพระเจ้าสุปปพุทธะ

[๓] เรื่องเจ้าสราณิกายะ

[๔] เรื่องเจ้าทณฺฑโรหิตี

[๕] เจ้ามหานามะทูลถาม อย่างไรชื่อว่าอุบาสก

มช.มช. ๒/๑ หน้า ๔๓-๔๔

มช.มช. ๒/๑ หน้า ๔๔-๔๖

ที.ปาฎิก. ๓/๒ หน้า ๔๒๗ ข้อ ๔๓๙

ส.สพา. ๔/๑ หน้า ๔๓๒-๔๕๓

ฐ.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๖๑-๖๕

ส.มพา. ๕/๒ หน้า ๓๓๔-๓๔๒

ฐ.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๔๒๖-๔๓๑

อง.อุทฺทก. ๔ หน้า ๔๔๐-๔๔๒

ส.มพา. ๕/๒ หน้า ๓๖๔-๓๖๕

มช.มูล. ๑/๒ หน้า ๑๓๕-๑๕๑

อง.เอกาทสก. ๕ หน้า ๕๓๑-๕๓๖

อง.ฉก. ๓ หน้า ๕๒๙-๕๓๒

จุฬาทุทกขันธสูตร ทูลถามธรรมที่ยังละไม่ได้

ทูลถามธรรมอันเป็นเครื่องอยู่

หลังจากออกพรรษาแล้ว

ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าเสด็จจาริกไป ณ ที่ใด

พระราชที่ ๑๖

ประทับจำพรรษา ณ อัคราพิวเจตีย์ เมืองอาฬวี่

(ข้อความในพระพุทธรูปหน้า ๑๒๙-๑๓๖)

[๑] เรื่องอาฬวียักษ์	ส.สคณ. ๑/๒ หน้า ๔๒๓-๔๕๓
ปัญญาของอาฬวียักษ์	ขุ.สุตตนิ. ๑/๕ หน้า ๔๓๘-๔๗๘
[๒] เสลา ราชธิดาของพระเจ้าอาฬวีกษัตริย์	ขุ.เมวรี. ๒/๔ หน้า ๑๐๔-๑๑๐
[๓] พุทธบัญญัติสิกขาบท	วิ.จุลล. ๗ หน้า ๒๒๘
ทรงบัญญัติสิกขาบท เรื่องสันถัดเจือใหม่	วิ.ปริ. ๘ หน้า ๓๔
ทรงบัญญัติสิกขาบทเรื่องการนอน	วิมทวิ. ๒ หน้า ๑๖๔-๑๖๕
	วิ.ปริ. ๘ หน้า ๔๘
[๔] ทรงบัญญัติสิกขาบทเรื่องการชูดิน	วิมทวิ. ๒ หน้า ๒๕๔-๒๕๖
	วิ.ปริ. ๘ หน้า ๕๐
ทรงบัญญัติสิกขาบทเรื่องการพราภฏคาม	วิมทวิ. ๒ หน้า ๒๖๔-๒๗๒
	วิ.ปริ. ๘ หน้า ๕๑
ทรงบัญญัติเรื่องน้ำมีตัวสัตว์รตหน้าหรือดิน	วิมทวิ. ๒ หน้า ๓๕๑-๓๕๔
	วิ.ปริ. ๘ หน้า ๕๕-๕๖
ทรงบัญญัติสิกขาบทเรื่องนวกกรรม	วิ.จุลล. ๗ หน้า ๑๕๕-๑๕๙
	วิ.ปริ. ๘ หน้า ๓๙๔
[๕] เรื่องธิดาช่างทุก เจริญมรณสติ	ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๔๕-๒๕๒

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๖] เรื่องหัตถกราชกุมาร	อ.จ.ติ. ๑/๓ หน้า ๑๔๒-๑๔๗
[๗] โปรตบุรุษเขมยใจ	ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๓๗๓-๓๗๖
[๘] เรื่องสิงคาลกบุตร	ที.ปาฎิก. ๓/๒ หน้า ๗๗-๑๒๒
[๙] เรื่องนางสิริมา	ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๑๔๘-๑๕๓
	ขุ.วิมก. ๒/๑ หน้า ๑๒๕-๑๔๕
[๑๐] พระมหากัสสปเถระอพยพ โพชนงค์ ๗	ส.มท. ๕/๑ หน้า ๒๒๒-๒๒๓
พระมหากัสสปเถระสงเคราะห์คนเขมยใจ	ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๕๕-๑๐๓

พระราชที่ ๑๗

ประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

(ข้อความในพระพุทธรูปกิจหน้า ๑๓๗-๑๔๓)

[๑] อภัยราชกุมาร	มข.มฐ. ๒/๑ หน้า ๒๐๒-๒๑๔
	ขุ.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๓๘-๒๓๙
[๒] พระทัตถมัลลบุตรกุลลาภิพพาน	ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๗๔๒-๗๔๖
[๓] พระโสฬากะ	ขุ.เถร. ๒/๓/๑ หน้า ๒๐๓-๒๐๗
กุมารปัญหา ๑๐	ขุ.ชูกทก. ๑ หน้า ๔๖-๑๑๖
โสฬากะอุปสมบทด้วยการตอบปัญหา	ขุ.เถร. ๒/๓/๓ หน้า ๒๖๑-๒๖๘
[๔] เรื่องนางชนัญชานี	ลั.สคต. ๑/๒ หน้า ๑๔๕-๒๐๑
[๕] นางเปตผู้เคยเป็นมารดาของพระสารีบุตร	ขุ.เปต. ๒/๒ หน้า ๑๕๕-๑๖๔

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๖] บัญญัติสิกขาบทเรื่องอาบน้ำ	วิมทวิ. ๒ หน้า ๖๕๙-๖๖๔
[๗] เรื่องพระวักกลี	ลั.ขมฐ. ๓/๑ หน้า ๒๗๔-๒๘๔
	ขุ.ธมม. ๑/๒/๔ หน้า ๓๕๒-๓๕๔
	ขุ.เถร. ๒/๓/๓ หน้า ๑๐๗-๑๑๗
	อ.ง.เอก. ๑/๑ หน้า ๓๘๙-๓๙๒
	ขุ.อปทาน. ๙ หน้า ๒๑๘-๒๒๙

พระราชที่ ๑๘

ประทับจำพรรษา ณ จาลิกบรรพต เขตเมืองจาลิกา

(ข้อความในพระพุทธรูปกิจหน้า ๑๔๔-๑๕๒)

[๑] เรื่องในวิมานวัตถุ กัณฐิกทายิกวิมาน	ขุ.วิมาน. ๒/๑ หน้า ๓๕๐-๓๕๔
ตติยนาควิมาน	ขุ.วิมาน. ๒/๑ หน้า ๔๙๒-๔๙๗
วิหารวิมาน	ขุ.วิมาน. ๒/๑ หน้า ๓๕๔-๓๗๐
เรวตีวิมาน	ขุ.วิมาน. ๒/๑ หน้า ๔๒๔-๔๔๐
	ขุ.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๔๑๙-๔๒๓
กัณฐกวิมาน	ขุ.วิมาน. ๒/๑ หน้า ๖๐๗-๖๑๙
มัลลชุกเทวปุตตวิมาน	ขุ.วิมาน. ๒/๑ หน้า ๔๑๘-๔๒๓

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๒] เสด็จเมืองอาฬวี โปรดธิดาช่างทอผ้าบรรจุโสดบ้าน	ขุ.สุตตนิ. ๑/๕ หน้า ๕๒๓-๕๒๕
[๓] ช่างทอผ้าบิดาบรรจุพระอรหันต์	ขุ.สุตตนิ. ๑/๕ หน้า ๕๒๕-๕๒๗
[๔] ธรรม ๗ ประการของหัตถกอุบาสก	อง.อุฎฐก. ๔ หน้า ๔๓๒-๔๓๕
[๕] หัตถกอุบาสกสงเคราะห์บริษัทด้วย สังคหวัตถุ ๔	อง.อุฎฐก. ๔ หน้า ๔๓๖-๔๓๗
	อง.ทุก. ๑/๒ หน้า ๖๕-๗๐

พรรษาที่ ๑๙

ประทับจำพรรษา ณ จาลิกบรรพต เขตเมืองจาลิกา

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๑๕๓-๑๖๑)

[๑] การเสด็จจาริกของพระพุทธองค์	วิม.ทวิ. ๑/๑ หน้า ๓๖๔-๓๖๕
[๒] พุทธประเพณี	วิม.ทวิ. ๑/๑ หน้า ๑๐-๑๑
[๓] ภัยในอนาคต ๕ ประการ	อง.ปญจก. ๓ หน้า ๑๘๗-๒๐๐
[๔] เหตุปัจจัยที่ทำให้พระศาสนาเสื่อม กัมพิลสูตร	อง.ปญจก. ๓ หน้า ๔๔๖-๔๔๗

หลังจากออกพรรษาแล้ว

[๕] เรื่องปุกณณมาณพ	มช.อุปริ. ๓/๒ หน้า ๔๓๖-๔๔๔
	ขุ.เถร. ๒/๓/๑ หน้า ๓๔๔-๓๕๕
[๖] เรื่ององคฺลิมาล	มช.มช. ๒/๒ หน้า ๑๔๑-๑๖๔
	ขุ.เถร. ๒/๓/๔ หน้า ๑๓๒-๑๕๕
	ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๔๓-๒๔๔
[๗] เรื่องสันตติมาหามายย์	ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๓ หน้า ๑๑๓-๑๒๐

พรรษาที่ ๒๐

ประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๑๖๒-๑๖๕)

[๑] แต่งตั้งพระอานนท์เป็นพุทธอุปัฏฐากประจำ	อง.เอก. ๑/๑ หน้า ๔๕๑-๔๕๕
พระอานนท์ทูลขอพร ๘ ประการ	ทิม.ทา. ๒/๑ หน้า ๘๓-๘๗
	ขุ.เถร. ๒/๓/๔ หน้า ๓๐๐-๓๓๓
ทรงยกย่องพระอานนท์ อัมพวุตธรรม ๔	ทิม.ทา. ๒/๑ หน้า ๓๑๒-๓๑๔

หลังจากออกพรรษาแล้ว

ไม่มีหลักฐานระบุว่าเสด็จจาริกไป ณ ที่ใด

สถานที่ประทับจำพรรษาที่ ๒๑-๔๕

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๑๖๗-๑๖๘)

[๑] สถานที่จำพรรษา ๒๑-๔๕

ขุ.ธัมม. ๑/๒/๑ หน้า ๙-๑๒

ขุ.สุตฺตนิ. ๑/๖ หน้า ๒๘๖-๒๙๓

พระราชูปถัมภ์โกศล

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๑๖๘-๑๗๐)

[๒] พระเจ้าปเสนทิโกศล

อภ.พสก. ๕ หน้า ๑๑๖-๑๒๔

ธรรมเจดีย์สูตร

มข.ม.ข. ๒/๒ หน้า ๑๙๓-๒๐๒

สิ่งที่ไม่ควรดูหมิ่น ๔ ประการ

ส.สคณ. ๑/๑ หน้า ๔๐๖-๔๐๙

ไทยปากลูตฺร

ขุ.ธัมม. ๑/๒/๓ หน้า ๓๗๗-๓๘๐

ขุ.ธัมม. ๑/๒/๔ หน้า ๒๗๒-๒๘๔

อนาถบิณฑิกเศรษฐี

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๑๗๑-๑๗๓)

[๓] อนาถบิณฑิกเศรษฐี อุบาสกผู้เลิดในการถวายทาน

ขุ.อุปทาน. ๘/๑ หน้า ๑๔๑-๑๔๕

พบพระพุทธรูปเจ้าครั้งแรกได้บรรลุนิเสศบ้าน

วิ.จุลล. ๗ หน้า ๑๒๑-๑๓๑

ถวายพระวิหารเชตวัน

ขุ.ธัมม. ๑/๒/๓ หน้า ๑๖-๒๓

สุภจินตฺรกาย

วิ.จุลล. ๗ หน้า ๑๓๕-๑๔๑

ขุ.เถร. ๒/๓/๑ หน้า ๓๒-๕๕

กาฬะบุตฺรกาย

อภ.เอก. ๑/๑ หน้า ๓๕๓-๓๕๖

มหาสุภักททา

ขุ.ธัมม. ๑/๒/๓ หน้า ๒๓๗-๒๓๙

รูปสุภักททา

อภ.เอก. ๑/๑ หน้า ๔๑๒

อภ.จุลล. ๒ หน้า ๗๒-๗๔

สุภมาเทวี

ขุ.ธัมม. ๑/๒/๔ หน้า ๑๘๒-๑๘๕

ขุ.ธัมม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๐๓-๒๐๘

นางปิ่นเกล้า

จุ.แควี ๒/๔ หน้า ๓๔๓-๓๕๓

อง.สตศก. ๔ หน้า ๑๔๑-๑๕๕

เศรษฐกิจนกลงแล้วกลับรวยอย่างเดิม

จุ.ธมม ๑/๒/๓ หน้า ๑๖-๒๓

พระสารีบุตรแสดงอนาถปิณฑโกวิทาสุต

มช.อุปรี. ๓/๒ หน้า ๔๑๒-๔๒๗

วิชาขามหาอุบาสิกา

(ข้อความในพระพุทธรักงหน้า ๑๗๔-๑๘๘)

[๔] วิชา มหาอุบาสิกาผู้เลิศจในการถวายน

อง.ทุก. ๑/๒ หน้า ๘๖-๑๐๑

วิชาขบรรลุโสดาบ้นอายุ ๗ ขวบ

จุ.ธมม ๑/๒/๒ หน้า ๗๓-๑๑๕

พระเจ้าปเสนทิโกศลสร้างเมืองสาเกต

จุ.ธมม ๑/๒/๒ หน้า ๗๖

มีการเศรษฐีแสวงหาเบญจกัลยาณีให้บุตรชาย

จุ.ธมม ๑/๒/๒ หน้า ๗๗-๘๒

เครื่องประดับมหาลดาปสาน์

จุ.ธมม ๑/๒/๒ หน้า ๗๕-๘๔

ธัญชัยเศรษฐีให้โอวาท ๑๐ ข้อ แก้ววิชา

จุ.ธมม ๑/๒/๒ หน้า ๘๔-๙๐

วิชาขได้นามว่ามีคารมกรดา

จุ.ธมม ๑/๒/๒ หน้า ๙๑-๑๐๐

วิชาขทูลขอพร ๘ ประการ

วิ.มท. ๕/๒ หน้า ๒๘๗-๒๘๘

เครื่องประดับจกนัฎฐกปสาน์

จุ.ธมม ๑/๒/๒ หน้า ๑๐๑,๑๐๓-๑๐๘

วิชาขสร้างมีการมคตปราสาท

ที.ปฏิก. ๓/๑ หน้า ๑๖๖-๑๖๗

วิชาขฉลองวิหาร

จุ.ธมม ๑/๒/๒ หน้า ๑๑๐-๑๑๑

สุทตติสถานสาววิชา

จุ.ธมม ๑/๒/๓ หน้า ๔๐๐-๔๐๑

หญิงรักษาอุโบสถม่งผลต่างกัน

จุ.ธมม ๑/๒/๓ หน้า ๘๖-๘๘

พรรษาที่ ๒๑

(ข้อความในพระพุทธรักงหน้า ๑๘๘-๑๘๙)

[๕] ความหมายของปาฏิโมกข์

โอวาทปาฏิโมกข์

วิ.มท. ๑/๑ หน้า ๓๔๕-๓๔๗

อาถนาปาฏิโมกข์

จุ.อุท. ๑/๓ หน้า ๕๓๓-๕๓๔

พรรษาที่ ๒๖

(ข้อความในพระพุทธรักงหน้า ๑๘๙-๑๙๐)

[๖] พระราตุลเถระนิพพาน

ข้อสันนิษฐาน

พระราชที่ ๓๗

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๑๙๐-๑๙๔)

[๗] เรือเซเวนต์แสดงฤทธิ์แก่ข้าตติง	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๘๗-๑๘๘
เทวทัตคิดปากรองสงฆ์	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๘๙
เทวทัตวางแผนปลงพระชนม์พระกาลดา	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๘๙-๑๙๑
เทวทัตทูลขอวัตร ๕ ประการ	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๙๑-๑๙๓
พระสารีบุตรกระทำปาสาณียกรรม	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๑๖-๒๑๗
อชาตศัตรูปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๑๖-๒๑๗
กฤตพหูตรเตือนพระโมคคัลลานะ	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๑๖-๒๑๗
พระอัครสาวกไปตามภิกษุบวชใหม่กลับวฬวัน	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๑๖-๒๑๗
เทวทัตอาพาธนาน ๙ เดือน	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๑๖
เทวทัตสำนึกผิดต้องการขอมาพระกาลดา	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๑๖-๒๑๗
เทวทัตถูกรณีสืบ	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๒๑๖-๒๑๗

พระราชที่ ๓๘

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๑๙๕-๑๙๖)

[๘] พระเจ้าอชาตศัตรู เข้าเฝ้า ณ ชีวกัมพวัน	ที.ลิล. ๑/๑ หน้า ๒๔๘-๒๔๙
พระเจ้าอชาตศัตรูทูลถามถามัญญผลสูตร	ที.ลิล. ๑/๑ หน้า ๒๔๙-๒๕๑
พระเจ้าอชาตศัตรูแสดงตนเป็นพหูสมณิกะ	ที.ลิล. ๑/๑ หน้า ๒๕๑-๒๕๒
พระเจ้าอชาตศัตรูบังเกิดในโลหกวมินทร	ที.ลิล. ๑/๑ หน้า ๒๕๑-๒๕๒
พระเจ้าปเสนทิโกศล เข้าเฝ้าพระกาลดา	ม.ช.ม.ช. ๒/๒ หน้า ๑๙๓-๒๑๐
ที่ยมการณะอำมาตย์คิดกบฏชิงราชสมบัติ	ม.ช.ม.ช. ๒/๒ หน้า ๒๐๖-๒๐๗
พระเจ้าปเสนทิโกศลไปขอขานจากอชาตศัตรู	ม.ช.ม.ช. ๒/๒ หน้า ๒๐๗
พระเจ้าปเสนทิโกศลสวารถ	ม.ช.ม.ช. ๒/๒ หน้า ๒๐๘
พระเจ้าวิฑูทยะ	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๑ หน้า ๑๑-๑๒
เยียมเหล่ากาณะเมื่อครั้งเป็นอุปราชา	ขุ.ธม.ม. ๑/๒/๒ หน้า ๒๓-๒๔

พระเจ้าวิทูทกะทำลายล้างเหล่าศากยะ
พระเจ้าวิทูทกะสวรคต

ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๒ หน้า ๓๖-๓๘
ขุ.ธมฺม. ๑/๒/๒ หน้า ๓๔

พรรษาที่ ๔๓

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๑๔๗)

[๔] พระยโสธรปริณิพพาน

ขุ.อปทาน. ๔ หน้า ๖๔๐-๖๕๒

พรรษาที่ ๔๔

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๑๔๗-๒๐๖)

[๑๐] ทรงแสดงธรรมที่พระเชตวันวิหาร

วิตกกัณฐกสูตร

มชฺ.มูล. ๑/๒ หน้า ๒๓๔-๒๓๘

มหาทุกขกัณฐกสูตร

มชฺ.มูล. ๑/๒ หน้า ๑๑๓-๑๒๖

ธรรมทายาทสูตร

มชฺ.มูล. ๑/๑ หน้า ๒๐๓-๒๕๗

อัสสาทสูตร

สํ.นท. ๓/๑ หน้า ๖๖-๖๗

วัตถุอุปมาสูตร

มชฺ.มูล. ๑/๑ หน้า ๔๓๔-๔๓๖

นิวาปสูตร

มชฺ.มูล. ๑/๒ หน้า ๓๔๐-๔๐๕

วัมมิกสูตร

มชฺ.มูล. ๑/๒ หน้า ๓๒๙-๓๓๔

ราชสูตร

สํ.มท. ๕/๒ หน้า ๒๖๘-๒๗๐

ลักการสูตร

ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๑๘๑-๑๗๓

คณโกโมคคัลลนสูตร

มชฺ.อุปริ. ๓/๑ หน้า ๑๔๓-๑๕๑

หลังจากออกพรรษา ๔๔

[๑๑] พระสารีบุตรเถระทูลลานิพพาน

ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๕๘๔-๕๘๕

พระสารีบุตรโปรดมารดา

สํ.มท. ๒/๑ หน้า ๓๘๑-๓๘๘

ปักขันธิกพาธ

สํ.มท. ๕/๑ หน้า ๔๒๓-๔๔๒

นางสารีมารดาบรลูโสดาปัตติผล

สํ.มท. ๕/๑ หน้า ๔๓๑-๔๓๔

พระสารีบุตรเถระปริณิพพาน

สํ.มท. ๕/๑ หน้า ๔๓๒

สํ.มท. ๕/๑ หน้า ๔๓๔

สํ.มท. ๕/๑ หน้า ๔๓๕

- [๑๒] **พระมหาโมคคัลลานะและมูลานิปพาน**
 เตียรเถียให้คนทำร้ายพระเถระ
 พระเถระพิจารณาพุทธรูปของท่าน
 พระโมคคัลลานะและมูลานิปพาน
 ขุ.เถร. ๒/๓/๔ หน้า ๔๓๒-๔๓๓
 ขุ.อปทาน. ๘/๑ หน้า ๔๓๑-๔๓๔
 ขุ.ธัมม. ๑/๒/๓ หน้า ๔๕-๑๐๓
 ขุ.ธัมม. ๑/๒/๓ หน้า ๔๗
- [๑๓] **พระสาสดาประทับที่เขาคิชฌกูฏ**
 พระเจ้าอชาตศัตรูให้วัสสการพราหมณ์เข้าเฝ้า
 อปริหานิยธรรม ๗ ประการของชาววัชชี
 อปริหานิยธรรม ๗ ประการของภิกษุ
 ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๒๓๓-๒๓๕
 ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๒๓๕-๒๓๘
 ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๒๓๘-๒๔๕
- [๑๔] **เสด็จอัมพลฎริกา**
 ทรงแสดงศีล สมภาณี ปัญญา วิมุตติแก่ภิกษุ
เสด็จนาลันทา ประทับที่ป่าวาริณัมพวัน
 ทรงแสดงศีล สมภาณี ปัญญา วิมุตติแก่ภิกษุ
เสด็จปาฏลีคาม
 อุบาสกชาวปาฏลีคามถวายเรือนรับรอง
 วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๑๒-๑๑๓
 ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๒๕๑-๒๕๒
 วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๑๔-๑๑๖
 ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๒๕๓-๒๕๕
 ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๗๔๘-๗๕๐
 ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๒๕๗-๒๕๘
 วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๑๖-๑๑๘
 วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๑๗
 ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๒๕๗
 ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๗๕๔
- ทรงแสดงโทษศีลวิบัติและอานิสงส์ศีลสมบัติ
 สุนิระและวัสสการพราหมณ์ถวายภัตตาหาร
 ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๒๕๗
 ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๗๕๔
- ทรงพยากรณ์อนาคตของปาฏลีคาม
 วิมพา. ๕/๒ หน้า ๑๑๗
 ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๒๕๗
 ขุ.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๗๕๔
- [๑๕] **เสด็จอุกเกลชนบท แคว้นวัชชี**
 ทรงสรรเสริญความดีของอัครสาวกทั้งสอง
 ทรงแสดงจุฬโคบาลสูตร
 สัมมทา. ๕/๑ หน้า ๔๔๓-๔๔๕
 มชฺฐมูล. ๑/๓ หน้า ๖๘-๗๕
- เสด็จโกฏิกาม**
 ตรัสศีล สมภาณี ปัญญา และอริยสัจ ๔
 ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๒๖๐-๒๖๒

เสด็จนาทิกคาม

ทรงแสดงแว่นธรรมแก่พระอานนท์

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๖๓-๒๖๖

ตรัสเรื่องทวนสหายักษ์ (พระเจ้าพิมพิสาร)

ส.มทว. ๕/๒ หน้า ๒๔๗-๓๐๔

แสดงมรณัสติสูตร

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๕๓๒-๕๓๖

ทรงแสดงทวารกัมมิกสูตร สรรเสริญสังฆทาน

อง.ฉก. ๓ หน้า ๕๗๐-๕๗๘

อง.ฉก. ๓ หน้า ๗๓๕-๗๔๐

เสด็จกรุงเวสาลี

นางอัมพาลีถวายอาราม

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๗๑

ทรงแสดงศีล สมายิ ปัญญา วิมุตติแกภิกษุ

ส.มทว. ๕/๑ หน้า ๓๕๔-๓๗๘

ทรงแสดงสติสูตร

ส.มทว. ๕/๑ หน้า ๓๕๔-๓๗๘

ทรงแสดงสติปัฏฐาน

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๖๗-๒๖๘

พระวิมลโกณฑปัญจะแสดงธรรมแก่นางอัมพาลี

ช.นเร. ๒/๔ หน้า ๓๕๘-๓๕๙

นางอัมพาลีบรรลุมรรค

พรรษาที่ ๔๕

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๒๐๖-๒๐๙)

[๑๖] รับสั่งให้ภิกษุจำพรรษารอบกรุงเวสาลี

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๗๒

พระศาสดาทรงพระประจวร

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๗๓

ท้าวสักกเทวราชปฏิบัติพระศาสดา

ช.ธมม. ๑/๒/๓ หน้า ๓๔๔-๓๔๘

ตรัสเตือนพระอานนท์ให้มีตนเป็นที่พึ่ง

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๗๔-๒๗๕

ตรัสอานุภาพของอิทธิบาท ๔ ที่ปาวาลเจดีย์

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๗๕-๒๗๗

อง.อภ. ๔ หน้า ๖๑๔-๖๒๘

มารทูลขอให้บริณิพพาน

ช.อุทาน. ๑/๓ หน้า ๕๗๕-๕๘๖

ปลงอายุสังขาร

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๗๘-๒๗๙

เหตุแห่งแผ่นดินไหว ๘ ประการ

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๗๙-๒๘๐

ตรัสโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๘๐-๒๘๒

ทอดพระเนตรเวสาลีเป็นครั้งสุดท้าย

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๘๐-๒๘๑

ที.มทว. ๒/๑ หน้า ๒๘๑-๒๘๒

เส้นทางพุทธดำเนินก่อนปรินิพพาน

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๒๑๑-๒๑๘)

[๑๗] เสด็จภัณฑคาม

ตรัสอวยสัจ ๔ กับภิกษุทั้งหลาย

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๒๔๒-๒๔๓

เสด็จหัตถิคาม

ตรัสธรรม ๘ ประการของอุคคตคฤหบดี

อ.อ.อุฎฺฐก. ๔ หน้า ๔๒๖-๔๓๑

เสด็จโกคนคร

ตรัสมหาปเทศ ๔ สำหรับภิกษุ

อ.จ.ตฺถก. ๒ หน้า ๔๓๑-๔๓๗

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๒๔๓-๒๔๕

[๑๘] เสด็จเมืองปาวา

นายจุนทัมมารบุตรถวายสุกรมัททวะ

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๒๔๖-๒๔๗

พระศาสดาประหารโลหิตปักขันธิกภาพา

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๒๔๘

เสด็จกรุงกุสินารา

ปุกกุสล์มัลลบุตรขอแสดงตนเป็นอุบาสก

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๒๔๙-๓๐๒

พระฉวีพระพุทธรองค์ผุดผ่องใน ๒ กาล

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๓๐๒-๓๐๓

เสด็จแม่น้ำกุกุชา

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๓๐๓-๓๐๔

บิณฑบาตสองคราวมีผลเสมอกัน

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๓๐๔-๓๐๕

[๑๙] เสด็จแม่น้ำหิรัญวดี

บรรทมอนุฐานไสยา

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๓๐๖

พระอุปวาณะ

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๓๐๗-๓๐๘

สังเวชนียสถาน ๔

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๓๐๘-๓๐๙

พระอานนท์ทูลถามวิธีปฏิบัติต่อพระสรีระ

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๓๐๙

อุปารทบุคคล ๔

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๓๑๐-๓๑๑

[๒๐] ปัจฉิมลักขิสาวก สุกัททปริพาชก

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๓๑๗-๓๒๐

[๒๑] ประทานโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๓๒๐-๓๒๒

[๒๒] ปัจฉิมวาจา

ที่มหา. ๒/๑ หน้า ๓๒๒

ปรีณิพพาน

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๒๑๘-๒๒๒)

[๒๓] ปรีณิพพาน	ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๓๒๒-๓๒๕
พระอานนท์แจ้งข่าวปรีณิพพาน	ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๓๒๕-๓๒๖
มัลลปาโมกษ์ ๘	ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๓๒๖-๓๒๘
พระมหากัสสปเถระถวายบังคม	ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๓๒๘
มัลลปาโมกษ์ ๔	ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๓๓๐

ถวายพระเพลิง

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๒๒๒-๒๒๖)

[๒๔] ถวายพระเพลิง มกุฏพันธนเจดีย์	ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๓๓๑
[๒๕] อธิบายสถานที่ปรีณิพพาน มหาสุทิสสนสูตร	ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๔๗๓-๔๗๘
[๒๖] โทณพราหมณ์ การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ	ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๓๓๓-๓๓๖
พระมหากัสสปเถระดำรงสังคายนาพระธรรมวินัย	ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๔๕๒-๔๕๓
[๒๗] พระเจ้าอชาตศัตรูเก็บพระบรมสารีริกธาตุ	ที.มหา. ๒/๑ หน้า ๔๖๕-๔๖๘
[๒๘] เรื่องพระมหากัสสปเถระ	อง.เอก. ๑/๑ หน้า ๒๗๕-๓๐๔
[๒๙] เรื่องพระอานนท์	อง.เอก. ๑/๑ หน้า ๔๔๓-๔๕๕
พระอานนท์นิพพาน	ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๒ หน้า ๒๗๗-๒๘๘
[๓๐] เรื่องพระจุณเถระ	มช.อุปวิ. ๓/๑ หน้า ๗๗-๘๘
	ฐ.เถร. ๒/๓/๒ หน้า ๔๙-๕๔

เรื่องพระเจ้าโศกมหาราช

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๒๓๗-๒๔๒)

[๓๑] ประวัติพระเจ้าโศกมหาราช	วิ.มหาวิ. ๑/๑ หน้า ๗๗-๑๐๓
------------------------------	---------------------------

การสังคายนา

(ข้อความในพระพุทธรักษาหน้า ๒๔๓-๒๕๖)

[๓๒] การสังคายนาครั้งที่ ๑	วิ.มหาวิ. ๑/๑ หน้า ๒๔-๖๑
ลงพรหมทัณฑ์พระฉินนะ	ฐ.ธมฺม. ๑/๒/๒ หน้า ๒๘๖-๒๘๘
พระฉินนะฟังธรรมจากพระอานนท์	ส.ขมฺม. ๗/๑ หน้า ๒๙๙-๓๐๖
	ฐ.เถร. ๒/๓/๑ หน้า ๓๔๕-๓๔๘

การสังคายนาครั้งที่ ๒
การสังคายนาครั้งที่ ๓

วิมทวิ. ๑/๑ หน้า ๖๔-๖๕
วิมทวิ. ๑/๑ หน้า ๗๑-๑๐๓

ประกาศพระศาสนาต่างแดน

(ข้อความในพระพุทธกิจหน้า ๒๕๖-๒๖๗)

- [๓๓] **พระเจ้าโศกส่งพระเถระไปประกาศพระศาสนา** วิมทวิ. ๑/๑ หน้า ๑๑๑-๑๒๐
- [๓๔] **พระราชอาทวนัมปิยติสสะ** วิมทวิ. ๑/๑ หน้า ๑๓๔
- สุนสามเถระไปอุฎฺเฐนพระบรมสารีริกธาตุ วิมทวิ. ๑/๑ หน้า ๑๔๓-๑๔๔
- พระราชาสวัญสถูปบรรจุพระธาตุรากขวัญ วิมทวิ. ๑/๑ หน้า ๑๔๔-๑๔๖
- พระสังฆมิตตจาเถรนำกิ่งมหาโพธิ์ไปตัมพปณณิทวีป วิมทวิ. ๑/๑ หน้า ๑๕๕-๑๖๑
- ประติษฐานกิ่งมหาโพธิ์ ณ ชุ่มทวารมทาเมฆวัน วิมทวิ. ๑/๑ หน้า ๑๖๒
- พระเจ้าอาทวนัมปิยติสสะสร้างมณฑป วิมทวิ. ๑/๑ หน้า ๑๖๗
- [๓๕] **แสดงพระวินัยปิฎกครั้งแรกในตัมพปณณิทวีป** วิมทวิ. ๑/๑ หน้า ๑๖๗-๑๗๒

จารึกพระไตรปิฎก

(ข้อความในพระพุทธกิจหน้า ๒๖๗-๒๗๑)

- [๓๖] **สมัยพระเจ้าวิภูคามนโยภย**
- จารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานเป็นภาษาสิงหล สังคิตยวงศ์ หน้า ๙๑-๙๗
- [๓๗] **สมัยพระเจ้าทฐคามนโยภย**
- สร้างโลหะปราสาทและโรงอุโบสถ คัมภีร์มทวงศ์ หน้า ๓๓๖-๓๔๑
- ทบศิลาจารึกของพระเจ้าอาทวนัมปิยติสสะ คัมภีร์มทวงศ์ หน้า ๓๔๒
- สร้างมหาสถูป คัมภีร์มทวงศ์ หน้า ๓๖๕-๓๖๖
- พระโสณุตตรอัญเชิญพระบรมธาตุจากภาคพิภพ คัมภีร์มทวงศ์ หน้า ๓๖๖
- ติสสะราชอนุชาสร้างนัตรจำลอง คัมภีร์มทวงศ์ หน้า ๔๑๑
- พระเจ้าทฐคามนโยภยสวรรคต คัมภีร์มทวงศ์ หน้า ๔๒๗
- พระเจ้าลัทธิติสสะสร้างนัตรถารยอตมมหาสถูป คัมภีร์มทวงศ์ หน้า ๔๓๐
- พระเจ้าลัทธิติสสะสวรรคต คัมภีร์มทวงศ์ หน้า ๔๓๐
- [๓๘] **พระพุทธศาสนาเข้าสู่สุวรรณภูมิ** จากหนังสือวัดพระปฐมเจดีย์ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๗

รายนามผู้มีจิตศรัทธาร่วมพิมพ์

๑. คณะศูนย์พระไตรปิฎกศึกษา	๑๔,๑๐๐ บาท
๒. คณะผู้มีจิตศรัทธาด้วยไม่ประสงค์จะออกนาม	๑๒,๐๐๐ บาท
๓. คุณนิยม วาจาเนห์	๑๐,๐๐๐ บาท
๔. กองทุนเผยแผ่ธรรมะอาจารย์ศุภา เทนทะกุล	๕,๐๐๐ บาท
๕. พระครูสิริปริยัตยาทร (สวรตฺตโลก)	๕,๐๐๐ บาท
๖. คุณกาญจนา จันทะนียง	๕,๐๐๐ บาท
๗. คุณณพนธ์ดี ลาภวิเศษกิจ และคณะ	๕,๐๐๐ บาท
๘. คุณประทีป สิมะพิชัยเจริญ	๕,๐๐๐ บาท
๙. พญ.อุดมพร ดีสุวรรณ และญาติ	๔,๐๐๐ บาท
๑๐. คุณแม่อ่อน สายะวารานนท์	๓,๐๐๐ บาท
๑๑. คุณวิวิทย์ สายะวารานนท์	๓,๐๐๐ บาท
๑๒. คุณอำไพ ทักแทน	๓,๐๐๐ บาท
๑๓. คุณประนอม ก้องสมุทร	๓,๐๐๐ บาท
๑๔. อาจารย์ประณีต ก้องสมุทร	๓,๐๐๐ บาท
๑๕. คุณประเทือง เทพหัสดิน ณ อยุธยา	๒,๐๐๐ บาท
๑๖. อาจารย์ก้องกาญจน์ โกสลากร	๒,๐๐๐ บาท
๑๗. คุณสมบุญ อมรวงศ์	๒,๐๐๐ บาท
๑๘. คุณเปรี๊ญ พรประภา	๒,๐๐๐ บาท
๑๙. พระมหา ดร.อำนาจ อัสสักริ	๒,๐๐๐ บาท
๒๐. คุณสุรีย์ มีผลกิจ	๒,๐๐๐ บาท
๒๑. เรือโทเชียร มีผลกิจ	๒,๐๐๐ บาท
๒๒. คุณเกษม-คุณแสงจันทร์ มีผลกิจ	๒,๐๐๐ บาท
๒๓. คุณโสรัจ-คุณอรุณี-คุณแซมวดี-คุณแซมรัตน์ ช่อชูวงศ์	๒,๐๐๐ บาท
๒๔. คุณสำโรจน์-คุณสิริวรรณ-คุณนันทพร ช่อชูวงศ์	๒,๐๐๐ บาท
๒๕. คุณสุชาติ-คุณจิตสง-ด.ช.กร-ด.ญ.พิชญา ตระกูลโชติชัย	๒,๐๐๐ บาท
๒๖. คุณอุบลศรี รังสรรค์	๒,๐๐๐ บาท
๒๗. คุณศิริพร ไกรวิทย์อุทิศให้นายประทีปและนางสาวมุกดา ไกรวิทย์	๒,๐๐๐ บาท
๒๘. ร้อยตรีหญิง ศรีทอง ชูวงศ์วุฒิ	๒,๐๐๐ บาท
๒๙. พญ.เจียมจิตต์ ดำรงสัตย์	๒,๐๐๐ บาท

๓๐. คุณสมรดา สุนทรโรทก	๒,๐๐๐ บาท
๓๑. ผู้ไม่ประสงค์จะออกนาม ขออุทิศกุศลนี้ให้แก่บุพการี	๑,๑๐๐ บาท
๓๒. พ.อ. (พิเศษ) เสวก สายะวารานนท์	๑,๐๐๐ บาท
๓๓. คุณเอวาทองใบ มีชูทรัพย์	๑,๐๐๐ บาท
๓๔. คุณสุวิทย์ - คุณกาญจนา ยิ้มสรวล	๑,๐๐๐ บาท
๓๕. คุณปราณี บุญจมานนท์	๑,๐๐๐ บาท
๓๖. คุณพวงพวงษ์ คู่หม่อม	๑,๐๐๐ บาท
๓๗. คุณวีระคุณ - คุณเตือนใจ นงนุช และครอบครัว	๑,๐๐๐ บาท
๓๘. คุณสุวิทย์ ภาวศุทธิพันธุ์ และครอบครัว	๑,๐๐๐ บาท
๓๙. คุณบุญเทียน บุญศิริจันทร์	๑,๐๐๐ บาท
๔๐. คุณปณิตา บุญสิงห์	๑,๐๐๐ บาท
๔๑. คุณแม่จ่านง เทพหัสดิน ณ อยุธยา	๑,๐๐๐ บาท
๔๒. คุณกองแก้ว จันทวิรุจ	๑,๐๐๐ บาท
๔๓. คุณสมบุรณ์ - คุณนุจรี บุญยมางนท์	๑,๐๐๐ บาท
๔๔. คุณธารทิพย์ ยงสกุลโรจน์	๑,๐๐๐ บาท
๔๕. คุณเปรมทิพย์ ควาทรงธรรม	๑,๐๐๐ บาท
๔๖. คุณพัชรินทร์ จบกลศึก	๑,๐๐๐ บาท
๔๗. อาจารย์นภา แนวบุญเนียร	๑,๐๐๐ บาท
๔๘. คุณพิมพ์พรณ ภัคศิริ	๑,๐๐๐ บาท
๔๙. คุณชัชชัย ทองใบ	๑,๐๐๐ บาท
๕๐. พระมหาสมชัย มหาบุญโณ (แพว)	๑,๐๐๐ บาท
๕๑. พระอนันต์ ญาณส่วโร (แพว)	๑,๐๐๐ บาท
๕๒. พระรังสรรค์ ภูริทตฺโต (แพว)	๑,๐๐๐ บาท
๕๓. คุณไชยพันธ์ โตเจริญบดี	๑,๐๐๐ บาท
๕๔. คุณไพโรจน์ - คุณสิริรัตน์ หิรัญพันธุ์	๑,๐๐๐ บาท
๕๕. คุณชัยณรงค์ - คุณลัดดา วัฒนาฤทธิพันธ์ และครอบครัว	๑,๐๐๐ บาท
๕๖. คุณไพฑิณี - คุณวรรณภา หิรัญวงศ์สว่าง และครอบครัว	๑,๐๐๐ บาท
๕๗. คุณธนิต ศิริวงษ์ศิลป์ อุทิศให้นางปรานอม ศิริวงษ์ศิลป์	๑,๐๐๐ บาท
๕๘. คุณนิคม แซ่เลียง	๑,๐๐๐ บาท
๕๙. คุณสุบิน-คุณอำไพ พรวรรณศิริเวช	๑,๐๐๐ บาท

๖๐. ดร.พันทิพา สันรัตนานันท์	
อุทิศให้จุดเพื่อที่เย็นล้น คุณแม่จงจิตร สันรัตนานันท์	๑,๐๐๐ บาท
๖๑. คุณมุกดา บุเรศวรบำรุงการ	๑,๐๐๐ บาท
๖๒. คุณสุวิมล เตชะทวีจิตร	๑,๐๐๐ บาท
๖๓. คุณอภิชาติ-คุณชฎาทิพ-ตญ. ชญาภา จูตระกูล	๑,๐๐๐ บาท
๖๔. คุณสุพรรณิภา ภาวธนาสาร	๑,๐๐๐ บาท
๖๕. คุณสมพรอม-คุณอรพณ อนุชญา และครอบครัว	๑,๐๐๐ บาท
๖๖. คุณเอสิริยา นุตะสาระ	๑,๐๐๐ บาท
๖๗. คุณธนพร - คุณนุชนาฏ ออสิริวิกร และครอบครัว	๑,๐๐๐ บาท
๖๘. คุณกิตติ - คุณกัษฐา ศศิธวาทา และครอบครัว	๑,๐๐๐ บาท
๖๙. คุณไกรล - คุณสมศรี จันท์สุกรี และครอบครัว	๑,๐๐๐ บาท
๗๐. คุณวราภรณ์ - พัทธพลาสนันท์ และครอบครัว	๖๕๐ บาท
๗๑. พระภิกษุหม่อม กิริมโม	๕๐๐ บาท
๗๒. คุณเอว้าวงเตย มีผลกิจ และครอบครัว	๕๐๐ บาท
๗๓. คุณบุญโกศล นิโครธานนท์	๕๐๐ บาท
๗๔. คุณบุญรัตน์ เรืองวัชรนิกร	๕๐๐ บาท
๗๕. คุณฉนวนมณี กาญจนพิบูลย์	๕๐๐ บาท
๗๖. คุณวิไล-คุณไพฑูรย์ สีสว่าง	๕๐๐ บาท
๗๗. พระปราโมทย์ จารุณโณ	๕๐๐ บาท
๗๘. คุณสุภา จงสุขศิริ	๕๐๐ บาท
๗๙. คุณสมใจ เสรีจันทร์	๕๐๐ บาท
๘๐. คุณอัญญา ชานะส	๕๐๐ บาท
๘๑. คุณรัตนา สโรจนะ	๕๐๐ บาท
๘๒. คุณประติษฐ์ หม่อมศรี	๕๐๐ บาท
๘๓. คุณแก้วพัชร-จินิตา-วิสา ลัคนาธรรมพิชิต	๕๐๐ บาท
๘๔. อาจารย์สวดีทิพย์ แห่งสภา	๕๐๐ บาท
๘๕. คุณสุลลิตี หวังดี	๕๐๐ บาท
๘๖. น.พ.สัญญาชัย - คุณบุญศิริ ศรีสวัสดิ์	๕๐๐ บาท
๘๗. ด.ญ. สิริดา ไพธิ์ฉิมมางศ์กูร	๕๐๐ บาท
๘๘. ด.ญ. สิริวิมล จินดาณีนพ	๕๐๐ บาท

๘๙. คุณสุรียา เลิศล้ำ	๕๐๐ บาท
๙๐. คุณเสฐาตา เทพพิสตัน ณ อยู่ชยา	๕๐๐ บาท
๙๑. คุณเทิพพา วันวิเวก	๕๐๐ บาท
๙๒. อาจารย์บุญส่ง เมฆาสวรรณดำรง	๕๐๐ บาท
๙๓. คุณแม่ช่วย ดีสุวรรณ	๕๐๐ บาท
๙๔. คุณเสาศร ดีสุวรรณ	๕๐๐ บาท
๙๕. คุณมันทนา ดีสุวรรณ	๕๐๐ บาท
๙๖. คุณสมศวร ดีสุวรรณ	๕๐๐ บาท
๙๗. คุณวรบารณ ไรจน์พัทรกุลชัย	๕๐๐ บาท
๙๘. คุณจิตสุภา ไรจน์พัทรกุลชัย	๕๐๐ บาท
๙๙. คุณเนวีรัตน์ ปิตเสาวภาคย์	๕๐๐ บาท
๑๐๐. คุณธรรมศักดิ์-เสริมสุข-อำไพพรรณ	
ภักยา-สมชาย-ชาญภาพ-ด.ช.นราธิป คลองน้อย	๕๐๐ บาท
๑๐๑. คุณสมศักดิ์-คุณฉลิลภา ตระกูลโชคชัย,คุณสุบินทร์ สมบูรณ์จันทร์	๕๐๐ บาท
๑๐๒. คุณชูชัย - คุณบุญศิริ วสุวัฏกุล	๕๐๐ บาท
๑๐๓. คุณย่าสมนึก ณ ระนอง และครอบครัว	๕๐๐ บาท
๑๐๔. คุณชนิตา เสวตจินดา	๕๐๐ บาท
๑๐๕. คุณสิริวรรณ สุขกาย	๕๐๐ บาท
๑๐๖. คุณพ่อกำแหง ชะเอม	๕๐๐ บาท
๑๐๗. เพื่อน ๆ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด	๔๐๐ บาท
๑๐๘. คุณสมชัย บุญยมานนท์	๔๐๐ บาท
๑๐๙. คุณพรทิพย์ บุญยมานนท์	๔๐๐ บาท
๑๑๐. คุณเชจรศิริ เทพไตรรัตน์	๔๐๐ บาท
๑๑๑. คุณล้อย แซ่ตั้ง	๓๐๐ บาท
๑๑๒. คุณพรพิมล ภาสุระธีระ	๓๐๐ บาท
๑๑๓. ด.ญ.ณัฏฐา ประสงค์เกียรติ	๓๐๐ บาท
๑๑๔. คุณสมเกียรติ - คุณอภิญา เสมอวงษ์	๓๐๐ บาท
๑๑๕. คุณกิตติศักดิ์ และครอบครัวเอมเดช	๓๐๐ บาท
๑๑๖. คุณบุญขึ้น เงินมีศรี	๓๐๐ บาท
๑๑๗. คุณโสภา จินดารัตน์	๓๐๐ บาท

๑๑๘. คุณณงเยาว์ พินศิริกุล	๓๐๐ บาท
๑๑๙. คุณสุชา สุพรพัฒนา	๓๐๐ บาท
๑๒๐. คุณยุพดี ไกรวิทย์	๓๐๐ บาท
๑๒๑. คุณสุชาดา ฉายะเกษตวัน	๓๐๐ บาท
๑๒๒. คุณมาลา วิรุณานันท์	๓๐๐ บาท
๑๒๓. Mr. LEE CHUFA-คุณเรสชารินทร์ สุขจันทร์	๓๐๐ บาท
๑๒๔. คุณสมณุตี งามตรกูลชาติ	๓๐๐ บาท
๑๒๕. คุณณัฏฐรี พานทอง	๓๐๐ บาท
๑๒๖. คุณเลิกล ศุภมณี	๓๐๐ บาท
๑๒๗. คุณสุนันทา พงษ์กิจ	๓๐๐ บาท
๑๒๘. เพื่อน ๆ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	๒๓๐ บาท
๑๒๙. คุณสุภาวดี ศรีใส	๒๐๐ บาท
๑๓๐. คุณศุภมาส นาคศรีงาม	๒๐๐ บาท
๑๓๑. คุณหมั่นจิตต์ ชินเสมจินสมบัติ	๒๐๐ บาท
๑๓๒. คุณวรรณภา ไกรวิทย์	๒๐๐ บาท
๑๓๓. คุณศิริพร ไกรวิทย์ อุทิศให้นายชลิต ศิลป์	๒๐๐ บาท
๑๓๔. คุณพรพรรณ น้อยเจริญภูเขียว และครอบครัว	๒๐๐ บาท
๑๓๕. คุณณรินทร์ จุลรัตน์เจริญ	๒๐๐ บาท
๑๓๖. คุณจินตนา บุญสาส์ (อุตรดิตถ์)	๒๐๐ บาท
๑๓๗. คุณชวนพิศ พงษ์โสภิตศิลป์	๒๐๐ บาท
๑๓๘. คุณตุ๊ก - คุณบุญแข็ง แซ่เอง	๒๐๐ บาท
๑๓๙. คุณสมพร ลายประดิษฐ์	๒๐๐ บาท
๑๔๐. ด.ญ. ชมพ ขวามานนท์	๒๐๐ บาท
๑๔๑. คุณชุมเกศินี เรื่องลายคราม	๒๐๐ บาท
๑๔๒. คุณเมณี วัฒนพงษ์	๒๐๐ บาท
๑๔๓. คุณเมย์รุจิ เจริญ	๒๐๐ บาท
๑๔๔. คุณปิยนารถ กนกพลอย	๒๐๐ บาท
๑๔๕. คุณศศิวิมล จุลศักดิ์	๒๐๐ บาท
๑๔๖. คุณภัลลณีร์ ศิริคุณภรณ์	๒๐๐ บาท
๑๔๗. คุณบุษม ศุภมณี	๒๐๐ บาท

๑๔๘. คุณย่าสมใจ คุณมณี	๒๐๐ บาท
๑๔๙. คุณตาปลั่ง เพ็ญศิริ	๒๐๐ บาท
๑๕๐. คุณยายเชื้อ เพ็ญศิริ	๒๐๐ บาท
๑๕๑. คุณพ่อชวลิต คุณมณี	๒๐๐ บาท
๑๕๒. คุณย่า สมใจ คุณมณี	๒๐๐ บาท
๑๕๓. คุณอังกาบ วิสุทธารมณ	๒๐๐ บาท
๑๕๔. คุณอนงค์ จันทร์สว่างภาพ	๒๐๐ บาท
๑๕๕. คุณกัลยารัตน์ ตู	๒๐๐ บาท
๑๕๖. คุณวีรวัฒน์ รัตนเนตร	๒๐๐ บาท
๑๕๗. คุณสุพรรณิ พันธกิจขันธ์	๒๐๐ บาท
๑๕๘. คุณสุรลัย ปาณิกบุตร	๒๐๐ บาท
๑๕๙. คุณอุบลวรรณ มัคคพัฒน์ และครอบครัว	๒๐๐ บาท
๑๖๐. คุณบุญกาญจน์ ภักดีศรี	๒๐๐ บาท
๑๖๑. คุณไพรวลัย นิมครุฑ	๒๐๐ บาท
๑๖๒. คุณสุพร โชติพงษ์	๒๐๐ บาท
๑๖๓. คุณไพเราะ สังขเนตร	๒๐๐ บาท
๑๖๔. อาจารย์วิศิษฐ์ - คุณสุปราณี ประพรหม	๒๐๐ บาท
๑๖๕. คุณพ่อสำรวย-คุณแม่ลำไย แจ้งรักษา	๒๐๐ บาท
๑๖๖. คุณทัศนเมธ ทองแก้ว	๑๗๐ บาท
๑๖๗. คุณจำลอง แจ้งรักษา และครอบครัว	๑๐๐ บาท
๑๖๘. คุณมาวีนี วิภาวีสันหัต	๑๐๐ บาท
๑๖๙. คุณวรรณิ เลาทพันธ์	๑๐๐ บาท
๑๗๐. คุณจิราพร สะอาดยิ่ง	๑๐๐ บาท
๑๗๑. คุณรังสรรค์ แก้วสุข	๑๐๐ บาท
๑๗๒. คุณเสด็จ เทียนขาว	๑๐๐ บาท
๑๗๓. คุณเสาวรรณา จุลไกรอาณิสสัง	๑๐๐ บาท
๑๗๔. คุณสุนัย โภคเพชร	๑๐๐ บาท
๑๗๕. คุณแม่ทพร บุญยมาเนนท์	๑๐๐ บาท
๑๗๖. คุณสวรัย บุญยมาเนนท์	๑๐๐ บาท
๑๗๗. คุณดาวินี วงษ์เกษม	๑๐๐ บาท

๑๗๘. คุณอรพิน ควาทรงธรรม	๑๐๐ บาท
๑๗๙. คุณเชลลดา ชื่นภูมิภกร	๑๐๐ บาท
๑๘๐. คุณสุธี นันทาภิวัฒน์	๑๐๐ บาท
๑๘๑. คุณจินตนา สมใจ	๑๐๐ บาท
๑๘๒. คุณงามนิจ มุกสิไชย	๑๐๐ บาท
๑๘๓. คุณณัฏฐา - คุณจันทร์ทิพย์ สุชะชาติ	๑๐๐ บาท
๑๘๔. คุณไมที สรรพรัตน์	๑๐๐ บาท
๑๘๕. คุณอำไพ คุณแอนนา	๑๐๐ บาท
๑๘๖. คุณแหว่มยุรี ราชพัณณ์	๑๐๐ บาท
๑๘๗. คุณงามตา บุชปวนิช	๑๐๐ บาท
๑๘๘. ดร.ธนู ลียติกุล	๑๐๐ บาท
๑๘๙. คุณเลมกาศ-คุณเอกินันท์ ณ ระนอง	๑๐๐ บาท
๑๙๐. คุณพารณ แลนส.ภัทรอร ณ ระนอง	๑๐๐ บาท
๑๙๑. คุณเกอปรรัตน์-คุณณัฐชัย	๑๐๐ บาท
๑๙๒. คุณศวันย์ และนส.สวัญญา พานิชตระกูล	๑๐๐ บาท
๑๙๓. คุณชนัญ-คุณเลวิศ สุภมณี	๑๐๐ บาท
๑๙๔. เด็กชายชวิศ สุภมณี	๑๐๐ บาท
๑๙๕. คุณชลินาพ สุภมณี	๑๐๐ บาท
๑๙๖. คุณสมพร ชำคล้าย	๑๐๐ บาท
๑๙๗. คุณสมชาย วิกิรานต์	๑๐๐ บาท
๑๙๘. คุณเกียรติพร ศรีกุล	๑๐๐ บาท
๑๙๙. คุณอัษฎ์ชนทิพ ไชยคำ	๑๐๐ บาท
๒๐๐. คุณสุทธินี ศรีตุลา	๑๐๐ บาท
๒๐๑. คุณภาคนา กิตติคุณ	๑๐๐ บาท
๒๐๒. คุณธงชัย ตำรงกิจมัน	๑๐๐ บาท
๒๐๓. คุณประภาวดี การย์บรรจบ	๑๐๐ บาท
๒๐๔. คุณอารียา ชูติพงษ์	๑๐๐ บาท
๒๐๕. คุณอารมณ ปอดกระโทก	๑๐๐ บาท
๒๐๖. คุณมุลินทร์ ศรีนาค	๑๐๐ บาท
๒๐๗. คุณสุชาดา อนุศาสนนันท์	๑๐๐ บาท

๒๐๘. คุณประทีป-คุณเสจจินดา-ชนาธิป บิลันชนดิลก	๑๐๐ บาท
๒๐๙. คุณมานิตา กาญจนศักดิ์ และครอบครัว	๑๐๐ บาท
๒๑๐. คุณคิดชนก อนุชาญ และครอบครัว	๑๐๐ บาท
๒๑๑. คุณสุดสงวน ชุมทอง	๑๐๐ บาท
๒๑๒. คุณเลานตา วรรณกุล	๑๐๐ บาท
๒๑๓. ด.ญ. ธัญสุตา พรหมสุทธิ	๑๐๐ บาท
๒๑๔. ด.ญ. วักติบูล พรหมสุทธิ	๑๐๐ บาท
๒๑๕. คุณชนิษฐา วิทยะสุนทร	๑๐๐ บาท
๒๑๖. ด.ช.ธิตัพฒน์ วัฒนาเมธี	๙๙ บาท
๒๑๗. คุณวนิดา มณีเนวล	๘๐ บาท
๒๑๘. คุณแสงสุรีย์ แสงทอง และครอบครัว	๕๐ บาท
๒๑๙. คุณสุวีรี สุวรรณศรี และครอบครัว	๕๐ บาท
๒๒๐. ด.ญ.เบญจมาภรณ์ มะกรุดทอง	๕๐ บาท
๒๒๑. ด.ช. สยามรัฐ มะกรุดทอง	๕๐ บาท
๒๒๒. คุณศิริลักษณ์ พ่วงเจริญ	๕๐ บาท
๒๒๓. คุณดวงพร ธรรมมิวัช	๕๐ บาท
๒๒๔. คุณอำภาพร ทองเดชศรี	๕๐ บาท
๒๒๕. คุณกวี ไควานีสัยสุกุล	๔๐ บาท
๒๒๖. คุณศศิพร ศิริวีวรรณ	๒๐ บาท
๒๒๗. คุณน้อย ดันแสง	๒๐ บาท
๒๒๘. คุณชุตติกาญจน์ โชติธรรม	๒๐ บาท

ผู้มีจิตศรัทธาร่วมพิมพ์

๑๘๙,๘๗๙ บาท

คำพิมพ์จำนวน ๒๓๐๐ เล่ม (ได้เพิ่มอีก ๓๐๐ เล่ม)

๑๘๙,๘๗๙ บาท

ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของทุกท่าน
ที่ร่วมกันฝังขุมทรัพย์
คือธรรมทานอันเป็นอริยทรัพย์นี้ ไว้ในพระพุทธศาสนา

☆☆☆☆☆☆

